

Rbl. 1.20

M. Stelmahh Suur perekond I

M. Stelmahh

Suur perekond

M. Stelmahh

SUUR PEREKOND

ROMAAN-KROONIKA

I

EESTI RIIKLIK KIRJASTUS
TALLINN 1962

N
S 81

Originaali tiitel:

Михайло Стельмах
БОЛЬШАЯ РОДНЯ
Книга первая

Советский Писатель
Москва 1958

Kaane kujundanud A. Kõemets
Tõlkinud V. Paas, R. Paavel
ja J. Kurfeldt

Vajab mõtlemaid päid,
käsi töömaid ja haid,
meie uudismaa künd,
külv, külluse sünd,
vajab põimajaid haid
meie kodumaa pind.

T. G. Sevtšenko

ESIMENE JAGU

MEIE MAAL

I

Märkamatult nagu kala vetesügavusse kaovad igavikku nastad ja sa ei püüa neid ei võrguga ega taba mustadel täkkudel järele kihutades; ka ei pöördu nad sinu juurde tagasi, nagu kauged sugulased sulle aruharva külla tulevad.

Kevad pole jõudnud veel oma esimesi vihma välja pulatata, kui löoke juba hoolast peremeest adraga põllule meelitab, kui kägu juba aedadesse koidikul kukkuma lendab, kui orased oma ninad mullast üles ajavad ja kartul põlluleviimist palub. Vaevalt saad juurviljaga korda, kui juba hein aasal hõbedaseks muutub, tema järel küpseb vili ja teed hakkavad varahommikust hilisõhtuni häälitsema. Ja sa ei jõua veel märgatagi, kui tuuled rukkipõllu pruunikalt lainetama löövad ning sügisene vihm seejärel tihedate taliviljade kohale sinakashalli võrgu koob. Siis aga ilmuvad pakasepoisid, tulevad lumetormid ja poolnäljane küla jääb kuni kevadeni vakka, vaikib kuni selle ajani, mil kägu jälle hakkab «pikki aastaid» kuulutama, mõnele maaljuures ühtainustki paljuks pidades.

Igapäevast tööd ja toimetusi tehes ei pannud Dokia tähelegi, kuidas Dmitro suureks sirgus. Tema eakaaslased tunglesid juba nende tarede akende taga, kuhu tükidrukud õhtuti kogunesid aega viitma, Dmitro aga askeldas vanaviisi hommikust õhtuni õuel. Ta oli nii heaperemehelik noormees, et kõik naabrid Dokiast tema pilrast kadestasid. Kord võtab kätte ja läheb suhkru-

vabrikust siirupit ning pärssi vedama, sealsamas teeb puusepatööd, vabal ajal aga istub raamatute taga. Palju ta õppida ei saanud, lõpetas ainult kirikukooli, kuid raamatud lausa kiskusid teda enda poole. Sellest siis tuligi, et kui külasse saabus uus õpetaja — Grigori Martšenko —, hakkas Dmitro alatihti tema pool käima.

«Ega sa viimaks ei kavatse papiks hakata?» nõokas teda eakaaslane Varivon Otšeret naabertalust.

«Pole enam meie asi seelikusse pugeda! Ma tahan õppida nii vilja külvama, et valmis saiad põllul kõrre otsas kõiguksid.»

«Kutsu siis mindki neid saiu sööma!» Lühikeste sõrmedega osavalt vilkat keerates kõõritas Varivon ühe silmaga oma õue poole, kartes, et kas ehk mõni kodustest teda viimaks ei märka. «Mul ongi juba üsna meelest läinud, kuidas saiad maitsevad. Olin terve aasta papi juures sulaseks, aga oleks tema emand kas või kordki midagi peale pooltoore kaerakaku lauale andnud. Kui lihavõtted tulid, toodi papile kulitše ja kirjused mune, kuid emand pani need sahvrisse luku taha ja söötis sulaseid jõuluaegsete suhkaritega. Need olid juba hallitusest öitsema lõõnud ja kõvad nagu raud — kas või nuta, aga hammas peale ei hakka. Tänu loojale, kas või nuta, aga hammas peale ei hakka. Tänu loojale, nagu ütleb meie papp, oli sahvri seinas väike auk. Ma siis meisterdasin traadist konksu — noh, ja läkski poistele kulitšide õngitsemiseks lahti. Ja ära ütle: ma muutusin nii osavaks, et niipea kui ainult traadi august sisse torkasin, istus kulitš nagu kala õngekonksu otsas. Küll olid meil siis vägevad lihavõtted! Papiemand ei jõudnud oma sulaseid ära kiita — kõik on korraka jõudnud oma sulaseid ära kiita — kõik on korraka hakanud vähem leiba sööma. Nende kulitšidegi juures koonerdas ta seni, kuni need hallitusega kattusid. Siis viis Polikarp Sergijenko ühel hilisõhtul, kui keegi ei näinud, kulitšid Bugisse. Näed, kuidas mõnel pool asju aetakse!»

«Miks see papp üleeile nii kangesti kisendas?»

«Ta ei tahtnud lepingut teha. Maa- ja metsatöölise ametiühingust sõitis keegi seltsimees kohale ja astus meie õiguste eest välja. Isake pidi seepärast peaaegu südamerabanduse saama. Pärast aga purjutas ta kulkutega terve öö ja pidas aina nõu, kuidaviisi töölepin-

guse võimalikult väiksem palk kirjutada. Kuid külanõukogus võeti ta kogu rahva kuuldes niimoodi läbi, et papp oli sunnitud oma rumm-mütsi nurka heitma, ja ka hulk koguduseliikmeid läks ta juurest minema. Ma ju tead, kuidas Svirid Jakovlevitš peapesu oskab teha... Jah, niisugune on meie papp!»

«Ega siis tema kohta asjata öelda: «Püha ja vagune, vanakuradi sarnane.»»

«Mis sa arvad, kas ikooni uuenemine Berjozovkas on samuti tema töö?»

Dmitro hakkas naerma.

«Nende asjade kohta lugesin ma «Töölise ja Talupoegade Lehest» huvitava lookese. Peeter Esimesele jutustati, et ühe vanausulise ikoon olevat pisaraid valanud. Peeter aga võttis kätte ja kirjutas resolutsiooni: «Ikoon jätku nutmine järele, sest muidu hakkab vanausulise ihul see paik nutma, kustkaudu truualamlikke tundeid sisse aetakse.»

«Asjalik resolutsioon!» puhkes Varivon naerma.

«Ega sul midagi lugeda ei ole?»

Talveõhtutel, kui Dmitro oli loomadele juba ööseks toidu ette andnud, armastas ta pingile istuda, pea kätele toetada ja vaevumärgatavalt huuli liigutades oma ette lugeda.

«Loe kõvasti, pojake,» palus Dokia, hetkeks ketramist katkestades.

Millegi üle nagu aru pidades tõstis Dmitro pilgu, lappas karedate paindumatute sõrmedega raamatulehti ja küsis:

«Võib-olla tahate talupidamisest kuulda?»

«Jäta see talu — nangunii seisab ta päev läbi silme ees. Loe parem «Kobsaari!»»

Värten keerutab ning sumiseb kimalasena põrandal, väike tuluke vilgub ja Dmitro tuhmivõitu, selge hääle otsekui eemaldub. Silme ette aga kerkivad kauged mäed ja raamatusõna tungib — mõnikord lese põsele plaarat manades — otse südamesse.

«Kas sul veel raamatuid on?»

«On. Vladimir Iljitš Leninist.»

«Loe, pojake. Ta on ju nii palju tööd teinud ja vaeva näinud. Tea, kuidas ta tervis ka peaks olema?»

Ja uuesti kannab lugeja tuhmivõitu hää! kuulaja kaugetesse paikadesse. Tare palkseinu ründavad juba Siberi lumed ja tuuled. Selle tuisu seest aga kerkivad esile väsimatu töömehe elutargad vidukil silmad, kes oma sõna, helde südame ning naeratusega soojendab iga küla ja maja.

Dokia libistab mõttikult käega üle poja kähara pea ega märkagi ta üleolevat pilku, mis otsekui ütleks: «Silitab nagu last!»

Emale on kogu aeg tundunud, et Dmitro on tõepoolest veel pisike. Ja alles täna pidi ta üllatunult mõtlema: «Millal ta ometi nii suureks jõudis kasvada?»

See oli sooja kevadpäeval. Dokia lupjas parajasti lihavõtteks taret, kui Dmitro, uus säarikupaar õlal, õue astus. Need olid ta esimesed omateenitud saapid.

«Kas on head? Ega ei pigista?» küsis ema. Ta oleks ka ise tahtnud nahka katsuda, aga käed olid savised.

«Tundub, et pole viga. Eks kandes proovi,» vastas Dmitro teeseldud ükskõiksusega.

«Tõmba jalga, ma tahan ka näha, kui ilus sa oled!»

«Nagu vana saunaviht!»

Eeskotta astudes Dmitro muheles, kuid uusi saapaid näitama siiski ei hakanud.

Tare muldriku punase saviga üle tõmmanud, läks Dokia majja ja lõi ootamatusest käsi kokku. Tema ees seisis sihvakas laiaõlgne noormees. Dmitro paremal õlal rippus hooletult lühike pintsak, isa musta, veidi ühele küljele löödud mütsi alt langesid tumeruuged, kuldse läikiga juuksed otse kõrvalestale. Noormehe kotkanina varjutas ülahuule sügavat vagu, alahuul palistas kaardudes valgete hammaste kitsast riba.

«On see tõepoolest minu poeg?» imestas Dokia iseeneses.

Alles täna, viiskudes ja leedrikoorega värvitud lõuendpükstes, tundus ta alaealisena, nüüd aga on korraga muutunud täiskasvanud noormehes, nii et saada kas või laulatusele. Ema tundis rõõmu, kuid ka murekippus südame kallale: poeg võtab varsti naise ja hakkab omaette elama. Aga või sa tead, missuguse naise ta välja valib, — viimati ehk niisuguse, kellel on ämmale kahju vanadusepäevil isegi lusikatäit borši anda.

«Noh, ema, kuidas on?»

Naabuste kriuksudes kõndis Dmitro kergel sammul üle toa. Kuhu küll on jäänud tema kohmakus, kust on ta ometi selle uhke ja iseteadva kõnnaku võtnud?

«Küll ta on ikka tore! Otse Timofi suust kukkunud!» Ema jälgis Dmitro iga liigutust, ja kõik — kõrvalaste pilgule isegi kõige tavalisem — tundus talle erilisena ning ainult tema pojale omasena. «Otse Timofi suust kukkunud! Ainult liiga vaikne ja rõõmsat meeltki on vähe. Aga pole viga, küllap ta inimeste hulgas oma nurgad juba maha nühib, ta on ju tark!» rahustas Dokia ennast.

II

Küla upub soojusse, päikesekiirtesse, kirikukellade vaiksesse kõminasse ja kevadelaulude ülemeelikutesse, lõbusatesse helidesse.

Laste katkematu vool liigub mööda tänavaid ja juurväljandadesse tallatud jalgratu platsile, sealt edasi aga kiriku juurde. Nende järel astuvad noormehed tütarlastega, kõige lõpus aga kõnnivad täiskasvanud — aeglaselt ning ruttamata, elu üle aru pidades.

Huur väljak mäekünkal oleks nagu öitsema löönud labadest eredavärvilistest seelikutest ja tütarlapsed nendes näivad rohkem liuglevat kui astuvat. Igaühel neist on käes rätikuke — kingituseks poistele, kes neil talvel keelekastega külas käisid.

Poisid seisavad uhkelt, kuna teavad, et neid otsivad nad ise üles. Nii on nende külas juba kombeks, et tütarlaps, olles leidnud noormehe, kes talvel tema juurde käis, suudleb teda kolm korda kõigi nähes, kingib talle väljaõmmeldud rätikukese, ja keegi ei leia selles midagi häbiväärset.

Noored mäenõlvakul hakkavadki juba ringmänguks valmistuma. Võetakse üksteise kätest või rätikunurkadest kinni ja juba hakkabki elav ring nagu kalliskiviga sõrmus helkima, lööb lausa lainetama. Kohe katab ka eeslaulja tugev kõrge hää! rahvahulga madala sumina:

Nögestesse puges mees, äkke varju naise eest.
Õpetan, õpetan oma noorikut!
Äkke alla kadus ta, ime, et jäi elama!
Õpetan, õpetan oma noorikut!

Üha kiiremini keerleb kevadine ringmäng vana kiriku kõrval ja roosad, taevakarva ning tumesinised seelikud ja pluusid sulavad kokku üheks viikerkaareks.

«Pojake, miks sa küll Marta juures käisid?»

Ema silme ette tõuseb Vartšuki must kõrge kuju. Ja see kõik on Dokiale nii raske ning vastumeelne...

III

Hommikud juhtusid olema kastessed. Sel ajal, kui Dokia lüpsikuga õuele tuli, hõbetasid veetilgad pärilitena rohul. Siis aga, kui idakaar veretama löi, hakkasid ka piisakesed sädelema ja värvusid punaseks nagu küpsed sõstrad.

Küla taga, mäekünka kohal, kangastus päikesest soojendatud helesinine kevadtaevas, orus aga aurasid vaevaltmärgatavalt kolm laia, otsapidi maanteeni ulatuvat tiiki.

Esimesed piimanired ei jõudnud veel lüpsikut kõri-semagi panna, kui Dmitro juba kojaust kääksutas. Ükskõik kui tasa ema ka toast ei väljuks, kartes poega äratada, niikuinii kuuleb see ära. Praegu hakkab ta juba seemnekotte aidast välja tooma ja tõmbab vankriteljed rattamäärdega üle. Ise aga sõitleb sealjuures kogu aeg ema:

«Kas siis hoolikad perenaised niimoodi teevad? Ise tõuseb üles, aga külvajat ei ärata — las see pealegi magada, eks terad lähevad ju ise mulda! Pikast unest kasvavad inimestele hobusepead õlgadele.»

«Või nüüd sinutaoline oma toimetusi teiste kaela viskab! Lähme tuppa, ma annan sulle sooja piima.»

«Milleks ma tarre peaksin tulema? Lüpsik ju siin!»

«Inimesed näevad ja naeravad sind välja.»

«Aga mina ütlen, et joon nende terviseks!»

Kevad tõi Dokia ellu suuri muudatusi. Rohkem kui miski muu tegi talle rõõmu poeg. Alati oma mõtetes,

hüüdes ja varem emale ainult mõne harva pilgu. Ta tumedates silmades oli aukartus, kuid soojusest jäi puudu. Kui ta emaga rääkima hakkas, arutas kõigest nagu vana, päris peremehe moodi, kuid naeratusega ei soojendanud. Dokial oli valus näha poega kogu aeg noorana; pärast isa surma oli see järsku nagu vana-maleks ja süngemaks muutunud.

Nüüd aga oli Dmitro olemus korraga selginud. Poja tumedad silmad olid sõbralikumaks läinud, nendesse olid lõbusad sädemekesed tekkinud, huulte tagasihoidud naeratus asunud ja ta jutudki olid võtnud avameel-
soma ning rõõmsama suuna. Varem juhtus sageli, et Dmitro põllult tulles käigul nagu muuseas heitis: «Külvasin jõekaldal, juurdelõigetel pole maa veel tahe-nenud.» Ja kõik. Nüüd aga istub ta ema kõrvale, küsib nõu ja peab kuuldavalt aru, mis ette võtta. Räägib ühest asjast, huulte aga ilmub korraga naeratus — nagu näha, mõtleb hoopis millestki muust.

«Ema, hirss on meil nõgipeaga. Möödunud aastal sõltitasin ma pärast rehepeksu nagu korsten veel kolm päeva tahma välja. Nüüd aga lugemin ühest raamatust, et sõlirane hirss tuleb läbi nõrga tule lasta.»

«Läbi tule? Kestad kukuvad ju küljest!»

«Kui läbi õlekoo lasta, siis kõrvetab ainult nõgipea ära. Sellest räägiti ka külanõukogus. Agronoom sõitis rajoonist kohale. Küll see on alles tark mees! Lihtsalt kade hakkab! Tunneb põldu nagu hea ema oma last. Näe, mis tähendab teadus!»

«Naabrid naeravad meid välja.»

«Täna naeravad, homme aga teevad järele. Aga mis tele ise arvate?»

«No kui juba targad inimesed niimoodi raamatutes kirjutavad, siis tuleb arvata, et see on õige. Mille eest nalle muidu raha makstakse?»

«Ka mina arvan nii.» Poeg vaatas naeratades emale ja hammustas huulde.

«Poiss on lahkemaks muutunud, palju lahkemaks,» rõõmustas Dokia. «Millal see küll algas?» mõtles ta, püüdes meelde tuletada selle muutuse esimesi tunde-märke.

Varsti aga oli tal juhus veenduda, et poeg oskab

peale omaette nurrulöömise ka laulda, ja mitte halve-
mini kui teised.

Ühel pühapäeval, kui Dokia oli Dmitro naaber-
külasse laadale saatnud, läks ta ise põlde vaatama.

Niiske ja soe päev varjutas päikese, kaugel metsa ja
tarede piirjooned olid teravad nagu peitliga raiutud.
Taliviljaorased voogasid hallikassiniste lainetena, tuge-
vad rukkikõrred olid tumedamaks ja jämedamaks
muutunud, nende tippudes aga uinusid juba rohelistesse
siidniitidesse mähitud viljapead.

Hämaruse saabudes oli lesk oma viide kohta laiali-
pillatud neli tiinu läbi käinud. Jalgu vaevalt järel veda-
des, kuid sellest hoolimata rõõmus ja heas tujus, pöör-
dus ta koju tagasi. Vanker seisis juba rehe all, latris
aga trampis rahutult Kõrb.

«Dmitro on laadalt tagasi,» mõtles Dokia ja kuulis
samal hetkel, kuidas aiapoolne aken kerge klirinaga
lahti löödi ning valgustamata tarest hakkas kostma
tugev, tuultest veidi kähisema löönud hää:

Hüva öökest, armas sõber,
nurmele on aeg mul minna;
vahtrad nurmel rohetavad,
lähen ootama sind sinna.

Dokia võpatas ja nõjatus vastu väravaposti.
Maantee tagant kerkis pikkamööda üles kuu. Öhtu
lõhestas oma karmi käega hiiglasuuri rahutuid pilve-
rünkaid ja vedas nende vahele puhtaid siniseid lah-
vandusi. Puud aias laotasid murule varje ja raputasid
rohukörtele kastepiisku.

Ka Timofi oli teda öhtuti oodates samasuguse
tugeva rinnahäälega just seda laulu laulnud.

«Sinu käigud, kallid mees, on siin maa peal käidud,
nüüd elad sa ainult minu südames,» mõtles Dokia.

On see vaher või ei ole,
või on nõtki kaseke?
Kõigist tüdrukutest külas
oled mulle ainuke!

Aknaklaasid helisesid melodiliselt kaasa.
«Viimaks ehk ootab sindki juba sinu kaseke, aga

võib-olla kasvab ta veel,» mõtles Dokia. «Õeldakse ju,
et poleks on juba hobuse seljas, tüdruk aga alles häl-
lis.» Ja ta astus tasa majja.

«Kas laadal oli lõbus, Dmitro?» küsis ta peergu süü-
dates.

«Oleks raha olnud, oleks terve laada kokku ostnud.
Kahju, väheke jäi puudu!»

«Kas ainult väheke?» naeratas ema. «Mis sa siis
kõneld?»

«See on teile, ema. Viimaks ehk ei meeldi, ma ei tea
ju neid naiste asju. Ja siin on teile pluusijagu las-
tingut.»

Nagu muuseas ulatas Dmitro emale riide, ise aga
uuris, et kas ikka oskas head meelt teha.

«Aitah, pojake,» tänas ema.

«Ma ei öelnud talle sõnagi, ise sai aru. Poeg! Mitte
hüüa pole nii tähtis, palju tähtsam on armastus,» mõt-
les ema.

See öhtu lähendas neid veelgi — võib-olla ütle mata
jäanud sõnadega, võib-olla kallihinnalise rõõmupisa-
raga, mis sädeles poja esimesel kingitusel.

«Mulle tuli su isa meelde,» rääkis Dokia kingiks
saadud rätikult pisarat pühkides. «Ta oli sõnaaher ja
sümpa nagu sügisene ilm, aga südame poolest siiski
hüü...»

IV

Kolm tüki tõusid üle kallaste ja liitusid ühte. Vesi
kohiseb nüüd maantee kõrval, ümberringi aga sahise-
vad möödunud-aastased kõrkjad nagu kuivad noo-
led — nende juurte alt tungib päeva poole värske
roheline. Kaldaid katab juba kevadine värvikirevus. Ka
inimese süda rõõmustab ilma igasuguse nähtava põhju-
sa vee kohina ja ööbiku lakkamatu trillerduse üle
pühklisalus, ja selle üle, et tähed säravad oma peegel-
pildis täiesti tema jalgade ees, ja selle üle, et ta kõn-
leb mööda rada, mis viib otse tähtede vahelt läbi.
Kõikid käed ja jalad väsinud, on südamel lahe ja isegi
nagu veidi nukker. Süda nagu ootaks midagi, nagu

mingit suurt, alles tunnetamata rõõmu, mis on küll lähedal, kuid ikka veel kättesaamatu.

Jalgrada keerleb piki järvekallast. Õhk on täis vaiguste, puhkemisel olevate pungade lõhna. Üle tee voolab ojake, mille teisel kaldal tee kaheks hargneb; üks teesiil viib külasse, teine — huutori juurde.

Võtnud heinahangu õlalt, astub noormees tasakaalu säilitada püüdes mööda pikka, keskelt toestatud purret üle oja.

«Kas kukun või ei?» mõtleb ta.

«Seda ma arvasingi, et sa vette sulpsatad! Kõnnid nii, nagu oleks sul munakorv pea peal!» naerab kaldal seisev tütarlaps.

«Marta!»

«Viimaks ometi märkasid! Aitäh sellegi eest.»

Üks teesiil viib külasse, teine — huutori juurde.

Kummas suunas nad küll minema peaksid?

Ojake kudrutab nagu tuvi, heites Martale oma vee-silmadest naeratavaid pilke, Dmitro aga tunneb ennast üheaegselt nii hästi kui ka rahutult. Ta tammub jalalt jalale, viskab kord hangu õlale, kord torkab selle haarmeidpidi maasse.

Eha vastuhelgikiirtes lendab noortest mööda isapart ja langeb veepinnale, otse sinna, kus veidi aja eest häälekalt prääksus tema kaasa.

«Oh, käigu see kõik kus kurat!»

Dmitro vihastab enda peale ja jätab kiirustades jumalaga. Ta hakkab minema küla, Marta aga huutori poole.

«Dmitro, kas sa pole midagi kuulnud?» kostab temani sügavast hämarusest.

«Ei.»

«Hundid olevat jälle metsa ilmunud. Kas sa ei mõtle ka, et ma kardan üksi minna? Hambad lausa laksuvad suus.»

«Noh, siis on teine asi,» vastab noormees segadusse viiduna ja astub pilkliku hääle suunas...

Vaikides sammuvad nad kuni uinuva huutorini, mida ümbritseva kõrgel varbaia kohal ripuvad noorte puude tumedad oksad. Esimeste kuukiirtevihkude all näib kaugus sügavamana, hämarusest aga tungib teravalt

selle tammesalu nõgus poolring. Tammelatvade kohal kukuvad linnuparvena pilverütkad.

«Näed, Marta, sa oledki juba kodus.» Dmitro seisatas kusetolmust, kastepiiskadega kirjatud teed.

«Mia kodu see on?» küsis Marta kurvalt ja tõstis pilgu.

Dmitro märkas tema kulmude valulist tõmblemist aga teadnud, kuidas tütarlast lohutada.

«On selles lossis siis nii raske elada?»

Tundes, kuidas teda viha haarab, osutas Dmitro peaga sinakasse kuuvalgusesse uppunud maja poole.

«Mina raske nagu surra. Tead, Dmitro, see on ainult võõraste silmade jaoks au ja uhkus, nendele aga, kes maja lähemalt näevad — lihtsalt vangla!» Marta õlgu raputas värin. Tütarlaps pööras ennast nii järsu liigutusega kuuvalguse poole, et isegi ta pats lendas õljal kõrgel rinnale. Marta kohendas juukseid, ta lõi peatus sügava rinnaväljalõike kohal ja ta muutus üleni liikumatuks, otsekui oleks korraga kivistunud.

See, mis juhtus edasi, algul üllatas, siis aga otse rüüas noormees. Märganud, kuidas tütarlapse silmadesse ilmus kannatusehelk, oli ta valmis juba midagi ütleva, Martat lohutama, kuid, heitnud neiule veel ühe pilgu, jäi lausa sõnatuks. Marta pisaratest niisked suured silmad, tema otse ennenägematult ilusate kaardunud kulmudega nägu, millelt järsku olid kadunud tumedad varjud, alistas Dmitro oma puhta värskuse ning kaunidusega. Veel viimane tume vineke libises mööda Marta põski alla — ja juba vaataski Dmitrole vastu ruugejuukseline noor iludus, kelle mõtted kandusid temast hoopis kaugele, kuhugi lootuste tundmatutele radadele. Dmitro ei osanud muud kui endalt ainult küsida: mis küll Martaga toimub? Kuidas ta silmanähtavalt muutub ja üha kaunimaks läheb! Või on see tõesti ainult tema enese silmade pete?

Dmitro kortsutas laupa, langetas pea ja vaatas siis uuesti Martale. Nüüd üllatus juba ka tütarlaps ja muutus veelgi kaunimaks, imestas, oli valmis iga hetk haarma puhkema: tema neiuvaist ütles talle, mis noormehega praegu sünnib. Dmitrot haaras vaimustus.

helge ja isegi veidi hirmutekitav oma ootamatuses ning sügavuses. Ta ei teadnud, keda tänada selle ime eest, mis tema silmade all toimus; teda läbis isegi värimõtte juures, et võib-olla ei olegi ta seda imet väärt, et Marta kõrval peaks ehk seisma hoopis teistsugune noormees.

Niiviisi tunnetas Dmitro esmakordselt neiulikke võlusid — ja sattus segadusse. Need raputasid tema jonnakat uhkust, pühkisid südamest välja talupoegliku noormehe igivana tütarlapsest üleoleku tunde. Dmitro tajus, et tema ees on ta saatust, kuid tärkavat veendumust piserdas jäise vihmana hirmutunne: mis siis, kui see kõik on ainult salakavalus, kui see õnn on hoopis kellegi teise, mitte aga tema jaoks määratud? Ta heitis salamatti kõrvalpilgu Martale, nautides tema olemust, kuid kartes samal ajal seda, mis peab veel tulema.

Tütarlaps kehtas ta pilgu all kohmetult õlgu, punastas ja naeratas.

«Miks sa mind niimoodi vaatad? Kaed viimaks veel ära...» ütles Marta lihtsalt selleks, et oma segadust varjata ja mitte vaikida.

«Ära karda, ei kae!» Dmitro muutus korrapealt valvaks — ega Marta tema üle viimaks nalja ei kavatse heita?

«Kes sind teab!» nokkis tüdruk, noormees aga, keda piinas tema enese seltsimatus teiste inimeste suhtes, tunnetas teravalt pilkenoolt, süngestus ja heitis endast jonnaka käeliigutusega eemale kõik neiu võlud, mis ähvardasid teda endasse mässida nagu hilissuvised ämblikuvõrgud.

«Noh, kui sa kardad, siis ma lähen parem ära,» ütles Dmitro, lootes, et Marta püüab teda tagasi hoida.

Kuid ega tütarlapski armastusest rohkem teadnud kui tema ise.

«Tee, kuidas tahad, Dmitro,» solvus Marta ja ka tema nägu läks pilve.

Kavalalt öeldud! Muidugi ei tahtnud Dmitro ära minna, kuid ta ei saanud ju seda ometi öelda, ei võinud oma loomust muuta. Dmitro pöördus järsult ümber, astus üle sügavate teerööbastete, otsides silmadega rada,

küla poole, aga kuulis samas selja taga tasast

«Kul on?» heitis ta üle õla.

«Ta ei ütelnud isegi head ööd. Kah kaval!»

Heid ööd!

Dmitrot solvasid Marta pilked, valutunne tema südames aga tugevnes üha. Noormees püüdis sellest tundeist vabaneda, surus käe kõvasti vastu rinda ja hakkas nii ruttu mööda jalgrada astuma, nagu ei põgeneks ta mitte noore neiu ilu, vaid lausa õnnetuse eest. Kuid mida kaugemale ta tütarlapsest jõudis, seda raskem oli tal astuda — kogu aeg hõljus Marta kuju nagu lummu tema silmade ees. Aga mitte niivõrd see kuju kui just tema laulb meloodia sundis Dmitro peatuma. Iga laulu- ja lauges igatsusepiisana noormehe hingesügavusse. Kuid oskakski seletada, kust kohalt küll pärineb see põhjatu kurbus, mis leiab vastukaja nii ääretus öös kui ka väikeses inimsüdames?

Järvepinnalt, mäekingult
kandub tuule külma hingust,
Keerleb tuul ja kurjalt puhub,
kurbus neiu maha rõhub.
Neid ei tea, kuis kurbust peita,
tema peig on võõra hoida.

See tütarlapse lauluke, mis hingepõhjast esilekerkiva pilvede alt niiskele kevadisele maapinnale langetas, ajas Dmitro südamest välja tema rumala enesetunde. Tundes piinlikkust oma liigse tormakuse pärast läks ta lauluhelide saatel huutori juurde tagasi.

Kuid noormehe silmad hakkasid pimeduses varbaeda ja kelle kohal kõrguvaid noorte puude tumedaid piirte ei eraldama, laul vaikis. Kiiresti jooksis Dmitro tühjale sookutud maanteele, kuid Martat ei olnud enam. Ainult kuskil õuesügavuses, trepil, kajasid sammutatult, krukksatas kaeblikult uks ja siis jäi ümberringi tühi vaikseks.

Dmitro ohkas, astus taas mõned sammud mööda teed, heitis pilgu tumedatesse puudesse uppuvale, kuuvalgust ülekalõatunud külale ja hakkas järsku kahtlema: oli see tõepoolest neiu ilu, mis teda äsja nii tugevasti pae-

lus, või nägi ta kõike lihtsalt unes? Kuid järsku lõi Vartšuki maja ühes aknas valgusekuma helendama. Dmitro surus enese vastu varbaeda ja nägi, kuidas Marta mõttikult ühe käega rasvalambi aknalauale aetas, teisega aga patsi kohendas.

Ei, see ei olnud unenägu! Ja seda raskem katsumus oli see noormehe erutatud südamele.

V

Õo ei andnud und, päeval aga ei tõusnud käed tööd tegema. Dmitro rabeles oma heitlike mõtete võrgus, tajudes isegi päikesevalgust läbi sellesama nägematu võrgu, mis kattis tema eest nii kauged luhad, tumedad põllulapid kui ka sinakasse uduvinesse mähitud tammesalud. Metsadki tuletasid talle kogu aeg eileõhtust kohutumist meelde. Dmitro pahandas enese ja Marta üle, püüdis neiu kuju oma silmade eest ära peletada, kuid see ilmus uuesti ja uuesti ning noormehe kõrvades kõlas kord tütarlapse naer, kord tema kurblik lauluviis. Dmitro ei teadnud isegi, mis temaga sünnib, mis ta peab otsustama ja edaspidi ette võtma. Kõige parem oleks neiega juhuslikult kokku saada — see ei riivaks Dmitro mehelikku eneseuhkust. Kuid võib-olla oleks veel parem teineteist üldse mitte näha; las kõik läheb pikapeale mööda nagu see valge pilv seal... Ent pilv kadus silmapiiri taha, Marta aga seisis endiselt Dmitro vaimusilma ees. Noormees ei aimanudki, et tema südames olid üheaegselt tärganud nii armastus kui umbusaldus. Ja viimane oli esimesest tugevam, kuna Dmitro ikka veel püüdis põgeneda teda vallanud tunde eest ning piilus hirmuga tundmatusse neiuhingele, kartes kogu aeg selles pettuda.

Dmitro pöördus koju tagasi siis, kui põldudel sinendasid juba varjud ja teed näisid tumedate paeltena. Tema näol, millel võis märgata kuivanud higi jälgi, peegeldus samasuguse varjuna mõtlikkus. Kitsas luhade poolt algavas poolunustatud külatänavas paitasid teda roheline vihmana leinapajude hiirekõrvul lehed, kuid ei puud ega otsekui kunstnikukäega maalitud tä-

navake kuulnud noormehe meelt kergemaks muuta. Mõtlenud saabus ta koju, sõi nagu muuseas õhtust, läks uude juurde ja astus tänavale. Ema küsis üle varbade, kuhu Dmitro kavatseb minna, ja pärast hetkelist mõtlemist vastas poeg, et läheb vaatama vana aeda, mis rajati juba siis, kui ümberringi alles mets võimutses. Tund on mets juba väga kaugele nihkunud lagunud tared, mille taga ikka veel õitsevad igihellid õunapuud. Oma elu lõpul puud pehkisid ja kuivasid tuulte käes, nende oksad langesid maha, tüved aga, mis punaka mullakorra all otsekui hõõgusid, vahtisid maailma haitavate tühemikkudega. Pärast sügistööde lõpetamist Dmitro kinnud ja kõige jõuetumad puud välja juuritud, hiljuti aga peaaegu poole vabastatud pinnast ei puud ta isitanud — las kasvavad enda ja teiste jaoks.

Kuid sellel õhtul ei kiskunud mitte aed teda enda poole, vaid see tee, mis viis külast Vartšuki huutori talle. Mõõdunud viimastest taredest külaserval, jõuti varsti orgu, mis kohati tähtede vastupeegeldusest ja pookestest tulukestest sädeles, sest kevadised veed olid jõudnud veel täielikult hapukasse mulda imetleda. Pärast oru põhjas plagisesid korraks hobusekabjad ja kuulda hirnumist, seejärel aga valitses maa kohal meenugune vaikus, et oleks peaaegu kuulda võinud kuidas Linnuteest maailma äärele täheliiva puden-
nub.

Võõrana kõndis Dmitro oma aias, peatudes hetkeks mõtles suure õunapuu juures, et nagu tavaliselt selle ümber imetleda. Ei möödunud ainsatki aastat, mil see poleks vilja kandnud. Kui kevadel hallad võtavad need lõppult teistelt puudelt, puhkevad need temal kas kevade alguses, kuid siiski puhkevad. Aga see puu ei puhke isegi ühekordse õitsemisega. Väga sageli katkestas ta valkjasroosa vahukorraga ka sügisel ja — mis veel kõige kummalisem — see kõik ei seganud teda kuulda tublit koormatäit piklikke punapõselisi vilju tolmast. Kuni uue aastani ei võinud neid suhu võtta — need kübehapud olid nad —, pärast jõulu aga andsid need juba tagasi ja nende vihasse mahla ilmus ma-
ma käärimismaitse. Puu üllatas veel sellegi poolest, et

õunad võisid tema okstel püsida ka talvel. Rohkem kui üks kord olid vana Goritsvit ja Dmitro märganud puu okstel vilju sel ajal, kui lumi juba põlvkõrguselt maad kattis.

Dmitro puudutas käega kergelt puud ja suundus aeglaselt huutori poole. Otsekui küla keskelt kerkis taevarannale kuu, kiskudes pimedusehõlmast välja mõned tared ja üksiku papli. Talu tiigil pahistas lind, kui Dmitro aga kaldale lähenes, tõusis veepinnalt mitu veelindu raskelt õhku. Kuuvalguses oli näha, kuidas nende tiibadelt ja ujulestadelt hõbedasi veepiisku alla sadas. Noormehe tulek ei kohutanud ainult koduparte, kes rahulikult jätkasid oma lõputut ringlemist.

Ja seal, sellel tiigikaldal, muutus Dmitrole kõik korraga mõistetavaks ning lihtsaks. Milleks närvitseda, ennast piinata ja oma rahutute mõtete ning oletustega pimeduses ringi ekselda! Kõige õigem on Martaga kokku saada, temaga rääkida — küll siis kõik selgeks saab. Ja Dmitro suundus kiiresti selle koha poole, kus ta oli eile neiuga jumalaga jätnud. Ta lähenes Vartšuki maja ümbritsevale kõrgele aiale ja kuulis korraga summutatud kõnekõminat. Veel mõni samm — ja üsna käeulatuses kõlab tütarlapse naer. Kuid see ei tee noormehe südant rõõmsamaks, vaid põletab seda tuliste sütena — Dmitro teravnenud pilk märkab Marta kõrval mehekuju. Dmitro on valmis kaduma, kuid teda on juba nähtud. Seepärast astub noormees hooletul kõnnakul Marta ja Gnat Fesjuki juurde, surub endast vägagi välja tervitussõnad ja läheb neist mööda, märkamata seda, kuidas neiu pea nagu päevalille õis pöördub talle järele vaatama.

Taevas oleks nagu korrapealt alla langenud ja Dmitro õlgadele laskunud, päevased kahtlused ja lootused andsid maad kogu keha haaranud tuimale valule. Dmitrol oli vastik mõelda nii enesele kui ka eilsele õhtule, mis, nagu talle tundus, oli kuhugi kaugesse minevikku vajunud. Talle näis, et kui seda oleks võinud tagasi pöörata, oleks tagasi võidetud ka kõik see, mille ta oli kaotanud. Aga muides — mis ta siis kaotas? Kas eilse naeru ja laulu? Kui vähe oli seda kõike olnud eilse jaoks, aga kui palju oleks see tähendanud täna! Dmitro

lood takerdusid nagu kanad takku, keerlesid kogu ühe punkti ümber ja ta ei näinud enda jaoks mingit loodust.

VI

Kui Dmitro oli ära läinud, vaatas Gnat kahtlustaselt Marta otsa.

«Miks ta nii hilja teie maja ümber hiilib?»

«Miks minne järele ja küsi,» vastas Marta sunnitult, tundes, kuidas kogu ta olemus kisub hämarusse kaduva koha poole.

Dmitrot nähes kohkus ta algul, kuid samas turgatas ühe mõtte, et noormees ei tulnud siia nui sama. Oh, kui palju oleks, kui ta ometi lõpuks märkaks, et ta ootab teda nagu pühapäeva! Kui poleks olnud, et oleks Marta suutnud vastu pidada ning oleks ta järele jooksnud, et temaga kas või ühe sõnagi rääkida ja kas alatiseks tülli minna, või siis näidata, et ta noormehe järele igatseb.

Küll talle säärane õnnetus Dmitro näol kaela. Sattus kord koos Varivoniga tüdrukute juurde istuma, istus nagu tõhke ega saanud sõnagi öelda, kuid ära viis Marta südame. Pärast seda muutis maailma elu tütarlapsele ühteaegu raskemaks ja mõeldavamaks. Juhtus sageli, et ta ennast päeva jooksul tooga niivõrd tappis, et ei tundnud enam käsi ega jalgasid, siis aga mattis jälle soe laine teda enda alla. «Kas ma küll rõõmustama peaksin?» küsis Marta tavaliselt eneselt. Dmitro aga seisis ta silmade ees, nagu selline nagu tookord, kui ta Varivoniga nende koha tuli. Ja neiu näeris õnnelikuna omaette. Siis astus noormees, ja neiu võttis teda pilkega vastu.

Teda, kes ikka veel kahtlustavalt Martat vaatas, võttis tütarlapsel käealt kinni ja viis ta tiigi äärde, kus ta väikuses aeg-ajalt sulpsu löid. Gnat kadestas hõlpsalt tiigi ja kalade omanikku. Üldse tekitas kõik talle tühjusest — kõik peale vaesuse ja haiguste. Tema ei võis kuulda ainult talupidamisega seotud arutlusi ja kaebusi selle üle, et nüüdne võim ei anna agara

hakkamisega põllumehele võimalust ennast üles töötada. Sääraste inimeste hulka arvas ta ka ennast ja ootas seda päeva, mil ta viimaks saab õiguse isast-emast lahku lüüa. Et vanem välja näha, hakkas Gnat isegi enne õiget aega habet ajama.

Ta peatub tütarlapsega purde juures, sülitab vette ja küsib siis mõtlikult:

«Mis sa arvad, Marta, mis Safron sulle kaasavaraks võiks anda?»

«Seda peaksid sa parem temalt eneselt küsima!» Martale teeb see jutt nalja, kuid on samal ajal ka vastik.

«Aga kas sa siis tõepoolest ise kunagi selle vastu huvi pole tundnud?» jätkab Gnat nagu mitte midagi mõistes, silmad ainiti tüdruku näol, kes talle — mis siin salata! — tõepoolest ka meeldib.

«Mitte kunagi, Gnat.»

«Tjaa, ma ei näe sinus veel õiget perenaisevaimu!» Gnat raputab mõtlikult pead. «Noh, pole viga, kui tubli mehe saad, küll see kõik siis mööda läheb. Tööd teha sa oskad! Kuid Safronilt küsi kaasavara kohta kas või möödaminnes siiski järele.»

«Ei mõtlegi!»

«Siis tuleb mul enesel seda teha!» Gnati iseteadev nägu tõmbub kipra.

Seepeale puhkeb Marta täiesti vastu oma tahtmist naerma.

«Mis sa naerad?» imestab Gnat.

«Ah, mitte midagi!»

«Ei, ütle ära!»

«Imelik asi — kaasavarast oled sa juba kakskümme korda juttu teinud, aga seda, kas ma sulle tulen, pole sa veel üldse küsinud!»

«Näe, kus lugul! Jah, tõepoolest, seda ei ole ma veel küsinud,» üllatub ka Gnat. «Noh, hea küll, eks ma siis nüüd küsin: kas sa tuled mulle naiseks?»

«Hoidku jumal selle eest!» löikab neiu vastuseks.

Gnat aga pahvatab naerma.

Nagu ta ei teaks, et iga tüdruk on nõus temaga abielluma!

Ei ole ta ei vigane, näo poolest inetu ega varast vaene. Temasuguseid peigmehi annab külas sõrmede

... seda. Aga see, et ta pole õppinud kõrva sisse võtta ilusaid sõnu mingitest ööbikutest, paasukestest ja turteltuvidest, ei ole suur häda. Sääraste juttu-
... majja ei too. Gnati lõbusamaks muutunud
... armastuse ja kerge pilkega neiule
... kahju, et ta on ainult kasulaps ja mitte Vartšuki
... Sel juhul võiks Martaga koos oi millise
... Ta püüab neidu kallistada, kuid neiu
... vastu sõrmi. Noormeest see ei pahanda — nii
... olema! Ta saadab Marta Vartšuki huu-
... laheb koju, lakkamatult mõeldes sellele, et
... tuleb isaga hakata varandusejaotamise üle
... Gnat on juba ammu märganud, et tema vana
... vastu külmaks muutunud — ei püüa enam
... nõua karmilt renti kätte. Pärast seda kui
... maad ära võeti, kaotas vana Suprun korra-
... oma ahnuse, hakkas vähem tööd rühmama
... iga vaba minuti mesilastele ning aiale. Kui
... midagi ütleb, kostab ta ainult üht ja seda-
... «Minu elupäevadeks jätkub!» Tema elupäeva-
... aga poja jaoks? Gnatile on isa rikkusest
... ega siis Fesjukid lõpuks Vartšukkidest ning
... kodest rumalamad ole!

Kuid Gnat koju jõudis, kiresid juba kuked, kuid tema
... allatuseks vanemad ei maganudki veel — isa
... peenikese nahkrihmaga hobuseleisid, ema aga
... ahju juures.

«Kas sa hulgid?» küsis ta pojalt.

«Ta on endale kambamehed leidnud — aina Vartšuki
... Denissenkod,» vastas Suprun rõhutult poja eest,
... hammaste vahel. «Teda ju lausa kisub ärit-
... ja nende lollakate rahade poole.»

Mille poolest need lollakad on? Raha on alati tark,
... immesed ilma selleta on tõepoolest rumalad,» vas-
... poeg asjalikult, nokkmütsi varna riputades. «Ja
... jutud äriaajamisest on mind samuti juba
... lüüa tuüdanud.»

«Võib olla, et ka meie ise oleme sind samuti ära
... » Isapõlv? Isapõlv? Isapõlv? Isapõlv? Isapõlv?

«Ei mitte,» vastas Gnat tasakaalukalt ja nagu hüp-
... korraga jooksmisest jääkülma vette, «kuid sellegi-»

poolest, isa, on meil kõigil parem omaette elada. Andke mulle minu osa kätte!»

«Mis sa ometi räägid, lapseke!» hüüatas ema hirmunult pead raputades. See pidi tähendama: ära ometi isa vihale aja.

Aga Suprun ei vihastanud. Ta viskas leid pingi alla, pühkis pigised käed puhtaks ja tõusis

«Tahad, et ma sulle sinu osa kätte annaksin?»

«Jah!» vastas poeg ja taganes tahtmatult mõne sammu ukse poole.

«Aga kas sa endale tüdruku oled juba leidnud?» küsis isa endiselt rahulikult, nii et Gnat sattus segadusse ega suutnud arvata, mida see kõik tähendab.

Ta ei mõistnud, et oli vanamehe oma ahnuse ja ülbusega juba ammu ära väsitatud, et see, nagu iga teinigi aastates inimene, rohkem kui midagi muud püüdis lihtsalt rahu saada.

«Olen.»

«Oi, kes see siis on?» Ema hirmunud näole tekkis rõõmuilme.

«Vartšukkide kasutütar Marta.»

«Tore tüdruk!» kiitis isa. «Ainult kes teab, kas Vartšuk talle üldse kaasavara annab?»

Gnat ei märganud isa hääles varjatud pilget ja vastas enesekindlalt:

«Kui ei anna, siis tuleb vägisi võtta.»

«Eks siis võta, õpi töö selgeks!» Suprun istus laua taha. «Mismoodi see sinu osa siis sulle kätte tuleb anda?»

«Õigluse järgi,» vastas alandlikult Gnat, kelles tärkas tänutunne isa vastu selle eest, et kõik ladusalt läks.

Ta lõi ikoonide poole risti ette, astus isale lähemale, aga laua taha siiski ei istunud.

«Õigluse järgi, ütled sa? Mida see tähendab? Meid on perekonnas kolm — niisiis, teeme kõik kolmeks?»

«Ei, isa, nii see ei lähe!» vaidles Gnat vastu.

«Aga sa ju ise tahtsid õigluse järgi,» süngestus Suprun.

«Ma mõtlesin seda teisiti...»

«...siis räägi, kuulame ära.» Isa süda muutus rõõmumaks. Ei saanud talle pojast niisugust tuge, mida ta oli oodanud.

«Lõplike kokku nii, et teid on kaks ja meid on kaks — mina ja mu naine. Tähendab, varandus tuleb pooleks. Kui teie ju enam — vabandage — lapsi ei saa, siis jagame neid kindlasti, sellepärast peab ka mõtlema...»

«Ma oleksid siis võinud kohe juba ka oma lapselastele midagi öelda,» torkas Suprun.

«Laste jaoks?» Gnat jäi mõttesse. «Kes teab, kas nad neid näevadki.»

«Küllap juba näevad,» kinnitas isa ja tõusis kogu oma postiga. «Nüüd aga kuula! Ma ei taha sinuga tüli ega kakelda, mulle pole vaja, et inimesed võivad minule üle õigust mõistaksid. Ma mõtlesin, et sa saad oma naisega meie juures elama, aga nähtavasti sulle seda rõõmu antud. Niisiis kuula: ma annan sulle poole maast, loomadest ja inventarist ning ehitused, kuid rohkem ära midagi nõua.»

«Aga mis saab lastele?»

«Lastele saab naise kaasavara. Ja kui seda sulle ei anna, siis võtad vägisi. Ainult ära sa lapsi vägisi võtma ära!»

Gnat mõtles ja kibrutas kulmu.

«Aga kuidas oinaga jääb? Meil on ju ainult üks...»

«Võta endale. Kas nüüd on kõik? Kiirusta, muidu tuleb veel ümber ja jagan varanduse hingede järgi...»

Nend sõnu kuuldes Gnat kohkus. Ta tundis vanamehe tugevat loomust, teadis, et rohkem ta enam midagi ei võta — ema võib-olla annab ehk midagi salapäraseks — ja nõustus.

«Võta sellegi eest. Kui ma midagi päris õigesti ei mõistanud, siis ärge pahandage — eks minagi taha oma perekonnale heaks saada.» Hetke jooksul laskis ta oma tunde eest mööda libiseda kõigele sellel, mille omanikuks ta homme võib saada, tundis end otsekohe perekonnaga ja isa käe poole küünitades suudles esmasest elus selle tursunud sooni.

See liigutas Supruni niivõrd, et ta laud hakkasid värisema. Ta patsutas pojale õlale ja astus naise juurde, kes talle tänulikult läbi pisarate otsa vaatas.

VII

Kui eile öösel ei saanud sõba silmale Dmitro, siis täna ei suutnud uinuda Gnat. Pärast kolmandat kuke- laulu avas ta salamahti toa- ja eeskojaukse ning väljus.

Kuu paistis, külvates pihutäite kaupa laiali valguse- piisakesi, mis sädelesid veel lehituil puudel nagu kalli- hinnalised helmed. Noormees tõstis pea ja naeratas kuule nagu ustavale sõbrale. Juba tänasest ööst alates paistis kuu tema põldudele, hellitas oma kiirtega tema oraseid, sellesama kuu valgusel hakkab Gnat lõikuse ajal habrast otra niitma või talvel turule kiirustama. Millega ta just kauplema hakkab, seda polnud Gnat veel kindlasti otsustanud, aga ta teadis, kuidas Vart- šukid ja Sozonenkod turult toodud kopikatest üha rik- kamaks läksid. Jah, tema, Gnat, saab niisama jõukaks! Koidueelsesesse hämarusse vahtides püüdis ta oma uue elu saladusi tabada. Tumedate teelintide kaugetel ris- tumiskohtadel tõusid ta silmade ette tulevase rikkuse võrdkujud: kord terendusid seal viljavihkude koor- mad, kord sädeles krigisev lumi ree all, mis ägises äsjaostetud kaupade raskusest ja millel lõhnasid nõõri otsa lükitud kuivatatud kalade kimbud. Annaks taevas, et see kõik ometi täide läheks! Lootused matavad Gnati oma soojade, värelevate tiibade alla ja trepil seistes saadab ta palveid jumala poole. Kas see siis taevaisale palju tähendab, kui ta oma armust jagab inimesele, kes just praegu hakkab jalule tõusma!...

Palve maha lugenud, teeb ta peremehelikult ringi mööda õue ja astub siis aeda. Niiskel läikival jalgrajal tantsisklevad hääletult kasteste puuokste varjud. Gnat läheb viljakuivati juurde, istub vihmast läikima pestud söehunniku kõrvale ja mõtiskleb selle üle, kas ta peab uue kuivati ehitama või saab veel vanaga läbi. Annaks isa talle ometi aia parempoolse osa — seal on rohkem taliõunapuid. Õunad säilitab ta lihavõtteni, selle ajani

et tema kõrgemale tõuseb. Pepingid aga võib teha Gnat naeratab — talle meenub Marta ja ta mõeldakse tööka ja ilusa naise! Ainult seda ei tea, et Safronilt midagi välja kaubelda.

Ja see muldugi kerge olema! Ja just sel ajal, kui Gnat oma mõtetega tegevuses hoolitseb saatus tema tulevase majapidamise eest, kuulab ta ebaselgeid, otsekui läbi une kostvaid sõnu, mis kuulatab, üle tema sügaval asetsevate murede libiseb uskmatus- ja rõõmuilme ning ta mõeldakse õuele. Ta jalgadest jäävad niiskele läikivale laudadele jaljed. Ühe ropsuga hüppab Gnat üle laudade ja istub siis silmapilguks ja kuuleb nüüd selgesti kuuluvat kostvat määgimist. Nagu ta ei teaks, mis talendab! Gnat avab kiirustades laudaukse ja otse- se kingib kuuvalgus piinatud, korrapealt kõhnaks muutunud silmadesse, kelle jalgade juures liigutab ta jalg, veel niiske tombuke — noore peremehe sõrme, sest Gnat ei kahtle sekundikski, et kuulub tema.

«Kui sa kuuled isa — ka tema on määgimist kuulnud. Kas ta lahti on, Gnat?»

«Kui ta tõi talle,» vastab Gnat, silitades hellalt oma aburulist selga.

«Isa on ju tore! Võta ta endale!» Isa kingib pojale sõrmega tombukese, tema õnne esimese nurgakivi. Kõik mõtlevad, et uut elu alustatakse õigel tunnil.

Uuel põlvel Gnat ei kõndinud, vaid lausa lendas, ülla- tades mõndagi naabritest oma lahkusega ja mõõde- tades lugupidamisavaldustega. Öhtuks oli ta jõudnud oma tulevaste hoonete platsid välja mõõta, ja nurgadesse vaiad taguda, metskonnas käia ja põllud üle vaadata. Kui aga saabus hämarik, pesi mure kalli seebiga ja seadis sammud Vartšukkide poole.

Isa avas talle metsloomana vilgas, läikivtõmmu õue Sofia Kušnir, kes oli Vartšukkide juures tüd- rik.

«Kui sa, tütarlaps, enese nii mustaks oled määri- nud,» naljatas Gnat.

«Kui sa ikka pörgus. Jooksin sinna sarvikuid paluma, et

nad sind oma kampa võtaksid,» vastas tütarlaps naerdes ja lippas seeliku lehvides aida poole.

«Sofia, Sofia!» hüüdis Gnat.

«Mis sa tahad?» heitis see jooksul üle öla.

«Kas Safron Andrijevitš on kodus?»

«On, ja Marta samuti!» Sofia puhkes valgete väikeste hammaste välkudes naerma ja oligi noormehe silmist kadunud.

Gnat tõusis mööda treppi üles, mille räästalt rippusid alla suured maisikimbud. Korraga muutusid ta jalad raskeks ja ka enesekindlus vähenes: õigupoolest poleks tal sobinudki Vartšukiga rääkida — enne oleks tulnud isamehed kohale saata, et need kõiges, mis tarvis, kokku lepiksid. Kuid isamehed ja peigmees oleksid võinud kaasavara suhtes eri arvamusele jääda ja sellest saanuks siis jutuainet tervele külale. Gnat aga ei tahtnud, et küla temast rääkima hakkaks. Seejärel otsustas ta kõik vaikselt korda ajada. Eeskojas tuli talle vastu Marta ja pörkas ehmunud tagasi.

«Miks sa nii vara tulid?»

«Pean Safron Andrijevitšiga rääkima. Kuidas ta tuju on, ega mitte väga halb?»

«Oh ei, üsna hea. Ta tuli alles laadalt.»

«Nähtavasti vedas.»

«Vist küll.» Marta vastas nagu muuseas, kogu aeg pead murdes, milleks Gnat küll tuli.

«Eks soovi siis mulle õnne!» Noormees heitis tütarlapsele pilgu ja astus vaikides uksest sisse.

Martast käis otsekui kuum juga üle — tuli Gnat tööpoolest kaasavara pärast?

«Gnat... kui sa minu pärast, siis parem jäta... Ma ei taha...»

Aga Gnat ainult naeratas põlglikult

«Ära karda, jutt ei tule sinust!» Ta otsustas tütarlast hiljem üllatada ja rõõmustada.

Või see nüüd mõni naljaasi on sulaselapsest järsku perenaiseks saada! Selle eest tuleb mehele kogu eluaeg tänulik olla ja teda alandlikult teenida. Gnat sai oma enesekindluse jälle tagasi ja avas nagu õige mees ukse.

Toas põlesid savist pilakus vaigused pirruid, mille söestunud otsad susinal veega täidetud ämbrisse lan-

gasid. Noormees kokkuhoidlikkus tegi Gnati südamele kooli noojaks.

«Kuidas maailmas elama peab,» mõtles ta. «Külalaste jaoks pannakse lühter põlema, enda tarbeks aga poleks isegi rasvalampi paljaks.»

Noormees tervitas külava häälega. Ahju pealt vastas talle lopsakate kehavormidega Gorpina, toa puhtamalt puudelt aga kondine Safron. Viimane hakkas just õhtust sööma.

«Istu, Gnat, kinnita keha!» Safron ulatas külalisele oma tulna käe. «Gorpina, pane mõni parem valgus alla, ajad niiviisi asja ees teist taga toa nõge täis.»

«Nagu ei täiks just naine, aga mitte tema pet-

toobumini raisata. Pea viga, küll me ajame pimedaski oma jutud maha!» Gnat seisatas laua ääres. «Saame hakkama!»

Küla külaga leeki varjates tõi Gorpina juba väikese laua ja asetas selle kummulipööratud kausile. Safron hakkasid hüplema varjud, kulla ja hõbe- toad, kinnitatud pühakute palged elustusid, nende all aga ei olnud tommu, teravanäoline Safron päris paharetina. Noormees tõi Gnati hea tuju lõplikult tagasi.

«Kuidas teil laadal läks, Safron Andrijevitš?» küsis Gnat kihtlikult ja kavalalt peremehe poole vaadates.

«Oh, või siis nüüd enam niiviisi kaubelda saab nagu varem. Varem ostsid kaupmehed kindralite moodi loomade üles ja saatsid nad kõiksugustesse võõrastesse riikidesse. Nüüd aga on kaupmehed vaesed nagu kirikud, neil pole neil ei raha ega kraami... Sul oli vist midagi poole asja?»

«Oh, Safron Andrijevitš. Te teate isegi, kuidas ma siin elan. Nojah, tahaksin teiega sugulaseks saada,» pahvatas Gnat ootamatult ja kiindus pilguga küla rikkaima mehe nakku, mis algul väljendas üllatust, seejärel tõmbus aga süngelt kinniseks. «Mis sa sellest arvate?» surus Gnat teesklematu rahutusega.

Safron näppis oma musti vuntse, ta läiketud, tursunud silmade alla peidetud silmad, milles praegu peegeldus rasvalambi vastuhelk, muutusid süngelt tina-

«Sa tahad vist Martat naiseks võtta?» küsis ta lõpuks.

«Seda küll. Ma olen nüüd omaette peremees. Isa annab mulle minu osa kätte.»

«Ja mis ta siis annab?» Safroni nägu elustus.

«Poole kogu varandusest.»

«Etskae, kuidas ta sind hellitab! Mina küll nii palju poleks andnud.»

«Oh, teie üks kümnendik teeb juba rohkem välja kui meie pool!» otsustas Gnat Safroni meelitada, kuid ainult vihastas teda sellega.

«Kuule, poiss, millal sa oma nina minu rahakotti oled toppinud, et mu varandus sulle rahu ei anna?»

«Ega ma kadedusest! Arvan ainult, et kõigi ümberkaudsete külade peale ei leia paremat peremeest kui teie. Aga mis te Marta kohta ütlete? Küll tahaks teiega sugulaseks saada!»

Safron vaikis ja mõtles.

«Jah, Gnat, sugulasekauba tegemine pole naljaasi. Sa tead ju, kuidas öeldakse: võta kas või äbarik, kui ta sugupuu on pikk. Eks ole tõsi?»

«Võib olla,» vastas Gnat ebakindlalt, teadmata, kuhu Safron sihib, kuid taibates, et tema toon ennustab kõike muud kui head.

«Nüüd aga, sõbrake, mõtle ise, mis sugupuu see sinul ka on?!» Vartšuk pani lauale oma tõmmu, haraliaetud sõrmedega käe, mis kangesti meenutas ämblikku. «Ära pahanda, aga rahvas räägib, et sinu isa olevat kõik-suguseid lõpnud loomi nülginud, et te olevat nende raibete arvel oma maadki kokku ostnud. Võib-olla ei ole see tõsi, kuid säärane jutt siiski küla peal liigub. Nii et tasapisi asju ajada ma teiega veel võin, aga sugulaseks saada pole nagu kellegagi.»

Gnat mõistis, et kogu ta kosjanõu oli lootusetult kokku varisenud, tema ise aga Safroni ees korrastealt nagu tolmuteraks muutunud. Ent järsku nõudis metsiku jõuga väljapääsu tema eneseväärtusetunne. Silmi pilgutamata vahtis ta ainiti küla võimumehele otsa ja paiskas sellele siis vihaga näkku:

«Oodake, küll tuleb veel aeg, kus te nende sõnade pärast kahetsete! Kes teab, võib-olla ei taha mina isegi

teie meelirast sugulaseks saada, et te mitte raibete, et elavate inimeste naha üle kõrvade tõmbate! Näe, kui tühjalt alles aadlik väljal!»

Gnat lausa lendas tarest välja ja pörutas ukse enda talle kõvasti kinni, et rasvalambike Safroni ees pehmetult hakkas ning kustus.

Teda kahtsid sõim sõnad, kuid noormees ei kuulnud midagi enam.

Vahepeal nägi Gnat Martat, pomises midagi omaette ja läks, kuidas jalad kandsid, küla poole. Kuigi tal oli tõrjulist kahju, ei võinud ta teda ju ihualasti oma meelest välja... No kas pole see Safron ikka elus saanud? — et liiguta Marta õnne heaks sõrmegi! Peaasi, et külarahvas sellest kosjaskäigust kuulda ei saaks!...

VIII

Kuid terve küla teadis juba järgmisel päeval, kuidas Gnat oli Gnatile nina pihta andnud. See lugu jõudis Dmitro juurde põllule. Teate tõi Klim Vassilenko, et toomees ja käre viinavõtja, kõige selle juures aga et ta on raamatusõber. Ta peatus teel, oodates, kuni Dmitro vaoga tema juurde jõuab, ja naeratas oma lühikesel, mitteridagiütlevate silmadega.

«Mul on uudiseid, sõbrake!»

«Mis siis lahti on?» Dmitro peatas hobused ja astus, hobusekarvu üleni täis, Klimi juurde.

«Kas välja teed?»

Klim eredad kitsad huuled tukslesid pahuralt. Kogu tema panguletõmbunud, väljasirutatud keha ja nägu olid tõusnud tagajalgadele tõusnud rebast. Ainult noor- mehe muutlikud vesised silmad rääkisid üle keskmise tõrjulist mõistusest, mis on suuteline vestluskaaslase tungides samal ajal omaenese pilgu sügavusse, abipaisatva, värvitu kile taha varjule jääma.

«Need väljategemised on sulle lausa harjumuseks muutunud!»

Näe, kes on papiks hakanud!» Klim puhkes solvunud naerma. «Mina oma hinge pärast muret ei tunne! Lühike aga peaks sindki veidi puudutama.»

«Kas tõesti?»

«Kellele kinkis Marta lihavõtte ajal kirjatud rätiku? Kas mitte sinule?» Klim vaatas kavalalt Dmitrole otsa.

«Ütleme, et minule. Aga mis siis sellest?» Dmitro võpatas sisemiselt.

«Noh, see uudis käib tema kohta. Hea küll, nägemiseni!» Klim vidutas silmi, lõi käega ja hakkas minema.

«Pea, Klim! Aga uudis?»

«Ah see ikka huvitab sind?» imestas Klim süütult ja sirutas oma rebasekeha välja.

«Ütleme, et mitte väga, aga siiski...»

«Kas välja teed?»

«Noh, mis siis sinuga peale hakata?!»

Ja Klim jutustas naerdes noore Fesjuki kosjaloo.

«Aga mis Marta nüüd teeb? Kas nutab ja kaebab?» küsis erutusest põlev Dmitro ükskõikselt.

«Või veel! Naerab!»

«Küll need tüdrukud on naljakad!» imestas Dmitro, et Klimi arvamust kuulda saada. Ise aga oli ta ääretult rõõmus ja täis tänutunnet Marta vastu.

«Jah, nagu nõiajook!» nõustus Klim otsekohe. «Aga Marta on siiski väga tubli. Teda ei meelita ei Fesjukide ega Sozonenkode varandus.»

«Kas siis Lifergi teda püüab?»

«Sa pole kuulnudki?» küsis Klim imestunult.

«Pole juhust olnud... Mis Marta sellest arvab?»

«Heidab ainult nalja. Räägib, et peigmehekesel polevat muidu viga, ainult mao pea pidavat otsas olema.»

«Ah nii!» puhkes Dmitro kergendatult naerma.

«Marta juba oskab — torkab nagu noaga. Noh, ma astun siis õhtul sisse. Nägemiseni!»

Et varjata oma rõõmu, mis ähvardas vägisi üle huulte pudeneda, pöördus Dmitro kiiresti Klimist ära ja astus hobuste juurde ning silitas neid hellalt ohjade ja hõõvli hoidmisest pahkunud käega. Ja kuigi ta üldse ei teadnud, mida Marta temast mõtleb, langes tema hingelt määratu raske koorem ja ta süda täitus hea eelaimusega.

Suur maailm muutus Dmitro ümber korrapealt lahkemaks. Maapind hingas lootusrikkalt, kiigutades oma

tooviljade rohekat uduviolet, pilved metsa kohal

hõõvlihel nõu, kelle põllule vihmahoog säbru-

sinas aga kodus kuldset lauluredelit väsi-

looke, põllumehe kõige ustavam kaaslane.

muulainest haaratuna suutis Dmitro vaevaga seda

et ta oodata, mil päike silmapiirile vajudes üha

muutus ja oma kiirtepärja kaotas. Ta jõudis

õhtul koju ja suundus kohe Vartšuki huutori

poole. Üks vahis ta välja kõige kõrvalisemad ja kääru-

lajad, et võimalikult vähe inimesi kohata,

aga nagu lapse sündki, ei salli pealtnägijaid.

olnud veel tõusnud, kui Dmitro, kes polnud

teel kohanud, tegi ringi ümber huutori ja

taande. Jalle tõusid selle pinnalt õhku mõ-

lindid. Lindude tiivad sahisesid, nende kõrid

ed, vihma maapinnale meelitades hakkasid

ed oma rauget muusikat tegema. Mustade rahnu-

lesid kaua taevas pilved, teadmata, milli-

poorata, nende all aga helises melodili-

huke — nähtavasti oli kellegi lehm enese lahti

ed ja söi nüüd värskel rohul. Dmitro eemaldus

ed, ta tahtis maja juurde tagasi minna, kui järsku

ed kadus keegi tiigiäärde ruttas. Ta surus selja

omast vastu pajutüve ja nägi siis selgesti tütar-

lapse. Neiu jooksis kaldale, peatus purdelaudadel

ed kiikuma. Vesi ta jalgade all lõi rahutult

ed

ed väljus oma peidupaigast.

ed huuatas tütarlaps kohkunult ja puhkes naerma:

«Teda sina, Dmitro?»

«Mina, Marta!» Dmitro seisis tütarlapse ees, võimetu

ed lisama.

Marta hüppas purdelt kaldale ja kivines raidkujuna

ed, vahtides teda pärani silmadega.

Marta: «Tere õhtust, Marta!...»

Dmitro leidis ise neiu abitu kätte ja haaras teda siis

ed nukumist.

ed seal seisis, kuulatades ümbrusest kostvaid

ed ja mitte midagi mõistes.

Dmitro: «kas sa otsisid mind?» küsis Marta lõpuks

ed, peidetud lootusega.

«Jah, Marta.»

«Tõesti?»

«Päris tõesti.»

Siis sirutas Marta käed Dmitro poole ja kallistas teda, noormees aga kummardus tütarlapse kohale, otsides kohmakalt oma huultega tema huuli.

Dmitrole polnud midagi paremat sellest esimesest suudlusest, nendest esimestest neiuhuultest, mis lõhnasid kevadise looduse ja piima järgi.

Kui ootamatult ja toredasti see kõik juhtus! Marta vabastas enese Dmitro käte vahelt, ahhetas nagu unes ja tõmbas noormehe hirmunult vanade pajude alla.

«Inimesed võivad siin näha!»

Ja kui nad puude varjus uuesti teineteise kaenlasse langesid, surus tütarlaps ennast tugevasti noormehe vastu.

«Oi, Dmitro, kust sa küll minu ellu ilmusid?!...»

«Mis siis on, Marta?»

«Kas sa siis ei aima, ei tunne ega näe, kuidas ma sind armastan?»

«Kas tõesti?»

«Rumaluke!» Marta surus Dmitro pea oma rinnale. «Olid sa siis pime, kui ma sinu peale vaatasin? Sa oled mu kõige kallim...»

Ent Dmitro suurde õnne, tema erakordsesse rõõmu langes siiski rahutusepiisake: mitte Marta, vaid just tema ise, Dmitro, oleks pidanud neiu armastusest rääkima. Kuid siin ei kõnelnud mitte enam noormehe hing, vaid talupojatraditsioonide kõigutamatus. Aga see rahutusepiisake lahustus otsekohe armastuse- ja tänu-tundelaines. Käega neiu nagu hellitades tahtis Dmitro teda näha, teda vaadata ja veel kord vaadata, kuid pimedus, mis oli ainult silmapiiril sunnitud tõusva kuu valguse eest veidi taganema, muutis näo nii kummaliselt võõraks, et vahetevahel haaras Dmitro südant isegi hirm: «Viimaks ei olegi see Marta?»

Järsku võpatas neiu kokkunult ja rabeles Dmitro embusest lahti.

«Oi!... Kindlasti otsitakse mind juba tükk aega — seal on veel süle ja seljaga tööd!»

«Marta, kallid, ole veel veidi!»

«Tule mulles teda ja küsis kuuma sosinaga:

«... ja siis ei näe, et ma annaksin sinu eest kas või hinge? Tule homme siia tagasi...»

«Tule ainult üks hetk veel!...»

«Tule! Nad peksavad mind, Dmitro!»

Marta pöördus ümber ja jooksis seeliku kahisedes läbi pimedusse. Dmitro aga seisis veel kaua pajude all, allitades imestunult nende tüvesid. Siis läks ta kalale, otse purdele, kus oli seisnud Marta, ja suundus otsekohe sammul küla poole, et mitte lasta ühtki piiska oma südame tunnetest üle ääre valguda.

«Tule lähedal jätsid aiamulgu juures juma...» ja neiu. Dmitro naeratas. Et paari mitte... ta üle tanava. Kuid otsekohe kuulis ta... taga samme. Dmitro vaatas tagasi ja tundis tulijana üra Jurko Pidoprigora. See tervitas kohmetult.

«Kust sa tuled, Dmitro? Kas samuti oma neiu poolt?»

«Teda küll, Juri.»

«Miks siis nii vara?»

«Tema ja muud ei näegi kui hommikust õhtuni aina...»

«... ja minu omalgi ole sama lugu. Ei anta talle ei... ega pühade ajal rahu. Mis teha — teenija!»

«Kas see on? Kas Galina?»

«Galina,» kordas Jurko ja hoidis hinge tagasi — mida Dmitro tema väljavalitu kohta küll ütleb?

«Tore tüdruk!»

Jurko tundis oma südames rõõmu, kuid ei näidanud... villi ja ohkas ainult.

«Vaeake! Need kuradi Zajatšukid tapavad ta hoopis...» Tead ise, kui külm on veel vesi, teda aga sunniti... leotama. Ta käte nahk on lausa verele mõra... ja põleb nagu tules. Ma tahtsin talle veel enne... mingid jalavarjud osta...»

«Ja miks sa siis ei ostnud?»

«Oh,» heitis Jurko käega. «Kogusin ja hoidsin neid... pikaid nagu eluõnne, kuni isa mind ühel heal päeval... pennini paljaks tegi — sai lõpuks ometi hobuse... raha kokku. Dmitro, kas sinu tüdruk sind väga... armastab?»

«Tundub, et jah! Aga sinu oma?»

«Kust ma seda tean?!»

«Kas sa siis temaga rääkinud ei ole?»

«Ma ei julge seda kuidagi teha,» tunnistas noormees häbelikult. «Kui tema juurde lähen, siis tean, mida ütleva pean, niipea aga kui sinna olen jõudnud, on kõik meelest läinud.»

«Näed nüüd, ja ise oled veel igapidi koolitatud!» naeratas Dmitro.

«Kool ei loe siin midagi...» Jurko madaldas häält. «Ütle, kuidas sa temaga rääkisid? Võib olla, et mina võin sinu moodi teha...»

Dmitro mõtles hetke, kuid tundis, et ta ei suuda valelada.

«Minu tüdruk ütles ise.»

«Koguni sellega on sul vedanud!» kadestas Jurko. «Minu oma aga vaikib õhtud läbi, ei lausu sõnakestki. Ootab, et mina ütleksin. Noh, ma siis mõtlesingi, et viin talle kingad ja laon kõik korrapealt lagedale, kuid sellest ei tulnud midagi välja. Ma vaatan, et sinu armu- asjad lähevad kergemini kui minu omad.»

Nende armastus polnud kerge. Nad varjasid seda inimeste, aga kõige rohkem just Safron Vartšuki eest. Kokku said nad õhtuti kuskil Vartšuki huutori taga.

Kui talus olid kõik puhkama heitnud, tuli Marta, hiilides puude vahel ja hoides hinge kinni. Dmitro laotas oma pintsaku rohule ja nad istusid vana kõvera õunapuuga alla.

Noormees vaikib, ei lausu sõnagi.

Marta teadis ja tundis kogu oma neiusüdamega, et Dmitrol on temaga hea olla, ega nõudnudki jutuajamisi. Ta ainult surus oma sõrmed Dmitro tihedatesse ruugetesse juustesse ja aina vaatas üksisilmi, pilku kõrvale pööramata noormeest. Ja võpatas siis jasku, meenutades, et Vartšuk kavatses teda naiseks anda ülbele Lifer Sozonenkole, kes talumehi poes kaaluga petab...

Kust veel niisugust Dmitrot leida? Et kogu rikkus põrgusse käiks, kui see neetu, kes sulle armas ei ole, nagu konn risti teele ette huppab! Aga viimaks ehk Safron halastab? Ei, kodus piiluvad kõik Sozonenko poole — tal on raha lausa jalaga segada...

«Mina ma teeme, Dmitro?»

«Kust ma seda tean! Kui sinu ahnepäits veel päris hüljend pole lõnud, siis lubab ta meid abielluda. Mis sõnaga see Sozonenko õige on? Igatüks näeb, et pole midagi ega tegu.»

«Küll oleks tore! Miks sa vaikid?»

«Millest ma rääkima peaksin? Mul on sinuga hea olla, aga eluksime, hakkaksime elama... Elaksime nagu õiged inimesed kunagi.» Ja Dmitro naeratab nii, et talulapse peast kõik kurvad mõtted kaovad.

«Küll, ma pean minema...»

Marta tõuseb ja kiirustab küürutõmbunult mööda oma rohtu. Tema järel sulgub ja tõmbub aeglaselt ta vaikiv, salapärane pimedus.

IX

Talulal maa kohal veeresid udukangad, metsa poolt tõi jahedust ja niisket seenelõhna.

«Küll, val hakkasid hüplema pikkade hambuliste õhtudel. Otse jalgade eest lendas üles tsiitsitaja, ta kellelegi hirmunult «tsiit-tsiit». Ja õhtu jäi üheksa väikese linna häält, tegi tuulele roheline heli, mis sarnastas sõnakese tammedele ning need vaiki- sid peidulikult ja uhkelt.»

«Kui talus oli juba ammu viimane tuluke kustunud, siis Marta polnud ikka veel tulnud. Dmitro pa- lis muretses üheaegselt: ega Safron või Karpo ole lohtumistest viimaks aimu pole saanud?»

«Kui paevad oli Karpo simmanil teravalt oma suurte silmadega Goritsvitti vahtinud, mõistaandvalt pilgutanud, suu laiale irvele kiskunud ja pilli- te juurde läinud. Siis tantsis ta ülemealikult kuni taluni, tagudes kätega kord saapasäärte, kord huulte vahel, ise higist märg, lõõskavpunane juuksetutt põle- mas hüplemisest vappuvat prisket põske. Lõpuks väljus Karpo kuumaksaetuna ning hingeldavana tant- sumast ja jälle peatus ta pilk Dmitrol.»

«Marta ma sind ometi nii halvasti näen, Dmitro?» «Kas sa tahapoole kallutudes «Kas mu silmad pole sinu või mis?»

Vartšuk pigistas käe rusikasse ja hõõrus kaua ning põhjalikult silmi. Tahtis veel midagi juurde lisada, naerata juba ette peas mõlkuvale teravmeelsusele, kuid just siis astus tema juurde kiitsakas Sozonenko ja viis Karpo simmanilt ära.

«Pea meeles, kaupmehehing, kui sa pooletoobilist lauale ei pane, siis lasen su soolikad välja!» ütles Karpo lahkudes Liferile.

«Eriti sõbralik Karpo temaga just ei ole,» oli Dmitro tookord rahuldustundega mõtelnud.

«Praegu aga ei tule ka Marta. Ega seal viimaks ometi midagi juhtunud ole?»

Noormees muutus üha rahutumaks.

Pimeduses kostis metsa ohkeid. Niisked kõrrepõllud lõhnasid magusalt tulevase leiva järgi, halli uduloori kohal kiikusid otsekui tüvede küljest äralõigatud puukroonid.

Nagu tavaliselt laotas Dmitro pintsaku laiali ja heitis õunapuu alla pikali. Raske potsatusega kukkus õun maapinnale — ja jälle valitses vaikus. Näis, et võis isegi kuulda seda, kuidas väsimatu maakera maailma-ruumis edasi kihutab.

«Emale tuleks homme ütelda, et ta mahalangenud õunad ära korjaks. Tuleval aastal aga hakkavad vist ka noored puud õitsema. Esiteks ilmuvad roheliste kroonlehtede vahele roosad nupukesed, siis...»

Kõrb tõusis, raputas pead, tõmbas tugevasti sõrmetesse jahedat õõhku ja lonkis õunapuu juurde.

«Näe looma, kohe sai aru, kuhu peremees heitis,» mõtles Dmitro.

Hobune jäi inimese kohale seisma, uhtus ta oma sooja hingedaeruga üle.

«Kõrb, ära müra!»

«Kes mida, aga kana näeb igatahes hirssi unes!»

Dmitro avas silmad. Tema kohale kummardus Marta õnnelik, naeratav nägu.

«Tõuse, laiskvorst, hommik pole enam kaugel!» naeris tütarlaps ja sikutas teda käisest. «No on aga sinuga häda! Nihku siis vähemalt kõrvalegi! Terve pintsaku oled enda alla võtnud, kade oled või?»

«Mina — terve pintsaku? Kuidas terve? Ma sulle ütlesin — tervel...» Ikka veel unine, ei tea Dmitro, mis ta voolata.

«Mina tavaliselt sa ometi jahvatad, mu murede algus...» — «No mis sa puhud? Oh sind õnnetut unimütsi!» ütleb Marta ja kaelustas teda tugevasti.

«Marta ainult, et sa surnuks ei pigista! Kes sinuga ühe veel nii pikalt-laialt juttu rääkima hakkab?» puhkeb Dmitro naerma.

«Tõesti, ega sinul juba sõnadest puudu tule!... Tead, mis mulle tore uudis mul on... Mingi hinna eest ei oleks see seda ära arvata!»

«Mis uudine siis?»

«Väga!»

«Sozonenko kukkus koorma pealt maha ja murdis lüpsid!»

«Praegu nii.» Käe suu ette tõstnud, turtsatas Marta peapööritavalt. «Meie vanamees läks temaga riidu. Nad viidid üksteisest kartuleid. Müüsid kalli hinna eest maha, ja see lüpsid jagamisega ei tulnud enam kuidagi toime.

«Mees hakkas vigurdama. Safron vihastas, läks näost punaseks ja kui siis pörutas rusikaga vastu lauda: «Et sa habangid enam mu õues ei oleks, saatanahing nii-»

«Kas ta nii just ütleski?»

«Täpselt nii.»

«Ja mis Sozonenko vastas?»

«Kukkus ära, tõmbas rahad laualt kukrusse ja pani üheki, tagumik ees, ukse poole. Alles hoovil julges ühtlasi: «Asjata ütlete mulle kurje sõnu, Safron Andrijevõtš! Sõprus sõpruseks, aga äri äriks. Poleks mind ühust, oleksite mitte kasu, vaid pika nina saanud. Poolmüüdi oleksite oma kartulid maha müünud. Kes ütles, et tuleb seni oodata, kuni enam midagi juurde ei tooda? Täna ütlesin! Tähendab, kauplemise seaduste järgi peab mulle ka suurem osa tulema...» ahvis Marta Sozonenkot järele.

«Mis siis Safron ütles?»

«Tõesti haopinust paraja kaika, vandus korraks ja peab! Sozonenkole pihta.»

«Kas tabas märki?» küsis Dmitro naerdes.

«Kahjuks ei tabanud,» ohkas Marta kogu südamest. «Aga kuidas poemees liduma pani! Jookseb ja aina surub rahakotti kahe käega vastu kõhtu. Ja ongi mul üks peiuke vähem! See on hea, et must kass nende vahelt läbi jooksis.»

«Oh, ei kaaren nii kergesti teisel kaarnal silmi välja noki! Suurt usku mul sellesse loosse ei ole.»

«Ah sind, uskmatut Toomast! Meie vana on ju isemeelne. Kui mõni mõte pähe hakkab, siis annab mind kas või küla kõige vaesemale poisile. Noh, ma lippan nüüd, muldu on tõepoolest varsti koidik käes. Annaks taevas, et mind veel otsima poleks hakatud!»

Ta kaisutas Dmitrot tugevasti, suudles otse huultele ja jooksis laia seelikut kahistades mööda kastemärga rohtu minema.

«Oota nüüd, Marta!»

«Teine kord, teine kord! Oota mind laupäeval!»

Lainetav udu varjas tütarlapse läbinägematu eesriidega.

«Ja veel viimane küsimus, seltsimehed!» Mirošnitšenko tõusis kogu pikkuses püsti ning tõstis oma mõlema suure käega paberilehe kõrgele. «On tulnud korraldus kubermangu kehvikute komiteest.»

«Kas tõesti vilja kohta?» imestas Polikarp Sergijenko, kes sõnast «korraldus» ei oodanud midagi head.

«Sa ei tabanud märki, Polikarp! Meile on antud üks koht Põllumajanduse Instituudi töölisfakulteedis. Me saadame ühe oma kehvikutest õppima!» Ja Mirošnitšenko südant läbis rõõmunool — viimaks ometi on seegi aeg kätte jõudnud, mil kehvikud oma lapsi õppima saavad! «Mis te selle kohta ütlete?»

«Luba mina ütlen, Svirid!» ajas Kirillo Ivanišin enese sirgu.

Kõikide näod tõmbusid muigele. Nad teadsid juba ette — vana sepp hakkab kõnelema sellest, et vana-maid inimesi tuleb austada, või lihtsalt muidu õpetussõnu jagama. Ta ei võinud valet ega ülbust kannatada. Selles vaimus oli ta ka oma seitse last üles kasvatanud. Õigemini — need lapsed olid alguses tema naise omad ja muutusid alles hiljem ka tema lasteks. Külasse olid

neid järele jäänud, kes mäletasid veel tokatistunud Ivanajajat Ilko Trohhimenkot. See aga, et Ilko vaevaldasid ainult hambad, ei paistnud üldse midagi luguvat, sest igal aastal sündisid talle nii heleda-põlised lapsed, nagu oleksid nad nisuleivataignast välja valitud. «Ära tehtud!» vangutas Ilko iga kord pead ja taas kannatamatusega tõmmu imiku ilmaletõmbut ootama. Kuid ta ei jõudnudki seda ära oodata. Ühel kevadel, kui mõisametsa maha võeti, jäi tõrva- ja jameda puu alla.

Matustel ei nutnud Stepanida mitte niipalju mehe poole kui kaebles just oma laste pärast: «Mu väikesed lapsed, mis ma nüüd peale hakkam?» Tundus, et ta ei matnud mitte meest, vaid oma pisikesi. Ööl matusteid jooksis lesk Bugi äärde, et ennast ära rühkida. Veest tõmbas ta patsipidi välja Kirillo Ivanišin, kes just samal ajal hauakoha juures põhjaõngi tõstis. Noormees viis Stepanida oma ema juurde ja andis sügisel lesega.

Küla imestas veel kaua tagantjärele, kuidas ilus noormees, kellel oli käes kindel töö ja kellele oleks juba mõtlemata läinud ükskõik missugune tüdruk, tulnud endale seitse last kaela võtta. Kuid Kirillo teadis, mida tegi: ta tagus palehigis rauda ja kasvatas lapsi üli, et nad töösuses isegi täiskasvanutest ette jõuaksid, täiskasvanute ees aga juba kaugelt mütsi võtsid, sest see pole inimene, kellel puudub hõimeldamine vanemate inimeste vastu.

«Kuulake, mis ma ütelda tahan!» Kirillo tõstis oma suust ja rauast puretud, armilise rusika. «Lõpuks ometi on komitee niikaugele, et meie lapsed lähevad professionaalselt õppima!» Ivanišin ei kahelnud hetkekski, et institutidest tulevad välja ainult professorid. «Ma tahan, et saadame professoriks õppima Jurko Pidopri-»

«Juri, kus sa oled?»

«Juri, kus sa oled?» Kahvatades ja punastades tõusis noormees püsti.

«Kas tahad professoriks saada, võrukael?»

«Tahan, onu,» pilgutas Jurko segaduses silmi.

«Õpi siis, vigurivänt, ja veel nii, et sind professorist ka professoriks õppima pandaks! Ainult et pea alati neid

meeles, kes sind teaduse juurde saatsid. Või ehk hakkab sul pärast häbi töömeheksi vaadata?...

«Oi, onu, mis te nüüd räägitel!» Pisarad silmis, suudles Jurko Kirillo kätt.

«Noh, õpi, õpi, pojake!» Ivanišin heldis, kuid et seda mitte näidata, käskis otsekohe: «Nüüd aga kummarda inimeste ees.»

Ja Jurko, käsi südamel, kummardas igasse külge.

«Svirid Jakovlevitš, aga kuidas siis minu õppimisega jääb?» sirutus nurgast ettepoole ärevusest kahvatu Klim Vassilenko.

«Kõigepealt õpi vanematest inimestest lugu pidama!» sähvas Kirillo talle halastamatult.

«Ega siis kõik ole vasikadena maailma sündinud!» urises Klim vastuseks ja, tõmmates nokkmütsi silmle, hüppas mõisahoonest välja, nagu oleks teda kuuma veega üle kallatud.

Kadedustunne Juri ja viha Mirošnitšenko ning Ivanišini vastu närisid Klimi südant. Nüüd paneb ta kogu jõu mängu, et oma õnne eest võidelda! Ainult et kuidas seda teha? Hea meelega klopiks selle Jurko läbi!... Ei, Klim jookseb veel täna linna kehvikute komitee esimehe juurde ja tingib talt kas või pisarsilmil välja ka enese õppimasaatmise.

Ta läks ainult hetkeks koju, seadis tasa, et keegi ei kuuleks, leivakoti korda, soris isa pintsakutaskutes, rõõmustas, kui tundis oma käe all raha, ja sammus õige pea hoogsal kõnnakul linna poole.

Oleksandr Pidoprigora juurde kogunesid kõik lähemad ja kaugemad sugulased — Jurko saadeti õppima. Mehed tervitasid noorukit tagasihoidlikult, teda silmitseti igast küljest, kästi isa ja ema austada, keelitati inimeste ees nina mitte püsti ajama ja manitseti mitte unustada, kuidas reha välja näeb. Ootamatult ilmus ka Vassilenko, keda juba kogu külaga otsiti.

«Ka mina, vennas, tulen koos sinuga õppima!» heitis ta juba lävelt ühkelt Jurkole.

«Kas tõesti?» rõõmustas see.

«Sain paberi! Lähme koos ühte ja samasse instituuti.»

«... ja kuhu?»

«Kehvikute komitee esimees, seltsimees Netšuveter.»

«Kas Netšuveter ise?» küsis Klimi juurde tuleva õpetaja Danilo Pidoprigora, kes samuti oli tulnud vennapoea saatma. «Noh, mis inimene ta on?»

«Võib-olla!» Küsitles mind tükk aega. Uuris järele, mida ta teeb, ja õpetas pärast, kuidas maailmas tarvis on...»

«Vaata alla, et sa tema sõnu ei unusta!» tähendas Danilo Pidoprigora. «Niikuinii ei kuula sa õieti...»

«Aga muidugi,» vastas Klim ja istus lauda.

«Nüüd rõõmu pärast jõi ta ennast esimesena täis ja jätis laudast ta rehe alla.»

Kui külalised olid lahkunud, saatis Jurko natuke aega talle Galjat ja onu Danili, astus hetkeks kodunt välja ja hüppas siis Zajatšukkide poole. Ta ei lootnud enam talle kohata — oli juba hilja. Ent kui ta värast...

«... ehk, eemaldus varbalt tuttav tütarlaps.

«... mõtles mõtlikult Jurit ega lausunud sõnagi.

«... ja sa mind, Galja?»

«Mõeldud ilme näol, astus Juri tütarlapse juurde.

«...» «Neiu ohkas.

«... sul viga on?»

«Mille midagi!»

«Ma siis söidan homme,» ohkas ka Jurko.

«Tahendab, saatus tahab teisiti,» pahvatas Galina meelehõõtselt välja selle, mida Jurko nii väga oli oodanud.

«Mida moodi teisiti?» Noormehe süda hakkas kiiremini...

«Munust saab professor, mina aga jään ikka teenijaks...» Galina hääles tundus pisaraid.

«Munust ei saa kunagi professorit,» ütles Jurko, et talle rahustada. «Selle mõtles meie sepp välja.»

«Kas tõesti?» Galina toonis tundus lootust.

«Ülkõik kelleks ma ka ei saaks, aga sind ei jäta ma kunagi maha! Armastad sa mind?»

«Nagu oma elu!»

«...»

«Nikuaa kui tahad!»

Jurko ei kallistanud seejärel tüdrukut, nagu oleks võinud arvata, vaid ulatas talle kohmakalt käe, milles oli kingitus.

«Mis see on, Jura?» imestas Galina.

«Nojah!... Vabanda, Galja, et ma midagi paremat kinkida ei saa. Korjasin kogu aeg sinu kingade jaoks raha, aga isa pani kõik hobuse alla. Tead, ühes raamatus räägitakse sellest, kuidas noormees oma neiule tsaarina enda käest olevat kingad välja nõudnud. Nüüd aga, nagu sa ise tead, tsaare ju enam ei ole. Nii ma siis punusingi sulle ise künnapuukiust viisud. Kui need jalga paned, tulen sulle alati meelde.»

«Oh, Jura, kui hea ja naljakas sa oled!»

Tütarlaps muutus rõõmsamaks, surus oma esimese kingituse vastu südant ja langetas, tapselt nagu kõik tüdrukud, pea poisi rinnale. Jurko aga tundis selle üle uhkust ja rõõmu — täpselt nagu kõik noormehed.

X

Vahule-aetud musti traavleid tagasi hoides kappas Karpo õhtu eel laadalt tulles otse Goritsvittide õue. Ohjad pingul, seisis ta kindlalt kaarikus, kõverad harkis jalad luupekseni sõiduki põhjale laotatud heintes.

«Dmitro, et kurat sind võtaks!» pistis Karpo lõugama, ent Dokiati märgates muutus kohe vaiksemaks. «Tere päevast, tädi Dokia! Häid pühi teile!» Ja käsi kõhul ristates tegi sügava kummarduse.

«Häid pühi sullegi!» Lesk heitis noormehele karmi pilgu. «Kuidas sõit läheb?»

«Nagu lepase reega! Sõidaksin veelgi paremini, aga nõukogude võim kisendab «tpruu!». Haäleõigusegi võtsid ära. Tuleb nähtavasti kuke kombel kirema hakata... Elu on kord niisuguseks muutunud! Lubage Dmitrol meie poole tulla!»

«Ei tea, ta pidi vist kooliõpetaja juurde minema,» kahtles ema. Kuid mõtles sealsamas: «Las näeb pealegi Martat. Ainult kas see kõik hea poole viib?»

«Küll ta jõuab! Mulle on väga tähtis, et Dmitro

... tema musti hobuseid vaataks, — tema taipab neist isegi mõnda, kui mõni loomatohter.»

«Stah, kui aega jätkub, las siis vaatab.»

«Läbi peale, Dmitro!» hõikas Karpo nõusolekut küsimata ja välgutas oma halle silmi. Ta ripsmete järsud liikumised sühvasid noolena üles, peaaegu puuduliku laulu hõredaid, kohati nagu väljakitkutud karvade ja kühme.

«Dmitro ei jõudnud veel rautatud kaarikuäärest kinkida hantata, kui noor Vartšuk juba hüüatas, vilistas ja tõstis nühvas. Pori laiali pritsides pistis mustad rüüvili metsikus galopis kihutama.

«Dmitro ümber keerles põllusiiludeks jaotatud maa. Hantid ja rehavad hüppasid nagu elusolevused kõrvale, tugev tuul peksis näkku.

«No, et kogu teie sugu kõngeks!» möirgas noor Vartšuk metsikult. Tema roosad täidlased põsed vappusid lopsakas juuksetutt tantsiskles tugevasti ja tõstis eemalehoidva kõrva kohal, rahutu veri aga tõstis tugeva kaela. Igas Karpo liigutuses tundis kurja ning raiskamata jõudu, poolmetsikut ja punutud nahkpiits tema suures rusikas võn- ja edasi-tagasi ja keerdus ussina.

«Dmitro küljelt teisele kaldudes ja sõitjaid lausa imendades mitte välja paisates lendas kaarik kõrvalisele servale, mille mõlemale servale oli istutatud noori kirsipuid. Läbi paljaste oksaharude ja eemal Vartšuki suur, puude vahele surutud kühikutusega maja.

Külgi kehvikute komitee Vartšukilt kahekümnenadal ja külgi ääres kolmkümmend tiinu ära löikas, oli kühki veel lahe ja küllane elu.

Kui Safroni pikakasvuline kuju varem musta var- ja küla kohal laskus, ahmides endale kehvikute tiin- ja põlluneljandikud, siis nüüd taandus ta metsa, ja ajas kännuna juuri laiali, aga juba nii, et kühkude silmale märgatav poleks. Nüüd ei võinud enam unistadagi sellest, et kogu piirkond oma võimalust võtta: maad juurde ei osta, talusid ei raja; kühkudest, millest nii palju oli mõeldud, ta enam ei mõtle.

Ainult üks rõõm jäi veel üle — raha koguda. Ja ta ajas seda kokku kogu kulakliku leidlikkuse, kavaluse ning kraapimisoskusega.

Üksnes mets puistas nüüd oma kuldseid lehti Safroni peenikestesse, kangetesse sõrmedesse. Peaaegu igal ööl sõitis ta koos Karpoga kahel veovankril lehtpuumetsa ja kõige paremad ning uhkemaad saared langesid, viimast korda kasteplisku laiali pritsides, oigega külmale maapinnale. Nende veel elavast kehast löiksid Safron ja Karpo neljaarssinalisi palke. Sealt veeti palgid mööda metsateid ülesostja Ivan Sitškari juurde, kes oli ettepoole vimmas ja kelle nägu, nagu auru alt tulnud saarepalkki, oli alati hiline ning punane. Sitškar vaatas palgid tähelepanelikult üle, praakis mõned neist vähimagi oksa pärast välja ja viskas siis osavalt paksu keskmise sõrmega mängeldes võidunud rahakotist tsaari kuldviielisi või hõberublasid — paberraha Safron ilalgi vastu ei võtnud.

«Varsti kraabid sa ainuüksi metsa pealt endale hõbemaja kokku, Vartšuk!» muigas Sitškar ja ta näo alaosa vajus naerust ripakile.

«Kuldse!» vihastas Safron.

«Kuldseks ei jätku ehk materjali, aga hõbedase jaoks piisab küll! Tõsi, eks ole?» Sitškari väikesed silmaterad värelesid lõbusate õlippiisakestena hallidel, nagu tuhaga üleraputatud silmavalgetel. «See olid ju sina, kes Odessasse vagunitega põrsaid ja hanesid vedas?»

«Aga kuidas minult nende vagunite eest nõõriti? Kui palju altkäemaksuks läks?» ägestus Vartšuk. «Kuidas sinuga on, kas pigistavad ka maksudega?»

«Pigistavad nii, et hing on kinni jäämas,» nõustus Sitškar. «Pole meil sellelt võimult abi ega toetust loota. Revolutsiooni ajal tahtis komitee mind kaubitsemise eest seina äärde panna, nüüd aga kooritakse patentidega paljaks. Kogu aeg aina võim ja võim, millal siis viimaks tasku pista võib?» Sitškari niisked ja kiilavad nagu rasvaga määratud huuled ei läinud enam pilkavalt torru, vaid tõmblesid kurjalt ja nende nurgad laskusid solvunult allapoole. «Või me siis muidu nii viisi elaksime?...»

«Ah, elame! Murra aina pead, kuidas läbi saada...» ütles ära, et kurat neid praeks ja kupataks!»

Aastad olid möödunud, tükeldatud kulakumaadelt metsast kehvikud juba oma leiba, vanad piiriribad olid lõplunud, ainult Safroni viha ei kustunud. Nagu alati oli see tema kuivetanud kehasse sööbinud ja talle hetkekski rahu.

«Mulle pole päevani, kui näljarottide kõhud leiva...» ütles tema mulda täis topitakse, — rohkem pole... vaja!» rääkis Safron kulakutele ja elas... lootusest ning vanadest mälestustest...

«Muh, mis sa mu uutest traavlitest arvad?» Karpo... hobused värava ees.

«Hobuse kabjad ei kõlba kuhugi, on lamedavõitu...» ütles ta, kulje pealt, pole viga... Kabjaalust tuleks...

«Võta kuradit, ära nägil!» ütles Karpo ja hüppas... alla. «Sina peaksid küll mustlane olema!»

«Mina keegi paha oleks!»

«Huvitlikult ja poolavatud jalgvärava ning tahu...» ütles vahelise heleda taevariba taustale ilmus... punasesse rietatud, imestunud. Tema aval... lokendama, roosad sõõrmed hakkasid väri... väljendusrikkad silmad kiirgasid rõõmu... ühe käega väravat hoides näppis ta tei... lainetavale rinnale langenud paksu ruu... püksipatsi. Kogu tema õhemusest õhkus noorust... tervist.

Dmitro heitis Martale pilgu ning kaotas liikumise... võime. Ainult tema silmad särasid — ei tea... rohkem, kas rõõmust või imestusest.

«Mina siin vahid nagu mullikas uut aiaväravat!»

Karpo Marta poole piitsaga «Tee lahti! Dele...» ütles sulle koosolekul kõnepidamine ole! Näed... ta Dmitro poole, «hilpas külanõukogusse... nõupidamisele. Eks siis isa teinud talle... koosoleku, et tervelt kolm päeva ei saanud... istuda. Hei, kiiremini seal!» hüüdis ta ja saatis... vihase pilgu.

«Mina lõugad, punnsilm!» mõtles Dmitro, silmadega

Karpo selga mõõtes. «Jalad on sul nagu rangid, aja nende vahelt kas või sigu läbi.»

Avar õu oli täis palke, voodrilaudu ja tammekoorehunnikuid. Telliskivist vundamendil ilutses uhke välis-trepiga ja üleni puunikerdistega kaunistatud maja nagu mänguasi. Aiapoolse akna vastas vohas kreeka pähkclipuu — tõendus selle kohta, et majas on tütarlaps.

Malmpada käes, jooksis Sofia Kušnir tulijaist mööda lauda juurde. Dmitrole vaadates välgatas ta korraks kavalalt silmadega ja laskis need siis tagasihoidlikult langeda, ise sealjuures mõistvat naeratust varjates.

Uks avanes ja majast tungis välja «pinutaguse» õunte ja puskari lõhna ning inimkeha aurude kibe-kuuma leitsakut.

Tihedas ringis istusid külalised kolme laua ümber. Ikoonikapilt peegeldus seintele pühakujude tuhmunud kulla ja hõbeda jõgi, nende all olid üksteise kõrval vanad suurtes raamides päevapildid, kolde kohal aga pungitasid silmi punased maalitud tuvid, jalad valge saviga eriti silmatorkavaks veetud.

«See vist on Dmitro, kes tuli?» ütles Safron, tõustes pühapiltide alt ja vaadates heakskiitvalt Karpole.

«Tere päevast!» Külaline jäi peremeest silmitsedes keset tuba seisma.

Peene siidnööriga võõtatud valge särk liibus tihedalt Vartšuki kõhna keha ümber. Kitsa kiiluna pigimustadesse rippuvatesse vuntsidesse löikudes rippus tõmmus piklikus näos otse kulmude vahel suur nina. Mustade tuhmide silmade nurkadest tungisid kahe järsult kool-dunud poolringina esile lillad pisarakotid.

«Sinu isa, kadunud Timofi, oli mu hea tuttav. Ta oli taibukas peremees. Tõsi küll, revolutsioon andis talle tüki mõisamaad.» Safron madaldas häält. «Aga mis seal ikka — kes siis ei võtaks, kui antakse... Eks ole?» pöördus ta külaliste poole, kuigi ta käsi millegipärast hakkas värisema ja näpud ämblikuna mööda laudlina jooksmas.

«Miks siis mõisniku maad võtta ei tohi? Aga vaas-meie oma — see on juba teine asi,» vastas Jakov

«Kõhna hõõkide eest ja laskis oma pikad rasvased sõr-
... juustesse vajuda. «Mõisamaast ei
... ise ära.»

«Või veel?» hakkas keegi laua taga naerma.

«Dmitro, ja tunne ennast nagu kodus!» kutsus
... Gorpina Vartšuk, kõigutades oma

... koha Karpo kõrvale — õnneliku, näost
... Marta vastu. Noormees tundis
... — talle näis, nagu vaataksid kõik
... — ja seepärast olid ta liigutused raske-
... ning kohmakad. Alles siis, kui ta oli kaks pitsi
... muutus ta veidi julgemaks, kuid koh-
... uuesti, tundes laua all tütarlapse jala

Marta, kas see on isa- või emahani?» küsis Karpo
... haneliha rebides karmilt.

«Ta on isahani!» naeris tütarlaps Dmitrole

Puskarilt oli külluses ja kära muutus järjest tuge-
... Vukis aga kohe, kui peremees, klaas käes,
... juurest külalise juurde käima. Vart-
... neglaselt, peites vuntsidesse rahulolevat nae-

«Safron! Kui peremees joob, siis kannab ta kasu
... hakkab aga kehvik viina võtma — paneb
... hakkama!» ütles purjus Danko ja lõi
... heleda kolksatusega kokku, nii et puskar
... kodukootud laudlinale loksatas.

«Ara kisenda, Jakov!» krimpsutas Vartšuk nagu.
... Pool jookseb maha. Viska toobitais
... ära piiska mööda kallal! Nii joovad pere-
... üleliia lobise!» Ta võttis klaasi õhukeste
... vahele ja lõi pea nii selga, et vuntsid tantsisk-
... hakkasid ning peaaegu silmadesse tungisid.

«Ja Jakov oma jooki maha kalla, nii teeb ta ainult
... vilnaga!»

«Ara jama!» käratas Danko Denissenkole. «Olen
... kui ühe korra välja vedanud!» Ja ta kõr-
... enukkidega nagu värvus punaseks.

«Kui mõisniku varanduse vedasid sa välja, ja veel

nii, et hobune vaevalt sikutada jõudis,» ei taltunud nokastanud Denissenko.

Danko kõõritas vihaselt toanurka ja tõmbas sõrmedega kiiresti üle kulmude. Juba pidid sõimusõnad üle tema huulte tulema, kuid samas mõtles ta ümber ja pahvatas naerma, kusjuures ta silmad rahulolevalt särada löid.

«Tõepoolest vedasin! Isegi pianiino tõin ära ja panin õue kanadele istumiseks. Mul oli üks säärane imelik kirju kanake, kes käis ainult vahetevahel teri nokkimas, muidu aga hüppas aina mööda klahve ja mängis. Teater, ja veel missugune! Hiljem võttis see kuradi klubi siiski pianiino käest... Aga kes seekord varandust ei vedanud? Öeldakse ju, et ära õiget aega maha maga, Foma! Kahju, varsti pärast seda hakkasid komiteelased korda looma, et meiesugused üleliia ei ahmiks. Seepärast ma kinnitasingi vankri külge punase lipu, ja kas usute või mitte — igasse häärberisse lasti sõna lausumata sisse. Vii kas või terve maja minema.»

«Tasa, vanamees, ära ülearu jahvata! Kreisiülem on siin.»

«Ülem! Kelle jaoks ülem, meie jaoks aga ainult Petro Kramovoi. Oma inimese!...»

«Meie külanõukogu, see tähendab Mirošnitšenko — temagi on meie jaoks juba ohtlikum kui see ülem, rahustas joobnud Sitškar Danko naist.

«Küll see Mirošnitšenko veel tantsima pannakse! Iis Danko süngelt.

«Aga kas mulle ei tehtud ülekohtu! Süda lausa kõrges sees. Kõige parem maa läks käest — ja kadus nagu oleks lehm ta keelega ära nilbanud...» Pika Danilo Zajatšuki punased vuntsid lähenesid keelele mustale habemele, huuled puutusid kõva matsatusega kokku.

«Mis te ilmaasjata ärritute, tulite ju pidu pidama, peatas neid Safron. Ta jõi, aga joobnuks ei jäänud. Tema suured silmad jälgisid külalisi valvsalt ja üleolevalt.

Laua taga aeti läbisegi juttu.

«Tütrele sladus niisuguse kirstu vara täis, et ühe hobusepaariga ei liiguta päigastki. Üksi poolkasukaid

...põlvil lõugu punane, valge, must, üks kaetud kasu-

«...maha panin kirstu ääreni täis — et pärast vanema peale murisemist ei oleks.»

«Mina vanamees ostis täku, sõitis koju — ja siis tuli...»

«...ja veel saad mu käest, eit!... Ära inimeste...»

«...on sihuke uutmoodi täkk...»
«...terviseks, Dmitro!» Safron jäi nende laua...
«Mulle on sellest palju räägitud, et sa...»
«...isasse läinud. Ela, aja juured sügavale...»
«...on meie jõud!» ja ta lõi klaasid kokku.

«...pidi laua tagant peaaegu üles hüppama ja oma...»
«...tõstis temagi häält:

«...muga?»
«...nuga, vigurivänt!» Vartšuki silmad tõm-
«...«Olgu sul õnne!»

«Mina õnn on teie käes,» vastas Marta, tõusis üles...
«...teeseldes.

«...käs!» ütles Safron ja tõstis musta nimetis-
«...Mina sulle halba ei soovi.» Ta hääli muutus...
«...mutlevaks ning karmiks, nagu oleks tema ja ta...»
«...vabele järsku müür kerkinud.

«...Marta seda enam ei märganud. «Kuuled sa?»
«...silmad, mis Dmitrot piilusid.

«...turritad nagu ikkes pörsas?» müksas Karpo...
«...«Vaata parem, kuidas Denissenko põrandalau-
«...pikkust möödab.»

«...laidade õlgade ja rippuva kõhukesega talu-
«...kaua ust, astus kaks sammu ettepoole,
«...nägematu jõud paiskas ta jälle pingi juurde

«...«mädand!» hüüatas Larion imestunult ja hak-
«...ukseriivi sihtima.

«...embas Marta Dmitrot.
«...kuulsid, sa ju kuulsid, mis räägiti?!»

«...kuulsin.» Ta lükkas tudruku endast
«...lata, viimaks näevad!»

«...kohal rippusid rasked, kimpudesse seotud
«...kobarad. Lahtijäetud aiavärvast libi-

ses sisse kahvatu loojangueelne päikesekiir, valgustas hetkeks tütarlast ja noormeest ning kustus. Keegi sulges tänava poolt värava.

«Valin siisuguse hetke, kui vanamees on veidi paremas tujus, ja räägin talle meie armastusest. Kuulsid ju, mis ta sinu kohta ütles?»

«Kes teda teab... Ei temast siisama lihtsalt aru saa. Tema sõnu tuleb kuulata ja hästi tähele panna. Ta ütleb üht, selle taga aga on veel teine mõte nagu päiksel koos...» Dmitro toetus seljaga vastu päikselipuu tüve.

Marta võpatas järsku ja pöördus värava poole.

Tänaval hakkasid kuljused helisema.

«Kas tõesti meile?» Marta krimpsutas nägu, nagu oleks tal valus hakanud, ja vaatas küsivalt Dmitro otsa.

Aga see oli kellukeste helinat kuulatades ka ise juba süngeks muutunud.

Väravad avanesid. Paar vahule-aetud, palmitsetud lakkade ning lintidega ehitud musti tække tuiskestrepi ette ja Mitrofan Sozonenko, kõrge karvamüts peas, astus kaarikust välja. Tema järel venis lõngas isast tubli peajao pikem Lifer. See heitis Dmitrole korrapealt raevuka pilgu.

«Marta, kas vanad on kodus?»

Pühkides higi sinakaspunaselt, suurte tedretähtteradega ülekülvatud näolt, ulatas vanem Sozonenko tütarlapsele telliskivikarva kää.

«Kodus!» Marta pöördus Dmitrost ära, kehitas õlgu ja juhatas pilk maas, külalised majja.

Üleni musta rietatud Lifer ujus isahanena Dmitrost mööda, teda pealaest jalatallani pilguga mõeldes.

«Ei üks kaaren teisel silmi peast noki! Ole nüüd lahe ja mine Safroni jutule!» Dmitro astus trepist alla laskus väsinult niiskele madalale pingile noore kimpu varjus. Kibedatest mõtetest oleks ta sisemuse nagu midagi rebenenud ja tihenev hämarus tundis korraga läbitungimatu ning raske nagu äikesepilv. Üle pingutatud silmade ees muutus üksik täheke taevavõvil kaheks heledaks punktikeseks.

11.10.1918 avanes eeskoja uks ja majast kandus Dmitro jalgade joobnud, läbisegi põimunud hääli. Trepi all Safron. Aeglasel sammul astus ta värava alla. Ta kuju mustendas kaua avatud väraval nagu püüdnud piirjooned raamis. Sinakas hämarus muutus üheks ja neelas lõpuks ebamäärase silueti. Lifer astus üle läve.

Tundub, et see on maakonnaülem... Kuidas ta siin on? Kuhu siis Marta jääb? Lifer ajab talle lgi. Vana raibe säärane! Vaatame! Lifer võldab! Asjata lootus — ei mina Martat hantluse kätte anna...»

«Kuhu te ootate, Safron Andrijevitš?» kõlas väravast Kramovol vaikne hää.

«Mõeldud... Veel üht külalist.»

«Küllap vist tähtsat? Ma ju nägin, kuidas te alatihti ja õue vahet käisite. Ilma põhjuseta te juba...»

Lifer naer ja nii ei kuulnudki Dmitro lause

... järele Safroni hää:

«See on auväärne külaline.»

«Kas omegi Omeljani Krupjak?»

«Aga kuidas sa sellele tulid?»

«Kõigest siis minul on sellele tulla!...»

«Tub mõnikord minu poole sisse. See päev on meile meele.»

«Või veel! Tookord te ju päästsite Omeljani. See võis vist kahekümnenadal aastal? Aga vaevalt tuleb.»

«Kõhtus midagi?» Safroni hääles kõlasid ärevad

«Näib ainult, et talle anti ametikõrgendust.» Kramovol viimastes sõnades sisises halvasti varjatud

«Kramovol on nupukas poiss!»

«Nupukas!... Meeletu! Mis õigusega ta sinu teie tuleb? Kas selleks, et rahvas näeks? Poisikese jaoks! Puudub ainult, et Mirošnišenko haisu ninasse...»

«Ah, jata juba! Ta on julge poiss! Ja pealegi ei näe ta sinu juures ükski kuri silm.»

«Praegu on ettevaatlikkus suuremas hinnas kui julgus. Enam pole endised ajad.»

«Mis siis Omeljaniga lõppude lõpuks lahti on?»

«Kuulsin poole kõrvaga, et ta on saadetud Vinnitsasse. Seal istub Teaduste Akadeemia filiaalis Otamanovski — meile üsna vajalik inimene. Sellest ajast peale, kui Gruševski välismaalt tagasi tuli, on ta otse silmanähtavalt eluvaimu juurde saanud.»

«Jahe hakkab. Lähme õige tuppa.»

Tikutuluke väreles linnukesena läbipaistvates tuulekaitseks kokkusurutud pihkudes ja valgustas hetkeks Vartšuki sünget nägu. Jalgvärav kriuksatas tasa nagu oleks õhtuõhk teda liigutanud. Safron peatus.

«Kes seal on?»

«Mina,» vastas vanainimese hääl.

«Safroni ema tuli,» taipas Dmitro. Kohe kerkis tema kujutlusse küüruvajunud, kuivetonud eideke.

Röövinud ema viimase niidini paljaks, ajas Vartšuk ta majast välja. Ainult tänu Gorpina eestkostmisele üüris ta emale külas toauberiku, kuid sellegi kodust võimalikult kaugele, et teda harvemini tülitataks.

«Mine sisse, Petro. Ma tulen kohe.»

Trepile lähenesid sammud, mida saatsid ebakindlad nagu maapinda kobavad kepitoksatused.

«Häid pühi, pojake!» ütles vanainimene väriseval häälel, nagu paluks ta aralt ja hirmunult midagi.

«Häid pühi, ema!» Safroni hääl kõlas metalselt. «Hea, et ikka meeles pidasite! Kas te paremat aega ei osanud leida? Alati tulete just siis, kui majas on külalisi!»

«Ma mõtlesin, pojake, et pühade aegu...»

«Paljugi, mis te mõtlesite! Ma ei saa ju teid külastada juurde laua taha panna!»

«Ega mul laua taha asja olegi... Olen seal juba oma jao ära istunud. Lähen teenijate juurde. Mul on kodus külm, niiskus aiva pakitseb kontides. Tuli äkki meelde, kuidas me üheskoos elasime, kuidas sa mul suureks sirgusid. Sina, pojake, ära pahanda, ma lähen peretuppa. Sofia on minuga alati lahke olnud.»

«See veel puudub! Juhtub mõni külalistest nägema ja kohe jutud lahti! Juba niigi on mul teiega küllalt sekeldusi. Kas te veel kaua mõtlete mu ükseläve kulu

...? Teie elamise eest ma maksan ja riidedki ostsin... Teie olete vist endale pähe võtnud, et mul on raha nagu aganaid — ajan muudkui labi-
...»

«Ma ju andsin sulle kõik, kõik ära...»

«Andate,» osatas Vartšuk. «Võtke kas või praegu...»
«Ma ei teaks, et selle maa näljarotid endale...»
«Lõpetage juba kord see oma varandusega...»
«Hinge peale käimine! Oli, ja enam ei ole!»

«Pojake!» Dmitro kuulis nii valulist ohet, et pidi...
«Ma olen ju sinu ema, sina...»
«Minuga halvemini ümber kui tõpraga...»
«Ma ei sureksin rõõmuga, aga elusalt hauda minna...»
«Ma ju loitsin sind oma rinnaga...»

«Mina» raevutses Vartšuk. «Ütleme ämbri piima...»
«Ma telli ära. Homme toob Sofia teile pangetäie...»
«Kas jätkeb? Minge!»

«Trepil trampisid vihaselt kiired sammud...»
«Dmitro haaras endal kätega peast kinni. Ta ei suut-
...»
«Kujutleda, et omaenda emale võib niisuguseid
...»
«Mina» sõnu näkku paisata.

«Mina» Safron vast peletis! Vanainimest peab ju...
«Marta...» Ja Marta ei tule ega tule... Mitte ialgi ei...
«Vartšuk teda heaga mulle naiseks! See ei ole ini-
...»
«Mina» Ning ta ei leidnudki sobivat sõna.

«Mina» tagasi pöördudes märkas Dmitro kõigepealt...
«Mina» vasti purjujäänud Safroni, kes istus Sozo-
...»
«Mina» ja midagi ägedasti seletas, ise sealjuures...
...»
«Mina» nappides:

«Mina» õigust ma ei tunnista! Maad on vaja pere-
...»
«Mina» aga mitte laiskvorstile! Mina aga, sa mu-
...»
«Mina» joobnud pisarad tuhmistasid ta silmi, «mina...»
«Mina» mulda lusikaga nagu tatraputru, mina...
...»
«Mina» kas või oma hinge tema eest tükkideks!» Pisa-
...»
«Mina» Vartšuki hõredaid ripsmeid.

«Mina» ja just oma rebiksid, kuid võõra hingest sul...
«Mina» ei oleks,» mõtles Dmitro.

«Aga sina, Mitrofan, ei teinud sel korral õiguse järgi...»
«Mina» rahast kahju ole...»

«Mina» pühkis siniverkjalt näolt suuri higitilku...
«Mina» pühkis kähisevalt naerma:

«Kui õiguse järgi käid, jääd silmadest ilma! See asi pole meie jaoks, see toob vähe sisse!»

Kahvatu, närtsinud ilmega Marta läks inimesi häbenemata Dmitro juurde. Näljaste silmadega jälgis Lifer Sozonenko tüdruku iga sammu. Goritsvit püüdis kinni pilgu tema kalkidest silmadest, mille teradesse oli hängunud lambivalguse punakas vastuhelk, ja kõõritas nii ägedasti poodniku suunas, et see hakkas kiiresti ripsmeid pilgutama ning pöördus kõrvale.

Vana Sozonenko, kes jälgis poega ja Dmitrot, kõhatas kurjalt ning lõi äkki nii lõkendama, et hetkeks polnud ta näol isegi tedretähti näha.

Dmitro tundis samas, kuidas kulakute uudishimulikud, valvsad ja kurjad silmad teda jälgivad. Ta laskis oma vihasel pilgul üle toa käia. Näis, et teda põrnitsevad külaliste silmad on justkui valmis raevust plahvata.

«Hakake peale! Kes tõstab esimesena käe?» näis ütlevat kogu Dmitro olemus.

Tema lihaseline keha tõmbus pingule. Ei teeks viga mõned nendest tugevatest tammepuust toolidest kulakute peade vastu puruks lüüa. Tema jõudu tunti kogu külas ja kellelgi ei olnud julgust talle lausa kätega kallale minna.

Dmitro väljus hüvasti jätmata aeglaselt ja uhkelt toast.

Trepil ootas teda Marta. Ta pani oma käed Dmitro õlgadele, surus ennast kogu kehaga noormehe vastu.

«Dmitro, mu saatust! Oh, Dmitro! Ja mina mõtlesin, et õnn jääb minu juurde kogu eluks, aga juba ongi ta pilvede taha kadunud.»

«Missuguste pilvede taha? Ära nuta! Ma murran selle Sozonenko nagu pilpa põlve peal puruks, aga sind ma ära ei anna!»

Tütarlaps astus hirmunult tagasi. Mitte kunagi polnud ta Dmitrot sellisena näinud.

«Ei ole mul ilma sinuta elu! Sa ei tea isegi, milline sa oled — kõikidest kõige parem maailmas...»

«Marta!» kostis lävelt Vartšuki ähvardav hääl.

Tütarlaps hüppas Dmitrost eemale.

«Mina! aju! kääksatas jalgvärv ja peremees sööstis talle vastu ette rutates sinnapoole.

Värvil kostis naeru, tugev lõbus hääl lausus: «Tere tere, Nafron Andrijevitš!»

«Lapsed, lasem, Omeljan!» kähistati hoiatavalt vastuseks.

XI

Dmitro läks koju nagu lind oma külma ja mahajäetud pesasse.

Peenutas oma tugeva käega väravat ja tema sõrmede vahel hakkasid tillukesed sädelevad härmatisepärlid vilkuma. Tõstis korraks märja peopesa laubale — otsustas loobuda.

«Kas see ohkega langes saarepuult sügiskülmast lõigatult lehepuudast, ja maad närtsinud lehtedega üle puistatud hakkas puu latv sahisema ning halisema.

«Hommikuks kaotab saar ka viimased lehed,» mõtles Dmitro kurbusega ja taipas äkki, et just säärastel lehtedel aastaajad muutuvadki. Täna on viimane päev, kui inimese arvatavasti on lumi maas ja koidikul muutuvad sellest peente suitsujoakestena üles kahutades mulla lõhnad ning pehkinud lehtede veiniaurud.

«Millest ma küll mõtlen?»

«Mõeldes närija valu pärast nagu krimsutades lehti, ta lehtede kurba sahinat ja talle viirastusest, et ööpimedusest astub välja Marta ja viskub oma käte vahele nagu tookord aias...»

«Marta laua taga istus Mirošnitšenko ja soris tähelepandlikult raamatupakki. Dmitrot tervitas ta pilkava vaatega.

«Nah, kuidas on, kas Vartšukil olid ilusad hobused?»

«Alata ei saa,» vastas Dmitro tagasihoidlikult, märkides Svirid Jakovlevitši hääles nõokavat alatooni.

«Läksin ma, Dokia, mööda tänavat ega tahtnud oma hülaskuda: Vartšuki kõrval kaarikus istus sinu poeg! Hoiatas näost, üleni rahulolev. Kui minu kohale jõudis, et võinud vaevaks teregi ütelda.»

«Ma ei näinud teid, Svirid Jakovlevitš...»

«Kus seal enam aega näha oli! Sinu silmis olin ma kübemeke! Küllap su pea hakkas ringi käima. Mõelda ainult — milline au Vartšuki enda kaarikus ringi kihutada! Milline õnn! Ja hiljem oli isegi valmis kulakutega koos pidu pidama. Kuigi sai viimaks pika nina, aga sedagi ikka kulakute käest! Või mine tea, viimaks veel kiitsid su üles, meelitasid ära?»

«Svirid Jakovlevitš, mind kutsus Karpo...»

«Kutsus, kutsus,» katkestas Mirošnitšenko kannatamatult ja tema silmades süttisid hõõguvad tulukesed. «Aga sina aina rõõmustasid selle üle?! Vahetasid oma töömeheuhkuse viinaklaasi vastu? Kas tead ka, kuidas Safron sinu isa seitsmeteistkümnendal aastal enda juurde kutsus? Rohkem kui viinaklaasi oleks ta siis Timofi ette pannud!... Ja sinu isa, minu ustav sõber, ütles talle: «Tulen, ilmtingimata tulen, kuid ainult siis, kui me sinu neetud suguvõsa juurtega hakkame välja kiskuma. Aga sõprusejootudeks minu jalg üle sinu läve ei astu!»»

Veri tungis Dmitrole pähe. Ta hakkas Mirošnitšenko sõnade põletavate löökide all kõhkuma. Ainult ühe nõrga õigustuse võis ta selle jutu vastu välja panna: «Ma ju läksin sinna tüdruku pärast, oma õnne pärast.» Aga ütle seda Svirid Jakovlevitšile, ja ta sähvab veel teravamalt: «Mis armastus see säärane on, kui sa selle eest oma uhkuse jalge alla tallad, oma südametunnistusega sobinguid ette võtad? See on näruse argpüksi armastus!» Ja tal on õigus.

Dmitrol oli valus ja piinlik. Nagu elav süüdistus tõusis tema silmade ette isa mälestus.

«Mis sind küll nende juurde tõmbas?» Mirošnitšenko tugev kuju näis Dmitrot otse maadligi suruvat. «Võib-olla on nende leib maitavam sellest, mida sinu ema oma väsinud kätega küpsetab? See leib, see kulakute oma, on ju kehvikute silmaveega kastetud! Või hakkasid samasuguseid hobuseid himustama, sulle hakkasid kergelt saadud rahad meeldima? Otsustasid Vartšukilt kulakutarkust õppida?»

«Käigu see tarkus kuradile!» vihasas Dmitro lõpuks. Ta nägu oli kahvatu, ainult kõrvad hõõgusid nagu sõed. «Mis te minust tahate? Kas teate ka, mida ma

teate? Teie Vartšukki on mulle sama palju kui mulle koerale «tere!»»

Tema ei tundnud oma Dmitrot ära — nii kuri ja meelitas ta praegu. Dokia ees oleks seisnud nagu haledastud Timofi ise.

Aga miks sa häält tõstad, nagu oleks õigus sinu pool? Kas südametunnistus hakkas vaevama?» raius Svirid Jakovlevitš iga sõna üksikult välja. «Julgesid kulakutega koos pidutseda, julge siis nüüd ka inimeste vastu vaadata. Pea ainult meeles, et hilja ei oleks... Mitte üksnes alatuste, vaid ka iga eksisammu eest tuleb meil ajal vastust anda. Mina tean väga hästi, milleni sõpruse sõprus viib! Ja ma kannan sinu eest vastutust — sinu isa mälestuse ees kannan vastutust! See on minu kardangi, et poiss murtakse puruks nagu õhukene algistormis, kistakse nahk niinekoorena selga ja loetakse siis haledana ning tarbetuna ilma elu väärtuseks.»

Mind juba ei murra! Käed ei ulata!»

Kes teab! Seda juttu olen ma varemgi kuulnud. Need kungemaidki on puruks murtud. Vartšuk annab talle nulle naiseks, saad temaga sugulaseks, ja enne kui jõuad veel ümbergi vaadata, oled juba kulaku omuhoos.»

Ah, mis sellest rääkida!» krimpsutas Dmitro valu. Kui Marta kohta lausunud sõnad tõusid kuhugi meelekohtadesse, undasid seal raskelt ja piinavalt. Mirošnitšenko jäi teda tähelepanelikult vaatama ega märkinud enam midagi. Istus siis uuesti laua taha, kus lausunud olid juba kahte korrapärasesse virna laotud, ja hakkas rahulikult:

«Need raamatud korista kuhugi kaugemale või aja lihtsalt ahju. Ära nendega käsi määri,» ja ta osutas kaugemale raamatupakile.

«Miks?» Dmitro astus külalise kõrvale ning jäi seisma, oma õlaga peaaegu tema õlga puudutades.

«Need, nendest kahest hallist siin,» Svirid Jakovlevitš näitas brošüüridele, «tõuseb hinna natsionalismi-
nõu, nad lausa lehkavad lambanahast kasuka järgi. Mitte aga, mu poiss, alandatakse inimest, teda kujutatakse väikese ja tähtsusetu olevusena. Mitte inimest

ei kirjeldata neis, vaid lootuste, mõtete ja unistusteta orja. Oled sa kuulnud, mida ütles Gorki inimese kohta? Tule minu juurde, ma tean, mida sulle lugeda anda. Kubermangukomitee kinkis meile toreda raamatukogu.» Mirošnitšenko silmad muutusid südamlikumaks, näoilme leebemaks.

«Svirid Jakovlevitš, miks te küll endale nii palju raamatuid kogute? Kogu tare olete täis kuhjanud!» tõstis nüüd Dokia häält.

«Tahan veel vanas eas targaks saada! Noorpõlves ma hariduse ligi ei pääsenud, alles revolutsioon tegi tee lahti. Istu, Dmitro! Ütle, mida see raamat sulle andis?»

«Kuidas — «andis»?»

«Nojah, mille poolest ta sind rikkamaks tegi, millega ta su meelt rõõmustas? Jäid mõttesse? Selles see asi ongi, et mitte millegagi! Aga vaata, kuidas siin on pappide rikkust ülistatud; kulakute talud on aedadesse mattunud, valgeks lubjatud majad kirsipuude vilus. Ühesõnaga — paradiis! Kuid milleks see kõik? Selleks, et sulle näidata, kui tore oli vanasti elada, kui sõbralikud olid kõik isakesed ja emakesed, härrased ja kulakud, kui õige oli sulasel nende heaks läätseleeme eest selga küürutada. Nii juhatakse sind kavalaid ja märkamatu teid mööda maailma, mida kunagi pole olnud, maailma, mille kodanlikud natsionalistid välja mõtlesid, needsamad, kes hiljem koos Petljuraga, püssivarjad peos, meie meeste liha kontide küljest lahti peksid. Selle kirjatüki järgi on ülim õnn see, kui inimesel on oma talu, mesipuud ja töövaimud. Kõige kõrgema mõtetegevuse avalduseks aga on papi jutlust kuulata ja pärast oma allasurutud naise ning näljaste kirjaoskamatute laste ees ohata: «Vaadake ometi, kui tark meie batjuška on!...» Kuidas siis jääb, kas sinagi tahad niisuguseks saada?»

«Ei kunagi saa minust tuima töölooma!»

«Seda ütlesid sa õigesti: inimesest, kes on revolutsiooni näinud, tuima töölooma ei saa!... Kuid tead sa ka, mis inimene õieti on?» Mirošnitšenko täidlastel huultel väreles siiras poisilik naeratus. «Inimene — see on suur, ainulaadne talent, kes sünnib ainult kord, just see agronoom, see insener, see meremees, see väe-

... see puutlik, see vaba maaharija vabal maal, mis ... misupäid ja punetavaid puuvilju.»

«Tule, Svirid Jakovlevitš, tuleb välja, et ... on talent!» ütles Dmitro ja naeratas esi-

... kogu õhtu jooksul.

«Mina siis arvasid? Sellest just jutt ongi ... inimene talent! Ja pealegi veel niisu-

... enam kunagi ei kordu.»

«Tuleb ju välja, et meil on seitsekümmend miljonit

... vaatas juba üsna kahtlevalt külalisele ... selle sõnad maa kohta olid toonud rinda

... pöörduse.

«Tule, juba! Kõik töötajad! Oled näinud keva-

... Tuhanded pungad katavad puud ja igatüki

... Ja on siis inimene sinu arvates halvem

... tema ei suuda kõige ilusamini öitsele puh-

... Mole oleme talentide maa! Ainult meie minevik

... meid, lõhestas meie hinged kaheks, imes meist

... lahutada välja ning ajas meid hukatusele vastu.

... kui leivakoorukest peeti elust kallimaks, ei

... meie väärtuslikul jõul võimalust ennast maksma

... Kuumal liival kasvasime, härraste jalad talla-

... Kuid nüüd on ka meie maale õnn tulnud!

... võib iga inimene nagu vikerkaar oma seitset

... näidata! Ära ainult laiskle, tee kogu hingega

... heaks tööd ja ära mõtle ainult oma õnneraasuke-

... pole pikem varblase nokast. Meil on veel

... kui raske meil veel on! Ja kui palju takis-

... ees ootamas! Kuid need pole enam sellised

... mille ees inimese käed lõdvalt maha vaju-

... raskuste najal inimene kasvab ja tugevneb!

... olnud revolutsiooni ja parteid, oleksid sa

... oma elupäevad õhtule saatnud. Nüüd aga

... endale tee, kui sul vaid tahtmist on. Ainult

... te kaarikutes ringi kihuta! Nii on lood, mu

... Ma lahen nüüd. Elage hästi!»

«Mirošnitšenko näost õhkus karmi, uhket veendumust

... Dmitro filme oli selginud.

«Svirid Jakovlevitš, ma tulen homme teie poole raa-

... järele. Vaadake mulle midagi põllupidamise

«Vaatan. Mul on üks teos. Asjalikult kirjutatud raamat.»

Dmitro saatis külalise teeristini, kus niisked liivaterad tuhmilt läiklesid. Huvasti jättes hoidis Svirid Jakovlevitš Dmitro kätt veidi aega oma peos ja ütles siis südamlikult:

«Marta on tore tüdruk. Hakkasid armastama — võta naiseks!» Ja jätkas juba rahulikumalt: «See on väga hea, kui inimene armastuse leiab. Tõelise, mida ükski plekk ei määri. Niisuguse, nagu oli sinu ema oma. Pärast Timofi surma ei julgenud talle keegi läheneda — kõik tundsid teda. Aga kas leidubki meest, kellele sinu ema ei oleks meeldinud?»

Dmitro märkas imestusega, et Svirid Jakovlevitš hoidis jõuga ohet tagasi. Kuid samas muutus Mirošnitšenko hää uuesti kindlaks:

«Ainult mitte sammugi enam Vartšuki poole! Märgan, et Vartšuk, ainuüksi Vartšuk on sinu isa surma süüdi! Seda ütleb mulle mu süda, ja nii see just on. Timofi oleks võinud mitte ainult üle jõe, vaid ka üle mere ujuda. Oli see vast mees!»

Ise seda märkamata, kirjeldas Svirid Jakovlevitš oma hukkunud sõpra mis aasta edasi, seda värvikumalt. Ta unustas kõik Timofi iseloomu puudused, mida oli põhjustanud kehviku raske ja rõõmutu elu. Ise järjest enam arenedes ei kujutanud Mirošnitšenko sõpragi enam endisena, niisugusena nagu ta oli enne surma, vaid sellisena, kelleks ta oleks muutunud, kui oleks ellu jäänud.

Mõnikord vaatas isegi Dokia jutustajale imestunud otsa, mõeldes, et see ei räägi tema mehest just tõtt. Kuid Mirošnitšenko kõrgendas sellistel puhkudel oma madalat häält:

«Mis sa vahid? Mina tundsin su meest paremini kui sa ise! Sina mängisid sel ajal veel nukkudega, kui mina kahekesi ennast mõisniku juures katkestasime. Saksa sõjas sõdisime koos, läksime õlg õla kõrval ühes revolutsiooni tegema. Neil puhkudel, kui surm käis varjuna selja taga, saad inimesest kõige selgema pilgu. Vähe tundsid sa oma Timofit, ta oli puhas nagu kivi! Niisuguseks peab ka Dmitro saama!»

XII

Ennen tagasi tulles murdus Dmitrol ree — ta tuli ara parandada. Hiljem hakkas hobune sammul edasi liikuma. Kollakast jää — tõusis hapukat lõhna. Saanijalased sahil — sinakasvalgel lumel, teeveerte kohal — pikanarmaliste lumerättidega kaetud

olul, istus kaaren murelioksale, paisates puult kalli hinnalist katet, mis sädeleva tolmuna

hüüatas linn võidukalt, sirutades välja oma hallikaks muutunud kaela.

Dmitro aeglaselt ree kõrval.

kustus pikkamööda hele, päikesest loojanguribake. Eemal vilkusid küla

tuled. Koerad haukusid, sõormeid kõnitas kibeka suitsu järgi. Sel silmapilgul, kui

labakindaga kraelt härmatist maha löi, lendasid rinnuni lumetolmu mähkunud tugevad

keeras kutsar hobused teeservale ja keset kõige suuremat sõiduhuugu.

toetudes ajas Safron enese saanis püsti, kapuuts peaaegu kulmudeni tõmmatud.

naeratus ei ennustanud midagi head.

Dmitro!»

«Ohtust!» vastas Dmitro oma hobust tagasi

Safron vehkis labakindaga. «Raiu see sinule ma Martat naiseks ei anna!»

«Miks?» Dmitro isegi naeratas, mõõtes kurja irvi ajanud Karpot.

«Miks?» raevutses Vartšuk. «Ei ole su hakott temani kasvanud! Panen ta Liferile su haisugi mu maja lähedal ei oleks!»

kui ägedalt!»

— peakotiga varustatud ukraina ülerile.

«Juhtun nägema — kolgin läbi. Minu sõna on püha — läbi kolgin!»

«Ka lammas uhkustas, et tal on samasugune saba nagu täkul!»

«Oota sa!» Vartšuk hüppas saanist ja rebis poja käest piitsa.

«Onu Safron, ärge näppe kõrvetage!» sõnas Dmitro süngelt.

«Ma kõrvetan sulle nii, et sa veel enne õhtut teise ilma rändad!» Safron laksas piitsaga vastu saani. Ta mustad silmad muutusid ümmarguseks nagu linnul. «Ma sulle kõrvetan, kuradi näljarott!»

«Nõõ!» sikutas Dmitro hobust rahulikult ohjadest ja toetus paljuütleva liigutusega reepardale.

«Ja läkski kõik luhta!»

Dmitro kõrvad kohisesid. Kohin aina kasvas ja haaras kogu pea, nii et noormees ei kuulnudki enam, kuidas Vartšuk lumel hüpeldes sõimas.

Kodus rakendas Dmitro hobuse lahti ja, ilma et oleks õhtustki söönud, seadis sammud kohe Vartšuki huutoripoole.

Pakane tugevnes, suits tõusis korstnatest otse üles ja sulas taevavõlviga ühte. Dmitro kõndis nii kiiresti et läks isegi higiseks. Ta hüppas üle varbaia, viskas vastu Marta akent lund ja ruttas siis kõrge lumme mattunud heinakuhja juurde. Dmitro süda tagus nõrkult, et ta ei kuulnudki, kuidas Marta sammud lumel krigisesid. Villasesse rätikusse mähitud tüdruk langes Dmitro rinnale.

«Õnnetul päeval sündisin ma maailma!» Dmitro lõuale langes pisar.

«Mis sinuga on juhtunud?»

«Vaata, kuidas vanamees mu ära kirjast!» Marta rätiku tagasi.

Tütarlapse nägu oli üleni siniselaiguline. Paistis, huultel oli tarretunud verd, silmade all paistsid tumedad valumid.

«No on see vast lurjus!»

Dmitro suudles Martat ega suutnud kuidagi mõista miks tema huuled soolased tundusid.

«Kui ma kuulda sain, et ta mind Liferile mehe

... langesin tema jalgade ette. Tema aga — kus ta minust üles ja mulle otse jaluli peale... Kisendas, et äärmiselt, kuradihinge, tümaks teen ja sisse soolan. ... mõtted ta näljarottide juures pähe on võtnud. ... polsi peksan ma sul koos südamega seest!»

... sis Gorpina kallale, et see minu järele ... kadunud, Dmitro!» Ja neiu ... nutma.

... mis sa nüüd ulud!» rahustas teda Dmitro, ... ilka veel Marta teravamaitsele, soolasele ...

Kuid Marta tagus oma pead tema rinna vastu ja ta ... nagu linnutiivad. Dmitro vaimusilma ette ... ema kuju — väsinud, lõhenenud kätega, mis ... juba nii palju tööd teinud. Ta ilu oli ... palgeid uuristasid sügavad vaod, ainult väl- ... pruunid silmad olid tütarlapselikult noo- ... ja kauniks jäänud.

... mõelnud, sõnas Dmitro otsustavalt:

«Marta, mine nüüd koju, võta mõned riide- ... kaasa ja lähme minu ema juurde.»

«Minu ema juurde? Aga ta ajab mind ju ilma kaasa- ... välja!»

Tütarlaps hakkas veel rohkem värisema.

«Marta, tunne mu ema!» vastas Dmitro uhkelt. «Meie ... ka ilma rikkuseta läbi! On siis inimese õnneks ... Tooga oma leiba teenida ja eluaeg sõpru- ... ning ongi kogu õnn. Eks ole tõsi?»

... kujutles Dmitro endale talupoja õnne, kuid se- ... oli väga raske kätte saada.

«Kui iselaadne sa oled, Dmitro! Mõelda ainult, kui ... on meie juures inimesi käinud, kuid kõigil on ... üks ja sama peas: rikkus, raha, maa ja kasu. ... oled siisugune... kõigist kõige parem...»

«Marta, leidis kah aarde! Ära kiida mind, Marta! ... isegi, missugune jändrik ma olen.»

«Sa oled parem kui kõik teised! Dmitro, mu kallis, ...»

Dmitro ees ei olnud enam see hakkaja tütarlaps, kes ... kutsus teda hämarasse kevadõhtusse, kes ... tunnistas, et armastab... Marta seisis, pea

veidi tahapoole kallutatud, vaikne ja puhas nagu koidik. Ta põhjatud silmad hiilgasid nii, et Dmitro ei suutnud neilt pilku ära pöörata ja pidi rõõmsa üllatusega tunnistama, et Marta armastus oli tugevam, kui ta seni oli arvanud.

Varem oli kahtlus korduvalt Dmitro hinges pead tõstnud: kui tütarlaps ise esimesena armastust avaldab, siis on see tavaliselt nali. Kuid praegu, neil minutitel, kadus tema umbusaldus, sulas jäägitult rõõmus — hoopis teisiti mõistis ta nüüd Martat.

«Marta! Kallis! Mine pane asjad kokku!»

«Ma kardan, Dmitro!» Tütarlapse silmad tuhmusid.

«Hirm on nendel, kelle süda pole puhas, kes teistelt nende vaevaga teenitud veeringuid välja pressivad. Kuid mis on meil karta? Me oleme lihtsad ja ausad inimesed.»

«Sa mu õnn!» Marta kallistas teda. «Kuhu sa aga käsid, igale poole tulen sulle järele. Tänase öö magan veel kodus, homme aga tulen teile. Asjad tuleb ju kokku panna! Sina räägi kõik emale ära. Kui ta mind vastu ei võta — anna teada!»

«No mis veel! Ära ainult palju kaasa võta, et vana-mehe hiljem näägutama ei hakkaks. Tema kokkuvarastatud varandusest ei taha ma midagi! Mis vaja, muretseme endale ise!»

«Muretseme, Dmitro!»

Kergel sammul, täis jõudu ja lootusi, läks Dmitro koju.

«Ja hakkamegi kolmekesi elama!»

Ta pures oma ülahuult. See oli soolane ja kleepuv.

«Aga see on ju ometi veri!» taipas ta lõpuks.

XIII

Dmitro ei ütelnud emale midagi. Heitis soojale lavale ja surus nina raamatusse, kuid ei suutnud sõna lugeda.

«Kui kummaliselt kõik elus välja kukub! Poleks ma temaga tol kevadöhtul kokku juhtunud, oleksin teadnud ainult seda, et Vartšuki talus elab tema kasu

... Kall ta on tore, ema saab endale tubli abilise! Isegi pulmi me ju pidada ei saa, aga selle eest...»

Kõik need nägi ta Martat juba oma tares. Naeravallapüüstitatud patsid rinnal, uinub ta Dmitro

... päeval ei jõudnud Dmitro kuidagi öhtu laulda ära oodata. Ta läks külavahetele, silmitses kuld, kuuvalgusega ülekallatud künkaid. Põldudel liikusid varjud, tuhmistades lumeräitsakate muhvat sära. Vaikus laskus nagu mingit hädahoitu hõlmanemattunud taredele, mis kollakaid aknaid pilgutasi. Kuskilt eemalt kostis reejalaste hõlmu. Pärnapuu raputas korra hõbedasi litreid ja ta vajus siis uuesti kurbadesse raugamõtetesse.

... Marta ei tulnud — ei esimesel, teisel ega kolmandal öhtul. Dmitro läks nende kolme päeva jooksul lausa mustaks.

... päeval võttis lumetuisk küla oma võimuga. Ööni tungiv tuul tormas maanteelt alla nagu lahvunud hobusekari, põikas ka kõige kitsamatesse kurgadesse, paiskas külma ja kohevat pulbrit üle keldide.

... alles ilm! Ainult nõidadele luuavarrel ratsad,» mõtles Dmitro poolkasukat selga ajades.

«Kuhu sa lähed?» hüüdis ema, kes ahju juures as-
...

«Vaatam, mis Varivon teeb.» Dmitro uuris üksisilmi põldudega maalitud akent ja väljus.

... rõõmutses tuul ja uhtis ta mõlemalt poolt tolmuga üle.

«... sa hirnud, lollakas?» mõtles Dmitro ja pöördus tagasi.

Kõik oli raske, alatihti vajus ta pehmetesse hange-
... tuud rajulilm lausa õrritas võitlema. Põldude
... muutus tuul päris metsikuks. Sasitud metsloo-
... tormas ta teelise kallale, sellel hinge kinni

«... töö, mind sa jalust ei raba!»

Dmitro tõmbus küüru ja sammus jonnakalt edasi. Lano hīgi kōditas selga, näkku, eriti lõua alla peksid kiltud nagu kuumaks aetud nõelad.

Lõpuks kerkisid pimedusest esile Vartšuki huutori ähmased piirjooned. Marta aken helkis tuhmilt, nähtavasti oli ta lambitahi madalaks keeranud.

Koerad hoovil hakkasid haukuma — küllap nad olid samme kuulnud. Seejärel kriiksatas kuskil midagi ja otse Dmitro kõrva juurest vihises mööda lumeil. Dmitro seisatas varbaia ääres. Ta süda oli täis ärevust. Käimisest kuumaks aetud ihu kiskus nüüd külmast kokku. Miskipärast meenus talle Safroni akna all kasvav kahar päiklipuu (selle tüvi oli nüüd kuni kroonini lumme mattunud).

Dmitro hüppas üle aia ja vajus vööni hange. Lumitungis saapasäärtesse ja hakkas õhukeste jalarättide all sulama.

Tuluke Marta toas pilkus ja kustus. Dmitro surus enese vastu seina ja koputas sõrmega tasa aknale. Järsku kostis selja taga kuiv naksatus, nagu oleks puu pakase käes lõhkenud. Näpp ikka veel külmal ruudul, vaatas Dmitro ringi.

Küürutõmbunult lähenes talle mustade mügarikena neli kogu. Ülestõmmatud kasukakrae vahelt paistis Larion Denissenko lopsakate juustega pea, tema selja taga nihkus edasi pikk Lifer, kaigas peos. Kolmandana veeres kaapekakuna ümarik vilgas Karpo, kes püüdis iga hinna eest isast ette jõuda.

«See on kõige kardetavam!»

«Ole sa neetud!»

Safron lendas, nii pikk kui lai, siruli lumme.

Kiiresti hüppas Dmitro tema selja tagant varbaia juurde. Tarast väljarebitud latt raksatas korraks.

«Säh, peigmees!» Ja Larionist kõrvale põigates lahmatas Dmitro raske latiotsaga Liferile pähe.

Lifer lõi vaaruma ja vajus, kaigas peos, istukile. Kui hisedes andis Dmitro talle uue hoobi mööda selga. Kui samas tormasid ta kallale Safron ja Larion ning kakroigast põrkasid koos kolmanda pihta. Sel hetkel tajus Dmitro, et selja tagant hiilib juurde Karpo, ning hüppas aia äärest eemale. Sujuvalt nagu kass libises ta kõrvalt mööda noor Vartšuk, assipulka pea kohal hoides.

«See oleks pea ühe hoobiga pooleks löönud!»

Dmitro virutas noorele Vartšukile roikaga lapiti

Karpo teki kukerpalli ja uue hoobi eest kõrvale põigates tõusis kohe jalgadele.

«Tõmba sellele härjale mööda sääri! Muidu teda põikalt ei saa!» kisendas Safron pojale.

«Ma sulle tõmban!» Dmitro hüppas Safroni ja Larionist kallale.

Vahepeal Vartšuk jooksis seina varju. Latt Dmitro käes

mahtas veel kord ta pea kohal ja praksatas siis pooleks. Karpo tahtis üle sirakilevajunud keha hüpata, kuid korraga tundus, nagu oleks kogu huutor hirmsa

pehmustega talle pähe vajunud. Silmade ees virvendasid punased, kollased liblikad, keegi hakkas

hõltsu lööma. Siis lõi maa Dmitro all kõikuma. Ta hallina edasi-tagasi kiikuma, kuskilt kaugelt

olnud tema teadvuseni kähisevad ning raevukad

Kuu aega ei suutnud Dmitro tõusta. Külmunud puusotukad tilisesid ta laubal tasa nagu jääpurikad.

«Kui ma olen?»

Dmitro ümber vilistas maru, sadas lund, külm ahel. Karpo Lõpuks ajas ta enese istukile, aga kukkus

pikali — kangestunud jalad ei kuulanud sõna. «Kui ma siis lõppude lõpuks olen?»

«Tule tema rippusid kahe heinakuhja vahele suutud vana puu oksad.

«Küll, see on ju Safroni huutor!...»

Uuesti püüdis ta tõusta, aga kukkus — jalad olid nagu puupakud.

«Mööda lõite, maod! Kui kohe ära ei tapnud, siis ise muidki küll ei sure!»

«Ma roomas külje peal edasi, jättes kohevasse hange vaba vao.

«Tundis suhu ja ninasse, takistas hingamist. Kui kohmetasid. Dmitro soojendas neid, surudes

alla, ja roomas edasi. Ta kukkus kraavi. Vingerdama küüsi murdes rabeles ta sealt välja ega tajus

midagi seejärel sõrmi. Ta roomas jälle, roomas... «Aajata nägite vaeva, mind te ei murra!»

«Tulehood ründavad Dmitrot nagu metsikud hobu-

sed, tuiskavad temast lumega üle, oigavad, mõirgavad. Kui sa ennast nende jäisest vangistusest vabastada ei suuda, siis matab lumi su enda alla ja alles kevadel avastab talumees kas mõne kiskja või lihtsalt hiirte poolt paljaksnäritud luud, ning ainult riideräbalate järgi taipab ta, kes oli see inimene, kes tema põllul oli igaveseks uinunud.

«Oodake ainult — minu elu on veel ees! Ema ootab mind! Ma rooman koduni!»

Dmitro ees hakkas paistma lummetuisanud maantee.

«Ainult maanteele jõuda, sealt pole enam kojugi kauge! Puhata oleks vaja, hinge tagasi tõmmata...

Kui palav hakkas! Päike tõusis põldude kohale... Mis kuradi päike! See on ju pakane, mis kõrvetab ja keha puiseks muudab...!»

Pea lumme, küünarnukk lumme, mõlemad peod keha alla ja külitati, külitati välja teele! Seal ootab teda ema, Martagi loodab temale; tal on vaja elada, töötada... Neetud jalad!... Ja ka suu täitus verrega.

«Ei tohi välja sülitada, külmub lõual ära!...»

Dmitro neelatab hapukassoolast paksu vedelikku ja lõpuks ometi tõuseb maanteele.

«Rooma, rooma, sõbrake, ega sa asjata pruudi juures käinud!»

Kuski lähedal hakkas inisema lehm.

«Loom tunneb verelõhna...»

Ja korraga hääl:

«Oled see sina, Dmitro?»

«Näe, mis kõik pakase käes ei kummita — keegi hüüdis Dmitro! Ei, see pettus ei lähe läbi!»... Pea lumme, küünarnukk lumme, käed keha alla ja — edasi!...

«Dmitro! Pojake!»

«Kas tõesti ema? Säärase koerailmaga?»

«Ema, teie!» kähises Dmitro, tundes ema juba lapsepõlvest tuttavast juustelõhnast ning sõrmede paitusest üle näo... «Ema, ma olen halb, ärge mõistke mind hukka! Oleksin kas või surnud, kuid teie ju olete mul alles!»... Ja Dmitro vajus teadmatusse.

Ainuüksi ema teab, mida tema poeg väärt on. Ainult ema oskab tungida tema südame kõigile teistele ligi.

...soppidesse. Dokia taipas kohe Dmitro ... mitte kedagi appi kutsuda. Tugevate, raskest ... kätega võttis ta pojalt kaenla alt kinni ... teda vedama mööda lund, tundmata raskust, ... väsimust.

XIV

Valu tungib luudeni, liigub, veereb, puurib oherditi kehas; mööda nagu voolab kleepuv lõga, tumenud juuksesalgud on üles sulanud, ema aga jäändab ... — kuidagi ei saa neid jalast. Sõnatult ... vanaaks lõukalt noa ja lõikab saapasääred ... ta jäätunud jalanartsud ära rebib, ägab ... hammustades tursunud huuli. Jalad hakkavad ... Oudusega ristuvad neil kaks pilku. Varba- ... pingule, tursuvad sinakasroosaks taig- ... küüned peaaegu ära kaovad.

«Väga, pole viga!»

... jookseb sahvrise, toob magedat hanerasva ja ... parlatanud jalakõmbid sellega põlvedeni sisse, ... ta need puhtasse linasesse lõuendisse ja ... üheksavägise ning võlujuure peal hoitud ...

«Need siis inimesed? Nad on ju elajad — need ...» räägib ema vihaselt.

«Aga mis teie siis arvasite?! Ütelge kõigile, et kuk- ... alla, minestas ja külmetas enese ära. Ma ei ... tares sellest kaklusest räägitaks, hiljem ... — ma ei anna ju eluaeg seda Vartšukki- ... andeks. Teie aga ärge liiga kurvastage, küll ma ...» kähiseb Dmitro.

«Ann, tean, pojake...» Dokia kummardub ta üle ... ta nagu lapse voodisse.

... veri määrab valget patja; kogu keha tuikab ja ... higitada on võimatu. Ja jälle kõrvetab lõhnav ...

Mitu päeva sülitas Dmitro verd ega saanud end ilma ... higitada. Päeval muutus tal veidi kerge- ... äga öösiti näris ta padjaäärt või jõi ahnelt sama- ... mitte karjuda.

«Võib-olla tuleks rajooni, arsti järele sõita?»

«Mitte mingisuguseid arste! Saan ise terveks, elaval kehal kasvab iga haav kokku!» kähises Dmitro oma külmetanud rinnaga.

Ena ajas tal juuksed maha, et haavad kiiremini kinni kasvaksid. Sinised laigud läksid heledamaks. Kõige rohkem tegid muret jalad — Dmitro ei saanud püsti tõusta.

«Kas ma tõesti sandiks jään? Ja ei saagi Vartšukki-dele kätte maksta?»

Ta krigistas jõuetuse ja viha pärast hambaid. Kõige raskem ja kõige hirmsam ei olnud mitte vigastus, vaid just see jõuetus.

«Tappa vana kui ka noor, et neile hingekella löök daks!»

Isegi valu andis järele, kui ta vaenlasi võidetuina kujutles.

Viha kees paksu tõrvana ta veristatud kehas, summutas kaine mõistuse helgid.

Ta mõtles sageli Martale. Neiu tuleb, kummardub ta üle ja tema huuled lõhnavad värsket lume ning kevadiste öökülmade järgi, millel on juba mulla hõngu juures. Marta võtab ta suure käe, silitab seda, ja lähedära niisama ootamatult nagu tuli, kaob silmist, sulab nagu hommikune udumine madalas nööses. Või jälle lähed tema Marta juurde koju, kus see teda juba ootab nagu kevad ise. Kahekesi tulevad nad Dmitro aeda. Vana õunapuu kummardub nende kohale, kattes neid toreda õitepärjaga. Nende ümber on kevadisest mahlast pakitavad istikud ja Marta, noor perenaine, ise samasugune värsket ja nõtket nagu noor puuke, hakkab neid lubja, pritsima ning ravima, vaadates puude tagant Dmitro poole.

«Mis ta küll praegu peaks tegema?»

Uks kääksatab. Dokia astub tasakesi voodi juurde. Millal ta küll magab?

Talv aga märatses edasi, maalis aknad külmahääliselt; jääne lumi vilistas tihasena, tuisates vastu aknaruute, ja maja kõmises tumedalt tuule käes.

Solvav ja valus oli lamada, kui nii palju toimetust ootas. Lehm ammus, minnes laudast joogikohale.

... oli nutsid lambad kaeblikult nagu kerjuseid, ja ... tahtnud astuda üle kambriläve, ... lume veidi läägjat lõhna ja kas või ... hooveldada kõlisevat puud, või lonkida ... enda taha sügavaid jälgi jättes! ... Varivoniga rohekat jääd raiuda, koh- ... punaseid käsi lõkke kohal soojendada! ... kas Marta juurde või koos noortega klu-

... otsas, seal, kus seisis kruupink, õppis ... nooruk, Goritsvittide kauge sugulane ... Grigori Ševtšik tislertööd. Ta hoolitses ... vedas metsast välja metskonnast töö- ... Mõnikord pistis Grigori pea ukse

... juurde tulla?»

... ütles ainult «teie». Isanime järgi ei olnud ... nagu sobiv nimetada, aga «sinast» ei tulnud ... välja — Dmitro oli vanem.

«Tule siia, Gritsko!»

... tervis on? Šefid superfosfaaditehasest ... meie poole. Nad räägivad, et neil jahvata- ... kividest mingit erisugust jahu. Raputad ... — ja kõik hakkab nagu vee mõjul kas- ... vaja seda superfosfaati muretseda... ... mindi külast välja vastu. Hiljem oli klubis ... Šefid jutustasid rahvusvahelistest ... inglise konservatiividest, kes meie vastu ... puhuvad, — neetud lurjused, neil on ainult ... Seejärel rääkisid uuest elust ja linna ja ... Kõige paremini kõneles keemiatseshi ... Nedrjomnõi. Noh, nagu istutab sõnad ... ei kisenda, ei vehi tuuleveski moodi kätega, ... on arusaadav. Paistab, et sõjamees — põsel ... Tema järel pidas Mirošnitšenko kõne. Ta ... Nedrjomnõi juba küla taga nagu oma ... üheskoos igasuguste kontrate vastu ... Hiljem kõneles Ivan Bondar. Polikarp Ser- ... ka lavale trügima, mehed aga sikutasid ... tagasi. Tõusis kära ja naer. «Vaata, ... Polikarp tahab hakata loengut pidama!» —

«Kuhu hobu kabiaga, sinna vähk sõraga! ... Hei, kuule, ära rahvale kometit mängi!» Tema aga ei hooli mil-
lestki, ronib lavale ja teeb näo, nagu poleks midagi
juhtunud!» Gritsko pahvatas naerma.

Ka Dmitro naeratas, enesele jutukat, kõva hoopleja
Sergijenkot ette kujutades.

«Nojah... Niipea kui Polikarp hakkas jutustama
punaarmee laste lahingust bandiitidega, langesid mehed
naeru käes põrandale pikali nagu pirnid.» Kõneleja
järelle aimates ajas Grigori kaela õieli, lõi mütsi üla-
kõrva peale, tema silmades aga värelesid kavaluse- ja
pilkesädemed. ««Lähene,» räägib ta, «mööda teed... See
juhtus kahekümne esimesel aastal. Noh, kuidas sa võ-
sid kahekümne esimesel aastal mööda teed käia! Süda-
vajub saapasäärest sügavamale — ümberringi on igal
pool bandiidid. Sõjamehele kas lähuvad kallale või
lähene, aga rahulikule teekäijale juba armu ei anna
kas käsutavad siis naljapärast viimased püksid jalas
või raiuvad pea otsast nagu kapsa juurika küljest.
Lähene. Äkki kuulen, kuidas kuulipilduja kädistab
«ta-ta-taa». Siis suurestükk — «põmm-põmm!». Astu-
küürakil, maa kisub mind enese poole. Ja kuigi ma
hirmu ei tundnud, veeretasin enese pelmeenina kraavi.
Kuulen, kuidas tammesalus on säärane nagistamine
nagu peksaks keegi taevast kuradeid alla. Mõtlen
et nüüd sa, Polikarp, oled asja ees, teist taga kadunud.
Oled kadunud ilma sõjaväelise au ja kuulsuseta! Jä-
vatavad su nii väikesteks tükkideks, et isegi oma
su konte kokku ei korja ega sinu kohal pisaraid
vala. Mina mõtlen, bandiidid aga kihutavad maanteel
mööda otse minu poole. Teavad nähtavasti, lurjusid
et olen kehvikute komitee liige. Oleks mul kuulipi-
lduja olnud, oleksin nad kõik hobuste seljast maha
põmmutanud. Silm on ju mul missugune! Ütlen
salt — nagu sihik. Lennu pealt taban varblast haav-
püssiga.»

Missugune torm nende sõnade järel saalis tõusis, se-
ärge küsigegi! Stepan Kušnir hüppas presiidiumis üle
aga kukkus siis uuesti pingile tagasi. Orkestrimees
tärisesid pillid naeru pärast. Aga Polikarp ei pau-
seda miskikski! Valetab nii et suu suitseb. «Nii olek-

ta tahab ta, sinu hing ära lennanud nagu udusulg. Aga
kõneleja mõel, kuidas punased bandiitidele kahes aheli-
ga lüües. Ainult et neid on vähe, bandiite
on palju. Noh, mõtlen, omadele tuleb jala-
lõhkamine. Punased liiguvad teed mööda, mina
lõhkan teid hõõrdumisele valgetele lurjustele risti
lõhkan lahingut kisendavad meie omad: «Hur-
ra!» ja lüües ka mina maha — karjusin oma
lõhkan teid hääled üle. Bass on mul ju mis-
sugune kuumürin. Ükskord vihastasid ma naise
sõnu kui kisendasin, kukkus ta keset taret
mõniks tegin! Käis mitu päeva ringi, kurt

See Sergijenko naine Oleksandra seda juttu
kuuldes ta tagumiselt pingilt üürgama: «Pange ta
maha! Valetab, kurivaim niisugune! Ei häbene isegi
«Lähene!» Ja jälle langes klubitais rahvast naeru
«Polikarp heitis korra naisele pilgu ja lõi
maha. «Paljagi mis rumala inimese suust ei
võta tõe, et eit jääb eideks.» Ja jutustas
meie omad tungivad bandiitide ahelikku ja
lõhkan teid peal, ainult möögad välguvad. Näen,
bandiidid üht punaarmee last minu poole suru-
vad nii, et vaadata on õudne ja ka lõbus.
«Lõugu olavarrega, kord tagantkätt, kord vis-
kisin hoopis teise kätte. Tundub, et ta käes pole
muuski, vaid päris välg kohe! Ainult et üks
moment, et teda selja tagant susata.
Näen, on samuti löömamees, niisugune, kes pole
lõhkan teid päid maha võtnud. Meie oma aga sai
lõhkan vihaseks, pööras hobuse ümber, tõmbas
maha ja kui sähvas! Lõi pealuu ühe hoobiga

See mees Nedrjomnõi seda juttu kuulis, tõusis
maha tagant üles ja kõndis korra üle lava. Kõik
valetasid — hakkasid nüüd juba tõepoolest kuu-
«Polikarp aga ajab oma joru: «Nojah, aga teine
«Lähene sel ajal punaarmee last. «Ainult et möök
«Läheneid ja pörkas öla pealt tagasi.» Siin krimp-
Stepan Kušnir nagu ja ütles: «Näe, hakkas ini-
toll rüükima, aga läks siis jälle tühja lora peale.»

Polikarp vastu: «Mina ajan tühja lora? Kas sul hab ei ole, Stepan?» — «Aga kuidas siis mõök saab olla pealt tagasi põrgata?» Polikarp vastu: «Seda ei tea ma isegi. Ja mida ma ei tea, sellest ma ka ei räägi. Ma pole mõni... Parem küsige meie šefi seltsimees Nedrjomnõi käest. Temap see oligi, kes tookord lurjustega võitles. Näe, kus nüüd tuli juhus kalli kaitsjaga kokku saada,» ja läheb külalise juurde.

Nedrjomnõi naeratas: «Oli tõepoolest niisugune lugu seltsimehed. Panin vormipluusi alla metallplaadi Imperialistlikus sõjas õppisin selle selgeks. Mõnikord aitasid.»

Pärast seda olid meie omad nagu ümber vahetatud. Ronisid ise lavale, tõuklesid, kõik tahtsid korraka rääkida. Küll poliitikast, küll sõjast, küll kehvikute komiteest. Koosoleku lõpul kinkisid šefid meile raamatukogu. Opetajanna otse viskus raamatutele. «See on varandus!» räägib ta. «Klassikud!» Ma tõin teile Dmitro, sellest kogust ühe raamatu. Missugune raamat! Viib südame kaasa. Enne ma seda käsi ei pannud, kuni polnud kaanest kaaneni läbi lugenud.»

Ja alles nüüd märkab Grigori, et on unustanud muu pähe. Käharad mustad juuksed langevad kõrgele ja sulle otsmikule. Kokkukasvanud kulmude alt naeravad silmad, eemalt tumedad, aga kui lähemalt vaadata — taevakarva sinised, ainult tihedatest ripsmetest varjutatud. Tõmmu nägu on tütarlapselikult ümarm lõug lohukesega, põskedel samuti lohukesed. Vaatamäärast noorukit ja tahes-tahtmata naerata.

«Millest see raamat siis räägib?»

«Revolutsionäär Sergei Lazost. Jaapanlased põletata veduriahjus elusalt ära. Neetud lurjused! Ühe naga — kontra. Kuidas nad teda piinasid! Tema aga teinud häältki... Ainult et elada ja elada oleks tal võinud.»

Gritsko erutus kandub ka Dmitrole; ta sõnab vastselt:

«Ja ta elabki meiega.»

«Jah, tõepoolest, õigus!» nõustub Gritsko. «Säärinimese jaoks pole surma olemas.»

Mõlemad jäävad tükiks ajaks mõttesse. Grigori silmad lähevad tumedaks, väikese, pisut lameda nina ümber tõmblevad.

«Dmitro, kas te ehk vajate midagi?» katkestab ta juba vaikuse.

«Tõesti mitte midagi.»

«Hästi vean viimased palgid välja. Tara rehe kõrgust tahub kohendada. Mis teie arvate?»

«Tõde viga, küll ma ise kohendan. Kas sulle hobust vaja on?»

«Jah, tahaks veel paar-kolm sülda hagu välja tuua. Tema meen ahju peal ära ei külmaks. Tema ju mul armastagi kui soojust, koonlaid, lehma ja topi.» naerab Gritsko.

«Kas sina topsikest ei armasta! Isegi Jeesus Kristus...»

«Jah, tema juba ei joonud!»

«Kuid sina seda tead?»

«Tõde ei ole olnudki. Meile rääkis sellest lektor... tahtas isegi pilte,» ja Grigori läheb tasakesi välja.

Dmitro avab raamatu. Tare teiselt poolelt põimuvad tema mõtetesse hõõvliisahn ja noor tugev hääl:

Bugil kolmat päeva kajab
tammik raskest lahingust.
Mustakulmne nelja ajab
sõjavankril sinna just.

Ja Dmitrol tekkis võimatu tahe elada mitte saareid tugeva võitlejana. Kevadisel ajal kõndida... kui läbipaistev sinendus mässib endasse lõpu... ja taevast pasundavad pidulikult toone... kinnates Bugi-tagustele madalatele, kõrkjaid ja... kasvanud saartele.

«Mõtle, mind te põlvili ei suru!»

«Hoetus kätega vooditsale, kergitas ennast ja hakulgu põrandale laskma.»

«Nüüd püüa pärast võis Dmitro juba kõndida, ehkki vaevaga. Tema punus talle õlgedest suured viisud... ümberdardas ettevaatlikult nagu vana mees mööda...»

«Ravisitegi mu terveks, ema. Kuidas te mind tookord üles leidsite?»

«Sa ütlesid, et lähed Varivoni juurde, minu süda aga oli kogu aeg rahutu — aimasin, mida sa mõtled. Ma panin juba varem tähele, et su südamega ei ole kõik korras: niipea kui öhtu kätte jõuab, jooksed sa kaa akna juurde või välja teele, kogu aeg nagu ootaksid kedagi, otsid aina silmadega. Aga keda siis sinul vaadata? Sel öhtul ketrasin ma juba terve koonla ära sind aga ei tule ikka veel. Noh, nii ma siis läksingi Varivoni juurde, pärast aga suure tee peale... Tuul tahtis jalust maha tõugata, muutusin külmast üsnä kangeks. Kuid uskusin ise kindlasti, et ma su leian. Kõnnin, kõnnin, kord vaatan küla poole, kord huutor poole ja ikka tulen pärna juurde tagasi. Pärn häälitseb nagu minu kurbus...»

Iseenesest nagu muusikasse põimuvad ema juttu mälestused.

...Tuul kammib lehtpuumetsa rohelist lakka, rohust tõuseb küpsete maasikate joobnustavat lõhna. Mööda huutori poole viivat teed, keset noori viljavälju tuleb punases pluusis tütarlaps, vaadates aeg-ajalt heinamaa suunas.

Dmitro kuulab ema juttu, endal aga on kogu aeg tüütu mõte peas: «Miks sa siis tookord minu juurde ei tulnud?...» Tütarlaps vaikib, vaatab ainult aeg-ajalt hirmunult selja taha. Süngena nagu kivikull hiilib tema järel Vartšuk ja ta kurjad silmad puurivad kord Dmitrot, kord Martat.

«Milleks sa küll maailmas elad?» mõtleb Dmitro hambaid kokku surudes Safronist. «Mitte elu, vaid õnnetu rubla hoiab sind enda küljes. Tema pärast näriksid sa nagu kiskja loom kõikide kõrid läbi.»

Mõtetesse süvenedes märkab Dmitro imestuse, viha ja isegi mingi alateadliku hirmuga, et Vartšuki elu on nagu õõnes puu, milles end maona liigutab raha- ja maa-ahnus. See pilt paneb Dmitro vastikusest võpata.

«Midagi, mitte midagi ei ole talle püha. Kui isa-ema vanaks jäid, ootas Vartšuk nende surma nagu pidu päeva, ja abiellus ta mitte neiuga, vaid härgade ja

...nõrkustuga. Kogu oma elu jooksul pole ta kellelegi andnud heila sõna, pole sandile andnud leivapala, pole teekäijat talvel tarre sooja lasknud — nad ei talle eest!»

«Ma veel natud mulle pihku — ei aita siis enam sõnad ja julted!»

Marta siis tema juurde ei tulnud?

Juba ägas lehtpuumets, tuprusid pilved, vajudes tihedalt, tumenes tuule käes sinkjashall rukis; hakkas ehmunult kiirustama, põldude kohal punane pluus. Suurte, hoogsate sammudega läksid nad sünges Safron talle järele ja pani kätte Marta punase pluusi õlale nagu verre. Taga langes katuselt kõlinaga alla lume- ja mälestused katkesid.

...helises aisakell, kihutasid hobused. Joobnud Marta mürises akende taga ja tares muutus kohe äärmiselt — ema surus end vastu aknaruutu, varjati nägu ning peaga. Miks see kelluke ja lõbus Dmitrot erutasid, seda ei teadnud ta isegi, kuid ta tõusis ja komberdas kiiresti voodist akna poole.

«Ma tule,» hakkas Dokia kätega vehkima. «Sa ei palju käia — närid öösel jälle terve padja

...et on juhtunud midagi halba, nihutas Dmitro kõrvale ja surus samuti näo vastu aknaruutu. Nihutas üksteise järel mitu inimestest tulvil korraga pöördus üks saan teelt kõrvale ja lume- ja umbritsetud mustad hobused tormasid teistest eemale. Kõik kohal piitsa keerutades ja vasaku käega tugev pingutades seisis Karpo Vartšuk saani ees- ja taga libisenud hall papaaha püsis ta peas. Kui varal, tuul puhus ega suutnud kuidagi kustutada punase juuksetuka tuleleeki. Sillal vajus saan üheks punases poolkasukas mees veeres pallina ja mustad hobused kadusid kaugusse...

Lüppa astus Gritsko Ševtšik, piits pakasest punaseks muutunud rusikas.

...Sozonenko sõitis nooriku juurde koju. Panid ta tütmise tüdruku üle maksma, metslased. Räägi-

takse, et nad peksnud ta poolsurnuks. Panid sahvrisse kinni ja hakkasid puinama Marta olevat altari ees seisnud üleni siniseks pekstuna. Räägitakse, et vanamees koos Karpoga väänanud tal käe välja. Küll on lurjused! ...»

XV

Kui palju rõõmu valmistas Dmitrole see, kui ta viimaks viisud kõrvale heitis ja saabastes mööda tarot kõndis.

«Nüüd alles hakkame elama, ema,» surus ta läbi hammaste. «Hakkame elama enesele rõõmuks ja vaenlasele hirmuks!» Dmitro silmis süttisid üksteisega segunedes rõõmu- ja vihasädemed.

«Et jumala välk sind tabaks, Safron! Palju ei puudunud, kui oleksid mu poja vigaseks teinud,» mõtles ema. Ütles aga hoopis midagi muud:

«Unusta sellele mõteldagi. Ma tean sinu plaane küll — heida nad peast! Ei lõpe need heaga... Vaik, vaiki! Kui palju mul neid poegi on? Sina ainus oledki! Sinuta pole mul mingit elu. Hoidku jumal isa lastet, jäämast, hoidku jumal ema poega matmast. Milleks on sul selle raibe pärast vaja käsi määrida? Uusi mürgiga määrid ennast.»

«Jäta, ema! Kuidas ma saan neile andeks anda? Ka siis asi seisab üksnes minus, ainult minule tehtud ühe kohtus? Säärastele anna täna üks kuritöö andek, homme teevad sulle teisel kombel otsa peale. Sellele elajale on ainult üks teadus aru järgi — tubli rusikas!» Ja Dmitro virutas tugeva laia rusikaga õhku.

«Kuule, poeg, jäta rumalused!» Dokia astus talli peaaegu rinnutsi vastu. «Sa oled juba suur, minu jõu sinust üle ei kai. Iseloom on sul tugevam kui raud. Aga kui sa oma ema armastad, siis ka hoia teda. Me süda oli kõik need nädalad otse lõhkemas. Halasta sa minugi peale, kui sa enesele ei halasta... Kuule! Vaata mulle silma. Arvad, et mul kerge on?» Väik, kurb, kuid nõudlik, seisis Dokia poja ees, vaadates teda ainiti oma visade mõistvate silmadega.

... vaikus kaua ja mõtles järele. Tulukesed silmis ... ja langes rinnale. Ema aga ootas kannat-

... ema, ma püüan... Noh, lähen nüüd loomi ... kullap nad mind juba taga igatsevad.»

... veel!» Ema rõõmustas, et jutt teisale ... kui ukse avan, ajab Kõrb kaela õieli, ... et pole sina, siis hirnahtab, justkui tahaks ...

... ta suureks, oma riietega katsin...» ... Dokia Dmitro kaua valgusega harjumata silmi. ... otakese otetalle kätele ja silitas noore villa ...

... rutates Gritsko. Tema lühikese ülekuue ... raamatu serv.

... tervist, peremees!» tervitas Dmitro teda ... «Nii et sa kinnitad, et jumalat ei ole ...

... punastas ja kõõritas Dokia poole.

... ema, ärge uskuge, et ta on säärane lamba- ... ei tunnista enam jumalatki.»

... parem wait, riivatu! Ise ei löö kunagi risti- ... teisi aga teeb naerualuseks. Kõik on nüüd ... head. Saite kirjatundjateks, teate kõik, klu- ... teid enam kuidagi eemale.»

... lehm poegis,» viis külaline jutu teisale. «Vasi- ... hea kehaehitusega, tähniline, lauguke otsaesi- ... Memm ei jõua teda kuidagi ära imestada.»

... kete kirsivärviliste huulte vahelt helkisid ... kad hambad, ta ilus tõmmu nägu naeratas ... ehkult. «Ainult jalad on tal nagu võõrad — ... sammu ja kukub.»

... pole suurt viga, sõraotsad oleks vaja lühe- ... lugu,» andis Dmitro nõu. «Hakkame õhtust ... ema. Mis praegu klubis toimub?»

... töötab. Eile jõudsid poisid otse metsast ... kulanõukogu korraldas metsavarastele haa-

... kuidagi kätte ka saadi?»

... kulakute bande. Raiuvad nii, et mets aina

«Niikaua kajab, kuni mõne käed lühemaks kärbitakse!» Dmitro laubale tekkis karm kurruke. «Sina too homme endale hagu, kuni tee veel püsib.»

Kaua-kaua vesteldi majapidamisest. Gritsko püüdis kinni iga sõna ja aina silmitses sõpra: ta tahtis juba ammu teada saada, kas tema, Gritsko, tuli töö ja talustega sel ajal hästi toime, kui Dmitro voodis lamas. Kuid sõber isegi ei meenutanud seda aega. Lõpuks hakkas kurvaks muutunud külaline aeglaselt mütsi oma mustadele lokkidele seadma. Siis tõusis peremehe üles.

«Aitäh, Grits, et sa meid aitasid, et sa hobuse nagu oma looma eest hoolt kandsid!»

Nooruki nägu hakkas särama.

«Kuidas te arvate, ema, kas Gritskole tuleks mõni tööriist anda, et ta saaks puutööd teha?»

«Muidugi tuleks.»

«Aitumal!» tänas Grigori tagasihoidlikult ja ta üla huulel hakkas värisema vaoke.

Sõbrad läksid eeskotta, ema aga loputas sooja veega sööginõusid ja lusikaid ning mõtles: «Hea, et poeg ihne ei ole. Säärane oli ka Timofi, kopika pärast kaklema ei läinud.»

Tarre tuli Dmitro üleni lumisena, vihase pilgu ja tugevasti kokkusurutud huultega.

«Läks kord välja, ja jälle puutus talle Vartšuki huutor silma, kogu ülekohus tuli meelde,» mõtles Dokia ohates ning vaatas üksisilmi pojale otsa.

Too pööras silmad kõrvale.

XVI

Ema ärkas enne esimest kukelaulu.

Akna taga undab lumetuisk ja tormab tare peale tihedate vallidena. Aeg-ajalt põimub tuule võimsasse bassitoonidesse nagu kanga süstik lõimesse peenike vilin, vingahtab korraks ja kaob kuhugi eemale.

Kui pikalt venib talv. Suvi vilksatab mööda, ei jõua ümbergi vaadata.

«... mu poiss seal küll peaks ennast tundma? ... ära külmunud. Seal tare teisel poolel ... jahedam.»

«... tõmbab Dokia saapad jalga ja läheb, ... kasukas käes, ukse poole. Läbi õlgedega ... uksepealse puhub tuul Dokia läheb tare poolele ja kangestub paigale — voodis pole ...»

«... on ta lavatsil?»

«... lamena libiseb kasukas põrandale, käed kobastavad soojal lavatsil. Kaua ei leia ema tikke. Lõpuks katab kollane tuluke tuba, seintel hakkavad ... Toas pole kedagi. Äralamatud voodi on ... otsas ei ole mütsi ega poolkasukat. Tikk ... põletades. Lõõtsutav tuul klammerdub ... ja palub lõhenenud huultega: «Juua-juua- ... vastust ootamata peksab jälle rinnaga ... kutsudes käskivalt perenaist: «Tule välja, ...»

«... ukse pärani lahti, tungib pilguga elavasse ... pimedusse. Paremal on ärev sagimine, kuid ... kinud vari katab selle. Raskelt hingates ... lumine Dmitro lävel.

«... oled sina? Hirmutasid mu ära... Kus sa ...»

«... kuskil. Vaatasin teed!» vastab ta külmehaava häälega.

«... puudutab poja nägu — see on hlgist niiske ...»

«... magama,» ütleb Dmitro imeliku häälega.

«... tal ukse käest lahti. Avauses hakkab ... kord maa ligi laskuv, kord kiiresti ülespaisamine eesriie.

«... tulekahil!»

«... ja mis siis? ...» vastab too ust kinni lükates ... huutor leegitseb heledas tules.»

«... huutor põleb!»

«... se kui kangestub, tal ei ole jõudu, et silmi ... leegi raevukatelt hüpetelt ära pöörata.

«... tea, et Dmitro oli hilja õhtul igast küljest ...»

taraga ümbritsetud Sozonenko maja juurde hiilinud Dmitro lootis Martaga kokku saada, et teda enda poole tuua. Erutatult ja ärevusega kuulatas ta, mis sünnib kõrge pihtaia taga. Seal oli tuisulgi kitsas. Vormitute juurdeehitustega moonutatud tugevad tammepuust hooned lämmatasid visalt lumetormi ja tegid ta niiviisi jõuetuks, justkui oleks igasse juurdeehitusse elama asunud poodnikest peremeeste vaim.

«Kui ma teaksin, kus Marta on?.. Tuleks ta vähemalt lävelegi...» Kiskudes pihttara harjale löödud naelte otsas käed veriseks, ronis Dmitro aeda ja samas küürakile laskudes maja poole. Maja kasvas ta silme ees ühes trepi päraniavatud lõugadega. Ja äkki liigutas seal end keegi.

«Seisa! Lasen maha!» kostis Safron Vartšuki raevukas hää.

Õuesügavuses pistsid haukuma koerad, kes kettide helisedes läbi tuisu Dmitro poole punusid. Ta jooksis aeda. Kõlas lask, puude okstes rabisesid haavlid. Koerte kiljumine segunes Sozonenko ja Vartšuki häälega. Keegi tulistas veel kord umbropsu. Lärm suurenes.

«Ma sulle kõmmutan, jäletis!»

Tulivihane Dmitro hüppas üle tara ja suundus Vartšuki huutori poole...

Hommiku eel viskles Dmitro juba palavikus, pildudes patju ja linu laiali. Võib-olla oli see isegi õnneks. Kehtab, mis oleks võidud külas rääkida, oleks ta terve olnud...

Une ja ärkveloleku piiril kuulis ta mingeid jonnakaid vaidlevaid hääli. Kord eemaldusid need, jõudmata tema teadvuseni, kord voogasid jälle pehme, katkelise kõlminana.

«See oli Safronile paras!...»

«See oli Safronile paras, see oli Safronile paras. Kes seda ütles? Oleks nagu Varivoni hää!»

«Räägid rumalusi!» kostab Mirošnitšenko jäme hää. «Vartšukile oleks, ehk rohkemgi ära kulunud. Süütuks mine aga — see pole võitlus klassivaenlasega, see on stiihiline väikeomaniku viha, väiklane kättemaks. See pole võitluse tee, vaid tupik.»

«Tupik!...»

«Ta tahab mööda teed ja toetub järsu kivise mäele, ta mägi ripub ta kohal määratu suurena, ta tahab labilõigatuna...»

«Ta tahab sõnad. Svirid Jakovlevitš räägib, ta mingisugusest raamatust:»

«Ta maininimetatud «kaduva jõu» mäss. See on raske väljapääsmatuse piinades ja viib Meie aga ei ole kaduv jõud, vaid loov, ta vuske veri.»

«Ta seda ütles, kuidas ta ütles?... Ei, ma ei ole kaduv jõud!»

«Motte ahvatus valgustab kõiki teadvuse soppesid, teadvuse sinna kogunenud rämpst. Keha on vanemiseni pingule. Dmitro tahab Mirošnitšenko eest tänada; tema silmi valguvad kerkivad ja ta vajub teadvusetuse kuumadesse»

«Maja põles kuni vundamendini maha. Koos maha kolis Safron talveks oma langu Sozonenko talvel aga ehitas tare üles ja hakkas jälle elama.»

«Muid kuradid siiski vanamehest jagu — on veel muid kukrus kõlistada,» rääkisid inimesed, kui ta tuislaotud küüdivankrid ühel hommikul küüratori poole venisid.

«Muid vankril istus kärsitult hobuseid taga sundimiseks, teisel Safron, kes nägi endisest veel kõhnem, kolmandal laiutas nagu sibul peenral Safroni ees. Ainult Marta ei saatnud neid. Külas räägiti, et ta ei ole ikka veel suutnud Vartšukkidele oma oma pulmapäeval valatud pisaraid.»

«Muid venisid tööpäevad, täis higi- ja viljalõhna. Muid panid suve hakkidesse, peksjad löid sügist, muid ketrajad ketrasid talve, külvajad aga katsid talve roheline vaibaga. Neli korda lendasid toone- toonasse ja pöördusid tagasi oma vanasse pessa muid tare katusele. Marta kannul jooksis juba lina- pekk tütreke. Gritsko oli muutunud sihvakaks muid. Dmitro aga ei leidnud endale ikka veel muid. Oieti öelda ta ei otsinudki, käis harva pidudel,

oli morn ja sõnaaher. Kuid riides käis ta hästi ega olnud tal kahju selle peale raha välja anda.

«Dmitro tõstab aina oma hinda,» rääkisid tüdrukud «Keda ta küll peaks otsima?»

XVII

Väravad avanuvad kriginaga, mis meenutab kaugusest kostvat sookurgede kruuksumist. Lõgiseb võru ja aeglaselt sõidab koorem rehe alla. Varblaste parv lendab kahinal õue; poolhämärusest kandub vastu metsaheina, poolkuivade viljavihkude ja vanade õunte lõhna.

Surunud parema käe sõrmed kõvasti kinniseotud vihku, kobab Dmitro jalaga vankritiisliit ja hüppab rehepõrandale. Tõmbab siis kõieotsast, koormapuu kargab üles ja juba hakkavadki vurruka nisu vihud nihkuma, liikuma, kattes koorma kollase kähara katusega.

«Käisid kähku ära, pojake.»

Dokia seab redeli tala najale ja ronib partele.

«Teemehed said just praegu silla valmis,» teatab Dmitro. «Nüüd pole vaja enam ringi sõita,» ütleb ta ja lisab vähese vaikimise järel: «See ei olegi lihtne sild vaid vikerkaar! Kõrge, ilus, ja nagu naerataks kohe Tehnika!»

Ta heidab partele esimese viljavihu. Vihk lendab kergelt, ei riiva ema ei viljapeadega ega tüüga.

«Vaata... on täiesti Timofisse läinud!»

Teine vihk lendab üles, ja Dmitro keskendunud tumekullakate kulmukaartega nägu saab emale nähtavaks. Tugev pingul lõug toetub läbihigistatud alus-särgi punasele kandile, sassis juustele on takerdunud piklikud viljaterad ja kõrrekesed.

Kuumas rehes laialilaotatud linnaste joobnustava hõngu sisse hingates laob Dokia osavalt ja ettevaatlikult viljavihke nagu mahkmetes lapsi partele.

Ülal on lämbe. Turdunud männitalad lõhnavad ikka veel metsa järgi ja tundmatutest salapaikadest kerkib nende pinnale läbi paistev kuld kollane vaik. Näib, et tuleb ainult varju maha istuda, ja maa ise kisub keha väljale kogu väsimuse, mis töörohke lõikusnädala jooksa-

... kogunenud. Homme aga võib tõepoolest pu-
... homme on pühapäev. Dokia asetab tüseda vihu
... ning püüab silmanurgast allapoole: vanker on
... kottrilidega kaetud, selle peal helgivad kuldsete
... viljapead. Vankri kõrval askeldab Dmitro.
... tuleks teritada,» mõtleb Dokia. «Muidu
... ta ja ta kivikõvaks kuivanud maad, nii et
... põrub. Aga olgu pealegi, ei hakka ma täna
... tulitama — las teeb seda, mida ise tahab.»
... ja esimesele redelipulgale ja laskub nagu
... viltalt rehepõrandale.

... ajades sirutab veohärg oma hiiglasuure
... usaldavalt perenaise poole ja puudutab
... tema kätt. Dokia libistab sõrmedega üle
... rippuva loti ja ohkab tahtmatult.

... endale alahuulde hammustades
... teda vaevalt märgatava naeratusena.

«Dmitro, ma nägin veel täna ööselgi unes...»

«Eem, eem, ema. Varsti saab juba pool aastat sellest,
... meie Kõrbi unes näete.»

... alles hobune! Harjusin temaga ära nagu in-

... minupärast hõbedast või kullast... Noh,
... siin. Kahju on muidugi... Kuid mis siis
... peatsame vilja ära ja kogume uue jaoks raha.
... Danko võlgu, siis ostame veel paar varssagi
... Kaer kasvas meil hea.»

... kuidagi vastu pidada. Loomadeta sellel maa-
... ära ei toida. Teopäevad kündmise ja ve-
... javad kopsu üle maksa. Nende härgade eest
... talv läbi Danko juures puutööd teha...
... misab mul kuni tänase päevani silme ees. Oli
... hõbe, justkui inimene, ainult rääkida ei osa-

... veel veidi elanud, oleksite ta vist küll rää-
... opetanud.»

... kah!...» Ema võtab poja pilke vastu hea-
... üleolekuga, mis on omäne ta rahulikule,
... iseloomule. «Oh, Dmitro, oleksin peaaegu unus-
... Jälle käisid ostjad Maidanist. Niipea kui üks
... sinu kirstu nägi, haaras kohe sellest kinni.

«Mina,» ütleb, «tabagu või välk, ei anna seda mingi hinna eest maailmas käest ära. Kas tõesti tegi selle teie poeg? No on aga poisil käed! Siin on teile käsiraha, ja ärge mitte kedagi, tabagu või välk, sellele ligi laske!» Niisuguseid välke pörutas mööda taret ja häälgis kõmises tal nagu piksemürin; kogult ise hirmuäratav mürakas, peagu ulatas laetalani. Ütles, et ta on masina-traktorimajanduse ülem. Ja pole vigagi — töö aina edeneb, vaesedki on hakanud leiba sööma. Kas poleks parem kirst temale müüa kui mõnele rikkale? Las sinu käed rõõmustavad ka tema tütar. Käsiraha võtsin vastu.»

«Asjata!»

«Miks?»

Dokia vaatas imestunud poja otsa. See pööras kohmetunult silmad kõrvale.

«Aga sellepärast, et...» Dmitro takerdus, valides õrnemaid sõnu. «Pähklipuust kirst sõitis suurde talusse vist...»

«Vaata sulle lugu! Hoidsid, hoidsid, ja äkki müüsid ära?»

«Ei müünud...»

«Aga mis siis? Andsid ära? Ütled veel, et...»

«Kuidas seda teile seletada?... Mäletate, sel pühapäeval tuli meie poole Svirid Jakovlevitš...»

«Kuidas siis ei mäleta! Selle parteilasega.»

«Nojah, rajoonikomitee esindajaga.»

«Tore inimene! Oli samuti sinu kirstust vaimustatud. Aga kuhu sa selle kõigega sihid?»

«Me läksime seekord ühes koosolekule. Seltsimees rajoonikomiteest tegi ettekande rahvusvahelisest olukorrast...»

«Kas Chamberlain, või kuidas ta nimi on... ei jätka ikka rahule?»

«Jääb siis seesugune rahule! Saatis terve eskaadri Balti merre. Nii Soomes kui Poolas seisavad sõjalaevad. Kas arvate, et tulid kala püüdma?»

«Mis seal arvata, ega ma laps ole.»

Ema vangutas kurvast pead, jäi mõttesse ja laskus naiste kombel käsipõsakile.

«Sellel koosolekul hakkasime koguma raha eskadriili.»

«Meie Vastus Chamberlainile» jaoks.»

«... läheb lennukite ostmiseks?»

«Nojah, Kes annab rubla, kes kaks, kes annab vilja,» ütles Poberežnoi, külanõukogu sekretär, võtab kätte ja ütleb: «Annan põrsa, et sead meie meile roniks.» Mis seal siis juhtus, seda parem ärge

Näersid kõik Svirid Jakovlevitš annab ootamatu sõna. Aga te ju teate, et inimeste ees

on minule sama mis kände juurida. Vaatan

taba adu ja enam ei mäletagi, kuidas järsku sõnad

«Mul on hea kirst. Ise tegin. Annan eskadriili. Las teevad sellest Chamberlainile kirstu.»»

«... ütlesidki?» hüüdis Dokia, unustades, et

«... oleks tulnud poega noomida.»

«... ühesingi. Kus alles tõusis naer! Siis aga kisen-»

«... kulak nurgast: «Kas sul kahju pole, kuradi»

«... «Ala siis tegid? Olid vait?»

«... «Mäletate, et selles kirstus jätkub ka teile ruumi. Ei

«... kahju ole, mustage, kui tahate, Chamberlainiga.

«... «Koguni käsi plaksutama...» Ja lisas

«... «Vaata mis kõik üle huulte ei libise, kui

«... «vaja rääkida.»

«... «Vilja, et andsid kirstu sellepärast ära, et rää-»

«... «ka?» küsis ema karmil toonil.

«... «Sellepärast,» nõustus Dmitro hea meelega.

«... «valetad? Kas ma sinuga selle kirstu pärast

«... «tahan? Mulle näib, et me ei ole teistest kehve-»

«... «Ainult tee rutem uus valmis. Oi, kuidas meil raha

«... «lisan,» lisas ta, süvenedes oma argipäevamure-

«... «ema,» naeratas Dmitro vaevaltmärgatavalt.

«... «Te toetudes ajab Dmitro hargi tagaspidi ja van-

«... «rehe alt väikesele, lillenuppe täis kasvanud

«... «olmunud, käkratõmbunud saapad tallavad kä-

«... «tohtu. Hoogsa liigutusega lükkab noormees kriik-

«... «varavad pärani

«... ««Kas lähed? Kas lõunat ei söö?»

«... ««Kas veel ühe koorma.»

«... ««Kas siis nii? Sellega läheb ju õhtuni aega.»

«... ««Kas sellest? Seda parem isu!» ja Dmitro hüppab

Härjad müksivad kõlinal sarvedega, rataste taga ker-
kib üles sagrine tolm.

«Kas siis söömine nii palju aega võtab, Dmitro!»

«Jõuan veel!»

«Alati sa sedaviisi. Keeda, keeda, aga tal ei ole sel-
lest mitte kui midagi.»

Dokia saadab väravaid sulgedes silmadega poega.

Soolasest higist läbiimbunud sark ümbritseb tihe-
dalt noormehe laia, sügava seljanõoga ülakeha; kuklassi-
lõkatud müts ja vesti väike väljalõige toonitavad tuu-
lest ja päikesest põletatud kaela.

«Minu peremees,» naeratab Dokia.

Siis võtab ta kuuri alt kõpla ja läheb murelikult läbi
rohtaia leitsakus soikuvasse köögiviljaaeda.

Aias tukuvad valvakad varjud: punapõselised õunad
istuvad nagu leevikesed rohelistel okstel; kollakasrohe-
lised pirnid ripuvad nagu kukkurtihaste pesad.

Ja Dokiale tundub, et nüüd kohe ilmub tema vaikne
Timofi nähtavale, jalgraja kohal kõrgeid päevalilli
laiali lükates. Istub aiamulgu kõrvale, mis lahutab roht-
aeda köögiviljapeenardest, paneb rasked tööst väsinud
käed põlvedele ja vaatab talle tumeda kurva pilguga
otsa.

Päevalillede karmid lehed löidki korraaks liikuma.

Süda tõmbus rinnus kokku, hakkas pekslema.

Ei, see on ainult tuul...

Ja Dokia näeb kujutluses inimeste paljastatud peade
kohal raske kirstu õõtsumist, kuuleb omaenese kibedat
halamist:

«Sa mu sõbrake, sa mu meheke! Kust maalt ma sind
nüüd küll ootama pean? ...»

Aastad leevendasid ja vaigistasid valu, kuid ei suu-
nud välja kiskuda mõtteid ja mälestusi: need tulid lo-
juurde ootamatult tagasi nii mures kui kurbuses. Het-
dab pilgu pojale, meenutab meest; õmbleb pojale särke
silmade ette tõuseb Timofi. Nii elas Timofi Dokia
südames, ainult et aastatega põimus mälestustesse
mingisugune kummaline tunne. Endine elu hakkas
talle tunduma unenäona — ärkad üles ja kõik kaob
nagu päikese kauge helendus, mille järsku katavad
pilved.

... ja nagu imelik hakkab Dokia vahel, kui tupp-
... ja avuline sihvakas noormees, samasugune
... ja kongninaline nagu Timofi, viskab
... maha õlgadele heidetud kuue ja jääb
... seisma.

«Mulle! Ja on see tõesti tema poeg? Kas siis tõesti
... on kadunud nagu kevadine vesi rohelistelt
... ?»

... kopsib musta kuiva maad, lõhub halli tolm-
... kõlinal mullapanku ja raiub maha
... . Nagu tuli põletab valu kummar-
... , kuid vaibub kohe, ja teraskiiluke rapsib
... roosade õitega pitsitaolisi kassitappe,
... tähnilist punutist ning sinkjashalli
... peeni nooli. Mõtted aga käivad oma rada.

Dmitro ometi naise majja, muutuks elu ehk
... . Aga kus nüüd seda, temaga ära sellest
... poole sõna pealt jutu, süngestub,
... Tal on ainult üks vastus:

«... abi nii hädasti vaja on, siis viskan muu
... ja hakkam ka umbrohtu kitkuma.»

«... toime!»

«... pole ju millegi üle rääkida.»

«... nagu näha, poisi ära, rikkusid igaveseks

«... ei näe mu silmad miniat, ei saa ma oma
... hoolitseda, nii nagu
... hoolitsesin? Lähaks Dmitro vähemalt arsti
... — aga kuidas sa seda talle ütled? Et selle Saf-
... varsti lõpeksid!»

«... ajab kõplale toetudes selja sirgu.

XVIII

... ja laialt kulgeb tee sätendaval keskpäe-
... Kõla taga tõusevad võimsa võlvkaarena kaks
... oleksid nad ühel ja samal päeval istu-
... toetavad oma õlgadega kumerat taegasina.
... lehestik hoiab kadedalt oma aardeid,
... tarvitseb ainult läbi kaharate okste tungida,
... kullane vihm äkki igasse külge

laiali paiskub, et sealsamas roheline katuse varjus kustuda.

Ümberringi, kuhu ka ei vaata, voogab kitsastel põldudel ohteline ja ohtetu nisu, põldpüüna peidab end vagudesse arg umbrohi, tumesiniste silmadega naeratab roheline vikk, kirendavad verepiisakesed hernehaarmetel ja oder liigutab oma pikki vurre.

Otse tee ääres sähvatas kiirtevihk — sirp käes, ajas noor viljalõikaja oma selja sirgu, pühkides linase sargi varrukaga laubalt higi. Sirbi hõbedane poolkuu sädeles nagu kamm tema patside ümber, mis olid kaetud stepitolmuga.

See oli Safroni teenijatüdruk Sofia.

«Näe, kuidas ta ennast võõral põllul vaevab!» mõtleb Dmitro mööda sõites. «Tütarlapsel on kuldsed käed. Endale teenib ta ainult kuiva koorukese, vanatondile aga ajab rikkust kokku.»

Vartšuki meenumisel käis Dmitrol värin üle keha.

Viljahakkidega piiratud kollakal põllul laulsid vikatid, hõbetasid sirbid, õitsesid naiste kirjud seelikud.

Dmitro pöördus maanteelt väljadevahelisele rajale ja põllud muutsid otsekohe oma ilmet — nad ei olnud enam niisugused, nagu paistsid kaugelt. Siin-seal kehadel nurmedel kerkisid esile ka paljakud; nukrad viljapead surusid ennast karmi stepiheina keskel arglikult üksteisele lähemale; seal oli palju teravaid halli villaga piimohakaid; mustad täpilised päevakoerad roomasid mööda punakaspruune kõrbenud põllupeenraid.

Pigistada silmad kinni, et mitte vaadata nende armutute kõrte poole, mis oma kōdutōbiste kättega tõrjuvad eemale orasheina ja kaebavad oma peremehele: «Miks sa meid oled unustanud? Tegid liiga meile ja ülekohut endale...» Ah! Ülearu tihti tuleks siis silmad sulgeda.

Mustjaspruunil nisuvihul, mis umbrohuga poolek kokku köidetud, peab lõunatundi Mokrina Karpets. Ta päevitunud käes on kivikōva leivaviil. Leiva kõrvale hammustab naine kurki, pööramata sealjuures heledaks oma mõtlikke silmi kahelt püstipandud viljavihult — sealt kostab imiku ponnistav hääleke. Laps ei nuta, vaid ägiseb, nagu teeks ta üle jõu käivat tööd pingutab, kuid järele ei jäta.

«Kas see on Vassil on?» küsib Dmitro, kui on tervitatud.

«Jah, jah. Võib-olla tõmbas jaheda maa peal tuul, võib-olla sai rabas palaviku külge... Niitis kula-teeni, teenis ainult krosse, nüüd aga panen mina need talu rohtude peale. Muud ei näegi kui ainult...»

hõõrudes käega võtab naine kõrretüügastelt sirbi ja... kustub hõredas kiduras nius.

«... põllu pealt ei söö kõhtu täis. Kui jõuludeni... on tegi hästi, hiljem aga, pakasega, võid päevi... ainult lõve tasuks saada,» mõtleb Dmitro. «Mok-... last, kuid on nad kunagi lusikatäit piima... Vanta, et leivapudinärtsust veel ära ei lämbu. ... küll on, aga mis kasu on sellest ilma looma-...»

... temal löikab otra noor niitja. Ta läbi-... on keha külge kleepunud, kuid poiss... nagu poleks sellest midagi.

... löök on nõrk, löök on nõrk! Väana ometi...

Dmitro hüppab vankrilt maha ja läheb Ševtšiku... liigab varrukaga otsaesiselt higi, kuid ära-... pliskade asemele ilmuvad kohe uued.

«... vabatas, et kurivaim teda võtaks! Lõunale ma... tahtsin lõpu peale teha. Kuid sa tead ju küll, ... ei söö, siis kuivab kõhunahk selgroo külge...»

«... tritsko paneb vikati kõrvale. «Kas teie oma... kokku panite?»

«... oled nobel! Alles pühapäeval alustan. Minu... madalamal maal, küllap jõuan veel.»

«... kas see pole mitte Bondari naine, kes sealt... tuleb?»

«... olla ongi nemad,» vastab Dmitro ükskõikselt. «... kes temast kaugel elavad, ei tunne ta kuigi... kuid mõne aja eest hakkas kogu küla järsku Ivan... rühkima. Inimene tuli mõttele rühmakeste... asutada maaharimisühistu. Millised kuul-... ei levinud mööda peresid maaharimisühis-... üheskoos magamisest, küll ühistest naistest, ... pitserist... Ärahirmutatud Mariika ei...

andnud Ivanile enam rahu: astu ühistust välja, ja kõik!

Vankrist mööda minnes pöörduvad ema ja tütar noormeeste poole, ka Dmitro heidab neile kiire uuriva pilgu.

«Tere päevast, poisid! Kas tõmbate hinge tagasi?», tervitab käigu pealt Mariika Bondar, kuivetu, päevi tunud, ripneva kullininaga naine.

Hetkeks vaatab ema öla tagant ka Jugiina, heleda päine keskmist kasvu tütarlaps selgete uudishimulike silmadega ja poollapseliku naeratusega huultel.

«Vallatu tüdruk! Kui naerab, siis on põskedel lohk kesed,» mõtleb Dmitro ja pöörab pilgu ära.

«Kena tütar on Bondaridel,» lausub Grits, saates lõikajaid pika pilguga.

Dmitro jätab hüvasti ja Ševtšik surub soojalt tema kätt: ta teab, et Dmitro suhtub temasse paremini kui teistesse noorukitesse, ja Gritsko peab endale vana seltsimehega sõbrustamist suureks auks.

Vankrirattad krigisevad, keerutades üles sooja kuld tolmupilvi. Eemal terenduvad Mariika ja Jugiina kujud. Kauguses tunduvad nad tumedamad ja selgemad.

«Tõepoolest tore tüdruk! Ja ka silmad on tal ausad,» Dmitro vajub mõttesse ega märkagi, kuidas priipar

härg Lassi pöörab aisahärja Kirju teelt kõrvale, tõbab katu endale kaela ja suundub pead raputades kõn tihedamasse otra.

Kõlab kuri kohkunud hää: «Et ta sul veel enne õhtut kärvaks! Oleks peaaug sarvedele võtnud!»

Tee kõrval, vööni odras, seisab Safron Vartšuk, veehib vikatiga, püüdes Lassit eemale peletada.

«Niisuguseid kisakõrisid nagu teie ei salli isegi,» kõmistab Dmitro kurjalt, vaadates Vartšuki must ning tigidusest ümardunud silmadesse, hüppab vankrilt maha ja pöörab härjad teele.

«Et sulle, saatanale, kuri haigus kallale tuleks sulle...!» kostis selja tagant Safroni kähisev hää.

Dmitro silistas Lassi rinnaalotti ja loom vaatas ta tuhmunud pilguga otsa. Suur silm pilgutas sageli, ja jastades oma sinakat, suitsukarva valget silmamun

«Jäi, et sel nurjatul reol soolikaid välja ei lask-», Dmitro vankrile istudes. «Süüdistadagi, et mind selle eest saanud — hoidku ennast kõrgi lojus mõistab, kus on rämp, kus head in-»

Mõnust pool teed lainetab lakkamatult kollane ja musta, kuid päris künka tipul on see segatud valge moonidega. Ainult mõtteid ei suuda miski se- need voogavad, tungivad minevikku nagu tumedat sügavasse vilja.

XIX

Varalt lalub tänav. Varbaedade kohal kaarduvad ja ploomipuud; varbaedade all surub ennast ilu okasõunte nõiarohi. Tema lamedate valge- lehtede kohal kumerduvad risti-rästi läbi- rehelliged torkivad peakesed, millelt levib ras- kusehüüdnä.

Varalt riidetatud Dokia sammub aeglaselt ja aeglaselt. Nagu kõik aastates naised, on ka tema rüüliku pähe sidunud, nii et paistavad ainult silmad ja suu.

Tule kõrval hakkas mängima orkester — igalt poolt kuulda noored üksikult ja salgakesi tantsima.

Poolt poolt läheneb Dokiale raskevõitu kõnnakul kärgeline Ivan Bondar. Tema pingul nahaga päevi- tusegu on morn ja keskendunud. Kulmud on nina- tusegu tõmbunud, tubakavärvi vurrude alt pole silmi peaaegu nähagi.

«Dokia Petrovna!» tervitas ta oma mõtetest hõljuva ja tema silmad selgenesid.

«Päevast, Ivan Timofijevitš! Mulle näib, et sa oleksid peale kuri?»

«Mida see tõesti välja?» imestas Bondar, kortsu- lusegu, kuid naeratas samas. «Tead sa, seitsmes higi aastas: käisin kogu küla läbi, ajasin kõik kula- mused vihale, aga hobuseid ei andnud ikkagi loogi. Ja varandust pole mul rohkem kui üks talvilja, ning sellegi tassivad kariloomad laiali.»

«Ei nüüdsel ajal jõua hobuseid välja manguda,» märkis Dokia kaasatundvalt, ise mugavamalt tarale toetudes. «Ja ka hinna kruvivad nii kõrgele, et kuidagi ei pääse ligi. Kulakud on valmis viimase naha seljaal maha tõmbama.»

Ja ta kujutleb, kuidas Dmitro toob laadalt hobuse, täpselt samasuguse, nagu oli Kõrb.

«Minul on veel mitu korda halvem,» jätkas Bondar. «Ma hakkasin maaharimisartelli liikmeks, et kõrgem koos oleks kergem puudusest välja rabelda. Kulakud panid muidugi ulguma. Ajasid nagu rotid hambad irvema. Rääkisid omavahel kokku ja mitte ükski ei anna mingisuguse raha ega tööpäevade eest hobuseid. Vartšuk ja Denissenko ütlesid otse näkku: «Astud maaharimisühistust välja — veame tasuta kõik koju, ise vilja peksame oma peksumasinal ära; ei astu — tule sul vihud seljas koju tassida, hobuseid sulle keegi ei anna.» Pistisin nina korraks keskmike poole — kulakud olid ka neid ähvardanud. Tahavad meid ühiskäendusest hirmutada ja põlvili suruda. Ning sinna juurde ka vaadake, et niipea kui mina oma väravast välja saan, tulevad saadikud üksteise järel majja. Manitsevad ja ütlevad Mariikale hirmu naha vahele. See kuulab ja tuleb mulle säärast märulit, et paremat ära tahagi... Ma ei kuulegi, kui: «Astu välja, astu välja, enne kui hirmu päris suureks läheb.»»

Ivani nägu muutus hetkeks Mariika omaga nii tõsise naseks, et Dokia jõudis vaevu naeru pidada.

«Jonnakas on ta sul.»

«Oh, nii jonnakas ja säärase keelekesega, et vaadake ainult ette... aja kas või habet.»

«Kardad?»

«Mis seal karta, panen vaikselt viisil vastu. Niimoodi me siis elame: Mariika tuleb mulle kallale, mina ei kuulan ja kuulan, kuni korraga löikan ta jutu mõnest krõbedama sõnaga katki. Juhtub vahel, et panen isegi nutma. Eks siis ole abielumehel jälle tööd ära, lohuta. Aga aeg ei möödu siiski kasutult. Kui mõnikord rahuneb ja lahkemaks muutub, siis tuleb ise, et millestki oleks nagu puudu. Sel juhul õrta teda millegagi esimesena... Siis keeb ta mõni

...aga jää kuidagi rahule, närib aina maa-
...kallal. On isegi kõhnaks jäänud.» Ivan
...anaks, üle tema näo libises naeratus. «Tal
...aimugi, et kogu maal algab uus elu. Ja
...kuidagi ei suuda ma talle selgeks teha, et oma
...varjab ta eest päikese, et ta ise ajab oma
...juurest eemale.

...minu juures tehasest seltsimees Ne-
...Mariikaga rääkima hakkas, sulas see
...kõigega nõusse: nii sellega, et meie
...kui ka sellega, et maale saabuvad trak-
...kulakuid varsti ei ole. Aga niipea kui jutt
...kukkus perutama: «Mina tahan iseenda
...Pole mul tahtmist vanas eas oma elu
...tegi ta enese nii põduraks ja leidis enda
...palju haigusi, et vaata ja imesta, kuidas
...alla ära ei sure. Isegi mina üllatusin —
...nautlejanna. Pilgutasin Jugiinale silma ja
...«Mis see siis on, Mariika, kanad on köögivilja-
...» Ta pani nobedamini kui mõni noor
...minema, unustades kõik oma haigused. Pä-
...sai, milles asi seisis, oleks mulle peaaegu
...kallale tunginud, kuid oma jutu juurde
...vaatamata uuesti tagasi: «Just nii-
...» räägib ta, «lähevad maaharimisühis-
...seal meie kulul nalja heitma. Teie,
...võtke ta enda juurde tehasesse, ma
...artellimeest enam silma otsaski sallida.
...ajal värisen tema pärast, sest kogu aeg
...bandiidid tapavad ta ära, nüüd värisen tema
...terve eluaeg pole mul temaga rahu-
...olnud. Sõidaks kas või Dneprostroi
...nagu teised mehed... Kuivagu mu jalg
...ma sellesse ühistusse astun!» Vaat kuidas
...on ta ära hirmutanud ja tema pea segamini

...juba ajada oskavad. Vartšuk üksi juba
...Rist käes ja palvesõnad suus, paneb
...elavalt nahka! Ei saa ta oma isu täis. Anna
...kahmib terve maailma endale sülle!»
...Ainult et meie koos Mirošnitšenko

ja ühistumeestega raiume ta maosaba maha. Kui vaja
tassin öösel viljavihud seljas koju, aga oma tahtmis-
viin ma läbi. Kui me maakorralduse maksma paneme
siis uluvad kulakud juba teisiti kui praegu. Kõikjal
üle kogu maa algab tõeline töö. Maaharimisühistu-
see on alles uue elu algus! Rajoonikomitee sekreta-
jutustas sellest eile. Me ajasime temaga kaua juttu.»

«Savtšenkoga? Kas see on seesama, kes varem val-
rikus töötas?»

«Tema! Ise ta on tööline, kuid tunneb, kuidas ma-
hingab... Jah, kõik oleks hästi, ainult ma ei tea, kui-
das Mariikaga toime tulen...» Bondari silmades val-
gatasid uuesti kavalad tulukesed. «Aga, Dokia, kuid-
siis sina elad? Miks sa külla ei tule?»

«Töö ei anna mahti. On kibekiire aeg.»

«Tahad jõukaks saada?»

«Tead, kuidas räägitakse: «Kes kuni neljakümne na-
tani pole varandust kogunud, see enam ei kogugi...»
Häda aga on ära tüüdanud. Paneme viimase välja, ja
mingi setukas osta. Võib-olla läheb elu siis kergemaks.»

«Astu vahel sisse, Dokia Petrovna,» ütles Ivan ju-
laga jättes ja astus oma raskel sammul kodu poole.

«Seda meest kulakud juba sõrme ümber ei mä-
Missugune oli, niisuguseks on ka jäänud.»

Ja süvenenud nende kaugete aegade mälestuste-
mil tema Timofi Ivaniga sõbrustas, läheb Dokia na-
laselt mööda teed.

Lõbusalt tervitades jõuab talle järele Grigori Šev-
Lüheldane ja tugeva kehaehitusega, naeratab ta sin-
ning sõbralikult. Tema tõmmul näol mängleb puu-
kõrget laupa varjavad juukseähärad, mis ulatav
peaaegu kulmudeni.

«Lähed vist simmanile, Gritsko?»

«Kuhu siis mujale!» Ta lühendab sammu, kohan-
des seda Dokia omaga: «Ajage ka Dmitro välja!»

«Teda nüüd ajad! Kuidas majapidamine edene-
Gritsko?»

«Ah niisama, mõnikord mesiselt, teinekord kes-
Kuidagi ei teeni nii palju, et saaks tare üles lüüa. K-
palke ostsingi ja tahusin, vaata et suvi ongi läinud...
on selle majakese jaoks ikka palju raha vaja! Pa-

pole aga mingisugust majapidamist, ainult
mure otsa.»

«Kas oled siis ehitama hakanud? Naist tahad

«...adatus noormees segadusse. «Ei tea veel

«...Pulma ikka kutsud?»

«...peaks minema, siis palun teid mõrsja-

«...Dokia ei kuule viimaseid sõnu enam. Ammu
...ku nad Gritsko emaga alles tütarlapsed
...Dokia tundis nii selgesti patsipaelte värinat
...tundel, et isegi võpatas.

«...tund mis Võgnankas. Hakkasid koos hanesid
...koos Koltšaki mõisas teenima. Hommikust
...tundusid, kõplad käes, tihedate peedivagude
...ed küünenahad rippusid neil pärjakesena
...tundul lüripisid hiirte järgi haisevast, räpata-
...et kadedad leent ja uinusid otsekohe, kui pea
...tundastele kopitanud õlgedele vajus. Ain-
...oli pühapäev.

«...kui hämarduma hakkab, kiirustavad tee-
...tund uksteise võidu neetud mõisast kodu poole,
...põldudele palmikutena laulu ja naeru. Süda
...tundult ülekohtu, unustab mõisavalitseja ja
...tunderringi on nii sinine, nii lahke, nii sala-
...tund nagu varakevadine öö... Ja kes võib
...tund tulevik tütarlapsele toob. Võib-olla ei tule
...tundult pesurullide ja saabaste ning raskete
...tund. Võib olla, et koguni õnn ise tuleb tee peal
...tund on siis vaesele tütarlapsele palju vaja? Tuleb
...tund mees, muretseda lapike põldu ning köögi-
...tund ei kuidagi uudseleivani läbi ajada. Jõukas
...tund on teine asi. Temal on juba nii palju
...tund lehma hinna eest ei jõua neid osta, ja
...tund isegi hargadega kohalt ei liiguta, kaasa-
...tund lehma käe jaoks mitu tiinu. Kogu teenija-
...tund lehmavara koosneb ainult künkal aganaid näl-
...tund, kõplast käes ning rakkudest sõrmedel.
...tund ohtu laotub siidina jalgade alla, kutsu-
...tund, mis on niisama kühmuvajunud ning kookus

nagu ta raugaeas pereisa ja pereemagi. Isa popsutab muldrikul piipu; hall juuksepärg langeb ta kortsudest uuristatud, puukoorena kõvale laubale; kulmupuhmad kerkivad — märkab tütart — ja ta nagu kaob ülen sinisesse suitsupilve. Pehkinud lävelt tõuseb puukotolnu; hurtsik on nagu seen maa sisse vajunud, muutaks tõmbunud õlgkatusel kirendavad samblalaigud. Aga ehkki hurtsik on vana, kasvab temagi harjal vilja pea ja selles võrsub uus elu; kannatab, piinleb kitsikses, niiskuses ja puuduses, kuid kasvab siiski.

Säärane on praegu ka Gritsko ubrik. Kui peremehe teda lammutama hakkab, pudeneb ta tolmuks ja põlmuks ning koos temaga kustuvad viimased mälestused endisest elust. Uude majja tuleb noor perenaine ja punutud hällis kiikuv põngerjas hakkab sooja piima jooma ning ema laulu kuulama.

«Ainult sulle, mu poeg, ei tohi pulmadest rääkida. Näe, Gritsko on sinust neli aastat noorem, kuid sügavalt võtab naise. Mis sinuga küll lahti on?»

Kooperatiivini jõudes märkas Dokia klubi juures suurt ringmängu. Algul hüplesid tantsijad lindude taktis, siis aga hakkasid tolmupilve üles ajades väljakul tuulekiirul keerlema.

«Ainult minu oma pole nende hulgas. Istub juba kodus.»

Dokia pöördub kodu poole. Tare uks on aga väljapoole suletud. Ta läheb aeda. Pea vasakul käsivarrel magab Dmitro jämedal lõuenditükil laiavõralise õunapu all. Kerge tuuleõhk hõljutab ta kõrval lehviva raamatu lehti ja liigutab tumeruugeid juukseid noormehe laubal. Suu on pooleldi avatud, päevitunud rahulik. Magavana on Dmitro emale lähedasem. Ta ei häiri Dokiast tema näojoonte ja pilgu teravust, tabamatu, kuid siiski kindlalt olemasolev jonnakas pits, mis paistab ja ei paista läbi sinakate silmade valgete häirimatu valvakuse ja kongis nina õhuke sõõrmete värina. Poega silmitsedes istub lesk rule.

Ümberringi on vaikne.

Aed tukub, kummardades perenaisele, kes on talle eest hoolitsenud ja ta üles kasvatanud. Iga puuk

on hall, lugu on osake tema elust. Nagu laste lühike tuulest murtud pepingi oksa, pani sellele alla, mähkis aednikuvahaga ja sidus oma särgi-
... Üunapuu oksahaav kasvaski kokku, ... postelkrobelise koorega, lõi helendama ... kerakestest.

«Olete teie, ema?» Dmitro märkab poolunes ... varbtara kohal kõrguvat taevast, puu- ... sellest paistva taeva helendusega kui ... kaetud nagu.

«Minna minna» ... tõuseb Dmitro üles ja järgneb okste ... Dokiale.

«Panneb söögi lauale. Klubi juures on poisse ja tüdrukuid nii palju koos, ... keegi mesilaspere lahti lasknud. Tants ja ... küsis sinu järele.»

«Väik. Küskis ka sind välja ajada. Tuleb mul vist ... kuulata ja sind ahjuroobiga õuest välja ... Või lähed ehk ise?»

«Mul seal veel nägemata on?» vastab Dmitro, ... tundes, et teda tööpoolest kisub välja- ... kogunenud noored.

«Kas küll on?» küsib ta endalt. ... rahutus sunnib teda riidesse panema ja välja ... lastega ühinema, kuulama lõbusat naeru ... hilju: «Näe, kuidas Varka tantsib, pane ... puukoorekirn pea peale!» — «Aga missuguse ... Varivon välja otsinud — täpselt nagu karu ... Varta ette, Vassilina, ta tallab su jalad ära! ... pahupidi valssi — vaata ette, muidu võid ... ilma jääda!»

«Mik, mine...» käib ema peale. ... küll nii kihevile ajas? Nagu ma simmanil ... ei oleks?» räägib Dmitro, tabades ennast ... ema sõnad talle meeldivad, et teda tööpoole ... välja kisub.

«Ta on ju seal. Ta ei jäta ühtki tantsu vahele. Ning ... kogu aeg ainult temaga!» Dmitro silmade ... ümaranäoline tumeblond Jugiina Bondar.

«Kui ta naerma hakkab, siis tekivad ta põskedele lohu kesed.»

Jugiina kõrvale aga kerkib Marta, just niisugune nagu Dmitro nägi teda kunagi ammu Safroni õuel heledas valguselaigus poolavatud jalgvärava ja tahu tud tugiposti vahel liikumatult seisev, üleni punases riidetatud, ruuge pats kõrgele rinnale heidetud. Ainult näojooned on meelest läinud, nende asemele on tekkinud Jugiina Bondari naeratav nägu.

Et mälestusi eemale peletada, katsub Dmitro hõlgest tööst mõelda. Koidikul on vaja vikatit pinnida ja siis otra niitma minna. Tööle hakkab ta nii vara kui vähegi võimalik, juba kastega, et niitmise ajal ta maha ei pudeneks. Ja seal, põllul, juba kõnnib Jugiina... Tulise pihta! Dmitro tõusis laua tagant ja astus kohvri juurde.

«Missugust särki sa tahad?» elavnes ka ema.

«Särki? Mitte mingisugust,» tahtis Dmitro öelda kuid ise vastas:

«Sinist.»

Dmitro riietub kaua ja hoolikalt ning, heitnud püksaku õlgadele, sammub aeglaselt mööda laia külatänavat, ise veel kogu aeg kõheldes, kas minna tantsin või metsaäärsele aeda. Kord vaiksemaks jäädes, kuulab üle kogu küla kajades kostab väljakult pillimänguljas polkaviis veereb hüpeldes üle õunaaedade tiheda kirsilehestiku all tukkuvate tarede.

«Dmitro! Et välk sind pikali põrutaks! Tervist! Jässakas, näost lõkendama löönud Varivon ulatab õnnelühikeste sõrmedega peo. «Kas sa hopakki lüüa tahad?»

«Ei taha sinu käest leiba ära võtta!»

«Tervist!» Gritsko ulatab käe, roidunud näolt ta rätikuga higi pühkides — ta tuli just äsja tantsurینگ

Pääsukesena tõusis Jugiina ta kõrvalt ja lendas tantsurukute sekka nagu pesasse. Vanemad sõbratarid kerkisid tema poole üleolevalt: «Kitseke hakkas nakketsu lööma, aga'nae, juba jõuab mõrsja-ikka.»

«Aga seda ma ütlen, poisid, et kui rikkal seda võtta oleks, siis paneks ta kas või iseenese nahka,» rääkis omakasvatatud tubakat paberisse keerates tume

«Hea ninaaga nooruk Omeljan Sinitsa. «Prudištšel...» rapolluveerandik. Hea kaer tuli seal üles, muutükk aga on just Ljubartšide oma kõrval...» aga ole ettevaatlik — muudkui passivad... et võõral põllul tasuta loomi sööta. Seepärast... mulle magamisaega. Niipea kui silmad... pintseb ta kõrva ääres: «Omeljan, lippa...» Jooksengi, midagi pole parata. Kui minu... läheneb, siis ei ole tal oma piitsast... saab selle selja peal narmasteks.»

«...» läheb jutustajale lähemale ja tabab endal... muretu pilgu. Tütarlaps tervitab... surub siis huuled kokku ja pöördub... naeratusena kuhugi mujale, teiste... ümarikul näol värelevad tõepoolest... kesed; tema nina ümber on valmimata... laiade puistatud roosad tedretähed;... kumerduvad kahele poole nõtked rin... õuna ühe ja sama oksa küljes, ... pole midagi erilist,» mõtleb Dmitro.

«...» õnnelühikeses trambib Jugiina lapse kombel jal... vaatab Dmitro huvitatult tema poole, ... omas: «Ära hellitatu memmetütar!»

«...» Prudištšele,» jätkab Omeljan. «Suur... päevasesest päikesest soe, jalgrada aga... ümberringi on ju kaste. Maantee tagant kerkib... kumendab: «Lähme magama, lähme magama!»

«...» seal lähed. pagan võtaks! Sain vihaseks nii et... kurgaanile, seal taga on Prudištše, ja... läheneb kuuvalgel tee otse minu põllule.

«...» minu kaeras on kellegi härjad, ümberringi... hingelist. Tõmban ennast küüru ja... ema, ise kogu aeg ringi vahtides. Otse... kõrval aga liigutab inimene, kord kum...

«...» kord ajab enese püsti, siis jälle alla ja... Vaatasin paremini ja sain siis aru — pal... loogutas nii käbedalt, et ei kuulnudki, kui...

«...» kargasin. Muudkui sosistas: «Püha... kõigoväeline jumal, surematu jumal!» Ma siis... poolt: «Halasta meie peale!» ja äigasin...

«...» kord vasaku õla pihta. «Mis sa, kuradi...

värdjas, peksad?!» hüppas mu palvetaja üles ja hakkas koeranuudiga pea kohal vehkima! Vaatan teda ega usu oma silmi: Safron Vartšuk seisab minu põllul tema all aga ajab äratallatud kaer ennast püsti «Miks te oma härgasid võõral põllul karjatate?» kisendab talle. «Aga kas sul siis kahju on, et jumalaloomakesed veidi süüa saavad?» Ja teeb minekut, kuid nii aeglaselt ja taarudes, nagu ajaks ta härgasid välja oma kaerast.»

Kõik lagistavad naerda. Pillid hakkavad uuesti mängima. Noormehed haaravad tüdrukute järele. Punad õitega väljaõmmeldud käistele laskuvad rasked tunad käd. Kümned jalad trambivad uljalt vastu maad.

Jugiina keerleb lõbusalt ümber Gritsko. Omelja Sinitsa lööb tublit tantsu väikese Sofia Kušniriga, Safroni teenijaga, sosistades tütarlapsele, kuidas ta tema peremeest kaks korda vitsaga lõi.

«Kas sa ei valeta?» ja innukalt kuulates lähendab tütarlaps talle oma tõmmu näokese.

«Õige mul asja valetada! Kas sa siis mõtled, et ka Safron sind kamandab, on ta juba suur ülemus? Või parem hirmuta teda veidi töölikomiteega, et ärgu ta sind ühtigi mõnitagu.»

«Kanäe, Sofiagi on juba mõrsja-ikka jõudnud. All see oli, kui ta veel kohmaka lühikeste patsidega plüv kesena mööda Safroni õue jooksis, nüüd aga on ta juba mehelemineja tüdruk. Püüab nähtavasti Safroni järele res kas või veidigi kaasavara teenida.»

Uuesti hõljub Gritsko Jugiina mööda. Dmitri ühest küljest kahju, et miks tema ise tütarlapsele keerle, teisest küljest aga ka naljakas: küllap ta alles imestaksid, kui ta tantsima läheks! Tantsijate vaadates leiab ta nende hulgast eksimatult Jugiina. Näe, nüüd kohendas oma patsi, nüüd naeratas Gritsko kole...

Muusika on tantsuplatsi vasksete helidega üle ujunud. Mitmevärviline ring hakkas marulise veekõlana pöörlema ja lagunes siis järsku vikerkaarevaliste piiskadena laiali. Pasunad aga alustasid hinge tühjendamata uuesti midagi sellist, millest jalad hakkasid ise maad mööda liikuma.

... ennast uuesti uljalt sirgu ja tütarlapsed... kallimaid ära: need ei ole enam eil-... tapetud kehvikupojad ja sulased;... vabad maalilistes vabades poosides uhked... nende sademetega silmis, et nende kannul... oma silma otsa!... kavad kõik liikumatult, siis lendab tuu-... kole uhkesti naerata Varivon Otšeret. ... ta kogu nädala kestel pole sirpi käest... ta on ennast sulaseleiva pärast katkesta-... pole ta enam sulane, vaid noorus ise... ta hetkeks, lööb laia žestiga mütsi kuk-... ta läheb vihtuma niisugust tantsu, et tihe-... tonaab nagu udu kahe lainena ta jalgade... tavad jalgivad innukalt iga tema liigu-... tavad sirutuvad teiste samasuguste käte... paevahile õied päikese poole, pöörduvad... tavad ulja, kauniks muutunud tantsija suu-... tava, lennanud vihurina üle terve platsi, ... tava pitsatiga Jugiina ees ning jääb veidi... tavanuna liikumatult seisma. ... tava valgunool hommikusest pilvest lendab... tava rühmast välja ja hõljub Varivoni... tava hüppab maapinnalt pallina üles, taganeb, ... tava... Näib, et ta ei suuda kuidagi jalga-... tava... leida. Kuid on tunne, et kui ta selle... tava majakatustest kõrgemale. Tütarlaps aga... tava ega suuda teda kuidagi kinni püüda. ... tava Varivonil neiu kahju, ta trambib... tava paigal ja tõuseb varvastele. Jugiina... tava pöörde. Teinud järsu pöörde ümber enese, ... tava ees ja tema liigutused muutuvad üheks... tava... üheks. Ikka kiiremini ja kiiremini keer-... tava... võimalik näha Jugiina nagu, ka riiete... tava sulanud. See pole enam tütarlaps, vaid... tava... Nagu lainest välja ujunud, jääb ta oota-... tava ja tema käd pöimuvad ühte õhetama... tava kätega. ... tava tütarlaps!» Ettepoole kummardunult jäl-... tava... vaimustatult noori tantsijaid. «See pole... tava... onn ise!»

Päike vajub. Orkester hakkab marssi mängima ja tütarlapsed pudenevad esimestena mööda kitsaid tände vaid laiali. Nende järel lähevad poisid, et kusagil teeristil või aiambulgu ääres veel pisut vestelda — õhtu ei luba emad hea meelega tütreid kodunt välja.

Grigori jättis Dmitroga hüvasti ja järgnes Jugiinale. «Nendest saab kena paar,» mõtles Dmitro, tundes äkki, kuidas süda kokku tõmbub.

Koos tüdrukute salgaga läheb ees Sofia Kušnina imestunult ja uurivalt Dmitrole vaadates pöörab oma kena tõmmu näokese mitu korda tagasi. Külaväikevate juures hakkab keegi laulma ja juba kajavad vakked hääled niidetud põldude kohal.

«Läksidki laiali, kõik läksid laiali!» mõtleb Dmitro Vartšuki huutorist mööda minnes ja oma aeda pöördudes.

Õunapuu sirutas oma vanad käed tema poole. Sama õunapuu, mille varju all oli nii palju mõeldud läbi elatud.

Tütarlapse pole enam näha — nad on kallakut mööda nõtku laskunud, laul aga kostab ikka veel Dmitro. Kui laul vaikib, kõlab metsas kaja, aga lõppude lõpuks kustub ka see ja ainult erutatud süda peidab end äärmast vastukõla.

Tarre minna pole tahtmist. Dmitro laotab pinte õunapuu alla ja heidab selili.

Tasa hõljub tema kohal kuldseid viljateri täiskultud kõrge taevas. Eemal seisab üksikuna siniselt kõrvale kaldunud, murdunud aisaga Suur Vanker.

XX

Svirid Jakovlevitši mõtlikul näol roosatavad vihmapiisad.

Bugi suunas purjetades liikus lillakas pilv hõbedaviltuse vihmavalinguga ja kuumade teeradade kaudu tõusid maa-aurud. Vihmast kastetud põllud löid ümber ringi magusasti lõhnama. Nii lõhnab värske uudemis on äsja ahjust võetud ja perenaise soojade käed hoolikalt kastetud.

Jakovlevitš, rukis hakkab juba idanema.»
Õunakukese äsjavalitud sekretär Samoilo
«...is viletsal, äranäritud põllulapil küki-
...juures.

«...õnnitud haki tumedaks tõmbunud peast pu-
...õnnitud olid tillukeste hädiste noolekestena
...õnnitud Valged läbipaistvad juureniidikesed
...õnnitud mulla järele. Põllul haljendama löö-
...õnnitud, üksik vihmasadudest mahapekstud nab-
...õnnitud juurekeste poolsurnud põiming — säärane
...õnnitud pilt vaesusest. Mirošnitšenko astus valu-
...õnnitud sellele võõrale nurmele — oli see
...õnnitud, osake tema elust. Nagu pojalt on raske
...õnnitud vaesust, nii oli ka temal valus vaadata
...õnnitud jäetud põldu.

«...õnnitud külvajale veel midagi jubedamat olla kui
...õnnitud maa, mis ei jaga temaga enam leivapala ja
...õnnitud kattel põldsinepi ning piimohakatega
...õnnitud veerandagal

«...õnnitud Jakovlevitš mäletab seda põllukest hästi. Siin
...õnnitud talukute maadest kahekümneandil aastail ühe
...õnnitud talukusele Darina Opanassenkole. Päevilise töö
...õnnitud igal aastal ainult kuidagi kriimustasid
...õnnitud adraga, ja see muutus kõvaks, kattus
...õnnitud, kandes vimma perenaise vastu nagu see
...õnnitud vastu

«...õnnitud nii inimesed kui ka maatükk.
...õnnitud pärast, pannud vanema tütre mehele,
...õnnitud nurme pooleks, ja kui sai täisealiseks ka
...õnnitud, ja lesele ainult vilets veerandik. Maa-
...õnnitud piiripeenardest tükeldatuna.
...õnnitud paneme tädi Darina ka kirja? Mis? Kust tal
...õnnitud vankrit võtta?» Samoilo tõmbab taskust märk-
...õnnitud pillatsi.

«...õnnitud, ütleb Mirošnitšenko tasa. «Tõsi, lesk on
...õnnitud. Katkestas enese tööga võõrastel põl-
...õnnitud Vajus nagu kõrs kokku.»
...õnnitud ta rõõmustab, kui külanõukogu talle vilja-
...õnnitud toob. Kui saab teri kas või ainult seem-
...õnnitud üks seegi ole juba varandus.»
...õnnitud varandus see nüüd on!»

«Ikkagi parem kui mitte midagi,» lausub Samoil kaastundlikult.

«Just nimelt! On need siis vihud? Siin on umbroht rohkem kui viljapäid.»

«On vaja, et vihk oleks nagu päike,» kordab Samoil Mirošnitšenko armsamat kõnekäändu. Ta hääles kurbus aset andnud lõbususele.

«Tõsi, nagu päike! Et ta ei kurvastaks, vaid rõõmustaks südant.»

«Küll maaharimisühistus päike ka meie jaoks peab. Kollektiivis...»

«Paistab, Samoilo...»

«Mina, Svirid Jakovlevitš, heidan nüüd õhtuti kogu oma ja tõusen hommikuti ainult ühe mõttega: kuidas me pärast ühinemist elama hakkame? Alguses peab kõik väga udusena. Läksin Frunze-nimelisse kommuunidesse vaatama — ja aitas: oleks nagu pisut selgemaks tulnud. Kuid pilguga kogu maad haarata, mõista, kuidas meil kõik uueks muutub, — seda küll ei suuda, silma võta...»

«Ega see olegi lihtne — üldist õnne ilmsi endale näha. Ühe inimese õnne on kergem ette kujutada: on väike, lühike ja mõnikord varastatudki — ei jätke teistele inimestele ausalt silma vaadata... Üldraamatlikku õnne nägi esimesena Lenin, tema seisis selle õnne hälli juures. Nüüd aga annab partei selle õnne meie kätte. Kõigest sellest peaks järgmisel komsomolil olekul teistele rääkima.»

«Aga kas teie aitate? See on ju suur teema! See on sama hea kui kõrgelt mäelt esimesena päikest vaadata. Kas aitate?» Nooruki selged silmad vaatas usalduslikult Mirošnitšenko otsa.

«Püüan. Tuleb võimalikult rohkem noori kokku kutsuda. Tule homme õhtul minu juurde, arutame selle koos läbi.»

«Külanõukogusse?»

«Külanõukogusse. Seal räägime ka Frunze kommuunist. Frunzelaséid kohtusid kahekümne esimesel ja Vladimir Iljitšiga.»

Pilved läksid laiali. Järsu võlvina tõusis maa

... selle paistel põllud noorenesid, muutusid rohkem, kerkisid kõrgemale.

... küllalt rõõmustas meeleolu muutus looduses. ... tema unistustega homsest päevast. ... ta ühelt põllult teisele, mõtlike silmadega talupoegade murede ja lootuste raskest ... lugenud seda raamatut esimest korda. ... juba lapsepõlves, kui tema õrn, veel ... põldude kurja piitsa all nagu paber ... Amad olid ammugi pühkinud vana vägivalla ... pruhiga minema pühkinud mõisnikud ja ... kuid puudust ei olnud nad jõudnud ikka ... juurida.

... Jakovlevitš aitas kehvikuid millega suutis. ... külanõukogu esimeheks, jõudis ta niikaugele, ... abistamise komiteest kulakute ... kihutati; tuulatud ja puhitud seeme ... peale kehvikute põldudele. Oma kasu ... punkt ja põllumajanduslik krediidi- ... sellest kõigest oli veel vähe. Seetõttu ta ... ühistumise loomise pärast nii suure andu- ... muretseski. Kulakud ässitasid ühistumeeste ... oma jõud, kasutasid ära mõningate talu- ... ja mahajäämuse. Isegi Bondaril oli ... võimalikest kuulujuttudest ärahirmutatud ... kama saada.

... Jakovlevitši põllul seisis veel äravedamata ... olid selle kõrvale lõkketule teinud. ... panevad veel vihud põlema,» sähvatas ... järele vaadata, kes seal ulakust teeb.» ... tugevnesid, kui tuletegitajateks osutusid ... lapsed. Vastumeelselt viisid need lõkke teise

... Jakovlevitš kohendas loomade poolt laialiräsi- ... hoolikalt kokku ja muutus süngeks, mee- ... kulakute kokkulepet — mitte anda artelli- ... hagi ja rakendeid vilja põllult äravedami-

... teel sõitis Dmitro Goritsvit tühja vankri ja ... hõlgadega. Rataste taha jäid värsked rööpad, ... vihmaveega täitusid; neis peegeldusid laisalt

taevaribakesed. Mirošnitšenkot ja Samoilot märgata hüppas Dmitro vankrilt. Ta märjad riided aurasid.

«Kuhu siis nüüd, noormees?»

«Vihkude järele.»

«Kas sul neid palju on?»

«Üks hakk jäi veel.»

«Võib-olla ehk võtad siis ka need kaasa?» osutas Svirid Jakovlevitš põllule.

«Need on vist Ivan Timofijevitši omad?» taipas Dmitro.

«Aga mis siis sellest, kas kardad või? Ei taha küll kuid õrritada?»

«Või veel! Näete, kuidas püksid püüli sõeluvad! Ka tööpoolest läheb abi tarvis?»

«Läheb.»

Toimekalt läks Dmitro härgade juurde. Vanker viis res viljarõugu kõrvale.

«Tõsta peale, Samoilo!»

«Sa oled kärmas!»

«Pudrukausi taga,» lisas Dmitro nägu krimpsutades. Kiitusest tundis ta alati piinlikkust. Ise ta arvas, et ta ainult väikese osa sellest, mida vaja on teha.

Hakati ettevaatlikult vihke vankrile laduma. Kari lapsed jätsid lõkke maha ja tormasid trobikonnas B. n. dari põllule.

«Tõstavad peale!» pääses ühe suust imestushüüe

«Mis õigus on tal võõrale vankrile koormat teha!»

«See on ju Goritsvit!»

«Kui ta tuleb härgi tahtma, näitab onu Jakov ta nüüd trääsa!» hüppas välja väikesekasvuline, jässakas Jevdokim, Danilo Zajatšuki pojuke. «Küs on alles k. bematu,» lisas ta vaiksemalt, et Dmitro seda ei kuulaks.

«Jah, noormees,» kinnitas Svirid Jakovlevitš, panemas raske käe Dmitro õlale, «ei anna Danko sulle elu enam härgi.»

«Aga mis Danko mulle teha saab? Kui talle krambid peale ei tule, siis sõimab näo täis, ja ke. Minu töökäteta ei tule ta kuidagi toime — kes ta siis tiseritööd tegema hakkab?»

«Noh, ole tänatud! Poleks hakanud sind tülitada.»

«I kardan, et poisid oleksid siin muidu kõik maha löönud. See on ju ka üks artellimeeste hirmutamise töö.»

«Mulle artellimeeste, siis nende naiste hirmutamise töö.»

«Tule õhtul külanõukogusse, seal toimub jutu- tuse keskmiikkudega.»

«Kui hakkas tasa liikuma ja kõrrepõld raskete töödega kahtisema.»

«Vahva poiss, ei löönud kartma!» Vaimustas Samoil Goritsviti tugevat kogu, kes,

«Kõrrepõld sammu, vajutas aeglaselt oma jälgi maha.»

«Ei saa kartma löö! Uhke ja õiglane, kahju ainult, et ta ei ole ja seltsimatu... Isa surm tabas teda ras-

«Kirstu juures nagu kivikuju. Hiljem tuli meid hülge eest hoolitseda...»

«Tuli Jakovlevitšile meenus minevik. Aastate süga- n. l. vaatasid tema poole Timofi ja ta enda laste sil-

«Ta tahtnud ikka veel uskuda, et need on iga- n. l. kustunud.»

«Kui ajal kajasisid kulakute õuedes ametlike käsk- l. l. hülged.»

«Danko, teid kästakse külanõukogusse»

«Kui kuradit neil vaja on?»

«Kui tahetakse juttu ajada.»

«Kui rebeneb juba nendest jutuvajamistest.»

«Kui rebeneb teil juba ei tea kui kaua. On nähtavasti»

«Kui nagu härjal.»

«Kui n. l. v. Kas tehakse jälle mingisuguseid»

«Kui või pannakse mõni uus maks peale?»

«Kui tehakse tööstuskaupu välja jagama. Mak-

«Kui»

«Kui ka kaasa — aitab tassida; ükski võite»

«Kui ära venitada!»

«Kui, kuradid, ennast ükskord ise ära venitaksite!»

«Kui tule sedasama, terviseks!...»

«Kui Andrijevitsš! Kähku külanõukogusse!»

«Kui lahti on, tulekahi või?»

«Oleks tulekahi, küll te selle ääres siis juba ammu oma käsi soojendaksite.»

«Marss, välja mu õuest!»

«Varsti aetakse teid endid välja, ärge muretsege. Kas need puud seal on teil varastatud?»

«Kus?»

«Seal, õlgede all.»

«Kuidas nad siis varastatud on?»

«Miks te neid siis õlgede all hoiate? Vaatame järele!»

«Muud te ei teegi kui aina nuhite!»

«Teie aga aina kraabite kõike kokku. Ajage koerad minema, muidu hakkame veel arvama, et lasksite meid lega lahti, kui nägite, et ülemused tulevad.»

«Kah... ülemused...»

Esimesena ilmus külanõukogusse kohevajuukselise tugevate põsenukkidega Jakov Danko. Särgi rinnale kaunistav lai väljaõmblus kirendas suurtest mustadest lilledest, tugevasti kinninööbitud krae pigistas ratta rehvinat pehmet kaela. Pilg alla suunatud, lähenev, rõhutatud aupaklikkusega sekretär Zahhar Poberežnõi. Minevikus oli Zahhar aktiivne komiteelane, kuid nüüd püüdsid teda kord koguni maha lasta. «Selle eest et ma nendega kõigist asjadest kultuuriselt juttu ajan, alates toitusmaksust ja lõpetades samagonniga, võin mind kas või kohe diplomaatilisele tööle saata!» rääkis Poberežnõi veendunult.

«Te kutsusite mind?» Danko huuli kõverdas teadnud naeratus.

«Kutsusime. Istuge, Jakov Filipovitš,» vastas sekretär, mõõtes külalist kullipilguga.

«Võin ka seista. Ei ole mul aega istumise peale küttada. Miks te mind kutsusite?»

«Olge nüüd hea ja istuge! Ega tõde ole jalgades.»

«Pole teda nüüd paraku enam kuskil.»

«Mis te sellega tahate öelda?» vidutas Zahhar silma.

«Või pole te millegagi rahul?»

«Oma eluga pole rahul.»

«Ega minagi teid kadesta,» nõustus sekretär. «Nähtuvalt elate, kulakulehk on teil juures.»

«Kas teil on lõhnaõli hõng küljes või?» pahvatas Danko. «Mis meist siis tahetakse?»

«Te homme teha kavatsete?»

«Mul on vaja alles elada.»

«Lubas Poberežnõi, nagu oleks see ainult...»

«Kui kaua te veel elate, seda ma ei...»

«...päeva luban kindlasti.»

«...ringkirja järgi?»

«Kas te hakkate homme vilja ve-»

«...nüüd või! Peksad, peksad, aga teri-»

«...amult aganad lendavad õhus.»

«...teame, mis õhus lendab! Olgu siis —»

«...teie kahe veovankriga küüti tulla.»

«...nõus!»

«...» kordas Zahhar pehmelt. «Meie aga —»

«...eest säru, nii et teil tuleb kogu oma —»

«...diplomatsusest välja koukida. Kas kaup-»

«...poordus ta nüüd juba kõikide ukse-»

«...vate kulakute poole. «Kodanikud kula-»

«...homme oleksite kõik teed sillutamasi! Viimane —»

«...härjad on kõik teed ära lõhkunud. Ja ärge —»

«...mude kitsendustest! Maantee sillutamise —»

«...te ei kitsenda. Küsimusi ei ole? Ja —»

«...» Sõnavõttud toimuvad homme maan-»

«...nõukogust väljudes hüppas Vartšuk mööda teed —»

«...Danko kõrva juurde kummardudes sisistas —»

«...vihaselt: —»

«...Mirošnitšenko töö! See sõnameister Zahhar —»

«...munnoodi peale pressinud. Tema soolikas on —»

«...hüüa peenike! Svirid maksab oma paljas- —»

«...katte. Teda ja Bondari oleks vaja õpetada. —»

«...» on läinud!»

«...»

«...tollimeeste vilja me siiski välja ei vea. Las —»

«...ja müdaneb hakkides. Surusime nad kõvasti —»

«...» küll, aga maanteele tuleb homme ikkagi —»

«...» nemad meid siiski rohkem ei suru kui me —»

«...» ägestus Safron.

«...» kahetseda!» vihasas Danko. «Mitte elu —»

seeski ei anna ma paljasjalgsetele härgi, kuid üht teist õpetada oleks tõesti vaja...

Õhtul oma väikeses hästikorrastatud kabinetis dega kaunistatud laua taga istudes vestles Svirid Jakovitš keskmikkudega. Enamik neist inimestest kehvikuseisusest välja rabelnud: revolutsioon neile maad, üht-teist pudenes mõisnike inventaariumadest. Selle kõige abiga tungisid need tüüpsed väsimatud käed välja puudusest, nagu jonnakad lehed tungivad välja maapinnast.

Mirošnitšenko vaikne ja südamlilik hää tungis päevamuredega koormatud külameeste südamesse. Ta kaalukas jutt peletas eemale argipäevavaraskused, unustasid ammused sündmused, liitudes käesoleva ajaga. Talupojad armastasid oma esimeest kaine mõtuse, vahel küll jämedavõitu, kuid alati siiski sõna ja kindla iseloomu pärast. Ei avalikult ega püüdnud ta joonduda ühtede või teiste meelsusega, nagu tegid teised juhid külas, ei lipitsenud ühegi hiliselt üleskerkinud rühmituse ees, et võita odavat autoriteeti. Töö juures juhendus Mirošnitšenko alati ühest ja samast põhimõttest: «Kas see on kasulik? Kui on kasulik, tähendab, on kasulik meile.»

Iga küla on sugulussidemetega nagu jalgratast läbi põimitud. Ja seepärast tundiski alguses ühe teine sugulastest Svirid Jakovitši vastu rahuldust. «Sai ülemuseks! Meie ise hääletasime kahe käega sinu poolt, tema aga ei võta seda asjakski, ei tee minust ühtegi seid soodustusi. Mis sugulane see niisugune on?» — pahvataski onupoeg:

«Uhkeks, uhkeks oled läinud, Svirid, unustama kad! Mina aga ei ole veel unustanud, kuidas poe rälased mulle sinu pärast püssivarrastega auki ja peale kirjutasid. Läbivemmeldatud sooned on praegugi keha peal püsti nagu kaunad. Selle kuluks mulle mõndagi sinu poolt hüvituseks ära.»

«Ole vaib. Sa ei raputa õunapuud õigest küljest.»

«Võib olla, et mitte õigest, kuid midagi peab märkamatuks minu kasuks tilkuma.»

Mirošnitšenko läks näost valgeks

«Ma ei talle olen, kas samagonniaparaat või, et talle talle mõistust, et suurt üritust rapaste talle talle ainult, varsti tõuseb sulle säärane talle talle, millest kulakuokkad igasse külge talle talle. Tulevikus aga pea üht asja meele: minu talle talle ei paindu mitte kellegi ees ja mitte talle talle. Vigu teha — jah, seda ma võin. Aga talle talle kogu külarahva ees: «Eksisin, andke talle talle teile teile mind üles ässitada ei talle talle.»

«Tulevad esimeest paremini kui sugulased. talle talle vehkisid aeg-ajalt välguksad, kas talle talle mühasid puud.

«Talle talle vestles Svirid Jakovitš külameest talle talle neilt uurivat pilku. Ja siis saabuski talle talle kehvikute aitamisest kuulajad üles talle talle. Seda oli näha silmadest, liigutust talle talle rohkest.

«Talle talle kavalavõitu Kornei Vološin, kesk talle talle toritaoliseks keerutatud vasekarva vür talle talle. Talle meenus kohe, et Darina Opanas talle talle üks hakk ning et seda pole kuigi raske talle talle sead vankrile võtta...

«Talle talle, ma ei utle abistamisest ära. Viin Da talle talle koju.»

«Talle talle Danilovitš, see pole ju sugugi teie teel,» talle talle Mirošnitšenko kavaldaajat läbi nähes.

«Talle talle Pušime külanõukogu heaks teha, mis talle talle tea missuguste elementide hulgast talle talle Kornei suuremeelselt ja vaatas uhkelt talle talle.»

Kornei Danilovitš, aidake parem Frossinja

«Talle talle tuleb ju kaks korda käia!» andis Volo talle talle välja.

«Talle talle naerma. Mirošnitšenko aga viis jutu talle talle ühistule.

«Talle talle on hakanud kulakute kuulujutte ja äh talle talle. Kahekümnenal aastal, kui maid jaga talle talle ma näiteks Oleksandr Petrovitš talle talle. Kõrges mingit hirmu, aga niipea kui Olek-

sandr Petrovitš endale varsad muretses, läks ta vaenlase suhtes leebeks.»

«Võlad, võlad sundisid!» ütles Pidoprigora ja nartitele häbelikku pilku heites tõmbus kõssi.

Need aga vaiksid nagu karmid kohtunikud.

«Võib olla, et ka nii,» jätkas esimees vaikselt. «Kuid ega te ole ometi unustanud, kuidas kapitalistid varj võlgade pärast meie riigi peale karjusid? Täna relvi, nii et maailm kajas.»

«Aga mitte midagi ei tulnud välja.»

«Üksnes sellepärast, et kindlalt vastu panime.»

«Anna ainult järele — ja küllap nad juba teid kuidas kaela kahekorra käänata.»

«Svirid Jakovlevitš, keda seal aidata vaja võttis sõna seni vaikinud jändrik metsavaht M. Pidoprigora, Oleksandri vanem vend.

Kui talle Karptsod nimetati, ei lausunud ta sõnagi, noogutas ainult piipu imedes pead. Kuid paljuütlev pilk sundis tõusma ka noorema venna.

«Pane mind samuti kirja. Tulen homme appi. Võlgadeks, küll me juba hea nõu leiame. Ainult ei vea päeval, vaid öhtu eel.» Ja lisas juba vihase hulkumise himu ükskord täis ei saa!»

Ümberringi naerutati.

«Neist naeratustest läheb kulakute elu mõruda,» mõtles Svirid Jakovlevitš.

Ta jõudis koju hilja, oli väsinud, kuid rahul.

Küüruvajunud tarede kohal hõljus pimedus; ta et ta sosistab endamisi vaevalt kuuldavalt nagu millel tärkavad orased. Sinakatel majaseintel muudasiid jääaukudena aknad.

Mirošnitšenko läks trepi juurde ja seisatas. Mäkul valendas midagi, mis väga sarnanes tasku. See oli ümbrik. Toas rebis Svirid Jakovlevitš ümber lahti ja tema silmade ees valgusid niiskeks muund paberil laiali kohmakad tähed:

«Svirid, ära ole üleliia agar, muidu lõikame su kideks ja viskame liha sigade ette. Teie maaharimise ühistu variseb kokku nagu tühjad kaatsad.»

«Veel üks kirjade kollektsoonile lisaks!»

«Mä paberitüki kirstule.

«Mä oli Mirošnitšenko juba kümme-

«... edikest. Nende järgi oleks võinud kir-

«... kantseleitehnika arenemise ja nõu-

«... vihkamise ajalugu. Esimesed anonüüm-

«... jutatud sõega, pliiatsijuppidega või

«... pakkimispaberile. Ähvardused segu-

«... dattega ja isegi vihjetega äraostmisele.

«... jutatud tähtede tagant vahtisid vastu

«... lakk ja surm.

«... erines eelmistest ainult ühes asjas:

«... korda sõna «maaharimisühistu».

«... kardavad,» mõtles Mirošnitšenko.

XXI

«... ees.

«... olid salkadena klubinurkadesse puge-

«... kõnelejat kära ja hütetega rivist välja

«... Vastuk üks seis rahulikuna ja kesken-

«... puures. Kuid tal tarvitses ennast ainult

«... lugutada, ja lärm tärkas uue jõuga.

«... kohustusi võib siis peale panna?»

«... võtavad ja võtavad! Puupaljaks olete

«... seda vilja nägite?»

«... meil endil hakata kive närima.»

«... hakkab ise maad kündma.»

«... tunnitööd tegema!»

«... andis väikesekasvulisele ja väledale

«... märku ning see hüppas kergelt lavale.

«... ennast uuesti. Tema poeg Karpo, nae-

«... kummardus Lifer Sozonenko poole:

«... dirigenti, ainult kammerton puu-

«... Lifer ka oma hääle üldisesse mü-

«... veel üks aktivist välja tuli!»

«... Stepan! Võta muidusööjatel tukast kinni!»

«... ta ise normiks andis?»

«Mõned tühised naelakesed!»
«Mis oli ette nähtud, selle ka andsin!»
«Buhharin kirjutab: «Minge jõukaks», teie m-
lase meil jõukaks saada!»

«Teie Buhharin on ise kulakute käsilane!»
«Kui kaua meid veel ninapidi veetakse? Anna
sendavad ja kitsendavad!»

«Varsti kitsendavad puha ära — teevad lõpu p-
«Niikuinii oleme juba näljast paistes!» kostis
Ivan Sitškaril hääl.

Kulakud tõstsid uuesti lärmi. Aga Kušnir ajas
harki ja kissitas pilkavalt silmi.

«Minust te juba üle ei karju,» rääkis tema
kogu

Kui kisa oli veidi vaibunud, heitis Kušnir ümari
rasvaläinud Sitškarile kõõrpilgu ja ütles:

«Ivan Sitškar kuulutas siin, et ta on nälja
paistetanud. Aga just tema enese naine kiitles
aeg tagasi, et Sitškar käis arsti juures liigse rasva
abi otsimas. Ühesõnaga, ma näen, et nende pere-
kõik korras. Isegi naisega ei oska ta kokku rää-
Kajas naerupahvatus.

«Mul on süda haige!» hüüatas Sitškar.

«Ja südametunnistus pole korras,» täiendas Ku-
tõsiselt.

Klubi täitus uuesti naeruga

«Oh, küll Sitškar saab täna nahutada!» tal-
Varivon Otšeret, tungides läbi rahvahulga ukse
rest Dmitro poole.

Viimane kummardus sõbra riisikana punase
juurde ja küsis sosinal:

«Leidsid?»

«Kõik, mis vaja! Otsisime sinuga vales kohas
kavalam.»

Ning Varivon hakkas ennast ettevaatlikult lava-
nihutama, ise kogu aeg Mirošnitšenkot silmas p-
Svirid Jakovlevitš püüdis tema paljutähendava p-
väljus hetkeks laua tagant.

«Te mõtelge ainult, seltsimehed,» jätkas
«kui kaugele võib kulakute häbematus minna! Na-
gevad töölistele, meie šeffidele, karjuda: «Las va-

hakkab meid kündma» Aga kes siis tööstus-
t loobab? Kes annab meile sahu ja traktoreid?»
«... hakkab uuesti sumisema, kuid kõneleja pöör-
... ümari poole:

«... et kodanikud Zajatšuk ja Denissenko
... nurjaajamise pärast vastutusele

... teinavaks,» vastas Mirošnitšenko.
... jätul vaikselt.

... seltsimehed, te ise näete, milleni kulakud
... hõllest on neile veel vähe, et nad vilja ära
... nad koguni lõhuvad meie sõprust töölis-
... ei lähe mitte teie tahtmist mõnda.

... ei lähe! Teie vilja me saame katte
... Kaevame kas või mulla alt välja, sest
... tarvis, see on meie riigi tugevda-
... erimiseks vajalik. Neil aga, kes
... kisume astlad välja!»

... hirmutab!»

... otikesed!»

«Lühikesed, kodanik Danko! Nad ulatuvad just
... »

... mina midagi öelnud? See polnud

... oli ainult sinu keel?»

... võib-olla. Ta on juba kord säärane.»

... parem lolli mängi, vilja otsime nagunii

... ole, seda ei leia.»

... nii hästi ära peitnud? Ma nägin, kuidas
... metsanõos kaevas.»

... «nägid!» muutus Danko rahutuks.

... tole, onu Jakov, olitegi see kurat? Mina
... seda arvatagi. Küll on mul ikka taibutu

«... kõigi põrguliste juurde!»

«... juba näen, ja mulle jätkub!»

... ainult ühte! Näe, seal nad on — kõik Danko

... Vaata, kui palju! Ei jaksa lugedagi.»

... teda nõkku ajas!»

«Olgu peale, toon oma normi ära. Laske ainult vili kokku panna.»

«Sedaviisi oleksid pidanud juba ammu ütlema!»

«Ta hirmutati nõojutuga ära.»

«Kulakul on koera süda, aga rebase nägu.»

«Sülitan teile!...»

«Parem sülitä oma supi sisse!»

Kušnir ootas, kuni inimesed rahunesid, ja jäi siis:

«Töölised ehitavad ja toodavad meie jaoks. Ilma maa sisse traktoreid, atru ega ühtki teist ei saadav nad — saadavad kõik meile. Kuidas siis on, kas kogude küla jätab nad ilma leivata? Ei ialgi! Kehvad ja keskmikud pole oma riigi ees millegagi ees. Kulakuid aga tuleb sel kombel raputada, et igast lusest vilja pudeneb.»

«Vaata ette, et sinu enese kondid laiali ei pöknaks!»

«Varsti lendab kogu teie krempel laiali!»

Kušnir vahetas Mirošnitšenkoga pilgu ning noogulaski kulakute poole:

«See kulakute pesakond teeb enese otse hädakuudeks: mitte midagi neil ei ole, midagi ei kasvanud mõtlen, et nende salvedesse tasuks praegu pisut heita.»

«Ammu on juba aeg!»

«Käidi juba kord!»

«Kaua te veel meie kallal omavoli tarvitate?» — Sitškar uuesti häält.

«Hakkamegi just kõige vaesemast peale — kes meile pilkeks puudakest vilja pakub. Kõik helde teine! Alustame Ivan Sitškarist!»

«Alustage, kui tahate!» surus Sitškar läbi hanni ja ta väikesed kollased silmaterad läigatasid kogu

«Kogu metsa olete juba ümber kaevanud.»

«Kaevame veel kord!»

«Mis minul sest on! Kes küüslauku pole söönud tema järgi ka ei lehka.»

«Sina ei lehka mitte küüslaugu, vaid sooma järgi!»

Otse koosolekuruumist venis suur rahvahulk

...poole, ja rasvunud peremehel polnud selles kuhugi peita.

«...elu, susi teda söögu,» kurtis ta kehva-
...Oleksandr Pidoprigrorale. «Sattusime
...otsa!»

...nõustus Oleksandr, muretsedes kõige
...leparast, et Sitškar kuidagiviisi vana võlga
...otaks.

...suur kulakutalu võttis külalisi juba
...kottide kõlina ja koerte haukumisega —
...arnanesid rohkem huntidega. Peremees
...kavalalt väljamõeldud lukkude ja riivi-
...avanesid väravad ja rahvahulk voolas
...muutus kárarikkaks.

...astus Svirid Jakovlevitš suure rehe
...kakis seinä voodrilaua kõrvaldada. Veel
...kutäitja kirvega ülemist tammelauda lahti
...kahe seinä vahelisest tühemikust hak-
...nisuteri voolama.

...kaval, kuradi külakurnaja!»

...võinud mõelda, et siin on kahekord-

...portsu otsa!» pääses Pidoprigora huu-
...las isegi võla, kõõritades vihaste silmadega
...Sitškari poole.

...Jakovlevitš vaatas ringi ja ütles valjul häälel

...sul volimehega Denissenko juurde

...kes jälgis esimehe iga sammu, jooksis
...kohta erakordselt kärmesti tema juurde ja
...huultega:

«...Jakovlevitš, ma toon ise ära. Oleksin juba
...andnud, aga härjad on ju töös kinni. Suvi-
...pudenevad, nagu tuli on takus!»

...Denko mõtles ja otsustas:

«...Tooge kohe ära.»

...võtan ainult poja kaasa!» Denissenko
...määratud juuksepuhma, keeras ringi,
...kõõriparast käega üle punetavate kaelavoltide
...minema.

«Kartma löi,» pilgutas Bondar silma. «Arvas, et tema peidupaik kaevatakse samuti lahti.»

«Neid tuleb silmas pidada,» tähendas Mirošnitšenko tasa ja lisas siis kõvasti: «Nüüd aga, Ivan Timofjevitš, mine Pilipenko poole, too vili ära!»

Ringi pöördudes markas ta, kuidas kõhnuke, palvevenna välimusega mehike talle kartlikult läheneb. Mehe silmad olid kurvad ja niisked. See oligi Pilipenko. Ta kauss-ümmarguselt püगतud pea kohal sumisesid nagu niidi otsas kaks parmu.

XXII

Varivon kissitab kavalalt silmi ja kergitab punaka kulmu, Gritsko aga kahetseb juba, et ta üldse juttu alustas.

«Mn-jaa... Minu onutütar, tähendab, missugusest küljest sa teda ka ei vaata, on igatepidi tore tüdruk, räägib Varivon, keelega omakeeratud plotskit niisutades. «Säärased leiavad kosilased ahju pealtki üles.»

«Kui kaua ta iga üksikut sõna veeretab!» mõtleb Gritsko, keda kaaslase kaval naeratus pidi tasakaalu välja viima.

«Ma tean ilma papi ütlematagi, et pühapäev on puhkepäev»

«Miks sa enese nii koheville ajad, nagu seemne veega täidetud kausis?» imestab Varivon.

Gritsko punastab. Tema sõber naerab.

«Sina nähtavasti pole tüdrukuid veel suudelnud. Noh, pole viga, see haigus läheb aastatega üle.»

«Mina räägin talle aiast, tema mulle aiaaugu ägestub Gritsko.

Ta punastab, pöördub enda peale vihastades ümber ja tahab ära minna.

Siis katkestab Varivon naeru ja astub Gritsko lähemale.

«Noh, hüva... Kui see sulle ei meeldi, siis jäta järele. Jugiina perekonnaga võin sind tutvustada. Ainult pea meeles, et tühi lusikas kriibib suud.» koputab endale sõrmedega paljutähendavalt lõua alla

«Kui armastavad onu Ivan ja tädi Maria hullu-
li vana. Nii et kõigepealt on vaja muretseda pu-
na ja rohelise põllekesega teekaaslane.»

«Kas kooperatiivi?»

«Kooperatiivi? Seal näevad sind poisid, löövad
pudeli su pudeli tühjaks ega anna aega ka
elada. Küll ma neid juba tunnen! Läheme
Kutsi juurde, tema käest saame kõik, mis

Varivon on uuesti valmis naerma pahvatama, aga
pühapäevase kipra kiskudes kustutab tulukesed
vaiklusest silmades.

«Kutsi juurde, siis Fedora juurde,» nõustub

«Kõik mõlemad sammuvad läbi köögiviljaaia lese väi-
ma poole. Muldrilt tõuseb neile vastu pika-
ne. Ta kleidihölmast pudeneb maha kirju-
dud aine koori.

«Kõik, kotkakesed!» ütleb ta ja tema täid-
used avanevad naeratuseks.

«Mida võiks võtta ainult ühe pöraka, kuid
kui põhjata?» põristab Varivon kiirkõnes.

«Kõik jaoks võib-olla ei ole, aga kuidas siis
kõikastele mitte otsida!» Fedora naeratab veel
ja mängib tütarlapselikult silmadega; ta
juba veidi närtsmud näol eretavad punased

«Kas ta on!»

«Punastab sügavalt, tabades endal lese kavala

«Sahvris ulatab Fedora pudelid, põletades
oma kuumade tugevate sõrmedega.

«Võta peaks minema, siis astuge aga sisse,» rää-
b silma vaadates

«Noh, kuhu pilku peita, väljub Gritsko sahvrast.
«Noh, aga näo poolest pole viga. Kurat ise on

«Kõik mett valanud,» tähendab väljas Varivon,
pudelit taskusse. «Kuid see viinahulk, mis ta
«Kõik ära on joonud, uputaks küll tare ära»

Päike on üle keskpäevajoone jõudnud.

Kuumaks köetud õhk lõhnab päevalilledest, kanepist ja õuntest. Lähed läbi küla ja lõhnad muutuvad alati sama: Võgnankal tungib sõormetesse kopsurohu ja uude keele hõngu, Zaretšnaja annab end tunda roheka roosa mörkja ristikheina taoline vesipipar, samuti lõhnab seal kuldse üheksavägise järgi, metsa lähedusest haistame kuivanud kanepit ja kummelit, teel aga mägimünte. Aga kusagil ei kao õunte soe lõhn. Tundub, nagu oleks õhku lastud seista mörkjalt sablukõun, punapöselisel suislepal, mahlakal valgel klaaril ja tumepunasel martsipanil. Varem kasvasid need sordid mõisnike, suurmaaomanike ja kulakute aedades, karja mõisates ning huutorites. Kuid tuli revolutsioon, heit mõisnike põldudelt piirikivid, andis kehvikutele ja hädajärglastele maad — andis maad neile, kes eluaeg pidid läbi ajama magdeburgi kartuli paastutoiduga. Uude peremehed panid istikud mulda kirsi- ja kirsiaia külje alla ja puhastasid rohtaedade õunapuudega äärestatud teed. Sügiseti ja kevaditi oli laatadel raske pääseda vanade rite juurde, mis ägisesid Vinnitsa puukoolist toodud istikute raskuse all.

«Mille üle sa mõtlema jäid?» küsib Varivon, sõprade küünarnukiga müksates. «Olemegi kohal!»

Kõrge plankaed eraldab Bondaride õue tänavast. Majast paremal, väikeses rohtaias kummardub kaevakook, vasakul rohetab köögiviljaaed. Elumaja vastas kahe mooruspuu vahel seisab uus rehi. Bondaride õue pole suur: kõik, mis oli võimalik üles kaevata, lasti köögivilja alla. Maja vasaku külje akende ees paistab väike eredavärviline lillepeenar. Igal pool valitab puhtus, maas ei leia õlekõrrekestki — kohe on näha, et siin peavad korda tütarlapse käed.

Aiapoolsest pilukil aknast vilksatab Jugiina must põhjaga punaseroosiline pearätt.

«Ajasime tüdrukule hirnu peale!» naeratab Varivon rahulolevalt, kuid võtab samas tõsise ilme — muldriit istuvad tädi Maria ja onu Ivan.

Bondar hoiab mõlema käega «Radjanske Selo» nunnariiti ja loeb, peaga kaasa noogutades. Tema lühikesed vaevalt huuli katvad vurrututid värisevad veidi.

«Ivan, kes siin majas näevad vaeva!» tere-
tule!»

«Ivan, kes siin majas näevad vaeva!» tere-
tule!»

«Ivan tõuseb naeratades muldrilt. Ta on tugev, tugev. Tema tarkadest kavalavõitu silma-
tõusevad igale poole kanavarbad.

«Ivan kummardab külalistele vaikides.

«Ivan Gritskoga otse põllult. Ilm on nii kuum, et
«Ivan ei püüa päris higiseks. Lähme, ütlen talle, minu
«Ivan poole sisse, sest janu on niisugune, et kui
«Ivan lõunat pidada, siis tuleb ka õö peale

«Ivan aga, luiska!»

«Ivan tõstab pilkavad hallid silmad üles, ta
«Ivan juures värisevad peened kortsukesed.
«Ivan noogutab külalistega igati nõus olles tähtsalt

«Ivan kuumus, niisugune hirmus kuumus
«Ivan ei tungi kanad ei tule aia alt välja,» räägib ta
«Ivan silmitsedes.

«Ivan on kogu aeg kuidagi ebamugav. Ta tam-
«Ivan jalale ega tea, mida öelda. Veri tõuseb
«Ivan kordesse, kõrvus kumiseb.

«Ivan veendub lõplikult, et poiss ei tulnud tühja
«Ivan seda enam et Varivonil on taskud märga-
«Ivan Kuid ühegi liigutusega ei anna ta oma
«Ivan märku «Teadagi, tulevad põllult, tahtsid
«Ivan kutsutada... Oskab aga see Varivon valetada!»

«Ivan siis tuppa,» kutsub ta ja paneb esimesena
«Ivan esimesena.

«Ivan järele lähleb aeglaselt tugev, õlgadest ja vöö-
«Ivan Ivan Timofijevitš.

«Ivan on puhas ja valge. Lenini portree ning kahe
«Ivan talooni — «Talvepalee vallutamine» ja «Ko-
«Ivan omalises kommuunis» — kohal ripuvad käte-
«Ivan tal voodil on mägi patju. Valgete püüride alt
«Ivan sirge vahepitsi punased padjakotid.
«Ivan seisab rautatud, kaanele ja külgedele
«Ivan lilledega kirst.

«Ivan, too värsket vett!» hüüab ema võõrusse.

Tare teisel poolel koliseb ämber, kriiksatab üks keegi jookseb kiiruga aeda.

«Istuge, istuge, kallid külalised!» kutsub perenaine pühkinud põlleservaga üle tammise pingi.

«Sihukesel pingil on kosilastel hea istuda,» ei ütle Varivon ennast enam pidada.

Sõbra nende sõnade puhul käib Gritskol võbinud keha. Pea häbelikult rinnal, tuleb Jugiina peast joostes tarre, asetab ämbri kärmelt puust alusele ja hakkab kruusiga vett ammutama.

«Joo terviseks, janune!» sõnab ta Gritsko juurest astudes.

«Kes sa armusid kaunisse neiusse,» sosistab Varivon vaevalt mõistatavalt, et vanemad ei kuuleks.

Kuid kas on praegu võimalik Mariika eest midagi varjata? Ta teab juba üksnes huulteliigutuse ja mida keegi ütleb, oskab mõtteid ja tundeid ette lugeda.

«Ilus, tubli poiss ja, nagu näha, pole ka tuulepea hulga. Mis siis ikka, vaatame, mis edasi saab...» pöörab silmad Gritskolt tütre õhetavale ja õnnelikule näole. «Häbeneb — esimest korda tulid noormees majja.»

«Joomisest ei taha nagu midagi välja tulla,» krusutab Varivon nagu, kruusi suu juurest ära panes. «Liiga külm. Võib-olla on see veidi soojem?» Ja paneb kaks pudelit lauale.

«Niisuguse kuumusega?» imestab Ivan Timofijev, kuid tema laia, põletatud telliskivi värvi näo ja silmade läikimise järgi on näha, et isegi kõige kuumemas suhtesahjus ei ütleks ta napsist ära.

Märkamatu täitub laud kausside ja klaasidega. «Külaliste terviseks! Aitäh, et vaatama tulid!» ütleb Timofijevitš tõuseb kombekalt laua äärest püsti. «Jutt on sel hetkel kindel ja väärikas.

«Teie terviseks!»

«Minu vanaema, olgu muld talle kerge, rääkis nii: «Kui jood — siis sured, kui ei joo — sured samuti. Seepärast on juba parem juua.»» Ja Varivon tühjendab klaasi ühe sõõmuga.

«Küll on kibe, küll on kibe,» krimpsutab Mariika ja amult ülemise rummuni.

«Sis mötlesid — et me joome mett Ivan pead vangutades imestust.

«Küll ei lahe!» räägib Varivon haavades. «Sa ei teinud huuligi märjaks.»

«Ajab tüdruk vastu.

«Aitäh, ütlege sus teie ise talle! Minuga on jutt joo, siis nagu noaga torgatakse süda-»

«Jugiina! Ta sündiski meil niisuguse arastusega.»

«Nakene olid ka sina ise,» naerab Ivan. «Ei taha maitstagi, peale pulmi aga rüüpa-»

«Vanamees!»

«Joo hammustab ruttu pekki peale ja püüab Gritsko pilgu eest kõrvale põigelda. Sellele Ivan pilgust, jutt muutub kindlamaks, lõbusad pilk peatub üha sagedamini Jugiinal.

«Varelevad tütarlapse meelekohtadel kord lameline pats langeb seljale, kukla peal kuldised juuksesäbrud. Praegu meeldib ta rohkem kui tookord tantsuplatsil.

«Lõpuks temaga?» Kuid viinauiimasest rõõmust ei taha külmad kõhklusepiisakesed: «Kui õige vaba elu maitsta... Aga kui vaba elu maitsta sel ajal tüdrukule kosja. Säärane ei ole meeste vahel!» Lõpuks püüab ta kinni hoida pilgu ja ohkab tahtmatult: «Kahju, et kahju on ka meest. Tahaks veel veidi jargi elada, kuid tüdrukut käest lasta ei saa.»

«Terviseks, Grits!» Klaas suure, otsekui pronksist kae sõrmeliste sõrmede vahele surutud, ütleb Timofijevitš tema poole.

«Terviseks!...»

«Kas see kõik küll välja kukub?» Gritsko ütleb. «Ka tüdrukut oleks vaja paremini jada. Ei saa ju, pea ees, vette hüpata, kui sa ei tunne.»

«Meie Jugiina terviseks!» Varivon tõusis, juba nagu gatavalt raskemini. «Et oleks jõukas...» ja lõi endale ise ehmunult suu peale; keelelt oleks peaaegu hõlpsalt sanud torkav pulmanali «...ja seljast küürakas.»

Mariika ja Grits teevad näo, et nad midagi ei kuulnud, Jugiina aga punastab pisarateni.

«Kui kauniks ta muutus! Jumala eest, ilusamat poikustagilt leida,» mõtleb Grigori.

«Sinu terviseks, tütreke!» Ivan naeratab ega pooldadipoja sõnadele tähelepanu.

«Eeh ees on veel palju päevi. Küllap jõuan iga nädala ühe järele mõelda!»

Tütarlapselt pilku pööramata joob Grigori aeglaselt malt kui teised.

«Kelle juures sa praegu niidad?» pöördub Bondar Varivoni poole.

«Kelle juures juhtub. Eelmine nädal olin Dami juures, siis kolm päeva Denissenko pool, nüüd läksin Safroni juurde üle. Ainult et — sealt vist tuleb varsti plagama panna.»

«Näljutas su ära?» naerab Ivan Timofijevitš. «Kas juba oskab!»

«Oskab, ja kuidas veel!» nõustub Otšeret. «Kui lõuna toob, siis kalla see või koerale — toit lehkab millegi muu kui kuradi enese järgi. Küll ma proovisin kord nii, kord teisiti Safroni meiega koos lõuna sööma panna. Ütlesin, et borš on nii vägev, et ei puudunud rasvakorrast läbigi. Tema aga, ihne siga, isegi ei naeratanud selle peale, pressis ainult läbi hammaste. «Kibeda töö ajal ei söö ma kunagi lõunat, võtan ainult hommikust ja õhtust. Ei minul ole aega lõunat süüa.»

«Kas kirjutasid enese maaharimisühistusse siiski, küsib peremees häält tasandades, vaadates viivuksele seletarepoolele läinud naisele järele.

«Aga kuidas siis! Kahju ainult, et minu nimi ei ole nimekirjas viimasena. Mina aga armastan töö juures ja viinaklaasi taga esimene olla. Ühistule on praegu kõik lootused. Kui ainult taliviljade külvi ja veoloomi ja inventari antaks... Jugiina, sa oled juba nagu kihlatud pruut! Vaata, et sa viina pisarate järele ei jäta! Ivan Timofijevitš, mis te arvate, kas me

...antakse? Sellest päevilisetööst on meil nagu juurikad üles tursunud.»

«Kooritas oma laiale vasktõmmule käele. See on meie joonekeste võrguga nagu jõesuu»

«...annavad,» vastas Bondar veendunult. «Kuid meie põhikirigi pole veel kinnitatud. Kuid kinnitama hakkab?»

«...võim! Tema kinnitas juba ammu kehvi-... õigused. Peremeesteks kogu eluks. Mõis-

«...mõista!» muutus noormees lõbusamaks. «Kuid valja, et meil on lootus oma maalapikesed üles künda?»

«...lootuse!» Ivan Timofijevitš tõmbas silma. «Sinu lootus on väikesevõitu,» lisas ta, «...sõnu meenutades.

«...» erutus Varivon ja pani viinaklaasi kõrvale. «Juba oma hobustega sulle korralikult... Pöörab maa segamini nagu seakari... et su põllul kasvab ainult orashein ja...»

«...tosi,» kordas Grigori kajana. «Rikka pärast... kas või seitsmenda higi välja, tema... su põldu. Rehitseb seda ainult pisut,... tilgub verd nagu lähedase inimese pärast. ... rääkida — puudus tapab meid ja meie...»

«...meeleolu tuhmus. Pakatanud käed ei sirutunud klaaside ning lusikate järele ja noore inimese... mõistis Jugiina isa ning külaliste nägu... mõtlesid ühe ja sellesama peale.

«...kõrred põllud sirutusid nende poole nagu... vilud. Suur talupoja rõõm ja suur kurbus... mimeste silmades nagu unenägu ja tõelise... püüdsid põllu igaväsi hääli nagu muusi-... heliseb talulapsele juba hällist saadik. Säten-... valged kõrred kumblesid varju hajutades... pakuses; ohtelise nisku kuldsed kellukesed... helisesid. Kuid kained mõtted tagusid süda-

messe ilustamata ja ebapoeetilist karmusetalba; higit märjas sulasesvitkas¹ külmetas väsinud keha, silmade sädelus kustus näljasel uudseleiva-eelsel ajal...

«Ivan Timofijevitš, teie hakkasite ennist väikestest lootustest rääkima ja heitsite need siis kõrvale. Kuid suurtest lootustest sulaseelus pole ma veel kuulnudki,» katkestas Varivon esimesena vaikuse. «Mida me siis oma põllulapikestega peale hakkame?»

«Viskame kulakutele näkku, las lämbuvad! Meile aga antakse kõige paremad maad, ja kõik ühes kohas koos.»

«Mis te nüüd?» Noormees isegi tõusis laua taga püsti ja vaatas lootusega elatanud rahuliku peremehe otsa. «On see tõsi?»

«Tõsi.»

«Kes teile ütles?»

«Partei! Rajoonikomitee sekretär Savtšenko.»

«Siis on tõsi!» Varivoni ilme läks rõõmsamaks. «Kuid see esindaja, teate ju küll — Kramovoi —, ajas niisugust udujuttu: «Kollektiviseerimine peab toimuma järk-järgult, seaduspäraselt...»» ahvis ta Kramovoid järele ja muigas.

«Oleme meiegi teda kuulnud,» lõi Bondar põlastavalt käega. «Küllap ta sinulegi muinasjutte jutustas, et alustada ei tule mitte maaharimisühistutest, vaid kokkulepperühmadest?»

«Täpisealt niimoodi. Kelle ees ta küll värisema peaks?»

«Peab sidet trotskistidega. Kulakute tagapukis väriseb.»

Näost õhetama lõõnud Grigori kuulas tähelepanelikult ja hakkas korraga oma värske tenoriga tšastuška laulma; uljalt tihutas laul tares ringi.

Igasugu rühmitused
loovad vastasrinda,
aga rahvas seisma jääb
leninlikult, kindlalt...

«Nagu rusikaga silmaauku!» noogutas Bondar pead. «Murravad ainult iseendal kaela.»

Svitka — ukraina pikk ülekuub. (Tõlkija)

«Lühendab, parim maa saab meile?» ei jätnud Varivon järele. «Ja ühes kohas? Kogu meie artellile?»

«Nüüd! Kas meie pole siis parimad? Oma võimu pole me mitte võõraspojad, vaid lihased lapsed.»

Teda mõteldes, Ivan Timofijevitš, on nagu viinauim — ta kohutavalt tunneb seda.»

«Kulakute ette aga visatakse meie lapikesed?»

«Tõsi! Las mängivad vahel ka laialipaisatud maaharimistele peremeest!»

«Muidugi on kulakute jaoks isegi maalapikesest hõõr. Peaks neile nagu pahadele vaimudele ainult et anda.»

«Muidugi soost ei ole kahju?»

«Ei, soost ei ole kahju,» muutus nokastanud Varivon heldeks, kui oli pisut järele mõelnud.

Nüüd Jakovlevitš aga rääkis, et Maidan-Sobolivskis arendavad kommunaarid kõik madalad, kõrkjaid ja «võrdikku» täis kasvanud jõekaldad ära ning saavad neist saarast saaki, et aina imesta!»

«Muidugi anna me neile ka sood. Heinahang neile ribide»

Varivon lõi rusikaga vastu lauda ja sööginõud linal lauale kellele kaebliku helinaga.

«Tõsi! pani käe sõbra õlale.»

«Makedoonia Aleksander oli suur mees, kuid ega ta jätnud veel maksa toole lõhkuda.»

«Makedoonia Aleksander? See vallutaja? Ei olnud ta meie külast pärit... ja ega ta ka Vartšuki juures ei teinud.»

«Hakkasid naerma.»

«Kõndas siis sina, Gritsko, elada mõtled?» küsis

«Timofijevitš. «Kas sa ühistusse varsti astud?»

«Mul on enne veel vaja uus maja valmis ehitada.»

«Muidugi tuli tagasi ja jutt ühistust katkes.»

«Muidugi teie kuidas tahate, aga mina lähen küll aeda aegamööda vähe pikali,» ütles Ivan Timofijevitš ning

«Lõpuks kadus ka perenaine. «Las räägi-
minu vahel...» Kuid aeg-ajalt tuli ta mitmesugustel
mõtetel tuppa tagasi.»

«Nonoh, ära sa nii väga laiuta midagi!» Gritsko kat-
sus Varivonist nagu tüütavast parmust lahti saada. Tal
endalgi oli imelik, et ta ei suutnud tüdrukuga kokku
leppida, kuid kõik on ju siiski alles ees...

Tare oma poolpimedate aknakestega on palju näinud nii palju, et nüüd on juba igav vaadatagi. Seepärast lebavadiki nüüd varbaia kõrval värskelt tahunud palgi oodates meistreid. Gritsko pole vähe võõrast põldu küündnud, voorides vaevelnud ja riigimetsas külmata nud, et teenida kord rubla, kord palgikene uue töö

"Hull, hull oled!" Vanade hammaste tüükad helgivad
 ja ümmang sisselangenud suud ümbritsevate sügavate
 ja võrk hüppab kord üles, kord vajub loiuult alla.
 "Muide ka enam rusikaga lehma lüpsa — pool
 pool kogu aeg udarasse, kunagi aga võtsin kahe
 viimase piisa välja. Kui leiba hakkas sõtkuma,

tõmbab taigen mind ennast astjasse... Võta rutem naine, nurjatu...» Kuid isegi selles «nurjatus» on tunda armastust lapselapse vastu.

«Võtan, vanaema.»

«Millal?»

«Uus tare on vaja püsti ajada.»

«Oh sind, peremeest! Kui naise võtad, aitavad nooriku sugulased ehitada, ülearune kopikas jääb taskusse. Sa kuula sõna, sest kui vanad töö ju jätaavad, siis noored õppust võtavad... Kas sa arvad, et ma sunniksin sind naist võtma?» Ta hää nõrgeneb. «Aga jõudu ei jätku enam. Olen oma töö juba ära teinud, Gritskol Päeval liigun veel kuidagi ringi, aga hommikul, kui lavatsilt tõusen, valutavad kõik kondid... Kus sa, kus sa, pimeloom!...»

Väravast jooksis sisse lehm, kes tümpas madala aiamulgu poole, kavatsedes köögiviljaaeda karata. Lüpsikuga vehkides sörkis vanaema Orina talle kergel sammul risti vastu.

«Käbe veel! Kae, kuidas lippab!» Gritsko puhkes hääletult naerma, toetudes seljaga vastu palki. «Laseks õige memmele talveks saapad õmmelda. Tal pole ju millegagi välja minna. Kui palju on ta oma eluajal rassinud, kui palju tööd teinud!»

Hämaridub.

Metsa poolt lähenevad tumesinised varjud, kuid sin. köögiviljaaedades, on nad veel vaevu tuvihalli vinega kaetud. Päeva jooksul kuumenenud tahatud palk lõhnab teravalt, meenutades seda, et üsna hiljuti elas ka tema, kasvas uhkelt ja kahistas oma lehti. Köögivilja aia taga luhal hakkas häälitsema rukkirääk, kusagi eemal sõitis teed mööda vanker. Siis aga muutus küla nii vaikseks, et isegi tuul ei julgenud kustutada kahte esimest tähekest taevatelgil.

Südamesse valgus soe ja rõõmus tunne. Sellisel tunnil ulatavad unistused julgemini käe tegelikkusele.

«Ehitan niisuguse tare nagu Bondaridel — kahe poolega, välistrepi ja sahvriga, ainult veidi väiksema. Kui palju see õige maksma läheks?... Oi, ei jätku sul, pole selleks raha! Ei jätku... Katsuks lihtsama üles hüüa vilksatab jonnakalt kaine mõte.

«Võta ka lihtsama. Mis mulgi siis viga oli?» ohkab vanaema-aastane osmik oma hambutu suuga.

«Ta üled oma aja ära elanud, ole nüüd parem vait,»

«...»

«Hakkab endamisi arutama, kui palju kahe poole ehitamine maksma läheb.

«Nellust — esiteks,» painutab ta sõrme. «Kaheksa...» Juba klaaside eest üksi võtab meister kolm... Tuleb talvel jälle päevatööle minna.»

«Kas vajub kõssi — kas ta lapsest saadik vähe...»

«...»

«Talle hakkab mõni habemik sinu üle päeval kui ööl...»

«...» «Kui õige lehm maha müüa? Või...»

«...» «Kuid peal Viimaks ehk aitab...» «Dmitro? Olgu kuidas teistega on, aga Goritsvit...»

«...» «Kui ta nüüd ainult hobust ostma ei hakka...» «...» «Kui ta nüüd ainult hobust ostma ei hakka...» «...» «Kui ta nüüd ainult hobust ostma ei hakka...»

«...» «Kui ta nüüd ainult hobust ostma ei hakka...» «...» «Kui ta nüüd ainult hobust ostma ei hakka...» «...» «Kui ta nüüd ainult hobust ostma ei hakka...»

XXIV

«...» «Kui ta nüüd ainult hobust ostma ei hakka...» «...» «Kui ta nüüd ainult hobust ostma ei hakka...» «...» «Kui ta nüüd ainult hobust ostma ei hakka...»

Lõpetamata vaidlused löid uue jõuga lõkkele: jutust hakkasid osa võtma ka need, kes kogu oma elu jooksnud koosolekutel suud lahti teinud. Nende meeste jutt oli napolisõnaline, kuid raske nagu muld. Nagu uudis maad kündes tõstsid nad üles otse riiklikke küsimusi «Vili! Vili!»

Selles sõnas oli tunda elava nurme hingust, see täitis kõik tänavad nagu seeme põllud; tema järel joondus kogu maa pingeline töörohke elu, kerkisid sinise taeva all tehased, piiridele seati üles tankid...

Rajoonikomitee sekretäri Pavel Savtšenko kõne värkendas nagu kärestikuhoovus talupoja hinge ja visas argipäevamured taganesid, andes teed värsketele tõusmetele.

Kulakud ja nende ustavad suuvoodrid läksid ärevile. Küll lõikavate, küll ettevaatlike, küll jämedate, küll alandlike sõnadega püüdsid nad neid tõusmeid maha tallata — on ju väga ohtlik, kui kehvik hakkab mõtlema mitte ainult omaenese maatükist, mitte ainult võlgadest ja teopäevadest, vaid ka üldriiklikest asjadest. Igalt poolt hakkas mürgitilkadena sadama viha, keelepeksu, ohkeid, räpaseid summutatud naljatusi.

Mõnda kivi visates on kerge stepilättekest sogsalt muuta, kuid järve lainet ei vaigista ka metsikuks lünnanud hobusekari. Kehviku üksildasse hinge on keeratud kahtlust poetada, eriti veel siis, kui ta läheb kulaku õnne kummardama, paludes laenata härgi või teopäevade eest kausitait jahu; kuid bolševistlikust sõnast kindlust leidnud kollektiivi jalgade ees pudeneb see kahtlus laiali nagu räpane, kõlbmatu seen. Sellest asjaolust ei saanud tugev, kuid lühikese aruga kulaklus aru.

Kuulates, kuidas Danilo Zajatšuk karvakahludest kasvanud suud kõverdades juba mitmendat korda tütutava parmuna pirises, et sel aastal oli tal viljaikaldus küsis muidu sõnakehv metsavaht Miron Pidoprigoa tehtud imestusega:

«Nii, ütlete, et vili ka teil ikaldus?»

«Aga kes siis mina olen, kas teistest parem või?»

«Ei, ega ma seda ütlegi, et te teistest parem olete. Seda teab igaüks, küsi kellelt tahes.»

Ümberringi hakati naerma.

ta teab, Miron Petrovitš, et ta kehvikut ei mänd

... ta on kodus kõik kruusid kuldrahasid täis

... on maa sees hallitama läinud!»

... rublakestki!» kuulutas Zajatšuk.

... naer piitsutas teda nuudihoopidena.

... ette, taganes, otsides kaastunnet, kuid

... helkisid vastu niisked, nagu kastemärjad,

... allmad.

... vist mitte puudakestki vilja?» ründas

... puudakestki!»

... ühtki?»

... ühtki?»

... valeta?»

... väik mind keset laia põldu maha lööks!»

... karvase rusikaga endale vastu rinda. Ta okullisilmades peegeldusid vaheldumisi viha

... Lohme õige Gorodištšesse. Seal ootab meid ... jõua kuidagi ära oodata,» pöördus mehine ... talupoegade poole. «Ma arvasin, ... klubis nii mõnigi oma pattu kaht- ... tuleb välja, et hunt kärvabki hundina.»

... käsi libises rinnalt alla. Kokkupigistatud ... nähtavale liigeste kondid. Rövedalt van- ... maruvihane rahajõmm metsavahile kal-

... polaid» — noored kui ka eakamad talupojad — ... natult ja asjalikult Zajatšukist kinni, nii- ... natult ja asjalikult viskasid ta täie hooga üle ... köögiviljaaeda ja pöördusid temale pilku heit- ... ukogusse tagasi.

... hakkas köögiviljaaias kiirkõnes kädis- ... vihane hääl:

... aga, vaata, on ennast rasva õginud ja käib ... peenraid tallamas, susi sind söögu! Noh, ... misud kisun sul terve habeme välja, nii et su ... ära ei tunne!...»

... pöördusid ümber.

Koogiviljaaias taarus nagu joobnu üleni mulles
Zajatsük, tulivihane perenaine aga ründas teda hauda
kanana

Miron Petrovitši kõrval kõndides mõtles Dmitro
kamatult ainult ühest ja samast: «Kui Zajatsük
oma vilja Gorodištšesse, järelikult ka tema sugul
peitsid selle kuskile lähedale. Peaks Varivoniga met
ära käima.»

Ta rääkis oma mõtetest ka metsavahile ja kõik suu
dusid külanõukogu poole.

Külanõukogu trepil tuli neile imestunult vastu k
jalg Pivtoratski, väike kollase näo, helesiniste p
nud silmade ning pimestavalt valgete hammast
mees.

«Jälle kambaga! Kas te siis tõesti ei jõudnud en
koosolekul tühjaks rääkida? Kas sa, Miron Petrov
kavatsed tööpoolest peaoraatoriks hakata? Vehid k
olekul kätega nagu aruandja. Ainult kas tribüün
välja kannatab?»

«Tribüüni pärast võid mureta olla. Tribüün ei k
nata ainult lobasuid,» vastas Pidoprigora rahulikult
võttis äranäritud piibutobi suust. «Kas seltsimees
tšenko on külanõukogus?»

«Ei ole.»

«Aga Mirošnitšenko?»

«Samuti mitte. Mina üksi jäin majja.»

«Noh, sind me juba näeme. Kus nad siis on?»

«Pärast koosolekut läksid ühistumeestega põllule

«Ühistumeestega?»

«Nojah! Nad said maa nagu mahlaka õuna. Kul
tõstavad nüüd kära!»

«Missugune maatükk neile siis antakse?»

«Mäeseljak.»

«Teavad, kuhu minna! Seal on kõige parem
Dmitro poole pöördudes tegi metsavaht ettepan
«Lähme ka meie sinna.»

Kõik hakkasid minema. Nende varjud veeresid h
suure massina mööda puude voolitud varje.

Kost Pivtoratski pidi hämmelduses kohe neile j
ruttama, kuid jäi tagasi vaadates kõheldes seism

ta külanõukogu juurde, sulges ukse ja veeres
härneterana teistele järele

hakkassinise kaare tagant kerkis mäe-
põu leivapäts.

andavalise ettevaatusega liikus väike rühm

laba luha põllule Pavlo Mihhailovitš Sav-
anti erutatud, mõistis, mida tema kaasla-

hõltsid
hõltsid karedaks muutunud otsaesistele laotusid va-

hõltsid põllulised, toekad mõtted. Kinnistel kortsulistel

hõltsid imestus, rõõm kui ka kahtlusevari.
hõltsid olid kerkisid kõrgemale, mehed otsekui

hõltsid ka Mirošnitšenko. Ta naeratas.

hõltsid on, kui maa ei rõhu inimesi alla, vaid
hõltsid kõrgemale,» sosistas ta Ivan Timofijevitš

hõltsid jagas aga pärast samuti sosinal oma

hõltsid aasta tuleb meelde. Esimene maa-

hõltsid tulevad suuremad asjad päevakorda...

hõltsid ühendas Ivan Timofijevitš teda poolelt sõ-
hõltsid ta pani parema käe rinnale — sõrmede all

hõltsid meloloogid
hõltsid puudutas õlga tema õlga:

hõltsid noormehena sale, kuid varakult hal-

hõltsid Mirošnitšenko näis talupoegade keskel ühtaegu

hõltsid ja kõige noorem. Mõnikord tundus

hõltsid, et sekretär läheb aastatega koguni

hõltsid, eriti just siis, kui ta koosolekutel esines.

hõltsid kõned olid alati noored ja tarmukad nagu

hõltsid veed.

hõltsid Pavlo Mihhailovitš,» vastas Bondar. «Al-

hõltsid kujunenud ma mäeseljakust veel mõteldagi.

hõltsid antakse kusagilt heinamaa servast, et

hõltsid puupruukimist... Kuidas te siis ise selle

hõltsid tule?

hõltsid hakkas naerma.

hõltsid on säärane halb komme kujunenud:

niipea kui ühe maaharimisühistu kinnitame, kutsu otsekohe koosoleku kokku — rajooni põllumajandusosakonna juhataja, rajooni täitevkomitee esimees, ja nem agronoom... Tähendab, me ei eksinud?»

«Oleks ainult kogu mäeseljak meile antud, muud aga on kulakute naabrus meile nagu nuga selga. Nõu trambivad ja tallavad viljad ära,» sõnas Stepan Kušnir.

«See on teie eneste teha. Töötage koos rahvaga, arendage arendavate kehvikute komiteega. Elu ei lähene sotsialismile mitte jõakestena, vaid laiade jõgedena. Mäeseljak — see on alles teie esimene samm. Unustamatu ja erutav nähtus nagu emale ta lapse esimesed sammud. Nende järel algab tõeline kasvamine.»

Oru niiskus jäi selja taha. Ühetasaselt nagu mõnede inimese hingamine hoovas näkku küpse punase taime soojust ja rahu. Tõusti veel kõrgemale.

«Siin ongi teie maa, seltsimehed!» Savtšenko lõi oma selged silmad üle ühistumeeste käia. «Võtke endale. Töötage. Looge ta hoopis uueks.»

Sõnatud, tõsised ühistumehed vaatasid põldu, nagu näeksid seda esimest korda. Nüüdsest peale said nad nende leivaks, nende eneste lihaks. Sellel ei ühtinud enam sulasevikatite oiates parandamatu puudus, vana avanes teine, alles tundmatu, kuid lootustest täis maailm. Ärevus polnud südames vaibunud, aga sibi muutusid juba niiskeks ja heaks.

«Nii heaks muutuvad talupoegade silmad siis, nad on nurmel esimese viljavihu kätele tõstnud,» ütles ratas endamisi Savtšenko, jälgides talupoegi ja nende eelset põldu.

Päikese vastuhelk oli kastel juba tuhmunud, pehkesid sinasid, nagu oleks sinikamarju maha poetatud. See oli ka kogu maa, kandes hoogsa taeva lõbusaid pilve. Imeilusates värvides lillevanikuna puhkes silma. Läbipaistvas õhus kostis jõekohin hällilauluna.

«Nüüd oleks meile maamõõtjat vaja,» ütles Bondar. Savtšenko juurde astudes.

«Ehk ootame veel veidi?» Savtšenko kurdudega silmad ahenesid uurivalt.

«Miks?» imestas Bondar valvsaks muutudes.

«Kas ei jõua enam oodata või?»

«Oodata, Pavlo Mihhailovitš, nagu sulane...» Bondar maad olen ma ainult sulasena ja päev...» Bondar, nüüd aga tulen peremehena põllule. Bondarimeestega. Ja pealegi veel missuguse pere...» Bondar kannatus seisab küll viimase niidikese...

«Bondar Timofijevitš, vähemalt mõni päev, kuni...» Bondar hobused saate.»

«Bondar...» ohkas Bondar kergendatult.

«Bondar...» Bondar jooksul mõtelge oma naabritele,» pöördus...

«Bondar...» Bondar juured laiuti ja...

«Bondar...» Las igaüks tõmbab endaga alguses...

«Bondar...» Bondar oma parima sõbra, oma naabri. Mitte...

«Bondar...» Bondar, vaid kogu põld tuleb ühistu kätte...

«Bondar...» Pavlo Mihhailovitš,» vastas Mirošnitšenko...

«Bondar...» Kulakutega me juba naabrimeesteks ei...

«Bondar...» Bondar nad sohu.»

«Bondar...» Bondar maagite! Nende jaoks on soostki kahju.

«Bondar...» Bondar kuid saavad kommunaarid võsakallastelt...

«Bondar...» Bondar, et...» segas Varivon end jutu sekka.

«Bondar...» Bondar ma seda tead?» küsis Ivan Timofijevitš.

«Bondar...» Bondar tagasi hoides.

«Bondar...» Bondar pidid Varivon juba solvuma, kuid...

«Bondar...» Bondar aru. «Sellest räägivad paljud.»

«Bondar...» Bondar, et kõik hakkaksid sellest rääkima, et uus...

«Bondar...» Bondar nende silma all nagu taim heas mullas,»

«Bondar...» Bondar tähelepanelikult noormehele vaada...

«Bondar...» Bondar minagi... Jutustasin kõikidele sõp...

«Bondar...» Bondar dantele,» kiitis Varivon ennast.

«Bondar...» Bondar ühahtas korra ja pöördus kõrvale...

«Bondar...» Bondar poole jooksid põldpüüde parvena mõned...

«Bondar...» Bondar tulevad meie juurde,» tõusis Varivon...

«Bondar...» Bondar...» Bondar pomises Stepan Kušnir imestunult.

«Bondar...» Bondar Ainult sinu eite, Ivan Timofijevitš, pole...

«Bondar...» Bondar, saab vähema käraga läbi,» tähendas...

«Bondar...» Bondar jutult alla vaadates. «Näha on, et igasugused...

elemendid on neid üles kihutanud. Pane tähele, veel mõlluks minna!»

«Minu arvates on nad päris rahulikus meeleolus. Vaadake, nad ei astu, vaid otse hõljuvad,» ütles Mironitšenko ja heitis lõbusa kõrvalpilgu Bondari poole.

«Teame juba neid luigekest!» vangutas Bondar ja lisas häält tasandades: «Vaata et häbistavad neid veel seltsimees Savtšenko ees... Et nende eest ka kile pääsu ei ole! Svirid Jakovlevitš, võib-olla lähepeame nad kinni? Juhime vähemalt tule kõrvale.»

«Ei maksa,» vastas Mironitšenko naisi uurides. «On neil, nagu mulle näib, küllaltki selgesti sihitud.»

«Kui meil sellest ainult palav ei hakkaks!»

Naised tulid piiripeenra juurde, jäid kohnitseisma, tervitasid ja vaatasid meeste poole lootustulvil silmadega.

Bondarile jäi see hetk kauaks meelde. «Meie ei vägi,» mõtles ta tulijaid tänu ja vaimustusega vaadates.

Eredates rätikutes pead olid nagu päevalilled päikese poole pööratud. Pilgud olid suunatud kauaoodatud maale.

«Mängitavad silmadega nagu tütarlapsed,» lausub Varivon Ivan Timofijevitši poole kummardudes.

«Küll nad sulle mängitavad...» ennustas viimane vaevaga naeru tagasi hoides.

Esimesena sööstis mehe kallale mustasilmne sõbranna Olga Viktorovna, Kušniri naine:

«Pole midagi öelda, aktivistid! Lähevad maad valama aga naistele mitte sõnakestki...» Ta vaatas mehi käskivalt ja pilkavalt otsa.

«Kahetsen, kahetsen...» laiutas Stepan käsi.

«Näen, kuidas sa kahetsed! Südametunnistust ei ole meil!»

«Neil kellelgi pole südametunnistust!»

«Millal seda enne on nähtud, et ilma naisteta!»

«Salakoi!»

«Ma räägin oma mehega kodus!...»

«Noh, nüüd läheb laht!» Ivan Timofijevitš ütles käega, mõeldes kurvastusega, kuidas teda ka läbi võetakse.

«Me ju tahtsime teile ütelda...»

... Äiapapa tahtis ükskord mähkmeid

... andke neile!» lõi Pavlo Mihhailovitš

... «Et nad oma naisi ei unustaks...»

... naer põimus sundimatult naljadega ja

... kirumistega. Suured sõnad maast-

... naistega kõrvuti mööda järsku jalg-

... Rasked, tööst kurnatud käed

... need noorenesid, nende põsed

... leidsid kõik endale istepaigad ja kuu-

... Nina, näoga kuulajate poole, mõtlik

... Nais, et sellest oli alles veidi aega

... katkiste köite kopitanud udemeid,

... hakkasid talle isegi kaldaäärsed puud täis-

... ühendas mineviku olevikuga nagu ühe jõe

... aastates mees, kelle

... väliselt hiilgav

... Savtšenko tundis sõna hinda: tal oli õnn

... aastal Leninit kuulata;

... ajalugu on juhi

... umbuskliku kahtlusevaimu,

... märkamatu meestele

veel lähemale ega pööranud jutustajalt silmi, uskudes et nende tööst parkunud käed võivad seda kõike teha.

«Pavlo Mihhailovitš, ega see ometi muinasjutt ole pääses viimaks Olga Viktorovna suust.

«See on meie homne päev. Ta on igast muinasjutust parem.»

«Aga kas me jõuame seda ära oodata?»

«Kui palju me seni ka ei rassinud, kuid kogu aeg elasime ainult peost suhu. Iga viljatera oli higiga imbunud.»

«Kas tõesti tuleb kord niisugune elu?» kordas ta niri naine.

«Tuleb. Seda tahab bolševike partei.»

Järsandikult laskus alla rühm talupoegi. Nende sammus Miron Pidoprigora.

«Mis inimesed need on?» küsis Pavlo Mihhailovitš.

«Need on meie kehvikud.»

«Seal on ka keskmikke.»

«Ausad inimesed!»

«Siin ongi teie jõud. Ärge neist lahti ütelge, te ei make nad endaga kaasa.»

«Jõud» veeres aga kära ning müraga kaldale ja ei jätkunud nende jaoks enam paate.

... Öhtul, kui jõe sinine udu oli orgudesse valgust tõusis Safron Vartšuk tühjaks jäänud mäeseljale. Nagu üksildane hunt, pea süngelt ölgade vahel, langes ta tatrapõllule, silmitses kummargile laskudes mäe jäänud sügavaid jälgi, vaatas siis vihaga ringi nõuamõttlikult seisma, pörnitsedes küla poole. Seal vilksis ühte sulades salapärased ärevad tulukesed nagu muistatud kuldsed terad.

Kusagil lähedal häälitsetesid põldpüüd. Safron vaatas, tal hakkas külm. Ta toibus alles siis, kui arvas, et legi samme kuulvat.

«Kes kurat seal ringi kolab?» hüüdis ta ja imestas tema hääles polnud enam endist jõudu.

Ta sammus edasi ja libastas kastest niiskel põlvepeenral. Kukkudes silmas Safron tumedat kogu hüpapas püsti. Kuu tuli pilve tagant välja ja vahetaks üksiku metspirnipuu külma kühmu varju.

XXV

... Jätkuvad möödusid nagu läbipaistmatus udus. Lõhnas rahutust tööga summutada. Dmitro ei olnud peaaegu ühelgi ööl ennast täielikult välja, tema kohnunud näol oli jonnakuse pitseri kõrval mõnusa vari, mis kustutas mustade silmade sära. Ta istus vaikides ja sageli ei kuulnudki, millest ema rääkis juure kohal ühinesid kaks valminud viljaterad ühe kulmu, nendest madalamale aga oli tekkinud sügav kurd.

... Tema tugevates kätes. Dokial hakkas vahel tunda, kui poeg pisut kühmu hoidudes lõi poolteise abiga löega vikatiga ja millestki hoolimata teha, lga vikatilöögiga maha lüües rea lõhnavaid viljakõrsi.

... Vikatit all, nagu oleks keegi teda juustutanud. Viljapead kummardusid hambulisele alla ja langesid kõrrele ühtlaselt laotatud kaatritaja peatus, hakkas vikatit luiskama, sellelt põllule hulk pikki hõbedasi kiiri, ja kummardus vajuma ehmunud kellukate kohale. Nii käis ta enda põllu läbi, ilma et oleks kordagi vikatinõjatunud või puhanud.

... Kõrre kaes, astus Dokia Dmitro juurde.

«Vah, pojake, niiviisi rassida?»

«Kas te räägite?» Dmitro tõstis imestunult kulme, aga helendas kõrtes nagu välg pilvede vahel.

... Kõrtes enese ära. Isegi loomadele antakse

... millest te räägite! Ei katkesta midagi — te ei saate midena ilma,» naeratas Dmitro nukralt. Ta astus kaer vikati all ja maha langesid viipõlvunud niidetud, veel elavatest kõrttest.

... Kõrre laius põllu ääretu avarus. Tõusvast päikselõhnutatud roosakas udu jooksis talle vastu.

... Kõrre, olukui aastasadade hämarusest ilmus nähtav, sahistades laiavõraliste pärnadega, mis kogu udu jooksul kuulnud nii Karmeljuki, Kotovski, kui ka Boženko laule. Kaugel paistis lohust aedlastest ümbritsetud küla ja tegi maanteele

kummardusi. Kusagil jääraaku taga helises vikat nööd. Seda teisega kaasa ning kustus siis kõrgel heledal noodil.

Dmitro heitis pikad juuksed märjalt laubalt ta, Viljapeade tihnikust helendasid talle uuesti vastu need silmad. Ühe hoobiga niitis ta kaks rukkilille ma ja hirmunult värisesid need külmal kõrrel.

Mis asi teda vaevas? Ta ei saanud sellest ka isegi. Rahulolematus pures teda uneski. Oli kahju mitte ebamäärasest — ei tea kas möödunud aastatest võistlustest, mis südame ainult lõkkele süütas ja tuhaga kattis, nii et polnud enam nurgakestki näha. Võib-olla tuli see pooleldi ununenud tunne tema juurest uuesti tagasi? Rumalus! Ei võinud ta ju esimesest armastusest armuda — ta on paremaidki näinud. Juba ilusamadki tüdrukud on Dmitrole silma vaadanud, ole sealt leidnud seda vastusetulukest, mis on selles igasugustest sõnadest. Pärast esimest armastust leidsid nad ühed end pimesi lainetest kanda, keereldes kuum või ainult sooja, tõelises või kunstlikus keerises, eraldades elustavaid voogusid sogastest ojadest, tahtagi sulguvad endasse nagu tigu. Dmitro muutus kuumaks, nõudlikumaks enese ja teiste vastu.

«Tütarlaps peab olema puhas, nagu oleks ta kuum vees kümmelnud, et minu ja tema vahel ei oleks varju. Seda varju ei saa südamest peletada ega loomaga kinni katta. Mitte rikkus, vaid au kaunistab mõnda.

Sellest ununematust ajast on palju vett merre valanud. Väsimatu töö hommikust õhtuni, ohjeldamine nagu esimene äike, või kuum ja raske nagu kibed pölvitöö, töö, mis pani kogu keha valutama, rahul ning lohutas teda. Südames aga asusid külvamata ded nagu seemned salves. Ja nüüd hiilis kutsutud erutus uuesti tema südamesse. Ja sellesama tööga ta oma erutust summutada.

Dmitro ei töötanud nii ennastsalgavalt mitte pärast. Ta armastas maad nagu oma ema. Näis, et oleks ta isegi seemne idanemist kuulda võinud. Ta mitme versta taga esimesi oraseid vaatamas, ta mardas rõõmu ja murega nurme kohal. Viljapeade kas lõbustas või kurvastas kätt, viljapõllu rohket

muutust tema südant. Kas ei leidnud ta teadlikult ning toimetustes iga päev midagi uut ja huvitavat? Kas ei laiendanud ta seda tööde- ja eluvaldkonda, kord äsjaloetud agrotehnilise raamatut Vladimirist toodud uute seemnete abil? Kas ei leidnud ta talvel armastusega sääraseid kirste, et isegi puu naeratas, elustudes tema tugevate käte all?

Kas ei kahleks vikat ning kulmudelt langevad

«Tule, peremees!» Hangule toetudes jäi ta seisma.

«Nagu sügisene vesi, lainetas tema ja ta ei tahtnud niitmata kaera.

«Vastas niitja selga sirutades. «Kuhu sa

«Kuhu sa, Vartšuki juures viljapeksumasinal.» «Kuhu sa, tööle?»

«Tuleb ju kopikat koguda. Pagana tare maad soontest välja imenud. Võta ette maad — kahest käest on ikkagi vähe!»

«Tule, et sa tahtvat naist võtta?»

«Muidu. Vanaema on üsna haige, ilma ma ei ole aga meie elu teadagi missugune. Nii et ma ei taha parem. Ammu oleks aeg vaesusest välja minna, enam mingit tahtmist talviti sulaseiket kanda. Huh, kole mõteldagi!»

«Tule, Jugiinaga,» tabas Dmitro ennast kade-
«Mis siis, peame lõbusad pulmad. Raske

«Tule töusta, iga kopikas on tal verehinnaga

«Dmitro kujutleb, kuidas peiupoisid toovad nooriku kätte uude tarre.

«Ma ei taha vahel sisse. Peame emaga nõu, võib-olla talhaga, kui tarvis on,» sõnab ta aeglaselt, sõb-
«vaatamata.

«Ma ei oleks pidanud rahast rääkima — hobune on ostmata. Kuid oma kavatsuse ja tahtmatu kaudu, mida ta Gritsko vastu tunneb, otsustab ta noorukit aidata.

«Ma olen sõna eest!»

«Astu homme õhtul sisse, täna ei lähe ma enne põllult koju!» Ja Dmitro sammus teisele põlluserale mööda kahara kaerajõeekese kallast, mis teda Grigori lahutas.

Raske vihu sidemega osavalt kinni köitnud, sirutab Dokia nõtket, veel kühmu vajumata selga ja vaatab poja poole.

«Ehk sööme veidi? On aeg.»

«Võib ka,» nõustus Dmitro. Ja hetkelise vaikuse järel lisas: «Ema, Grigori palus pisut raha laenuks.»

«Kõige parema meelega annaks, kui ainult ei ole Kõrb poleks ära surnud... Otsigu mõni jõukam vana.»

«Ma juba lubasin talle.»

«See veel puudub! Ise ju ütlesid, et peale lõunastame hobuse. Aitab juba Danko orjamisest.»

«Ostame hiljem, talvel. Siis on hobused ehk ka kättesaadavad.»

«Nagu ise arvad. Ainult ära taliviljadega hõõruda jää.»

«Ei jää. Danko ütleb, et annab mulle härgi niipea kui vaja peaks minema. Tal on neid rohkem kui ühes kohas. Ta tahab minu käest oma vanemale tütrele mõned tellida. Ma viskasin paberile, kuidas mööbel välja müüa, mille peale ta heast meelest isegi üles kargas, kui ahnepäits! Nüüd püüab iga hinna eest meeltmööda. Ei kukkunud kirumagi, kui ma tema silma all rohkem hakke vankrile ladusin.»

«Seda kõike on ainult lühikeseks ajaks,» ohkaski. «Kõige parem on ikka endal hobuse mure. Praegu ei ole sobiv aeg Grigorit laenudega toetada. Kahju on poisist küll, aga millal ta ükskord raha ta maksab...»

XXVI

Päike loojus. Pilved ohkasid, virgusid ja hakkasid purpurpunase jõena metsalatvade ja õhtutähe vahel kuma.

Õös sahisesid küpsed suviviljad, kõrgel kummitas aga, väärikalt nagu kaks venda, seisid kaks viljakat

«... kappasid hilinenud vankrid ning tihe lõhnav lõhn end kuulmatult väljadele.

«...» koju. Tee hingas talle sooja tolmu, mis tõusis roidunult ja krigises rataste all. Väsinud tõusis puhkust. Dmitro kujutlusse tõusis küla, kus juba nägi õues ema, lüpsik käes, ja talle meelde tuli, kuidas poolavatud uksest väljub veel üks inimene, kui kujutles, et naisel on valge rätik peas, mis tal ei suutnud ta tabada.

«...» puukate paistvas helesinises valguses õõtsus kohal kitsas kuusirp. Kaks rida vanu haralisi ühinesid pea kohal mustiliseks võlvkaareks; teine meelõhna nagu perekatest soojadest pakkest. Väsinud ja majesteetlikud pärnad kulgesid ühesil, ühinesid seal noorte aedadega ja liikusid moodulades talupoegade elamuist ning põldudest lõppematu elu ise.

«...» palstis kotovskilastele püstitatud mälestus-

«...» pölluäärsel allikal õõtsus kuu hõbedane valgustus. Dmitro pidas härjad kinni, need jäid ta väljutasid oma ülespoole sarvedega pead kül-

«...» ei ole suur, kuid temasse mahuvad siiski nii palju, kui ka kõrge kummis taevakuppel kuu- ja pilvedega; isegi allasälvatanud valgusnööled, mis ta põhjas, hommikul aga kohtub temaga. Veel allikas on külm ja sellel on puujuurte juba vanadest aegadest saadik kiidavad pöllu- ja vee vett.

«...» kõige niiskele murule toetudes kummardus kulvanud huultega vastu noore kuu hõbedast tõusnud tähed põgenesid laiali, peitusid kallaste alla, kui inimene üles tõusis, hakkasid nad uuesti tõusma. Tundus, et pimedusest kerkivad esile tumedad piirjooned; tema tare aga on ainus, mis ei muutu. Keegi ootab seal niitjat, vaadates välja aedadest. Ainult et väljastpoolt on ruudud tuul, mis ei ole neis näha.

«...» õhtust, Dmitro... Timofijevitš!»

Dmitro isegi võpatas ootamatusest, ent tajus ka tütarlapse hääles kõhklust: nähtavasti ei teadnud kuidas teda parem oleks hüüda.

Eha kahvaturhelises paistes seisis teel, reha Jugiina.

«Tervist, tütarlaps! Oled vist küll endale liig nud!»

«Seda küll, Dmitro Timofijevitš. Tahtsin odra täiesti kokku panna — ribake jäi veel järele, kui panema hakkas!» Ta muigas leebelt ja nagu enesenaerdes. Kähärad juuksed varjutasid tema näo, talle selle kahvatumaks ja vanemaks. «Seon vihkusid ja kardan hirmsasti — koju on ju kauge minna. Ja vihud hakkidesse said, oligi õõ juba käes. Ja küll pole ainust hingegi!»

Üle naeratava näo libises hirmuvari. Dmitrol oli hea tunne. Ta silmitses vargsi Jugiinat, silitas mõni käega rasket neiupatsi, vaatas tema suurtesse piklik silmadesse ja talle tundus, nagu oleks ta juba niiviisi temaga õhtusel niidetud põllul seisnud.

«Kartma hakkasid?»

«Ja kuidas veel! Hakkasin teed mööda edasi jooksema. Ise mõtlen, et lähen otse üle põldude. Pistisin mõõda jooksmata ja torkasin jala katki. Otsesihis langesin ja ei saanud üles tõusta. Nüüd siis lonkangi...»

«Küll on äpardus! Kas jalg sai väga haiget?»

«Küll ta paraneb!» Vasakut jalga varvastele tõeldes astus Jugiina Dmitro kõrval härgade järel.

«Istu peale!...» Dmitro kohendas kõige äärmiselt viljavihu istumiseks.

«Aitäh, ma lähen jala.»

«Ma sulle lähen! Roni peale, ütlen ma!»

«Nojah, roni! Aga mis inimesed ütlevad, kui näevad?»

«Mis nad siis ütlevad?»

«Nagu te ise ei teaks! Satu ainult mõnele poolikule hammaste vahele, kohe hakkab terve rääkima: «Dmitro sõidutas Jugiinat laulatusele.» Ma neid juba tean!» ja vaatas Dmitrole oma silmadega otsa.

«Küll ma siis ta küljekondid selle eest üle loen!»

«... et alla peale. Ainult et küla vahel tulen ma uuesti...»

«... tahud.»

«... roni reha vankrile.

«... oli tütarlast peaaegu märkamatu käelligu-vankrile tõsta, hetkeks läbi pluusi tema keha läbi tunda. Toetudes reha vahakarva varrele, lükkas vihu tüükapoolsele otsale.

«... ei pudeneks. Kohe näha, et peremehe naeratas Dmitro, astudes koorma kõrval.

«... mööda kitsast, kuust valgustatud jalga... aga kerkis kord valgusse, kord mattus ta kuharasse varju. Valgus ja pimedus vaheldus tütarlapse näol, muutes kiiresti selle ilmet. «... tahtnud ka istuda, oma õlaga puudutades õlga, tunda põsel pehmete loki-»

«... Hirmutad veel...»

«... niiviisi koduõue ette: ta lööb väravad ja vanker veereb mööda kastest muru, jättes talle kaks tumedat niisket rööbast. «Tule maha, istu, tee õhtusöök valmis! Ohoo, ma näen, et sa juba koorma otsa hoopis magama jäänud...»

«... vaatas tagasi. Ratastega puude varje tallates vanker künkast alla ja tütarlaps naeratas, õõtsutades otsas.

«... ei ole enam hirmu?»

«... sellisega nagu teie karta on?»

«... sellisega?» oleks Dmitro küsida tahtnud, kuidas. Ta pani ainult käe rehale, tütarlapse käe

«... minna mööda kuupaistelist teed, vaadata vahelt tuumakate terade kuldset külvi ja mille lõikaja oli taeva helesinisele põllule maha lasknud... Dmitro tundis, kuidas tema hinge-»

«... praegu teeb?»

«... konda hooajatoodele.»

«... et maaharimisühistu võtab kulakute...»

«Kas tõesti on hilja? Ma ei pannud tähelegi.»

Tagasihoitud naeratusest värahtas ainult parem põlv. Isegi huuled surus Dmitro tugevamini kokku, et mitte oma erutust välja anda. Kuid kas on võimalik emal kõikenägevate silmade eest midagi varjata? Juba see, kui poeg õue astus, mõistis Dokia esimesest pilgust, et tema süda on rahulikumaks muutunud, ja ema raudas asus murega segatud rõõm.

«Aeg on õhtust süüa, pojake.»

«Kas pörsas on laual?»

«Oli, kuid ei jõudnud sind oodata ja jooksis ära.»

«Näib, et kurvastus on tõesti mööda läinud,» mõtleb Dokia.

Dmitro astus tarre, kuupaistest üleni valgustatava ema aga seisis veel kaua keset õue. Kitška¹ alt tungisid välja kaks juuksesalku, piirates varjuna kurdunud uuristatud laupa. Läbi kortside peenikese ämbliku võrgu oli veel näha endist ilu, nagu sügispäeval vaata ämblikuvõrgu vahelt välja varjujäänud leedripuumade kobar.

XXVII

Tuli kustub ja ahju mustas suuavas helendavad kuldhammastena söed. Vahetevahel puhkeb oranžhaljaste süte kohal altpoolt tungiva sinise leegi hambulised lakk ja siis hakkavad ahju vastas seinal kolm väike tantsisklema. Jugiina asub kärmesti õhtueinet seadmas. Ikoonidenurgas istub Ivan, tema kõrval Mariika, vananenud ja väga rahul sellega, et mees on lõpuks oma suvivilja rehe alla vedanud.

«Nüüd on mu süda jälle oma õige paiga leidnud, ja saa vihm enam vihkusid märjaks teha ega loom laad tassida.»

«Sinu südameke langeb ju korda viiskümmend saapad sääرده ja tuleb siis uuesti ilusasti oma paigale tagasi,» ütleb Ivan ja puhub huuli prunti ajades lusikale naerliigutab oma lühikesi vurrunutte.

¹ Kitška — vanaaegne ukrainlannade pühapäevane peatoimetaja (Tõlkija.)

«Täna on täna pehme nagu vaha ja tal ei tule päevade mõnadega õrritada. Või veel! Nisu on juba küll, hirs, mis veel põllul kasvab (just täna käis hirsid maha), pole küll eriti tihe, kuid see-eest ilma hirsid ka poõrised on pikad. Kõigele sellele lisaks on veel pühapäev ning ta võib hiljem tõusta,» ütleb juba keegi, kelle kaela tööd veeretada: «on kae vanud käbedaks, laiskleja ta ei ole.»

«Õhtust sööma, Jugiinake,» ütleb ema sõbraliik, kes on oma tütart silmitsedes.

«Ma ei taha,» ütleb ema kõrvale, võtab lusika ja toetab pead leivaviiluga.

«Võta oleks kusagilt härjad muretseda ja kohe peale selle taliviljad maha teha. Varased külvid andsid täna palju välja, hilistel põldudel aga vehitakse vika-mõõda paljast maad. Iga rohukörs tahab nagu inimese,» arutab Mariika.

«Tahab, vahel ajad sinagi asjalikku juttu,» tähendab

«Kas pole tõsi või?»

«Kas me oleme on öelnud? Oota, varsti saavad meie talu liikmed loomi ja põllutööriistu.»

«Kas me oleme sellest on?»

«Kuidas mis? Eks meiegi külva siis õigel ajal.»

«Või et ma ei astunudki välja? Petsid mind? Kui palju olen ma sulle rääkinud!» tõstab naine häält.

«Ma ei astugi. See loba unusta kohe heaga ära. Kula-kannupoisid on su pea päris segamini ajanud...»

«Ma mulle juba sellest rikaste ees kummardamisest:»

«Kui põllu üles — tee päevi, vead viljavihud koju —»

«Kui põllu üles, tood metsast puuprahi välja — tee päevi!»

«Kui põllu üles, tood metsast puuprahi välja — tee päevi!»

«Kui põllu üles, tood metsast puuprahi välja — tee päevi!»

«Kui põllu üles, tood metsast puuprahi välja — tee päevi!»

«Kui põllu üles, tood metsast puuprahi välja — tee päevi!»

«Maa — see on üks, ühistu aga — hoopis teine. Sellega ei too sa endale midagi muud kui ainult hädakaela. Vaata, kuidas inimesed sind vihkama on hakanud, keegi ei anna isegi enam härgi.»

«Kas need siis mõned inimesed on? Need ju kulakud!»

«Kulakud, siis kulakud, kuid ühistust astu välja.»

«Tuleta vanapaganale välku meelde! Kui sulle ühistut tarvis, siis on teda vaja Jugiinale. Kas sa tahad ka teda võõra tööga kurnata lasta? Saadad ta päeviti sena tööle, nagu ise oma elu maha matsid? Meie sinu venitasime kõik oma sooned võõral põllul ära, las tütargi saab vähem vaeva näha. Jätkub juba igavikulaseelust!»

Ivan teab, millega naist veenda, ja see vaikibki hetkeks, ise sealjuures ohates ning vargsi Jugiinat silmitsedes.

«Hea küll, kui näed, et midagi on halvasti, siis anna ilma pikemata lahkumisavaldus sisse.»

«Mis sa veel ütled?»

«Ema, te ärge kartke — ühine maaharimine teie melle ainult kasu. Kõneleja rääkis sellest komsomolkoosolekul!» pistab ka Jugiina oma sõna sekka ja jonnastab, et ta jutt nii abitult välja kukkus. Kuid ta julgustab teda pilguga. «Ivtšanka külas töötavad inimesed hästi, ei jõua oma elu ära kiita.»

«Oled oma vanuse kohta liiga tark! Lähed mehele, siis astu kas või kommuuni!» katkestab Mariika teda kurjalt ja läheb teisele tarepoolele.

«Ahaa, tähendab, et hakkame üheskoos ema kollektivismi,» naeratab Ivan Timofijevitš. «Ainult et ega meil nii väga leplik olegi. Tulipea, muud midagi. Aga Ivtšanka kohta ütlesid sa tõtt. Inimesed on seal hea moodi, ühes meeles elama hakanud. Maakorraldust viisid nad läbi. Nüüd aitab neid agronoom. Ei meil viljasaak nende oma vastu saa.»

Ivan sirutas käe värske ajalehe järele. Tema paljud sõrmed avasid ettevaatlikult suure, juba tolmuga kattunud paberi. Ajaleht on Ivan Timofijevitšile pidevaks sündmuseks. See mitte ainult ei ühenda teda kogu maailmaga, vaid tõstab teda kõrgemale igapäevase

... ning avab uued teed, mille poole ta juba ... südamest on püüdnud Isegi läbiloetud ... tema silmis oma väärtust — ta suhtes ... hoole ja armastusega ning peidab nad ... kate eest kaugele kõrvale.

«Kas sinu juures käis?» meenutas isa, silmale noorte lehekülje libisedes.

«Tema temaga koos rajoonikomiteesse.»

«Rajoonikomiteesse?»

«Komsomolpileteid vastu võtma,» ütles Jugiina varustatult.

«Tuleks laua tagant.»

«Head teed sulle, tütreke!» ütles ta piduliku häälega. Ta suudles Jugiina pead tugevate pakatanud ... ja lisas: «Ela... ela nii väärikalt, et peale ... teised sinu üle uhkust tunneksid!»

Jugiina vaatas isale säravate silmadega otsa ... rinna vastu tema rasket, tööst parkunud ... nagu päikesepaisteline õhtune nurm, mis lõhnavat vilja järgi. Jugiina tundis isegi läbi pluusi ... isa käe kõva soontevõrku. «Ma teadsin ... et te rõõmustate. Süda on teil säärane...

«Tähtis,» lausus Ivan Timofijevitš mõtlikult. «Sinu ... kaugelki mitte kõigi vastu hell. Ja ta ei tahagi ... olla. Selleks pole meil praegu aega. Hellad ... vanaeided, kes juba samme teise ilma seavad ... me peame tõelise elu eest veel kulakutega võituma. Minu süda, et sa seda teaksid, on mõnikord ... ja kõva nagu lõuend, mille tööst kurnatud käed ... näljaööde kestel kudunud. Ja hele on ta ... pleegitatud lõuend. Seitsmeteistkümnendast ... teda ikka heledamaks meie võim.»

«Kas vaatas pärani silmi isale otsa.»

«Kas mind vahid? Ei lootnud sääraseid sõnu ... tütreke, on puhas tõde. Ja ka sina pead ... olema, nagu teid komsomolis õpetatakse ... halb, kui inimeses kõik on hall — süda, ... palk. Hall värv on ainult põldvuttidele koostamine aga... No hea küll, mine nüüd pealegi

... ..

«Tuleb välja, et te olete nüüd Svirid Jakovlevitsšiga täiesti ühel meelel?»

«Me oleme temaga alati ühel meelel olnud,» vastas isa, mõistes, mida Jugiina küsida tahab. Ja selgitas esimest korda seda küsimust puudutades: «Sa arvasid õigesti. Mõtlen, tütar, parteisse astuda. Enne paneme maaharimisühistu nii jalule, et poleks häbi inimestele silma vaadata... Siis sõidan koos Svirid Jakovlevitsšiga partei rajoonikomiteesse...»

«Kuhu me siis küll ema paneme?» Jugiina silmad tõmbusid kavalalt kissi.

Isa hakkas naerma.

«See pole kerge asi. Peame tingimata naissaadikutega nõu. Ta tuleks mõne laisa ülemuse juurde panna. Seal ta siis kas õpetab teda tööd tegema või tapab oma kollega hoopis ära.»

...Tare oli vaikne. Tumesinine, pilvemägedest tume öö liibus vastu aknaid.

Ivan hingas ühetasaselt, kuid Mariika pani hirmu tähele, et ta käed on rinnale ristatud nagu koolnõu. Ta lahutas need kähku ega suutnud kaua oma peale levat südant vaigistada.

Kuu kallas oma kahvatut valgust tuppa ja põrandale hakkasid liikuma aknaraamide mustad varjud. Mariika silmitses magava mehe nägu — see oli nii omane ja isegi unes veidi pilklik. Juba noorukina pani ta Mariika oma naljadega mitu korda nutma ja on ka tänapäev samasugune. Isegi oma «ahaa-st» pole ta loobunud. Aastatega on see sõna temasse üha sügavamaid juuri ajanud, väljendades kord rõõmu, kord mõtlikkust, kord kurbust, kord viha.

Eeskojas krigises riiv ja kolisesid veeämbrid. See oli Jugiina, kes tõi vett ja sulges ööseks ukse. Ema tead et praegu peseb tütar leelisega pead, kammib juukseid ja seob need ööseks lahtiselt paelaga kokku.

«Ei Gritsko pühapäeval niisama lihtsalt meile tulnud, ei, kaugeltki mitte!» mõtles Mariika.

Siin on, mille üle rõõmu tunda. Kas see pole kalla kõige ilusam noormees, kes ta tütrele silma heidab. Kuid on ka põhjust kurvastamiseks. «Ilu ju patta ei panda, Gritsko on kehvik mis kehvik, pole tal õlga

paratult lähed säärasele mehele, pole siis aega armata. Ta võõra teenimine on kurb põli. Tahaks veidi rikkamaks saada, et tütar ei peaks ei teenijaks ega päevikojaks, vaid saaks kohe perenaiseks. Temast noorik...»

«Nägu ta, nägu ta!» kõmistas bass õues.

«Nägu ta, armas ta!» vastas viiul.

«Kas on? Vilksamisi paistsid sinisesse lõuendisse seltskondade tumedad piirjooned; läbipaistvasse õhku terav hõbedane adrahõlm; põrandale langetatud viltune tume raamistik, pennil pistis kukk ja kirema ja tiibadega vehkima.

«Kas tõesti hakkab varsti koitma?»

«Tõesti kõmises bass, seekord juba tänaaval mõrsja kõrval: «Nägu ta, nägu ta!» Mariika aga ei ole joobnut ning väimehel tuli teda käealt toetada.

«Kas tõesti, kes siis mu väimees on? Vaat kus lugu!»

Mariika ja ärkas. «Ei jõudnud teda õieti nähagi. Kui vaatad, pöörab, kavalpea, oma näo kõrvale ja tahab mu üle...»

Jugiina ei saanud kaua sõba silmale. Soojad märkused ja teepalmikud olid õlgadel laiali nagu rahutute sõrmed. Nüüd ootas ta pühapäeva rõõmsa eelõhtu ja kujutles, kuidas ta pärast lõunat hakkab istuma, imetleb ennast peeglist ja vaatab aknast välja. Sõbratarid tulevad talle järele? Ta kõrvus pillimäng ja kahisesid tütarlaste seelikud. Jälle Gritsko teda vanemate sõbrataride kadeduseks mõeldes.

«Kas mina süüdi, et tantsin teistest paremini?» Ema naeratab, tabanud ennast mõttelt, et ta ka tead seletust ei usu. «Ei maksa Ševtšik* pilli mängida, annuüksi mu kergete tantsujalgade eest.»

Oi, vaat-vaat, oi, vaat-vaat!

Kingsepal läks keerdu traat...

«Kas ta lastelaulu ja hakkas hääletult naerma, kuuldes, kuidas Gritsko, jäme põll ees, istub väikesel

* Шугрепп (ukraina k.).

kumeral kingsepajäril ja paneb mustade, pigitraadi viirudest kirjude sõrmedega harjast traadi otsa, harjas aga on habras ja läheb katki. Gritsko närib viha pärast peaaegu rusikaid.

Muusika mängib, Gritsko aga, saapaliist käes ja pigitraat hambus, kukub tantsima ning vihaselt laulma.

«Oi, vaat-vaat, oi, vaat-vaat,
kingsepal läks keerdu traat!»

«Miks ta küll pühapäeval meile tuli? Miks, miks? Tahtsid viina võtta ja astusid selleks sisse.»

Ta teadis, et petab ennast, kuid ta tahtis oma vabavõlletuse peita sügavamale, katta selle teistega, et sel oleks rõõmsam ja raskem üles kerkida. Kuid oletus ajas ikka enese üles, raputas teised mõtted maha, nagu rohi raputab kaste, ja häälitseis: «Mina aga tean, miks...»

«Mitte midagi sa ei tea,» pahandab Jugiina. «On sulle külas vähe minust ilusamaid tüdrukuid?»

Ja Jugiina hakkab mõttes oma sõbratare vaagima. «Näiteks Sofia Kušnir — Safroni teenijatüdruk, mille poolest ta ilus ei ole? Ainult et väikest kasvu ja lühemad sõrmed. Või Ljudja Vitrenko. Tumedad juuksed ja sinised silmad, sihvakas. Ainult liiga uhke, kõnnib ringi nii, nagu maksaks iga tema samm kulda. Või Kilina Prokoptšuk...» Kuid siin hakkab tal häbi. «Mis see näinud öieti on? Tuli äkki pähe sõbratare arvustamine hakata, nagu oleksin ma ise töepoolest kõige parem. Küll on inetu!» Jugiina isegi punastab häbist.

Ent siiski on meeldiv kuulata külanaiete sosinast. «Tore tütreke on Bondari Mariikal.»

Õõ kestab edasi — pehme ja hell, nagu ema käe puudutus lapsepõlves. Jugiinale meenub eilne õhtu teel ja Dmitro pikk tugev kuju. Kuidas ta siis Jugiinat vaatas... Ja kuum laine voogas üle tütarlapse, kui ta meenutas noormehe tugevaid kindlaid käsi, mis teda olid puudutanud.

«Ta pole üldse nii uhke ja metsik, nagu räägitakse.»

Meenusid jutud sellest, kuidas Vartšukid Dmitro olid läbi peksnud.

Kord ketrusõhtul Šuljakovide juures rääkis ta Dmitro Dokia: «Arvasin, et poiss on igavesti jalgadest ilma»

«Kord ei, kevadeks hakkas kõndima. Kord tuli õhtul ja võttis jalad lahti, kõndis mööda taret ja kui karjast läks ahju juurde, et lampi süüdata. Hüppasin välja. Mu pojuke seisab keset tuba, nagu kahvatu hõlvakänd, ja närib huuli. «Mis sinuga on, poeg?» «Ei saa isegi aru. Heitsin saapad ja läksin välja, kuid jalas tundusid veel ühed tallukad. «Võib-olla see viirastus mulle?» Tegin toa valgeks, aga oli nahk kuni pahkluni maha tulnud, nagu nagu paber põrandal. «Viimane mälestus tuli mulle,» naljatas Dmitro. «Kuid vaevalt küll meenustada.» Ja ta hakkas tükkidena vana nahka koorima, selle all aga oli noor roosakas ihu nagu...»

«Tütarlapsele tundus, nagu liiguks ta pea kohal. Noormehe silmad on süsimustad ja vaevalt näha, nagu karmilt hinge, nagu küsiks: «Kas oled? Missugune sa oled?»»

«Gritsko on sõbralikum, temaga on lihtsam olla, ja temaga tantsid, siis ei tunne maad jalge all...»

Oi, vaat-vaat, oi, vaat-vaat!
Kingsepal läks keerdu traat...

«Tuli küll endale liiga teinud.»

«Lõhe oli temaga kokku puutuda. Ei teadnudki, mida kutsuda — kas lihtsalt Dmitroks või Dmitrovi poigaks. «Kõik nad on head: nii Dmitro kui ka isegi Varivon. Varivonil on ainult ülemäära...»

«Lõhe ühe kuuleb Jugiina, kuidas Gritsko temalt küsib, tema aga punastab ega oska vastata...»

XXVIII

«Lapsed tõusid märke.»

«Kõik nende ees muutus otsekohe avaramaks, laiemaks. Seal, kus metsad taevavaranna olid, sähvisid loojangus hõbedased pälgud. Nad olid fantastiliste lillepeenardena, puistasid metsa teedega üle ja too vastas neile maheda helinaga.»

Nägematud töökad sepad ruttasid, et tööpäeva lõpuks päikesevalatistest veel lugematuid tähti välja taguda, kuusirpi karastada ja hõbedast kuuteed sepistada, mis iga silmapilk peab tiigile ilmuma.

«Tüdrukud, tüdrukud, vaadake, kui kaunis on ümber-ringil!»

Jugiina peatus, nagu oleks ta seda maastikku kogu tema ilus esimest korda näinud. Tütarlapsele tundus, et terve see avarus — nii põllud, metsad kui ka mägi, millel nad seisid, — hõljub kiikudes kaugusse. Ja see oli arusaadav. Täna oli kogu maailm talle avaramaks ja rikkamaks saanud.

«Niisugune taevast on ka meie tammikus. Ainult maalamas,» lausus tasa metsavahi väikesekasvuline mõtlik tütar Vassilina.

Ta vaatas nagu Jugiinagi imetlusega värviküllast loojangut, olles erutatud harjumatu vastutustundest, tõelise jõust, mille uued seltsimehed täna nendele selgeks tegid.

«Mida te küll nii vaatate, tüdrukud?»

Püsimatu Sofia Kušnir haaras peenikeste päevitunud kätega sõbrataride õlgade ümbert kinni, tõmbas jalad üles ja hakkas kiikuma.

«Oi, kui salalikud! Nägid kavalere, aga ei lausu sõnagi!»

Tegelikult aga silmas tema ise esimesena all oru põlluteel noormehi, kellel olid labidad ja kirved käes. Nende järel hakkas kõrgendiku tagant paistma traktor ja mägi vastas selle mürinale vaevalt märgatava varinaga.

«Tüdrukud, need on ju Komsomolski kommunistlikud noored,» tundis Sofia poisid ära. «Lippame nende juurde.»

«Väike laps oled või?» peatas Vassilina teda karmu pilguga.

«Selles just asi ongi, et ei ole laps!» pahvatas Sofia.

Ta loojangukumast valgustatud tõmmu näoke otsa hiilgas trotsist. Ta armastas õrritada seda häbelikku ja tasakaalukat metsavahitütart, keda ta hüüdis «mamma tütreks», kuigi tütarlapse ema juba ammu väikest metsakalmistul puhkas.

«Kas sul häbi ei ole, Sofia?»

«Ainult, ma tutvustan sind traktoristiga. Las ta õpetab sind hakama ja tähtedest rääkima, siis võib-olla puudub sinu magi nagu pojeng.»

«Kui ma ei suudaks sõnakehvaks jääda, siis ei suuda keegi muu kallimat kinni pidada — ta lüüakse sult üle, tead, tead, juba rääkimata...»

Vassilina nagu kattus heleda punaga, abitult pilgutas musti ripsmeid.

«Noh, ma tõesti ei tea... Kas sul häbi ei ole?»

«Minka, ära pahanda, ega ma seda kurjas mõttes ütlen,» hakkas Sofia tema ümber nurru lööma. «No oled sinis on, kui me poistega tuttavaks saame? Meie esimene komsomolikollektiiv rajoonis. Tead, on ka ajalehes kirjutatud, täna aga kiideti neid meid. Nemaad teevad eimillestki imesid. Kot-... No, kas te ei huvita? ... No näed nüüd — ja kui ma sind traktoristile mehele panen, siis saad veel huvitavamaks!»

«Minka rahule,» astus Jugiina lõpuks Vassilina kaitsele.

«Noh, vihmast pestud teemosaiik laskus oru hall-... hämarusse. Noormehed lähenesid. Nad jõud-... juba tütarlaste juurde.

«Hüüdu!» hüüdis tõmmu, terve välimusega, pordisärgis poiss.

«Õhtust, kui te ainult nalja ei tee!» vastas Sofia.

«Tüdruk, oled terav, vaata et torkadki.»

«Kas te olete nüriks läinud? Pärast tööd juhtub seda.»

«Nad hakkasid naerma.»

Vassilina sikutas piinlikkust tundes sõbratari käisest.

«Minka, ei ma armastan!» Tõmmu poiss valgutas silmi.

«Allah armastuse eest. Ta on teil varane nagu lõoke.»

«Teda hirmutage — lendab ära, aga veel halvem on,»

«Nad hakkasid hellaks teete: kahju on ikkagi,» teeskles Vassilina.

«Kas te olete Komsomolskist?»

«Komsomolskist, Komsomolskist,» muigasid poisid.

«Kas te olete kohast teie olete?»

«Minka, et te teed ära ei tallaks.»

«Siis sõidame traktoril kohale.»

«See on teine asi.»

«Teist räägiti täna rajoonikomitees. Kildeti,» ütles Jugiina, silmitsedes poisse, kelle nimed olid kuulsaks saanud.

«Tele olite rajoonikomitees? Kas olete kommunistlikud noored?» rõõmustasid noormehed.

«Saagem tuttavaks,» andis väikesekasvuline poiss otsustavalt Jugiinale käe. «Mark Lebedev Volga äärest.»

«Kas te juba kaua meie juures elate?»

«Kahekümne esimesest aastast. Nälja ajal toodi meid siia.»

«Levko Orlenko. Olin enne sulane, nüüd aga olen komsomolikollektiivi esimees,» esitles tõmmu nooruk end Sofiale.

«Sofia Kušnir. Olin teenija enne ja praegugi.»

«Varsti enam ei ole.»

«Kas olete mu elukäigu ennustaja?»

«Olen,» vastas Orlenko kindlalt. «Paari aasta pärast tuletad mu sõnu meelde.»

«See oleks tore,» ohkas tütarlaps. «Kas tulete töölt?»

«Töölt. Teeme soo aiaks, et seal mitte hundimarjad, vaid maasikad punetaksid... Mis asi see teil käes on? Komsomolipilet?»

«Täna saime.»

«Nii võib ta kaduma minna.»

«Ei lähe. Aga kus teie oma hoiate?»

«Südamele lähemal.»

«Meie paneme ka sinna,» vastas Sofia sõbrataride eest.

Kohale jõudis traktor. Sofia võttis Vassilina käe kinni ja vedas ta masina juurde. Kähara juuksetukaga tolmune traktorist hüppas teele ja nagu kasvas selle külge.

«On alles masin!» oli Sofia vaimustatud. «Kas katk suda tohib?»

«Tohib,» lubas juht suuremeelselt.

«Soe, nagu oleks ta elus... Vassilina, pane käsi külge! Ta näeb sageli unes, et istub traktoril,» selgitas Sofia noormehele.

«Mida?»

«Kas tõesti?» huvitus traktorist.

Vassilina punastas kõrvuni ega saanud sõnakestki vastata.

«Joo, joo,» vastas sõbratar tema eest. «Te ajage traktorit juhtu, Ta teab isegi, mis on radiaator.»

«Mida loka Jugiina juurde, osutades paljutähendava tüdruku Vassilinale ja traktoristile.

«Tütarlapsed, kas te ei karda koju minna?»

«Mitte sugugi. Aga kas teil ei ole õudne metsas öösel?»

«Oleme harjunud.»

«Kuidas ei tule kallale?»

«Kõik ei vahel hiilivad ligi. Vahel neljajalgseid, vahel ka kahejalgsed.»

«Kas te hästi elate?»

«Kõikjal kõige paremini, neiukene. Alguses oli raske, kui meil metsas veel peavarju ei olnud. Magasime siis kogu päev, katsime ennast taevatelgiga, huntide eest hoida lökketuledega. Pole viga, seadsime end sisse.»

«Mida abistas. Tulge meile külla, vaadake, mis me teinud oleme.»

«Mida, küll me tuleme.»

«Täna lähe Samoil Polištšukki. Kavatsen tema juurde reidi teha. Tuleme vaatama, kuidas te töötate.»

«Olge lahked!»

«Täna lähe, et viljanormi tasumise poolest ei ole meil esimeste hulgas?»

«Aga mitte ka viimaste seas...»

«Lähe nüüd väarikalt!» Orlenko surus soojalt Jugiina ja tütarlaps märkas noore esimehe hääles isalikku rõõmu.

«Mida?»

«Mida, küll me tuleme.»

«Aga mitte ka viimaste seas...»

«Lähe nüüd väarikalt!» Orlenko surus soojalt Jugiina ja tütarlaps märkas noore esimehe hääles isalikku rõõmu.

«Mida?»

«Mida, küll me tuleme.»

«Aga mitte ka viimaste seas...»

«Lähe nüüd väarikalt!» Orlenko surus soojalt Jugiina ja tütarlaps märkas noore esimehe hääles isalikku rõõmu.

«Mida?»

«Mida, küll me tuleme.»

«Aga mitte ka viimaste seas...»

«Lähe nüüd väarikalt!» Orlenko surus soojalt Jugiina ja tütarlaps märkas noore esimehe hääles isalikku rõõmu.

«Mida?»

«Mida, küll me tuleme.»

«Aga mitte ka viimaste seas...»

«Lähe nüüd väarikalt!» Orlenko surus soojalt Jugiina ja tütarlaps märkas noore esimehe hääles isalikku rõõmu.

«Mida?»

«Mida, küll me tuleme.»

«Aga mitte ka viimaste seas...»

«Lähe nüüd väarikalt!» Orlenko surus soojalt Jugiina ja tütarlaps märkas noore esimehe hääles isalikku rõõmu.

«Toredad poisid!» ütles Jugiina mõtlikult, kui tütarlapsed üksi olid jäänud.

«Toredad,» kinnitas Vassilina.

«Eriti traktorist,» haaras Sofia sõnasabast kinni. «Ja toredam veel see, et pani su kohe rooli taha istuma.»

«Sofia!»

«Ehitavad uut elu,» jätkas Jugiina. «Me oleme nendest maha jäänud. Tuleb järele jõuda.»

«Milles me siis neile järele peame jõudma?» pööras Vassilina usalduslikult sõbratari poole.

«Kõiges. Meil on nüüd silmad lahti, saame ise aru mida me teha suudame. Mina hakkan maaharimisühistuse tööle...»

«Mina hakkan isa aitama, et kurjad inimesed meid metsadele kahju ei saaks teha,» ütles Vassilina. «Hakkan metsa istutama... kõige paremaid puid... Jugiina, eks see ole ka komsomolitöö?»

«Mina aga uurin välja, kuhu Vartšuk vilja peitib. Kas mäletate, tüdrukud, Lenini sõnu: «Võitlus vilja eest — see on võitlus sotsialismi eest.» Kui aga mu teenistusaeg Vartšuki juures täis saab, astun samuti maaharimisühistusse liikmeks. Kas võtate vastu, Jugiina?» küsis tõsiselt muutunud Sofia.

Teel hakkasid mürisema vankrirattad. Tütarlapsed jäid vaikselt pimedusse vahtima. Nähtavale ilmus sõiduvanker ja sõbratarid jooksid sellele hüüete ning naeruga vastu — vankris istusid Bondar ja Mirošnitšenko.

«Õnnitlen teid komsomolipiletite saamise puhul!» tervitas tütarlapse Svirid Jakovlevitš. «Olge oma kõrge nimetuse väärilised. Kasvage julgeteks, õiglasteks ja kaunisteks inimesteks!»

«Aitäh! Kuhu te nüüd vastu ööd sõidate?»

«Sõitsime teile järele, õöhulkurid.»

«Svirid Jakovlevitš hakkas muret tundma, kus meie tüdrukud on, miks nad nii hiljaks jäävad. Seepärast tulimegi vastu,» selgitas Bondar.

Vanker veeres mööda kuiva, puujuurtega põimitud teed.

Tee ääres vilksatasid puud; padrikus vaheldus valgus varjuga.

«Kas laulame, tüdrukud?» tegi Mirošnitšenko ette-

«Laulame, Svirid Jakovlevitš!» vastas Vassilina kohe. Ta olnud ta ilmaaegu oma imeilusa hääle pärast «Mariika» nime. Tema laul pani karge õhtuse õhu Nooruslik tuhin võttis laulu tiibadele ja meeste madalad hääled vastasid sellele.

XXIX

«Bondar Ivan Timofijevitši poolt!» hüüdis juba lühikest kasvu laiaõlaline Stepan Kušnir. Ta laua juurde ja hakkas presiidiumile tähelepanemata kõva häälega ning veendunult rääkima: «Meist ei tunneks seltsimees Bondari? Tunneme ta meele ja tunnevad ka kommunistlikud noored.» Ta tõus kukivarvule ja laskis pilgu üle klubinurgas istunud noorte käia. «Imperialistlikus sõjas lõi ta sakslasi, sõdurina võitles valgete lurjuste vastu. Ta mõistab meie elu uut moodi. Võtan ühe lihtsa näite — Bondar. Kui äge tema Mariika ka ei olnud, kuid pole neil enam ühtki ikooni näha, mitte «Tosi,» Stepani silmad sädelesid naerust, «seltsimees, lasin ka mina Ivan Timofijevitši. Läksin ükstele pühi tema poole...»

«Bondar!» palus Ivan Timofijevitš presiidiumist. «Ei ole anti sõna — las räägib,» kostis kellegi pilguga.

«Bondar, seltsimehed! Bondar ei lase mind kunagi lõpetada. On harjunud, et temaga sõbrad oleme. Bondar minu initsiaali maha.»

«Bondar, panin sõnakese hakkama!»

«Bondar teistiti! Keeran mahorkat ajalehte alles ja olen selle läbi lugenud. Sina aga, Polikarp, suitustab ära... Nojah... Niisiis kodus on neil sihu- ja lood, et ära parem nägu näitagi. «Ei anna ma enam süüa! Ei ole sul minuga enam elu, jumalalad,» ütles Mariika talle, ise aga punub kambrist...

«Jäta juba, Stepan, palun sind!»

«Ehee, küll ma sulle jätan! Seltsimees esimees, kutsuge presiidiumi liige seltsimees Bondar korrale!... Lugu oli siisugune... Mariika võttis pühade eel ikoonid maha, võõpas seinad valgeks, aga enne kui ta jõudis uuesti oma habemikud üles riputada, otsustas Ivan Timofijevitš kähku tuba portreede ja piltidega kaunistada. Noh, läkski siis peremehe ja perenaise vahel kõvaks nägelemiseks. Kui mind poleks olnud, siis oleks potihargid platsi võetud... Mariika jooksis tarest välja, Ivan aga tegi akna lahti, läks ikoonidevirna juurde ja ütles: «Niikuinii keeb eit mõni aeg edasi, siis parem viskame ikoonid kohe välja. Las siis karjub end juba lõpuni tühjaks.» Mina aga ütlesin talle: «Tola...»

«Stepan!» oigas Bondar.

«Noh, mis sa kibeled?» pahandas Kušnir. «Kõik teavad, et sa tark mees oled. Siis, tõsi küll, oli sääranu juhus... «Veidrik!» ütlen talle. «Sa võta ikka enne klaasid välja, majapidamises läheb seda tarvis. Piltide ja raamidega aga, ütlen talle, prae endale munarooga, Mariika ju sulle süüa ei andnud...»

«Muidugi ei andnud.»

«Niimoodi tegimegi. Munaroog suriseb, Mariika aga lendab tarre nagu maru. Ivan pidi peaaegu pingi alla pugema, mina aga taipasin, mis teha: teesklesin jooksut, kukkusin kiruma. Naine arvas tõepoolest, et oleme seltsis pool pudelit viina kinni pistnud. Pani oigama haaras peast kinni — ja andis jalgadele valu! Isegi munarooga ei maitsnud!»

«Sa jutusta parem toonekurgedest,» heitis Ivan Timofijevitš talle vihaselt.

«Seda teavad juba kõik,» ütles Kušnir rahulolematult ja lõi käega. Nähtavasti viis vahelehuue ta tuju välja ja ta lõpetas ootamatult ruttu monotoonisel häälel. «Paremat esimeest kui Ivan Timofijevitš Bondar pole maaharimisühistule võimalik leida. See inimene seisab rinnaga meie kehvikuõiguste eest.»

Kušnir astus poodiumilt alla ja surus enese esimehe reas seisjate vahele. Elav ja tähelepanelik, kuulis ta kohe, kuidas keegi tagapool naeris ja toonekurgedest jutustas. Stepan pöördus ümber ja hakkas sünge pilguga otsima, kes seal naljatab.

Arvestades lõbusat sõna ja osates seda õigel kohal, võinud Kušnir siiski kannatada, kui keegi tema ammuaegset lugu meenutas.

Lapsedas oli ta kunagi olnud tööpoisiks Pilfpp perekondsest jumalakartliku ja osava külakurnaja. Nälja-aasta kevadel märkas peremees, et poiss sööb oma leivaviiluka kaheks ja peidab teise poole

«Kellele sa, karjalaps, selle leiva viid?»

«Punale.»

«Kuid seda teha lubas?»

«On mul nälja käes paiste läinud.»

«Noh kohe ära!» Maruvihane kulak võttis tal leiva kühalt välja. «Mina ei suuda kuidagi taibata, miks sa, muult, hobuste taga vaevalt jalgu järel veab, tema sööb, toidab veel teisi inimesi minu söögiga!»

«Seda hakkas peremees tööpoissi laua taha ja annaks ühele sööma panema ning jälgis, et see sööks, mu talle on määratud, ära sööks.»

«Mina ema, haige, jõevirvendusena heledate piinade ja haiguste naine, hingitses armetus leseubrikus oma viimaseid tunde. Ja kuidas ka taibukas ei püüdnud, siiski ei suutnud talle midagi anda.»

«Läkski tal peas kaval mõte, kuid see polnud midagi.»

«Kevadel kasvatas Danko üles suure hulga haneid. Vanimees armastas suvehommikutel Bugi äärde minna ja oma lopsakat haret silitades vaadata, kuidas haned nagu kaagutavad valged saarekesed ujusid. Sügisel toitis ta linde pudru ning pähklitega ja alles jõulu eel, kui hinnad tõusid, viis nad linna turule.»

«Kuidagi ema aidata, otsustas Stepan hanemunad toonekure omadega. Talus ei pannud seda teha. Ja milline oli küll Danko imestus, kui ta kaudokastide ees istudes ja rõõmsalt munakoorte nautimist ning sealt seest kostvat piiksumist kuulates tundis õrna hanepojukese asemel tõusis haudepesa pikaajalne, pika nokaga toonekureke! Jalga üles tõuples ta, märg ning õudsalt kõhn, rahutu hane-»

mammi ees ja hakkas siis mööda taret ebakindlalt edasi minema.

Peremees taipas kohe, kelle vigurid need on, ja rutatas raevukalt, kepp käes, sulast otsima, kuid sel ajal oli Stepan enese juba teise külasse tööle kaubelnud.

Hiljem, revolutsiooni ajal, kui Kušnir oma endise peremehe maad jagas, oli see tema ees peaaegu põlvitades.

«Kas tõesti tõuseb su käsi minu omanduse vastu? Päästsin ju su ema surmast!...»

Koosoleku lõpetas Svirid Jakovlevitš. Uuest elust kõneldes erutus ta endale märkamatuks ja tema sõnad leidsid kuulajate südames vastukaja, eriti noorte juures.

«Milles seisab meie tulevik, seltsimehed? Ainult kollektiivis. See on ainuõige tee, mis on meile kätte näidatud meie suure õpetaja Lenini poolt. Olgu igaüks igaveseks mees Vladimir Iljitši sõnad: «Kui me jääme ka edaspidi vanaviisi väikemajanditesse istuma, kuigi vabal maal vabade kodanikena, siis ähvardab meid ikkagi möödapääsematu häving...» Meie aga ei ole põdurakesed, me ei taha hukkuda. Me kasvame nii, et luud krudisevad. Kasvame vaenlaste kiuste... Võtame kas või kommunistliku noore Sofia Kušniri. Küsi temalt, kas ta tahab kogu oma eluajaks Vartšuki teenijatuks jääda, nagu ta oma lapsepõlve ja noorust ära rikkus? Ei taha!»

Mäletan, tungisime kord petljuuralastele peale. Vana sel talvel oli meil vaja üle Bugi minna, et vaenlast ootamatult rünnata. Jõgi oli jääkaane peale tõmmanud, nõu jää paindus nagu paber. Isegi roomates oli raske edasi liikuda. Me leppisime kokku, et kes sisse kukub, rabeleb ise vaikselt välja või upub — päästa ei saa mitte kuinii... Roomasime öösel ja kuulsime, kuidas koolis, kord seal jää ragises ja vesi mulksus. Aga oleks kas või ükski meist sõna lausunud! Vaikides vajutasime meie vennad põhja. Pärast seda ei jätnud me petljuuralastest märga kohtagi järele. Kas meie omad tõesti tookord seepärast hukkusid, et nüüd nende lapsed kuld- ja hõbedate juures palgatöölistena vireleksid? Mitte seepärast, seltsimehed! Vaid seepärast, et nii Bugi kohal kui ka kõikjal meie õnn õitseks. Et noorte aegade keskel unustaksid

lapsed, et need õhtuti elektrivalguses särak-
sime lapsed ülikoolides õpiksid, komandörideks
saaksid, et selline noormees nagu Vari-
ant mitte kulakutele, vaid enesele kuldset vilja
tootma ja riiki valitseks. Tee meie õnne juurde
ainult kollektiivse töö kaudu.»

Koosolekut valgusid noored väljakule. Kuskilt
ilmusid pillimehed ja kohe alustas viiul
lõbusat lugu, kutsudes tantsule.

Bondar vaatas poiste ja tüdrukute rõõmsat
mõtet oma lastest, kelle bandiidid olid
võinud. «Minugi Nastjake oleks praegu juba
võinud olnud.»

Bondar läks õige Ivtšankasse, ütles Mirošnitšenko
tasuks vaadata, kuidas nende maaharimis-
töö läheb. Nende kogemused oleksid meile kasuli-

ksid, ikka, lähme.»

Jakovlevitš laskis veel kord oma mõtliku pilgu
väljaku käia, naeratas tantsivale Sofia Kušnirile ja
Bondari kõrval edasi astuma.

Bondar ületas paat Bugi kääru ja lõi nina täpselt
võrre, mis katkes otse vee ääres. Hanipajude tagant
parajasti välja kooritud pajuvitsu täislaaditud
võrre.

Bondar pöördus Bondar hobusemehe poole,
«Kas teie ühistu esimees?»

Bondar hobusemees, loomult nähtavasti juurdleja
mõttekaleja, silmitses tükk aega tähelepanelikult võr-
re, kohendas koormasidet, keris ohjad peremehelikult
võrrele ja küsis:

«Kust esimeest te otsite?»

«Kust ühistu esimeest.»

«Ta, siis ühistu, ainult missuguse ühistu? Meil
on kolm.»

«Kas kolm?»

«Kolm. Kolm ühistut ja kolm esimeest. Igal
oma esimees. Alles paar päeva tagasi tõin oma
õnne põhikirja. Kinnitatud põhikirja. Anti
hobused. Pole viga, ilusad loomad... Nõndaks
õnne esimehe juurde te tahate minna?»

«Kes teil nüüd need esimehed on?»
«Petro Savtšenko, Ivan Ištšuk ja Danilo Samoiljuk.»
«Samoiljuk?» sai Mirošnitšenko rõõmsaks. «Partisan?»

«Partisan.» Hobusemehe hääl muutus kohe.

«Tema juurde meid saadagi.»

«Mjah,» venitas hobusemees ebakindlalt ja pöördus demonstratiivselt külalistest kõrvale.

Need vahetasid pilgu ja hakkasid ka vaikides koorma järel liikuma.

«Ärge minge selle Samoiljuki juurde,» hakkas hobusemees lõpuks rääkima. «Ta tegi midagi niisugust... et isegi minu perekonnas on nüüd pahandus.»

«Mida ta võis siis teha?» muutus Mirošnitšenko rahutuks. Ta tundis Samoiljuki kui head partisini ning bolševikku.

«Mida ta võis teha? Viis otse meie nina alt traktor ära!»

«Endale?»

«Muidugi mõista, et mitte meile, vaid oma ühistule. Mulle on sellest ainult pahandusi. Minu poeg Mikola õppis traktoristiks. Nüüd aga kiskus Samoiljuk traktor endale. Arusaadav, kuhu läheb traktor, sinna läheb ka traktorist. Ja nüüd tuli välja, et mina olen ühes meesühisühistus, poeg aga teises. Ma räägin talle, et tulge meie juurde üle, et mis töö see on, kui üks perekond on kahes organisatsioonis. Tema aga vastab mulle: «Kubli, ma tulen, kui teil pole traktoritki? Ma olen ju nüüd teie tüüpiline intelligent. Tulge teie meie juurde.» Aga kuidas ma saan üle minna, kui meie ühistu on ühes, Samoiljuk aga teises küla otsas. Niiviisi kulutad kõik saapad läbi. Milleks oli Samoiljukil vaja traktorit just enesest kiskuda? Kas siis see traktor oleks meid seganud või? Seda enam, et ka traktorist on meil omast käest...»

Mirošnitšenko ei suutnud naeru pidada.

«Aga kus ta siis ise elab?»

«Minu Mikola või?» Hobusemees sai suurepärase aru, et temalt küsitakse Samoiljuki kohta, kuid ta talus siiski mehi teelt eksitada. «Mitte väga kaugel. Annab et teda pole kodus. Jäandab aina masinatega: kord kühnab, kord peksab vilja, kord näitab kino.»

«Mida kuulan, kus Samoiljuk elab?»

«Samoiljuk?» kehitas hobusemees õlgu. «Minge parem Bondar ja Mirošnitšenko kirssidega äärestatud tänavat, siis meie mees mooda, siis keerake orgu, sealt üle silla...»
«Mida pikalt ja segaselt, et Bondar ja Mirošnitšenko neil tuleb juba külas küsida teed esimehele, kes nii ettevaatamatult on rikkunud hobusemehe avarahu.»

XXX

Õnne avas käsikambri ukse, et veel soe pearätt oleks riputada, ja otsekui tardus kõrge tünni kõrgel.

Õnne tagant kostsid summutatult isa pilkavad sõnad: «H-hee! Kruus on vee järele käimise selgeks and...»

Õnne mõistis kohe, et jutt on Gritskost, ja tundes õnne üllatavat, surus silma vastu väikest lõhet kahe sõlme Grigori tuli üle tänava otse nende maja.

«Õnne poiss... ainult vaene... Vaat kui oleks...»

Õnne tagant ema hääl.

«Õnne, sellest, et vaene? Kas meie oleme rikkad?»

Õnne mõttes emale vastu, pööramata külalistele.

Õnne mees, kuid tugev Gritsko astus aeglaselt õnne tagant veidi oma ümaraid õlgu. Laineline õnne langes musta tiivana mütsi alt tõmmule. «Vulge särk oli sinistesse kalifeepükstesse topi-»

Õnne riided jäid ju kirstu peale laokile,» meenus õnnele.

Õnne tupp ja hakkas korda looma, ning kuigi õnne juba selletagi puhas, pistis ikkagi oma nina õnnele; viht käis veel kord üle põrandale ja jäi õnnekesena ahju kõrvale valvele. Õnne hakkasid õnne kostma ja karvane müts möödus aknast. Õnne süda hakkas ägedasti pekslema nagu talvel õnne linnuke kohmetanud kätes.

«Mida küll näppu võtta? Ukse juures on näotu seletada, hakkan aga raamatut lugema, mõtleb veel, et teen seda meelega tema pärast...»

Kohmetanud käed värisevad, ja linnuke peksab suutmata vangist vabaneda. Grigori aga astus juheeskotta. Jugiina jäigi keset tuba seisma, vaadates hirmuga uksele, mis iga hetk pidi avanema.

Külaline aga läks täre teisele poolele vanemuuride ja tütarlaps hingas kergendatult. Seina taga hakati veel vaiksemalt rääkima. Aeg venis lõppematuks lõngana. Väljas pimenes, kartlikud varjud pikenevad. Jugiina ei kuulnudki õieti, kuidas uks avanes ja vanamehed koos Grigoriga sisse tulid. Ema ruttas kohe sahvrisse toidu järele, isa tõi kirsiviina. Külaline pani salaja suupistekausi kõrvale pudeli ja pühkis laua all käed nagu tunduks neil veel Fedora sõrmede kleepuvat puudutust.

Kui Gritsko lese juurde viina järele läks, puudutas see vööruses ust avades nagu juhuslikult rinnaga kokkõlga — valas ta nagu kuuma veega üle. «Tule ikka vahel, Gritsko!»

«Langeb ise kaela. Kuid ilus on see lesk siiskil!»

Gritsko silmitses Jugiinat pika pilguga. Neiu ei vaadanud sel hetkel tema poole, kuid Gritsko pilku tundis lükkas juukseloki kõrva taha ja punastas. Nende silmad kohtusid alles mõne minuti pärast, kui mõlemad laua tagant püsti tõusid ja viinaklaase kokku löös ühes klaasis valge, teises punane viin.

«Miks sa punastad? Ma ei tee ju sulle midagi halba. Näed isegi, et sa mulle meeldid,» ütles Gritsko pilguga.

Isegi sel hetkel ei osanud Gritsko öelda, kas ta Jugiinat armastab, kuid oli siiski hea vaadata tema siniste silmadesse, näha punasejumelist nägu ning langetatud pead. Tundus, nagu hõnguks temast augustikuu antoonovkate lõhna.

Klaas punase kirsiviinaga värises tütarlapse käes, silmad aga palusid: «Ära ometi vaata nii! Ema jalga iga meie liigutust, tema eest ei saa midagi varjata.»

Gritsko mõistis ja hakkas naeratades Ivan Timofeevitšiga vestlema ega unustanud perenaist hea toidust eest kiitmast.

Mõtlikult ajas huuled torru.

«Ei korral ei läinud märki — Jugiina tegi süüa.» «Mida ta oskab teil isegi borši keeta?» heitis külaline tütarlapsele pilgu ja hakkas naerma.

«Ja veel missugust!» kiitis ema. «Oleks ainult vürtse...»

«Mulle palus tütarlaps.»

«Mõtlesid Jugiina silmis kelmikad sädemed ja ta laulvalt küssitades:»

«Ära kuulake teda! Meil on säärane ahi, mis ise süütab ja keedab. Peasi ainult, et jõuad potid sisse lüüa.»

«Mulle säärane ahi ära kuluks! Terve päev süütab ja keedab,» vastas Gritsko klaasi tõstmisega.

«Ei keedaksid, öösel aga magaksid ahju peal ja süütesid üle terve küla,» ütles Ivan, liigutas pead ja ta mürisev naer täitis toa.

«Ei ka piinlik ei ole, vanamees!» vangutas tütarlaps vaarikalt pead.

«Ei ole andnud rahu üks sügavale juurdunud mõte. Tore pois, tore pois, häbi oleks seda salata, ainult...»

«Mida on ta! Tahaks tütrekese jõukale poisile...» ta pilk jäi peatuma tütre julgemaks muutumise nägemisel. «Kui nii on määratud, olgu siis peaaegu...»

Ainult et põld on väikesevõitu ja loomide ka ei...

«Ei ole videvikus Jugiinaga üksi, hakkas külaline hõlpsalt mütsi otsima ega leidnud seda kuidagi,» ütles mütsi kaua veel käes, pani lõpuks uuesti laua lähene otsustavalt tütarlapsele, aetas kätt tema ja lömbas ta enda ligi. Viimane ei pannud vastu, vaid vaadanud poisile otsa, seisis ainult sügavas tees, vaikne ja alandlik. Kohmetades ütles Gritsko laulvalt esimese lause, mis talle pähe tuli:

«Mõtlen sind jumalagajatuks.»

«Mida?» küsis Jugiina, vaatas talle uduseks muutunud otsa ja langetas uuesti pea.

«Kõik viis poisid lõplikult segadusse. Kui ta oleks olnud: «Pole vaja», «Ei taha», lükanud ta käed...

eemale — ühesõnaga, kaitunud nii, nagu sellistel puhkudel tehakse, poleks Gritsko imestanud. Tema aga säh sulle: «Miks?»

Vaikus astus kutsumata külalisena tarre ja istunende kõrvale. Gritsko murdis pead, et tuletada meelde mõnda sobivat sõna. Ja tundis oma sõrmede all mõnede korrapärasteid lööke. «See on ju tema süda, no taob!» mõistis ta.

Mõelda ainult — esimest korda Gritsko elus löödi tema käe all tütarlapse süda. Grigori valdas võõras erutav tunne, ja ennast mitte valitsedes põimis ta sõrmed Jugiina pika patsi ümber, kummardus tütarlapse imestunud näo kohale ja puudutas kuivanud huultes oskamatult nagu poolpõiki tema alahuult ning lohutas lõual. Tütarlaps libises tema kaenlast välja ja Gritsko tardus laialisirutatud kätega keset tuba.

Eeskojas kriiksatas uks. Grigori pani mütsi pähe ja astus aralt Jugiina juurde.

«Kas võib sellel pühapäeval tulla?» küsis ta, võttes erutusest uuesti mütsi peast.

«Tulge,» sosistas see vaevalt huuli liigutades ja ulatas vaikselt käe.

XXXI

Lõunaoodet võeti püstijalu. Vana Vartšuk ruttas ühe valminud kaera niitmisega ja sundis Karpot, Varivonit ning Gritskot tagant, vaadates ise hirmuga päike poole — kas ikka tulevad õhtuks tööga toime?

«Andke pihta, andke pihta! Venivillemid! Nüüd pole enam heinaaeg, häda sunnib tagant,» sõitles Safron viljalõikajaid ja niitis kurjalt — ainult vikat heles kaeblikult kaasa — veel järelejäänud kitsast põllusaba.

Karpo õrritas vikatiga vehkides isa — ajas silmad punni ja suu prunti —, kuid niipea kui see töös peatus muutus ta ilme jälle kohe alandlikuks.

Noor Vartšuk oli alles eelmisel päeval tagasi jõudnud parandustöödelt — ta tabati ebaseaduslikult niinekerimiselt — ja nüüd ei rutanud ta vikati vehkimisega lase sulased pingutavad, ta ei lase neid silmist.

Valitud kaera niitmine oli raske ja aeganõudev töö. Kord vikatiga ja hakkad uueks kaareks hoogu, kuid maast tõuseb end raputades üles lõikamata võrreke ning viibutab ähvardades niitjale just-kohe sõrmega. Niisiis hõõveldagi verssokipõlvi vikatiga üksikuid viljapööriseid, mis langetavad hõõstikule nagu varblased tolmu ja vangutavad üles tõustes pilkavalt oma halle säbrulisi silmi.

Karpo olles juba veendunud, et kõike on võimatu, ütles Safron, võttis vikati õlale ja ühmas.

«Ära ohtuse kastega ja ärge laiselge,» ütles Safron, viimmas ja pikajalgne, hakkas ta viljalõikamist minema, tema järel aga lonkis kuuendavari, ja tundus, et vikatiots lõikub otse-kohe ümber kitsastesse õlgadesse.

Karpo isa pilkava vaatega ja ütles: «Kas sa, pojake, niidad ja mina lahen koju, või mina lahen koju ja sina, pojake, niidad?»

Safron kriiksatas. Vana Vartšuk, saades nähtavasti ühele meele, naerdakse tema üle, pöördus ähvardavalt Karpo poole.

Kuid kolm vikatit hakkasid sahisema, kolm vikatit heitsid põllule valgeid jooni, Karpo näole aga ilmene hoolas peremehe-ilme ja tema kõverate huulidega ilmestis ta kiiresti edasi, et Safron löi.

Karpo naer talle mitte lihtsalt ei viirastunud? Karpo kallaku varju, viskas Karpo vikati maha, tõusis tulekarvalist juuksetukka laubal ja ütles: «Kas sa, pojake, niidad ja mina lahen koju, või mina lahen koju ja sina, pojake, niidad?»

Safron kriiksatas. Vana Vartšuk, saades nähtavasti ühele meele, naerdakse tema üle, pöördus ähvardavalt Karpo poole.

Kuid kolm vikatit hakkasid sahisema, kolm vikatit heitsid põllule valgeid jooni, Karpo näole aga ilmene hoolas peremehe-ilme ja tema kõverate huulidega ilmestis ta kiiresti edasi, et Safron löi.

Karpo naer talle mitte lihtsalt ei viirastunud? Karpo kallaku varju, viskas Karpo vikati maha, tõusis tulekarvalist juuksetukka laubal ja ütles: «Kas sa, pojake, niidad ja mina lahen koju, või mina lahen koju ja sina, pojake, niidad?»

Safron kriiksatas. Vana Vartšuk, saades nähtavasti ühele meele, naerdakse tema üle, pöördus ähvardavalt Karpo poole.

Kuid kolm vikatit hakkasid sahisema, kolm vikatit heitsid põllule valgeid jooni, Karpo näole aga ilmene hoolas peremehe-ilme ja tema kõverate huulidega ilmestis ta kiiresti edasi, et Safron löi.

Karpo naer talle mitte lihtsalt ei viirastunud? Karpo kallaku varju, viskas Karpo vikati maha, tõusis tulekarvalist juuksetukka laubal ja ütles: «Kas sa, pojake, niidad ja mina lahen koju, või mina lahen koju ja sina, pojake, niidad?»

Safron kriiksatas. Vana Vartšuk, saades nähtavasti ühele meele, naerdakse tema üle, pöördus ähvardavalt Karpo poole.

Kuid kolm vikatit hakkasid sahisema, kolm vikatit heitsid põllule valgeid jooni, Karpo näole aga ilmene hoolas peremehe-ilme ja tema kõverate huulidega ilmestis ta kiiresti edasi, et Safron löi.

Karpo naer talle mitte lihtsalt ei viirastunud? Karpo kallaku varju, viskas Karpo vikati maha, tõusis tulekarvalist juuksetukka laubal ja ütles: «Kas sa, pojake, niidad ja mina lahen koju, või mina lahen koju ja sina, pojake, niidad?»

Safron kriiksatas. Vana Vartšuk, saades nähtavasti ühele meele, naerdakse tema üle, pöördus ähvardavalt Karpo poole.

lõpuks ämma?» ütles Karpo, puurides Ševtšikut külma pilguga.

See vastas väsinult ja ükskõikselt, et tüütava pojaga mitte nägelema hakata:

«Leidsin!»

«Kas sa Jugiinaga koidikut vaadanud oled? Tema ju...» pilgutas Karpo paljutähendavalt silma ja ta roosad paksud põsed rappusid naerust.

Grigoril käis värin üle keha, kuid ta vaikis kaugel kaelselt, näsides magusavõitu kaerakõrt. Süngestult Varivon. Keelt peksma on temagi meister. Ainult sellise tüdruku peale nagu Jugiina, kui ta polekski tema sugulane, on alatu varju heita. Karpo aga irvitas end nagu poleks ta pinevat vaikust märganudki:

«Magusa tüdruku oled välja valinud...»

«Ole vait!» heitis Gritsko hoiatavalt ja tema silmad kitsenesid veelgi.

«Vaata eest või vaata tagant...»

«Pea suu, kas kuuled!» ütles Grigori ja tõusis püsti.

«Kui juba vaadata...» jätkas Karpo, rahul selle et suutis vaikse poisi endast välja viia.

«Suu kinni, lobamokk, kui sa ei taha, et homme sulle hingekeha lüüakse!» kisendas raevunud Ševtšik. «Tõmba sid mu käed ära ja mõtled, et sellega koos võib ka mu südamesse sülitada?» Ja tõmmanud käed rusikate vahel lähenes Karpole.

See hüppas hirmunult niitmata kaera, vaadates imetunud pilguga ühelt sulaselt teisele.

«Mis te nüüd! Kas nalja ei mõista või?»

«Et sa oma naljadega kuradile käiksid! Ütle isale, kes sulle südametunnistust jätkub, et ta võtaks meilt kümme kopikat maha selle eest, et me ööni välja ei niitnud. Muidu ehk jääte viimaks veel vaeseks... Lähe Gritsko!»

Varivon tõstis vikati ja astus ettevaatlikult, et mitte niitmata vilja maha tallata, üle kaare. Tema lai nägu põles pahameelest.

«Mis te teete, poisid? Tulge tagasi!» kutsus noor Varivon segadusse sattudes.

Kuid Ševtšik hammustas ainult huulde, Varivon vastas mõlema eest:

«Oled harjunud, nagu su isagi, igaühelt viimast sõna, võõrasse hinge pugema... Poe parem mõtled, kuidas enese seal ära nagu siga lompida!»

«Oled paljasjalgsed,» pomises Karpo tasa ja viru-
dus raevuga kõige tihedamasse kaera.

«Mõeldud terav kõrv aga püüdis need sõnad kinni ja hoida juba naaberpõllult:

«...mõnuna! Su ainus lõbu on alati teiste kallal. Kall sa oma kaela murrad!»

«Kõik kogu kehast kooldudes jonnakalt vika-
...on tal jõudu ööni niita; vihahetkedel tun-
...alati tugevamana, väsimus lendab temast
...suits.»

«...naks nad on muutunud! Paljastest paljamad,
...nagu ei tea kes!»

«...hikki ta ennast igapidi rahustab, pesitseb rin-
...meeldiv tunne, mis tekitab ärevust.

«...kui pirtsakad! Mõtles ometi, kus mul tähtis
Jugiinka! Kõik nad on nagu ühe vitsaga lõõdud.

«...kümme tagasi oleksid päevilised nii rää-
...tud? Nüüd ei painuta neid enam kopikaski,

«...mõnda, liiga kergesti on hakanud kätte tulema:
...linnas, sovhoosis või teedetrustis — igal

«...mõnda jaoks tööd. Et nad kõik kärvaksid! Isale
...palgast maha arvaks. Rääkis, koerapoeg,

«...metunnistusest. Teed südametunnistuse järgi —
...nad pealuust välja. Südametunnistusest rää-
...mõnda need, kellel pole punast krossigi taskus.

«...neil midagi kukrus kõliseks, küllap nad siis
...laulaksid. Kui õige Gritskolt Jugiina üle

«...maha jätta!» Karpo muigab poole suuga sel-
...kõik, kuidas ta Gritskole soolab. «Küll me veel

«...mõnda»

«Holge, mahe loojang, kauge tütarlaste laul ja mõte
...tema, Gritsko, läheb täna õhtul Bondaride

«...kõik see pehmendas solvangut ja lahutas

«...Vast on laks külasse karjamõisa kaudu, Ševtšik aga
...ale pujudest mustendava teeäärse tammi ja las-

«...et niisket jalgrada mööda luhale.

Ädalheina sinkjashallil siidil näisid noored lepp-
sad tumeroheliste pallidena, kuiv hobuoblikas
edvistas oma sarlakpunastes ehetes; teerada tegi k
ääres järske käänakuid.

Kollaste hundinuiade, kõrkjate ja tarnapadike
vahel helendas arglikult väike jõgi, kalda ääres roo-
line, keskel sinine, loojangu punaste viirudega. Mad-
laid, kuivanud võsaga kaetud kaldaid ühendas voo-
piksest murtud remmelga moondunud tüvi. Selle ha-
buline põlenud käänd oli õõnsa puutüvega ainult
kiududekeeruga seotud, teisel pool jõge aga k
tugevasti vastu maad surutud pehastanud tüvest lo-
sakas roheline kroon. Selle alumised oksad lebasid
maa peal. Siinpool kaldal aga tärkasid noored võ-
pärjana juurte ümber.

Kui Gritsko jõe äärde jõudis, hüppas teisel kal-
kergelt remmelgatüvele väike neiuke, kes, tõstnud k
kaelkookudena kõrvale, sammus nüüd kõikudes
kohal.

«Kukud!» hüüdis noormees naerdes.

«Oi!» hüüatas tütarlaps ootamatust hüüdest koha-
des ja hakkas tasakaalu hoidmiseks kätega kiiresti v
kima.

See oli Sofia Kušnir. Gritsko tundis ta alles no-
ära.

«Uh, kui halb! Oleksin peaaegu vette sumatanud.
Küll te oleksite siis tundnud!»

Ta välgutab lõbusalt pruune silmi. Tema väike p-
vitunud nägu oli ette sirutatud nagu orava koonas.
Uudishimu ja valvsus paistsid välja igast tema li-
tusest ja kogu ta ilmest — tõmmust näost kuni to-
sisklevate sihvakate jalgadeni.

«Mis ma oleksin siis tundnud?» Gritsko jäi remmel-
peajuurele seisma ja tõkestas tee.

«Oleksite siis tundnud!» Sofia vaatas trotsivalt
sile otsa, välgutades kaht väikeste tihedate hammas-
poolringi.

Ja samas ohkas ta märkamatuks. Juba ammu
tas ta sellest vaiksest selgesilmalisest noorukist
kadestas Jugiinat, kuigi see oli ta parim sõbratar.

«Minul poleks sellest midagi olnud, aga sina oleksid

meelikumabaga Safronile õhtusöögiks kala püüd-

«Ja nende kalade kätte lämbuks!... Laske mind!»
«Hoi!»

«Ta tõmbab otse kaldal. Ta krimpsutas pahaselt nägu,
et muutnud siiski naeratust varjata. Pikkadest
otust varjutatud silmade kelmikaist sädemeist
«Juba taipas, mida tütarlaps tahab talle ütelda.
«Tegid meeldiv teada, et ta oskas Sofia mõtteid

«Hoi!» ainult, ütlen Jugiinale, kui häbematu te
«Hoi!»

«Jugiina siis teeb?»

«Hoi!» teilt, juuksetuka peast, küll siis näete, mis

«Hoi!» küll teie olete ikka meie juuksetukkades kinni!»

«Hoi!» aga meie seelikutes!»

«Hoi!» hüppas remmelgalt maha ja kukkus kiljata-
«Hoi!» Gritsko käte vahele.

«Hoi!» oota sa! Nüüd viskan su vette!»

«Hoi!» tütarlaps aga, nõtkes nagu pajuvits, väänas end kor-
«Hoi!» ja oli ühe hetkega Gritsko käte vahelt väljas.
«Hoi!» et põlvest veidi eemale teerajale seisma ja kohen-
«Hoi!»

«Hoi!» mind pulma ei kutsu, räägin Jugiinale kõik

«Hoi!» ja kardab, kindlasti kutsun, pea ainult suu lukus!»
«Hoi!» pani sõrme huultele.

«Hoi!» «Hoi!» aga sõna!» hakkas tüdruk naerma. Pöördus
«Hoi!» ümber ja pani kitsena kepseldes mööda looklevat
«Hoi!» teed minema, libistades seelikuga üle ädala.

«Hoi!» hüüab Safron! Teab, keda tööle võtta! Säärasele
«Hoi!» anna ükskõik mis teha — kõik käib ta käes
«Hoi!» kaitsegu! Tore plika!»

«Hoi!» «Hoi!» vaatas Sofiale järele, keda hämarus üha roh-
«Hoi!» tuulas.

«Hoi!» «Hoi!» jooksis neiu kõrgele teetammile, hüppas siis
«Hoi!» kooli laiali lüües alla ja kadus nõkku. Hetke pärast
«Hoi!» «Hoi!» vaikne nõgu laulma ja puud ümberringi kuul-
«Hoi!» «Hoi!» uulas tütarlaps noormees pimedal õöl paljajalu
«Hoi!» poole kutsus, et ei plagiseks hobuse kabjarauad,

et ei hakkaks urisema koerad, et ei naksuks põrandad
lauad ega kuuleks isa ja ema...

«Isa ja ema sul ju polegi, vaeseke,» mõtles Griit,
mööda remmelgat teisele kaldale minnes.

XXXII

Jugiina valmistub klubisse etendusele minema, ta ei saa end kuidagi meele järgi riidesse. Kord ta rätiku pähe, kord proovib pärga patsidele; tõmbab seeliku, ent mõtleb samas, et helesinine oleks siiski parem, — ja riietub uuesti ümber ning jookseb kirstu juurest eemale, et juba kümnendat korda pealisse vahtida. Sealt vaatavad talle vastu kaks kitsast mustadest kulmukaartest raamitud sinist silma, lokkide juustest piiratud ümmargune nägu ja väike sirge nina.

«Mis ta küll minus leidis? Nöbinina, jumala nöbinina!»

Ise aga naerab, teades väga hästi, et see pole tõsi.

«Hei, Gritsko, sa hoia karja!»

«Paljaid jalgu viisk ei varja.»

«Hei, Gritsko, sa hargi ajal!»

«Pastlad jalga panna vaja.»

«Pastlad küll on, hargi ainult pole veel kuskil näha... Pole viga! Küll tulevad ka härjad, tulevad!»

Kui ilmub Griit, on Jugiina ikka veel häbelas üksinda olles aga lobiseb ta lakkamatult, on elevil ja naerab.

Kui toredad päevad on nüüd saabunud! Niidagi köidavad võõral põllul või töötavad köögiviljaaias, va kuumas käes päevatööl, ise aga mõtled kogu aeg tema ja räägid mõttes temaga. Pärast aga hakkad koos temaga rukutega laulma ja kuuled, kuidas laul veereb kergelt üle põldude, lendab niitjateni ja muidugi ka Griiti. Tütarlapsed aga on nii mahedaks ja heaks muutunud. Ja Jugiinal on nii rõõm kui ka hirm mõelda, et juba aastal jätab ta oma sõbrataridega jumalaga, et kevadel laule lauldakse nüüd ilma temata ja tema asemel hakkab keegi teine õnne ennustama. Tema aga paneb ju

Ita oma nelupärja kirstu, peidab palmikud tanu alla...
«...hulalt, naiste kombel, rätiku pähe.»

«Milleks noorik küll minust peaks saama?»

«...hulalt hukkavad uljalt särama ja, kaks rätikut käes, seeliku uuesti peegli juurde. Ühe keerab ja seob ta...
«...hulalt tanu asemel ümber pea, teise heidab...
«...hulalt sellest üle. Pea muutub suureks. Sellisena...
«...hulalt on harjumata ja naljakas.»

«...hulalt sa mõtled ennast veel ehtida?» hüüab ema

«Ah, kas sa hull oled! Küll on aga tuulepea!

«Liiga vara veel naisterätikut kanda!» Mariika...
«...hulalt etteheitvalt pead.»

«...hulalt Jugiina punastab, rebib rätiku peast, jookseb...
«...hulalt ema, kallistab teda tugevasti ja surub pea...
«...hulalt»

«...hulalt Küllalt! Oleksid peaaegu jalust maha löönud...
«...hulalt õnn, et pole head vitsa käepärast!»

«...hulalt oleksite mind siis löönud?» Jugiina surub...
«...hulalt veel tugevamini ema vastu ja vaatab alt üles...
«...hulalt»

«...hulalt» vastab Mariika ja ohkab järsku.

«...hulalt on, ema?»

«...hulalt»

«...hulalt»

«...hulalt»

«...hulalt»

«...hulalt»

«...hulalt»

«...hulalt»

«...hulalt»

«...hulalt»

«...hulalt»

«...hulalt»

«...hulalt»

«...hulalt»

«...hulalt»

«...hulalt»

«...hulalt»

«...hulalt»

«...hulalt»

«...hulalt»

«...hulalt»

«...hulalt»

«...hulalt»

«...hulalt»

«...hulalt»

«...hulalt»

«...hulalt»

«...hulalt»

«...hulalt»

«Annavad. Hobusteta talupoegi aitab riik nüüd kõvasti. Oeldi juba, et nüüd on oma valitsus. Tahetakse et igaüks jalad alla saaks.»

«See'p see on!» kinnitas Mariika.

Ta silmitses noormeest rahuldustundega. Kõik tema meeldis talle: tasakaalukas jutt, uhke kumer nägu, päevitunud pikergune nägu, tumeruuged juuksed pahu duva kõrva kohal ja põlvedele asetatud suured kinnid. Kui palju on need käed vilja külvanud, kui palju laenu ja kirste teinud... Mariika libistas pilgu üle Gritskole ja Jugiina ning ohkas.

Dmitro aga vaatas uurivalt naise kahvatukollase kortsi kortsudest küntud kõhetusse näkku ja jäi mõttesse. On hetki, mil inimene võib eksimatult ära arvata tema raid mõtteid, ja Dmitro süda hakkas tugevamini lööma. Ta mõistis, et mitte Grigori, vaid tema on Bondar emandale rohkem meele järgi.

Gritsko pöördus sõbra poole ja sosistas:

«Vaata, suur ülemus tuleb — see on Petro Kramov, rajooni täitevkomitee esimehe asetäitja.»

«Kas seesama, kes ennast lehe kaudu trotskismist süüdi tunnistas?»

«Tema ise. Viidi ringkonnast üle rajooni. Selgus, et on suur süüdlane. Keerutas ja tegi igasuguseid kurade tempe.»

«Seda ta võib!» Dmitro meenutas meelepahaga, kuidas ta Vartšuki juures Kramovoiga kohtus.

Portfell kaenla all, trügis tüse heledajuukseline mees prilliklaase välgutades hooletult inimeste vahelt läbi ja istus esimesse ritta. Musta pintsakusse surutud lihase keha vajus sügavale tugitooli. Valgest kraest prohvälja hiline tumepunane kael.

Lavale tuli laiaõlgne jässakas külanõukogu esimees Mirošnitšenko. Ta tõmbas sügavasti hinge; kurdus huule all teravnes, piiritledes sirget, vaokesega kergelt kaheks poolitatud lõuga. Svirid Jakovlevitš tõstis ühe laselt käe ja libistas pilgu üle ridade, peatudes hetkeks Dmitrol, ilmselt millegi üle järele mõeldes. Kõnesummitus vaikis.

«Seltsimehed!» Esimehe kume bariton kandus kaugemassegi nurka. «Et kergendada talupoegadel v...»

... millegi, lubas rajooni täitevkomitee saata vilja... ja juba, vaid otse rajoonikeskusse. Kellel aga on... kaera «Kuldvihm», see võib seda rajooni... osakonnas vahetada. Ühe puuda eest... puuda tavalist kaera... Nüüd aga alustab... mandendiga.»

«On tore!» Dmitro arutles mõttes, kui palju ta... vahetada.

... kallutas end tema poole:

«Näe, venn! Önn tuleb sulle uksest ja aknast sisse, ... kinni.»

«Millest sa seda arvad?»

«Tule õnne inimene ei näe,» mõtles Goritsvit, püües... Jugiina selge pilgu.

«Aga vaat, kas või kaer. Sul on seda vähem kui tiin, ... tuleb välja, et su saak on kahekordseks muu-»

«Miks mina ikka, see on mulle suureks abiks.»

«Kuid on ka hobuseostule kergem mõelda.»

«Õige,» nõustus Dmitro ja kibrutas kulmu: tütar... juuresolekul poleks ta tahtnud majapidamisest...»

... kustus valgus, eesriie avanes ja nagu udus... laual liikuma inimesed. Nad avasid suid, ... habemeid, kuid millest nad rääkisid, seda ei... Dmitro kuidagi taibata: ta tundis tuska, kui... hetkeks paistis, nagu oleks Grigori õlg Jugiina... silvanud. Enda peale pahane, jäi ta üksisilmi lava... vahtima, et mitte naabrite poole vaadata, kuid... pilgu tagasi, sest talle näis, et Gritsko oli... tema eest varjanud. Kuid see ainult paistis... ko kui ka tütarlaps istusid teineteist puudu... pööranud pilku lavalt.

... tendust tuli Dmitro juurde Svirid Jakovlevitš. «... elad, Dmitro?» küsis ta kumedalt.

«... kuidas! Meiesuguse elu, nagu mustlane... lihtne — künn, jahvata ja söö!»

«... Svirid!» Kramovoi lõi Mirošnitšenkole oma... kõhuga õlale ja haigutas suure suuga.

«... lähme. Saage tuttavaks — Timofi Goritsviti...» naeratas esimees,

«Väga rõõmustav, väga rõõmustav,» ütles Kramovoi ükskõikselt ja ulatas Dmitrole paksu roosa käe.

Viimane hoidis seda ettevaatlikult omas ja laskes lahti, tundes, et ka tema pihk oli niiskeks muutunud. Nad läksid tänavale.

Unise küla kohal helises laul. Mööda maanteed toimus mas laternatega helgitades auto. Luhalt kostis vana katkendlik hirnumine. Kuskil rehetares hakkas uude kukk tiibadega pekslema, kires mõni aeg kähisevalt ja lõi siis uuesti, kuid juba rahulikumalt, tiibadega. Kõik see oli nii lihtne, tavaline ja lähedane.

«Iius öö!» Mirošnitšenko tõstis pea üles. «Niisugusel tunnil oleks kõige parem veskis istuda. Veski väriseb ja nagiseb; tammi kõrval kohiseb vesi ja ohkab veski ratas; kuum, nagu pehmeks aurutatud, pudeneb roosakas jahu rennilt alla, kogu ümbruskonnast kokkusobinud veskilised aga arutavad kuni hommikuni uudiseid. Kus muretseti traktor, kus pandi kino käima, kus asutati maaharimisühistu. Ühe ööga kuuleb rohkem uudiseid kui varem terve aastaga... Veskis on nüüd tore!»

Kramovoi puhkes sunnitud naerma.

«Pagan teab, miks see talupoja loomus küll nii idülliline on! Partisan, parteilane, külanõukogu esimene, rajoonikomitee liige, aga kuidagi ei harju suurte muutustega. Ei, küla jääb ikka külaks, kuidas sa teed ka ümber ei kujunda. See on ebaus, piiripeenarde ja reaktsiooniliste ideede taimelava...»

Kramovoi jutt voolas enesekindlalt ja ladusalt.

«Oskab aga vadrata,» mõtles Dmitro ebasõbralikult ja vaatas lootusega Svirid Jakovlevitšile.

«Algas segadus,» vastas see millelegi mõeldes aeglaselt.

«Seal ongi su segadus!» naeratas külaline põlglikult.

«Sa heida oma roosad prillid kõrvale ja vaata kord küla. Mis see on? Stiihia! Ja seda sa ümber ei kujunda.»

«See ei ole kaasaegse küla määratlus, vaid ülbe sülgelärts meie pihta!» vihastas Mirošnitšenko.

«Sa vihasid, Jupiter, järelikult pole sul õigust!»

«See'p' see on, et oled oma Jupiteriga ühe müra all!»

«Tahud öelda, et see pole tõsi?»

«Tahad öelda,» pasundasid meile tüütuseni menševik juba enne tuhande üheksasaja viiendat aastat.

«Tahad öelda, et see pole tõsi?»

«Eh, tead,» ägestus solvunud Kramovoi. «Mina sinu eest ei laskuks säärase analoogiateni. Analooiad ei ole kraam.»

«Ja kuidas veel!» nõustus Mirošnitšenko. «Eriti just need nad kellelegi kahjuks tulevad.»

Kramovoi vaikis.

«Peenatavi kõrval kostsid valjud hääled, puristasid need, kriigises vanker.»

«Nad nad inimesed te olete! Säärastel maitsepeetel maks üles,» rääkis Karpo Vartšuk kelle-vihane, sõnadest läkastades, nagu oleks tal kont

«Vaata, et ta sul endal üles ei paisteta! Rikkal paisteta maha alati nagu sägal. Et teie isu ka kunagi täis ei

«Nad tundis ära vana mesiniku Marko Grigorovitš, kes elas üksildasena metsas läbipääsematu metsa ääres.»

«Nad niko, Kramovoi ja Goritsvit läksid vankri, nad oli siledaid saaretüvesid täis laotud.»

«Kukkus lõpuks sisse!» Svirid Jakovlevitš peatas laulu.

«Kukkusint!» hüüdis Karpo endist tooni muutes ja naerma. «Kõige naha ja karvadega. Ei oleks nad, et vana inimene nii osav on. Ah-ti-vist! Metlikud ei tabanud, aga see...»

«Nad ostis metsavahid ära, sellepärast nad sind ei nägi,» tähendas Sinitsa. Ta habe helendas pime-

«Nad nagite, kui ta nad ära ostis? Ma varastasin, nad ei olnud pole olnud.» Ning ta hakkas kuivalt tõendlikult naerma. «Koostage akt ja trahvige. Nad on nüüd teie, küür — meid.» Ja ta laskus küüraselt tasket kotti selga võttes.

«Nad Vartšuki häbematu ja enesekindel toon oleks Mirošnitšenko peaaegu endast välja viinud.»

«Nad niko,» poja on vana hunt üles kasvatanud!»

Karpo aga jätkas:

«Ütelge, seltsimees esimees, kuhu palgid maha panna? Saagu siis juba külanõukogu nende arvel rikkaks. Aeg on hiline, tarvis koju minna.»

«Kodu sa ei lähe.»

Svirid Jakovlevitš ütles seda tasa, kuid nii, et Karpo muutus kohe valvsaks ega pööranud esimehelt pilku.

«Kas tahate mind hommikuni kinni pidada? Asi on ju selge — maksan, mis nõutakse. Kukkusid sisse, sa maksasid. Midagi pole teha.»

«Õo oled külanõukogus. Hommikul aga saadame sa meilitsasse, et inimesed varast näeksid. Ma teen kõike, et sulle vähemalt kuu aega paranduslikke töid antaks. Ainult trahviga sa ei pääse.»

«Nii on õige. Muidu veavad kulakud kõik saadud metsast välja. Künnapuusalus pole enam ühtki korralikku puud järele jäänud, aga kui vägevad nad varast olid! Tõusid taevasse nagu rohelised mäed! Süda krõbiseb kokku, kui neile mõtled!» ütles Marko Grigorovitš kildusega.

«Mis pagan sa temaga jäändad!» pöördus Kramov järsku Mirošnitšenko poole. «Lase ta lahti. Trahv maksu ära.»

«Praegu on viljakoristamine, Svirid Jakovlevitš, ja iga tund on kallis.» Karpo hääli muutus tumedamaks.

«Paranduslikel töödel koristadki vilja, et see sul meelest ei läheks. Pööra hobused ümber!»

Mirošnitšenko suunas vankri külanõukogu poole.

«Lase ta siiski lahti,» segas Kramov uuesti vahet.

«Ei lase,» vangutas esimees jonnakalt pead. «Metsa varastega ma tseremoonitsema ei hakka. Raske on laste ette kujutada, kui palju nad rahvale ja riigile kahju teevad. Need on kõige suuremad vargad!»

«Jälle liialdused!» heitis Kramov käega.

«Tahaksin minagi, et see nii oleks. Ütle: mitu miljonit tessatini on nad viimaste aastate jooksul meil hävitanud? Alles hiljaaegu oli meie küla metsaga nagu pärjaga ümbritsetud, nüüd on ainult Gorodištše ja künnapuuharvik järele jäänud. Ja siin on sulle ka tulemused: väike jõgi, mis metsast välja voolab, jäi madalaks, selle tagajärjel aga on kõik tiigid lühtadel ku-

panud. Juhtusid sealkandis kõndima — tiigikesed püüdnud jõe kõrvale lükitud. Rõõmus silmale, et küllamele. Ja mis veel jõekesest rääkida — isegi on alanema hakanud! Suhhovei tungib stepist hõlmamatult põldudele, vihma ootad suvel nagu õnne.

«Kui palju on sääraseid paiku nagu meie oma! Vaa- tate kun vool Polesjet. Nüüd on seal, kus männisalud on alla sattunud, ainult liikuvad liivakünkad — põld ja põld külad tuisatakse täis. Tead sa ka, kui palju kulakute ahnuse tõttu vilja kaduma läheb? Seda meil laugi plaanikomisjon välja arvestada. Sina aga liialdused!» See on riikliku tähtsusega asi!

«Kui kurjategijat lahti ei lase. Ta pole vähem kui tõnuud kui kõige jultunum bandiit. Kahju, et me hõlme metsavargaid nii pehmelt karistab. Nende tuleks mõrtsukatega võrdselt kohut mõista!»

«Ammu allal! Veensid mind tervenisti ja täiesti. Pane võrdselt pihta,» katsus Kramov asjast naljaga nauda ja pöördus Zaretšje poole.

«Jah, Svirid, metsa kohta rääkisid sa väga õiget. Ma tahendas Sinitša. «Valvet oleks vaja tugevdada.» Tugevdame. Kommunistlikud noored abistavad. Õige on aga metsnik kohalt maha võtta.»

«Jah, ammu on aeg. On altkäemaksude peal rasva olnud nagu siga, isegi silmad ei paista enam näost välja. Ja külalised on tal samuti, kui lähemalt vaadata, on kahtlased. Ma elan metsas, näen paremini, mis toimub. Saad aru, Svirid, — tahaks, et inimene puhus nagu metsaõhk, et ta oleks nõukogulik mees, aga mitte rämps, mis ennast päikese eest hoiab.»

«Kõik need inimesed, ütled sa?» muutus Mirošnitšenko valvsaks. «Kontrollime, tingimata kontrollime.» «Kõik need on jäänud meie metsad, hõredaks,» jätkas Marko Grigorovitš oma mõttekäiku. «Paiguti paistavad meervast teiseni läbi. Varem tõusid nad otsekui pilved. Mis aga saab veel mõne aasta pärast?»

«Mõne aasta pärast? Uuendame oma metsi. Noored hakkavad hakkavad mühama. Kõik raiesmikud ja kol- jutatud on täis parimat sorti puid — tammi, vahtraid, ja lühtudel ja teede ääres aga lõõvad aiad õitsele.»

«Tahad vanainimest rahustada?» vangutas mesinik umbusklikult pead.

«Tõtt räägin. Meie elu ju alles algab.»

«Noh, elan ma selleni või mitte, aga hea sõna on aitäh. Sa oled parteilane, küllap sina juba tead... Aga mida teeb Inglismaa, kas ikka peab oma eskaadri Balti merel?...»

Kuigi aeg oli juba hiline, ei saanud Marko Grigori vitš hoiduda poliitikast rääkimast.

Järgmisel päeval pöördus Kramovoi rajooni tagasi ja läks otsekohe miilitsaülema asetäitja juurde. Juba lävelt küsis ta, ilma et oleks tervitanud:

«Kas Karpo Vartšuk istub sinu juures?»

«Praegu just koostame akti. Näitab teine nii julge hamba, et on isegi huvitav teda kuulata. Iseloomu noormees. Mirošnitšenko kirjutas tema peale äärmiselt ettekande.»

«Vihavaenust. Trahvi ja lase koju. Poiss on tubli. Ta aga nina püsti ajab — no kes meist siis lõpuks pole olnud? Vanamees ei saanud öö otsa sõba silma. Saatis sulle pütitäie mett.»

«Pütitäie mett? Ega ta sellesse viimaks maisijah seganud, nagu tal kombeks on?...»

Juba samal päeval pöördus Karpo koju tagasi.

XXXIV

Küla jäi vaikseks.

Tare tagant kerkis kõrgele Veomees, tiheda parvede ujus Taevasõel läände ja Suur Vanker laskis oma kuldse tiisli maa poole.

Omaette mingit lauluviisi ümisedes läks Grigori kodu poole. Ta samm oli rahulik. Kõik arenes hästi: ta ehitab ta juba tänavu — Dmitro andis raha laenuks, talvel arvatavasti abiellub Juginaga ja nad hakkavad elama üksmeelselt ning sõpruses. Hakkavad kündma külvama, niitma, lõikama ja lapsi kasvatama.

Kas ta seda tütarlast väga armastab? Seda küsinud on ta endale korduvalt esitanud ja on ikka vastanud

iga jäänud. Juglina meeldib talle, ta on ilus, — tõsi, ta on kõige ilusam külas, kuid tema liigutustes, tema ja naeratustes on midagi sellist, mis ei või meeldida Jule. Aga taolist armastust, nagu ta sellest ei palju oli kuulnud, ta siiski ei tundnud.

Enne ainult räägitakse ja lauldakse lauludes, et pärast pärast uputatakse ja mürgitatakse ennast, ja endal pea, tütarlaps aga on sageli valmis pärast kas või sada surma surema, — tegevalt aga on elus kõik palju keerukam kui ka palju lihtsam. Armastuse keerdsõlm raiutakse harva ühe sõnaga lahti. Mõni ohkab natuke aega, nutab ka pisut, kuid siis teisele mehele. Elada on ju tarvis.»

Viimase lähenedes hakkasid mured üha rohkem Grigori rõhuma. Seal, kodus, vaatab terav puudus talle tagant vastu. Vaesus tegi ta tigidaks.

«Ma mul veel naist võtta, tahaks...»

Atamulgu juures paistis üks naisekogu. Noormees ei tahtnud otumatuselt. Laul katkes sõnapealt.

«Nii hilja veel teel, laululind!» Pimeduses kostis tema allasurutud naer. «Kas sõbranna võttis hästi talle?»

«Nii pomises Gritsko, vaadates ümber, kas ehk on talle paremas pole.»

«Ainult ajal veel ringi luusib!» lausus Fedora, «kuid ta Gritsko mõtteid aivanud. «Ainult sina kui nii hilja veel kõndimas.»

Nagu kuum laine haaras Grigori endasse.

«Jah, seisma ja astus vaevalt hingates lähemale, kuidas naise põsed hõõguvad.»

«Näe, kuidas Fedora ta õlga ja see puudutus joovastavalt. Jalad, käed ja huuled hakkasid värisema. «Näe, mis tal mõttes on?»

«Vangutas aju, nii et valus hakkas, kuid ei saanud millegi aru. Ainult naer mähkis teda enesesse, nagu naer nagu «vananaiste suvi».

«Kõlises.»

«Kas ometi joobnud ole?» Fedora pani naerdes oma otsaesisele. «Nii see ongi.»

«Näe, see käsi kõrvale lukata ja koju joosta ning mitte ümber vaadata! Kuid selle asemel istus

Grigori aiamulgule, et «ennast koguda». Naise käsi aga sasis juba õrnalt ta lokiides.

«Tule, ma kostitan sind.»

«Mitte kuhugi ma ei tule!» peaks talle teravalt vastama.

Enda jõuetus teeb Gritskole piina, kuid ta ei saa Fedora kätt kuidagi kõrvale lükata. «Küll on alla naine, kurat ise on temasse lusikataie mett valanud, meenusid Varivoni sõnad.

«Mis seal's ikka, võib ka!» lausus ta lõpuks ja astus roika vastu komistades üle aiamulgu.

Ta vaatas mitte midagi nägevate silmadega veel kord ringi ja läks kirsisalu poole, mille varjus kõssitas Fedora väike maja.

Kui Grigori poleks sel hetkel nii joobnud olnud, oleks ta ehk märganud üksikut mehekogu keset tänavat, just aiamulgu vastas.

«Eh, noormees, pole su armastus nähtavasti kuigi tugev, ei oska sa oma õnne kinni pidada. Aga võib-olla läks ta viina järele? ...» kahtles Dmitro ikka veel. «Säärasel kellaajal... Ei, on näha, et ta pole sinu esimest korda.»

Imestus asendus varjatud rõõmuga ja otsekui kooru langes Dmitro õlgadelt.

«Ei oska oma õnne kinni pidada,» kordas Dmitro mõttes, vaevaga muiet tagasi hoides. Kuid ta muutis kohe süngeks. «Aga mis kasu minul sellest on? Nii Jugiina teda on armastanud, nii armastab ka edasi, võib-olla ei saa surmatunninigi teada, et poiss kerget meelse naisega ringi ajas.»

Kuid sellest hoolimata tundis ta kergendust.

XXXV

Kui Pavlo Mihhailovitš Savtšenko Frunze-nimelise kommunist koju sõitis, vilkusid Linnutee võrkude juba hilised tähtkujud.

Täna oli rajooni elus olnud tähelepanuväärne päev moodustati esimene kolhooside rühm. See kasvas tänapoolest elava rohelise põõsana kommuuni ümber, sügav

«...võib või tõrjudes kõrvale üksiktalunike kirjud...» Aktiivi, reakommunistide ja rajoonitöö-... juhtivane töö kandis vilja — uus majapidamine... Ja kolhooside nõupidamist klubis läbi viia... meeldiv. Lisaks sellele tuli veel Moskvast... ühiskondlikul kommuunide konverentsil said... preemia. Rajoon oli ilmselt murdnud... «...kõrvalt» raamid, mida ringkonnakomitee sek-... nii teravalt välja naeris. Mitte enam üksik saa-... tavad maad, vaid väike arhipelaag tõusis nüüd... tate, umbrohtu kasvanud põllutriipudest... kohale. Juba laiutas ka ettevaatlik külamees... kasi, kui ta oli kommuuni risti ning põigiti... hõnu ja igasse nurka pilgu heitnud.

«Mõelge ainult, mis ime see on? Nägin oma silmaga,... aasta tagasi kogu kommuun mahtus ainult... mulladonni. Ja kõigi peale kokku oli üksnes kolm... pood. Käisid ka lumega paljajalu. Nüüd aga... majades. Ja kui tore nisu neil kasvas! Nimi... mihuke — «Podolje Triumf»! Andis sada kaks-... kolm puuda tessatinilt. Lausa muinasjutt!... ma ise ei oleks näinud, siis poleks küll uskunud. ... traktor ei riku sugugi maad, vaid pöörab nii-... mullakamakad ümber, et otse lõhnab värskest... at.»

...mud jutte ning kaalunud pikkamisi ja hoo-... sõna ning fakti, kirjutas põllumees end kõhk-... kogu küla ees kollektiivi liikmeks. Tõsi, juh-... nii, et unustas sealjuures kaasa tuua uued leid... taltud. Kuid naabrid, kes teadsid kõike, isegi seda, ... talle täna lõunaks keedab, tuletasid neid ... meelde ja peremehel tuli puhtsüdamlikult imes-

...Tõepoolest unustasin! Perenaine ajab oma ... pea segamini. Kui latrama hakkab, siis ... ära.»

...küllastatud võitluse heroismist, traagilis-... olukordadest, hoovõttudest, väsimatust tööst ja iga-... koomikastki — kõik see tõusis kogu oma ... ning radade keerukusega Savtšenko silme ... avar kohtukuma murdmaastikul.

Sekretäri kaless pöristas sillal nagu kuulipilduja. Silla all rennis kohises vesi ja ohkas pooluline veski ratas; vilkuvatest tähtedest sillerdades loksutas ta maheda helinaga vett. Tiigi hiiglasuur peegel kiigutas pidulikult tähistaeva kaarti. Ajuti murdis kala täht kuju oksakese katki ja too ei suutnud tükk aega oma mahavarisenud vilja üles noppida. Kaldaäärsetes taredes aga süttisid teistsugused tähed — elektrilambid. Ja sekretär mõtles, kuidas küll seesama elektrivalgus elu ümber kujundab.

«Inimesed muutuvad teiseks. Ega seda ilmaaegu «Iljiti lambiks» nimetata.»

Lenini surematu ennustus oli juba tõelisuseks saanud. Selle valguses paistis selgesti homme päev.

Kalda lähedal laksusid mõlad. Tugev naisehää lüüsi pimeduse värelema. Siis ühines temaga mõtlik tenor ja laul kandus kõlavalt üle vee. Vilksatas paat — noor mehe ja neiu nagu puust voolitud tumedad siluettid värelesid tähtede teel.

«Laulavad!» Küüdimees ütles seda nii, nagu oleks tahtsat uudist teatanud. «Ja hästi laulavad. Meie nii ei laulnud...»

«Kuidas seda mõista, Panass Jakovlevitš?»

«Kuulete? Laul on ju kurb ja igatsev. Lauljate südames aga muret ei ole. Kui meie kunagi mõisas sõda laulu laulsime, siis oli iga sõna kui lese itkemine. Ajad pole enam endised, Pavlo Mihhailovitš. Minu jaoks on selles laulus kogu mu noorus nagu viljatu kalju, minu lastele aga lendavad seal ainult tuvid.»

«See on sellepärast, et noorus algas meie maal alles nüüd,» ütles Savtšenko, meenutades ka oma rõõmsat noorust. «Mida poeg kirjutab?»

«Tuleb varsti elektrotehnikuna tagasi. Kuulete juba kõminat? Rahvas tuleb külanõukogust. Arutasid viimasti ka viljavarumise või ühistu asju.»

Varbaia ääres valgustas tikutuli hetkeks kaht talu mehe nägu. Vaikse tiigi kohal kõlasid sõnad selgelt.

«Ilm on nagu kuld.»

«Terad otse kipuvad mulda.»

«Tähendab, et umbes kümme päeva pärast saame loomad?»

«Jona Tšabanu ise käskis teatada. Tema juba ei peta. «Lõpuks on see inimene.»

«Tõepoolest, et ta naine olevat haigeks jäänud.»

«Või on ta siis palavikuta jääd? Sääski on seal juba nähtud. Ma kuulsin, et ta naine olevat Kotovski poega olnud.»

«Tuleb naine, seda on kõigest näha.»

Need sõnad erutasid Pavlo Mihhailovitši nagu laul. Ta mõeldi hädiletoonist ja kõneviisist ära vana bolševiku jonenko, kes rajoonikomitee poolt hiljuti maale tagasi saadeti.

«Ma saan tulla rajoonikomiteesse jõuti, kutsus Savtšenko otse- otse oma juurde rajooni põllumajandus-osakonna juhataja. Pikakasvuline sihvakas bessaraablane Iona jonenko astus kätatult sekretäri kabinetti.»

Tšabanul oli kolm poega ja kõigile neile andis ta sulasesaatuse. Nende lapsepõlv ei laotunud nende ette pehme muruna, vaid torkiva kõrrepõlv.

«Kõige mõisnik Andronaki Todika rõõvis Sõrdei elu üksteise järel ema sülest ja väikesed kräsupäiksed lapsed jooksid stepis nagu talled võoraste lammutatud juures. Päike kõrvetas nad süsimustaks, tuul te nende häälele melodilise kõla, vihmad aga kas- kas nad üles. Lapsed läksid vanemaks saades isasse ja muutud kotkad — ilusad, uhked, töökad ja üks- üks. Nad olid lahutamatud nii töö kui pidudel. Nad olid vlinud lahku ka revolutsioon: 1918. aasta tal- taluldasid nad Andronaki Todika mõisast kõige- kõige, seni veel rautamata hobused ja kihutasid- hutasid Kotovski juurde. Ainult valge lustakas lume- lumeloses nende järel.»

«Nad jälgisid oma sõdalasi läbi äikesepilvede, siniste pilvede ja vinguvate lumetormide. Ta ei jõudnud neid- neid näha. Vanem, olles juba eskadronikomandör, lan- landolje väljadel, mis olid kattunud nisu ja punaste- punaste, hiljem aga tähistati see koht mälestus- meenuks. Isegi pärast surma põlnud tal raske hoida- hoida kivist mõõka, mida mööda vabastatud maale voo- voolasid verepiisad, vaid vihmaojakesed. Noorem- noorem vanem Tambovi kubermangu metsades. Kesk- kesk- t poolest Jonast aga lahutas vanameest bojaaride

Rumeenia piir. Bojaarid panid vana sulase poegade pärast raudu ja heitsid räpasesse, haisvasse vangikongi tema maalapikese ning hüti andis bojaaridekogu Anronaki Todikale.

Vangist tuli Sördei välja poolpimedana ja lumivalgena. Selle eest, et ta pojad Kotovski juurde olid läinud, keelati tal kodukülas elamine ära. Ja hakka vanamees rändama teel, mida mööda tema lapsed kunagi olid idasse kihutanud. Valge lumerähk keerles nühk samuti nagu kaheksateistkümnendal aastal, kuid see ei röömustanud praegu vana sulast. Puud maantee kohal ei laulnud enam, vaid värisesid nagu hulgused külma käes; okstelt langes jääkillukesi nagu külmunud pilved raid ja päike oli kauaks räpaste pilvede varju kadunud. Vana Sördeid haaras lootusetus ja lumi ta silma ees läks mustaks.

«Ära kuku, isake,» püüdsid noored käed teda toetada.

Bulgaaria külas andsid võõrad lapsed, tema poegade sõbrad, vanakesele peavarju. Nad lohutasid teda, et ta näeb veel oma lapsi, näeb veel inimeste õnne.

Ja Sördei ootas kannatlikult suurt päeva idast.

Tema poeg aga — kolmekümneviie-aastane pikakaeluline sihvakas, tore mees Iona Tšabanu — oli juba ammu Podolje talupoegadele lähedaseks saanud. Ta olnud rajoonis ühtki küla ega huutorit, kus tal poleks olnud sõpru, kus teda poleks vastu võetud kui oodatud külalist ja nõuandjat. Kui saabus sügis ja tütarlaste hääled täitsid tänavaid pulmalauludega, tuli Ional peaaegu igal pühapäeval küladesse sõita, et oma puudumise ja sõpru mitte haavata.

«Buena seara, prietene!¹» tervitas Savtšenko Ionat.

«Buena seara, frate!²»

«Kuidas on Iljana tervis?»

«Täna. Iljana paraneb.»

«Nüüd ta enam suhu ei sõida?»

«Sõidab! Soodest ta ainult räägibki. Muretses endale raamatuid. Kardan, et soopalavik muutub tal viimase raamatupalavikuks.»

¹ Tere õhtust, sõber! (Rumeenia k.)

² Tere õhtust, vend! (Rumeenia k.)

«Võta, et ta ennast ei väsita.»

«Ma saan minn vaata või midagi!» ütles Iona pahameeliga, koguni uhkusega. «Ma tahtsin raamatuid ära viia, tema aga tuli mõttele panna kollektiivisõjendajate asemele. Nagu sa teda ei tunne.»

«Tunnen. Kuid sellest hoolimata — hoia teda.»

«Võta ta veel ehk kuulab mind. Tõsi, olin siis noor,»

«Täna aga tegi ta mulle juba lõplikult selge,» ütles Iona. «Bugi-äärased võivad on samasugused nagu Doo-äärased! Ta istus, pannes käed lauanurgale otsekui papadele.»

«Ja milline on järeldus?»

«Bugi-ääraste võsastike melioratsioon ja nende ettevalmistus edaspidisteks töödeks.»

«Pärast aga tungis ta mulle kallale — ma ei saanud tähelepanu soode kuivendamisele. Äh-»

«Bugi küsimuse rajoonikomitee bürool üles ja tood, Pavlo Mihhailovitš, ta võib mind terve aja vältel häbistada.»

«Nüüd juba sinu tööst.»

«Ma tahab, et ma päevade viisi soodes ümber hülata. Ja nüüd veel nagu kiuste tulid melioraatorid hõimukul siia. Hoidsin Iljanat vägisi tagasi — tahab meiega Krugljakki sõita.»

«Nad tulid soodest tagasi?» küsis Savtšenko hülata.

«Nüüd tulid. Selgus, et nad ei ole nende hulgast, kes kauaks jäävad. Puhkavad «Talurahva Kom-»

«Nüüd nad kohe välja.»

«Savtšenko ruttas koridori. Sealt kostis kõlav noor»

«Täna! Lähem tulise ajuga!»

«Hästi! kajastid kiired sammud, siis jäi kõik vaik-»

«Nüüd, oled sa juba inventari ja loomi «Sirbi ja» ühistu jaoks saanud?» küsis Savtšenko lä-»

«Võta mitte. Isegi ratsarünnak ei aidanud!» Üle Iona» kihuratega kaetud lauba libises vari.

«Halvasti. See on raske küla. Esimeses järjekorras»

on vaja abistada Bondari. Millega nad oma viivitamist seletavad?»

«Asi on selline, et isegi viihastada ei saa: ühistute kasv jõuab nende varustamise tempost ette.»

«Põhjus on meeldiv. Kuid viivitus jääb viivituseks. Millal lubati abi?»

«Kümne päeva pärast. Meie ei ole nimekirjas kelleleki esimesed.»

«See on hoopis halb. On vaja, et ühistumehed esimestena külvil alustaksid. See on näitlik agitatsioon. Seda enam käib see Bondari kohta. Tead, millised kulakud nende külas on?»

«Teeme kõik, mis võimalik. Ma ei hoiu oma nahka. Sain Põllumajanduse Instituudi katsepõldudelt Ivan Timofijevitši jaoks veidi nisuseemet. Vaata, mis saadakse tera! Nagu pronks!» Ta raputas paberkotikese mõned terad kitsale peopesale.

Pavlo Mihhailovitš kummardus laua kohale.

«Hea, väga hea seeme. Just sellest näevadki meie põllud und... Kuid kas leskede ja vaestelaste villi ei koristatud?»

«Lõpetasime. Kommunistlikud noored võtsid selle tööst täie jõuga osa. Hästi töötasid tüdrukud Novobugovkast — Jugiina Bondar, Sofia Kušnir, Vassila Pidoprigora.»

«Suurepäraseid tüdrukud. Nägin neid rajoonikomitees, kui neile piletid kätte anti... Iona, võin sind teada mustada: kinokroonikat «Bessaraabia Kommuun» hakkame demonstreerima igas külas. Mõistad, mis see tähendab? Eile istusin ma Ivtšanka klubis ainult kolm päeva pärast terve seansi. Oleksid sa näinud, mis seal sündis!»

«Kujutlen, Pavlo Mihhailovitš!»

«Pärast seanssi tuli minu juurde terve delegatsioon. Üks nendest astus ette, nagu kurde täis, käed tõmmatud ja tugevad nagu puujuured, rind nagu sepa abili. «Kallis seltsimees! Kas meile puru silma ei aetud? Iga te filmi ei ilustanud?» — «Tõde,» vastasin mina, «ei ole vaja ilustada.» — «Aga võib-olla siiski aeti puru silma?» — «Sõitke meile ja te näete ise,» räägin mina. «Siit ei ole kaugel — Krõžopoljast jääb kakskümmend kilomeetrit.» — «Ja sõidangi!» hüüab tema. «Isegi b

...ast ainult pool õige oleks, kirjutan ma ennast kolme liikmeks.»

«Kujutabki, toob veel teisigi endaga kaasa. Kuidas?» Iona tõmbas taskust märkmiku. «Deniss Tšurinov. Tunnen teda. Tal on suur perekond, hiljuti ta lahkus. Pean teda meeles.»

«Ta viitab seda. Taibukas talupoeg.»

«Kuid kutsid häälled.»

«...talund tulevad.»

«Kas nad nendest arvavad?» küsis Savtšenko, tundes ühtlasi iseloomu, tema oskust inimestega kerget kontakti luua ja neid õigesti hinnata.

«Nad ei meeldinud mulle. Neid tuleks küll natuke hoida. Vaatavad maailmale kitsarinnaliselt. Eriti see «kollektivist». Ta on tooniandja. Ta võib maa ja ka meid tolmikutega nagu savipoti kinni katta. Peale selle on temas veel mingisugused kahtlused. Aga millega kahtleb, seda ma ei taibanud. Noor — sel pole veel aega, ainult et arg ja hoiab autoriteetidest kahe käega

...astusid melioraatorid.

«...Puddejevits Tšepurenko,» esitles end elatanud, mees väärrikalt. Ta massiivne, suure laubaga pea mees altpoolt kitsamaks, lõppedes pleekinud rohu

...Slobodenjuk,» kummardas suurte mõtlike kätega kõhnuke nooruk.

«...palun. Kuidas kohale jõudsite?»

«...teie asjatult aega. Teie rajooni põllumajanduse juhataja on suur optimist.» Vanamehe nägu valgus särkiesisel tudisema.

«...olete pessimistid?»

«...oleme täpsuse ja realiteedi inimesed.»

«...sellest, see on väga hea.»

«...halb,» nõustus Tšepurenko vastutulelikult. «...armastab täpsust, aga mitte poeetilisi väljendusi.»

«...Slobodenjuk kortsutas kulme.

«...ol kuule ta seda esimest korda,» mõtles

«Iga teadus, kui ta on tõeline teadus, on poeetiline parandas Savtšenko ettevaatlikult.

«Noh, selle mõtlesid välja poeedid ja fantasöör, kes teaduse juurde on pugenud,» vastas elatanud melioraator veendunult.

«Aga Lomonossov? Mendelejev? Lobatševski?»

Tšepurenko vaatas teraselt sekretärile otsa. Pavlo Mihhailovitš kannatas selle pilgu rahulikult välja, jätkas:

«Aga meie päevade suur poeet, uue suurepärase looduse poeet — Mitšurin? Tänu temale nägi ju maailm maad sellisena, milleks ta meie jaoks muutub homa. Kas see ei ole poeesia? Õpetlase mälu ilma poeetilis-fantaasiata, see on faktikesi täistopitud kerjusepau. Aga loov inimene on alati poeet... Kas te teate, mid rääkis Lenin partei üheteistkümnendal kongressil fantaasia kohta?»

«Ei, ei tea,» tunnistas Tšepurenko. «Kas tõesti rääkis Lenin fantaasiast... kongressil?» Sügav imetuse pehmendas ebameeldiva iseteadvuse ilmet ta näol.

Pavlo Mihhailovitš läks kapi juurde, võttis raamat ja luges ette vastava koha, iga sõna rõhutades:

«...isegi diferentsiaal- ja integraalarvutuse avastamine oleks olnud võimatu ilma fantaasiata. Fantaasia on suurima väärtusega omadus...»

«Annan alla, annan alla!» tõstis melioraator kätt püsti.

Tšabanu ja Slobodenjuk puhkesid naerma.

«Te olete tõsine oponent, Pavlo Mihhailovitš,» talutas melioraator. «Teiega pole kerge vaielda. Las me mõelge...»

«Rohkem tööga kui mäluga,» parandas Iona Tšabanu — ta ei suutnud taluda ebatäpsust väljendustes.

«Võib-olla te tutvustate meid oma plaanidega?» pöördus Savtšenko inseneri poole, püüdes pehmendada talu helisid tema ja Tšabanu vahel.

«Meie missioon on väga tagasihoidlik — melioratsioonühing saatis meid uut maad avastama.»

«Kolumbused!» ei saanud Tšabanu end tagasi hoida.

«Käesoleval ajal,» jätkas Tšepurenko rahulikult, «ole meie ühingu vastavaid vahendeid ja ta tahab

juures viiksime läbi ainult ühe operatsiooni — me räägitakse ühes näidendis, kavaleeril ja odava hinnaga.»

«Kui on iga kopikas kallis. Ja kui tarkus aitab hoida, siis on see hea tarkus. Mis te siis

meie säärase ümmarguse pindala — neli hektarit Seda on kõige kergem kuivendada.»

«Kas ei suuda meie pool sellist sood või luhta teha, ütles Savtšenko rajooni suure kaardi

«...vaid... tiik.»

«Kas te nalja või?» Sekretär pöördus valjuna kaardi juurest tagasi.

«Kas peaksime seda aadlike ja mõisnike maastikku ilustust säästma? Me teeme kiiresti...»

«Kas te ei ole pilgu Pavlo Mihhailovitšile, Tšepurenko lõpetas juba kohmetult: «Nii räägiti ka

«...rääkisid?»

«...»

«Kas ei valutanudki?» Sekretäri sõnad võtsid talu. «Kuhu te siis vaatasite, kas tulevikku või

«...mõista, milleks see...»

«Kas ei mõistame, milleks,» sähvas Tšabanu. «Tšepurenko näppis närviliselt oma habemetutti. Ta muutus laiguliseks.

«Kas te ei ausalt oma kohustusi.»

«Kas mõistate, mis see tähendab — tiigid talu? Meie keeles tähendab see kahjurlust.

«Kas ei ole sellega nõus?» pöördus sekretär Slobodenjuki poole.

«Kas te ei ütles nooruk erutatult ja punastades.

«...parteile liige?»

«...»

«Kas te ei ütles seda lubasite?»

«Kas te ei ütles, Alles hiljuti hakkasin tööle.»

«Kas te ei ütles, Alles hiljuti hakkasite?» pöördus Mihhailovitš süngelt Tšepurenko poole.

«Ei, mul on staaž.»

«Ja soliidne?»

«Soliidne.»

Tšepurenko suust lipsas tahtmatu ohe. Nüüd kahtle ta näolt lõplikult iseteadvuse ja üleoleku mask, ilma ilme muutus isegi sümpaatseks. Ta kõhkles veel hetke ja ütles siis äkki:

«Püüdsin teie tiiki isegi kaitsta, kuid...»

«Kartsite konflikti minna?»

Pavlo Mihhailovitši pilk jäi peatuma Tšepurenko massiivsele peale. Turgatas meelde võrdlus: «Teie teodki sarnanevad ta näoga — alguses laiuti, siis kuhjakesega nagu habe.»

«Jah, ei julgenud,» tunnistas insener. «Olen juba aastates inimene, mul on perekond. Kohta vahetada ei taha.»

«Ja seda nimetataksegi ausaks tööks?»

Tšepurenko ohkas ainult, sekretär aga jätkas:

«Te olete haritud inimene, peate kõik oma teadmised rahva teenistusse andma, aga vaadake, mis teil vahi tuleb? Kuuma südame asemel toote meile külma kanna. Kas te tõesti kaotasite kõik oma unistused ja jõu, lasksite neil oma sumbunud kabinettides ära kooluda? Ja niisuguse kahjuliku praktika juures rääkida ise veel loogilistest järeldustest!»

«Vaadake, Pavlo Mihhailovitš, meie esimees Semipal tõukab meid otse sohu...»

«Kas tema propageeribki tiikide kuivendamist?»

«Tema. Ainult... ärge rääkige...»

«Ärge visake kivi meie vaiksesse vette...» segas jutuaajamisse Iona. «Ei, Oleg Faddejevits, kui te edaspidi nii tahate elada, siis te soid ei kuivenda, jääte ise rabasse kinni.»

Tšepurenko huuled kõverdusid. Kogu ta nägu kattis kortsude võrguga. Segaduses ja peaaegu anuvalt vaatas ta sekretärile otse silma.

«Aitäh õpetuse eest! Ausalt öeldes vaevas mind juba aeg ebakindlus, Ma ise armastan tiike ja järvi. Siin tulid tarvitusele moodsad sõnakõlksud: «Hävita aadlipesade kaunistused!» Ma püüdsin vastu vaadata, kuid Semipal valas mu üle üliortodokssete sõnadega...»

«Võib-olla olen vana ega saa aru,» mõtlesin ma ja tund kinnaks tehes sõitsin teie juurde...» Tšepurenko ütles. «Ma ei tea, mida teie minust mõtlete, kuid mul pole ma üldse säärane, nagu olin teie kabinetti...»

«Te veel näete mind... töö juures»

«Te isegi tahate meie juures töötada?» pööras Mihhailovitš melioraatorite poole.

«Vastab,» vastas Slobodenjuk.

«Oma hingest. Kui ainult ühing lubaks...»

«Siis tuleb teil kõigepealt üks soostunud aega kuivendada. Üsna selle lähedale asutati uus kolonisaator. Selle liikmed on kõik viimseni kommunistlikud noored.»

«Kommunistlikud noored?» võpatas Slobodenjuk. «Teie hommepäev nende juurde.»

«Ma loobun teha. Neilt võib paljugi õppida. Targad ja kuldseid käed... Aga kas te teate ka, kuidas Podoljet vanasti nimetati?» küsis Savtšenko ootamatult ja muretas. ««Kuldne maa». Ja siin on tõepoolest...»

«Podolje on kuulus nii oma metsade ja nurme kui ka sangarliku rahva poolest. Kuid kes on see küsi Podolje tulekahjudel soojendanud, kui pole teda röövitud? Polovetside khaanid ja kuningapojad, Valahhia hospodaarid ja Tatari suurvärsid ja suurvesiirid, sultanid ja panid, ulad ja kulakud. Ainult seitsmeteistkümnenda sajandi algustakümne jooksul purustati meie praeguse riigi kaks korda. Mööda nurmi voolasid põlesid, külad kasvasid umbrohtu. Maa muutus, jõed kuivasid ära, metsad harvenesid.

«Praegune riik lõpetas röövretked sellel maal ja rahva omanduseks. Me kujundame ümber elu, vaid ka loodust. Selle suure eesmärgi saavutamiseks kahju kogu oma südant ohverdada. Otse on teie pärast, Oleg Faddejevits. Kas te tõesti abinotivaikuses pole kuulnud, et rahvas on edasi...»

«Teil on tema kohta veel narodniku vaated. Elult õppida. Võtke näiteks kas või seltsimees Tšapman. Ta on lihtne bessaraabia talutüdruk, oli kolm brigaadis õeks, nüüd aga juhivad aktivistide...»

«Ja töötab soode kuivendamisel. Vestelge temaga...»

ja te näete uut, ebatavalist Ukraina küla. Iljana jutustab teile nii kuivenduskraavidest kui ka tiikides kalade kasvatamisest, samuti sellest, kuidas põldudel võhkade ja astelpõõsaste asemel nisu ja hirss lainetama hakavad. Ja kõik see pole mitte muinasjutt — see on meie elu ja töö poeesia.»

«Ma hakkan teie juures tööle nagu künnihärg,» teatas Tšepurenko jumalaga jättes vaikselt. «Te andate mulle perspektiivi.»

Rajoonikomitees põles tuli veel kaua. Rajooni kaardikohale kummardusid kaks pead: hall ja must. Ja omapiirjooni muutes maalis kaart inimeste silme ees homse päeva näo, liitudes elava piisakesena maa arendamise suure hoovusega.

Telefon helises. Savtšenko võttis toru.

«Ma kuulen.»

«Tere hommikust, Pavlo Mihhailovitš!»

«Kas tõesti on juba hommik?»

«Meil juba koidab,» puhkes ringkonnakomitee sekretär naerma. «Meie linn seisab künkal, teie aga olete orus.»

«Ka meie püüame kõrgemale.»

«Seda ma näen. Mis on uudist?»

«Rajoonikomitee saatis külasse pidevale tööle rühma kommuniste. Tagajärg on silmaga näha. Täna viisin kolhooside üldise nõupidamise. Meeleolu oh reibas.»

«Nii. Meie selektsioonijaam annab kolhoosidele parima seemne. Kas melioraatorid jõudsid juba teile?»

«Jõudsid.»

«Kas nad puid pole veel mürdma hakanud? Ei tahtnud tiikide kallale asuda?»

«Me tahame nende energia kasulikumate asjade peale rakendada. Mihuke Semipal see sinna melioratsioonühingusse on pugenud?»

«Ära muretse, rohkem ta tiike kuivaks ei lase. Selle pärast ma helistasingi... Ega ta vaenlane olegi, vaid lihtsalt pugeja ja võhik, kes juhuslikult on vastutavale tööle sattunud. On joobunud administreerimisega ja kahtlastest projektidest... Seni oleme intelligentne hulgas nõrgalt tööd teinud, selles on asi.»

otame ka endi juures arvesse.»

«Kas te ei pöörake erilist tähelepanu õpetajatele?»

«Kas te ei pöörake erilist tähelepanu käsi käib?»

«Kas te ei pöörake erilist tähelepanu muudetud ka ise nooreks.»

«Kas te ei pöörake erilist tähelepanu vana? Pole märganud! Soovin edu.»

«Kas te ei pöörake erilist tähelepanu Tšabanu laseb tervitada.»

«Kas te ei pöörake erilist tähelepanu ei maga? Ennustate muidugi kaardi»

«Kas te ei pöörake erilist tähelepanu teid tunnen. Ütle Ionale, et tema ratsa-»

«Kas te ei pöörake erilist tähelepanu on kogu oblasti põllumajandus-osakond»

«Kas te ei pöörake erilist tähelepanu jooksunud. Teda on meil juba terroristiks hakatud»

«Kas te ei pöörake erilist tähelepanu las sõidab ülehommene siia — saab oma tee-»

«Kas te ei pöörake erilist tähelepanu Ega ta juhtumisi «Sirbi ja Vasara» esi-»

«Kas te ei pöörake erilist tähelepanu me ole?»

«Kas te ei pöörake erilist tähelepanu Mõlemad võtsid kodusõjast osa.»

«Kas te ei pöörake erilist tähelepanu di töömu pärast peaaegu tantsima hakkama.»

«Kas te ei pöörake erilist tähelepanu Bandar nüüd rõõmustab! Tema pärast olen ma»

«Kas te ei pöörake erilist tähelepanu nende bürokraatide hinge seest söönud. Kui ai-»

«Kas te ei pöörake erilist tähelepanu d lahuseid saaks — keskmisi ma Ivan Timo-»

«Kas te ei pöörake erilist tähelepanu l...»

«Kas te ei pöörake erilist tähelepanu kulvas koidik murule juba kastepiisku ja»

«Kas te ei pöörake erilist tähelepanu puhlas õhus hõljus vee lakkamatu kohin.»

«Kas te ei pöörake erilist tähelepanu kohal laotas tiibu uus hommik.»

XXXVI

«Kas te ei pöörake erilist tähelepanu ja rohule langeb kaste. Lõkketule punane»

«Kas te ei pöörake erilist tähelepanu kook kiigutab metsa varjusid, toob pimedusest»

«Kas te ei pöörake erilist tähelepanu l... vihvakat kaelustavat tamme ja valgustab»

«Kas te ei pöörake erilist tähelepanu he mõtlikku ilmet, kes pikutab murul, nagu»

«Kas te ei pöörake erilist tähelepanu de poole.»

«Kas te ei pöörake erilist tähelepanu ah miske tammik on vaikne. Metsalagendiku»

«Kas te ei pöörake erilist tähelepanu d... utab korraks noor ööbik, nagu meelde tule-»

«Kas te ei pöörake erilist tähelepanu d... uvel on juba aeg pikale teele asuda, et lähe-»

«Kas te ei pöörake erilist tähelepanu on paljajalgne sügis oma ududega.»

«Kas te ei pöörake erilist tähelepanu tulvaval ei ole und.»

«Kas te ei pöörake erilist tähelepanu tulvad tulvavad igast küljest, nii nagu sügisel lin-»

«Kas te ei pöörake erilist tähelepanu l... uduvad pihlakale: sagivad, tõukavad üksteist»

«Kas te ei pöörake erilist tähelepanu d... teevad südame rahutuks, ja ei näe sa selles»

«Kas te ei pöörake erilist tähelepanu mangit korda. Dmitro lisab risu tulle, ja sink-»

jashalli vinega leek mähib kuivad oksad pahase pruuni naga suitsusse ning muutub tumedamaks.

Eile nägi ta jälle Jugiinat, tema taga metsalageni kul aga seisis varjuna Marta lapsega. Dmitro ei suutnud sellest nägemusest vabaneda — kui varjad teid teise kujuga, annab ta endast hetke pärast jälle märku...

Jah, eile. Ta sõitis kõrrepõlluvahelist teed mööda veski poole.

Vastu tulid veskilised, kotid seljas. Kõigil rahulolevad näod — inimesed rõõmustasid, et olid uudseviljama ära elanud.

«Hilja tuled, noormees. Oleksid varem tulnud, võtsid mindki peale,» ütles tädi Darka vankrist mööda des. See oli kondine lesknaine sisselangenud põsk ja hämmastavalt nooruslike tumedate silmadega. Jahu kott rõhus tema õlga.

«Oleksin teadnud, et teie siin olete, oleksin varem välja sõitnud.»

Tuuleveski alt lendas linnuna välja tuul, vehkides kõrgel oma vägevate tiibadega. Vesikivid mürisid kolusse voolas väsimatult uusi viljateri.

Veskis oli umbne. Kottidel istusid veskilised ja vututasid plotskite tulesilmi. Üleni valge habemik mööda der hõõrus näppude vahel kuuma jahu.

«Peenelt jahvatame,» ütles ta endamisi rahulolevalt ja hüüdis üles: «Jugiina, puista sisse!»

Pael hammaste vahel, ärgitas tütarlaps rasket kogu kolu servale tõsta. Dmitro läks redelit mööda üles, võttis kotti Jugiina käest, valas selle tühjaks ning viljaterad sahisesid mööda kolu puust kallakseinu alla: süüa.

«Oi, kuidas te mind kohutasite!» ütles tütarlaps kott metult, aga puhkes samal hetkel naerma ja jooksis mööda salve juurde jahu vastu võtma.

Ülevalt oli hästi näha tema kummargil peake ja teruske pats, mis oli vajunud üle õla.

«Ütelge, kui minu jahu tuleb!» hüüdis Jugiina, vutates Dmitro poole usaldava, poollapseliku naeruga sega.

«Kuidas tal ometi südant jätkus temasugust petlikust! Dmitrot haaras tume viha. «Ah, Gritsko, kui sa ta na

...petti teise vastu vahetasid, mis siis küll edaspidi...

...ol loki, varjud hakkasid liikuma ja hajusid... kõlge laiali; paistis, nagu oleksid tammed, ...ning majesteetlikud nagu sügis ise, tulele...

...«... ometi kogu aeg temale mõtlen?»... tõuseb ja läheb oma südame rahutut tuksu-... kaudu metsa äärde.

...vahel ripuvad suured küpsed tähed; taevas... lähenevat; Kotkas ja Luik hõljuvad teine-... vastu, nende vahel asuval teraval Noolel aga... kaheks hargnenud sulg.

...lähemale laugleb taevas, metsaservast õhkub... Kaugel, üsna kaugel põllul süttib ja kus-... tuluke. Kas tõesti kustus? Ei, näe, uuesti särab ta... georgiinina ja nagu liiguks eemale. Kustub ja... leekima. Keegi süütab tulelõkke ja see... puhtal põllul nagu kauge lootus. Ja noor-... õh, et tule juurest eemaldub tütarlaps, tuleb... nagu maad puudutamata metsa poole,... ja ilmub jälle naeratavana, lohukesed põs-... kolm lõbusat sädemekes kummaski silmas.

...«...»... tunneb Dmitro otsekui poolunes, kuidas teda... ja võitmatu jõud, mis pühib teelt viima-... tused; ta ei suuda seda peatada, nagu lauda-... ei suuda tõkestada suurvett.

...«... tunneks põõsaid jalge all, astub ta piki metsa-... poole, laskmata silmist kaugelt vilkuvat... nähtamatu ööbija oli keset põldu süüda-

...«... teed viivad kokku,» sosistavad ta kuivad... «viivad kokku.»

...visadusest ja sellest ohjeldamatust jõust, ... hing rinnus kinni jääb, püüab ta veel vii-... endast võitu saada, kuid näeb juba selgesti, ... raugematu, tugeva tunde vastu võidelda. ... alates oleks nagu kogu ümbrus temast... maha jäänud. Iga tunniga tõmbas teda üha... Jugiina poole.

«Ei, sa ei lähe sõbra teele risti ette. Ja kas ei ole n-
gesti näha, et tüdruk Grigorit armastab?» Kuid ta
hääli kinnitas veendunult: «Sa lähed! Nüüd on sul
leks õigus.»

Pidupäevadel ei käinud ta kuskil, lebas selili aias
püüdis lugeda, tabades tuseselt endal ema uuniva
murelikke pilke. Kulmuliigutustega ja kokkusur-
huultega andis ta emale mõista, et see temalt midagi
ei päriks, ning Dokia jäi nukralt ja mõtlikult vaht.

Pühapäeval tuli Varivon ning maja elavnes, hakkas
rõkkama, nagu oleks terve pulmaseltskond uksest
murdunud.

«Kas kõik on elus ja terved? Tädi Dokia, miks
sinu poeg istub siin süngelt nagu öökull? Vist on
vihma? Oh, kuidas vihma vaja oleks! Istu, istu, vihma
olla lähebki sajuks. Meie ühistu külvas juba veidi
aga nüüd äkki säärane pöud!»

Dmitro pani rahulolematult ajalehe kõrvale.

«Oi, sa mu hädavares küll!» lõi Varivon käsi kokku
«Vaatas mulle otsa, nagu oleks kalli kingituse teinud.
Vaata, et ära ei kae.»

Kui Dokia toast väljus, hakkas Varivon mingit en-
nägematut tantsu tantsima, püüdes kogu aeg Dmitro
küünarnukiga riivata. Siis hakkas tuttavaid pois-
tüdrukuid matkima, näidates, kui väärikalt nad
vanemate nähes ülal peavad, kuidas nad tantsu
julgeks muutuvad ja kui vabalt nad käituvad õh-
kui kuu poeb pilve taha.

«Aga kuhu sa täna Grigori jätsid?» küsis Dmitro
vaadates sõbra merevaikkollastesse naervatesse sil-
desse.

See muutus kohe tõsiseks.

«Me läksime Grigoriga tülli.»

«Kuidas siis nii?»

«Jah, just nii!» Varivon istus koiku servale ja he-
käed kukla taha. «Hakkas, kurat, Fedoraga amele-
Tuleb Jugiina juurest ja läheb Fedora poole. Et ta
saatan võtaks! Mina arvan nii: kui sa ei armasta, arm-
kas või kannuga, kui aga armastad, siis ole aus. Kas
mul õigus?» Varivoni kõrgete põsenukkidega na-
muutus karmiks, pilkavad tülukesed silmades kustu-

«...olla on see vale?» küsis Dmitro, jäädes kannu-
all vaitumise ootama.

«...võib loe nägin. Nüüd ei tõsta ma temaga enam
...õnne Bondaride läve. Vaju häbi pärast kas või
...»

«...muutus sõbra juurde ja pani käed tema õlga-
...»

«...minuga tuled?»

«Jas Varivon silmad pungi. «Ega sa täna
...ole?» Ta lõi endale lõua alla sõrmega

«...ole!» Kas tuled?» küsis Dmitro veelgi tugeva-
Varivoni õlgu rõhudes.

«...nii?» Varivon kohmetas hoopis. «Ütle, mis-
...kuihob sind täna hammustas?» ja lükkas end
...sõbra rasked käed kõrvale.

«...» Dmitro takerdus, otsides vaevaga sõnu.
...juba ammu silma heitnud, ta meeldib mulle.

...toepoolest niisugune on, nagu ma temast aru
...andaksin kohe, ilma pikemalt mõtlemata isa-

«...Hullgin seda ainult sinule, ema ei tea sellest
...Kui piiksatad, siis rebin pea otsast!»

«...peadun kergemat karistust!» ütles Varivon
...katsudes. «Kui pead ei ole, siis pole kuhugi
...»

«...puremaks pead. Nii et hoia keel hammaste

«...et kuu lood!» arutas Varivon endamisi. Dmitro
...pehmeena viimaste hulgast, temalt võib loota
......uht peekrit viina.

«......aga uskunud ka. Ainult mõelda: kolm aas-
......hakkunud ühegi tüdrukuga sõnakest, nüüd aga
......nagu karu mesipuu poole.

«...nad on säärasead, kuradi kinnised. Vaikib, vai-
......peaga tulle. Tore peigmees!» mõtles ta, jäl-
......muga sõbra erutatud nägu.

«...minuga tuled?»

«...kuid kas tead, tee on ju pikk! Noh, tahtsin sulle
......jalad valutavad,» ohkas Varivon.

«...juba tean, mida su jalgadele vaja on, viina-
......» naeratas Dmitro, võttes kapilt pudeli.

«Sa peaksid tõesti velskriks hakkama. Nagu ka on valu pühitud!» Klaasi tühjaks joonud, krimpsutas Otšeret nägu ja nuusutas leivakoorikut. «Mis ime niisugune on? Vedel jook nagu vesi, muud midagi, ajab igasuguse tõve kehast välja. Näib, nagu ole seal põhja peal veel midagi?»

«Mine kus pagan! Vaata, et ma su jalgu veel alusroobiga ravima ei hakka. See igatseb juba ammu järele.»

«Aga tead,» hakkas Varivon tõsiselt rääkima, «valikut ma kiitma ei hakka, see on selletagi. Jugiina on väärt tüdruk!» Varivon tõstis sõrme üles.

«Mina mõtlen sedasama.» Dmitro kulm läks kopsakaks. «Kas sellest aga midagi välja tuleb?»

«Peab tulema,» ütles Varivon veendunult. «Võib ka nii öelda: kas kätte saad või ei, aga taga ajada võid.»

«Hea kõnekäänd, kuid mitte minu jaoks!» Dmitro avas järsu liigutusega kirstu ja hakkas ümber riietuma.

«Kuhu siis nüüd?» küsis tagasitulnud Dokia lävel.

«Viin teie noormehe kosja...» naeratas Varivon, katabanud endalt kaaslaste pilgu, lisas kohe hoopis teie suguse häälega: «Jalutame korra küla peale.»

«Ammu juba aeg,» nõustus Dokia.

Märgates Dmitro liigutustes ebatavalist rutakust, heitis ta Varivonile küsiva pilgu. Aga see kõõritas pealtlikult sõbra poole ja hakkas innukalt igasuguseid uudiseid jutustama.

«Sozonenko tuli linnast tagasi, kisub nüüd end juukseid peast. Parkalitöökoda läks käest ära. Kõik ta, kaupmehehing, vist mõtles, et saab kogu elu pehkinud nahal nagu pärmil ülespoole tõusta, arvates, et nepile lõppu ei tulegi ning rahakott mingu tšervoonistest kas või lõhki. Kuid valitsus tegi nende alatoimikutele lõpu. Täheandab, üks sisemise kapitalismi paigutamine nüüd jälle vähem.»

«See on neile paras,» vastas Dokia. «Vähe veel sellest, et nad inimesi petsid, nad ju mürgitasid ka lühikest aega — jõest ei võinud enam möödagi minna.»

«Nüüd ehitatakse sinna vabrik.»

«Nahavabrik?»

«Nahavabrik. Tehnika viimase sõna järgi. Kõik...

... ja uus elektriijaam, niisugune valge nagu õit-
... ja vägev — vana lõõtsutaja ei saa sinna-
... Alhult unustasin, mitu tuhat kilovatti... Hak-
... andma kõikidele ettevõtetele ja ümber-
... külastele. Ühesõnaga — Dneprostroi. Linn
... alma nähes. Kivid laulavad tööliste käes
... d koidikust ehani.»

... voolasid kõik hästi järele?»

... kui Vartšuki eest viljanormi viimas käi-
... me tahtis riiki petta, kuid ei saanud siiski
... le hülida: kommunistlikud noored leidsid
... lüpsiga üles. Nüüd hulgub ringi, süngem kui
... Kord panime Sofiaga vilja kottidesse, mina
... sealjuures naerma, kus siis Vartšuk käratas:
... rõõmus, et mu varandust vead? Et te kõik
... Mina aga vastasin talle aeglaselt ja rõhuga:
... and liigu kärvamise suunas, onu Safron, vaid
... pole.» Lugu oleks peaaegu piitsani jõudnud.
... läksid kortsud ta näol higiseks. Kärgeb kõigi
... viljaaegu söimas üht külalist, enne kui jõudis
... viljuda: «Kõlgute nii pahem- kui parempoolsetes
... kuidulu, kuid tulu pole sellest tuhkagi.» Siis aga
... minu poole ning jäi vaik...

... misko aga tabasin ma peaaegu värskelt kuri-
... järele tuleks valve panna. On peitnud oma
... kuskile raiesmiku lähedale.»

XXXVII

... septembripäev mattis päikese sinakashallide
... võrku; päike näitas end ainult tükati, valguta-
... vahelt oma kuldset uime ja elustades kolme
... lat vett; neil hetkedel lõi kogu küla särama,
... polde ning teid veeresid varjud.

... kuulanud enam Varivoni lobisemist. Tema
... ja lootused olid visalt ühte punkti koondunud.
... seal läheb Gritsko,» tõukas ta Varivoni õlast.
... metsa poole viival teel paistis Ševtšiku lühel-
... kupa. Noormehi lahutas köögiviljaaedade lai
... kohalised kanepipuhmi valgustades kustus päike-

sekiir vanade päevalillede kübaratel, mis millegi nõu pidades üksteist oma raskete peadega riivasid.

Puude vahelt tuli nähtavale Bondaride maja.

Dmitro lõi kõhklema: kui läheks õige tagasi? Kõrvalt tabanud endal kaaslaste pilkava vaate, kortsutas kulmu ja astus kindlalt värava poole.

Pererahvas istus lõunalauas ega oodanudki selliseid külalisi. Mariika hakkas taret mööda askeldama. Jugiina aga pani segaduses lusika lauale. Ainult talle tõusis väarikalt lauast, tervitas ja ütles naisele:

«Mariika, külalistel pole ju kuhugi istuda.»

Bondarihha tõi täre teiselt poolelt toolid.

«Istuge, istuge, ja vabandage, et majas on siin korralagedus: ootamatu külaline kaarikust hüppas pererahvas aga veel riieteta lippas.»

«Kutsumata külalistele on ka kondid lihaks,» ütles Varivon ja pilgutas Jugiinale silma.

Punastav tütarlaps naeratas, ja Dmitro tundis end nii rahulikuna, nagu polekski ta esimest korda Bondaride juures, ning märkas imestades, et laua taga algas lihtne, sundimatu vestlus majapidamisküsimustest.

Pärast lõunasööki istus perenaine Dmitrole lähemale. Iga minutiga sidusid neid üha tugevamalt ühtsamatud sõprussidemed. Tundus, et Bondarihha kuula, vaid lihtsalt imeb endasse iga tema sõna. Aga Jugiina vaikus, üle tema mõtliku näo libisesid mõtted varjud. Dmitro mõistis, et tütarlaps mõtleb Gritšit ja võib-olla isegi aimab nende tuleku põhjust, aga ega suuda seda uskuda — sageli vaatas ta rahutult imestunult Varivoni poole. Näis, et ka Ivan külmale röömustas, kuigi vahtis sageli pilkavalt naise otsa, kes Goritsviti mõistlikust jutust sulas nagu varu.

Hüvasti jäeti juba videvikus.

«Ärge teinekordki meie majast mööda minge,» ütles Mariika, ulatades külalisele kuiva kollase kaela silmitsedes noormeest sõbralikult.

«Astuge ikka sisse,» toetas teda peremees.

Tütarlaps aga läks kombe kohaselt külalisi saates.

Varivon lipsas otsekohe õue, Dmitro aga jäi Jugiinaga naga pimedasse eeskotta.

«Ma olen, tema kauaoodatud õnn!»

«Lähed udu vaatab ta saledat kogu, tema rikkalikult juukseid, värisevaid lohukesi põskedele, pilget pilku ja tütarlapse keha soojust.»

Dmitro vaatab kiiresti hingates tütarlapse nägu ega suuda erutuse pärast sõnagi lausuda.

«Võtab neiu käe oma pihkude vahele ja surub talle peenikesi sõrmi oma suurte, karedate ja tihedalt raskete kämblatega.»

«Hend!» lausub ta vaevaga.

«Hend ka teile,» sosistab Jugiina.

Dmitro astus õue. Pimedus haaras ta otsekohe.

«Tatult vaatas ta tagasi ja nägi, kuidas lai valge vihmavärv vöörusse kadus.»

«Nii kallis! Mis õnne maailmas veel leida võib? Ma tunduks kõige rängemgi mure kergena.»

«Hend!» sosistas ta silbikaupa, olles haaratud meele tundeist.

«Hend!» sosistas ta silbikaupa, olles haaratud meele tundeist.

«Hend!» sosistas ta silbikaupa, olles haaratud meele tundeist.

«Hend!» sosistas ta silbikaupa, olles haaratud meele tundeist.

«Hend!» sosistas ta silbikaupa, olles haaratud meele tundeist.

«Hend!» sosistas ta silbikaupa, olles haaratud meele tundeist.

«Hend!» sosistas ta silbikaupa, olles haaratud meele tundeist.

«Hend!» sosistas ta silbikaupa, olles haaratud meele tundeist.

«Hend!» sosistas ta silbikaupa, olles haaratud meele tundeist.

«Hend!» sosistas ta silbikaupa, olles haaratud meele tundeist.

«Hend!» sosistas ta silbikaupa, olles haaratud meele tundeist.

«Hend!» sosistas ta silbikaupa, olles haaratud meele tundeist.

«Hend!» sosistas ta silbikaupa, olles haaratud meele tundeist.

«Hend!» sosistas ta silbikaupa, olles haaratud meele tundeist.

«Hend!» sosistas ta silbikaupa, olles haaratud meele tundeist.

«Hend!» sosistas ta silbikaupa, olles haaratud meele tundeist.

«Hend!» sosistas ta silbikaupa, olles haaratud meele tundeist.

vad... Alguses muud ei kuulegi kui «armsake», «kallike», aga kui abielluvad, siis on kohe «nõid» plüsis. Küll on see maailm imelik!»

«Kahju, et see tõepoolest sageli nii on,» nõustas Dmitro ja jäi mõttesse.

«Mis minu armastusest küll välja tuleb?» mõlles ta. Jugiina ei unista ju sugugi temast. Suudab ta Gori tütarlapse südamest välja tõrjuda? «Võib-olla polegi tal Gritsko vastu veel tõelist armastust?» Ta ei sis temas lootus. «Ja kui ongi, tuleb sellest ikkagi järele saada...»

Sel ööl ei suutnud Mariika kaua uinuda, keeras ühelt küljelt teisele, tõusis küünarnukile, vaatas mõnikult aknast välja ja ohkas.

«Sa ei maga veel, eideke? Mõtled oma noorusele?»

«Oh, ole parem vait!» vastas see pahaselt.

«Võib-olla mõtled Dmitrole?» küsis Ivan lepitavalt.

«Dmitrole,» tunnistas naine sosinal, nagu oleks ta talle teisel poolel seda kuulda võinud.

«Mõtles, mõtles, mina aga magan ka sinu eest.»

«Ivan, mis sa arvad, miks ta meile tuli?»

«Vaata kus rumal! Nagu oleksin mina ta mõtteid lugenud? Küll ta ise ütleb!»

«Arvan, et ta tuli Jugiina pärast.»

«Muidugi mitte sinu pärast!»

Mariika vaikis, siis aga müksas meest õlast.

«Ivan! Mis siis, kui ta tõepoolest isamehed saadab?»

«No mis sa mind tüütad? Mis siis ja mis siis...» Ta ei saanud Gritskost veel vähe on, et Dmitrot tahtma hakka? Suur tükk ajab suu lõhki.»

«Mine oma Gritskoga! Mis inimene sa küll oled, kui sulle ei saa midagi öelda! Kas oled oma tütre isaga ei ole? Mina tunnen kogu südamega: Dmitro ei ole nud asjata — niisugune poiss ei astu ilmaaegu üle laua.»

«Nüüd räägid sa küll tõtt. Mina neid Goritav juba tunnen. Niisugune oli ka Timofi.»

«Peremees, tõeline peremees. Tööoskus on kätes. Ta on saanud oma tööga. Maa on korralikult haritud, niisuguse mehega on naisel hea elada. Ise aga näeb hea välja. Nagu kotkas! Kogu aeg seisab ta mu ees.»

«Mida, et ka Jugiina asemel ise temasse ei armu...» Dmitro ei jäänud veel kaua magama, pärast aga nägi kätt Gritsko ja Dmitro mõlemad korraga ta laual.

XXXVIII

Heavatud lind vidistas tuul uniselt lehestikus, tõusult tiibadega vastu kitsast teerajakest ja lip- raud. Ohtu valas orud nagu sooja piimaga üle, ta lüüa kuivanud maisilehtedes, sammus vaevalt- luvast põllult põllule. Mööda tumehalli taevast tõusid mustsukarva pilveräbalad. Ohk oli täis kirs- lina.

Koogiviljaaedade taga süttisid üheaegselt ta kaks tulukest, ja kui Dmitro neilt pilgu ära tõmbas, muutus teerada veel tumedamaks. See näis talle otse tema jalgade ees. Mõttesse süvenenult astus ta tähele, kuidas ümberringi üksteisest tõusnud puuksad tasa lehti langetades kurvalt tõusid, ega tundnud, kuidas rasked hirsipähikud ta tõusid. Ainult tücati, justkui läbi une, kandusid ta ta kõrva lindude sügishäälitsused.

See ta küll oma Jugiinat armastaks, kuidas küll armastab... Ta teeks tema heaks kõik mis suudab, et ta hea elada, nagu lauldakse laulus.

Siiski kostab läbi mõtete rahuliku käigu justkui tõusnud aegade hämarusest kellegi rinnahääl, unu- tust, nagu on ununematu tükike lapsepõlve, mida armastab südamesoojus ja valgus:

Kalliga kus kohtusime,
kasvab rohu kõrge müür.
Aga seal, kus lahkusime,
suured puud on kuivand nüüd.

...mull kollisest, ei millestki tumestamata armastu- vana Dmitro unistada enda kui ka oma tulevase mull puks. Võõraste naiste küttijaid ta põlgas, nai- gaga, kellel oli halb kuulsus, läks vaikides mööda kull tõhjust kohast. «Lähevad kerge eluga ülekäte.

Kui nad nii tööle panna, et iga luukest kehas tuikamas tunneksid, küllap siis otsekohe lollused järele jätaksid!

Säärased ranged vaated naise aule oli ta endal juba emapiimaga imenud, noorus neid ei muutnud täisikka jõudes tugevnesid need veelgi.

«Ega naisevõtmine ole janukustutamine. Vali endale niisugune elukaaslane, et hiljem süda ei vaevaks oleks häbi ka inimeste ees.»

Kuidas ta küll oma Jugiinat armastaks!... Kui jätkem — mis oma? See õnn saab Gritskole osaks, ei saa! Ta astub sellele jõuga vahele. «Või Ševtšik peal sellist tüdrukut armastama! Ta ju ei teagi, mis armastus õieti on. Juhtub mõni teine tee peal ette — juba seb ta sellele järele... Ei, kuigi olime sõbrad, ei loob ma sellest tütarlapsest!»

Ta astus otsustaval sammul edasi ja oleks pimedas ses peaaegu kokku põrganud vastutuleva naisega.

«Dmitrol!» Kellegi soojad karedad sõrmed puudutasid õrnalt tema kätt.

«Marta!» Ta tundis naise häälest ära ja vaatas silmavidutades tahtmatult ringi.

Sõnatult astusid nad teerajalt kõrvale, jäid seisama vana laiavõralise murelipuu all ja ohkasid üheaegselt.

«Mõtlesime ühest ja samast,» naljatas Marta kurvalt.

Dmitro ei teadnud, mida vastata, näpitses käes ainult Marta sõrmi ja uuris pimedas tema nägu, meenutades tuttavaid ja kunagi nii kalleid jooni.

«Kuidas elad, Marta?» küsis ta ja isegi võpatas sarasest igapäevasest küsimusest.

Mitte nii poleks vaja olnud juttu alustada; parem juba vaikida kui sääraseid tarbetuid sõnu öelda.

«Kuidas elan?» kordas Marta nagu läbi une ja Dmitrol hakkas sellest veel raskem. Marta surus end tema vastu ja hakkas aeglaselt ning kirglikult rääkima. «Halvasti, Dmitro, oh kui halvasti! Ei olnud mulle määratud sinuga elada, kelle juurest siis peaksin ma nõu õnne otsima? Kas need on siis inimesed? Need on poodnikud. Ühe lisakopika pärast on valmis kas või omaenda isa maha müüma. Sõnugi on neil ainult nii palju: sajaline, kümmeline, viieline, müüsin, ostsin, tüssasin, vedasin alt, tõmbasin naha üle kõrvade. Kui

te loovotteks mulle uued rüüed, siis ütleb kõige-
t... Viiskümmend rubla nõõritil!», pärast aga ainult
et need mulle. Ei ole mul nende keskel mingit elu.
t loovotteks ööni nagu põrgus. Niipalju on ainult
su, kui ükski saan põllule jääda. Susi söögu küll
peet elada»

«Marta?»

«Marta?» Naise hää l värahtas ja pehmenes. «Niina
tuleb minusse, nii näo kui iseloomu poolest...
ma nende verd ei ole. Millise hingepiinaga ma teda
dani!» sosistas Marta uuesti kuumalt. «Kogu aeg
tuleb, et mul ei jätkunud jõudu jääauku
Oleks see sinu laps olnud...»

«Vaja, Marta,» ütles Dmitro, pannes talle käe

«Kui polnud määratud, siis ära vähemalt oma
mõtelda.»

«Määratud,» ohkas Marta otsekui nuuksudes.

«Marta» hakkas Dmitro rääkima, kuid justkui võõra,
mõeldud häälega.

«Marta, tahan sinult nõu küsida. Sa olid mulle kal-
a jaoks selleks kuni surmani. Ainult et meie teed
d lahku... Nii et kui sa ei saa naiseks olla, siis
vähemalt nõuandjaks...» Ta takerdus, leidmata

«Marta mõistis, millest on jutt.

«Marta, mis sa vaikid?... Kas tahad abielumisest
...ida võl?»

«Abielumisest... Ära mulle pahane ole.»

«Marta ma aru ei saaks! Räägi. Ma saan kõigest

«Marta hää l murdus. Ta käsi Dmitro õlal hakkas väri-
ja langes alla.

«Marta hakkas meeldima (Martale ei suutnud ta
... hakkasin armastama») Jugiina Bondar. Oleme
... Ševtšikuga ühe ja sama peale silma heitnud...
... arvavad?...»

«Marta» hakkas Marta vaikib! Musta rätiku alt paistab
... lauba kolmnurk, silmad on pimeduse varjus.

«Marta» oli vaja seda rääkida? Marta on ju selletagi
... raskes. Tema aga suurendas veel ta muret.

Dmitro mõistis alles nüüd, kui raske Martal õn. Alas on nii, et mõtled rohkem enese kui võõra murele.

Ta pani käe naise õlale. «Naine» — isegi mõtten saanud ta seda sõna Martaga siduda.

«Mis seal rääkida — hea tüdruku oled välja võtnud. Kui ta rumal pole, tuleb sulle naiseks.» Marta ohkas ja jätkas kiirustades, nagu kardaks ta, et Dmitro võib tema ohet vääriti mõista: «Soovin sulle kõige paremat, Dmitro! Kui sul hästi läheb — unustad minna ära, läheb aga halvasti — siis tuletad meelde...» Ta hääli katkes, huuled värisesid, raskelt hingates jättis ta rind Dmitro rinda.

«Miks sa nii räägid? Sa tead ju ise, et esimest armastust ei unustata.»

Dmitro kaelustas Martat ja suudles kolm korda, nagu suudleks ta ema. Vähemalt üks inimene on maailmas peale ema, kes teda armastab.

Marta ise palus ennast mitte saata ja läks külmavajunult üksinda minema.

Tuul puhus murelipuult kasteplisakese ja see kukkus Dmitro kuumale põsele. Ta mõtles kogu tee peale, miks Marta lahkudes kummargile vajus: kas ta nuttis, või lihtsalt kummardus selleks, et oksa alt lihtsalt pugeda?

Dmitrol oli temast kahju, kuid nüüd ei osanud ta enam ette kujutada, kuidas nad koos oleksid elanud. Mitte külm — ei, vaid rahulik teerada lahkutas neid, rahulik nagu sügispäikese kiir. Oli raske ent samal ajal ka rõõm mõelda, et Marta teda ikka veel armastab.

Marta aga astus ega tundnud teed oma jalge all. Ta süda pööratas, pea käis ringi nagu pärast pöördumist, kui kaldad justkui kiiguvad ja vesi pöördub silmad virvendama.

Ta oli arvanud, et on oma eluga juba leppinud. Alles ses elas ta nagu unes, päev vajus päeva järel õhtu hiljem parandas aeg haavad ja laps tõi ta uuesti elu juurde tagasi, ning Dmitro tuli talle mõttesse ainult lahkuva rändurina kaugel kingul, kes iga hetke pärast kaob kinguharja taha ja kelle jäädavalt katab hõbe

ne loodus. Kuid piisas ainult ootamatust kohtumisest ja nagu torm oleks üle käinud; Marta vajus otustades tühjusse, süda tundis jälle ahistust, nagu oleks teda neiu põlves.

Ta mõtlesid summutada, surus ta tavaliselt neile silmadele tütro oma rinnale ja pühkis pisaraid, mis langetasid roosale väikesele näole.

«Kui kogus põllud oma kitsasse rõngasse. Tuul, raske ja võnne laine, puhus käänaku tagant.

Tuul puhapäeval hakkab külas muusika mängima, need need keerlevad ringmängus ja tema Dmitro, vilkuma üle puistatud, liigub sujuva pidulikkuse ja rõõmu käevangus. Selle võõra helge õnne kujutatu hakkas Martal pisarateni kahju enesest, oma meel, mille oli rüvetanud vastik inimene, kellest ta varmata isegi mõelda ei saanud.

«Kui küla läheb pulma, ainult tema peab nagu kivi seisma: ei lase teda välja mees ega ämm, ja kui nad lähevad — kellel oleks siis tahtmist, et selja taga oleksid nad peale näbuga: «Marta tuli! Vaata, vaata, ta ta kannatab! Verepiiskagi pole näos!» Ja kas ta tal jõudu võõrast õnne vaadata?

«Kui põlv sa nii kindlalt mu südames?» sosistas ta

«Kui val seisid heinakuhjad ja pekstud talivilja...» Ta tõusis kraapis kokku mis sai: võttis maad ja viskas kehvikutele pooletera peale, ajas kätte musti asju, haaras enda kätte viljakad mullad ja rohtunud metsalagendikud.

Ta hakkas hoovis haukuma. Toast paistvate varjundite ka toidunõude klirina järgi taipas Marta, et kullal on külalised, ja otsustas tuppa mitte minna. «Marta! Mida asi kah — Bondar!» kõmises Larion talle bass nii kõvasti, et aknaklaasid värisesid. «Marta! Ärgitakse Bondaridest,» võpatas Marta.

«Oh, Bondar tuleb teelt ära koristada!» kostis talle kullal summutatud hää.

Ta hakkas nagu joobnu välistrepile.

«Kust jooksid välja Sofia.

«Kui tervist, Marta! Ruttan komsomolikoosolekule. Kui sa, et näed välja nagu vette kastetud? Mina

sinu asemel... Ära kurvasta, mu südamekel!»
kallistas sõbratari jooksu peal, suudles teda ja jook-
jalgvärava suunas.

Maja teisel poolel oli pime. Marta viskus oma
voodile ja kattis näo kätega. Rinnast paiskusid
mutatud nuuksed.

Gorpina puudutas teda õlast. Ettevaatlikult lõi
ta kasutütre käed näo eest kõrvale ja suudles
tult tema märgi põski.

«Ära nuta, mu vaeseke!»

«Ma ei ela enam temaga! Lähen ära!» Marta
end Gorpina rinna vastu.

Läbi avatud ukse tungis külaliste summutatud
kõmin ja kostis peremehe räme hää:

«Gorpina! Kus kuradi kohas sa seal oled?»

Naine tormas hirmunult kööki.

«Ma ei ela enam temaga, ei ela!» Marta tõusis
sekindlalt voodist. «Võtan Niina kaasa ja üürin
kellegi juures toa. Ainult... jah, nad mürgitavad
kogu mu elu ära, hakkavad kohtuid mööda vintsutama.
Võtavad lapse käest, nad saavad ikkagi oma tahtma.

Ta tundis hästi kulakute jõudu ja nende sideme
kõikidega, kes on rahale ahned, samuti ka
kes on kulakute poolt ametisse pandud või liht-
nende kampa sattunud. Tasub inimesel teha
üks eksisamm, ja nad on kohe platsis: pressivad
dustega, ostavad kingitustega ära ja keeravad
moodi ümber sõrme.

Keegi avas ukse ja sealt kostis Larioni bass:

«Kärnad neile külge, aga mitte maakorraldus,
dar...»

Ukselink löksatas ja kõik jäi vaikseks.

Marta sai alles nüüd aru, et majas oli juttu ma-
misühistust, millele antakse mäeseljalt kõige
mad maad — Vartšuki, Denissenko ja teiste küla-
põllud. Kuid see kõik oli temast väga kaugel... A-
aeg-ajalt põimused üksikud jutukatked pealetüki-
tema enese mõtetega nagu vihmapiisad äikeset-
vaikuses.

Gorpina tuli uuesti sisse, istus tema kõrvale ja
listas teda.

«Lähen ära...» ütles Marta.

«Mida parem mõtlegi! Ajavad surma nii sind
ja mind koos sinuga,» sosistas Safronihha.
«Mida parem juba kõdunen kirstus kui piinlen kogu
mu elu!»

«Mida parem talle kohtumine Dmitroga kõigis selle
— säravad tähed värvirikkas tammikus,
vilkumine noores rohus, armastatu tuge-
dus, kuid äkki oleks nagu rästik nende vahelt
kõik selle kattis Liferi umbusklike,
nagu allinudega nagu ja ta kuivetu pikk kogu. Et
nähha, pigistas Marta silmad kõvasti kinni,
kui kuju ei kadunud. Siis lõi Marta vaikselt
peaga vastu lauanurka; ta ei tundnud enam
mõistnud kohkunud Gorpina sõnu. Tal oli
hakkad.

«Mida vaeseke! Vanamees tuleb!»

«Mida parem tormas kõrvaltuppa mehele vastu.

«Mida parem vanamoor, tahad mind inimeste naeruks
müristas Safron lävelt. «Külalised vahivad
» Sus tasandas ta hääle sosinaks: «Pann-
» «Mida parem ära koort anna, pühkigu sellest suu
» «Mida parem ole need kõige suuremad isandad
tulnud.»

«Mida parem, kuule, Safron!» pistis joobnud Larion
» «Mida parem ukse vahelt sisse, «Tähendab, et teeme
» «Mida parem igaks juhuks kaelarõnga valmis?»

«Mida parem, kaugele jõuad!» ja Safron andis küla-
» «Mida parem õlale.

«Mida parem mind, Larioni, ei usu? Mind, kasakat...»

«Mida parem kasakas või nässakas, seda saame veel
» «Mida parem Vartšuk iseenele nalja peale naerma.
» «Mida parem meie jaoks on Bondar null, kuid nende juu-
» «Mida parem jõud.»

«Mida parem ei peitu hobuse jõud, mis värvi ta on,
» «Mida parem kuidas ta veab.»

«Mida parem, saab, kui ta hästi veab? Bondar on veel
» «Mida parem kaval on ta ka.»

«Mida parem ta pea lõhki, ja ongi ühistu laul lauldud.»

Mõlemal pool maanteed venisid ühtlased, vihmatastandamata äkkejäljed, mille vahel sünn-seal liperid sid talivilja rohelised noolekesed. Teekraavi pervel kis eredalt ämblikuvõrgu läbipaistvasse linikusse mõeldud kibuvitsapõõsas. Pärnad olid selle kollaste, valge karva lehtedega üle külvanud. Tammik pime, rattad, põrgates aeg-ajalt vastu sõlmelisi puujuurte sahistasid pehmelt sügavates lehtedega täidetud kühlastes. Läbi puuvõrade tungides joonistas päike kühlaste sakraid ringe hobuste laiadele selgadele; valguse kühlast hakkas nende karv läikima, üksikud karvakesed hakkasid kullana.

«Head hobused! Kuuerakendis võivad nad teie päeva traavida,» rääkis Ivan Timofijevitš endamisi jonnakalt, ei tea mitmendat korda ja muisutas hellalt mitte ainult võrd hobuste ergutamiseks, kuivõrd selleks, et ta ise oma võimu nende võikude üle.

Vastuseks tema muisutamisele lingutasid uue põlvkonna mehega veel harjumata hobused kõrvu, surusid neid valvsalt pea ligi ja jooksid kaelu välja sirutades hõõselt mööda teed. Nende kapjade alt lendasid lühikesed kohkunud parvedena laiali.

«Homme sõidame külvama.»

Ja Bondar nägi ennast juba kodus: mõttes jutustas ta Mariikale, kuidas ta täna jälle rajooni põllumajandus-osakonnas oma ühistu jaoks kõige parema hobusepaari valis ja kuidas Bagrinka küla mehed olid selle paari temalt peaaegu üle löönud. Aga kas ta ei juhm on, kuigi ka tema vastased on hobuste alal olnud tundjad! Küll nad käratsesid ja püüdsid kavalalt teda üle trumbata — jooksid korda kümme ülemist juurde, hiljem aga hakkasid võike igati laitma, et neil oleval suure kõhuga, kubemed värisevat neil, et neil oleval pikad, jõudu aga sama palju kui kassipojal. Tema jäi enda juurde kindlaks:

«Meie ühistus on kõik võigud hobused! Tulgu teie tuleb, aga oma valikust ma ei tagane!»

Kui aga võigud olid raudtelgedega vankri ette rauddatud, naeris Iona Tšabanu:

«Mida ilka bagrinkalastest kavalam. Sina, Ivan Timofijevitš, tunned hobuseid. Või on teie ühistus kõik võigud hobused?»

«Tõepoolest on nuppu. Teda juba ümber sõrme ei saa.»

«Aga kummardas viisakalt trepi juurde kogutud bagrinkalastele:

«Head tervist!»

«Nendest, kuivetonud mees, koguni sülitas jonnakalt.»

«Muidu, iskusid meie nina alt head hobused! Nende eest hästi, odanik!» hüüdis ta Iona Tšabanu.

«Nad vastas Bondar, naeratust vaevaga tagasi.»

«Tema küla inimesed naersid alati bagrinka küla, kes eriti sõna alguses «k»-tähe ära jätsid. Oli mingi kõnekäänd: «Istusime Ritskoga irsipuu all, istutas irsipuule rahh, irsid sadasid alla — hõõ!»

«Nad alles hakkame elama! See ei ole sul poolel, vaid kindmine ja külvamine. Iga mullatüki hõõrime me vahel peeneks. Ja niipea kui maamine on lõpetatud, hakkame mäeseljaku pihta nii kiiresti.»

«Hõõrnenud sügislehtede hõng meenutas talle talvevaldamata vilja lõhna salvedes ja ta kujutas ette Mariika puistab nisutündritesse kuldseid, et kurjad inimesed nende saaki vaadates kadeks jääks. Ta käed, mis nii kaua olid igatsenud hõõrte oma majapidamises, värisesid ohje pingutustundest. Las Safron Vartšuk, Denissenkod, kühkud raevutsevad ja vaatavad tema peale viltu. «Nad tul koos lapsi ristida ei tule.»

«Lahk, oodake, veel suuremat kisa tõstate siis, kui hakkab mäeseljaku ringi käima!»

«Keeras endale naudinguga rohelisest tubakast ja lömbas kibedat suitsu sisse.»

«Nad vahelt hakkas valguselaike paistma ja varsti hakkasid hobused metsast välja. Küla juurde jõudes nägi Iona Tšabanu pikakasvuline noormees keeraski põllult ja tema kogu vilksatas kahe pärnaderea vahel. Sel-

les aeglases kõnnakus ja õlgadele heidetud pintsakuga oli midagi tuttavlikku.

«See ju Dmitro Goritsvit!»

Ivan plaksutas ohje ja vanker hakkas teel mürisema.

«Istu peale, viin kohale!» Jalakäija kõrvale jõudes peatas ta hobused.

«Teil tuleb liigud teha, onu Ivan!» Dmitro vaatas tunnustavalt hobuseid, hüppas osavalt vankrile ja laskis jalad üle kartsa rippu.

«Mis siis, asi on lihtne — minu liigud, sinu vii Kust sa tuled?»

«Käisin orast vaatamas.»

«Noh, kuidas oli?»

«Lokkab nagu umbrohi!»

«Jah, ma vaatan, et sinul on igal aastal nii: maa nagu tangupuder, pane kas või laps mulda — ka kasvab üles.»

«Nii see peabki olema, et mesi on alati magus.»

Ivan Timofijevitš muistas: «Näe kus teeb enneaegselt viltsakeseks, nagu ta ise ei olekski seda muna harinud. Tore poiss! Jah, tema juba asjata sõnu ei tee!»

«Lähme minu poole ja kastame veidi keelt, et hoida sed ära ei väsiks,» tegi Bondar ettepaneku ja kehtis võigud oma tänavasse.

«Lähme,» vastas Dmitro tagasihoidlikult.

Ta huuled tuksatasid vaevaltmärgatavalt, ja Ivan Bondar mõistis, et noormees tahtis ka ise neile tulla.

«Küll vanaeit nüüd rõõmustab. Jugiina aga temast nagu kõrvale hoidvat — Gritsko on tüdruku pea segi ajanud. Ega toogi halb peigmees ole. Kes neist lõpuks võidab? ... Näh, ka mina olen Maia moodi ennustama hakanud!»

Õuel võtsid nad hobused lahti, viisid higised rale rehe alla ja läksid koos tarre. Dmitro nägi kõike läbi udu. Ukseriiv lõgises kuivalt, süda lõi kiirelt. Vaevalt oli uks avatud, kui Dmitro nägi kõigepealt Grigorit, kes seisis, müts käes. Vastu tuli perenaine, kes hoidis oma rõõmu tagasi. Paremas nurgas — Dmitro teadis seda ilma vaatamata — istus laua ääres peaaegu Jugiina.

tuttaka silmitses sõbra valvsa uudishimuga, millest ta arkohe süngestus ja huuled kokku surus. Bondar meeliski päralt. Tere päevast! Lubage ahju vaata kõneldes peremehe lõbus hää.

Grigorit rippuvalt kroveletsi¹ käterätikult vaatasid Bondari otsa ümmarguste silmadega kohevasabalised ja alles iga hetk valmis teineteisele punasesse rüüki hüppama.

«Kas sina siia sattusid?» küsisid Grigori silmad ja valvsusega, kuna tema käed näppisid talle mõni halle karvakeerde.

Dmitro vastas külma pilguga, nagu oleks ta millegi mures, surus jahedalt sõbra niiskeid sõrmi ja ta juba juurde. Tütarlapse helesinised silmad vaatasid ta hõlpsalt otsa. Rasket vaikust õhkus igast toa nurgast ja see täitis kogu ruumi.

«Kas teile?» kostis Ševtšiku kohmetu hää.

«Jah, Grits,» ütles Bondar pingile laskudes.

«Näh, juba juba niigi kauaks!» Ševtšiku silmad tõusid küsivalt Dmitrole.

Dmitro nagu poleks seda pilku näinudki. Tundes Bondari õhkuvat ebasõbralikkust, kummardas Grigori ja viiljus vaikselt võõrusesse. Kuulmatult järgnes Jugiina.

Dmitro haaras Grigori tema käsivartest ülalpool ja surus kinni. Ta sõrmed libisesid närviliselt tema punaseid lilli laiadest käestel.

«Kas ta tuli? Kas ta juba ammu teil käib?»

Dmitro ootas seda küsimust, kuid ta oleks tahtnud ja hoopis teistsuguseid sõnu. Ta vaikis, pea õlale pandud.

«Kas ta siis ei vasta?» Grigori laskis neiu käed ja haaras vihaselt ukselingist.

«Muid temast!» tahtis Jugiina öelda, aga kurku ei tulnud pigemad takistasid teda rääkimast ja ta vaikis.

Dmitro hoidis vaevaga raevu tagasi. Ta manas juba Bondari Goritsvitti, Jugiinat kui ka tema vanemaid.

Krovelets — paigake Ukrainas, mis on tuntud oma karmusest.

«Tähendab, minu jaoks pole sul sõnugi enam? Dmitroga on parem kudrutada?» Ta rebis ukse lahti ja lävel seisma.

«Gritsi!» Tütarlaps sirutas käed tema poole.

Kuid otse Jugiina ees paugatas uks kinni ja tüdruk üle öla heidetud patsile pudenes allakukkunud saapuru. Kibe tolm tungis silmadesse. Grigori sammukostsid juba tare nurga tagant.

«Grigori!»

Häaletu oie surus ta südame kokku. Käed näo lähks Jugiina huupi oma poolele ja langes voodile. Pea hakkas padjal võppuma. Ölad värisesid, liigutades pikka rasket patsi.

«Vaata kus vaikne vesil! Oleks mulle vähemalt öelnud, et Dmitro on hakanud tema pool käima,» kurjus Grigori koduteel.

Käänakul ta komistas. Kätega vehkides ja kõnnitõmbudes säilitas ta vaevaga tasakaalu, kuid viha veel rohkem.

«Himustad Dmitro varandust. Kõik te olete üheskoos löödud. Kuivagu mu jalg ära, kui ma veel lähen üle sinu läve astun!... Kas ma siis tõesti ei astu?» Ta vas südant teine mõte.

Gritsko mõistis kibedusega, et tal ei ole jõudu Jugiinat unustada. Siis hakkas ta oma peas kahjurõõm arutama kõiki Jugiina puudusi, et endale tõestada, et pole millegi üle kurvastada. Kuid mida raevukam ta oma mõtteis Jugiinat ründas, seda veetlevamaks muutus tütarlapse kuju. Seda selgemini särasid Jugiina silmad, seda ilusam näis tema väike ümarik nägu. Aastunud mõistis Grigori õieti, et ilma Jugiinata on ta tühi nagu õõnes puu. Ja ometi ei tahtnud ta seda tunnistada ning leiutas üha uusi ja uusi puudusi.

«Niipalju tal ilu ongi, et palmik on paks, muidugi pole ta ei liha ega kala. Sofia on palju ilusam,» kõnles ta endale. Kuid nägi siis uuesti, kuidas talle lähemale helesinine pilk, kuidas värelevad lohulõuad Jugiina põskedel. «Et sa kaoksid! Millal sa küll jõuad mu südamesse pugeda!»

Õhtupäikese kiirtes pilgutab tema küürakas taevas punaste silmadega. Tuultest räsitud kõrretuust rüü-

«Halla, kuivanud rukkililled kimbud mustenda-

... nagu põletas Grigori kukkur Goritsvitilt... Grigori Gritsko tõmbas rahakoti välja ja kaardid. «Käigu see raha kuradile!» Noormehe sõrmed valmisvarutud, sadudest tumenenud palkide peetus viltuvajunud tarel.

«Halla, hooletu, kadusid mul terveks päevaks. Kõik ei tulnud!» alustas vanaema Orina oma sõnad. «Vaata palke üle? Sel puhapäeval võib...» ütles raiuma — jumalale tänu, et me töö-... valmis saime.»

«Halla,» nõustus Grigori, mõistmata, millest on... «Andke see raha Dmitrole tagasi, öelge, et mulle...»

«Halla,» vanamutile rahakoti. Orina kukkus istuli. «Halla,» ole vaja? Millega sa siis taret hakkad ehitada? «Halla,» ometi joobnud ole?»

«Halla,» me ehitama ei hakka,» ütles Grigori ja...

«Halla,» sulle keele peale, meeletu!»

Orina seisis segasena keset öue, piiludes... rahakotti.

«Halla,» logardid, vist raksu, sina aga, vanamutt,... tares edasi, soojenda hõõgivate sütega... nurki ja nühi seintelt hallitust maha. Oli... lootus, kuid kõik pani ühe hoobiga nahka. «Halla,» öeldakse: noor ja roheline alles. Ptüi, teid... sa väiksem, õpetaksin sind, kuidas ilmas... tuleb.

«Halla,» tippivate sammudega ukse poole, pühki-... kirsipunase loojangu kustuvad kiired. «Halla,» tuleb ju kõik lootused korraga maha

«Halla,» kontis tema torisemine Grigori kõrvu juba vöö-

«Halla,» seal siis hakkama said? Kust leiaks... jaoks!...»

«Halla,» roheline kortsunud rahakotike, mille ema... pani, meenutas talle vastikult kärnkonna. «Halla,» jättis oma ehitamisplaani katki. Nähtavasti

käib see poisil üle jõu. Läheb talvel jälle sulaseks. Häda, häda nagu alati!» Dokia ohkas ja vaatas teravalt pojale otsa: kas too hakkab esimesena hobuseostmist rääkima? Kuid Dmitrol oli nii vastik tunne hinge nagu oleks teda kogu ilmarahva ees häbistatud.

«Jonnakas on ta. Häda seda poissi juba kaevu ei aja mõtles ta Ševtšikust, pani hõõvli pingile ja hanes mütsi.

«Kuhu sina siis lähed? Oota,» peatas Dokia poega istudes uuele, alles sügisese metsa värskusest lõhna vale toolile.

«Ema häälest ja näoildest taipas Dmitro kohe, mille ta rääkima hakkab.

«Zajatsük müüb oma teise paari setukaid maha. Nii on tema käes sügelistest kärna läinud. Sina ravik nad terveks. Hobused pole muidu halvad, ja ka hind meile vastuvõetav. Kaera ju müüsimine,» lisas Dokia nagu Dmitro seda ise ei teaks.

«Palju ta tahab?» küsis see süngelt.

See pani Dokiast imestama. Ta ei märganud poja näol seda rõõmu, millega see varem oli hobuseostmist rääkinud.

«Ei saa öelda, et just palju, kuid...» takerdus Dokia.

«Kas tuleb võlga teha?» lõpetas Dmitro.

«Aga mis sina siis mõtlesid? Sinust jõukamadki peremehed ei jõua hobuse eest raha korraga välja panna.

«Sel juhul juba hobuse eest, mitte aga sügeliste kronude eest.»

«Kuu ajaga maksame võla ära. Sinu käed on osavad ja töökad. Danko annab laenu. Ma juba küsisin temalt.

«Noh, ja mis ta ütles?»

«Mis tal öelda oli? Luba talle kõva protsent ja lööb oma kukru lahti. Kes siis muidu laenab? Kui üksinda võid seda teha, kui aga sulle mõni omataolane tahakski anda, siis pole neil punast krossigi hinge taga. Sa mine Danko juurde. Ainult ära nendega tüli. Lizaveta oleks mul nende neetud säilmete pärast pea aegu silmad välja kriipinud. Riiakas eit on ta. Hobustega aga teeksid sa laenu kergemini tasa. Või teetegijatele kive vedada ja vooris käia. Nii rabeled siis pikapeale ka võlgadest välja.»

«Juttu on kerge jutustada...»

«Pole raske ajada, kui käed külge panna

«... ja vaevata. Nüüd on hea juhused käes — osta

«... ja ulab meie rahakopikas nagu jänserasv.

«... juba ühe kevadega ära. Kuid ega mina

«... oota. Tead ise, ega sa väike ole.»

«... lähem Danko juurde.»

«... hakkas Dmitro süda rõõmsalt lööma:

«... mitte võõrad! Ta juba kujutleb, kuidas

«... poseb, kujutleb seda nii selgesti, et tun-

«... kolini teravat lõhna. «Aga võib-olla ei olegi

«... midagi hullemat?» käis kaine mõte

«... ajglaselt majast, ema aga seisis veel kaua

«... silmadega poja pikakasvulist kogu.

XL

«... tugevate aknavõrestike taga valitseb pool-

«... kinnas vilgub rangenäolise, kitsaste pilusil-

«... droomi ees lamp. Seintel ronivad rasked koh-

«... koidud. Pooljoobnud peremees tõuseb raskesti

«... ja vari murdub toanurgas.

«... lahaga kitsas, Dmitro, kitsas. Hirmsa hulga

«... peale. Nõukogud otse kägistavad, lõikavad

«... labi...»

«... püüdnud kaua, et oma kasusid silmas pidada.

«... taab ta lihtsa mängu läbi ja tõuseb kindla

«... kinnalt.

«... mis siis teha, tuleb mõne teise käest laenata.»

«... krimpsutab pahaselt nagu ja hoiab külalist

«... pealegi, annan sulle viimase ära. Inimest

«... Suurt protsenti ma ei taha, teed ainult

«... raudatud, lillmustriga kirstud, niisugu-

«... tovis. Ja saamegi jumala abiga hakkama.»

«... tütardele?»

«... ohkab vanamees ja tema kõrgete põse-

«... naole ilmub siiras meelehärm. «Neid sündis

«... et vii kas või laadale. Öeldakse ju, et tüt-

nühkisid ennast tema öla vastu ja tänasid peremehet rõõmsamaks muutunud silmadega.

Kord viis Dmitro nad varasel hommikutunnil läände. Pajuvõsastikus takerdudes hajus pikkamööda roosakas udu. Ümberringi muutus valgeks ja iga veke jõe taga säras nagu päike. Linnud lendasid kohal, jõepind virvendas; kord siin, kord seal kuuldaks laksatusi — kalad löid sulpsu.

Kaugel krigisesid vankrirattad. Dmitro vaatas uudhimslikult mäeseljakule — oli huvitav teada, kes ta nii vara hommikul põllule tuli.

«Ühistumehed,» mõtles Goritsvit imestusega ja ratas. «Hoolas rahvas.» Heitis siis pilgu ühistumehobustele ja ohkas.

«Dmitro, rakenda omad meie hobuste kõrvale!» ütles Varivon rõõmsalt.

«Niisuguseid hiiri poleks ma isegi muidu vastu võtnud,» tähendas Polikarp Sergijenko põlglikult.

«Võtke ikka, onu,» kummardas Dmitro naljatades.

«Ei, ei võta. Nendel pole lihtsad sügelised,» ütles kulaku omad, mis on kõige halvemad maailmas,» ütles Polikarp.

Svirid Jakovlevitš tuli lähemale ja vaatas kaardilikkult Dmitro kiduraid hobuseid.

«Upitad end üles, Dmitro?»

«Upitan, Svirid Jakovlevitš. Olen põlvini muidu vajunud, kuid upitan siiski.»

«Et sa mudasse oled vajunud, seda ma näen, kuid mis sellest kasu on?»

«Kasu on tõesti vähe,» tunnistas Dmitro, «aga sa siiski või käed rüpes istuda.»

«Sinu käte jaoks on midagi tähtsat. Tule minuga kampa, mis?»

Vaikiti. Lõpuks, suutmata taluda Mirošnitšenko meeleid, ütles Dmitro süngelt:

«Ei riski, Svirid Jakovlevitš.»

«Mõtled nende kärnastega jalad alla saada?»

«Mitte selles ei ole asi.»

«Milles siis?»

«Säärast asja ei saa ühtäkki ära otsustada,» ütles Jakovlevitš. Algul tuleb vaadata, kuidas inimene

teeb, kuidas asjad ümberringi arenevad, kuidas kivid uuel teel liiguvad.»

«Kas nad kulakute poole või mis?»

«Kulakute poole,» ütles Dmitro. «Nendest

peab aru — nad on oma viimse tunni meel

niikaua kui teie ühistus olete, usun

korras. Aga räägitakse ju, et teid viiakse

»

»

Ma kahtlen, kas Ivan Timofijevitš ilma

peab. Te ju näete ise, mis lood tal

Voitlusest kulakute vastu ma ei rää-

»

»

»

»

»

»

»

»

»

»

»

»

XLI

»

»

»

»

»

»

»

»

»

»

»

»

»

praegu võis ette näha, kuidas halastamatud apatid Jugiinat muudavad.

«Teda on vaja hoida, et ta enneaegu ei närtuks. Hoiangi, kui meie elust midagi välja tuleb...» Jugiin vaatas peaaegu lakkamatult tütarlapse morni nägu.

Mariika jooksis rahutult ühelt tarepoolelt teisele.

«Jugiina on haiglane. Viimaks ehk tõmbas ta läbi? See keerutas ju eile nii kangesti põllul,» püüas Mariika tüdrit õigustada. Kuid märkas, et see on ta hetk uuesti nutma puhkemas, ja ütles: «Ehk läheb oma tuppa ja heidaksid pikali. Vabandage meid, me tunneb ennast täna kogu päeva halvasti.»

Bondarihha viis süüdlaslikult naeratades tüdrit Võõrusest kostis tema ärevat sisinat:

«Ah kui halvasti kõik välja kukub!»

Dmitro krimpsutas nagu ja pööras silmad Timofijevitši poole. Kuid peremees, säilitades näol kohast väarikust, muutus ainult hetkeks valvsaks külalisele sõbralikult ning soojalt naeratades ütles:

«Vaatan sind ning mõtlen — minu ees istub ju Timofijevitš. Niisama vaikne, niisama kuri, kui endast viia, ja niisama hea omainimestega. Kas me vahetisime isaga mööda maailma rändasime: küll Kiievis küll, küll Taurias mustmullases, küll Krimmi mägede igal pool tuli meil leivarahha teenida. Seeparast olengi rõõmus, et sa puudust ei kannata, ei helbi sulle leent hiirepabulatega. Minu asi aga on praegu maa misühistu. Kuidas küli, nõnda vili. Kui riik aitab, harin maa üles nagu sulgkoti, et oleks nii leiba leivakõrvast. Kas ma räägin tõtt?»

«Tõtt, onu Ivan! Meil on ainult üks tee: hoiad meid kinni, seisa temal mõlema jalaga, et mitte tema saad narriks ega kasvataks sulle rapsi ning nõmmekasvaid et sina oleksid tema käsutaja. Kuid ka sa vahe sees: mõni, nae, on saanud juba hallid juuksed ja tal on hobused, kuid põlluga ei tule küll toime. Maad tuleb kuulata nagu oma südant, tuleb tunda nagu poeg tunneb oma ema, teda tuleb nagu koolilaps kirjatarkust — iga päev tundma õppida, tuleb raamatutestki vaadata, mida targad pead teha kohta kirjutavad.»

«Tõtt, Timofi! Ainult et tema raamatuteni ei jõuda, et ma sind suudlen.» Bondar sirutus Dmitro

«Tõtt, nad Mariika, kes, lamp käes, lävele ilmus. Ta ta tutre vaikivad etteheitel ja pisarad. Pisarad? Nagu kaste. Tõuseb päike ja neist ei jää jälgegi.»

«Tõtt, nad sugulasteks!»

«Tõtt, lauale.»

«Tõtt, Sa ei löö õige naela pihta,» ütles Bondar. «Tõtt, Sa ei ole rikas. Poiss hakkas mulle lihtsalt

«Tõtt, mina siis räägin?» hakkas Bondarihha. «Tõtt, mina. Ükskõik kuhu hea inimene tuleb, ta ei kõigile. Söö munarooga, Dmitro, ega sest ei ole ta on juba veidi jahtunud,» pakkus ta külalisele. «Tõtt, «Tütar on mul säärane õrnake. Ta läheb läbi ja täna on ta haiglane. Nii et sa ei saa teda.»

«Tõtt, räägil!» katkestas Ivan pilkavalt. «Tõtt, ega ennast naiste asjadesse, kui sa midagi

«Tõtt, kamandaja! Vaata, et tõmbab veel panniga. «Tõtt, Sinu terviseks, Dmitro!»

«Tõtt, Jugiina terve pole. Kõigest südamest soovitan, et sa oleksid õnnelik,» ütles Dmitro enesest.

«Tõtt, kallis laps!» heldis Mariika. «Las ma näen. Ja ta puudutas kuivade karedate huulidega kõrgel laupa.

«Tõtt, sa õnn on, tütreke!» mõtles ta.

«Tõtt, ta tuleb praegu nii lähedasena, et oleks ta ta nagu poega kaelustada, oma lapseks, oma hülks. Bondarihha teadis, et kõige parem on ta muuseas esitada lõpuks küsimus, miks ta nii tihti nende pool käib, kuid uuesti peatas ta pilkav vaade. Ja ta viis jutu kaudsetele rõõmudele, rääkima selleaastasest viljasaagist, maa-õnnest, sellest, kui sõnakuulmatu on praegune ühesõnaga, ajas asja nii sassi, et kuidas Ivan tema jutulõnga tabada, jäi talle ometigi tume-»

daks, kuhu naine sihib. Ta kehtas ainult õlgu
ütles:

«Ta keerab sulle juttu kokku nagu tuul kesvatõul ja kui hakkad lähemalt vaatama, on kõik pead tühjad.»

Dmitro aga taipas perenaise mõistujuttude tähend. Ta seadis end Bondarihha asemele ja sai kogu ja käigust nagu omaenda mõtetest kiiresti aru. Ja kui jõudis sinnamaale, et väikeste laste parast valutab suurte pärast aga süda, et see on emale tõsine mure, kui ta ei tea, kelle kätte tema tütar satub, Goritsvit juba täiesti veendunud, mis sellele järgub ainult ta polnud veel kindel, kas Mariika ajab mure jutuotsad sassi või hakkab teda ettevaatlikult kohtlema. Dmitro mõistis, et Jugiina ema on tema poolel ootas vaid üht: et ta juba täna Dmitro mõtteid teavitas ainult Bondarihha ise asub selle küsimuse juures.

Akna taga valitses hämarus; kuukarikast voolu, pitskardinate kollast õunaveini; köögiviljaaiast lüüas sügise mõrkjat hõngu. Jutuajamine venis. Dima ei tahtnud Bondaride juurest ära minna ja ta ei muutunud kurvaks mõttest, et Jugiina ei istu tema kõrval vaid võib-olla nutab oma poolel, siunab teda ning ei sub oma südames Grigorit. Ta süngestus ja jalgrattaga vaga Bondarihha sõnu.

«Ka Ševtšik on hakanud sageli meil käima, kuid legipärast ei tõmba mu süda tema poole, kuigi ma tean tema kohta midagi halba ütelda.»

«Ei pidanud süiski vastu!» pahvatas Bondar naerul.
«Eit jääb ikka eideks. Sa lõbusta meid veel millegi

«Ja lõbustangi!» vihasas Mariika. «Ma tulin Dmitrot vahe, aga kui ta esimest korda majja tuli, ei tärkas minus otsekohe tema vastu usaldus, kuigi ta ei tea, mis ta meist mõtleb.»

«Aitäh hea sõna eest!»

Dmitro tõusis, astus kord vaikides üle toa nin, peremehe ja perenaise vahele seisma. Ta tabas Mariika ärev-rõõmsa naeratuse ja Ivani rahuliku v

«Ma ei oska targalt rääkida,» algas ta vaikselt, ütlen ainult, et te meeldisite mulle kohe ja teie tõi hakkasin ma armastama. Tore tüdruk. Seesugusest

...kõik need aastad...» Ta takerdus, ja kui ta meenus Marta. «Kui Jugiina mulle öeldi, et ei oska ma paremat soovida. Tööd ja kolme eest, et ainult õnnelikult elak-

«Ei pole vaja, jätkub ühegi eest, kuid siis
«... kui hea,» tähendas Ivan.

... ei tule, jääme siis tuttavateks
... lõpetas Dmitro oma jutu ja istus pin-
... oli istunud Jugiina.

„Tema väimeheks nimetan!» Mariika kallistama saab sinule. Ainult hoiatada, ta on eest suda rinnas.»

« k s hea,» kinnitas Ivan.

...tundes kuumalt Bondarihhat, vaevaga ohet
...Ta tundis, kuidas aastatega kogunenud
...sulas. Ta tahtis nende lihtsate ini-
...juurest õrnust otsida, lõpuks puu-
...millest ta nii palju oli mõelnud. Ja
...ka sel hetkel temast ebakindluse-
...et tema õnn on nagu sügisene tae-
...labedal olevat, kuid kätte ei saa ometi.

XLII

Lihtut toimus Bondaride majas midagi nii-
tule kas või tagurpidi uksest välja. Ema kin-
tutur oma ja kumbki ei suutnud teisest

... valvsa vaikimisega. Paistis, et isegi
... arglikult. Jugiina aga askeldas potti-
... nagu vari. Mariika tuli lüpsikuga sisse,
... kurna ja peenikesed piimanired hakka-
... savipottidele oma laulu laulma. Hom-
... sonagi vahetamata, nagu oleks tares
... Jarsku pani ema lusika kausiäärele
... lt;

... parele mõelnud?»

alas ja puges nurka peitu.

1 mis sulle raagitakse?»

«Mis te minust küll tahate?» küsis tütar vähe
«Mis ma tahan? Viska rumalused peast ja tühj
Ševtšik!»

«Ärge rääkige mulle temast...» Jugiina hääl va
anuvalt.

Ta ei teadnud, mida mõelda: kas Grits läks lõpl
ära, või ainult vihastas ja pöördub veel tagasi? (h
etteheited põletasid teda nagu tuli: «Tähendab, i
jaoks pole sul sõnagi enam? Dmitroga on parem i
rutada?»

Ta surus käe tugevamini vastu nägu, otsekul
võõruseuks, mis Gritsi taga kinni paugatas, tedi
vata ja nagu langeks ta patsile jälle lahtipõu
savipuru.

Mariika muutus iga sõnaga üha ägedamaks ja,
nes juba vähe tähele, mida tütar räägib, puistat
välja kogu oma paljude raskete eluaastate jõe
kogunenud valu.

«Leidsid endale õnne! Üks lehmakont — see on i
tema vara, tare langeb täna-homme kokku ja
mingu perenaine teiste juurde majuliseks. Kui
tuleb võõra ketruse taga sõrmed tuliseks hõõ
vesist laket lürpida ja võõral põllul viljavihu j
selga küürutada — küll siis tuletad rohkem kui i
ema sõnu meelde. Dmitroga aga hakkad elama i
perenaine. Nagu perenaine, mitte kui tüdruk voi
vilinel! Selle poisi järele jookseb ükskõik misnagu
neiu!»

«No mis te mind kiusate? Ma ei lähe ei selle
teisele!»

«Ole lahke! Võib-olla lähed siis ehk poollo
Vlassile? Küll on aga lapsed nüüd sõnakuulma
muutunud! Ei ole teilt isale-emale nende vanadu
vil enam toetust oodata! Panen su kui rakikoera
risse luku taha, et ükskord aru pähe võtaksid!»

«Siis ma jooksen kodust ära!» lõikas Jugiina val
«Kuidas — jooksed? Kuhu?» jahmus ema. Ta b
kas alles nüüd aru saama, et tütres peitub tema
Mariika jonnakus. Ja see Bondarihat just eriti
mustanud. «Kuhu sa siis jooksed?» küsis ta mitte
kurjalt, tehes näo, nagu ei võtaks tütre sõnu tõ

«...ollide juurde!» Jugiinale meenus pisimate
«...põlvad kohtumine poistega teel ja see õhtune
...nii meelitatav, et pisarad langesid nagu iseene-
...«Lahen nende kollektiivi!»

«...kollektiivi? ... See tähendab — komsomolide
...lusse?»

«...abitult, teadmata, mida ütelda. Seda
...tõnaga sageli.

«...põlvade kestel oli Jugiina nagu veel rohkem
...ja nii läbipaistvaks muutunud, et naha all
...soonekesed. Silmad olid avardunud,
...värk näis voogavat üle ninajuure.
...all oli kaks tumesinist poolringi, mida katsid
...mooniseemnetaolised täpikesed.

«...amuti tütrele mõne sõna Dmitro kohta
...Jugiina vihastas ka tema peale. Bondar
...otsustades end naiste asjadesse mitte

«...lää teeb, kuidas paremaks peab,» ütles ta nai-
«Muidu hakkab meid hiljem, kui midagi viltu
...süüdistama.»

«...on ta meile tänulik, küll sa tuletad veel mu
...surus naine peale.

«...tagasi.

«...jännates murrab isegi kurat kaela.
...kohtunik ega nõuandja.»

«...oled? Isegi käskida ei või!»

«...veel põigiti voodis magas — võisin.
...mahu ta enam pikutigi sinna ära. Jõuga
...Jäta ta rahule.»

«...kui olen ta Dmitrole mehele pannud!
...seest!»

«...et sa viltu ei löö! Ta on küll vaikne, kuid
...sinu oma.»

«...lõpetas Ivan jutu ja läks oma ühistumeeste
...juures unustas ta kodused pahandused ja
...kuidas võib nii kaua kõhelda ning miks
...Dmitrole ei lähe.

«...kui jahtunud armastus annab endast
...ebaselgete mälestuskildudega, ei mõista
...noori. Neid paneb imestama sügav puna

Gritsko, tõmbas tüdrukku uuesti enda ligi ja vaatas uurivalt silma.

«On.»

«Kuidas ta teil käib, kas lihtsalt niisama või teiselt?»

«Kes teda teab...» ohkas Jugiina ja laskis kogu longu, mõeldes, mis teda kodus ootab. «Kardan naljapärast ei käi, kuigi pole minuga kordagi kokku tulnud.»

Ta ei tahtnud kõike jutustada, et ennast ega ema armastatut mitte kurvastada.

«Kui ta tõsise nõuga käib, siis on asi halb. Ta ole sugugi lihtne teelt kõrvale tõugata.»

Grigori jäi mõttesse, ta oleks tütarlapse nagu kaotanud. Ta langetas pea ja lokid katsid kogu ta nägu.

Tuul vilistas raagunud puukstes, keerutas lühikeste gade all ja kihutas mööda kraavi külma kaudu. Vanade pärnade pehastanud tüved kõmisesid tüvedest neist õhkus kopitust ja uimastavat soojust, millele hakkas juba salämisi lähenema.

Grigori tõstis pea, kuid Jugiina ei näinud enam ennast tema näojooni.

«Mis seal ikka, Dmitro, olime küll sinuga suured sõbrad, kuid jäid mu tee ette, süüdistasid mind ennast.»

«Mul on hirm, Grits. Lähme koju!»

Jugiina surus end tema vastu ja Gritsko raskelt teda tugeva suudlusega.

XLIII

Dmitro laskus käsipõsakile vastu jalgväravat ja tahtas äreval pilgul eesriidega kaetud valgustatud kätt. Raske oli majja minna. Ta teadis, et teda võivad vastu tütarlapse kurb-ehmunud pilk. Jugiina ei näinud oma nägu tema eest kogu öhtu ja vaikib, vastates võimatult ema küsimustele. Dmitro taltsutamatu kannatas nagu ei kunagi varem. Vahel muutus ta selegi vastikuks, kuid ei suutnud ega tahtnud alla suruda ja sellelt raskelt teelt kõrvale põigata.

«Kuulge mõistuse vaikima. Dmitro istus sünnipäevade pool kogu öhtu ja jättis tütarlapsega hilvaati, kui see kombekohaselt ja ema sõnatult teda seda eeskotta saatma läks.

Ta tuli mööda tänavat, olles pimeduse tõttu peaaegu nähtamatu. Et mitte kellegagi kohtuda, läks ta hürvaikselt jalgvärava. Ukselengi leidis ta hõlpsalt ja astus kummardudes tuppa.

«Kui sa hõlpsalt pilku heites hüppas Jugiina kirstu juurde.»

«Jugiina!» Dmitro seisis keset tuba.

«Mida sa osistat see vaevaltkuuldavalt ja vana kirstu vahelisse nurka.

«Kas vanemad on?»

«Jah on ühistu koosolekul, ema aga peaks tulema.» Tütarlapse huuled tõmblesid.

«Tõppas, et Jugiinale ei meeldi emast kõnelda.

«Kui ta ebamääraselt ning istus pingile, siis ta tegi teraselt Jugiinat.

«Kui ta muutus kogu aeg, kord kahvatades, kord kättudes; õhukesed ninasõõrmed värisesid ja pöles jonnakas tuli.

«Kui ta mulle välja kõik, mida ma juba ilma tema arvas Dmitro tütarlapse näo resoluutse pilgu küll, las hakkab esimesena rääkima!»

«Ta ja huuli kokku surudes ning silmi pilgu küll, et on valmis Jugiinat kuulama, kuid enam — et ta koguni teab juba ette, mis see

oleks muutus tema meeletu, sõgeda pilgu all, kuid ajas enese siiski kindlalt sirgu ja pani tõmbunud käe kirstu raudkaunistusele. Külmu põletas tema kätt. Jugiina pidi käe ära tõmbama unustas ja pani selle uuesti tuhmile naas-

«Tõppas Timofijevitš,» algas ta kogu oma julgust võttes, suutmata siiski varjata anuvat nooti hääle. «Dmitro Timofijevitš, ma ei soovi teile midagi muuta teile ainult head...»

«Kõhmetas, nähes Dmitro pinevat, kurja muiet.

«Jumala tõsi, soovin ainult head,» veenis ta meest. «Kuid mis võin ma sinna parata, kui me koga juba enne teid sõpradeks saime! Ta hakkab armastama ja mina teda... Olen teile kogu tänulik... Mis ma nüüd ometi räägin?... Ärge minu pool... Mis mõte sellel on? Teil pole kerge ma näen, ja ka minul pole sellest rõõmu.»

Siin oleksid talle vististi pisarad silma tulnud. Dmitro ruttas neid ennetama: ta viskas mütsi ük nurka ja astus ettepoole, nii et põrandalauad nägi. Jugiina vaatas ainiti tema tumeda, hõõguvate sädemetega ahenenud silmi.

«Sinu jutt on hea, kuid pole sina selle rääkinud, mina selle kuulaja. Kerge on öelda, et tagane! Ma ise ka püüdnud endast ööd ja päevad võitu saada, sunnud sind oma südamest välja kiskuda, kuid ei suutnud seda. Mis ma siis nüüd pean tegema?»

Ta lähenes tütarlapsele. Jugiina taganes, toetus voodiotsa ning vaatas teda imestuse ja hirmuga.

«Kui sa mulle head soovid, siis on mul ainult õnn, ja see oled sina! Kui sa mulle naiseks tulla pole mul maailmas rohkem midagi tarvis! Hea on mensele õnne soovida — heita oma varandusest kulunud kross... Kui ma usuksin, et Grits armastab sind sama tugevasti kui mina, siis võib-olla ehk daksin endast kuidagi jagu saada. Kuid ma ei teada ega soovita ka sinul seda teha. Vaata teda mini. Oma juttudega sa mind aga eemale ei löa.»

«Oh häda! Kui meeletu ta küll on... ja kui hea! Kas ta mind tõesti nii armastab?» Esmakordselt gutas end Jugiinas soe, hirmuga segatud tunne selle varjas kohe teine: «Mis ta küll Gritsi kohta gib?»

Ta tahtis Dmitrolt seda küsida, kuid tuppa tuli koos Ševtšikuga.

Õhtu möödus vaikides. Külalised vahtisid teinetei altkulmu, ja perenaine püüdis asjatult jutulõnga hoida. Ei aidanud ei päevalilleseemned, ei õunad pärimine koduste tervise kohta. Aga kui Mariika silt küsis, kuidas on lood uue tarega, hakkas poolgal nihelema ja välgutas silmi Dmitro poole.

albed haarasid üheaegselt mütsid, koos mindi.

Entusiastlik suitsukarva pilverüngastega äärestataval löi kuusirp kord helendama, kord muudokses ja pikad varjud jooksid vahel üle tee väljapoole, vahel jälle söötsid ehmunult tagasi, te kindlalt jalgade all. Noormehed astusid, teid lebavaid lehti, ühel pool sügavat kitsast. Dmitro, teisel pool — Gritsko.

Dmitro väikese hüti juures, mis tukkus noores tühjuses, astus Ševtšik ristteel ettepoole ja seisatas. Tema madal tugev kuju tõmbus pingule, näonaha kuded lihased — nähtavasti pigistas ta tugevasti.

Kuidas seda siis mõistma peab?» Goritsvit kehtas arusaamatult õlgu, silmitades Gritsi valvsat tugevat kuju: «Kärmas ja...»

«Kas olikas kergendatult, nähtavasti uskudes, et mul pole tõepoolest midagi. Kuid hetke pärast...»

«... uuesti peopessa, nii et valus hakkas ja...»

«... kühule tõmbusid. Kui küll niisama Bondaride juures või tahad...»

«... ära võtta?» Dmitro vangutas rahulikult.

«... niisama tüdrukute juurde läheb? Muidugi...»

«... Jugiinat ära võtta.»

«... kergitas Ševtšik koguni kulme. «Ega...»

«... halja tee?» Grits vaatas millegipärast tagasi.

«... armastab mind...»

«... aga käin Fedora juures,» lõpetas Dmitro.

«... hetke nagu kivistunult. Siis tõstis käe, ja...»

«... virutas Dmitrole raske rusikaga näkku; hoop löikus juba tühjalt õhku, kuna Goritsvitale hüppas. Kuid Grigori liikus ta kan...»

«... tahad?» pääses Dmitro huultelt.

«... küsis uuesti, aga nüüd põrkasid ta rusikad...»

«... edatud käte vastu.

«Käi minema... konnapoeg, ära sunni pattu tegu hoiatas Dmitro, «minu kõrval oled sa udusuleke.»

Ta suutis vaevu lööke tagasi tõrjuda ja kogu kaitsel olles rattarööpasse. Samal hetkel oleks ta hoop ta peaaegu jalust maha rabanud. Ninast ja kisest huulest hakkas verd tulema.

«Hästi virutas!»

Dmitro tundis, kuidas iga tema lihas raevutse. Ta tundis neisse jõudu kuhjus, nii et tundus, nagu võiks iga hetk teda ennast tükkideks laiali paisata. Suure alla valu jalas — näovigastus ei andnud ennast tunda —, paiskas ta oma rusika nagu sepahaamri vastu pimestatud Grigori pihta ja teise löögiga lõi juba lõtva keha, kui see tõmmeldes ning rüües paremat kätt enda alla mattes põiki üle rööpa läks.

Tema ette jäid nagu udus tume siruli kogu, mille pooleldi varbtara varjus, kuuvalguse ribad maaplaani taeva rebitud lõuend ja kuusirp kõrgel.

Dmitro sammus aeglaselt mööda tänavat. Ta tundis tiiveldust. Tahtmatult lõi ta sõrmed märgadesse juustesse ja peatus, silmitsedes imestunult veretähtsena pesa ning varrukate. Ja pöördus äkki tagasi.

Nagu sinega loputatud, voolas tänav vaikse kääna poole. Keset teed lebas liikumatult must ja Dmitro, sülitades soolakas-hapusid vereklompe, läks selle juurde.

Vari oli Gritskost veidi eemaldunud. Kuuvalgus eraldus selgesti sinakas meelekoht, õhuke kõrvaõõs mis hoidus vastu musti lokke nagu pilvik vastu must, kuid ülejäänud osa näost oli varjus, lisaks veel mõnust paksust verest. Dmitro laskus põlvili, noormehe ettevaatlikult süle, tundes oma südame val nõrgalt taksuvat teist südant. Grigoril oli põsk tursunud, nina paistes ja kitsal puhaste vah hammaste real roosakas hüübinud vaht.

Goritsvit viis meelemärkusetu noormehe Darka ette. Lõi jalaga tugevasti vastu ust. Tares oli kum samme, kellegi hääl küsis:

«Kes seal on?»

«See olen mina, Dmitro. Tehke lahti, tädi Darka»

«Vahetage ja käsi kokku lüües tardus valges õõ-
vallapallistatud patsidega naine lävele.

«Mõnetunt küll! Mis siis teiega juhtus?»

«Mõeldage, tädi Darka. Võtke poiss vastu ja teha, nii et pulmadeks oleks kõik paranenud ja...»

«Mõeti, mis kõik ilmas ei juhtu! Kes teile kal-
tel?» küsis lesknaine, aidates Gritsi tarre

«Mõeldage ise omavahel,» vastas Dmitro vastu taht-

«Mõeldage ja koguni suu lahti.

«Mõeldage! Ise suured sõbrad — ja ei saa oma-
mõeldu hakkama?»

«Mõeldage ka sõbrad lahku lähevad.»

«Mõeldage ko pingile.

«Mõeldage siis jagada oli? Ühe küla inimesed, üks
t, nagu öeldakse, mõlemad noored ja ilusad. Peak-
mõeld elama ja elu kiitma.»

«Mõeld lauale väikese kausi ja ruttas ahju juurde
võu järle. Kuid oiet kuuldes laskis ehmunult
mõeld kuest.

«Mõeld kuummardas ja läks ukse juurde.

«Mõeld ka siis lähed? Lase ma pesen sind, nagu öel-
«Mõeld veega. Nägugi pole sul enam näha.»

«Mõeld Hoolitsege parem Gritsi eest,» pomises
«Mõeld vastijätkuks ja väljus tarest.

«Mõeld on lood!... Nii suur sõprus oli...» halises
«Mõeld ahju ja lavatsi vahet.

«Mõeld, mis sinuga on?» Dokia jäi keset tuba seisma,
«Mõeld rinda surutud.

«Mõeld on teil ka vaja teada... Paha veri tuli
«Mõeld... Valage kätele veidi vett...»

«Mõeld ennast sooja veega, pärast aga tuli siiski
«Mõeld valguse kätte minna, et ema saaks näolt
«Mõeld vere käterätiga ära pühkida ja lõhkist huult
«Mõeld, kollaseks tõmbunud rašvaga määrada.

«Mõeld püüd, kes sind niimoodi ehtis?» Dokia istus
«Mõeld poja vastu ja vaatas talle nukrate silmadega

«Mitte keegi,» mossitas Dmitro. «Komistasin a... gul ja kukkusin.»

«Luiska aga! Arvad, et ma usun! Kas sul häbi valetada! Seda kommet pole ma sul enne märganud. Ega midagi, oled halvale teele läinud. Pea seda... les — sa võid kas või kogu maailma kokku va... aga tõde tuleb siiski välja.»

Dokia tõusis ja hakkas pojale pilku heitmatu tegema. Ta pani padjale katte, et Dmitro seda... ei määraks, ja heitis ise lavatsile.

Ema süda valutab, teda vaevasid mõtted:

«Kas poeg viimaks jälle Vartšukiga kokku ei lähe? Miks ta tõtt ei räägi?»

Valguskiired tungisid kuldniitidena lambi juustesse. Dmitro jonnakas, kokkukasvanud... dega nagu muutus kord ebalooslikult pikaks... jälle ümmarguseks. Siis tõusis ta püsti ja kustutas...

Öösel ärkas Dmitro kellegi käe kergest puudutusest. Silmi avamata tajus ta läbi laugude valgust ja (võib-olla oli see eilse järelkaja, mis teadvust erutas) hüppas... kaitstes käega pead.

«Mis sul on? Mäga, mäga... Sa visklesid kogu... Ega sa ometi palavikus ole?»

Ema pani oma kareda käe ta tõmmule laubale... oli juuste piiril ribake päevitumata nahka. Siis... kis ta käterätiga lõualt ja padjakattelt roosaka vere...

«Ema, ma kaklesin Gritsiga.»

«Gritsiga? Missuguse Gritsiga?»

«Ševtšikuga.»

«Ševtšikuga? Und näed või?»

«Ei näe. Ka ise poleks ma midagi säärast uskunud.»

«On see võimalik? Mis siis teie vahele on tulnud?»

«Tütarlaps. Jugiina Bondar.»

«Tütarlaps?» Ema tegi suured silmad. «Mõlemad tähendab, on üks ja sama tüdruk meeldima hakama...»

«Nojah.»

Poega veel mitte uskudes, ent tundes, kuidas ta... hoidmatu rõõm teda valdab, laskis ta kuulda... seldud ohke ja vangutas pead.

«Kuidas siis nii tohib — oleksite tüdruku... teineteist peaaegu ära tapnud...»

... end tagasi hoida, lisas:

... on tore tüdruk... Kas ta sulle väga meel...

... poleks tahtnud oma salajasi mõtteid aval-
... krampsutas nagu nagu pärast viinasöömu,
... pilgu eest polnud kusagile pääsu. Ja ta tun-
... poites kahedalt:

... Ainult...»

... paremat pruuti ei leia kusagilt...»

... kaklus, pea mu sõnu meeles, küll midagi...

... tõde...»

... kiututas lambi ja läks oma asemele.

... on Dmitro terve, Vartšukid ei teinud talle...

... komistas ta. «Ainult iseloom on tal raske nagu...

... mõnel teisel läheks paari nädalaga mööda,

... aastaid. Oh, kuidas see kõik küll nii...

... tõde...»

... pimeduses ja jäi kohe rahulikult...

XLIV

... väike vilgas vanamees, kellel oli halli-
... kollahabe ja suitsetamisest kollased hästipüga-
... jäi oma lühinägelike silmadega Ivan Bon-
... kogu vaatama ja ulatas talle kämbla. Ta
... käsi sukeldus lootsikuna Bondari tuge-
... pihku.

... ole tegi, võib öelda, Ivan Timofijevitš

... Mina olen maamööta... Köh-köh-köh!...

... köh! Ptüi... Minu nimi on Karpo Ivanovitš

...»

... Timofijevitš naeratas vaevaltmärgatavalt, suru-
... paklikult maamööta kätt, mille sõrmedel olid
... karvakesed. Siis viis ta teodoliidi majja,

... ettevaatlikult enda ees. Külaline aga haa-

... kulunud kohvri ja tippis oma peenikestel

... peremehele järele. Majas sirutas ta oma pee-

... puged kähku palitust välja ja hakkas käsi

... mööda tuba sammuma. Tema musta pintsaku

alt tungisid teravalt esile liikuvad abaluude kolmnurkjad, kord teineteisele lähenedes, kord järsult eemaldades.

«Võib öelda, et homme saate mäeseljakuks viimase maa. Ma tunnen seda. See on juba iidsest ajast Vene maa mäeseljaku pärisomandus. Kuidas ta ka elab? Liigub veel?» kissitas vanamees küsivalt paremat silma.

«Temast ei saa sepahaamrigagi jagu.»

«Mis te arvate, Ivan Timofijevitš, ega nad meile mäeseljaku viimaks kallale ei tule?» Ta astus läbi dari ette ja välgutaski oma lühinägelikke lapselikult tuikeid silmi.

«Arvan, et ei. Aga muidugi, kes neid teab... te kardate?...»

«Ah mina või? Ma ei karda, võib öelda, vanade ditkil» vastas maamõõtja, ajades oma kiitsaka kätt ette. «Ainult instrumendist on kahju; see on ka riist, kardan, et teevad viimaks katki.» Ta silistas teodoliidi poleeritud jalga. «Pagana eided on nagu tal selle küljes kinni. Vanatühi ise on selle ussisoo võimelnud!»

Ta hakkas kohvrisk küla kaarti otsima.

Ivan küsis:

«Ehk võtaksite veidi õhtuoodet?»

«Ega ma ära ei ütle, kus sellega. Võib öelda, et niikaua, kui elu sees on; kui surnud oled, siis süüdistad ennast.» Ja ta pahvatas enesega rahul olles keste turtsatustega naerma.

«Kas soovite piima või munarooga?»

«Võib nii üht kui teist, aga kui teil borši on, on veel türgi ubadega borši, siis ei julge ma kuidagi öelda.»

Vaadates, kuidas külaline sõi, imestas Ivan: näha hall vanamehekõbi, kes aina silmi vidutab, köhib, kuid süüa vitsutab kolme rehelise eest — ja nagu kotti laob. Näha, et ta oma tööd tunneb: kohad on tal kaardi järgi tuntud, nagu oleks ta ise külas üles kasvanud.

Hommik juhtus udune olema. Pori lendas hobukapjade alt laiali ja vajus nagu puder ratastelt sügavasse rööbastesse.

Ivanovitš Mokrouss ei tahtnud vankril sõita — tal olivat raske. Ta käskis Varivoni teodoliidi võtta, ise aga käis teetammi kõrval pajude all, nagu lind ühelt tallatud jäljelt teisele. Tema kaarditud püksid kattusid üha tihedamalt teineteisega, kuid maamõõtjat see ei häirinud — ta ei omaette mingit laulukest.

Tema, mis laulu sa siis laulad, kui kogu Vart-pouk mäeseljaku kokku jookseb,» muigas teodoliid, jälgides silmadega vanamehe kitsaõla-vaheid.

Mäeseljaku tulevad kõik need, kelle põllud seal on, kelles ta ei kahelnud; ainult ta ei teadnud, kuidas kühmluseks või lõpeb see ainult sõimaja ahvardustega. Talle meenus, kuidas näost ja Marika palus häda korral hobustega küllasse kihutada ja mitte kaklema hakata, ning üle Bon-tšiki kerge värin.

«Mirošnitšenkot ei ole, kutsuti rajooni.»

«Oleks nagu julgem.»

Vankril naeris mürisevalt Stepan Kušnir ja püüdnud käes võbises kergelt: plotskit pahvitustas seal oma järjekordset lobajuttu Polikarpile, keda hüüti «Lobisejaks». See oli ilmetu, noor terava näo ja pikkade vurrudega.

Teodoliid jälitas Polikarpi peaaegu sünnimisest saadud mõisnik Koltšaki põllul, põliste sulaste

Tema ema läks just enne sünnitust kolme-nädal viiljavihu eest tööle, et teenida natuke lisatule võrukaelale, kes nagu veskikivid teid jahvatasid ja kepi seljas kõik külatänavad vitsutasid. Härgadeajaja Javdokim Sergi-ovimustanudki väga, kui kaks vanemat last teodoliidile vanule kihutasid ja tõmmu Olenka õhku tõmbasid.

«Ennele tõi toonekurg põllul poisil!»

Teodoliid Toonekurg sööb ainult konni,» lükkas seitsme Gnat õe kõrvale ja ütles tõsiselt: «Ema teodoliid põllul poisil.»

Teodoliid ristimise eest rubla, kolmkümmend muna — vader andis raha ja munad ära — sünnitaja

oli veel haiglane —, kuid kana sulaseperel ei olnud m
solvunud papieit ei suutnud kaua rahuneda:

«Mis perenaine see niske on! Kanapoegap
õuel!»

Sergijenko lapsed kasvasid nagu lapsed ikka
sõid, olid haiged, kukkusid hällist välja, õgised
lõhkemiseni igasugust lihtsat toitu, pidid tula
uppuma, kuid ükski neist ei surnud, vaid tõund
tasapisi jalule. Ainult Polikarp oli nõrgakene ega
nud üldse rääkida. Milliseid posijaid küll tema ja
ei kutsutud, millega teda küll ei jõudetud, suhtet
määritud — miski ei aidanud Lõpuks, kui tunu
oli juba nelja-aastaseks saanud, soovitasid külainu
vanematel ta Kiievisse viia. Orina võttis nõu kuul
kevadepalveründuritega liitudes läks, jõmpsike
kõrval, pikale tee.

Aga Kiievisse nad ei jõudnud. Juba teisel pä
päeval hakkas Litõni juures rängalt vihma sadama
äike raputas maad ja taevast. Inimesed kukitasid
nade alla, kuid vihm tegi nad varsti üdini ma
Polikarp aga võttis kätte ja lausus:

«Mülistab ja sajab.»

Juba selsamal ööl tõttas Orina koju tagasi. Kogu
mõtles ta ainult üht ja sama: «Mis siis küll saab
poiss uuesti tummaks jääb?» Kuid sellest päeva
polnud külas jutukamat poissi kui Polikarp. Tõu
iad liikuvad tarest tarre, aga jutustajale endale
tiseks külge hüüdnimi «Lobiseia». Põdudel ku
teda kõik hea meelega ja naersid kogu südamest
ei tüdrukud ega poisid võtnud teda tõsiselt. Ja
palju ta hiljem ka kosias ei käinud, ikka anti tal
tuseks ainult kõrvitsaid¹. Elukaaslase leidis ta
alles naaberkülalt olles pruudi vanemad ara
Nähes teda püssiga ja kõrgetes jahimehesaabastes,
lesid tulevane äi ja ämm, et nende tütrele on
tulnud ei keegi muu kui mõisnik Koltšaki järgi
Tegelikult polnud «jäägrist» suurt nahka. Tõu
kord, see oli juba peale pulmi, õnnestuski Poli

¹ Vana kombe kohaselt anti Ukrainas kosilasele ära
puhul kõrvits.

lasta. Oma edule uhke, läks kütt koju
vabalt koogiviljaaedade kaudu, vaid
mavat ja tegi isegi keeru sisse, et minna
pühapäevadel kooperatiivi juurde

Polikarp?» hüüdis teda laiaõlgne naa-
Kovalenko naeru tagasi hoides.

«Näed nüüdsel ajal ka on! Nää vanasti oli
amkut!» lõi Polikarp käega ja peatus: «Siis
õpetad enese neid maani täis, ei jõua saaki
sida. Seal aga naine juba ees riidle-
neid veel vedada mõtled? Niikuinii pole
panna!»

«Sis lasksid?»

«Oma, uhe nâruse pardikese.»

«Vassil, «Naita!»

«Kõrvalt kiirustamata seljakoti, millest järsku
kõrvalt välja, lõi jahimehele tiibadega
ohku, hõljus veidi aega väljaku kohal
aedade taha.

«Ära lendas? Ah sind!...» lausus Poli-
tunult.

«Mõne mürises naerust...»

Polikarp Sergijenko nüüdisaegseid noor-

«Näed nüüd kah on?» ründas ta. «Aga
toremad noormehed. Juhtus vahel,
Vassiliga poole pudelit ara, panime kumbki
õpeldärde ja läksime siis tüdrukute poole.
Pudenesid eest nagu aganad laiali. Pulmade
meie jaoks alati toobine pudel eraldi
moõda kukalt ei annaks. Jah, mürtsu me
Veel praegugi jätkub mul jõudu nüüdse
Ja ta ajas oma kuivetonud selja

«Kõhis näost punaseks muutudes kogu
tulevale mitte näkku naerda.

«Laks maa kuivemaks ja rataste taga kap-
jooksid juba ühtlased kerged rööpad.
roosakaks ja valgus aegapidi laiali.
veeres välja päike nagu kahvatu

ratas; niiske maa auras ja õhus tundus kõdunevate
ning humala hapukat lõhna.

Esimese märgi surus Varivon piiripeenraste ja K
Ivanovitš pani harjunult silma vastu teodoliidi lä
vasega äärestatud okulaari.

Ivan Timofijevitš heitis pilgu ringi. Nii m
uduvine mäeseljaku lainelise harja kohal kui ka r
line, kastega kaetud rohi musta kõrrestiku vahel
päikesekiired, mis ajasid varje mööda põlde küla po
samuti ka hobuste kutsuvad hirnatused ja aisade k
sumine jäid talle sel päeval eriti selgesti meelde.

«Jah, nüüd ei käi ma enam sulasena ega päevil
sellel maal, vaid peremehena. Rajoon andis mäes
meie kätte. Ja sind, Safron, ei aita nüüd miski. S
ei vii sind ka ilma mäeseljakuta, niikuinii ei suud
kogu oma varandust eluajal ära tarvitada!»

Ivani põllumeheunistused lendasid kaugemale, p
sid tulevikku ette aimata ja jäid puhkama küpsel
nagu vutt viljas.

Bondar juhtis ise hobuseid sihivaia järgi, et
tuleks võimalikult sirge. Ta süda lõi rõõmsalt in
valt, kui poolekslõigatud orasheinajuured adrah
all ragisesid.

Polikarp Sergijenko kõndis küürutades saha
surus käsipuudele ja õnnelik lapsenaeratus valg
tema nägu.

«Kuidas läheb, Polikarp?» hüüdis Bondar, k
kuulda järjekordset naljasõna.

«Hästi!» oli kõik, mis Sergijenko seekord vasta

«Eks ta nii pea olemagi!» Ivan astus pika samm
tundes oma käel Võigu sooja hingeõhku.

Taevast hakkas kostma nukrat pasunamängu, k
karjamõisa kohal, allpool pilvi, lendasid ühtlase k
nurgana kured, jättes hüvasti mõttesse vajunud
sese maaga. Kui nad oma tiivad alla lasksid, siis
tus kolmnurk tumedamaks ja väiksemaks, kui nad
üles tõstsid, siis helendas ja helkles nende rivi
keena. Midagi seletamatult kurba oli selles pu
hääles, hüvastijātu tiivalöökidest ning valguse ja
vaheldumises.

Varivon Otšeret tõstis pea.

... ringlendu. Jätavad meid varsti hoopis

... Nide, luurajad tulevad juba, seelikud keer-
... Vassil Karpets selja tagant.

... tull joostes naistesalk. Nende järel ilmusid
... ka esimesed mehekogud, kõikad käes.

... tule, ära tule, vaenlasenahk! Saad keretäie!»

... Stepan Kušnir tasa, käsi päikesevarjuks silme

... lutas valvsalt kaela ette.

... läheb löömaks?»

... läheb, võib-olla mitte,» vastas Kušnir aeg-

... immalt silmade kohal hoides. «Kuid igaks

... võtu teivas kätte. Ettevaatlikku hoiab ka

... hakkas teodoliidi juures rahutult askel-

... pidi millegipärast vankri juurde jooksmas,

... poolelt teelt kolmjala juurde tagasi ja puu-

... selle seatinast loodi.

... aga piirivaoga edasi, poisid, muidu nad hak-

... mõtlema, et me neid tööpoolest kardame! Nöö!»

... piitsa ja esimese saha järel hakkasid lii-

... kõik teised.

... saabastega sõtkudes hüppas pikk kõhn

... esimesena mäeseljakule ja tormas

... Stepan Kušniri kallale.

... teid, santlaagreid, võtaks! Kes teid võõrale

... ? Käige vanakuradi vanaema juurde, kuni

... ekondid veel terved ja pea õlgadel on! Kasige

... paljasjalgsed!»

... pea! Kas siis niimoodi inimestega räägi-

... siis su «tere hommikust» jäi, kullake?

... oleme ju sinuga nagu sugulasedki.»

... kohmetas algul Kušniri ootamatult rahulikust

... ja ajas silmad punge, aga sai siis julguse tagasi

... tulus:

... lamad? Kasi minema! Et su lõhna siin enam

... lae, kus mul sugulane — seitsmes vesi taari

... sugulased me siis sinuga oleme?»

... lahke,» lahutas Stepan käsi, «või oled juba

... mul? Kas siis sellest on sulle vähe, et minu isa

sinu isaga ühe päikese all jalarätte kuivatas? Kõik vähe või?»

«Vader, anna talle põrgulisele õige mööda pead! Mäta oma tühja lobaga sind hullutab!» kostis hääl jõe hulgast.

«Ahaa, see oled sina, mu linnuke, kes seal ingliselega laulma hakkas,» tõusis Stepan varvastele. «Ma aga käisin sul ükskord kosjas. Hea, et sind ära ei ole nud, sest muidu oleks mu pea küll säärasest armastusest paksuks läinud. Tõejutt, just paksuks läinud!»

Rahvasummas hakkas keegi koguni naerma, kui see naer sulas üldisesse kärasse.

«Kuss, naised! Laske inimestega rääkida!» astus esile Vartšuk tähtsalt ette.

Tema järel tulid jõugust välja Larion Denisenko koos kahe pojaga, Lifer ja Mitrofan Sozonov, Jakov Danko, vana Zajatšuk ja veel mitu meest. Vee eemal seisis roosade põskedega punapäine Karpo Vartšuk, kaigas käes, ja vahtis huviga maamöötljat.

Bondari kohale jõudes peatas Safron käskivalt hobuse:

«Ptruu-ruu! ... Tere, Ivan!»

«Noh, mis sul vaja?»

«Sa mõtlesid halva asja välja, Ivan. Sind peab heaga: ära viska silma meie maa peale, ära külvata inimeste vahele. Ja teie, head inimesed, kündke ja vake oma põllulappidel. Sest öeldakse ju, et ega vee käest võetud leivast söönuks saa. Nii et rakendage hobused ette ja sõitke hädast eemale.»

Vartšuki peenike kongnina tõmbles, lillad kotid all värisesid ja terve tema kõrge kogu kõikus rahulolevalt.

«Patust eemale!» kordas Denissenko, raputades salkus pead.

«Mis neist paluda! Andke neile parem nii et ...» ütles uuesti rahvasummast hele naisehää.

«Kuuled, Ivan? Sellel maal on verelõhn juures, nagu pind silmast!» sõnas Danko jalgu harki ajades tahutud teivast paremini pihku võttes.

Danko sarnakas nägu läks punaseks, tema roheline hallides silmades hakkasid rahutult visklema pihud.

«Möödekohtadel tõmblema pruunide kaarjate otse otse. Ta hääl värises pingutusest ning jäi seisma on iga hetk katkemas, millele järgneb tema pea kohale kerkib kaigas.

«Teda antakse ju vastutasuks meie maa,» ütles Poliakov ennast korraks Stepan Kušniri laia selja otsa ja peitis siis jälle oma pea tema õla varju.

«Tehke oma maa kassi saba alla! Närakad!» kisendas tema oma tema peale.

«Kõik lipsas küürutades hobuste taha.

«Tema pead uuesti lõugama, surudes meestele tagant ja inimeste peade kohal hakkasid rusikad ja kaikad kõnni. Jõuk liikus ühistumeeste poole.

«Kas te veel vahite?» ässitas neid Danko toekas naine

«Vah, harakad!» krimpsutas Safron pahaselt. «Hoida koju, Ivan! Meile kõigile on ainult üheks elu antud, milleks siis üksteisel elupäevi lühendada? Naad, kui suur on maailm,» näitas ta ümber-vaadates aga tahad teda hauda ajada.»

«Ma kuuln sind, Safron,» lausus Bondar ning tema häälel jonn, «ja mõtlen, et hoolimata sellest, et sa oled palju õpetanud ja et sa pole rumal, usud siiski imesid. Kirjuta nüüd endale kõrva taha: «Ma olen mõõdas, meie oma on tulnud. Paremini oleks, kui oleksid nagu tõuk puukoore all. Aga kui sa minu kätt tõstad, siis hävitatakse sind kõigi juurtega. See on kaitseb riik.»

«Noh! See vilets sant julgeb meid veel ähvardada!»

«Kõik vihises õhus, rahvamurd valgus edasi nagu ja otsekohe ragisesid mitmes kohas kuiva kõmaga ja malakad. Keegi kisendas läbilõikavalt:

«Mu jumal, jumal!»

«Tõusid chmusid ja korskasid, tõmbasid sahad vao alla ja tormasid mööda põldu edasi, kiskudes ja muusti lõhkisi haavu.

«Möötlja, teodoliit kaenla all, lippas hane kombel, ja küla poole. Sergijenko pidi talle järele minna, aga komistas künnivaol, kukkus täies pikkus ja haaras kohe hirmunult kahe käega peast. Tema kogu jõust end vastu maad surudes.

Kellegi kepp tabas Ivani õlga ja hoop kajas kumedit rinnas vastu. Bondar vastas Prokop Denissenkole samuti vemblaga, see varises vao peale kokku. Nad tõstsid Prokopi üles ja taandusid täiest kõrist kisenades.

Verine Stepan Kušnir tõrjus kahte Sozonenkot, Jhori rik Varivon maadles vana Denissenko ja Dmitro Zajakšukiga, kes proovisid teda jalust maha lüüa. Danko surus oma meestega piiripeenra poole nõrgemad mehi — Karpetsi ja Pivtoratskit. Nad oleks vist küpärts pulbriks tehtud, kui kulakute ümber poleks relnud Zahhar Poberežnoi. Ta oli kuskilt aeru pihl saanud ja lõhkus kõige raskematel momentidel raskelt hallparunite rõngast, ilmudes õigeaegselt kohtuhte, kord teise kohta, kuid kähmlejate sekka ta otsekohe ei tunginud.

Ainult Safron Vartšuk seisis liikumatult mäeseljakule ega võtnud kaklusest osa. Ta ei mõelnud enam lahingu gule, vaid sellele kibedale kassiahastusele, mis on loomingu algatajaid. Kuid olgu kuidas on, temal tahes pole kähmlusega midagi tegemist, ta püüab koguni mehi rahustada... Kui ainult Karpo liiga ohtu daks ei läheks. Oli neil tarvis päise päeva ajal süüa lärmi lüüa, nagu jumalal enam õid ei oleks...

Ühistumeeste olukord muutus täbaraks. Vassil Karpets langes juba selili, Danko hüppas Varivoni kallale. Kušniri kohal vihisesid kõikad, Bondarile aga lähemalt küljelt Karpo. Kuid sel momendil hüüdis Varivon:

«Pea vastu! Meie omad tulevad!» Nende sõnadega ta Dankole nii tugevasti kaela pihta, et see vastu keerlema hakkas.

Teelt lähenes joostes kummargile hoidev Dmitro Goritsvit, madjakas käes. Tema kannul jooksid Polikarp ja Marko Grigorovitš Sinitsa, kes samuti vemblades vehkisid.

Teel oma põllule oli Dmitro näinud, kuidas mäeseljakul kõikad välkuma hakkasid, ja mõistis kohe Bondarile tungiti kallale.

Ta leidis teel paraja vembla ja pani jooksuma, nii et tuul vihises kõrvus. Põrgates jooksul vastu Polikarp pidi Dmitro ka ise peaaegu tema kõrvale siruli lendama.

hüppas ehmunult üles ja tahtis juba punuma hakata, et tema ees seisab Goritsvit, hakkas ta mulla maha rapsima.

«Mida te olete oma inimesi ei aita? Või värisete ainult nende pärast?»

«Ma ei näinud mind minema, ütlesid, et ma olevat...» Kall ma neile näitan, kui nõrgakene ma olen,» Sergijenko.

«Ma ei näinud võpatas Dmitro kogu kehast ja kaa...» hüüas kõige paremini talle virutada. See on ju meile vaenlane.

«Nagu ussi,» otsustas ta kindlalt, tõmbudes tagasi, et värisema hakkas.

«Mõeldud nägu nähes taipas noor Varivon, millega lugu lõpeb. Ta viskas vembla käest...»

«Kõik, kellel elu armas! Kuradi Goritsvit...» tõstis esimesena pikkade kergete hüpetega...

«Mõeldud järgnes Danko ja hetk hiljem näis, nagu...» mõnigi kähmlust olnudki. Mäeseljakule olid...» ainult ühistumehed ja nende keskel vihast kah...»

«Kall plagavad!» hüüdis Polikarp põgenevatele...» hüüdes järele vaadates. «Kui ma Denissenkole tei...» tõmbasin, kiskus ta keerdu nagu madul!»

«Aitäh, Dmitro! Ma juba mõtlesin, et nad saavad...» Ivan Timofijevitš surus Dmitro kätt. «Astu...» ka, ära meid unusta,» lisas ta häält tasan...

«...», kurnajad, tuleks kohtu alla anda,» arvas...

«...» kepile toetudes lähemale, ise kahvatu ja...» higin.

«Kohtu alla ja muud ei midagi!» toetas Dmitro, kes...» ka veel ärritusest jahtunud.

«...», sealt tuleb ju ka meie maamõõtja,» tähendas...» silmi vidutades.

«...» poolt, pajuvõsast tõttas tippsammul nende...» Mokrouss. Teodoliidi klaasid helkisid päikeses.

Marta kuulatab õhukese vaheseina tagant jutukana nat ja kuuleb Goritsviti nime. Tal on kahju, et Dm ei virutanud teibaga Liferile — tema enese mehe.

«Oled mulle vastikuks läinud, hinge seest sõõm neetu!» sosistab ta kuivade huultega. Pingutusest hakkab kõrvus helisema ja tundub, nagu taoks keegi ta maks jäänud jalgadesse naelu.

Safron riidleb nendega sellepärast, et nad ägestu ja veenab neid nüüd ühistumeestelt vabandust paluma kuni asi kohtusse pole läinud.

«Säärasele nagu Sergijenko jätkub puudast jahum teistega aga tuleb koos märjukest juua. Kõige raske on Bondarist jagu saada. Teda tuleks naise kaudu mõjutada, Mariikaga on kergem kaubale saada.»

«Mina paneksin punase kuke nendega kauplemas pahvatab Lifer.

Marta krimpsutab põlglikult nägu, kujutades et mehe pikka kõhna kuju mustas pintsakus ja kitsades pükstes, mis teevad ta kidura kirjutaja sarnaseks, kord aastast päikese kätte pääseb.

Uks kriiksatab ja üle läve hüppab tuppa hallisilmne ümaranäoline Niina lillelises kleidikeses.

Marta surub tütre tugevasti rinnale, suudleb teda priskeid põski ja randmekohalt varrukaist väljaaulab vaid käekesi.

«Sa nutsid jälle?» Tüdruk vaatab emale kanna otsa. «Sa ju lubasid, et enam ei nuta.»

«Mul valutaskid silmad.»

«Niinal valutaskid ka, aga Niina ei nutnud. Sina nut ka nuta.»

«Ei nuta, ei nuta.»

«Las ma suudlen su silmi, et nad enam ei valutaks.»

Niina huuled puudutavad ema punaseks tõmbunud lauge.

«Näe, mis vanaema mulle andis!»

Tütarlaps näitab mängulaeva ja peidab selle m kirstu alla.

Akna taga paistab kuu, mille kollasele pärjale la kuvad üksteise järel pilved ja kaovad samas jäljetat

et õunapuu kääksub nukralt otse juure ligidalt otub vaikselt okstega vastu akent, nagu sisse- t jalgudes. Kauge külm taevast laotub üle maja, nagu Marta nukker, rõõmudest soojendamata

«Oled õnn naeratas Martale üürikest aega, need and moodusid nagu unenägu. Kui neid poleks ehk ta praegu võib-olla palju rahulikumalt, «võdumcelse mehega ja veaks aastaid niisama t edad nagu härjad vankrit.

«Oled küllalised lahkuvad, trepiastmed nagisevad jalgade all. Koer haugub ketti kõlistades ja h allen siis, kui kuuleb Liferi tuttavat vilista- Mehe vari vilksatab aknaruutudel ja põrandal. «Oled kiiresti jalad lahti ja heidab Niina kõr- mehe. Vaheseina taga kõlisevad veel toidu- ja õnn ning äi jutlevad kõva häälega omavahel.

«Oled kuuleb Marta ukse avamist. Löönud pin- na silmad lahti, märkab ta meest. Kattes oma kumivulguse, istub Lifer voodile ja tirib vana- kuiti ilglised kitsaid saapaid jalast.

««Mugad?» küsib ta, puudutades Martat õlast. «Oled on üleni pingul, kuid ei liiguta, teeskleb h allen siis, kui Marta näeb, et Lifer võtab Niina h tahab teda diivanile viia, ütleb ta: «Oled last.»

««Kas tujud!» turtsatab Lifer lepitavalt. «Oled kõlab kõhklus, ta naeratus on paluv ja «Oled on ta alati pärast riidu, kui tahab nai- ta leppida. Tasa, et last mitte äratada, suudleb h last laubale ja viib tütre diivanile.

««Oled kohtus lapse mulle mõistaksid,» mõlgutab «Oled motet, kujutledes ennast Niinaga väikeses h «Oled võõra ketruise taga.

«Oled hüpleb seinale, voodi naksatab. Kondine, jää- h «Oled puudutab Marta õlga.

«Oled «Oled astab naine kõrvale pöördudes.

«Oled «Oled kõik ära. Olen süüdi. Kuid sa ju ise viid h «Oled välja.»

«Oled tahab uuesti Martat kaisutada, aga see rabe- h «Oled lahti ja surub näo patja.

«Mis naine sa mulle oled?» kiristab Lifer hamba.
«Või tahad sa, et ma hakkaksin teiste juures kama»

«Mine ära kas või maailma otsa.»

«Marta, mis sa minuga teed? Kas siis minul on
rasest elust mingit mõnu? Iga päev on kas rüütu või
tumm vaikimine... Sinu jaoks pole mul midagi
kahju. Ostan sulle kõik, mis sa tahad. Kullastki
kahju.»

Küll ta on vastik, küll on vastik! Üleni külm
madu... Milleks Martale kuld? Nagu ta ei suuda
oma kätega endale leiba teenida? Talle meenuvad
sõnad: «Käi kuradile! Sa ainult ootad, et ma sinu
kanguse pärast majast välja löön. Niina aga jät
süa!» Ja Marta surub ennast veel tugevamini
patja.

«Kas sa kaua veel vastu tõrgud, uss säärane? V
olla on sul Dmitro või mõni teine mõttes?»

Lifer hakkab kleepuvate sõrmedega naise puut
kätt väänama.

Marta kisub enese lahti ja jookseb paljajalu
läheb pisaraist lämbudes läppunud heintest
kõetud rehetaresse. Terve keha hõõgub löökade
pisarad põletavad nagu. Sügisene jahedus paneb
ta keha värisema. Ta poeb kopitanud heintesse

«Kui poleks sind, tütreke, ei elaks ma enam p
siin.»

Läbi ukseprao langevad ruumi kollased kuul
nired, kusagil väreleb täht ja kaob; nagu mil
mõeldes ohkab lehm laudas raskelt ja rehi h
puhtaks pekstud vihkudega kahistades tasake
kuma nagu laev lainetel.

Äkki kostab ta kõrvu nutune hääl:

«Emal...»

Kaua ta siis magas? Ajades jalad teravate h
oblikate otsa marraskile, hüppab Marta lakast
põrandale. Õues rudiseb jalgade all härmatis ja
sealsamas; tumedates akendes küütlevad tuhmko
valguselaigud nagu vesiroosid. Kätega vastu sein
des surub Marta näo aknaraami ligi. Diivanil, k
laiali, magab rahulikult tema tütreke. Naeratava
huulte vahelt helgivad väikesed puhtad hambad

alle koormavad teda mälestused nagu pil-
ja audames taob kumedalt kuri ja rahutu

pea tema meelest.

... hõhest mäeseljakul, jooksis Jugiina palja
... kate rinna kohalt kinni hoides põl-
... tütreke nägi ta maanteel kolme vankrit;
... istus Stepan Kušnir, teisel isa.

... ta, silmates lõbusat naeratust, lühikesi
... tumepunaseid pingul põski.

... oma tugevate kätega õhku ja pani

... tuma. Jugiina surus pea tema õla vastu

... ottekoheste helesiniste silmadega isale

... meratas, nähes, kui erutatud oli Jugiina,

... et oli kasvatatud sellise kärke, ilusa ja

... Meeldiv oli läbi särgi tunda tütre käe

... oma õlal.

... on ometi... kuskilt haavata saanud?»

... Aga sinu pulmadeks saab terveks. Mis

... teed?»

... vasti ei tea veel midagi. Teda ei olnud

... tun

... et sa midagi ei räägi, muidu ei jõua seda
... ja hõnamist ära kuulata; silmad on tal ka märja

... tund

... ise ei mõistaks!»

... näppis vuntsi kõrvalt musta kuivanud vere-

... mõnitsaga ära ja märkas alles nüüd, et pühi-

... on isa põsele jäänud nagu peenike ämbliku-

... võttis ta ahjust poti, valas isa kätele vett

... see puristades ämbri kohal sooje piisku

... pottidele. Ivan aga istus pingile ja jäi aknast välja

... mõttesse.

... on? Kas väga valutab?» närvitses Jugiina.

... on pikali ja puhake.»

... tütreke,» Ivan võttis tema käe ja pani ta enda

... tuma, «mind oleks võidud täna ära tappa.

... leks ma saanudki enam sinuga niiviisi

... tuda

... meratas veidi ja vajus uuesti mõttesse.

«Ahaa!» taipas sõbratar, lüües endale peaga otsmikku. «Sain aru! Sa kuulsid, et Gritsko kaub juures? Eks?» Ja ta nägu muutus kaastundlikuks.

Jugiina tardus, toetudes vastu uksepiita; ta silmis otsekui kurku.

«Kas Grits käib tõesti teise juures? Võib-olla ravad seal kahekesi minu üle... Näe, missugune oled!»

Tütarlast valdas viha; kibedad solvumispisarad kasid põski nagu vapsikud. Ta kattis pea pluusiga ja tal polnud isegi jõudu küsida, kelle vastu Sevtšik tema vahetas.

«Ah, jata see põrundpea!» Sofia võttis ümbert kinni. «Mina sinu asemel ei vaataks sulle likuküti poolegi!»

Endale aga meenus ootamatu kohtumine Gritskaga ääres, kui ta remmelgalt alla hüpatas tema kaudu sattus. Ja unustades, et Jugiinat lohutab, Sofia naeratas.

Kuid samas taipas ta äkki olukorda ja hakkas Sevtšikut põhjama:

«Pagana logard! Oleks ta siis vähemalt tüdruka käima hakanud, kuid tema valis Fedora. Leid asjal... No ära nüüd ometi nuta, ta pole seda. Vaata parem Dmitrot — kotkas on ta, mitte poiss! Grits on liiga vähe putru söönud, et ennast võrrelda. Mina sinu asemel lähaksin praegu tänavalale ja jalutaksin jonna pärast Dmitroga päeva. Rumal oled, et sa inimeste sekka ei tule ei lõksutaks ega peksaks sinu üle keelt, et sa pärast südant valutad. Mina leian, et olgu mu sugune tahes, ära talle alla anna, trambi teda dega, naera, ära inimestele oma valu näita. Kui on minulgi mõnikord selle neetud Safroni juures ma ei pilguta silmagi. Kargab vahel mulle ka muudkui näägutab ja näägutab, loeb nagu evangeeliumi. Mina aga kuulan teda tükk aega ja küsin silmitult: «Kas nüüd on kõik või tahate veel edasi kida? Oodake veidi, ma lähen joodan lehma ja tulen siis uuesti kuulama. Te räägite niisama huvitavalt nagu agitaator. Nähtavasti olete kursustel käinud

ühel ara. Säärase nagu sina paneks ta rahka, minu kallal aga murrab ise oma

... sõbratari nagu oskas ning Jugiina rahustati, ainult nuuksatas aeg-ajalt.

... opetas Sofia teda:

... ja mine peole. Siis lööme sinuga krakovjaki maha, et hoia alt! Ja peale selle otsekohe Dmitro juurde. Mis ta siis küll... Ühustab rõõmu pärast teregi öelda, pilgutab silmi.

... sõbratarile, kuidas Dmitro silmi pilgutab, ...

... hakkas tal kergem.

... käid siis selle halva kuulsusega naise ... mind naerualuseks. Kuidas mina sind ... Noh, see number ei lähe sul läbi!»

... Jugiina, kuidas Grigori tänaval nende ...

... küll ennast peita? Kas joosta rehetuppa või ... vastikuks muutunud ... vihatud vaikset häält? Parem juba ... Dmitro tulla. Tema jaoks leiduks nüüd ... naeratusi... Aga... kas tõepoolest ...

... mulle naiseks tuled, siis pole mul maailmas ... tarvis...» Ja kahvatanud näol hõõgustatud silmad, värisevad kotkanina sõõrmed... meele ja hea ta küll on! Ainult et jube oleks ... kahekesi jääda.

... peita? Jugiina oleks ema otse ukselävel ... jooksnud.

... on? Kuidas sa välja näed!»

... tuleb see... Ševtšik. Ütelge, et mind ei ... laske teda täna sisse... ärge teda üldse ... Las otsib endale mõne teise.»

... kangestus imestusest, pöördus siis ruttu ... külalisele õue vastu. Jugiina aga viskus ... ja sulges kätega silmad.

Safron sai teada, et Mirošnitšenko on mees, kes on rajoonivõimudele ettekande mäeseljakul toimunud luse kohta.

«Kukkusime rumalast peast sisse nagu kärbsed pissel!» ütles Safron maruvihaselt, jooksis tuppa ja kas juba lävelt Karpo peale karjuma, kes poe Sofiaga lõhutud taldriku pärast riidles.

«Muud sa ei teegi, ajad ainult teenijatega lobad. Rakenda hobused kaariku ette. Ja otsekohel!»

Karpo haaras mütsi, jooksis eeskotta ja hüppas kõigi astmete kõrgelt välistrepilt alla ning hakkas rakmetega kolistama.

Kui ronkjad hobused suuraudu närides ilusa pingutasid, kummardus Safron kaariku kohale ja tas pojale kõrva:

«Kihuta nii nagu papitütar pulma! Kui Kran kodus ei ole, sõida mesilasse. Noh, lase käia ainult, et sa hobuseid ära ei ajal!»

«Teen, nagu käsitate,» vastas Karpo, tõusis kõrges pikkuses püsti, keerutas korraks piitsa ja hobused galopiga minema. Kaelad uhkelt rõngas, lendasid nagu linnud üle õue, tormasid väravast välja ja tasisid siis piki tara.

«Iga toll temas on kutsar!» rõõmustas Vartšuk vaadates, kuid siis tulid talle mured meelde ja ta aita viinapudeli järele. «Kuradi paljasjalgsed, pead kõik ühte kotti ajama ja pärivett alla saatma.»

Ta võttis salvest pudeli ja suundus külasse.

Safron oli juba Denissenko, Sozonenko ja ühistumeeste juurde saatnud, ise aga otsustas ta dariga rääkida, kuigi enesearmastus sellele täiesti vastu tõrkus. Kuid keda teist sa sinna ikka täd?

«Ennem löödagu mind sandiks, kui et peaksin rase tõpra ees lõmitama. On sellest siis ka tagasi, kui ta peaaegu mu varbaid suudles, et uudseviljani välja aitaksin, nüüd aga ajab nina tupa püsti. Vaata, kus tähtis tegelane: anna talle mäe kätte! Et see mäeseljak küüruna ta turjale langeks!»

Safron varbaia juurde seisma: ta ootas, et Bondari ei näe, kui ta Bondari juurde läheb. Bondari oli rohtude ja seisnud õunte kange lõhn täis majas. Piltide ja portreede kohal kirendasid valjuhommeldud käterätid, äsja ületõmmatud tumeda järvekesena punaste savikallaste

«Majas,» nentis Safron endamisi ja lõi kolm korda ette tühja nurga ees, kus varem seisid

«Kõik,» kummardas ta peremehe ees. «Kõik,» Ivan tõusis laua tagant väärikalt üles, ühelepanelikult ja ebasõbralikult silmit-

«Nagu ei oleks ta märganudki teravat helki!»

«Tore puhaskamber, Ivan,» lausus ta istet võttes. «Näha, et majas kasvab vanemate rõõm, noorperenaine. Küllap ta vist varsti hakkab minema?»

«Tule inimesega kokku, las läheb,» vastas Ivan. «Tule, püüdes mõista, kuhu Vartšuk sihib.»

«Tule,» polnud asja juurde asumisega kiiret. Ta tõusis plotski ja tõmbas selle, huuled torus, aeg-ajalt ta pea kadus üleni suitsupilve.

«On õige. Ainult ei tea, kust kohast nüüdsel ajal inimesi võtta? Vanasti nägi poiss tüdruk harva kui pühi, nüüd aga seab ta vaevalt hälli, kui silmad juba neidu kiikavad. Hukka läheb, kui ole enam korda, kus sellega.»

«Pillab Bondar lühidalt vastuseks.»

«Märganud ta pilkav-uurivat vaadet ega saanud peremees paneb ta sõnu imeks või tunneb

«Märganud ta pilkav-uurivat vaadet ega saanud peremees paneb ta sõnu imeks või tunneb

«Märganud ta pilkav-uurivat vaadet ega saanud peremees paneb ta sõnu imeks või tunneb

«Märganud ta pilkav-uurivat vaadet ega saanud peremees paneb ta sõnu imeks või tunneb

asjalikult lauale ja, laskmata Bondari vastu vool hakkas teda rahustama: «Ära nüüd muretse. Mõni sibulamugul ja tükike leiba — rohkem pole mulle tarvis.»

«Ma ei taha juua.»

«Kuidas ei taha?» Safron naeratas poole suuga, kuidas keemahakkavat viha tagasi. «Kuigi sa oled praegu maaharimisühistu ülemus, ega siis maksa kogu ühkeks minna.»

Lipsaski liigne sõna suust ja see viis Bondari oma maid tasakaalust välja.

«Uhkeks pole mul millestki minna, oleme lihtsalt mehed, kuid sinuga koos ma juua ei taha.»

Ja Vartšuk mõistis, et Bondarist ta jagu ei saa.

«Mis siis ikka, eks igaühele ole tema tahtmine teha riik. Kui sa külalist niimoodi vastu võtad, siis ei ole minagi oma vurre sinu tares märjaks.»

Safron pistis pudeli tagasi taskusse. Ta käsi värises jõuetust raevust ja lillad kotid silmade all võlvusid.

«Nii ei sobi külalisi vastu võtta, Ivan. Ma tuln juurde rahumeelses,» ütles ta, vaadates pinevalt ette.

Bondar vaikis süngelt. Ta istus küünarnukke lauale toetudes, lõug peopesal, nii et vurrutsad peod dutasid jämedaid pahklikke sõrmi.

«Ah, Ivan, see lugu kukkus meil inetult välja! Sa tead ju ise, et maa pärast laseb inimene enna või maha mätta, mis seal siis veel tühipaljast kandest rääkida. Meie aga oleme ju sinuga ühest külalt vihavaen ainult segab meie elu. Mis head siis sulle tuleb, kui sina hakkad minu või mina sinu peale nohuma? Ja mis pagana pärast peaksid sa niisugust kilda heitma nagu Polikarp? Need on inimesed, kellest ei saa loota. Nad teevad sulle nii palju muret kui kagu oma munadega võõrale pesale, sina aga istud murra pead. Ütleme näiteks — Polikarp ajab hobururja veriseks või teeb ta mõnel teisel kombel sandikes kahju kannab? Kõik nõutakse sinu käest. Vaata et müüakse veel taregi oksjonil maha. Sa hõlpsid mädanenud oksast kinpi. Jumala eest, see oks mäda!»

«Sellepärast tulitegi?»

«Tuleb, et tuleb ära leppida. Mehed said too-riks, nüüd aga sügavad kukalt.»

«Kas kohtus leppime?»

«Kas kohtus? Kas me tõesti rahu ja üksmeeles kokku leppida ei saa? Kõik on meie eneste mehe ja ise peremehed. Halb rahu on parem kui sõda.»

«Sõdast enam kaokest saa,» lõikas Bondar sõna pooleks ja tõusis laua tagant. «Meie vahel ei ole.»

«Mida?» Vartšuki hääl värises. «Vaata, et sul ei kahetseta ei tuleks. Ja kui sa siis kahetsedki, tule!»

«Ära mind hirmutage! Ennem taote pead pu-riks viinaklaasiga ära osta. Odavalt tahate. Selle kuklema tulla, siis osake nüüd ka kohtu-kohtu helles on kogu lugu.»

«Muid enam öelda ei ole?»

«Ole parem hästi järele, kuni sul selleks veel aega.»

«Mida hirmutate mind nagu väikest last?» Ivan vahtis valgus veri näkku. «Kui ma teid varem ei tundnud, nüüd ammugi enam mitte. Teie aeg on läinud.»

«Mida, saatananahki!» Vartšuk haaras raevunult sõna. «Meie maa läheb sulle veel kalliks.»

«Pöördus raskel lodeval sammul külasse tagasi,» sõna, juba kantud pintsaku hõlmad lipendasid kohal.

«Kas teie jaoks käepärast ei Šepelit, ei Galtševskit ole? Ütle, et meie maa eest kätte tasuda!» mõtlesid kiristades.

«Muidana oleks ta lävel peaaegu Sofia pikali lasknud,» ütles ühele süüa viis.

«Kas meile nii palju tassid?» röökis Safron. «Rõõ-riks, et peremeest kodus pole. Kes siis nii ilmatu lugu põllule tassib? Sellest jätkub tervele koolile! Kas need sandid oma kodus nii palju

süüa saavad? Millal ma sind küll korda pidan
tan? Kas sa ei võinud mind ära oodata?! Sa ei
muud, kui saaks ainult poiste ümber saba keerata.

Sofia kohmetas hetkeks, aga leidis peagi va

«Kas te mulle ütlesite, millal te tulete? Kas po
mesed peavad kogu päeva ainult lusikataie
kõhtu loputama?»

«Kuss, see asi pole sinu taibu jaoks. Nüüd ole
siis õppinud koosolekutel suud pruukima! Ah, ei.
Õpeta parem päevilisi vähem sööma. See tuleb
kasuks!»

«Muidugi!» irvitas Sofia. «Muidugi! Mustlane
oma mära söömata elama...»

«Küll ma teen sulle mustlast, nii et sa keerlolu
nastik mu käes! Kasi mu silmist, reo!...»

Safron sai nii vihaseks, et unustas teenijalt
leiba ära võtta. Kui see talle meenus, oli Sofia
väravate taga.

«Et te lõhki läheksitel!» vandus Safron tuppa

Ta mõtles kaua selle üle, kas võtta teenija
ülelõigne kulu maha või mitte. Ja kuigi teda va
palju tähtsamad küsimused, ei unustanud Safron
tavaliselt ka pisiasju. Ta võttis kirstust võidunud
dest kirju vihiku ja kirjutas Sofia arvele lõhutat
riku. Leiba ta siiski üles ei kirjutanud: «Anna
nina peale, nii et sa ei oska endaga midagi
hakata!»

XLVII

Sofia tuli koos päevilistega koju. Peremees
nende järel jalgvärava, laskis koerad ketist läbi
hakkas sügavas mõttes mööda õue kõndima.

Veel kunagi polnud oma varanduse kaotuse
temas nii tugev olnud. Kuigi kahekümnendal aastal
osa maad ära võeti ja nüüd see ainult kehvikute
vemate põldude yastu vahetati, mattis mure Va
nagu paks pilv. Ta taipas ähmaselt, et maah
ühistu on tema, Safroni jaoks uue, hirmsa elu

«Nüüd nad sind enam kummardama ei tule. Nad
ravavad sinu elusalt sõlme, kui neil endil keegi

te mõtles ta ühistumeestest, vaevaga raskeks
nõu jalgade liigutades.

See taga mähises rohekassinine mets, selle
lõhki suured kohevad pilved.

Tall metsasihi poolt. Talu koerad tormasid
mööda kerana peremehest mööda ja kargasid vi
õue üheaegselt oma tugevate käppadega

«Nii sobimatul ajal tuleb?» Safron läks
lõhnata süngelt jalgvärava poole.

«Rahulikult lähenes majale musta riidetatud

«Haudis Vartšuk äkki rõõmsalt ja hakkas

«Tervitatas peenelt, tervitas, vaatas ringi ja
«Haudlega:

«Andrijevits, ega teil kedagi võõrast ei

«Rahulikult sisse! Sind ma küll ei oodanud,
mitte lootagi. Niisugune külaline... Šelma,
«Ta lõi koera saapaninaga. See pani vin
hüppas eemale ja hakkas uuesti haukuma. «Käi

«Õue üle õue minnes kaebas Safron:

«Välja tulevad, Omeljan...»

«Omeljan, Omeljan Olelkovitš,» ütles Krupjak.
«Hea, hüüdkegi mind täna.»

«Olelkovitš siis veel tähendab?»

«Meie juba sajandeid vana ukraina nimi.
«Ega, et te mulle täna tiitleid peate jagama, kuid
«Meie — meile tuleb tähtis külaline.»

«Kust kohast?»

«Siia ei paista äragi. Rohkem aga ärge
«Teadagi. Ainult teadke, et see on väga tähtis
«Akendele pange katted ette, et mitte keegi...

«Õhtul tõi Krupjak võõra puhaskambrisse. See
«Puhaskambrisse, keskmist kasvu, punaste silma
«Ja sirge luise ninaga mees. Pehkinud niine
«Hälvad juuksesalgud langesid tugevatele kulmu
«Jonnakas lõug oli habemeharjases. Uustulnu-

kast õhkus teravat kärsahaisu — nii lõhnab
pehkinud tammeleht.

«Ta on nähtavasti palju metsades hulkunud
ketule ääres istunud,» mõtles Vartšuk.

«Boriss Borissovitš,» kraaksatas tundmatu
ja ulatas peremehele pika kitsa käe.

Safron võttis selle nagu kalli asja ettevaatlikult
pihku ja laskis veel ettevaatlikumalt lahti.

Gorpina tõi õhtusöögi lauale ja külalised
sellele nii kallale, et Safronil tõmbus süda kokku
tahes-tahtmata õhutas ta mehi tagant:

«Sööge, sööge! Eit toob veel juurde. Kes tead
meil tulevikus süüa tuleb. Aeg on säärane...»

Boriss Borissovitš vaatas teda mitu korda tahe-
liku pilguga ja vastas lakooniliselt, nagu kom-
andes:

«Varsti muutub kõik. Lootke ja tootage selle he-
Rohkem ta peremehele tähelepanu ei osutanud.

krimpsutades riupas ta väikeste lonksudega vana
leivale õhukesti roosasid pekitükikesi ja ajas õpet
nagu Vartšukile tundus, väga tarka juttu. Külalised
oli niivõrd täis arusaamatuid sõnu ja nii keerulise
peremees, kuipalju ta ka kuulatas, ei suutnud
saada, milles on selle mõte, kuigi taipas, et juttu
niisugustest asjadest, mis võivad ka tema elu pa-
muuta.

«Meie jõudude tähtsusest räägib kas või seegi la-
paavsti nuntsius Eugen Pacelli seisab ihu ja hoo-
meie poolt. Tähendab, et isegi karjaste karjane-
paavst — on meiega. Pacellist räägitakse, et ta
varsti kardinalikübara.»

«Hiilgav karjäär!» kadestas Krupjak avameel-
jõi mõttesse.

«Jah, see karjäär töötab meile paljugi. Ma ei loo-
et eilne piiskop homme paavstiks saab. Ma arvan
just Pacellile langeb osaks see au — meiega ajada
konkordaat alla kirjutada... Kannatlikkus ja to-
davad kõik. Me ei suuda endalegi veel ette kujut-
milliseid hiilgavaid muudatusi tulevik võib kasa-
Täna te, Omeljan Olelkovitš, kardate iga krõbust-
jänes, homme aga olete juba Ukraina valitsus-

valduste omanik ja elu peremees. Ja
magamasjutt, vaid ajaloolise arengu para-
Boriss Borissovitš, tehes näo, nagu
mudki auahneid tulukesi Krupjaki sil-

ne areng juba rutem näoga meie poole
aga näitab ta kogu aeg tagupoolt,»

ja töö,» kordas Boriss Borissovitš.
magama.»

lauast
jälle pilguga Vartšukki ja selle ase-
tänada, ütles teravalt:

peremees. Varsti hakkab Ukraina
Meie peale mõtlevad suurriigid.»

tähtsate tuhmide silmadega külalise
Safron teravalt vastu:

liiga kaua. Nähtavasti on nende ajud
ei jätku ehk jõudu?»

ovitšile need sõnad ilmselt ei meeldinud.
enam midagi, Krupjak aga vangutas lait-

mingi salviga kokku, heitis külaline
tuppa, millel oli kaks väljapääsu,
aga käis paar korda hoovis ja tee peal
iga krõbinat. Ka Safronil ei olnud und.
mõtteid valgustasid ootamatult lootuse-
tulevikupildid segunesid viimaste
sündmustega. Ta läks tasa välja ja
Krupjaki:

Olelkovitš!»

«Jolge minuga nagu varem,» naeratas Krup-

õige magama, Omeljan.»

vangutas see pead. «Me magame nagunii
et me veel oma õnne maha ei maga.»

mina pean tegema? Juba pandigi mulle sil-

Ja Safron jutustas küla viimastest sünd-
kuulas teda vaikides, kogu aeg oma asjadele
ajem aga katkestas teravalt:

«Mida teha? Tuleb vähem magada. Teilt veel varsti mitte enam maa, vaid ka kõik muu ära. Ja teile paras. Te ju ootate seda, millal äike otse peale pörutama hakkab. Ei saa isegi käputäiest ühistundest jagu. «Või ei jätku jõudu?»» kordas ta pill Safroni enda sõnu. «Või kavatsete oodata, kuni teie küla kommuuni astub? No oodake siis' k teiega! Kui teil ei jätkunud julgust asja algatada, lõppu peale teha, siis hävitage vähemalt ühiomad — sel juhul laguneb see varsti laiali...»

«Ära peruta, Omeljan! Kuidas ma neid looma tahan? Sel juhul tulevad need purupaljad mulle korraga kallale. Nagunii näidatakse juba minu peale päeval ja ööl näpuga.»

«Hüva, kurat teiega! Aitan teid veel kord. Kõvotan enda juurde tööle, et ta vähem seelikute jookseks, ega ta enam väike ole.»

Krupjak vaatas taevast ja ohkas.

«On aeg Boriss Borissovitsš üles äratada.»

«Te siis ei jää meile isegi ööseks?»

«Aega siin veel ööseks jääda! Hommikuks tuleb veel näed milline haak sisse teha. Ma astun mõne päeva pärast teilt uuesti läbi.»

«Astu. Oled alati kallid külaline... Ütle, Omeljan, kuidas meie asjad edenevad?» küsis Safron häält langedes.

«Mis asjad?»

«No need üldised asjad ikka. Sa ju rääkisid seda enne midagi. Kas meid Läänes tööpoolest toetavad? Petljura ju tapeti ära. Kas tema kohale on keegi pannud?»

«On. Peaataman Levitski. Ta elab oma ministeriumiga Varssavis, Pilsudski tiiva all.» teatas Krupjak vastu tahtmist.

«Pilsudski tiiva all?» elavnes Safron, lootes veel midagi kuulda saada.

Omeljan kõõritas veidi ja hakkas siis tõsiselt ning tõrustades jutustama:

«Meie direktoriumi esimees peab mitmete maade sealhulgas just peamiselt Inglismaaga, ühendust, ja päev saab ta Varssavi Inglise saadikuga kokku. Rääkis

meie «Rahvaste Liigat» kaitsepolitsei ja eriti Averescu, Prantsusmaal tegutseb «Üksindus». Levitski saatis Datšenko Pariisi, lootas kõikide atamanide, polkovnikute nimikirja. Saksamaal töötavad Skoropadenko, Skoropadskil oli isiklik kokkupuudenburgiga. Ühesõnaga, Safron Andrijevitšid küpsevad. Ja veel missugused sündmused! Peaatamani sõjaminister kindral Salski sai minister Tokarevski kaudu Inglismaalt abi ja on nüüdselt valmis plaani sõjakäiguks komandada. «Meie põhijõud,» ütleb Salski, «on mees.» Seda pidage ka teie meeles, sest me peame paneme just teile, taluomanikele.» Safron püüas nii enesekindlalt ning selgelt petlikke organisatsioonide nimetusi ja üldtuntud nimesid, et Vartšuk joobus aukartusest. «Baldwin... Hindenburg... Chamberlaini... Primo de Riveraga» — kõik need sõnad ja kõrvas nagu lihavõttekellad ja äratasid teda saada isegi see maa, mis talt kahekümne aastat üra võeti.

«Hea on hea, see on hea... Aga sina, Omeljan, aita mind päevil, eks? Alt ei vea?»

«Muidugi, aga mind ei usu? Kas Sitškari peale võib loota?»

Krupjak kinnitas Vartšuk tuliselt, arutades omas meelest, et see on veel palju parem, kui mitte Karpo, vaid Karpo ja Krupjak ühistule lõpu teevad. Vartšuk istus tasa majja. Krupjak astus voodi juurde ja Boris Borissovitsši õlast. See pomises midaagi. Vartšukini jõudsid võõrkeelsed kurguhääli-
Omeljan kattis käega kiiresti külalise suu, pere-
hädus keset tuba ja lõi hooga risti ette. Loo-
tades ta rinda.

XLVIII

«...oli vaevalt põllult tagasi jõudnud, kui tuppa astus valla käskjalg.

«...Jakovlevitš kutsus teid.»

Pesnud silmad puhtaks, seadis Dmitro sammud nõukogu poole. Trepil ootas teda sünge Ivan Tšovitš.

«Meie asjad on halvad, Dmitro!»

«Mis siis lahti on?»

«Kulakud jõudsid siiski ülemusi määrada, ja lusikas suud ei kriibiks. Kas nad leppisid niisama või andsid altkäemaksu — pagan seda teab, kuidas movoi ajab asja hoopis teises suunas. Nad rõõkivad kallal: miks ma Prokop Denissenko pea lõhkisin? Just teie esmajoones vastutate huligaanitsemist. Ja kes teab, võib-olla just teie alustasitegi esimest kaklust?» sõimas mind Kramovoi. Ise aga välguv juures nagu kärnkonn klaassilmi. Et ainult need järele jääksidki ja enda omad peast välja ronikid.

Bondar heitis suitsuotsa kõrvale ja nühhis selle pruuniks kulunud saapaga laiali.

Kantseleist hüppas välja näost punane ja hirmunud silmadega Polikarp Sergijenko.

«Noh, kuidas läks?» küsis temalt Ivan.

«Et kurat teda võtaks!» lõi Sergijenko käega.

«Mis sult siis küsiti?»

«Kas me kaklesime või mitte.»

«Ja mis sina ütlesid?»

«Ütlesin, et kaklesime, ja kuidas veel! Kui kuulsin poleks jooksuma pannud, siis oleks neil kõigil...» ütles Polikarp.

Bondar krimpsutas rahulolematult nägu:

«Ole nüüd lahke: ei ole mina midagi näinud ega kuulnud, kui pauk käis, olin puu otsas. Kes kurat mu küll taga sundis?»

«Ülemused ju käskisid! Nemad aga juba teavad, et teha tuleb. Sellepärast ma ütlesingi. Mis siis lahti on, imestas Polikarp.

«Mis sinult veel küsiti?»

«Küsimine, et kas mitte meie ei hakanud esimest kulakuid peksma, et nad mäeseljaku ei tuleks. Prillidega küsib nii lahkesti ja ütleb kohe ise ette vastata tuleb. Andis mõista, et kulakuid oli vaja võita. Tada.»

«Ja mis teie ütlesite?» ei kannatanud Dmitro.

«Ja mis siis ikka ütlesin! Minul juba kulakutest ei ole. Ütlesin, et tulime ise mõttele neid klopida, et nad ninatargaks ei läheks.»

«Kas sa ise ka tead, mis sa tegid?»

«Ülemused tahtsid nii, nende käes on ju võim!» ütles kurat! Nüüd tuleb ju välja, et mitte kulakud, vaid me oleme süüdlased!» Bondar isegi sülitas pahameelt.

«Mõistamata ja väärilikalt möödus neist Vartšuk, kes kuulunõukogust.

Kõik need olid täis suitsetatud. Paberitega koormatud

«Kõik need olid täis suitsetatud. Paberitega koormatud...» ütlesid Petro Kramovoi ja pikk kitsaste, nagu

«...» ütlesid silmadega militsionäär.

«...» ütlesid seletas tükk aega tema ees seisvale

«...» ütlesid tuleb rääkida ainult tõtt ja et valetunnis-

«...» ütlesid võetakse ta kriminaalvastutusele. Siis segas

«...» ütlesid jutu sekka Petro Kramovoi:

«...» ütlesid kuulunk Goritsvit, kas te kinnitate enamiku tunnis-

«...» ütlesid etust, et kaklust Mäeseljaku-nimelisel maa-

«...» ütlesid «Sirbi ja Vasara» nimelise maaharimis-

«...» ütlesid «...» teie küla elanik Stepan Kušnir?»

«...» ütlesid «...» teie küla elanik Stepan Kušnir?»

«...» ütlesid «...» teie küla elanik Stepan Kušnir?»

«...» ütlesid «...» teie küla elanik Stepan Kušnir?»

«...» ütlesid «...» teie küla elanik Stepan Kušnir?»

«...» ütlesid «...» teie küla elanik Stepan Kušnir?»

järsku: «Aga mis siis saab, kui me sind huligaanide
mise ja valetamise pärast miilitsasse saadame?»

«Teil pole selleks õigust!»

«Me leiame selle!»

«Siis löön ma teie ribikondid sisse,» vastas Gorit
kahvatades ja pani otsekohe mütsi pähe, et käsi vabalt
saada. «Mina ei ole mitte Polikarp Sergijenko.»

«Vaata missugune sa oled...» tõusis Kramovoi
tagant püsti.

Tema järel tõusis ka miilitsionäär. Ta kõõritas
Kramovoi poole ja naeratas vaevaltmärgatavalt Dmitro

«Istu,» käskis Kramovoi miilitsionääri. «Hästi. Nüüd
kirjutamegi teie sõnad protokollile, kodanik Gorit.
Aga võimuorganite solvamise pärast alustame
vastu kohtuprotsessi.»

«Alustage või kaks! Mind te juba ei hirmuta. Olen
eest lähen kas või Moskvani välja!»

«Selles ma ei kahtle,» tähendas Kramovoi pilkavalt.
«Teie, noormees, käite alati omaenese originaalset
kaudu. Olete õppinud malakaga mööda põldu jooksa
ja ausaid inimesi hirmutama... Mis teist nii küll
pidi saab, noormees?» Ta vangutas oma ümmarguse
tahapoole kammitud kuldkollaste juustega pead.

«Mis minust ka ei saaks, aga trotskisti mitte hõõr-
hüüdis raevunud Dmitro. «Koosolekutel te kahel
oma vigu, siia aga sõidate inimesi piinama! Mis te
siis need niisugused on? Kas te olete ära unustanud
et me oleme nõukogude inimesed, aga mitte lam-
kari? Te vajutate kas vale nupu peale või on teile
kõrged kohad pähe hakanud?»

«Mine!» ütles Kramovoi järsku kahvatades. Kui
põlglik naeratus oli ta näolt nagu pühitud. «Mine, ütle
ma sulle!»

«Mul pole kuhugi kiiret,» vastas Dmitro juba pill-
valt. «Võib-olla tahate veel midagi protokollile pan-
Ega teile siis asjata palka maksta ja pealegi vist mit-
kordselt. Mitte kuidagi ei oska teist aru saada. Kui
mikku olete valmis kõige naha ja karvadega ära sõn-
kulakuid aga kaitsete!»

«Välja!» hüppas Kramovoi üles. «Neid sõnu tuleb
sulle veel teises ilmaski meelde.»

«...kui asi ainult «teise ilmaga» piirduks!»
...laks aeglaselt kantseleist kõrvaltuppa, vae-
...arvu talitsedes.

«Kuidas seal on?» küsis Svirid Jakovlevitš.

«...Kuldvasikas on ülemuste käsi lakku-
Kramovoi on Vartšukiga ühes kambas.»

«...»

«...arvata... Ega ma pime ole.»

«...näd alla tulid, siis surusid küll ühistumeeste
...mõtted aga pidasid hammaste taga,» ütles
...mõtlikult.

«...nagu Polikarp aitasid asju ainult sassi
...Nüüd viivadki kogu loo tavalise kakluse peale
...humbid on ju nende käes. Oskasid siiski tõe
...matta!...» ütles Dmitro meelepahaga.

«...end ta südames siilina turri. Kramovoi
...koos nendel kõveralt peegeldunud aken-
...Dmitrole silmadesse.

«...end ühtigi oma tahtmist! Tõde ei varja min-
...protokollid ega kavalused. Kui neile järele
...on see taganemine, mõistad sa?» Svirid Ja-
...vatas tähelepanelikult Dmitrole otsa.

«...Annad täna järele, siis homme rebitakse
...lõhki ja tallatakse porri.»

«...ikka, hakkame sõlme lahti raiuma. See on
...kokku tõmmatud.»

«...otsekohe hobused ette ja kihutan rajoonikomi-
...ka Bondar ennast jutu sekka. «Küll Pavlo
...neile kavalpeadele juba hirmu naha
...Üle Bondari näo jooksid valged viirud.

«...kõhne koos, Ivan,» ütles Svirid Jakovlevitš. «Mine
...lõhki, vahepeal aga viskan ma need ülemused
...nõukogust välja. Riigiasutuses pole neil midagi
...Ta astus trepist üles, süinge nagu äikesepilv.
...d, kas tead ka, mis see tähendab?»

«...Kui võitlus, siis võitlus.»

«...jõudis Bondarile järele alles ristteel.

«...kus lugu!» naeratas ühistu esimees tujutult.
«...kui kavalalt see kõik välja mõeldi! Meie oma
...kõhise pärast tahetakse meil nahk üle kõrvade
...Kavalad, pole midagi ütelda! Kuid rajooni-

komitee lööb ometi kõik nende plaanid uppi. Ma ei suuda meid ära neelata, enne lämbuvad!»

«Ivan Timofijevitš! See on hea, et te parteisse oototsima lähete. Ainult... ärge sõitke läbi tamm, seal püüavad kulakud teid kinni. Olen juba näganud...»

«Võib,» nõustus Bondar. «Tuleb nii läbi pugeda, et Ühesõnaga — asi on klaar! Vaata, kuidas Danko on aia najal lõmitab ja meid silmadega õgib!»

«Et ta veel enne õhtut lõhki läheks!»

Märgates, et teda on nähtud, hakkas Danko askeldama, nagu otsiks midagi. Aga kui Dmitro sammujärel uuesti ümber pöördus, seisis kulak, keda õieli, ja vaatas, kuhu Bondar läheb.

«Võib-olla jätate täna minemata, Ivan Timofijevitš?»

«Ei jäta. Sõidame nii et tolm taga! Kas nägid, kuidas nad kartusest värisevad? Meid nad aga ei hirmuta.»

Dmitro pöördus kitsasse tänavasse, mis oli täis sõlmekujulisi teelehti ja kullakaid võililli. Kirsipuutara otsas seisis Zajatšuki poeg Javdokim. Goritavale nähes lõi ta varga kombel silmad maha, hüppas tagasi alla ja pistis mööda kõverat tänavat jooksuma. Ta peatus hetkeks ja vaatas tagasi. Dmitro ähvardas teda kühakaga. Poiss osatas teda ja kadus silmist.

«Vapsikud on ärevil,» mõtles Dmitro.

Kehjurõõmus Vartšuk. jutuaajamine külanõukogus. Danko raske pilk ja Javdokimi grimassid — see polnud lihtsalt niisama. Kulakute vandenõu keerutas nad madu uue elu allika ümber. Kulakud võivad tappa Mirošnitšenko kui ka Bondari...

Ta isegi võpatas, kujutledes, mis küla parimate liimestega võib juhtuda.

«Siis läheb küll maailm silme ees mustaks.»

Ta tundis enda kõrval Svirid Jakovlevitši võlmuõlga ja häbenes, et polnud vahel küll järsusõnaliseks, kuid alati õiglast Mirošnitšenkot mitte alati õigesti hoolinud.

Murelikuna läks ta koju, ei võtnud mütsigi peale, haaras seinalt jahipüssi ja väljus uuesti. Päike nappilve taha vajudes nooljaid juuri otse maapinda ja

...nakkides varjude ebaühtlasi ääri, hakkas küla

...hüüdis Dokia ärevalt.

«Kõik Gorodištšes olevat hundipesa leitud,» vastas

...muretat ilmet anda.

XLIX

kuulanõukogu juures vankrit enam ei olnud. Dmitro kõigesti välistrepist üles, tõugates sealjuures peapikalt vana öövahi Kononenko, kes parajasti ust

...on Svirid Jakovlevitš?»

...sõitsid koos Bondariga rajooni. Ta oli ja väga vihane. Ma pole veel kunagi teda niisugune

...Ja kuidas ta veel selle Kramovoiga riidu

...Dmitro ei kuulanud öövahi arutusi lõpuni.

...kõiks, ruttas ta maanteele. Ta oleks küla vahel

...saatis teda rahutu pilguga.

...Niisama nagu Timofi. Vaata ainult, ...kõike südamesse võtab! Nagu tuli! Niisama

...astus ettevaatlikult ja aupaklikult üles

...käratas talle öövaht.

...nähvas poemes. «Lähene

...Kramovoi juurde.»

...ei ole?» Sozonenko vaatas hämmastunult

...vabastamise kohta.»

«Akt?» küsis Sozonenko, teadmata, kas öövaht ajas segamini paberi nimetuse või mõtles selle kõik lihtsalt välja. «Kas siis aktides niisugustest asjadest kirjutatakse?»

«Võivad veel hullemastki kirjutada,» kinnitas Koonenko.

Dmitro jõudis vankrile siiski maanteel järele. Ta imestas ja muutus süngeks, kui nägi Mirošnitšenko ja Bondari kõrval Grigori Ševtšikut. Ka see kõõritas teda ja tõmbus pilve.

«Kuhu siis sina, Dmitro, lähed?» küsis Ivan Timofjevitš Goritsvitilt üle õla.

«Metsa.»

«Nüüd, vastu ööd?»

«See on kõige parem jalutuskäik. Teeb söögiisu.»

Dmitro hüppas vankrile. Svirid Jakovlevitš heitis talle heakskiitva pilgu ja noormehe süda läks rõõmsaks. Esmakordselt tundis ta, et loeb Mirošnitšenko mõtteid, nagu oleksid need ta omad mõtted.

Raudkividega sillutatud ristteel löid hobused kapiteleda sädemeid. Ees, juba tumedaks muutuva taevaplaan taustal, tõusis mets. Puude latvade kohal ristusid ja hajusid varjud ning loojangu kiired, nendest allpool aga tihenes õhtueelne hämarus. Kaugeid pärni soojendades valmistus päike magama heitma ja laskus nagu lind oksalt oksale. Svirid Jakovlevitši silmades sädeles päikesehelk. Ootamatult pöördus külanõukogu esimees Dmitro poole ja näitas laia liigutusega ümberkaudsete põllusiiludele, mis lebasid vaikselt oma argipäevarüü.

«Meie maa on tükkideks kistud. Ta on nagu kannavarata pruut linte täis. Valus on temal, ja inimesed samuti. Vaata, kuidas need kriimud teda vanaks ja tuksuks teevad. Tunned sa seda? Kuid me ühendame selle tervikuks, silume kõik need murekurrud ära. Seda kutsuvad meile kodumaa, kelle sõnad on meile eluaeg saaduseks. Ah, kui saaks õige jalad lahti võtta ja, kühmit käes, minna mitte mööda ühte põllusiilu, vaid mööda kogu seda maad, ja mitte orbude pisaraid koguda vaid sinna õnne külvata... Miks sa nii kangesti mulle otsa vahid?» hakkas ta naerma. «Mõtled sellele, et lüh-

... metsas ehk surm oodata, tema aga jutustab... Kas ma arvasin õigesti?»

«Ala alla ilka, mõtelgem ka kurjadele vaimudele!»

... enko tõmbas heinte alt iahipussi välja.

... Puude latvad heitsid maale varje ja teet... nagu õhtune jõgi. Hobused löid kartma salapäraseid sahinaid ja lingutasid kõrvu. Puujuur... põrasid rattad veel kõvemini. Trengipuud... murdunud keeltena. Pilved vaiusid ööseks... ja tähtede jõekesed sirasid mõõtmatu... piirivagudest tükeldamata nurmel.

... Jakovlevitš vaatles sel hetkel taevast, nagu...

... oma maad ja oma inimesi. Kaugelt läh... talle tulevik, tema kõrval aga sammusid noored... hallipäised sõbrad, kes kogunesid kõikjalt nagu... punaste lippude all. Sõprade seas oli ni... kes teda kasvasid, kui ka neid, keda tema... revolutsioonisõdureid ja noorukeid, selli... Levko Orlenko. Need olid maa ehteks, need... vere ja tööga oma isamaad kaitsesid ning kuul... Need olid suure partei ustavad sõdurid.

... hakkas metsamuusika nagu nukramalt ja... helisema, okstelt kukkus sagedamini külmi... lapsed.

... vilksatasid puude vahel mustad küürutõmbu... Üks neist hüppas teetammile. Ivan Timofi... hobustele piitsaga ja need tõusid tagujal... edasi ning kihutasid nii, nagu tahaksid... lennata.

... lasti»

... püssipaugu tuhandekordseks. Tundes, kui... veri pingutusest soontes tardub, tulistas ka... püssist. Sel hetkel vihises kuul otse tema... mööda. Ta surus hambad kokku ja oleks... vaskpadruni padrunitaskust kogu voodriga... tühjendanud. Ka Svirid Jakovlevitši relv pahvatas

... rüstusid. Kohkunud kaja ei suutnud nendega... pidada.

Grigori nägi esimesena, et ka'eespool liiguvad mõnemat kätt teed varjud. Ta sosistas sellest Bondarile, kes too pööras täielt sõidult metsatihnikusse. Hobuseid jättis ta ületamatu osavusega. Rautatud vanker vilkumise tüvede vahel, põriseses käändudel ja juurtel ning pööras des noormetsa ja peenikesi, jalal kuivanud puid.

Lõpuks jõuti mürinal metsasihile.

«Pea, Ivan!» ütles Mirošnitsenko käskivalt.

Ümberringi jäi vaiksemaks.

«Nüüd me neid veel õpetame!» Külänõukogu esimees hüppas vankrilt raskelt maha. «Dmitro! Minu juurde. Teie aga kihutage Komsomolskojesse.»

«Svirid Jakovlevitš, ma jään teiega,» palus Ševtšik.

«Kas sa kavatsed kõikaga sõda pidada? Mõist minema!»

«Ma ei sõida kaasa!» Grigori häälmurdus. «Jah, vanden kas või hammastega, rusikatega...»

Komsomolskoje poolt kostis laskusid.

«Vististi ruttab Orlenko oma poistega siia. Kõik kuulsid pauke,» ütles Mirošnitsenko, võttes laskevahipüssi kätte.

Mõne minuti pärast jõudsid kommunistlikud noored päralt ja otsekohe lõppes laskmine, nagu poleks midagi olnudki. Metsasihil hakkasid kõlama lõbusad hääled.

«Svirid Jakovlevitš, tulge meie poole,» kutsus Orlenko. «Magate öö ära ja sõidate hommikul rajooni. Mirošnitsenko nõustus.»

Dmitro aga, tänanud kommunistlikke noori ühe külalislahkuse eest, hakkas koju minema.

«Sinagi võiksid ööseks jääda. Näed siis, kuidas me red elavad. Ja pealegi on nüüd hädaohtlik minna,» andis Svirid Jakovlevitš nõu.

«Hea meelega, kuid te ju teate, mis siis kodus jätub... Ma ei öelnud emale sõnagi,» vastas Dmitro murelikult ja hakkas kummargile tõmbudes hõlpsalt sammuga tammiku võlvi all edasi astuma. Ta pidi ühe seest ja uljusest peaaegu laulma hakkama.

Grigorile oli see joo nagu unenägu. Süda polnud ta gest labielatust veel rahunenud, eespool puude vahel aga süttisid juba tuled. Puhastatud metsalagendal kasvas laiavõraline tamm, mille okstes helendas e...

...lampideant tähtkujuga. Selle ümber seisis väikesed ilu-... Ohk oli täis õhtuse metsa hääli ja vee sulist... ühest veehoidlast teise.

...lilledega kaunistatud söök'las õhtulist, heitis... kimsale raudvoodile traktorist Less Beshlibrõi... puhkama. Nende jutt venis kaua ühe südaöö. ...avanes uus elu kogu selle tekkimise ja kas-... elu, milles ei olnud ei sulase alandusi ega... puudust.

Kõdikul jäi väsinud traktorist järsku sõnapealt vait, ... aga läks välja ja hakkas kollektiivi majapidamist... Teda rõõmustas iga pisiasia, nagu oleks ta... kätega teinud. Ta ei suutnud, kuidagi... et alles mõni aasta tagasi olid selles padrikus... turvakatustega kaetud muldonnid.

...muusikat kuulatades tundis Grigori, kuidas... sellest rõõmsast lootusrikkast tööst osavõtjaks... muutus.

Ta ei jõudnud kõike vaadatagi, kui öö eesriie avanes, ... igihaljana õitsema puhkes ja punased lipud... pidulikult loitma löid. Kiirte kullased joad libise-... maad, ajades pakku kohkunud varjude halle... hõlju.

Võeti eemal kostis lõbusat jutukõminat. Tammikuga... väikesel spordiväljakul vilksatasid helesinised... Tugevate lihastega tõmmu Levko Orlenko... «päikest», tõeline päike aga süttis hele-... lennukais juustes.

Veel üks noorte kehade rütmiline painutus ja kol-... sööstavad tuhatnelja tiigi äärde. Varsti lööb... vahutama ja tiik täitub ääreni suplejate naerust.

Grigori jooksis samuti tiigi äärde, kuid samal hetkel... traktori mürin ja Ševtšik pöördus tagasi.

«Levko,» küsis ta õhinal traktoristilt, «kus te seda... õppisite? Kuidas teil kõik on nii... noor! Ja töö... inimestele rõõmu, mitte virelemist ega tulpi-... Kes õpetas teid niimoodi elama?»

...plusest veel märg traktorist vaatas tähelepaneli-... kull Grigorile otsa.

«Partei ja Lenin — vaat kes meid õpetasid. Ja sa võid... olla, et varsti algab igal pool tõeline elu.»

Kui traktor metsateele sõitis, suundus Grigori otse sekindlalt Bondari otsima.

«Ivan Timofijevitš, kas võtate mind maaharimisühistusse?»

«Jõudsid otsusele?» hakkas see naerma.

«Jõudsin. Üheainsa õoga muutusin hoopis teiseks meheks.»

Pavlo Mihhailovitši rajoonikomitees ei olnud, ta oli frunzelaste juurde läinud. Kuuldes, et Mirošnitšenko kavatseb kommuuni sõita, tuli tehniline sekretär valvurite vankri juurde.

«Ütelge seltsimees Savtšenkole, et ta otsekohe sõidaks. Viivitamata...»

«Miks sa nii närvitset?»

«Kuidas ma siis ei peaks närvitsema? Pavlo Mihhailovitš peab asjad üle andma.»

«Mis?!» hüüdis üllatunud Svirid Jakovlevitš.

«Ta viiakse üle teisele tööle. Ringkonnakomiteesse.»

«Meie omasse või?!»

«Ei. Kuhugi pealinnale lähemale. See rõõmustab, Svirid Jakovlevitš, kuid teeb meele ka kurvaks. Ioon Tšabanu peaaegu nutab, Iljanast ei maksa rääkida.»

«Hea inimene töötas koos meiega...» vangutas Mirošnitšenko mõtlikult pead.

Uuesti tõusis maanteel tolm, laulis vesi sildade all libisesid mööda põllusiilud, sihvakad metsad aga kandisid helesinist taevavõlvi. Ja siis hakkasid mõlemal pool maanteed laiuma suured, piiripeenardest tükeldamatud põllud.

«Frunzelaste maad,» ohkas Mirošnitšenko täiesti nautu.

«Näe, neil külv juba lõpetatud!» ütles Bondar valustatult.

Eespool muutus üha selgemini nähtavaks noor õunaaed, tihnikust paistsid kiviehitused. Eemal jõekaldal kohal aga laius maafiliselt Maidan-Sobolivski, rajoonis oli kuulus oma esimese kolhoosinoorte kooliga. Siia sõitsid kõikjalt kokku poisid ja tüdrukud agronoomiat ning põlluharimist õppima. Suurel õppepõllul

...õigeid külvikordi, katselappidel aga... kultuure.

Mihhailovitš leiti koolist, kus parajasti peeti... Ta rõõmustas novobugovkalasi... neid peanoogutusega noorte sekka.

...Savtšenko tähelepanelikult... ja Bondari.

Hakkavad klassid ei lahku võitluseta,» võttis ta... kokku. «Kulakud võtame käsile...» frunzelaste juurde. Seejärel vaatame... Okei, diskussiiv. Õppige nende kogemustest. See... elu korraldada kui ka agiteerida.»

Mihhailovitš,» lausus Bondar murelikult, ...teie ärasõiduga? Töö võib jälle ebaustava... minna...»

...Ivan Timofijevitš! Nagu juba öeldud — ...volame pihku. Bolševikud sõnu tuulde ei pillu.

...eriti meeles pidama — kulub tulevases...»

«Ei meeles!» vastas Bondar, mõistes vihjet.

L

Dmitriol tarvitses ainult Bondaride majale läheneda, ...süda hakkas juba kurvalt kokku kiskuma.

«...meeldiva tundega astus ta üle kõrge läve, teat... tütarlaps ta jälle hirmunud silmadega vastu...» aga vaikib, kuni ta ära läheb. Kuid jonn ja

...usku oma õnnesse tõid ta igal pühapäeval... juurde. Ta piinles, istudes sõnatult pingil; kogu... põles, vahel oli ta valmis iseennastki viha... aga istus siiski kuni öhtuni ja alles siis läks viha... koju.

Ioon oli tal aga kõige raskem minna. Dmitro arvas, ...kaklust Grigoriga on tütarlaps teda vihkama... lausu talle enam ainsatki sõna.

...hilepeenra ääres, kus õitsesid uhked georgiinid, ...Bondarihuga kokku.

...surus soojalt külalise kätt, vaatas ringi ja sosis... naeratusega salapäraselt:

«Noh, pojake, näib, et asi on korras.»

«Mis te räägite?»

Dmitro vaatas uskmatult Mariika peentest kortitud küntud kollakat nägu; ta silme ees läigatasid narmad hambad närbunud, kahvatute huulte raamis ja Dmitro pööras pilgu kaevuvinnale, mis kriiksus ning helisev ämbrit alla langetas.

«Jumala tõsi,» kinnitas Mariika, saates külalise talle ja surudes end tema varruka ligi. «Ta ise ütles, et ma Gritsi enam sisse ei laseks. Ja mis ime see siis on? Isegi väikesel varblasel on süda sees, Jugiina aga peab kaua meele. No mine nüüd tema juurde, ma tule pärastpoole. Mul on veel õues toimetamist.»

«Kas tõesti on Gritsiga kõik läbi?» mõtles Dmitro suutmata Mariika sõnu uskuda. «Ja kui ongi nii, siis võib mu tulek veel rohkem tema tuju rikkuda?»

Dmitro läks aralt tuppa.

Helesiniste kurbade silmade pilk süttis külalist nähtavalt vaikselt, aga kustus jälle. Tütarlaps langetas pea rinnale, lainelised palmikud varjutasid tema kõhna nägu.

«Kui kurb sa oled!»

Dmitro mõistis alles nüüd, kui raske oli Jugiinal, ja tal hakkas temast kahju. Ta oleks tahtnud leida selliseid lohutussõnu, mis poleks tütarlapse tundeid solvanud ega mõne kohmaka vihjega haiglaselt tundlikku südamekeelt riivanud.

Kuid nähtavasti kandub siiras kaastunne iseendast tundmatuid radu ühest noorest südamest teise.

«Tere õhtust, Jugiina!» ütles Dmitro ligemale astudes.

«Tere õhtust, Dmitro Timofijevitš!»

Tütarlaps noogutas kergelt pead ja ulatas noormehel sooja käre, mis oli randmeni pruuniks päevitunud.

Dmitro nägi Jugiina kannatusi nii selgesti, nagu oleks ta talle südamesse vaadanud, ja teda haaras sääranägu tunne, et kui neiu ütleks: «Minge, Dmitro Timofijevitš, ja otsige endale teine tütarlaps,» siis läheks ta sõna lausumata ära, säilitades mälestuses neiu kuju, kurva ja vaikse nagu sügisene tidune kaugus.

Unustades oma armastuse, unustades ka tütarlapse keeldumise, pani ta oma suure käre temale õlale nagu vund õele.

«Kui muutunud sa oled selle nädala jooksul!» sosistas talle neiu punaseid värisevaid lauge, mis olid helesiniseid soonekesi. Tumesinised varjud kandsid all lõikusid kahvatute põskede ovaali.

Jugiina võpatas, kattis näo kätega ja samuti unustas, et tema ees seisab Dmitro, ei lükanud noormehet ümber õlalt ära; Dmitro karedad sõrmed lohutasid talle vastupandamatult. Kui Jugiina eemale tõmbus, oli ta põlvit — alles nüüd märkasid nad ununenud mehe, kuid tundelaine oli neist juba üle käinud, ja muud viljapead kummarduvad ühelt nurmelt teisele.

Ja Dmitro kartis mõne ettevaatamatu sõnaga purustada seda keerukalt kootud kangastust, mis väreles tema peitkese kiir: avaral väljal pole seda näha, kuid helesiniste lehtede vahel lööb see õrnalt naerataja hullendama ja kaob siis jäljetult. Ta tõusis ja jättis talle märkamata, et tütarlapse kurbus helises nüüd tema sõnades.

«Tule head sulle,» ütles ta tasa, kartes hoida oma sõnadega vahel Jugiina kätt, et ei kustuks sõbralik kiir, tütarlapse pisarad nii ootamatult ja aimamatult oleks tekitanud.

«Ma kartis teda vaikides ja soovis kõike head.»

«Ära muretse, Jugiina, seda pole vaja,» lausus Dmitro temaga võõrusesse astudes.

«Kas oli pime. Puudutanud veel kord tüdruku otsa,» ütles ta.

«Unapuul varjus hõljus noor kuusirp, kaevu kohal kähvate rõngastega ämber, aedade tagant tõusis udu, mähkides enesesse puude tüvesid.»

«Kas saadki lävel, Dmitro, ega tea, kus sa homme kas siin- või sealpool...»

«Ma ei viit jäi mõttesse ega märganudki, kuidas tädi tõi talle tervitas.»

«Kui teid söögu! Nagu peale ühe tüdruku teisi ma...» ütles ta, komberdades hämaruses Bonni talle ja poole. «Seda kraami on küll, et ehita nendele rahvas räägib, kas või tamm tiigi ette. Siin tuleks teineteise kolud sisse. Näed nüüd: üks tüdruk juures, teine aga annab Darkale käsu: «Kut-

suge Jugiina silmapilgukski välja.» Mina aga ahnu jooksku teie pärast, susi teid söögu!»

Tuppa minnes eraldas vanaeit hädavaevu voodi juures tütarlapse kuju.

«Oled sa üksi kodus?»

«Üksi.»

«Siis kuula: Gritsko palus tulla omavahel sõnakest juttu ajama. Kas tuled? Ta ootab minu juures.»

«Mis?» küsis Jugiina, taipamata, millest on jutt

«Ma ütlesin ju, et Gritsko saatis mind sinu juurde kuna kedagi nooremalt polnud käepärast,» kordas Darka.

Kuid Jugiinale tundusid nii tädi Darka, selle täre kui ka Grigori nii kaugetena, nagu lahutaksid neid pikad aastad.

«Kas lähme siis või?»

«Ei, tädi Darka, ma ei tule kuhugi.»

«Säh sulle lugu! Inimesed aga rääkisid, et teie armastus peab hauani vastu. Mis ma siis talle ütlen?»

«Ütelge talle,» vastas tütarlaps vaikselt, kuid kindlalt, «et ma ei luba temal minu au teotada. Las ta leida endale tee Fedora või kelle juurde ise tahab. Meilt ei pole tal midagi otsida.»

Jugiina vaikus ja tundis, et pea hakkab ringi käima haaras voodiotsast kinni. Pärast lisas aga veel kindlamal toonil:

«Ütelge, et ta mind unustaks ja enam ei tülitaks.»

«Küll on lugu!» vangutas vanamutt imestunult pead.

Tütarlaps läks külalise juurde, võttis ta käe ja surus selle luiseid sõrmi.

«Ma ainult palun teid, et te sellest külas kellelegi ei räägiks, mitte poolt sõnakestki ei lausuks. Et iga nurga taga mu üle keelt ei löksutataks.»

«Nagu ma ise ei mõistaks! Pole tüdruku jaoks midagi hullemat ilmas kui lõugutamised ja kõmujutud. Mis ma siin rääkisime, see läheb koos minuga hauda.» Ta jätkas hüvasti ja ruttas koju.

Enda pool tares noomis ta Ševtšikut karmilt. Grigori kuulas ta ära, haaras mütsi ja sõnas võõra, puise häälega:

«Aitäh sellegi eest,» ning väljus.

hõlguv tema keha tuikas, nagu oleks ta rehepeksult tulnud, kui oli kogu päeva koodiga vehkinud. Grigori ei tahtnud veel uskuda, et Jugiina on ta hüljanud. Ta otsustas Bondaride juurde minna, kuid väravani jõudes ta tagasi. Peas aga puuris visa mõte: «See oli hea, kes minust vanematele ja ka tüdrukule endale ütles. Hei, küll ma need jutud meeles pean!»

Grigori hiilis ta nagu varas ihaldatud maja poole. Kõnneldes aknad vaatasid talle süngelt ja sõnatult. Grigori seisis varbaia juures ja võpatas iga heli vastu, lootis, et Jugiina ehk tuleb õue. Ta oli endale meele ega suutnud valuta meenutada Fedora. Kõnneldes tundis Grigori nii teravalt kõige selle parandamatust, mõistis, kui lähedaseks oli Jugiina talle saanud.

Grigori, nagu kõnniks keegi ta selja taga... Ei, pole ta.

Grigori taga tõusis udu ja kuldne kuukarikas säras selja taga. Siis läks see pilvede varju.

LI

«Ära hambaid lõgista, see kuramus viimati kuukarikas müksas Karpo Lifer Sozonenkot kütinarnukist.

«Külin hakkas,» tõmbus see kägarasse, surudes ennast vastu Bondaride rehe seina.

«Meenepoeg!» rohmas noor Vartšuk põlglikult. «Kes on selle Ševtšiku siia ajanud? Ei tea, kas ta mõtleb siin olla kooserdada? Kuid olgu, las seisab!» Ja ta hakkas mõtlema, kuidas ka Grigorit nende plaanidesse kaasata.

Sozonenko vaatas nurga tagant ja teatas:

«Läks ära!»

«Oigel ajal... Noh, hakkame pihta.»

«Oota veel,» sikutas Lifer teda varrukast. «Võib-olla tuleb veel tagasi.»

«Ei tule.»

«Ootame siiski! Mina küll praegu ei lähe.»

«Oled ka mul kambamees! Noh, valva siis! Ainult jätke sind jumal kõögiviljaaedade kaudu plehku pane-

mast. Mitte sammugi jalgteelt kõrvale! Et ühtki jalga kuhugi ei jääks.»

Küüru tõmbudes jooksis Karpo kergel sammul üle õue. Ta surus enese hetkeks räästa alla, hüppas varjatu külatänavale, pöördus jalgteele ja sööstis suurte sammudega elumaja poole.

Koju jooksis ta juba läbi metsa ja nägi sealt valges tules isa pikka kogu jalgvärava juures.

«Kui kargaks äkki tema juurde ja röögiks otse kõrvale! Ehmataks vist surnuks.»

Ta hoidis vaevaga naeru tagasi ja kõhatas tasa, et ei tõepoolest ei ehmataks.

«Noh, kuidas läks?» Safron pigistas poja kätt. Vana mehe silmad olid suurenenud, lillad kotid nende all värisesid.

«Poleks nagu vigagi,» vastas Karpo ja pühkis laubalt higi.

«Miks sa siis nii kaua ära olid?»

«Ševtšik lonkis kogu aeg maja akende all.»

Safron puuris uuesti nagu öölind silmadega külma sügisööd.

Küla kohale tõusis sinakaspunane pilv. See paisus ja varsti purskas temast välja kolmeharuline tulejuga. Pilv avanes nagu hiiglasuur must liilia ja tõusis äkki lenneldes üles, muutudes teravaks nagu kuuselatv.

«Toredasti lõõmab!» imetles Safron käega haigutades varjates.

«Toredasti,» kinnitas Karpo ükskõiksel toonil.

Tulekahju ei huvitanud teda enam. Säärane oli kord juba tema loomus: kui asub millegi kallale, siis paneb sinna kogu hinge, niipea aga kui asi on korras, unustab ta selle kohe, nagu oleks kausikillu aia taha visanud.

Dmitro märkas õue joostes otsekohe, et põleb Ivan Timofijevitši maja.

«Lasksid, kuradid, siiski punase kuke lahti,» mõtles ta.

Silmapilgu jooksul olid hobused, kes polnud veel täiesti terveks ravitud, ette rakendatud ja ta kihutas vankriga Bondaride poole.

Leek tõusis sirgelt üles nagu küünal, valgustades oma

lõuduga köögiviljaaedu ja hooneid. Kuiv puu ja tulesõnnid lendasid kõrgele, lagunedes tükeldades ning sätendavate viljateradena laiali. Inimene läks läinavate ja tagaõuede kaudu õnnetus- ja hukatus- ning labidad käes, mõni tuli ka hoopis otsepoole kattega.

Õue magasid nähtavasti kõvasti, sest ei avanud ühtki te koputamise peale ust. Inimesed hakkasid juba majast välja pilduma. Õuelt kuuldus Mariika lühikaldusi ja Ivan Timofijevitši kähedat häält.

Dmitro jooksis Dmitrole vastu jändrik Varivon Otšereti juurde. Mõistes, et neiu on minestuses, aitas ta oma vankrile asetada ja ütles Varivonile:

«Kihuta otse meile. Ema võtab ta vastu nagu oma poja.»

«Mõeldud,» noogutas Otšeret tähendusrikkalt pead.

Dmitro tõusis vankrile ja sundis hirmunud hobused traadimisele. Dmitro aga jooksis tulest haaratud majja.

Õue jonnis ka tuletõrjekomando. Võimas veejuga tõusis kadeleva kaarena tulle ja see hakkas sisisema, tõusis kuumana auru pilvedega.

Dmitro õnnestus päästa ainult osa söestunud seinu.

«Jah,» kanti ja veeti ajutiselt naabrite juurde, õnnetuid aga palus Dmitro enda poole tulla.

Dmitro ütles vaimees, meie poeg! toetus Mariika nuttes Dmitro majale. «Paljaks põlesime, paljaks... Kui poleks sinu maaharimisühistust olnud, oleksime elanud...»

Dmitro ilma ühegi mu-re-ta-aa... süüdistas ta, et vankruval sammul mehele.

«Vanamoor! Kas sa mõtlesid kogu elu muretult... Põllul kõndida, et ükski kõrs ei torgiks?»

Dmitro juba hommepäev ühistust välja astud! Hommepäev! hüüdis Mariika, puurides Ivani oma ümmarguse nägemise silmadega.

«Jäta! Nagunii ei tule ma, sealt ära.»

«Jah!»

Dmitro võtame selle asja veel kõvemini käsile. Ei ole aega enam pikka pidu. Omaenda pähe lasksid punase kuke lahti.»

«Mitte oma, vaid meie pähe! Nüüd oleme juba majast

ilma, sina aga seletad veel mingisugusest elust!» Bondariha värises külmast ja kõigest läbielatust. «Mis on mune sa küll oled?» hurjutas ta väriseval häälel.

«Nagu tamm,» ütles Ivan Timofijevitš ja äkki tekkis tema näole naeratus. «Sa ju saed mind kogu elu aga ikka pole veel läbi saaginud.»

Need sõnad ja see naeratus tegid naise relvituma.

«Oi, Ivan, Ivan!» sosistas Mariika tasa oma musta tõmbunud, pragunenud huultega, raputades etteheitvat pead.

Dokia võttis Jugiina tõepoolest vastu nagu oma lapse. Ja tütarlaps oskas selle väikesekasvulise mustajuulise naise südamlikku osavõttu hinnata.

Meelemärkusele tulles tahtis Jugiina tulekahjukohast joosta, kuid perenaine ei lasknud:

«Saavad seal, tütreke, sinutagi hakkama. Varsti tulevad ka teised siia.»

See emaarmastusega öeldud sõna «tütreke» liigutas Jugiinat pisarateni.

«Ma saan ju tõepoolest tema tütreks!» Jugiina tundis ennast Dokia juures hästi, ent samal ajal lõi uuesti läbi endahaletsus. «Nüüd hakkab juba kogu küla rääkima, et Jugiina kolis ämma juurde!» Ja ta kätt näo kätega.

«Ära kurvasta, tütreke,» ütles Dokia, nagu oleks tütarlapse mõtteid lugenud. «Sa ju ei teagi veel, kui hea ta on.»

Ta surus Jugiina pea oma rinnale. Ja kumbki ei kuulnud, kui Dmitro Bondaridega sisse astus.

Tütarlapse helesinist väsinud pilku ja nukrat naeratust kohates Dmitro võpatas.

«Minu!» laulis temas kõik ja ta läks ruttu toast välja et oma erutust varjata.

Marta kerge uni katkes juba hädakella esimeste löökide ajal. Ta hüppas voodist välja, tormas õue ja oleks Liferi peaaegu jalust maha tõuganud. Higinena hingeldavana tuli see parajasti välistrepist üles. Pärast kogu kargas ehmunult tagasi ja jai astmetele seltsimist.

«Kus seda lüüakse?» küsis naine poolunisenä ebarahulikult.

«Minu!» näitas mees käega ebamääraselt.

Martal oli ükskõik, kust mees tuleb, kuid selle mehe, ebakindlad liigutused ja hääli äratasid ta.

«Kõik kostis ämbrite kolinat ja oli kuulda hüü-

«Bondarid põlevad!»

Martal sai korraga kõik selgeks. Ta pöördus järsult tagasi poole:

«Noh, meheke, kas sa keedad nüüd punase kukega vett?»

«Vah, tobu!» käratas Lifer.

«Lähme vaatame sinu kätetööd,» ütles Marta aeglaselt vihmast ja erutusest kahvatades.

«Muu, jumala pärast! Lähme tuppa.»

Lifer haaras Martal käest. Ta hirmunud silmad vahelduvalt naist.

«Lähem kohe ja räägin kõik inimestele ära. Las siis kõik sinu kinni ja õiendavad sinuga arveid, majapõlet. Ta vaatas mõnuga mehe jõuetust vihast moonunud nägu.

«Martal!» Liferi hambad lõgisesid vastikult.

«Minu, kardad või?»

«Ma ütlen sulle, jätta järele... Mis sa küll välja ei tule?» Lifer tõmbus kõrvale nagu ennast löögi eest vältides.

«Tule nüüd, mis ma sulle ütlen: me laseme lahutada. Ma lähen koos Niinaga tädi Darka juurde... Ole siin, sa aga mõtled mind takistada, siis räägin kõik inimestele ära. Mõistad?»

«Hästi,» vastas Lifer käheda sosinaga.

«Juba hommikul läheme külanõukogusse,» käsutas Lifer tundes, kuidas temasse uus elu valgus, nagu oleks ta hauraskuse koorma õlgadelt raputanud. «Kao kõik kogu oma varandusega!»

Martal läks oma tarepoolele tagasi.

«Juba hommikul, siis hommikul,» heitis Lifer lootustega. «Kui sa aga pärast lahutust sõnagi iitsatad, siis ole sinul ega tüdrukutirtsul enam elu,» sisistas ta avell.

Mariika tappis ennast tööga. Iga päev tegi ta juba enne kirsipunaste koidutripude taevaseriale ilmumise tuleasemel süüa, äratas tutre ja nad läksid peaaegu joostes põllule.

Kartulivõtmise aeg oli parajasti kätte jõudnud. Ta del krigisesid kasetohuga äärestatud vankrid. Põllul kohal heljusid sinakad suitsjad aurud. Need tõusid üles järsemalt ja ühinesid kuskil Bugi kaljuse kalda kohal pilvedega.

Kuid Mariikat ei rõõmustanud ei tõusvad udud ega raskete vankrite krigin. Läänud «möödu» eest kartulid noppima, küürutas ta hommikust õhtuni võõral põllul ja vehkis nii ägedasti labidaga, nagu oleks tahtnud kogu maa ümber kaevata. Siis noppis ta oma musta lõhenenud sõrmedega kartulid mullast välja ja muu uuesti kätest läikima hõõrutud labidavarrele. Ta ei sõi seistes, kartes asjatult ühtki minutit kulutada, kombel piinas ta üle jõu käiva tööga nii ennast kui tütart. Ta koguni keeldus Goritsvittide juures elamiskuna kartis, et Ivan hakkab siis vähem oma majas mõtlema. Igal õhtul töölt tulles küsis ta mehelt:

«Noh, kuidas on?»

Kogu aeg tundus Mariikale, et Ivan muretseb vaid omaenese peavarju loomise eest. Seepärast tormas ta mehele sõnadega kallale ja valas kogu oma valu mehe kibeduse lärmakalt välja. Sõnad sisisesid ja susisesid tungides tema kuivetonud rinnast.

«Kui sa nüüd veel veidi riidled, siis on hommikul loss valmis,» vaigistas Ivan teda heasüdamlikult.

«Kui poleks seda sinu ühistut, ei vaevleks ei minna ega meie laps. Aga sina — sa justkui tahad meid piinata... Kui sa vähemalt katuse jaoks õlgi kogukad!»

«Eks ta ole ka ülim aeg. Alasti inimesel puudub ainult müts peas.»

Arukamatel hetkedel mõistis Bondarihha, et sel aastal nad uut taret ei saa. Kui palju lähevad maksma juba ainuüksi aknad... Kuid sellele vaatamata juurdles ta ikka ja jälle selle üle, kuidas hädast väljapääsu leida. Kümned mõtted vaheldusid ta peas, lipates kord mõt

et põllule, kord laadale ja tulid siis mõtiskleja ette tagasi värskelt tahunud palkidena või valgete ruutudeks on päike ise oma kiirtega pesa otsa lootis kogu aeg, et sünnib ime: metsamaa ja raud lähevad odavamaks, kartul aga odavamaks. Ta südant täitsid rõõmsad lootused.

Kuid ta ei läks ta laadale või metskonda, kuid ärris ta veel rohkem, nii et pidi peaaegu haigestuma: järeleöö töötasu eest saa siis nii ruttu sooja pead kui ühes lüüa ega ka nii ruttu täre kohal vallutatud maad näha. Rusutuna ja teostamatute lootuste all väsinuna ning kurvana pöördus ta oma põle- elumehele tagasi. Isegi siin, keset põlde, jälitasid ta mõtted palkide ja kõrbenud savi nukraks tege-

vat poleks seda sinu ühistut, Ivan...»

Kõik mõttelised teed liikusid voorina vankrid, ja ta ei saanud, alles toorest metsamaterjali. Valgekooreli- kumad helkisid mahedalt, künnapuude südamikud tahtid. Bondarihha silmad jäid nagu võlutult nende de külge.

«Maailmas veel õnnelikke inimesi! Kellelegi loomaga peaaegu terve tare kohale.»

«Kui sa hallipäisele hobusemehele järele. See sam- kundalt ja tõttamata oma teed, hoides ohjadest, nõi hobuseid.»

«Ei, plievast!» Mariika puudutas ettevaatlikult ja tult palki.

«Vist jahi!» Hobusemees vaatas teda sõbralikult nii helesiniste silmadega, et kui ta pea poleks juba tult, siis võinuks teda noormeheks pidada.

«Mõni Samoiljuk, Ivtšanka küla maaharimisühistu tundis Bondarihha mehe ära.»

«Kõik haaras valu ja viha. Ta pöördus järsku ühelt kõrval ja läks tagasi vaatamata mööda piiri- tult külasse.»

«Nüüd laon ma talle kõik, kõik südamest ära,» kirus ta Ivanit. «Näe kuidas targad esimehed endale koju veavad. Sina magad nagu karu koopas, kuidas aga ehitab endale lossi.»

Mariika ei kahelnud hetkegi, et palgid viiakse Iv-

tšanka küla ühistu esimehele, ja siunas teda veel
kem kui Ivani. Tema mees seisab vähemalt õiguse
too aga veab ühistu hobustega endale uue maja koha

«Ta on ühistus koguni nooremaks läinud. Ja miks
ret tal ongi? Inimesed teevad töö ära, muud
kamanda. Öeldakse ju, et küüned kisuvad enese
Minu loll vanamees on ainuke, kes annab teistele
või viimase särki seljast. Näe, kuidas muud inimesed
elada oskavad!»

Ivan ja Jugiina istusid õues madalal puupinul ja lo-
sid ajalehte. See viis Mariika lõplikult endast

Leidsid ka aja lugemiseks! Kus mul teadusejuurde
Nagu mõned doktorid!

«Kas ajalehtedes meie majast ka kirjutatakse?
jäl, käed puusas, mehe ette seisma. «Niiviisi sa saad
eest hoolitsedki? Mis seal ikka, naine tapku end
tööga, tema aga vahib ajalehte nagu harakas konti
mis seal imestadagi, ta ju suur ülemus, maaharja
ühistu esimees, suur tegelane! Puudub ainult, et aja-
veel kalifeed jalga ja läheks simmanile...»

«Memm, isa pole ju terve nädal saanud selgu
tada...»

«Aga kas mina sain? Mina vähemalt noppisin kogu
leid, kuid mida see sinu isa siis head tegi? Muud
endale uusi vaenlasi kaela! Varsti ära pista tema pü-
enam ninagi külasse!»

«Kuidas su keel küll valutama ei hakka? Kui sa vä-
malt midagi uut välja mõtleksid! Nüüd aga kordad ko-
aeg aina üht ja sama...»

«Ja kordan veelgi! Kas see ei meeldi sulle? Näe, ko-
kiidetud Danilo Samoiljuk vedas endale pool maa
majaehitamiseks koju. Sina aga pole tänase päeva
isegi malakat majja toonud.»

«See on tõsi! Just sinu selga tuleks tubli malak-
puruks peksta.»

«Peksa, peksa! Oh, küll on aga saatus mulle
andnud! Oleksin ma parem lapsena ära uppunud
kuinii ajad sa mind oma ühistuga hauda.»

Nüüd ei suutnud ka Ivan enam vaikida. Seni kui ju-
oli temast, võis ta seda taluda, kuid tarvises
ühistut puudutada, kui Bondaril kops üle maksa

Mariika ütles ta peaaegu sosinal, ise sealjuures

«Kas kisendad mu peale?» hakkas naine vastu vin-
kumused olid talle näidanud, et mehe sosin ei
ole midagi head. «Kas ma sinu ühistu peale siis

«Mariika!» ütles Ivan Timofijevitš veel tasem ja astus
naine poole.

«Kisenda mu peale! Ära kisenda!»
hakkasid tänaval rattad krigisema ja hobu-
jalutama. Värava juurde sõitis Danilo Samoil-

«Te, peremees! Võta külalised vastu!» hüüdis ta
tulevat lõbusalt.

«Kõrriha otse kivistus paigale, siis aga surus vaik-
ja üritatult läbi hammaste:

«Ah, häbitu! Vead endale palke koju, meile aga
tühjalt löunat sööma. Leidis ka rikkad! Aga
kellest midagi hoolib? Paneb viimase lauale ja
veel kooperatiivi viina järele. No küll on mul
hele, küll on meheke!»

«Kostis ta kõrvu nagu läbi une Samoiljuki rahu-
»

«Timofijevitš, me kuulsime sind tabanud õnne-
Tulime kokku, mõtlesime järele, kaalusime ja
tuleme sind veidi aidata. Hobused on meil omad,
põllumajandus-osakond andis palkide peale
inimesed aga on üksmeelsed. Nii me siis sulle
materjali töömegi. Ehita meie rõõmuks ja vaen-
ning nende vaenlasevõsude hirmuks, kes meile
häd on... Näe, sa tahad isegi suudelda! No hea
mõtame siis!»

Samoiljuki hallid lokid segunesid Bondari pleekinud,
heidetud värvi juustega.

«Tšanka küla ühistumehed ümbritsesid tiheda rin-
nõlemaid esimehi, olles rahul sellega, et oma ini-
põudumööda aitasid.

«Te head inimesed, head inimesed!» Mariika ruttas
külaliste juurde. «Te pole vist hommikust
kõrva saanud? Tuhat tänu teile, tuhat tänu! Eks
tänuksin kogu aeg Ivanile, et kes sind siis teine veel

aitab kui mitte omad... ühistumehed! Ja sündiski me nagu ütlesin!»

«Ja-jah, minu perenaine oleks nagu peeglistse vaadnud. Ta ju lootis kogu aeg, et kollektiivi inimesed meid aitavad,» nõustus Ivan Timofijevitš, vaadates pilkavalt naise poole.

Mariika aga noogutas uhkelt pead, nagu poleks tema tema, vaid ta mees ühistus kahelnud. Ta uskus peaaegu isegi, et oli südames kogu aeg kollektiivi eest seisnud. Ja kui ta ka mõnikord mehele valu andis, mis sellest kasuks tuli see ikkagi. Ta tormas õue, vahtis tardunud palke, luges nad üle ja jooksis tütarlapseliku kerguse rehe alla. Sealt tuli ta tagasi puuseppade jaoks hõõguva kahe viinapudeliga.

«Saatana eit, oleks ta mulle sellest sõnagi hinganud!»

Bondar vaatas imestunud naist. See aga kandis meesest silmi välgutades toitu lauale ning kiitis meest eest, et ta ööd ja päevad ainult ühistu pärast muretses.

«Tal pole isegi söögiaega. Kuid tuleb aru saada, ühistu on uus ettevõtte ja nõuab igal sammul peremehesilma... Oi, aitüma teile, head inimesed! Õnnelikku teile ja teie lastele! Ivan, jookse korraks kooperatiivile! Meie külalised loksusid ju terve päeva teel. Ega nad puhul üks klaasike rohkem liiga tee.»

Mariika silmad rändasid mehe tugevalt kujult halli päisele Samoiljukile ja teistele ivtšankalastele. Ta otsustas kibeles ütleva, et ka tema töötab ühistus, kuid see Bondar polnud veel värava taha kadunud, ta seda ei öelda ei julgenud.

LIII

«Nii et sa ei ole seal siis kaua, Stepan. Ja ära lüha suurt koormat peale pane, et hobused ära ei väsiks.»

«Ei, ma toon ainult ühe riida hagu. Käin silmapähe ära.»

Stepan Kušnir pidi juba ohjad oma lühikeste sõrmade vahele haarama ja vankrile hüppama, kuid nägi kaugemal õuesopis uut, nagu vahast voolitud vankrit ja küsis Bondarilt:

«Kas panite juba tööliste kingituse valmis?»

«Muidas siis muidu! Valisime kõige paremad õunad

õunad läksid vankri juurde. Õrn õunaaia lõhnas terve talu ja tõrjus eemale veel haihtumata õunahuhõngu.

Tatavuhjatud vankril ilutsesid suurte antoonovkate musta mustrina teiste õunasortide punapõksed

«Nad siis nii sättis, kas Jugiina? Kohe on tema tõusnud,» ütles Kušnir ja hingas sügavalt tugevat mehehäält.

«Jah. Ta on juba tehaseneidudega suureks saanud — mäletad, nendesamadega, kes meile kinnitatakse superfosfaati töid. Nad kirjutavad üksteisele ühes ühes asjas kuidagi kokku leppida: tehase töötajad tulla oktoobripühadeks enda poole, mina aga neid siia.»

«Ta sõidab sinna ja vaatab, kuidas uus elu välja näeb,» ütles Varivoniga. Kušnir muutus kohe meheks. «Kui nad tantsima hakkavad, siis ei saa minna silmi pealt ära. Seniajani on aga ainult šefid meil valinemas käinud.»

«Mõeldavad. Nüüd aga mine, Stepan. Näed, kui kiiresti juba on.»

«Ah!»

Stepan hüppas vankrile ja pöördus metsa poole. Küla ees pingutas ta oma võikude ohje, et igaüks, kes ilusate loomadega tema, elupõline sulane, meeldub.

«Peepõlvest peale olid hobused tema nõrkuseks. Juba poisikesena vedas ta karjustega kihla, et ratsutab vähemalt millise peru täku seljas. Ja tal õnnestus tõepoolest mõnele tagujalgadele tõusnud hobusele selga istuda ning metspuugina selle laka külge klammerduda ja alandlikku kihutada. Mõnigi kord tuli ta taloni sinistes muhkudes, kuid oli alati heas tujus ja rõõmus karjustele vaimustatult:

«Tuli on kurat, no küll on ikka kurat! Ta raputas ja tõusis, mind nii, nagu oleks tahtnud tükkideks teha. Tuli aga, kui nägi, et sellest midagi välja ei tule, tõusis tagujalgadele ja tahtis maha istuda. Kogu aeg valvas

juhust, et selili visata, — tahtis mind vist, kaval loom
laiaks litsuda. Seepärast ma veeresingi ta seljast nappi
nott ühe põõsa otsa. Kuid peab ütleva, et see hobune
lendab nagu kotkas. Isegi hingata on raske! Kullatööd
mitte hobune. Niisugune saatan, et peale minu ja van
Sinitsa ei suuda keegi temaga ratsutada.»

Hobustest kõneles Kušnir alati hea meelega. Nii
ärkas armastus nende vastu tema uue jõuga ja sa
riidles ta mõne ühistumehega:

«Sa peaksid parem kilpkonnadega sõitma. Nii oled
hobuse lasknud hukka minna. Kabjaalused on puha
mata, silmad pesemata, saba savine nagu luud. Ma
hoolitsesin isegi kulaku loomade eest rohkem kui
meie ühistu omade eest. Küll oled sa ikka üks eba
lik element!»

Stepanile jooksis vastu tema tõmmu Nadiika koos van
kese Leonid Sergijenkoga. Hallile tolmule jäid laste jal
gade jäljed.

«Võta meid ka, meid ka sõitma!»

«Mul pole aega teiega jännata!»

«Onu Stepan, võtke ikka! Mina ajan hobuseid, metsa
aga hakkame Nadiikaga koos hagu korjama,» ütles van
gepäine poisike ja vaatas Kušnirile üksisilmi otsa.

«Istuge siis peale, takjad niisugused! Sõidutan teid
Anna käsi, Ljonka!»

«Ma ronin ise.»

«Ja mina samuti.»

Lapsed ronisid vankrile ja veeresid kahe naeva
kerana selle põhja. Raputasid end nagu varblased tol
mus ning istusid tähtsatena Stepani kõrvale.

«Lubage ohjad mulle, ma olen ennegi hobust juht
nud,» teatas Leonid ja haaras asjalikult uutest, veel
säravate kiududega ohjanööriidest kinni.

«Ta on tõesti juhtinud. Me sõitsime onu Polikarpiga
päris Bugi äärde välja. Hobused kokkusid, kui paue
nägid, ja Ljonka oleks peaaegu koorma otsast alla lon
nanud. Mäletad, Ljonja?»

«Ei mäleta!» Poiss vaatas pahaselt sõbratarile ot

«Kas see on ikka tõsi, et meilt hobuseid ära
võeta?» küsis Nadiika äkki isalt.

«Kes neid siis võtta võib?»

«Võta Danko rääkis, et meie hobused on kärnas ja
võivad varsti maha ja et nad võetakse meilt ära. No
Ljonka talle selle eest näitas! «Sina ise oled kär
ne,» ütles ta Dankole. «Ja meie hobuseid ei võta keegi
mahl on ühistu omad. Sina aga, räpane kulakupõnn,
võta...» Kuidas sa ütlesid, Ljonja?»

«Lõpetas poiss solidselt.
Kõlakervel tõstis Stepan lapsed vankrilt maha ja saa
tas nad tagasi. Nad panidki võidu jooksmas. Poiss jõudis
hobuseid ette, ootas siis ja käest kinni võttes ning
laulu trallitades hakkasid nad uhkelt keset täna
möödunud.

«Lapsed Vartšuki huutorist mööda, suundusid hobu
hoojangust roosatama lõõnud lehtpuumetsa. Tee
varjude all muutus pikkamööda laiaks ja
metsasiihiiks. Stepan vaatles uue pilguga neid
hobuseid juba sügiskullast puudutatud metsapilte
hobustel mängles naeratus. Tundus, nagu oleks
hobused heledamaks ja avaramaks muutunud. Selle
hobuseid lihtne ja Stepan teadis seda. Rasked mured
hobuseid teda enam. Kui mõni ühistumeestest uues
hobuseid ajuti veel kahtles, siis Stepan Kušnir oli sel
hobuseid oma olemusega juba sisse kasvanud ning
hobuseid enda ees avarat teed.

«Kas sa tead, mis seltsimees Lenin ühistute kohta
ründas ta kord ühel kehvikute koosolekul
pead.

«Seltsimees Lenin pole ühistute kohta midagi kirjuta
nud. Ta on presiidiumist Kramovoi.

«Kui kohmetas hetkeks, vaatas vihkavalt Kramo
vov — oleks see parem vait! —, kuid vangutas siis
hobuseid pead:

«Ma ei räägiks, kui ma ei teaks! Seltsimees
hobuseid on meile kogu meie elu ette näinud. Ta on ka
hobuseid kirjutanud. Küll ma selle koha üles leian ja
hobuseid näitan, just kõigile!»

«Hobuseid õhtul võttis ta raamatukoguneiu kaastund
hobuseid saatel mitu Lenini köidet lugeda.

«Hobuseid küll välja mõtlesid, saatana punnsilm,»
hobuseid ta. «Nagu poleks seltsimees Lenin ühistute
hobuseid midagi kirjutanud! See ei või olla!»

Kušnir ei kahelnud, et leiab vajaliku koha ja tee
upsakale ülemusele kõigi külaelanike ees häbi.

Varjud tihenesid. Hobuste laudjatel muutus karv
mahedamaks, nende targad, peaaegu inimlikult
tavad tumesinised silmad tundusid juba täiesti tume-
daine.

Ladunud haod korralikult vankrile, otsustas Stepa
metsas väikese tiiru teha. Oli kerge hingata, ja ta
legi märkamata hakkas ta tasa boguunlaste laul-
laulma. Mälus elustused kodusõja aastad, lahingupildid
vaprad rindesõbrad kerkisid ta kõrvale noortena, ta
nad olid kümme aastat tagasi.

Järsku kostsid metsas üksteise järel kaks pauku.
Stepan tormas instinktiivselt oma hobuste juurde tagasi.

Juba jõudiski ta lagendikule. Selle keskel seisis kool-
veovanker.

«Aga võigud? Kus on siis võigud?»

Kušnir jäi nagu naelutatult aisahobuse ette. See
Hobune lamas kohmakalt sügisesel rohul, kael ebade-
mulikult siruli, roosa keeleots suust väljas. Priipa ah-
buse sinakatel raudadel värelesid valgusehelgid. Kušnir
laskis veel kord pilgu üle hobuste käia. Aisahobuse
läbilastud kõrvast voolas tumedat verd. See niris, ta
näo ja valgus ojakesena tumesinise, peaaegu inimliku
kurva silma peale.

Hääletult nuttes vajus Stepan võikude kõrvale
rohule.

LIV

«Dmitro, võta püss ja mine kohe metsa!»

«Mis seal lahti on, Svirid Jakovlevitš?» küsis Doka
jäädes lävele seisma.

«Kahejalgseid hunte on siginenud. Teeme haaran-
dust.»

«Oh!»

Dmitro pani ruttu riidesse, haaras seinalt püssi
läks kindlal sammul tarest välja.

«Pojake!»

Dmitro pöördus ägedalt ümber, tuli tagasi ja kaolu-
tas ema.

«Ärge kartke, ema. Olgé rahulik.»

«Mina, kuidas ema rahustada, suudles ta tema
aga haaras kahe käega südame järele.
Dmitro suudles ka Timofi enne surma tema
silmi, tal olid selaimused võtsid temas võimust.

«Dmitro!»

«Päe vaja, ema!» hüüdis Dmitro juba pimedusest,
nii tema kui ka Mirošnitšenko.

«Dok!» Dokia tahtis pojale järele joosta, aga selle
Dmitro nagu niidetult kastesele murule.

«Küll jõume eluni, kus pole enam vaenlasi,
küll pisaraid? Millal küll ükskord inimesed maa
peal jälle viisil elama hakkavad?»

«Küll külmalt murult ja komberdas tagasi tarre.

«Hakkamööda jaki selga, rätti pähe ei pannudki
voksena ning nukrana paljajalu metsa.

«Küll vastikust nagu rästiku ees, tegi ta ringi üm-

«Küll huutori ja laskus jäärakusse, mis oli täis

«Küll tult ning kastehelinat. Temani kostis kellegi
«Küll hää!»

«Küll on kehvikud oma õiguse eest rinnaga võit-
«Küll olnud. Meie õnn ei tule meile kergesti kätte.

«Küll on seda saavutada! Kes kõik küll ei püüa
«Küll ära rebida...»

«Küll ruttas hääle poole ja oleks pimeduses peaaegu

«Küll Jakovlevitšiga kokku põrganud. Kuid ta ei jul-

«Küll tema juurde minna: hakkab viimaks riidlema ja
«Küll puhandab ka Dmitro. Parem juba märkamatult

«Küll järele minna...»

Aktivistide ahelik oli sügava soise jääraaku lähedale
«Küll hargnenud ja sulgenud kõik teed, mis viisid

«Küll ning kulak Sitškari metsatalusse.

«Küll orus hakkas udutama ja rasked kastepiisad

«Küll valjemini kui pingutatud pillikeeled. Polikarp

«Küll Svirid jäi nende helina saatel tukkuma, istudes

«Küll murtud puul. Järsku sundis mingi seesmine

«Küll teda pead tõstma ja Sergijenko nägi, kuidas väike-

«Küll viline mees põõsastesse tormas. Polikarp jäi oota-

«Küll istuma, siis aga jooksis Mirošnitšenko juurde.

«Küll õgenes, põgenes!» kisendas ta hingeldades ja näitas

«Küll poole.

«Küll Jakovlevitš sai kohe kõigest aru.

«Dmitro, jookse vasakule, jäärahu poole! Mina lähen paremalt!»

Küüru tõmbudes hakkas Goritsvit jooksuma.

Veel üks hüpe ja metsalagendikul hakkas paljastuma inimese kuju.

Tundmatu pöördus ümber ja Dmitro pea kohal vihises laeng tina. Kuid Goritsvit unustas ohu. Ta ei kahtlenudki enam, et põgeniku kätte saab.

Jooksu peal sihtimata tulistades nägi ta, kuidas tundmatu samal hetkel jäärahu hüpkas, mis udujärve puude vahel valendas. Põgeniku pea õõtsus nagu õõtsus kork veepinnal ja kadus sinkjashallidesse rohulandasse. Dmitro jäi raevus järsaku äärde seisma ja tühjendas veel kord umbropsu püssi.

«Plehku pani, nurjatu! Poleks see käpard Polikarp tukkunud...» Ta pühkis higist nägu käega, mis oli kare nagu raspeel.

«Sattusime kogenud vastase peale,» märkis kohal jõudnud Mirošnitšenko.

Dmitro kulmud kerkisid imestusest. Millal see ealimees siia jõudis joosta?

Svirid Jakovlevitš seisis Dmitro kõrval ning silmas elustuvat udu. Ümberringi levis juba koidikuvalgus ja udu hõljus veretavaid tiibu tõstes sahinal ning ohate ähmaste piirjoontega puulatvade kohal.

Kastene ja hiline Dmitro vaatas külanõukogu mehe kalgiks muutunud silmadesse. Need olid kas vaimusest või puhkeva koidu kiirtest punased.

«Kas katsume õnne, Svirid Jakovlevitš?» tegi Dmitro ettepaneku, heites sünge pilgu jäärahu suunas. «Niikui nii on päev mokas.»

«Ära ole tuisupea, noormees, lasse järele mõelda!» Jändrik Mirošnitšenko seisis nagu post jäärahu kaldal.

Jonnakal otsmikul värisesid päikese käes roosatama lõõnud juukseharjased.

Dmitro ei suutnud ennast nii kergesti talitseda. Ta tegi veel ühe sammu ja vajus uttu. Ohk siin oli kaotanud kogu oma septembrikuu karguse, oli muutunud raskeks ja umbseks. Allpool, jalgade all, rudises samaldunud maapind, kuskil üsna lähedal sulises nähtamatu ojake, ülalt aga kostis Ševtšiku vali hää:

«Harjume mõõda jäärahu laiali — võib-olla satume kuhugi!»

«Või kukume laukasse. Soo on selles paigas nagu õõtsunud auke täis,» katkestas Mirošnitšenko järsult kaskivalt: «Dmitro, tule tagasi! Ära tee lol-
[hüda]

... ja kiinni haarates ronis noormees vastu taht-

... Külanõukogu esimehe ümber tunglesid eba-

... ja magamata õöst tigidad aktivistid. Kaastunnet

... tõstis Polikarp kord ühe, kord teisega, kuid

... pidusid temast vihaselt eemale ja urisesid:

«Kas sa unekott!»

«Mida ennem pörsalt villa on saadud!»

«Kas on inimese südametunnistus?»

«Uppas lobajutudesse!»

Polikarpi nägu oli lapselikult liigutav ja nukker. Külanõukogu esimees pööras pilgu mehe niisketelt huultest madelt haletsusega ära.

«Vähe on temas kindlust! Koguni kahju on meil,» mõtles Mirošnitšenko.

Arvunud mõne sammu, sattus ta jäljele, mis oli surundunud mutimullahunnikule. Kõrval kastesel muutus teisi jälgi.

«Mida on Dmitro ise jooksnud, tema jalajälg on suu-

... eemal oli mitu kopsurohu sirget roosat nuppu;

... kõrval vedelesid tillukesed suitsunud padrunid.

... ta tulistas... Ei, Dmitro on täiesti Timofi

... tule all olles ei viivitanud ta hetkegi.»

Mõttikult loeb ta jälgedekaarti, tõstab siis pea ja Dmitro pilku kohates noogutab talle sõbralikult. Seejärel launmardub uuesti värske jälje kohale ja sammub kindlalt läbi metsa. Aktivistid, kes temast aru ei saanud, laugnesid laiali ning jargnesid Mirošnitšenkole.

Mõõda sinkjashalli kastest rohtu loogeldes jooksid aljed, nõgudes ebamäärased, kuivades kohtades laiad, loogeldes mõõda tihnikut. Väikese lohu ümber ringi liikudes suundusid need soostunud metsajärve poole. Järve teisel kaldal kõrge pimedat tارا varjus seisis takari huutor.

«Nae, kuhu jäljed tõid.»

«Otse hundikoopa ette.»

«Kas ma ei öelnud, et siin on Sitškari käsi mängu tähendas Polikarp julgust saades.

Kõik lagistasid naerda. Naer kõvenes veelgi, kui nad sasihilt jooksis patside hõljudes Kušnirile vastu. Ma diika.

«Isa! Kas püüdsite kinni selle... kuidas teda hoo takse?...» pöördus ta küsivalt Ljonja Sergijenko poole.

«Kontrevolutsionääri,» parandas linalakk poole soliidset ja kehtas õlgu — küll on aga plikadel ma mälul!

Svirid Jakovlevitš lõi kollaste puusamblalaikude kaetud värava pärani lahti. Õuel aurutuskatla juures seisis pikakasvuline musta habemega munk, keda ümbritsesid naised ja kogu Sitškari perekond. Peremees tiris sel momendil kaheharulise hanguga katlast välja neljakandilise tarbepuu, pööras selle ümber ja pööruuesti tagasi.

«Taeva poolt ettemääratud tee tõi mind nendele kesepaistelistele nurmedele, kus õitseb jumalasõna pajatas munk, kuid katkestas sõnapealt oma jutlu.»

Õues tõusis kära. Sissetungijatele mindi vastu. Ilma kõrvale heites läks ka Sitškar ise kutsumata külalaste poole.

«Tulite mind vaatama?» küsis ta, püüdes end koguda naeratades sunnitult üksnes ripneva lõuaga. Tema poole kedel olid punased laigud.

«Kes võõrastest sinu juures käis?» küsis Mirošnitšenko ja vaatas talle karmilt otsa.

Aurutuskatla avatud suust tõusis aurupilv, mähkides endasse munga ja tema jahmunud kuulajad.

«Võõrastest?» imestas Sitškar. «Näe — jumalasõna kuulutaja,» noogutas ta munga poole. «Loeb teine publik eitedele igasuguseid... uudiseid.»

«Kes veel?»

«Jumal hoidku, mitte kedagi!»

«Ehk mõtled järele.»

«Tabagu mind issanda välk — mitte kedagi!»

«Küllap juba seadus sind tabab. Kes kais? Tunnista üles, Sitškar!»

«Kui ma juba ütlen, et mitte kedagi, siis ei olnud ka

Ma ei norid mu kallal?» Sitškari punased

laigud värvi, väikestes silmaterades välkus

«Kõigepealt keeruta! Jäljed tõid meid siia!»

«Jäi? No mis siis sellest? Võib-olla tuli minu tallu

«Ei, Paljugi, mis võis juhtuda! Siin on ju mets!

«Jäi pärast südant valutada...»

«Kõik sinadesse ilmus ainult hetkeks kartusevari.

«Ei, elge, et Sitškar ei tunnista üles. Kera, mis oli

«Kõik sinadesse ilmus ainult hetkeks kartusevari.

«Ei, elge, et Sitškar ei tunnista üles. Kera, mis oli

«Kõik sinadesse ilmus ainult hetkeks kartusevari.

«Ei, elge, et Sitškar ei tunnista üles. Kera, mis oli

«Kõik sinadesse ilmus ainult hetkeks kartusevari.

«Ei, elge, et Sitškar ei tunnista üles. Kera, mis oli

«Kõik sinadesse ilmus ainult hetkeks kartusevari.

«Ei, elge, et Sitškar ei tunnista üles. Kera, mis oli

«Kõik sinadesse ilmus ainult hetkeks kartusevari.

«Ei, elge, et Sitškar ei tunnista üles. Kera, mis oli

«Kõik sinadesse ilmus ainult hetkeks kartusevari.

«Ei, elge, et Sitškar ei tunnista üles. Kera, mis oli

«Kõik sinadesse ilmus ainult hetkeks kartusevari.

«Ei, elge, et Sitškar ei tunnista üles. Kera, mis oli

«Kõik sinadesse ilmus ainult hetkeks kartusevari.

«Ei, elge, et Sitškar ei tunnista üles. Kera, mis oli

«Kõik sinadesse ilmus ainult hetkeks kartusevari.

«Ei, elge, et Sitškar ei tunnista üles. Kera, mis oli

«Kõik sinadesse ilmus ainult hetkeks kartusevari.

«Ei, elge, et Sitškar ei tunnista üles. Kera, mis oli

«Kõik sinadesse ilmus ainult hetkeks kartusevari.

«Ei, elge, et Sitškar ei tunnista üles. Kera, mis oli

«Kõik sinadesse ilmus ainult hetkeks kartusevari.

«Ei, elge, et Sitškar ei tunnista üles. Kera, mis oli

«Kõik sinadesse ilmus ainult hetkeks kartusevari.

«Ei, elge, et Sitškar ei tunnista üles. Kera, mis oli

«Kõik sinadesse ilmus ainult hetkeks kartusevari.

«Ei, elge, et Sitškar ei tunnista üles. Kera, mis oli

«Kõik sinadesse ilmus ainult hetkeks kartusevari.

«Ei, elge, et Sitškar ei tunnista üles. Kera, mis oli

«Kõik sinadesse ilmus ainult hetkeks kartusevari.

«Ei, elge, et Sitškar ei tunnista üles. Kera, mis oli

«Noh, Svirid Jakovlevitš, kui me püssi leiame...»
 «Kas sa kahtled, et me ei leia?»
 «Mina? Ei, ei kahtle. Ainult et see on nii hirmu-
 harjumatu, lihtne ja keeruline...»
 «Aga niisugune on kogu elu. Nagu võitlus. Kõik
 tuleb vaadata lahtiste silmadega. Häda inimesele,
 nagu lind elu eest pea tiiva alla peidab!»
 «Kas see kivi on minu kapsaaeda?»
 «Ei. Kuid siiski esineb seda joont ka sinu juures.
 Sinult pole veel üksiktalupoja koorik maha tulnud.
 «Jõuab aeg, küll ta siis tuleb,» süngestus Dmitro.
 Vihud sahisesid meeste käes ja varsti ilmusid need
 alt välja kollased, puutõukudest uuristatud latid.
 Kärä õues kasvas. Sitškari perekond sagis rüü-
 munk aga kadus märkamatuult väravast välja. To-
 must kuub paistis veel kaua puude vahel nagu soe-
 nud käänd.
 Sel ajal kui aktivistid õhinaga tegevuses olid, mähistas
 suures rehes ja saras tuhnisid, haaras majapereme-
 varga kombel ümber vaadates hangu ja hakkas kogu
 nõukogu esimehe juurde hiilima. Ta mõistis, et Miro-
 nitšenkole kallale tungides ajab ta kõige hulluma
 häda eemale. Redel hakkas tema raske keha all pab-
 duma. Ta toetus vastu palki ja viskas esimeest hangu-
 Selle pikad harud läikisid pimestavalt. Kuid seda hiru-
 tust märkas Dmitro. Hetkegi mõtlemata langes ta han-
 guvarrele nagu ussile. Tõmmates sõrmed vastu katu-
 roovikut marraskile, haaras ta varrest kinni ja teravaid
 harud jäid peatuma mõne sentimeetri kaugusel Miro-
 nitšenko õlast. Hetk hiljem praksus kuiv roovik
 Dmitro heitis selle kõigest jõust Sitškari pihta ja ta
 langes maha nagu nott.
 «Täna,» sõnas Svirid Jakovlevitš aeglaselt. «Kulda-
 sa seda märkasid, Dmitro?»
 «Seda märkas... ettevaatlik üksiktalupoeg»
 «Meelde jäi? No küll on sul iseloom!» puhkes Miro-
 nitšenko naerma. «Sa ära vihasta, kuula, kui sulle toll-
 räägitakse. See ei salli mingeid sünnimärke. Mõistad!
 Õppida on vaja, pojake. See on aga raskem kui on-
 uhkust hellitada. Noh, veel kord palju tänu!»
 «Leidsin!» hüüdis Grigori võidukalt sara alt.

de kõrgel pea kohal lühiraudset.
 «... veel punane Mirošnitšenko uuris püssi
 (et suitsjal kelmel oli näha roostekühmuke-
 bandit vahi alla!» osutas Svirid Jakovlevitš
 «...»
 «... ei läinud korda sind läbi torgata, Svi-
 ... huuled kõverdusid tusasest grimassist.
 ... kergem olnud ennast trellide taga jahu-
 ... ma jätan loomadega jumalaga. Või kardad
 ... ikka... Sulle on siis loomad perekonnast
 ...»
 «... ma näen veel, nad hakkavad mulle pakke
 ... Kuid hobused te ju võtate ära...»
 «... ta soontevõrguliste sinkjashallide laugude
 ... hetsusevari, karvane nägu aga kattus juba
 ... laukudega nagu kooljaputke vars.
 ... Stepan, ära hädalda,» palus Svirid Jakovlevitš.
 «... on juba küllalt raske...»
 «... aga nukrusega muret ei peleta!»
 «... Timofijevitš pani oma käe Kušniri õlale ja vajus
 ... mõttesse.
 ... ei suutnud enam välja kannatada. Käsi sil-
 ... läks ta meestest kaugemale, puges siis rehe
 ... hakkas seal Jugiina öla najal nuuksuma.
 ... eluag käib meil aina mure kannul!...»
 ... silitas ema pead ja asetas selle oma põlve-
 ... Mariika mõistis, et nüüd pole enam mitte
 ... tustest, vaid tütar temast tugevam, et on tulnud
 ... Jugiina peab teda lohutama.
 ... aga istusid värskelt tahatud palkidel kõrgete
 ... all kolm meest. Aeg-ajalt vahetasid nad mõne
 ... laid siis uuesti vait.
 ... ugused hobused, missugused hobused!...» ohkas
 ... veel kord.
 ... Varivonil lasti Tähnike vigaseks. Ühe päeva jook-
 ... palju kaotusil!» sõnas Ivan Timofijevitš. Endas
 ... maha surudes rääkis ta aeglaselt ja kindlalt: «Kuni
 ... kuid viimase võrseni välja pole juurunud, tee-
 ... meile ikka kahju.»

«Noh, kes võis Tähnikut tulistada?» arutas Svanid Jakoblevitš. «Vartšuk Karpoga olid sel ajal põlv Denissenko ehitas endale maja, Sozonenkod kaugetes poes... See lõngakera on kavalasti keritud!»

«Missugused hobused, missugused hobused!...»

«Pole viga, me saame veel paremad hobused,» rahu-
tas Svirid Jakoblevitš. «Sina, Stepan, kasvatad ve-
sihukesed tulilakad üles, et kuulsus sinust kui ka poe-
dest kajab üle kogu maa. Kõik asjad arenevad sel-
suunas. Oleks see juhtunud siis, kui sa veel oma
maja pidasid, poleks sa kogu elu jooksul sellest loogu-
toibunud. Oleksid pidanud kogu aeg kas sulasena või
koguni kerjusena hingitsema. Meie eest aga hoolit-
meie Nõukogude riik ja aitab meid inimeseks saada.
Kollektiivne töö — see on meie jõud. Kulakutele on
surmaks. Sellepärast nad enne surma nii metsikult
läinudki. Nende arvestus on lihtne: ebaõnnestumise
sunnivad ühistuid alla andma. Ainult seda nad ei
või! Kuid seda ei juhtu! Vaata ainult: täna sai kogu
meie õnnetusest teada, ja juba täna anti ka neli aval-
dust ühistusse astumiseks. See pole pisi. Rahvas
usub meie jõusse. Ja me teeme veel suuri asju. Kuid
selleks kõigeks tuleb olla võitleja, mitte aga väike-
nik, kellel mistahes õnnetuse puhul pind jalge alla
kaob.»

«Aitäh hea sõna eest! Mind juba nii kergesti ei
murta! Aga et mu meel kurb on, siis just seetõttu, et
süda valutab meie varanduse pärast...»

Kõik kolm heitsid rehe alla lahti riietumata magama.
Oli külm. Ivan Timofijevitš tõusis üles ja läks, rahva-
tavad sõnad keelele, Mariika juurde tekki küsima.

«Kui ta vähemalt inimeste kuuldes kiruma ei hak-
kaks!»

Kõheldes raputas ta Mariikat õlast. See võpatas ja
andis ohates mitte ainult teki, vaid ka lina, padja ning
kasuka.

«Te katke ennast seal paremini kinni,» ütles Mariika
tasa. «Õõd on nüüd juba külmad. Teil aga tuleb var-
linna sõita... Sa ära kurvasta, Ivan, pole viga.»

Bondar kaisutas sõnatult naist.

LV

... ja rahutas üha suureneva mürinaga neist mööda
... parku kaänakut tehes tehaseväravasse pöö-
... platvormid olid täis tumehalle ümmargusi
... foriidikive.

... muakse Dnestri äärest,» seletas Kušnirile ja
... pikakasvuline tehnik, kes oli üleni fosforiidi-

... ulatus maalilise heinamaani, see oli üleni
... superfosfaadikotte ja hiiglasuuri väävelhappepude-
... Kõigete tehasekorpuste taga oli näha hiljuti ehi-
... peekonivabriku kerge pool-läbipaistev hoone.
... vundament toetus kaldaäärsele luhale, katus aga
... vastu taevast.

... tegi kivipurustaja mürin külalised kurdiks.
... kivid purunesid kärina ja raginaga pooleks,
... väikesteks tükkideks ning muutusid siis fos-
... ludeks. Unustanud hoopis, et tema ees ei seisa
... õhupõlased-ekskursandid, puistas tehnik oma jutu
... alutasa oskussõnu.

... Podolje fosforiidilademed sisaldavad kõige
... fosforpentaoksüüdi — kuni kolmkümmend
... protsenti. Liivfosforiidid sisaldavad seda parimal
... viisteist, glaukoniitfosforiidid kaksküm-
... vliis, savifosforiidid aga kuni kolmkümmend
... protsenti.»

... läksid teise, kuumade aurudega täidetud tšehhi.
... udus askeldasid töölised mehaaniliste sega-
... juures. Hetkeks eemaldudes torudest, mille kaudu
... varske superfosfaat, ruttasid nad külalisi tervi-
... Aur kõrvetas rinda ja pani silmad armutult
... Tšehhis olid ka Nedrjomnõi ja Mirošnitšenko.
... on raskevõitu, eks?» naeris Nedrjomnõi, nähes,
... külaliste näod kahvatuks muutusid Tema töö-
... oli üleni kaetud suitsjashalli tolmuaga.

... töö on ju väga raske! Pole õhkugi hingami-
... meil põldudel külluses on! Peab palju jõudu
... et seda tööd armastada,» ütles Kušnir, austavalt
... silmitsedes.

... niipalju jõudu kui just südant on töölistele

tarvis. Meie pool armastatakse oma tööd ja ollakse valmis lele uhked. Sellest kasvab ju leib,» osutas ta väetisega.

«Kuidas meie asjadega on?» pöördus Bondar Mirošnitšenko poole.

«Näib, et edenevad,» vastas see tagasihoidlikult.

Päeva jooksul oli Svirid Jakovlevitš jõudnud linnas palju ära teha. Ta käis läbi kõik need asutused, kes võisid kannatada saanud ühistut abistada. Peagi ilmnes, et nende ühistu on peaaegu parim ringkonnas; ainult ühe mused teadsid sellest üsna vähe.

«See kõik on tore, kuid traktorit me teile siiski ei anna,» teatas ringkonna põllumajandus-osakonna juht talle asetäitja resoluutselt.

«Miks?» küsis Mirošnitšenko erutusest tardudes. Kui palju kordi oli ta juba oma unistustes traktorit nendel ühistu põldudel näinud!

«Masinaid anname ainult kolhoosidele, teil aga on maaharimisühistu.»

«Andke meile traktor ja me asutame kohe kolhoosi.»

«Organiseerige kolhoos ja siis räägime edasi.»

«Ta on faktiliselt meil juba organiseeritud...»

Svirid Jakovlevitš imestas ka ise enese üle: kuidas need sõnad tal keelele tulid?

Kuid asetäitja süvenes oma paberitesse ja tahtnud enam mingeid palveid või selgitusi kuulda.

«Hästi,» sõnas Mirošnitšenko tumedalt. «Millal ma võin juhatajaga rääkida?»

«Teda pole veel olemaski. Vana võeti maha, uut pole veel kohale määratud. Astuge homme sisse.»

Ringkonna parteikomitees kuulis Mirošnitšenko, et õhtul kinnitatakse bürool uus juhataja.

Järgmisel päeval ei jõudnud Svirid Jakovlevitš üheksandat hommikutundi kuidagi ära oodata, kirudes armastust selle eest, et seal tööd nii hilja alustatakse.

Milline oli küll ta rõõm, kui ta uues põllumajandus-osakonna juhatajas Antanas Donelaitise ära tundis!

«Svirid Mirošnitšenko! Seesama, kes vanu suurtükke remondib,» rõõmustas Antanas ja väljus longates laua tagant sõbrale vastu.

Nad kaisutasid ja suudlesid.

«Kui palju aastaid me juba näinud ei ole!»

«Meie vana kohort aga püsib ikka noorena!» Donelaitise kõhnas näos naeratasid targad rohelised silmad.

«Svirid, olid selline ka kahekümnendal aastal. Kuid, kuidas me Galtševski Djakovo all pihlakavahule võtsime?»

«Miks siis ei mäleta! Aga ega sa seda maskeraadi ei meenutnud, kui bandiidid naiste hilbud selga tõmmasid? Meie Ivtšankas tabada tahtsid? Meie püüdsime ühe võita!»

«Mäletan, Svirid... Mis sa siis nüüd teed, juhid oma elu või?... Millal mina kord oma Neemeni näen?» Ta jäi heikeks mõttesse ja lisas: «Traktorit teile annan. Esimesest partiist saadan kõige parema... tõrtsutaja.»

«Mirošnitšenko vaatas talle arusaamatuses otsa.»

«Miks vahid? Ma pole «Fordsonist» kuigi kõrgel. Esialgu kasuta seda... Varsti hakkame ehitama omi, kodumaiseid. Need aga tulevad nagu unistused, need hakkavad rõõmust näerma!»

«Teda rääkida!» nõustus Svirid Jakovlevitš.

«Tema oli tehase klubis tööliste kohtumine külalistega.»

«Mirošnitšenkot võttis tehasekomitee esimees.»

«Teegärel luges Nedrjomnõi ette vanade kaadrite kirja šeflusaluse küla ühistulastele:

«Olad seltsimehed, me loodame, et te lähete kindlasti Lenini poolt kättenäidatud helget teed.»

«Vanad kaadritöölised, soovime teile, seltsimehed, palju tööd, ja lubame lähemal ajal teile oma töö-»

«Teha kaks atra, kaks kultivaatorit ja külvi-»

«Suur tänu teile, suur tänu!» sosistas Stepan Kušnir ja silmitsedes tööliste nägusid.

LVI

Varikon oli õhtu eel põllult tagasi tulemas. Ivan Jakovlevitš istus tema kõrval vankril ja nāris kuiva häälega. Vankris nende selja taga hüplesid teelohkude tagant raudäkked ning lõgises kultivaatori esimene ühistumehed olid tanase päeva jooksul poolele

mäeseljakule nisu ja rukist külvanud. Danko ja Denissenko nuuskisid küll kogu päeva sealsamas laludel, Vartšuk tuli koguni külvajate juurde, kuid kakke alustada kulakud ei iulgenud. Nähtavasti oli rajooni komitee instruktorite külaskäik, mis oli toimunud peaaegu Bondari linnasõitu, oma töö teinud. Lisaks sellele oli ringkonna ajalehes Novobugovka kulakute kohta teatav fõljeton ilmunud, ning kakluse algatajad kartsid, et neile jälle uurimisorganid kaela ei lange.

Loojangujoone taustal ilmus teele tütarlapse kuhu Sundinud hobused traavima, jõudis Varivon teekäik järelle ja tundis selles ära metsavaht Pidoprigora tut Vassilina, kes elas metsaserval sügava tiigi ääres, mis isegi lämmataval lõikuskuul oli jääkülmal.

Kunagi väga ammu sulges töökas Miron Pidoprigna tammiga kitsa ja sügava jääraaku, mille põhjas voolis ööl ja päeval selge allikas. Vesi hakkas tõusma, ujutas üle halli kitsemuraka sitked puhmad ja tiheda pörsastiku, ning varsti säras väike järvesilm nagu kuula kee hõbedase niidi otsas. Hiljem kasvas tiigi põhja lõunakallas kõrgetesse kõrkjatesse, tammile sigras pajud, vee peal hakkasid prääksuma kodupardid, ta äärtel aga laulma ööbikud. Maja taga surus end metsa lattu taraga piiratud noor rohtaed, valgeks lubatud puude vahel punetasid rõõmsalt mesilastarud.

Vassilina kasvas üles vabas metsaõhus ja lüüsi endasse selle mõtlikkust, rahu ning jõudu. Väga kasvu, kuid tugev, vaatas ta rahulikult ja peidetud nukrusega oma tumehallide silmadega maailma. Tamm mustadele kulmudele ja ripsmetele tundusid tema silmad mõnikord samuti mustad. Vassilina tõmmu nägu otse õhkus tervisest. See paistis silma oma muutliku ilu poolest: kord tundus see väga lihtne ja liigagi tavaline, kord aga puhkes ootamatult õitsele, nii et rõõmsalt vaadata tema puhast, häirimata, kulumata noort. Talv peletas Vassilina põskedelt ja madalalt laubalt päevituskorra, tegi tütarlapse tükiks ajaks õhetavaks ning kauniks, kevad aga kattis ta näo tillukeste vaevalt märgatavate tedretähtede ja päevitusega, varjutas värske ilu, nagu pilv varjutab jõepinna.

Esmakordselt nägi Varivon metsavahti tüdrit tantsumas.

Varivon ja neiu hakkas talle kohe meeldima. Kuid Varivon ei tahtnud, et tütarlaps rääkides valida õrnamaid. Varivon Vassilinaga tutvudes naljapärast koguni jalgadega trampima. Vassilina, kes ta iseloomu ei tundnud, muutus häbelikuks ja pisarateni. Ja kuidas ka poiss neidu hiljem meenutab, ütles Vassilina kogu aeg jonnakalt.

Varivon sosistas Varivon, vaadates vaimustusega tüdrit.

Varivon vallutas poisi ootamatult ja aimamatult. Varivon enesearmastuse maha, läks ta ühel päeval metsa, lootes Vassilinat näha. Ja kohtas teda tõe- tammi ääres.

«Kas sa minust eemale hoiad?» küsis ta erutust ja rõõmu.

«Miks te siis säärane olete?» küsis tüdrit, valmis jooksema.

«Mõnugune?»

«Püüate igaüht halvaks ja naerualuseks muuta. Võib-olla teile see meeldib, kuid meie oleme tühjaks muutes ega armasta, et meie üle naerdakse.» Varivon ümbritses ja hakkas mööda kitsast teerada minema.

Varivon polnud argade killast, kes oleks tüdrit ära ära läinud. Kahvatuna ja hingeldades jooksis tüdrit kule järelle ja sulges tee.

«Ära jookse, sest ma ei häbene isegi tuppa minema.»

«Ära minna sellega hakkama, sest säärane te olete!» tüdrit lömbas kulmud karmilt kokku.

«Sa hakkas kiirustades rääkima:

«Ma saan küll, olen säärane! Sina aga, tähendab, ei ole sest ära. Sa küsi parem, miks ma selle kõigele ei jookse?»

«Kas sa saad? Sellepärast, et armastan. Kuuled, tüdrit? Ma pole niisugust sõna veel kellelegi öelnud.»

«Armastus see on?» Vassilina vaatas talle oma tumedate silmadega umbusklikult otsa.

«Kas sa siis ei usu?»

«Jah, usu.»

«Noh, millega peaksin ma seda siis tõendamast?»
sellega, et ma ei liigu enam sammugi paigast?»,
noormees juba vaikselt. Ta äsjane ägedus asendus
meelehärmu ja valuga. «Kas sa siis tõesti ikka veel
nalja pärast mulle pahane oled? Või olen ma sulle
võõrik?»

«Ei!» Vassilina vaatas noormehele rahulikult tema
tema täidlastel huultel vilksatas naeratus.

«Aga miks sa siis minu vastu nii kuri oled?»

Tütarlaps mõtles veidi ja heitis siis pea uhkelt tagasi.

«Kas ütelda teile tõtt?»

«Ütle... Kogu elu olen seda kõnelust oodanud.
alustas Varivon ja hammustas seejuures ehmu
huulde.

«Mulle ei meeldi, et te olete... noh, kuidas te
nüüd öeldagi... säärane — jäme. Et te nalja
armastate, sellest pole midagi, kuid te vannute
kurja. Pange pahaks või mitte, aga sellest räägin ma
komsomolikoosolekul. Häid sõnu kuuleb teilt harva.

«Enam ei kuule sa minult ühtki vandesõna,»
Varivon tüdruku poole piiludes.

Ise pole veel komsomoligi astuda jõudnud, kuid ta
kab juba käskima. Vaata, et saab varsti kõrg
kohale. Ennäe tallekest!... Tore tüdruk siiski, ta
pähkel.

«Eks vaatame.»

«Küll sa näed. Ainult ära arva, et ka minu hing on
must nagu vahel mu sõnad.»

«Vassilina!» hüüdis metsavaht õuest.

Tütarlaps jooksis tuppa.

Varivon aga istus sügavas mõttes veel kaua
ääres.

Mõne päeva pärast märkas Varivon, et kuigi V
lina temast endiselt eemale hoiab, ei võõrasta ta
enam. Ta isegi saatis tütarlapse seekord, kuid kogu
tulid nendega ühes ka tüdrukud ja tal ei õnnestunud
neiuga omavahel rääkida.

Nüüdki, kui vanker jõudis tütarlapse kohale, en
tas Bondar Varivoni.

«Tere, Vassilina. Istu peale, viime koju,» ütles
Timofijevitš lahkelt.

«... öeldakse hiljem,» tähendas Otšeret vankrilt
tagasi vaadates.

«... olid silla ületanud, pööras Ivan Timofijevitš
tagasi, poisid ja tüdruk aga suundusid sügise
metsa poole. Kui viimane maja oli
jäänud, võttis Otšeret Vassilinal käest kinni
teda kuni tammini lahti. Siis tõstis ta tüd-
ruku ja kandis ta aiani.

«... lahti!» pahvatas Vassilina.

«... sest ma armastan sind! Armastan sind!

«... Ja Varivon suudles teda põsele.

«... lase lahti, või ma hakkan karjuma,»
Vassilina vihaselt, «sinale» üle minnes. «Isa
...

«... kardad! Ütle, kas armastad või ei, siis lasen su
...

«... armasta.»

«... naeratas ja vaatas silmi vidutades poisile
aga tõstis vallatusehoos neiu veel kõrgemale
tugevasti vastu rinda.

«... saadan isamehed, eks?»

«... ed kärmast!»

«... enam oodata? Aastatega muutub ainult mesi
... tütarlaps aga — oh õnnetust! — kibeda-
...

«... hakkad jälle...»

«... hakka! Saatan ise on mulle säärase keele
... Olen õnnelik, Vassilina. Justkui olek-
... laeva süle võtnud...» Ja Varivon kallistas
tütarlapse, suudles tema huuli, laupa ja silmi.

LVII

«... jäävad möödusid ärev-röömsas ja joobnustavas
Ja-ja, Dmitro oli kõigest sünninust lihtsalt joo-
Kui palju inimesi oli tema majas viibinud, kui
... oli noorpaari tervitanud ja soojendanud, kui
... lauldud lõbusaid ja kurbi laule! Ümberringi
... inimesed, sugulased, pannes neid midagi

tegema, kellegi naise käed puistasid neid üle tuumade viljateradega.

Dmitro ei suutnud ikka veel uskuda, et muusikud mängivad tema pulmas, et ta kõrval istub nukker, kavatatu Jugiina, et neid lõtvu, otsekui närbunud hüdusudles ta külaliste kõrvulukustava naeru ja lõbu pilkkude saatel.

Rõõm kerkis rinda, ent kadus jälle nukrate mõtte survel. Millegipärast meenutas ta just praegu tema tähtsamas nurgas istudes Marta sõnu:

«Kui sul hästi läheb — unustad mu ära, läheb aga halvasti, siis tuletad meelde...» Marta läks ju meelde lahku... Kuidas sa aga mõtled oma elu ära elada? Paljukest siis meile õnne määratud ongi... Kas me Jugiinaga on õnne oodata?...

Dmitro puudutas sõnatult käega naise pead. Jugiina sõrmed võpatasid, aga ta ei tõmmanud oma alistuvat jahedavõitu kätt ära.

Sel ajal tungis nokastanud, lõbus Varivon tütarlaste sekka.

Dmitro pani juba laupäeval tähele, et tema sel keerleb tasase, mõtliku Vassilina, madala matrat metsavahitütre ümber. See aga hoidus poisist eemale, peites end tüdrukute selja taha.

Vaiksel tähtedeküllasel ööl hakkasid võõrad lühikuma, puistates kogu küla üle laulude, jutukõmina ja naeruga. Varivon jättis viimasena hüvasti ja ruttu tüdrukutele järele.

«On keegi, kes minugi südame põksuma paneb!» lausis ta varbtara taha jõudes ja kadus ka ise heliseva pimedusse.

Otse maa kohal sahistas tasa tuul närbuvas lehes. Kus. Maantee kohal tumedas taevas lõi särava Ne tähtkuju kaelkookudega, allpool aga, otse puude kohal vilkusid kolm tähte.

Kaugel vaibus tütarlaste laul, ainult kuskil jõe pool alustasid kaks noorukit, vististi kaelastikku koos nendende hääledki, tundeküllaselt ja sulavalt armastatule laulu, avarat nagu noorus ise.

Harjumatu igatsus millegi paratamatult kaotatu järele segunes Dmitro hinges erutavate lootustega.

Et tema õnn pole täielik, piinas teda. Ta pidas looma ees süüdlaseks ja kogu pulmapeo ajal ta vaialikke sõnu, pilke, liigutusi, mis oleksid taast peenikest niidikest mis sidus teda Jugiinaga. Unnematul päeval, kui tal oli tütarlastest praegu õest. Ta lõi araks ja kohmetas tütarlaste sõnu ning sõnatu alistumise ees. Sõnu ta aga ikka ta kaud ja maailm tundus talle praegu tumedam ning rõõmutuna.

... tuli ema. Ta jäi lävele seisma ja hüüdis:

«Juke, oled sa siin?»

«Jäi siia, ema?» Dmitro tuli valguse kätte ja jäi ema seelama.

«Kuidas sa niimoodi nooriku juurest ära tuled? Hoia, ta on hea inimesel!» Ema puudutas Dmitro põske sõrmede, viinast lõhnavate huultega.

Dmitro leidis käsikaudu ukseingi ja läks tare vasaatide poolele.

Luhtnude oli rätik naiste kombel pähe seotud ja ta tundis oma aastatest vanemana. Tema tumenedes särasid kas valgusekiired või pisarad.

«Tuled väsinud?»

Dmitro varjas seljaga lambitule ja nägi nüüd selgelt, et naise silmis olid pisarad.

«Väsinud.»

«Kui sa sosin langes ohkega kokku. Ta oli valmis oma puhkema. Dmitro pööras ruttu oma pilgu

«Heldi pikali, kallid.»

Dmitro tahtis väga naisega avameelselt kõnelda, ta tundeks paluda ja selles endale kergendust leida.

«Kui pidi peaaegu lipsama: «Ära mõista mind

«Kui juba saatus meid on ühendanud, siis, arvan, et lähe õnni meie majast mööda. Kui sa ainult

«Kuidas ma sind armastan! Maailmas pole kedagi, kes suudaks sind nii armastada!», kuid ta arvas,

«Kui ei mõista teda ja puhkebki nutma, — seda ei saa. Dmitro kõige enam.

«Kui lahtiriietumatult voodisse ja kuulatas kaua, kui katkendlikku hingamist. Et Jugiinat mitte heidu-

tada, puudutas ta ettevaatlikult tema patsi, mis lõhnas rohust ja sügisvihmast.

Ta keha läbis värin. Lootused kord tärkasid ja kustusid.

«Aga mis siis, kui ta süda mulle juba avanenud? See pole ju ometi kivist?»

LVIII

Ilusal sügishommikul läksid noormehed linna, kus nad olid territoriaalväe kokkutulek.

Olles juba eelmisel päeval Varivoniga kokku tulnud, pani Dmitro oma lihtsad kimpsud-kompsud kätte ning ütles naisele ja emale, mis neil ilma temata tuleb. Dmitro armastas sõjaasjandust, oli hea ratsur ja laskur, kuid seekord läks ta õppusele üsna vaata meelselt: ta ei tahtnud lahkuda noorest naisest, kellelega nad, sõbrunemisest kõnelemata, polnud veel ühe viisil rääkidagi saanud.

Jugiina ei läinud pärast pulmi elavamaks ega muutunud Dmitrole lähedasemaks. See peidetud küll hakkas meest juba vihastama. Ta armukadestas naist Ševtšiku suhtes ja põletas teda mõnikord säärase piiguga, et see pöördus kohkunult kõrvale ja otsis äärmisest juurest varju.

Oma südames oli Dmitro ilusale ja lahkele naisel uhke. Kuid säärane poolik õnn ei rahuldanud teda. Ta oleks tahtnud tema helesinistes silmades näha rõõmu ja mitte nukrat pilku, kuulda tema sõbralikku naeru ja tunda armsate käte ja huulte puudutust. Kuid see jäi seni ainult unistuseks. Naisest õhkus nagu sügavast varajaste öökülmade hõngu ja tema silmi vaadates märkanud Dmitro seal soojust, mis oleks võinud ta jääkirmetist sulatada. Jugiina austas teda, oli talle tänulik lugupidamise ning hoole eest — ja see oli kõik.

Koidikul tormas tarre sassisjuukseline lõbus Varivon.

«Juba üleval, pererahvas? Tere hommikust! Täheandab! Nii et joome klaasikese, Dmitro, ja hakkame astuma! Jugiina, miks sa ei nuta? Mulle nii väga meel

bul noorikud nuuksuma hakkavad: ulgumist on palju, punarad voolavad ojana ja silmad on nii punased, nagu oleks keegi neid sibulaga hõõrunud. Sina aga, deh, istud nagu kangeline, sinu pärast tõinatakse, sinu pärast valatakse pisaraid, sinu pärast punetavad. Ajad ennast puhevile nagu kalkun ja lohutad: «Muid üleliia kurvastage, ärge muretsege, pole midagi. Ma tulen ju varsti tagasi...» Ise aga viskad «vilmakest.»

«Tere tere on su juttu täis. Millal siis sinu oma sinu peetama hakkab?» naeratas Dokia kausse lauale.

«Tähtlik. Kui te ainult teaksite, milline tüdruk on! Üks tema eest kas või kogu varanduse ära, ta on veel vähe... Noh, selle terviseks, et kõik minu vaja, joo, Jugiina, põhjani välja, ära muudate jaoks jäta!»

«Kui sul siis on?» uudishimutses Dokia.

«Ainult vaadake, tähendab, kellelegi mitte Vasilina Pidoprivariovna, näh, Pidoprigora

hakkasid naerma.

«Tähtlik sõnad kurku kinni ei jää, lobiseja!» Dokia ütles minia vahele.

«Kui on mul igatekanti nagu olema peab! Ma ei taha teda tükkis kõigi iluduste vastu ära. Lähen tema koju nagu kirikusse, tema aga ootab mind nagu

«Kui püha Varivoni?» muigas Dmitro ja vaatas teravalt minale otsa.

«Mõelatis ta pilku ja punastas pisut.

«I rohkem,» jätkas Otšeret. «Ainult üks asi on, et ta ei lase mul sõnakestki rääkida, ainult käsutab.

«Ma annan talle esialgu muidugi järele, pean targu, kuid hiljem aga vaatame.»

«Kui jättes suudles Dmitro tugevasti naist ja see talle esmakordselt samaga. Dmitro otse säras

ja kui Jugiina tuli neid saatma, ei lasknud ta ühtegi muiguni tema kätt oma käest lahti.

Sügis astus nagu hoolitseja perenaine külast külale, levitades kõikjale tervist ja rahu.

Kõrgel taevas lendasid kured. Sünnipaigaga hõlguvates jättes olid nad juba kaotanud oma hõbekeelsed pöörded, nad ning nende kurbades hääldes kumises vana. Öösiti hakkasid kaldaäärsed luhad sumisema, pakkuja rändlindudele puhkeaset. Päevad lõhnasid oivaltselt õuntest ja närbuva metsa jahedusest.

Grigori aga kõndis õnnetuna ringi. Tundus, nagu oleks sellest päevast, mil tädi Darka talle Jugiina eita vastuse oli toonud, möödunud mitte päevad, vaid pool sajandit, röömutud aastad. Talle ei meeldinud enam ei oma kurbade lõbustused ega ka ilus sügis, mida oli alati armastanud rohkem kui kevadet.

Viha Dmitro vastu ei pimestanud teda: ta süüdistas ka iseennast oma vahekorra pärast Fedoraga. Kui ta kuulis Jugiina eelseisvatest pulmadest, valdas Grigori selline nukrus, et teadmata, kust rahu leida, läks ta läbi köögiviljaaedade otse kõige kaugemasse metsa.

Rohekassinises taevas kerkis lootsikuna kuu. Kauges hakkasid silma üksikute puude siluetid ja tumeda mure rina seisev tammik, mis veeretas oma võimsatel latvadel pilvede marmorist rahne.

Vabanedes porist — vastikust kleepuvast kirest tuli Grigoril säärane tahtmine puhaste tunnete järele, et ta jäi tahtmatult seisma ja arutas mõttes läbi kaotatud tuttavad tütarlapsed. Ja esimesena meenus talle Sofia Kušnir. Ta oli selle tütarlapse selget, uurivat ja vaimset, ironilist pilku sageli endal märganud.

«Mis siis ikka, ta on hea tüdruk. Sofia on Safroni juures saanud küllalt viletsust tunda. Miks ma ei võin teda kosida?»

Ja ta läks huutori poole, lootes neidu kohata.

Eemalt hakkas paistma Vartšukide suur elumaja. Selle akendel helkisid kuukiired; kõrge varbaia laud hakkasid koerad haukuma.

Toetudes vastu heinasaadu, mis seisis üsna huutori külje all, kuulatas Grisko õõvaikust. Korraga hakkasid kostma lähenevad hääled. Ta kavatses juba minna

lühike, kuld, tundnud tulijates ära Safroni ja Karpo, kumbki paigast, teades, et nad mööduvad heinasaada poole.

Tublid head ja tublid inimesed. Ainult et kui sa ei taha, ei kõlba sul ei nende ega meiega koos elada, vana Vartšuk poega.

Tapas, et nad tulevad Zajatšukide poolt. Teisles viimasel ajal nende tütre Olena

«Mis siis ei või ei nende ega teiega koos elada?»

Karpo. «Tubli lahku lüüa ja oma majapidamine rajada, et muudkui ka äia varandus väiksemaks muutuks.»

«Mis siis?» «Mulle vähem näpuga näidataks. Varandusega on ainult häda ja mure. Ustavad inimesed räägivad, et nad on ainult algus, — hiljem minnakse isegi muunide peale üle.»

«Sa pole veel sündinud, teie aga jooksete juba, et teie ringi!» naeris Karpo.

«Mida see loba! Inimesed, kes mulle seda rääkisid, on nad mitu korda targemad.»

«Mida...?» tasandas poeg häält.

«Või nii. Tema keerutab ju kogu aeg ülemuste vahel ka ise ülemuseks, saab asjast aru. Selle tuleb ki meil keskmikkudeks muutuda. Kui naisele annan sulle otsekohe sinu osa katte.»

«Mida te rikkaks saada ei taha?» küsis Karpo muhel-

«Mida! Selle võimu juures rikkaks ei saa.»

«Kas te maja annate mulle?»

«Või! Ehita endale samasugune üles!»

«Mida läks jalgväravast sisse.»

«Nad kus hüppasid keskmikud välja!... Hani kalla, aga ta jaab ikka kuivaks. Säärased poevad need sõelast läbi.»

«Mida seisis kaua heinasao' ääres, kuid Sofiat ta ei

«Mida päev hiljem kohtas ta tütarlast põllul. Ta ter-
«Mida hoidlikult, märkas endal neiu päri-
«Mida samal ajal sõbralikku pilku ja küsis:

«Miks sa nii vaatad?»

«Te olete nii imelik, nagu oleksite midagi kaotanud»

«Kaotasid tööpoolest.»

«Jugiina?»

«Jugiina. Kuid võib-olla leidsin sinu?»

«Küll aga leiate kiiresti!» Sofia heitis Gritskot silmanurgast pilgu — kas ta ehk ei naljata? — ja ohkas.

See ilus tõmmu noormees meeldis talle juba ammu, kuid ta ei usaldanud teda. Praegu aga oli tal valu teada, et Gritskot ei tõmba tema poole tõeline armastus, vaid et ta tahab unustada ja mitte enam oma elu õnnestumisele mõelda.

Imestusega märkas Ševtšik, kuidas Sofia ripus pisaratest särama hakkavad. Need pisarad murdsid vana naise tükke nende vahel. Tütart kaelustades oli noormees tema suud, kuid Sofia libises ta käte vahelt välja.

«Ei tohi. Sa ju ei armasta mind? Sellega ei naljata!»

Gritsko vaarus nagu joobnu.

«See on ju tõsi, mis ta räägib.»

Kuid hetke pärast tõmbas teda uuesti Sofia poole. Sest ilma temata oleks ta ju oma valuga üksi jäänud.

Ühistumehed tegid orus sügisküнди.

Kui Grigori adrakäsipuudest kinni võttis ja läikima hõõrdunud adrahõlma alt pehme rabinaga murene esimene tükk rammusat mulda, tundis ta ebatavaliselt elevust, mis tegi ühtaegu rõõmsaks ja ärevaks. Selles tunne oli teda haaranud poisikesena sel päeval, kui ta pani ta esimest korda adra taha ja läks ise hobuseid ajama. Ta kartis, et ei suuda atra hoida ja rikub vana ära, aga samuti oli rõõm näha, kuidas värske vana hõbedana läikima löi.

Maipõrnicate tõuke otsides kõndisid künnimaal talu salt varesed; tihked mullapangad aurasid kergelt ja läikisid tuhmilt nagu sinakas poleeritud teras. Ühistumehed kündsid kõige paremaid maid, mis iidsest ajast peale olid ainult kulakutele kuulunud.

Unistustes hellitatud küllus leidis juba tee kehvikute künnisele. Nende mustade mullapankade all lebas see tundmatu õnn.

Grigori oli alles hiljuti ühistusse astunud. Möödunud talu ta äestas ja külvas, täna aga tuli esimest korda ühistöö tegema. Kibekiire ühistöö ei lasknud tal mõelda mõtteid pähe tulla ja vaigistas südamevalu, mis muukasvamata haav andis end aeg-ajalt siiski tunda selle valdas tema mõtteid juba mõnda aega.

Kas ta oli jõudnud temasse armuda? Või kisub teda teine tüdruk poole? Grigori kohtas teda rõõmuga, kuidas temast siiski kahjutundeta. Võib-olla ei ole ta enam võimeline tõeliselt armastama? Pole teadagi, on ju öeldud, et sõprus võib kasvada armastusest, kui aga saaks hea naine. Ta tunneb leivatüki tunde, niisiis oskab ka tööd-rühmavast mehest lugu teha ja teda armastada.

Teda veeres kuldse rattana metsa taha, tummaks pöörd pöid tühjenes, orus ohkas vana, põdur udu.

Ja tumhed ladusid adrad vankritesse ja hakkasid juba kodu poole liikuma. Tee viis üle mäeseljaku.

Timofijevitš hüppas maha ja läks laialehise nisku juurde, mis näis õhtul rohekashallina. Tihedad mähised tõusmed tegid maaharija südame rõõmsaks.

«On tõusnud üles nagu igihali!»

«Hüürepärane nisku!» Stepan Kušnir, Sofia onu, kummutas maha. «Kui jõuaksime ainult ära oodata, kuni see nisku leiba saab!»

«Küllap jõuame,» ütles Polikarp Sergijenko kindlalt. «Mida, missugune maa see on!»

«Kiskus üles kastepisaraga kaetud niiske orase,» pani selle oma kuivale, kondisele peopesale ja ütles seda kaua nagu suurimat aaret.

«Tuleb lõikuseaeg ja vankrid hakkavad teel põrama...»

«Lapsed ei nuta siis enam näljast ja naise pea ei...»

«Mustadest kehvikumõtetest valutama,» ütles Polikarpi juurde astudes tasasel häälel.

Sergijenko tõstis imestunult pea.

«Kuidas sa mu mõtteid lugeda oskaid? Nii naisest,»

«Kui ka viljavankritest? Sa oled otsekohene mees,»

«Kuid inimesele ilma pilkamata läheneda...»

«Mida korda nägi Ivan Timofijevitš enda ees hoo-»

«August Polikarpi, mitte enam seda puudusest ja...»

alatoitlusest alandlikuks tehtud mehikest, kes oli olnud kogu küla naerualuseks ja kes püüdis ainult lohaka tudega oma rõõmutut elu ilustada.

Väsinult, kuid rahulikkude rõõmsate nägudega ühistumehed suitsud ette ja läksid vaikides kutsu Kodu lähedust tundes vehkisid higised hobused rõõmsalt sabaga ja jooksid traavi mööda kitsast põlluteel, millest kahel pool laius tuule käes tumenev kollektiivne nurm.

«Millele sa mõtled, Gritsko?» küsis Bondar taat. Ta oli juba ammu märganud, et poisi süda on raske, kuid ei tühtanud teda liigsete küsimustega, kuigi ta varem ajal Jugiina õnnetust peigmehest ka eemale ei hoidunud. «Sul on nähtavasti hobuseid vaja — köögiviljale tuleb ju üles künda ja kütet vedada.»

«On vaja, Ivan Timofjevitsš,» vastas Grigori taat kult.

Õhtuvaikuse saabudes valdas teda jälle rahutus.

Ta jättis hüvasti ja hakkas mööda pimedaid, tumeid käes kahisevaid köögiviljaaedu kodu poole lonkima, tundes veelgi teravamalt üksindust ja rahulolematust ka varem. Ega pannud ise tähelegi, kuidas ta kord Dmitro Goritsviti maja juurde sattus. Ta seisis kogu vaadates väikesesse ähmast kollast valgust vilkuvat aknasse. Ja teades, et Dmitro on praegu territoriaalse väe õppustel, lõi kõhklema, kuid otsustas lõpuks sisse astuda. Kummargile tõmbudes hüppas ta kerge üle aiamulgu. Aknast oli näha, kuidas Jugiina toas käisid särvis. Just praegu lükkas ta rätiku alt väljatulevad juukseid tagasi ja haaras uuesti noa.

Grigorile meenus, kuidas ta esmakordselt aralt ja kohmakalt Jugiinat kallistas ja kuidas viimane ta kätt vahelt välja lipsas.

Noormees avas ukse ja jäi lävele seisma.

«Ei oodanud?»

«Ei oodanud.» Jugiina kahvatas. Nuga kukkus ta käest kapsatünni, kopsatades peaga tumedalt põhja vastu.

Süüdlaselt naeratades hajutas Ševtšik pimeda pineva vaikuse.

«Tundsin su järele puudust ja tulin sind vaatama.»

«Vastas Jugiina ainult huultega. Tema nägu ei naeratus.»

«Kahvatut kõhna nägu teraselt silmitse-» Grigori korraga lõplikult, et neil päevil «pinnata Sofiaga abielluma. Ta iuba kahetses,» «tunud. Nende vahele oli tekkinud müür,» «mu ei saa murda, nagu ei saa eilset päeva»

«...»
«Publi elad, Jugiina?» küsis ta ainult selleks, et «...»
«...»
«... armastab sind?»

«Võta.»
«... otsustasin abielluda. Sinuga ei tulnud sel-»
«... välja...»

«... sellest, Grigori,» palus naine vaikselt.
«... nüüd, et kui Sofia Kušnir...»

«... tüdruk. Soovin sulle õnne, Grigori!»
«... veel mõned sõnad, ohkasid ja olid siis»
«... vaia.»

«... Jugiina. Anna andeks, et segasin. Aga»
«... süda nii...»

«...»
«... paistis, et Jugiina silmis helkisid pisa-»
«... see ainult valguse vastupeegeldus?»

«... püüdis ta naise käest kinni võtta, kuid Ju-»
«... tagasi ja sosistas vaikselt:

«... vaja, Gritsko! Ole hea, hoia Sofiat — tema on»
«...»

«... tades, kust küll Jugiina sellise arukuse on võt-»
«... Grigori ootamatult, et tal hakkas kergem.»
«... pole ühtigi nii hea elu... Õnne ei saa kätte»
«... see peab ise särama hakkama.»

«... jälle täis rahutust, pöördus ta kodu poole.

LX

«... õppused toimusid vana, pool-lagunenud,»
«... sissetungi ajal ehitatud kindluse juures.»
«... valendasid kasepuust barjäärid, mustendasid»

madalad, kuid laiad kraavid ja olid tõmmatud lühikeste telefoniliinid. Ratsaväelaste ees oli äsjalaasitud palkallee, mille kohal hõljusid vaevaltmärgatavalt kollased pikad pajuvitsad.

Oma rühmast eraldudes tõusis Dmitro kindlalt üle tele ja vaatas ootavalt rühmaülema poole, kes oli kõrgejalgse täkuga nagu kokku kasvanud.

Komandör viipas käega:

«Traavis marss!»

Dmitro ajas kannustades, kõike muud unustades hobuse jooksmas ega pööranud pilku postidelt. Kuulnud aetud hobune hakkas galopeerima ja ratsanik meelepahaga, et hobuse kabjalöökide se'gese segunes metalliheli, nagu oleks aeg-ajalt väikeste rünnakuga vastu alasit löödud — tagumised kabjad punasid vastu esimesi.

Valgetele postidele lähenedes ajas Dmitro enesest eemal sirgu ja haaras harjunud liigutusega mõõga tupsu. Teravalt vihisedes pimestas teras sinise välguna silma, löikas esimese vitsa põigiti läbi. Vits libises alla ja hetke posti kõrval ja kukkus siis kuivale maapinnale.

Dmitro vidukil silmad vaatasid teraselt parimast vasakule ning tema mõök löikas pilgule järgneda teise vitsa ühe vitsa teise järel. Iga löögiga üha rohkem tides raius Dmitro järjest raevukamalt, nagu oleks ta vitsa asemel ta ees seisnud tõeline vaenlane.

Kui hobune vabale teele jõudis, pistis Dmitro kätt käeliigutusega mõõga tuppe ja tera pimestav heide oli kustunud. Vetrui keha tõusis ja laskus galopeerimise alludes naudinguga sadulas. Rivisse tagasi pöördudes kuulis Goritsvit kadestavat sosinat:

«Raiub, kurat, nagu helbiks lusikaga suppi!»

«Kui säärase kätte satud, siis ei kasva su peakohale aeg enam kaelaga kokku.»

Pärast päevaseid harjutusi ja suplust kitsas kaitse põhjaga jõekeses ruttas Dmitro avarasse tuppale ja õpiti lõhkamisasjandust.

Tema juurde, tuli Varivon, torusse keeratud viiskäes.

«Ohoo, sina, tähendab, ei taha ka siin kellelegi kohta loovutada!»

«Kuidas ma ei loovuta,» vastas Goritsvit tõsiselt, «minu puust taburetile, mis lõhnas veel vaigust kuni...» «Ega siis Punaarmee leiba asjata sööda. Mis...»

«Tõsi, see tõsi,» nõustus Otšeret. «Sõjaasjandust õppida nii, et pea suitseb. Selleta me läbi ei saa. Ratsaväelased on sinu peale pahased.»

«Peale?» imestas Dmitro.

«Sinu peale,» kissitas Varivon kavalalt silmi.

«Miks siis kohe, et sõber teeb nalja.»

«Et sulle tühja juttu?»

«Tühja juttu siin enam! Meie eskadronis vahivad sinu peale viltu, Viktor Sniženko aga kõige enam.»

«Sina oled üks paremaid ratsutajaid ja lisaks...» «Suprunovka maaharimisühistu esimees.»

«Sina on ju hea sõjamees, hobusel istub nagu...» «Täpne ka muidu tubli poiss,» nõustus Dmitro, meenutades džiigitõrjimisrivaali närvilist, otsekui külmade kulmupuhmastega nägu.

«Kui sina aga paned talle jala ette.»

«Täpne, jahvata, küll isu kord otsa saab!»

«Täpne jahvata!» Tõmbasid otse teise inimese nina alla ära ja mängid nüüd veel süütut. Teame, et need hoid ja paremaid, aga ikka ainult lihtsalt...»

«Kui hobune poleks tal komistanud, siis oleks ka...» «Kui nühinna saanud. Ta raiub vahvalt — just nii vajalik!» astus Goritsvit suuremeelselt võistleja kaitsele.

«Nüüd keegi saab sammu pidada! Sul on ju...» «Kõrkehaaravad käed, et toovad kuu kah taevast...»

«Nüüd kuud just toovad, aga sinu lokkidest ei jää...» «Väikestki alles!»

«Täpne, see number ei lähe läbi — kiilaspäisena ei...» «Võimalina mind õuegi.» Tütarlast meenutades muu...» «Sina naost kohe teiseks.»

«Kuidas mastab kah sind?»

«Miks ei oska seda sulle isegi öelda. Tean ju küll, et...» «Mingi iludus ja vaene olen pealegi, kuid...» «Näe, kuidas õige paar kokku juhtus! Võtaksin...»

kas või oma südame seest ja annaksin tema kätte. Ja ka, mille eest seda teha!»

Ja mida innukamalt Varivon Vassilinast rääkis, enam süngestus Dmitro, mõeldes oma poolikule õnnele. Pühapäeval sõitsid sugulased kordusõppust külla.

Goritsvit ja Varivon ei oodanud kedagi. Pärast ennast teelähedase pärnapargi sügavusse, heitnud puu alla, rääkisid kodustest asjadest ja laotasid seltsi enda ette topograafilise kaardi ning hakkasid hõlpsa «legendi» uurima — oma kodukanti Podoljet detaleerima.

«Dmitro, kas sa kaardi järgi leiaksid tee? Ei ole ära, mis?» Varivon vaatas varjatud austusega sõpra, kes igal sammul teda parandas.

«Kaart — ja ära eksida? Noh, seda küll ei kunagi!»

«Aga kinniseotud silmadega?»

«See on juba teine asi...»

Puude vahelt tuli nähtavale päevnik.

«Otšeret, naine sõitis sulle külla!» hüüdis ta põlsemalt, pühkides lõbusalt päevitunud näolt higi.

«Meid sa juba haneks ei püüa, viltu lasksid, talidab,» vastas Varivon pilkavalt. «Kas sul tubakat on?»

«Mina räägin talle aiast, tema mulle aiaaugust. Ma sulle ütlen, et naine tuli, siis tähendab, et ta tuli.»

Varivon vaatas umbusklikult sõdurile otsa: ta viimati ei pilka teda selle «tähendab»-sõnaga. Pärast aga viskas enda murule pikali, naeratas laia avameelse naeratust ja «naissoole» vihjates kibrutas kelmikalt oma pakse kulme. Siiski küsis Varivon ettevaatlikult, kas ta ei ole ikka veel sisse kukkuda:

«Kuidas ta siis välja näeb?»

«Väikesekasvuline, mustade juustega. Pats nagu loom, kas, huuled nagu kirsid: tahad — söö ära, tahad — musita. Ainult vaata, et sa hambaid hellaks ei tee,» ütles Varivon punaarmeeelane heasüdamlikult.

«Kas Vassilina tuli tõesti?... Küll on aga tüdruk. Ega sa ometi ei valeta? Vaata ette, ma keeran su hõlpsalt kahekorra!»

«Mina olen teda kogu laagrist taga, ja see on nüüd minu kiiresti, nagu jalad võtavad, ja ära unusta!»

«Mõeldakse jagamast. Ta ootab sind valveputka all,» ütles Varivon pärast juba suremas.»

«Kargas üles ja pani jooksmas, Dmitro aga jooksis sügavalt kaardi kohale.»

«Lendas õnn inimesele sülle langes. Küll rõõm, et ta tahtmatu kadedusega...»

«Kui kaua aega, enne kui Varivon uuesti teeb sõda, väike kompsuke käes.»

«Mina, tahendab, tuli. Mõelda ainult! Söö piru-» Dmitro, tema ise küpsetas,» pakkus ta pakikest.

«Küll on maitvad, eluilmaski pole midagi nii maitvat! Arvad, et ma valetan?»

«Tead, ma valetan!»

«Tead, ma saatsin teda ja küsisin rist-»

«Tead, Vassilina, mille eest sa mind armastama saatsid?»

«Tead?» Ta vaatas mulle otsa nii, nagu ainult tema...»

«Tahab, ja vastas: «Sellepärast, et sa nii paha ja...»

«Tahab.» Ma hakkasin naerma, siis hakkas ka tema...»

«Tahab meie mõlemad. Ei, mis sa mulle ka ei räägiks,»

«Tahab on suur asi. Siamaani polnud mul sellest...»

«Tahab aga... Ah, kui pääseks ainult vaesusest...»

«Tahab mäeseljakuks hea saagi! Talvel aga hakkab...»

«Tahab kauma. Ühistu hobused on head ja nendega...»

«Tahab kena kopika teenida. Ah jah, kas tead uudist?»

«Tahab ühele mõisteti kohut!»

«Tahab pärast mäeseljakuks?»

«Tahab kes pandi vangi, kes saadeti paranduslikele töö-»

«Tahab ainult Vartšukid tulid puhtalt välja.»

«Tahab Nad on mustad nagu pori.»

«Tahab meenus järsku Otšeretile. «Külas on kuulu-»

«Tahab lastud, kuid sina, tähendab, ära seda eriti usu.»

«Tahab keeled küll kokku ei keeruta!»

«Tahab... kuulujutt?» muutus Dmitro valvsaks.

«Tahab, sinu baromeeter juba langebki. Ma ju...»

«Tahab, et meil külas keerutavad mõned keelega...»

«Tahab sabaga. Räägivad, tähendab, et Grigori olevat...»

«Tahab Jugiina pool käinud... Noh, võib-olla et...»

«Tahab Aga sa ju ise tead, missugune Jugiina on...»

«Tahab takerdus, piieldes sõbra poole.»

See ajas end istuli, näost valgem kui kriit, auku tema mustades silmades süttisid kurjad tulukesed. Huuled tõmblesid, ninasõõrmed värelesid, tihedad ja mud olid kokku kistud. Hetkeks kattis ta nagu poole käega silmad, siis aga hüppas hooga püsti ja veretol huuled sosistasid ainsa sõna:

«Tapan!»

«Kelle siis, veidrik inimene?» püüdis Varivon rahustada, kuid võpatas tahtmatult, kuuldes, milles vihkamise jõud kõlas Dmitro hääles.

«Mõlemad,» vastas viimane, vaadates üle sõbra.

«Mis sa nüüd nii marru lähed? Mingi koer keerutale kokku, tema juba sisiseb nagu isahani. Kas sa küla lobasuid ei tunne? Kui midagi head on, ütle sulle ainult mokaotsast, kui aga on midagi kahtlast kannavad selle üle maailma laiali. Inimesel pole mul veel mõtteski, kui nemad juba igasugust lora kokkuavad, nagu see saksa parun, kellest sa mulle muhujuttu jutustasid...»

«Mine, ära kiusa mu südant, muidu saad sinapi ootajao.»

«Sa oled ju püstihull!»

«Küll ma sulle näitan «hullu»!» Ja Dmitro varustat rusikaga nagu mõõgaga läbi õhu.

Kuid Varivon kargas õigel ajal kõrvale ja läks kaudu des laagrisse.

Dmitro tahtis talle järgneda, aga lõi vaaruma.

«Näed, mis võib juhtuda. Tapan nad mõlemad. Ja mu päriku mind kas või põrgu.»

Ta jooksis eskadroni komandöri otsima, et kogu mineku luba küsida. Kuid komandör oli kuhugi sõitnud, homseks aga olid manöövrid määratud ja mu õnnestunudki tal küllasse minna.

Vihast pimestatud Dmitro otse kõhnenes, ta tumenes, sisselangenud silmad aga tundusid kord loo paistmatuina, kord süttisid äkki nagu kaks lampi

LXI

«... juurest jäi veel pool teed metsani, kus varjas «vaenlane».

... kohal seisis tuhm päike, üle põldude laius ... piimana orgudesse ja jäärakuisse. Tume- ... kõrrepõllul roosatas niiske ämblikuvõrk ... talitud kastepärlikestega. Selle avaruse kohal ... kollakasroheline lainena pikki maantee äärt ... pärnad, kadudes reas tumeda metsa poole ... jooksid ühtlases rütmis mööda kuiva teed. ... oklaavides kajasid vastu märjad lohud ja ... nagu raud teekühmud, millele jäid hoburau- ... jalgede poolrõngad.

... lahenedes pööras Dmitro hobuse vasakule, ... kattanud teeveerele ja sõitis kahte ritta istu- ... pärnade varjus. Puud kaitsesid teda «vaenlase» ... sest. Seda mõistis ka Viktor Snizenko ja pöö- ... nuti teeveerele. Puude muustrilised varjud jooksid ... päikeselaikudega kiiresti hobuse tugeval ... kaelal ja läigatasid heledate laternakestena ... sinistes siimades.

... kaugusse vahtides ei unustanud Dmitro oma ... mässis teda nagu ämblikuvõrk mähib kõrre- ... küla naerualuseks, purustada oma süda. ... parast?...» Kui talle oleks öeldud, et kogu ... andus põles tuhaks või et naine suri ära, ka ... ta nii piinelnud nagu praegu, kus ta nimi, ... astus on porri tallatud...

... muutnud ennast valitseda.

... lükkusid mõned jalakäijad, pöörasid mööda kaks ... hakkas otse metsa ääres paistma kellegi ... Ja äkki tundis Dmitro Grigori Ševtšiku ära. ... pööras jõulise käeliigutusega hobuse maan- ... luhutas galopis edasi.

... vanes nagu kaks kallast vasakule ja paremale, ... kapaku kiirenedes, hakkas ta vastu võtma ... jalgede täpilisi rõngaid. Kõhjad undasid ja heli- ... lõhnav sadul krigises. Ratsaniku rinnas pakit- ... talutu süda.

... Grori jäi hetkeks seisma ja tupest tõmmatud mõõga

helesinine helk pimestas ta silmi. Ta märkas Dmitro vihasest moonutatud nägu. Järsku kõike taibates lõi korraks kätega nagu linn tiibadega, keeras ümber ja pani metsa poole jooksmas. Tagant olid hästi näha muutunud juukselokid, jooksa kuklas, tugev kael, ümber abaluud, esimesed selgroolülid, mis teravalt sügav kumerdusid.

Gritsko seljale tuli higi, sargile tekkis suur tüme laik. «Nõrgake oled, nõrgake!» mõtles Dmitro, lähenedes vihatud kogule.

Jalustele püsti tõustes kergitas ta juba mõõka, samal hetkel kuulis tagant kapjade tüminat ja Snizenko häält:

«Goritsvit, oled sa hulluks läinud?»

«Ei ole hulluks läinud,» vastas Dmitro mõtte.

Viktori järsud sõnad jahutasid veidi tema raevu ja ta pööras siiski hobuse Grigorist vasakule, et mitte minna mitte üle ratsu kaela, vaid selle kõrvalt. Gritsko tundis juba enda taga rasket hingamist. Mõistes, et ta jõuab metsani joosta, pöördus ta korraks järsult poole, kõrge teeserva poole, kust paistsid purustatud pärnade juured. Haaranud mõlema käega juurtepunkti tihedest kinni, hüppas ta järsakusse ja jooksis metsa poole. Dmitro ratsu tõusis küünlana tagujalgadele, kuuldes hüpanud järsakusse, vaid peatus teeserval.

Samal ajal haarasid Dmitro ümbert kinni tugevad käed. Ta sikutas, aga ei suutnud ennast lahti rabeleda.

«Miks sa marru läksid?» Pingutusest kaamend Viktor Snizenko Dmitrole pärani silmi otsa vahtides. Snizenko kõrgel laubal tuksles püstine sooneke.

Ševtšik kadus metsa, aga varsti kostis seal vihanne hääl:

«Kurat oled! Maanteeröövel! Tungisid rahulatu inimesele kallale. Oleks mul ka sõjariist, siis veel võtaksime, kes üle on. Kuulsid laimujutte ja kaotad pea... Sinu iseloomu mul siiski ei ole.»

«Räägi sa veel!» sisistas Dmitro, aga Ševtšiku viimased sõnad vaigistasid tema viha ja ergutasid lootustavakest: «Võib-olla ei ole tööpoolest midagi juhtunud.»

«Miks sa marru läksid?» kordas Snizenko oma hääle must.

«Miks sa üht külameest veidi õpetada.»

«Kas sa ei seeliku pärast?»

«Mina siis muud!»

«Sa oled ikka asjamees, ütlen sulle. Kui sind ei voodata, siis paistad hariliku inimese moodi, kui lähemale, siis näed, et sul on hullem iseloom kui hobusel.»

«Kas sa on ka see küllalt hea.»

Vastas Snizenko pilkavalt. «Talupojahing tuli talle. «Peaasi, et ainult minul hea oleks!» Kas sa arvad, mis sellest «peasjast» välja kasvab? Miks sa ei räägi?»

«Kas sa pean sulle kõnet pidama või? Inimese süda ei saa minemas, sina aga...»

«Tuleb. See tuleb ainult kasuks. Võib-olla ei halvad juuredki. Needsamad, mis takistavad maailma nägemast.»

«Kas sa räägid?»

«Mistahes. Siis ehk hakkad võib-olla vähem oma pärast muretsema ja tuletad rohkem «meie omi» meelde.»

«Kas sa mind pead?» hüüdis Dmitro punastades.

«Kas sa pole juba kõreke minu higiga niisutatud. Minu leib juba kurku kinni ei jää, selles pole midagi tühjast, mis oleks valega kätte saadud!»

«Ma ei teadnudki, et sa nii jutukas oled. Seda ma ei tea hästi, isegi ilusasti. Kuid oma ninast kaugel ei ole ki ei näe.»

«Kas sa ei muud Goritsvit otse klammerdus silmadega oma kaela e naku.»

«Kas sa mind vahid? Ega sina üksi saa öelda, et «minu higiga niisutatud». Vaata ette, et su higi porist ei muutuks, kui sa ennast oma taraga meie elust eraldad. Siis hakkad ussitama nagu umb- ja peenral. Sa uhkustad oma murede ja oma jõu vastu. Lasti töötada on auasi. Kuid meile sinuga on selge.»

«Sa võitsid mind võistlustel. Kas sa arvad, et sa oleks kade? Ei ole. Muuseas, minu hobune ei ole ka kade, nii et ära sa ühtigi uhkeks mine.»

«Kas sa ei ole ka kade?»

«Kas sa löhkamistöid õppima hakkasid, siis ma rõõ-»

mustasin. Mõtlesin, et oled taibukas mees. Ütle mulle, miks sõjaasjendus sulle nii väga meeldib?»

«Kes ma siis sinu arvates olen, kas pime muld või hakkas Dmitro vihaselt raakima. «Kas ma ei näe, et palju usse meie riigi peale sisiseb? Ega Chamberlain Läänes ainuke ole. Seepärast on kolmerublalise kummi mine eskadrilli «Meie Vastus Chamberlainile» jätetud ainult tilk vett merre. Ükski hea onu juba minu raak sõdima ei hakka. Ja ka mina ei ole mitte nagu see tühine sõdur muinasjutust, kelle kala alla neelas ja kes ei pööranud tagasi. Mind neelates võib ka lämbuda. Ma ei ole sulle öelda, kuidas Bogun võitles, ma pole seda näinud, aga kui minu parem käsi läbi raiutaks, siis suudan ka ka vasakuga mõõka hoida. Oma võimu eest olen ma valmis kas või... Ah, mis sinuga ilmaaegu raakata! Nagunii sa minust aru ei saa...»

«Küll ma saan! Tahan ainult, et sa kõiges muud niisugune oleksid. Vaata sügavamale ellu. Sa võid veel suuri asju korda saata...»

«Ülespoole ma trügida ei taha. Minu töö on vahepeel — tuleb ainult künda ja külvata. Olen ainult tööline inimene ja rohkem midagi.»

«Tuim nagu puupakk, üksiktalupoeg. Nüüd me peame hakkama maa peremeesteks. Said aru — peremeesteks? Et anda oma riigile kogu jõud, anne ja terv süda. Pole mõtet vaielda — meile võidakse tööpoole kallale tulla, aga me võitleme juba praegugi. Võitleme kogu oma majanduse sotsialistlikuks muutmise eest. Selleta me elada ei saa, ega suuda ka seda hoida, mis revolutsioon meile andis. Kui sina aga oma kromi sabast kinni hoiad, siis ajavad tšemberlenid meid ja meie lapsi veel hullemasse orjusse kui omal ajal tata lased. Kas sa näed, mis maal toimub? Kuidas me elame, kasvame, oma tööstust arendame, kuidas tööriistade klass aitab meil, talupoegadel, jahule tõusta? Kuidas külad ühistud ja kolhoosid kasvavad? Kas sa saad sellest aru, kuidas partei meid helge elu poole juhib? Selles on kogu meie tulevik. Ja ka sinu tulevik. Ja sinu koht elus on siin, meie kõrval. Näe, kuidas Varivõõ Otšeret on sellel uuel teel ilma igasuguse võistlusega sinust ette jõudnud. Kuuled?»

«Tahen Ega ma kõrvu kinni ei toppinud.»

«Tahen välja, et toppisid. Ütlesid ju ise: «Tavaline ülespoole trügida ei taha...» Aga kulaku- ja kukuvõsuke, eilne bandiit ja natsionalist kasu- ja kahju ei taha. Need sõnad on neile meest magu- ja hingevalvavad nagu prussakad, et leida midagi saaks pageda. Mõistad?»

«Ma ei ole selle üle mõelnud.»

«Kas olnud? Aga mõtle! Ega sa enam väike ole.»

«Ma ei ole tsimees esimees,» raporteeris Dmitro pilguga, «see pilge tundus tehtuna.»

«Tahes ta Viktori kõrval «salajasel eelpostil» seista. Nende selja taga metsas puhkas laager. Eespool ei puud. Vaevaga sõnu valides tegi Viktor nende kokkuvõtte.»

«Ma pole sinu Jugiinat näinud. Aga Otšereti jutustusest on sinu enda sõnadest teen ma järelduse, et teda ei ole enam usaldada, kui sina seda teed. Ja keda siis usaldada kui mitte kõige lähedasemat inimest? Kui ta ei ole või lobalõug laskis rämpse sõnakese lendu, siis on lähed juba üleni keema... Nii on ka vaenlasel võetud õnge võtta ja kõigi omastega tülli ajada... Kui talle siis vähemalt kirigi ja räägi kõik südamest, kirjutagi, veel enne hommikusööki.»

«Kas sa aga tööpoolest Gritskoga ringi ajab?»

«Tahab nagu uskuda... Aga noh, kui see nii on, siis ei ole enese ega tema elu... Ainult et seda ei võid teha mu sõnu meeles — ei või olla!...»

«Kui näris Dmitro ära terve keemilise pliiatsi, istudes naisele saadetava kirja kohal. Kuid ta ei tundnud miski õigeid sõnu ja kiri tuli lühike ning kuri:»

«Ma on jõudnud sinu kohta halvad jutud. Ma ei taha ja ei usu ka. Kui Ševtšik on sinu pea uuesti ajanud, siis kisun su oma südamest juurtega välja. Parema ära tule siis minu silme alla. See on halb mõlemale. Oh, Jugiina, tunnen suurt piina! Ma tahan sind ikka rohkem, aga sinule on see nähtavalt kõik. Ole terve, mu valu ja lootus...»

Dmitro luges kirja veel kord üle ja kuigi see talle ei meeldis, saatis ta selle siiski ära.

Koju pöörduti vaikides. Tuul tõstis üles tolma ja kuivi lehti, sahises summutatult raagus okstel teemaantee kohal, sööstis põllule ja lendas jõulistel tihedel küla poole. Hakkasid paistma aiad ning taulibaasid tipud. Peenike sügisvihm külvas otsekui mooniseemneid kaela ja pintsakukärvadel särasid imepisikesed plüüdid.

Värvon vaatas altkulmu seltsimehe poole, sülitades aeg-ajalt vihaselt tumedaks tõmbunud teele.

«Ehk lülitaksid kolmanda käigu teise peale ümber? Kihutad, nagu oleks sind ketist lahti lastud. Põletad kogu oma sisikonna ilma bensiniita läbi!»

Goritsvit ei vaadanud tagasi.

«Kolgib läbi, põrguline. Asja ees, teist taga taob nali terahva vigaseks. On aga saatust inimesele iseloomu muutnud, võtku sind see ja teine!»

Värvon mõistis, et torm on tulemas, ja püüdis, kui kaudselt, sõpra kõnelema panna. Kuid sellest ei tulnud midagi välja. Lõpuks, koduküla lähedal, asus ta otseselt heselt asja juurde:

«Dmitro!»

«Noh, mis sa tahad?» küsis see ebasõbralikult.

«Ära põrnitse mind nagu hiir tangutera. Kas ma saan tähendada, sulle enam sõber ei olegi või?»

«Ah, ära jahvata...»

«Sina aga ära joni! Ma tahan Jugiinast rääkida.»

«Mis sul temast rääkida on?»

«Kuidas — mis? Kas ma olen tema tädipoeg või mõni väravapost? Sa heida igasugune rämps peast välja ja siis näed kohe, et ruumi jääb rohkem! Seesugune nagu Jugiina ei viska ennast kellelegi kaela.»

«Seda näen ma varsti ise.»

«Kuidas?»

«Esimesest pilgust.»

«Ausõna?»

«Ausõna.»

«Kui nii, siis olen ma rahulik. Minu sugulane pole kunagi midagi halba teinud ega teegi. Lähen nüüd julgelt oma Vassilina juurde. Tulge Jugiinaga meid pulma.»

«Lõpetan, tuleme.» vastas Dmitro ükskõikselt ega vaadanud oma teekaaslase poolegi.

«Nüüd tulul vaiksemaks jäänud. Huvasti öeldes, teie teineteisest ja Dmitro läks sammu aeg-ajalt kodu poole.

«Nügu ei oska valetada,» mõtles ta, «ta pole tõrjend, kes... Aga võib-olla ei elagi ta enam kodu juures.»

«Kui sa ei saa Dmitro emaga kokku. Dokia märkas, et poeg on endast väljas, ja tema silmades välga-ksid hirmulme.»

«Kui lehvast, pojake!»

«Ema,» lausus see hajameelselt ja läks täre- poole.

«Kas ta on?» Ema pani tal tee eest kinni.

«Tõesti!»

«Kui lükkas Dokia kõrvale, astus lävele ega kuul-
dud, mida ema räägib. Kahe tugeva tõmbega
väljalt võõruse-, siis toaukse lahti ning jäi
välja.»

«Kui poolhämär ja puhas. Nurgas seisvast rukki-
lehtis kogu ruumis kaua seisnud vilja hõngu,
mida, et kaunis suvi on kaugel seljataga. Jugiina
tõusis mehe sisse astudes peadki üles. Madalalt
väljastatud rätik varjas tema nägu.»

«Dmitro ei mäletanud, kui kaua nad niiviisi teineteise
vaatasid. Jugiina tõstis äkki oma ebatavaliselt
valhvatu näo üles ja mehele vaatasid vastu tema
hõhesed silmad. Need vaatasid mitte hirmu, palve
hõlvusega, vaid sügava-sügava etteheitega, isegi
hõlvusega. Ja suurte silmade nurkades särasid nutmata
nõud puhtad pisarad.»

«Dmitro hakkas häbi enda pärast, oma metsiku raevu
pärast. Grigorile kallaletungimise pärast. Ta ei suut-
nud silma vaadata, aga tundis juba, kuidas ta
põlvast raskusest vabaneb.»

«Kas siis niiviisi meest vastu võetakse?» hakkas ta
hõlvusest rääkima. «Viinaklaasi laual ei ole, toit on
valmis. Või pole sa seda üldse keema pannudki? Lai-
valvust jäänud?» Ta naeratas sõbralikult ja süüdlaselt.
«Kui, kes oli valmistunud kõige halvema vastu, ei

suutnud pisaraid tagasi hoida. Dmitro muutus talu mapilk sada korda kallimaks ja lähedasemaks. Nüüd sööstis ta mehe juurde ja kaelustas teda.

«Dmitro, kallis!...»

Ta surus oma pea mehe laiale rinnale. Jugiina mõistnud veel kõike, mis oli juhtunud, hirm kiskus ta südant kokku, kuid ta teadis juba, et Dmitro, kes Dmitro on temast lahutamatu, et ilma Dmitrota ei ole ta süda tühjaks nagu rapsitud viljapea.

Ja see ei üllatanud, vaid rõõmustas teda, kuigi alles hiljuti oli ennast Dmitro kõrval tundnud juurde rase tühja viljapeana. Mehe tugevate hellitavate puudutus täitis kogu ta olemuse ääreni armastuse nagu naise olemuse, kes esmakordselt tunneb rõõmu.

Ta tõmbus tagasi, et mehele otsa vaadata, ja muutis häälestusega selle silmanurkades niisket, õnneliku läiget.

«Dmitro, minu Dmitro...» kinnitas Jugiina, surudes end ta vastu.

«Mis on, kallis?»

Dmitro tõstis naise kätele ja hakkas teda suudelda. Ema vaatas neid imestusega lävelt ja läks erutunud tasahilju võõrusesse.

«Leppisidki kokku. Nüüd hakkab nende elu korda minema.»

Ta sulges ukse. Poja ja minia kujud seisid veel meel hetk ta silme ees. Siis mõtles ema ohates:

«Ei, niiviisi Timofi oma Dokiati küll ial ei hellita nud...»

TEINE JAGU

ELU POLE LAPSEMÄNG

I

tembris, kui taliviljaorased õhtuti ja hommikuti kühklesid. Karused on, lendavad viimased rändlinnud unne ja noored hundipojad jätavad maha reostatud kodu. Sel aastaajal nägi metsavaht Miron võrgu tihtilugu soodes Gnat Fesjuki. Süngena süngene sajuilm astus Fesjuk ettevaatlikult ja hoolikalt punakais künnapuukoorest viiskudes — ta ei tunnustanud ta saapaid. Ta hulkus metsades, ei võtnud ial osa ajujahtidest, isegi loomahajamisest. Muide puurisid tema aukuvajutused kõige metsikumadki maastikud läbi ja harva saagita koju. Ent sel sügisel polnud Gnati õnne, ja mitte sellepärast, et soodes või maas kasvanud jõekallastel oleks jahiloomi vähe olnud.

Tal suri tal just Issanda muutmise püha eel. See juhtus täiesti ootamatult ja tema surm oli

ta vedasid öösel põllult vihke. Sõlgpuu abil tugev kokkukõidetud kõrget koormat toetas ühelt poolt Domahha, teiselt poolt Domahha kätega. Tol päeval tõus juba hommikust peale aeglaselt, mitte kiirelt, ja see ajas marru Gnati, kes niikuinii tõus kõige ja kõigi peale.

«Miks sa vigurdad?» käreatas ta põlglikult, kui nägi, kuidas Domahha, seelikusaba vöö vahel ja toored vihu-
võel seljas, seisab äsjakõidetud vihu juures kauem vahele ja kuulatab mingi linna siutsumist.

Aga naine ei vihastanud, vaid puudutas heastunud kult naeratades oma tüsenenud pihta.

«Laps palub puhkust.»

«Millal see laps alles tuleb, aga sina pead juba lat püha!» Gnat lõi põlglikult käega, sülitas pihku ja kuivaks tõmbunud nisu niitma, mis praksus vikati nagu sädemeid pildudes.

Domahha tõmbus haledalt kõverasse ja kummasid jälle niidetud vihu kohale, sellal kui Gnat mõeldes laitva pilguga ja mõtles, et kui naine jät kuuendal kuul nii järe on, mis siis veel edaspidi saab... Mitte ei ole nii nagu teistel, et viimase poe vani pole kõhtu näha. Selleski pole temal, Gnat, õnne.

Ehkki Gnatil ei tarvitsenud saatuse üle nurelda, piinles ta oma südames alatasa. Ta oli abiellunud, naise oli soovinud — mitte armsamaga, vaid kaasavaraga. Litõnetsi asulas oli ta leidnud jõuka talumehe juure lihtsa, pleekinud kulmude ja pelglike silmadega naise, saanud inimeste kaudu teada, et vanemad annavad sellele kaasavaraks kaks tiinu maad ja lehma, ning oli ilma oma vanematelt nõusolekut küsimata, saanud kohale tulikavalad isamehed, et lehma asemel häärjaid välja kaubelda. Domahha vanemad ei pannud kaasa vastu ja isamehed tõid peigmehele rõõmustava teate rikkusest — aga see tõmbus veel süngemaks ja lõi kogu mõrsja tütarlapseaus kahtlema: kui vanemad kaasavara pärast ei tingi, siis peab kuskil ikka mingi salajane peitus peituma.

Aga Gnat muretses asjatult — ta lihtsalt ei aimanud et talle on abiks tema vanemate hea nimi. Pärast poe maööd oli ta meel ühe päeva rõõmsam, aga siis võttis temas taas võimust kadedus nende peale, kes olid rikkamad, ja igatsus Marta järele. Temast käis läbi, kui ta gus, et Safron oli andnud mõrsja kaasavarana Liferile kaks tiinu maad ja lehma. Niisuguse kaasavara juures oleks Gnat ise Martaga abiellunud, võtaks tühi naine Domahha häärjad! Aga mis tehtud, see tehtud, ja aeglaselt nagu häärjad hakkasid venima tema päevad, pilgud täis tööd ja ühtesid ning neidsamu mõtteid — rahatunimise mõtteid.

...saavutamiseks haaras ta kõigest kinni: spetsiaalloomadega, sõitis talvel moldaavia ploomide ja pinnidega suurtesse linnadesse, töötles salaja metsa, külvas kahasse, aga see tõmmud rahanälga kustutada, sest võimud jälgisid iga ettevõtet ja aina katkusid tal sulgi tiibadest. Kui tuli tal mõni päev istuda. Soolaputka ajas kaubitsemisist ära ja vihavimma varjates asus tegelema maaga ning oma härgadega. Ja varjuna talle tema sõnakehv mõistlik naine, kes mingil pool põhjusel oma meest armastas.

...pole naist enam, kaasatoodud varanduse juureski teda surm. Käänulisel nõlvakul, mis teetamisel viis, kargasid häärjad äkki ehmudes kõrvale. Kas need järsku teele langenud varjud, kui kuu tagant välja vulpsatas, või häiris öökulli kisa. Häärjad pörkasid kõrvale ja koorem kaldus Gnat surus kõigest jõust hangule ja hüüdis hädalt, et see teiselt poolt vastu hoiaks. Ent oli juba — pajude latvu lõhkudes kerkis raske koor ja raksatas maha, vihkude alt aga kostis met-

...nagi veel, kuidas püstiaetud rattad keerlema hakkasid, kuulis otsekui maa alt tulevat summutatud hääle, mis pooksis meeleheites teisele poole koormat. Aga pool ei näinud ta naist, ainult tema valge peadest paistis haledalt vihkude alt välja ja sellele nähtud kollane kõrreke. Ja siin nüüd kahetses Gnat ommakordselt, et tegi alati kõike hoolega ja ostis alati tugevat kaupa. Isegi kõis sõlgpuul oli tal järele jäänud ega katkenud, kui koorem ümber läks. Väris keldas ta kaua kõiega, mis oli pingul nagu pilli — kui sõlgpuu eemale pörkas, kui poolteist tal vihke kerkisid ning laiaili valgusid, tormas ta nende alt naist otsima.

...varandusest muljutuna lamas ta kohmakalt, karmimurtuna ja tema verine nägu oli vihkude otsekui hirmsatest rõugetest lõhestatud. Mees ta kätele, surus pea tema rinna vastu, aga kuulis et mitte südame kohal, vaid madalamal. Nähtavasti lapsuke viivukese kauem kui ema. Ja kuigi Gnatil

oli juba kolmeaastane poeg, tundis ta alles sel hõlts end isana, tundis, kuivõrd ta oma lähedaste ees suudlane on, ja see kahekordne surm pani tema tugeva kela vankurna nagu rohukõrrekese. Ta suutis vaevalt talu püsida, vaatas nürimeelselt poolikule kuule, raskete härgadele, kes ükskõiksest mäletsesid, ja viis oma lüme mähha — oma nukra saatuse — tema vanemate juurde, kelle pool ta ei olnud pulmapäevast saadik kordagi käinud.

Pärast matuseid võtsid vanaisa ja vanaema väikesed Justimko enda juurde. Gnat jäi üksi maja pidama, kuigi ta mõneks ajaks oli selle vastu huvi ja armastuse kaotanud. Esmakordselt panid tal pooleteramehed tõnviha kokku, esmakordselt kündsid kesa palgatud hobused, ja enam kui üks kord tabas ta end adra kohal kummardudes mõttelt, et praegugi kõnnib tema nende härgade kõrval. Naine tuletas ennast meelde ka siis, kui Gnat koodiga tööle asus. Kord lõi ta koodinuiaga tugevasti vihusidemele, ja äkki tuli kõrretüüdel nahtav pruunikas hüübinud jälg — kadunukese veri. Hirmu viskas Gnat koodi käest, pöördus tagasi tarre, võttis nalt püssi ja läks esmakordselt nii vara metsa, kottima...

Kord kohtas ta tammikus Martat. Noor naine pidi oma väikese tütre kõrgele haakoorma otsas ja juba väsinud, üleni kihulastega kaetud hobuseid. Ta silmitses kaastundlikult Gnatti, hüppas koorma otsast alla, astis Fesjuki juurde ja taas nägi mees neid ettekujutamatu lohuke si kulmude kohal. Naise tasane hää lüvatas hõlts daste vihmaniredena, kustutas valutava hinge piina, soojade mesilastena lendasid tema huultelt õrnad sõnad mis viisid Gnati tagasi nende kuupaisteliste õhtute juurde, mil ta iseteadva üleolekuga tütarlapse ilu vaatas ja lootis teda oma jõukusega õnnestada. Marta su nanes praegugi enam tütarlapsega kui naise, annul poisid olid laiaks vajunud, jalad suuremaks muutunud sest ta kandis saapaid vaid pärast jumalaema kaitmise päeva ja suurtel pühadel — vokka tallates polnud just kerge kopikat koguda.

Kui nad metsaserval teineteisele hüvastijätuks laandsid, ütles Marta:

„...poega saad, Gnat, siis astu korreks tädi Darka juurde. Sinu Domahha andis mulle juba kevadel kinnituse pleegitada. Nii ei jõudnudki vaeseke kellest sarki õmmelda...“

„...hull, ma astun sisse, Marta!“ Gnat noogutas ja pöördus ümber ja läks ikka niisama ettevaatlikult kottide poole, sest ta kavatses lümdude õhtusel kottide mõne pardi lasta.

Kõik aega hiljem astus Gnat õhtusest metsast Darka tarre. Pikana, süngena jäi ta lavelle seisma ja ta klaasita lambi valgusel Darkat, Martat, Nii- ja kottide peitis end ehmunult ema selja taha, ja ta naeratas ja viskas hooletult pingi alla neli kottid.

„...pruukostiks.“
Ta kutsuti õhtust sööma, ta ei ütelnud ära, aga ta istuti nagu peiedel; isegi lobiseja Darka ei andnud kilt otsast kinni hakata, et jutulõnga jooksmas kottide nurgast oli Gnati hea Marta nägu vaadatud. Ta uuriski seda tähelepanelikult ning tema kottide seelikus silmades tärkas mingi kavatsus. Päikese lootuseoki võttis Marta kirstust tüki peenikest kottid ja andis selle Gnatile.

„...palju ma sulle võlgnen?“ küsis see silmi tõstes kottide otsa vaadates.

„...pütt see on? Midagi pole vaja, Gnat.“

„...mi? Oled rikkaks läinud?“

„...ole rikkaks läinud, aga sinu käest ei taha midagi võtta.“

„...siis toon vähemalt lapsele maiustust. Aitäh töö eest.“

„...saatis teda eeskoja läveni ja hüvasti jättes Gnati.“

„...miks sa Liferilt oma kahte tiinu tagasi ei toon?“
„...on ju sinu kaasavara. Milleks temale kinkida, kui sa pole põllul leiba teenida, selle asemel et voki taga kottid.“

„...aga ta see maa nahka!“ pahvatas noor naine piinul. „Ma ei taha ja kardangi seda ussipesa puududa.“

„...kardad?“ muigas Gnat virilalt.

«Kardan ja mul on vastik.»

«Tahad, ma aitan sind? Leian nende jaoks niisuguse sõna, et nad pikema jututa sinu põllu tagasi annavad. Ta liigutas püssi.

«Pole vaja, Gnat!» võpatas Marta. «Ma olen nii õnnelik, et sellest põrgust pääsesin.»

«See on ju maa, Marta.»

«Nendelt ei taha ma maadki.»

«Noh, siis ei hakka ma vägisi peale käima. Tahtis ju sulle head.»

Gnat tõmbus tusaseks, pani käe noore naise õlale, vaatas talle silma ja läks siis värava poole, ise mõeldes ning imestades: kuidas võib oma maast mitte hoolida? Sest mis on inimene ilma maata? Aga noh, mis naise käest nõuad! Ei nende mõistus neid maailma ära jaga.

Ja järgnevail päevadel pöördusid tema mõtted veel korduvalt nende tiinude ja Marta juurde tagasi.

Nädala kahe pärast sai ta viljakokkuostupunkti Dmitro Goritsvitiga kokku. Nad aitasid teineteisel vilja kotte tühjendada, said kviitungid, sõitsid kodu poole. Metsas lasksid hobuseid puhata, ilma neid lahti rakendada, ripsisid metsõunapuult õunu maha, imestades nende suuruse üle, ajasid juttu sellest, et tänavu on viljavarumisega raskem, ja äkki esitas Gnat hämmeldanud nägu krimpsutades küsimuse:

«Dmitro, kas võid mulle ühe... örna küsimuse kohtausalt tõtt ütelda? Nagu vend vennale?» Ta vaatas Dmitrot sügavate hõõgivate silmadega, milles helkis pingeline ootus ja lootus.

«Mis küsimus see siis on?» imestas Goritsvit. Tal polnud niisugust vendlust mõtteski.

«Niil... Üks asi piinab mind.»

«Noh, räägi!»

«Kunagi meeldis meile mõlemale üks ja seesama tüdruk, Dmitro, ja kummalgi polnud õnne...»

«Sa räägid Martast?» muutus ka Dmitro tähelepanekuks.

«Martast.»

«Noh, mis sind siis vaevab?»

Ja siis lausus Gnat peaaegu oiates:

«Mulle nagu pihil: kas oled temaga maganud? on hirmsasti vaja seda teada...»

Dmitro liigestus, aga sai samas enesevalitsemise talle meenus Domahha surm. Ja Gnatist ära-vaadati lausus ta:

«Küll sa oled rumal, lausa puu ja pakk!»

«Kui meist on omamoodi rumal ja omamoodi loomus Gnat, pea norgus, ja hakkas hobuste poole

II

Denisside ja spioonide pesades, ilusates salajaste kinniste jaoks määratud kotedžites ja välismaise sõjaseaduse rangetes hoonetes vallutas endale õõ varjus Deniss Barabolja. Ta tahtis vähemalt vanas easki kinnituse pailapseks, maitsta kuulsust, rahulikult elada süüa oma leiba kas siis omaenda ukraina või maalilises šveitsi villas — sel juhul, kui ta ei kapriisi tõttu ei peaks saama ministriks uues valitsuses, kuulugu see siis Suur-Poola föderaalkoosseisu või olgu loodud raudse kantsleri kabineti poolt.

Deniss Barabolja unistas Barabolja juba siis, kui ta ühe päevi tema ekstsellentsi pan hetmani kantslerina, tookord, kui Vassilenko oma tohutu laia-ala alamaataman-ministriks sai. Ent hiljem jäi Deniss Barabolja udusesse tähte, ja see juhtis teda aja-ajalt ühele või teisele ofensiivseksioonidesse, püha Sofia kirikule, kus loodi Tšepilko «valitsus», Hoolimata, mis hiljem pidi saama Tsupkomi tegevus-koosseis, vanasse maalilisse Lvovi ja tumedasse massiiv-berliini.

Baraboljast jäi järele ainult tükk lõuendit, millele oli maalitud tema, Barabolja, tunnistatakse auastmelt sõjaväe-ringkonna staabiülemaga. Ja see elas-koosseis avas talle hiljem Müncheni ja Berliini kinniseid alaurkad, kus temast pressiti välja kõik teated

koosseis — massuliste peakomitee, petljuuraste kinnise organisatsioon

Ukraina kohta ja kust ta hiljem Podolje kaudu Viisse saadeti. Seal uuris ta Punaarmee üksuste asukohta Dnepri sildu ja nende kaitset, tugipunkte linna ümber seal haudus ta plaane, mis oleksid võinud välistada liikvele viia, sest ta polnud mitte lihtsalt registreeritud vaid oma ala meister.

Pimeduserüütlikele oli ta vilunud ja andekas spionimbruskonnale teataval määral huvitav ajalehekorrespondent, kes kirjutas «Delo»¹, mis oli saanud populaarseks evangeeliumiks osale galiitsia provintsiuurgentsist, Ukraina Rahvusdemokraatliku Liidu juhtkonnale aga oli ta usaldusmees. Sellele usaldusmehele öö emaks, tumedad isikud vendadeks, prostituutideks seilu aseaineks. Nende poolt poputatuna lisas Barabolja väsimatult tilkhaaval mürki tulevase sõja karikatuuridele. Seniigi täiustas ta lakkamatult oma kutse peenemaid võtteid, oma kõneosavust, oskas hiilata ajalooliste paralleelidega, oskas silmi vesistada sel puhul, et Dneprogress hävitab ukraina küla ja katab Tšigirini ja Podolrini igaveseks surnurüüga. Ta oskas tilgakese tõelise värvida klaasitäie valet ja usaldava inimese hingesse pilata musta seemne.

Seda hindasid tema peremehed kõrgelt, aga nad rahutu tööga täidetud aastate kestel nägi surmapuud oma musta suguseltsi ja Ukrainat ainult pimeduse kaudu all. Ja alles nüüd, tuhande üheksasaja kahekümnenda üheksanda aasta sügisel, sõitis ta rühma poola ühistegelastega vabalt Harkovisse, kus mitmesugustes asutustes oli veel alles harraseid, kes polnud jõudnud koheldada nendal aastal siirduda teisele poole head ja kurja. Lääne-Galiitsiasse.

Lvovi rong lähenes juba Zdobunovile. Nüüd peab ta neutraalse tsooni ees ja poola kaitsemeeskond hoiab pas platvormidelt alla. Teisel pool neutraalset tsooni tulid rongi nõukogude piirivalvurid, ja Barabolja tekkis äkki kõhe tunne, ehkki tal seekord polnud ta mitte spiooni valepass, vaid soliidse ühistegelase töö välispass...

¹ «Delo» — Ukraina rahvusdemokraatliku organisatsiooni häälekandja.

... kui tollimajas oli toimunud dokumentide kontroll, muutus ühistegelaste meel rõõmsam, nad latusid ümber nõukogude rongi ega lahkunud ühest akende juurest, mille taga hõljus mööda Volhõnia.

«Eelake, palun, igal pool on põllud külvi all!» imes-ajajupiline lopsakate vurrudega ühistegelane.

«Kas teid imestama paneb?» kehtas Barabolja.

«Imestama paneb?» Ühistegelane liigutas kulmeid. «Ma lugesin meie ajalehtedest, et siin on põllud juba sõi- ja rahvas mässab kõikjal. Millegi- poolest ma seda mässu ei jaamades ega küla-»

«Küllap saate veel näha niihästi mässu kui ka üles- tõusu,» ütles pole vaja kaugemale minna,» töötas Deniss ühe ühistegelasele vaenuliku pilgu.

Harkovis suunas Barabolja oma jõupingutused mitte sellele, et ukraina ühistegelaste tööd tundma teha, kui sellele, et endale mitte «saba» — GPU kätte — järele saada. Alles kolmandal päeval pärast jõudmist sõandas ta Tööstusmajas Omeljan Krupjakiga. «Kas teada. Mööda minnes võttis ta suitsu peale tuld ja kokku kokku salajase kohtumispäiga suhtes,» ütles ta öhtul kinost tulles, seejärel kui oli vaadatud ainult filmi algust.

«Kas tead,» ütles ta kiiresti konspiratiivkorterisse, «ma olen Krupjakile üle paki õigeid ning valetšer-» ütles ta. Algul rõõmustas Krupjak raha üle, aga polnud tema olukord just eriti meeldiv: esiteks ei pehuldanud teda põrmugi töö Statistika Keskvalit-» ütles ta. «Majandus-osakonnas; teiseks oli tema teos «Majanduse rahanduslik ülevaade» ajakirjanduses avaliseks saanud, see aga ei sobinud sugugi ei Krupjakile, ei Barabolja ega nende peremeeste plaani-»

«Kas tead,» ütles ta lihtsalt rumal, Omeljan. Kas võib kirjutada niisugust valet, et sõitis majapidam-» ütles ta. «Poleks annab neli rubla tulu, kuueteistkümne-» ütles ta. «Majapidamine aga ainult kakskümmend seitse» ütles ta.

«Kas pean ma siis bolševismi kohta tõtt kirjutama või?»

«Ilmtingimata tõtt,» ütles Barabolja Krupjaki lüüa tama pannes. «Te peate usaldust võitma, valet aga kirjutavad vanad lollpead, kellel pole meiega konti. Neist pole kahju... Kas teid ei kavatseta töölt vallutada?»

«Kavatsetakse küll.»

«See on parem,» pani Barabolja Krupjaki taas lüüa tama. «Tähendab, et teil pole veel saba järel. Homne päev esitage lahkumisavaldus ja kolige üle Podolje. Seal ootab teid elav töö! On algamas kollektiviseerimine! Me ei tohi ukraina rahva aluspõhja — oma talu rahvast — bolševikele ära anda. Kui me ta ära annime, siis oleme kõigest ilma! Me peame neli hella punkti kasutama: esiteks — maaomandi kaotamine, teiseks viljavarumine, mis linnu normileivaga varustab, kolmandaks usundlikud tunded ning rahvuslikud meeleolud. Kõik need gorodi eraklas leiade autokefaalse õigeusukiriku preestrid, endisi sõjaväelasi ja poliitikategelasi, kes hakkavad külades tulevasi mässe juhtima. Sealsamas tutvume ka mässuliste organisatsioonide skeemiga. Alustage varustest põllumajanduse ja kodutöönduse gruppidega. Noh, pan Omeljan, õnn kaasa! Näib, et meie aeg on ees. Talurahva stiihilisest mässust välismaise abiga meie võimu juurde!»

Nad suudlesid teineteist palavalt. Barabolja eri vaade silmades tulid nähtavale pisarad ja see pani küünlal Krupjaki heldima: on veel olemas tõelisi Ukraina talu sünni eest võitlejaid! Ta ei märganudki Barabolja võlts pisarate taga tema võltsimata üleolevat muiet. Aga ta peabki olema: käsutäitjad peavad alati arvama, et peameestel on helde käsi ja tark pea.

III

Ja algasid igapäevased koosolekud, nõupidamised, loengud, vestlused. Kaskjalad sõtkusid libedat sügise pori, teatasid kahedaks muutunud häältega, kuhu kogu neda, ja inimesed kogunesid, hinges visadus ja rahutu

olemine ja kavalus, püüdlused ja hirmud, arg ootus ja tulevikk. Öhtuti esinesid külades Keskkomitee liikmed ja teadlased, kes tulid pealinnast, esinesid küla tuletõrjajad ja õpetajad. Öösiti aga sepitseti teistsuguseid ühiseid. Neid töid pimedalt teedelt tundmatud inimesed — kurvad nunnad, vihavimma hinges kandvad rikkad — haigetest kloostritest ja eraklatest tulevad pühad — ja hommikul hädaldasidki juba naised, et Zbrutši kolhoosides võetakse emadelt kaheaastased lapsed ära ning antakse kommuunidesse, ja seepärast lah Zbrutš nutust nagu Petlemm jõulude ajal.

Uus riikakamad ja nutukamad naised pandi vankri ja viidi Zbrutšile. Üks vale hajutati, aga kohe see teine. Küsimus, kus on vale, kus tõde, kerkis ühegi täre lävele. Iialgi polnud talumeeste peades nii palju mõtteid keerelnud, iialgi polnud turgudele nii palju loomi müügile toodud kui nüüd. Ja kõige hullem talumõttega. Kuuldustega traktoritest löid parisnikud tegelased hinna armetult alla: kõige parema, ühe päikeses kümmelnud täku võis osta viie tservoo-ri eest, setuka aga poole liitri viina eest, mis samas ühe joodi, nurisedes elu ja valitsuse üle.

Uus otsisid naised taeva märke. Ja märke hakkaski näha: maa peal süttisid aktivistide tared ja kõrgete tared vastuhelgid langesid madala sügisese taeva alla. Vanaeided ootasid viimsepäevakohut, vahepeal tulid küladesse väljasõiduistungitele tavalised koh- ja kaubealuste pingis istusid kahekümnenda sajandi talu peites tulesüütajad ning mõrtsukad. Öösiti löid ühest ajast mustaks muutunud kirikukellad sageli ükstele, päeval aga võeti nad kellatornide maha ja ühe hinna — tehastel oli puudus vasest. Ja isegi Miron Pidprigora andis otse mihklipäeva eel allkirja kiriku-õnne mahavõtmise poolt...

Uus aastal tuli mihklipäev valge hobuse seljas. Juba ühe päeva enne seda kuhjusid luitunud-sinakale taevale tumedad savirasked pilved, mille vahedest mõl- daval tulevase lume külmad sinkjashallid keerised. Ja ühel hommikul sadama öhtul enne mihklipäeva, videvi- kuul Miron Pidprigora külmast ja veest punetavate silmaga oma tiigist mõrdu välja vedas. Puhevil püüdis

värelesid kalad ja tuhmilt sätenas soomuse naha kuld. Harjumuse kohaselt sirutas Miron käe peamõne poole, aga heitis pilgu taevale ja tardus: kõrkjate pajude taga liigatas midagi paar korda, osa pilvelaeraldus, nihkus maale lähemale ja õhus hakkasid kerkema suured suitsjad lasud lumehelbeid. Vaevab kuuldava sisinaga sulasid nad vee peal, kohmetasid kuivades kõrkjates, katsid pehmete viirgudena puutüvesid.

Miron tõusis lootsikus püsti, vaatas ringi, kuulatas õhtust kellahelinat, mis kutsus inimesi teistsugusele koosolekule. Ja täie rinnaga õhku sisse hingates tundis ta nüüd selgesti, et valendama löönud kaldalt tuli tõmunud vilja hõngu. Kohe meenusid hirmsad kuulda, et nagu hakkaksid mingisugused komisjonid talumeestele vilja ära võtma, et seda välismaale vedada. Vähem tahab sõdida, aga meie püüame teda vilja abil lepitada. Tont teab, kus siin on tõde, kus vale. Miron oli viimast aastate jooksul harjunud igas asjas valitsust uskuma, aga siiski häirisid teda omajagu mitmesugused valj mõeldised, eriti sel sügisel.

Lootsik jõudis kaldale ja siis kuulis Miron jälle häält — küllap tulevad vist jälle koosolekule kutsuma. Oh, kui raske on Mironil mõnikord neil koosolekutele. Kuulab ja kuulab mitmesuguseid inimesi, aga ise tabab end sellelt, et on valmis kätega oma tiinukestest kütad hoidma.

Miron ei jõudnud veel õieti tuldkki süüdata, kui Stepan Kušniri komisjon raskete saabastega põntsutades tarre vajus. Kušnir oli teistest ägedamini isa Nikolai tüüli ja oli talle töötanud, et võtab kiriku suure keldi maha — küllap jumal kuuleb väikestki. Stepanil ei ta vitsenud Mironi kaua agiteerida.

«Ma arvan, sa tead, milleks me sinu juurde tulime? Kirjuta alla, et kellad maha võetaks.»

«Nad ei sega mind, Stepan!» Miron laskis kergelt hõlilineva pea longu.

«Aga kas sa arvad, et mind segavad? Ega nad minu talle leiba küsi.»

«Milleks sa siis sellesse kellakomisjoni läksid?» lootas jumalakartlik Miron. «Kas sul pole hea kuulata, k

... mitte või mõne teise suure püha ajal helisevad, ... mõnustavad?»

«Mõni on, Miron! Ja kui veel meie vana Goida ... paneb, siis jääd päris kuulama!» Stepan

«Naab kohe, nagu lendaksid paradiisilinnud ... talle»

... mõnustavikesega sarnanev kõhnuke õpetajanna vaa- ... tundes Kušnirile otsa ja otsustas kohe endamisi,

«... pole komisjoni esimehel küllalt kõrget taset ... mängib ta kindlasti kahe otsaga mängu.

«... oli juba käimas täiesti parteitu vestlus sel- ... tal on oma laulev hing, kuidas Ste-

«... on kellatornist varesemune varastasid ja kiri- ... luste salaja mõttetult suurt kella kõmmuta-

«... maledustused lõppesid ja Stepan ulatas Mironile ... kogumise lehe.

«... oli kelladega ... Noh, aga nüüd kirjuta alla!»

«... apul!» Miron Petrovitš tõmbus kohe süngeks. ... Stepan, ma usun jumalasse.»

«... kumpalju kui kulub, kes sind keelab?»

«Aga kuidas saab siis kelladega?»

«... oli Stepani näole pidulik, range ilme. ... lähed nõukogude võimul tarvis, vana sõber.

«... oma taskusse pista, ei, mitte oma taskusse! ... et tal on suur häda, kui ta niisuguse asjaga

«... poole pöördub.»

Miron ohkas. ... tal on oma häda. Kas siis valitsus ei saa tõesti ... kelladeta läbi?»

«... kas sina saaksid ilma selle maata läbi, mille sa ... aastal said? No vaat! Tuleb ikka peaga

«... peaga!» ägestus kärsitu Kušnir. ... vaatas ikoonikapile, kus jumalat ümbritsesid

«... lollase säraga pühakud, siis tõstis pilgu uuesti ...

«... kui valitsus seda nii väga soovib, siis peab alla ... Ta heitis rinnutsi lauale, joonistas pliiatsiga

«... resejala, siis ohkas jälle, vaatas veel kord ... poole ja lõi sügava tundega kõigile ootama-

«... ette. «Issand, anna mulle andeks, kui võid!» ... ja laskis pea longu.

Ükski komisjoniliige ei naernud, noor Punamul sega sarnanev õpetajanna aga mõtles, et ehkki Ku pole printsiipiaalne ateist, on tema suhtes olemas vaade klassiteadvuse kasvuks, mida ei saa öelda Miron Pidoprigora kohta.

Polnud veel poolt tundigi möödunud sellest, kui värav komisjoni taga sulgus, ja juba ilmus metsavahi juurde uus küaline — Kuzma Vassilenko. Kui ta maha võttis, valgus rasvalambi vastuhelk õlise laulu tema paljal pealael laiali. Kuzma nägi tühnuses kokri, tõmbas ühe veest välja, laksutas keelt.

«Kena suupiste! Siia juurde kuluks topsitäis!»

Miron, kes ikka veel oma allkirja üle mõtiskles, vastas nukralt:

«Kui jahu oleks, keedaksime vareenikuid, aga pole kohupiima.»

«Kas võib sult paar kokre võtta?» Kuzma pööras metsavahi poole.

«Võta,» vastas Miron ükskõiksest, kuulatades ükssõrmise kapikese pühade elanike karmi vaikimist.

Vassilenko valis kõige suuremad välja, raputas neid vee maha ja pistis otse põue. Tema silmad muutusid lõbusamaks — ta teadis juba, kus juua saab.

«Aitäh, Miron. Aga mina tulin sinu juurde järele käsul,» hakkas ta häält tasandades kõnelema.

«Mis tal vaja?» muutus Miron rahutuks: kas isa Nikolai juba tõesti tema pattulangemisest on teada saanud?

«Palub, et sa tema juurde lähleksid. Kutsub õhtu sööma — homme on ju mihklipäev.»

Õhtusöögile jäi Miron Petrovitš hiljaks. Kui ta pöördus toa lävele astus, oli seal juba palju jõukaid peremehi koos ja keegi tundmatu papp jutustas neile ähvardavat tähendamissõna, milles püha segunes patusega.

«Igal südamel on oma jumalik saladus ja oma ainuke võti. Milleks siis, küsin ma, oo inimesed, panna keel võtmed ühte kimpu ja anda need ühe ülevaataja kätte? Igal teel on oma algus ja oma lõpp. Milleks siis, küsin ma, pärast sõjalise kommunismi teelt lahkumist järele pöörata sellele näljateele?»

«Tark jutt, selle üle annab järele mõtelda,» sosistas keegi Pidoprigora kõrva juures.

Miron vaatas ümber ja silmas Gnat Fesjuki sünget nägu.

IV

Vassilenko ja naabrid panid imeks, et inimestepelglik talupidaja, keda algi kõige ägedamatelgi külakoosolekutel kuulnud, nüüd ühtki koosolekut vahele ei jätnud. Ta istus alati nurka, kustutab sügaval asetsevad silmad ühtlasi muutunud laugudega ja istub äranäritud piibulõpetuses ega lase mööda ühtki sõna ei omade ega külaliste tulinud agitaatorite kõnedest. Kord astusid inimeste liikmed tema juurde sisse:

«Võib-olla annad ka sina, Gnat, sooviavalduse?»

«Mina,» vastas ta lühidalt.

«Lähed kulakliku kalda poole?»

«Mina enda oma poole,» vastas Gnat väarikalt.

«Kui see sul siis olemas?»

«Nagu jumal hinges.»

«Kui kaua selle poole hoiad?»

«Kui kaua on veel aega, pole häda... Millest te täna rääkima hakkate?»

«Milleks sul seda vaja teada?»

«Tahendab, et on vaja, kui küsin.»

«Tule liiks jälle koosolekule,» puges inimeste vahele Gnat endasse kõik, mis ümberringi toimus. Gnat ei olnud vahele ka salajasi koosolekuid, kuhu kutsuti talupidajad, talupidajad ja need talunikud, kes oskavad hoida hammaste taga hoida. Ta märkas, et ühtelugu rääkisid tema ümber Karpo Vartšuk ja Prokop Denisov. Vana Sozonenko aga püüdis teda veenda, et talupidajad pole vaja ei mõisasaksu ega kolhoose. Gnat noogutas, aga kõnelusse end ei seganud, ja kord ajas Karpo vihale.

«Gnat, Gnat, pole ehk viimati keelt alla neelanud?»

«Mina sinul sellest?» Gnat kergitas kulme ja muigas hõimuhüüeselt.

Alati midagi. Ainult et isegi kahekümneandal aastal, kui minu isalt maa ära võeti, olid sa jutukam ja julgem. Aga, kus kommuunia sinu maa kallale tikub, saad ainult vaikides kukalt. Vaata, et sul viimati ühe

õõga juuksed pahameelest halliks ei lähe või maha tule. Seda juhtub niisuguste tarkpeadega.»

«Mis sa minust tahad?»

«Tahan teada, mis sul sees on — terad või muna?»

«Aga mina ei taha sulle hamba alla sattuda.»

«Küll sa mind meelde tuletad, kui niisugusesse heli masinasse satud, kus sinust saba ega sõrga järele ei jää!»

«Jumal on armuline, Karpo.» Ja ta astus eemale naise peremehe juurest, kes nüüd salaja oma varandust muutis ja vaeste sugulaste juurde peitu tassis.

«Nii aina ujudki edasi nagu sõnnik jääaugus?» ta ütles tulvihane Karpo talle järele.

Gnat pöördus ümber ja vastas siiralt:

«Ma ei tea isegi, Karpo, mis minust saab. Praegu ei mõtlen.»

«Noh, mõtle siis, aga ära unusta, kus minu värav on.»

Ja Gnat mäletas seda väravat, millest ta oli kunagi üle hüpanud, kui Marta juures käis. Tänapäevani kuigi ta ennast kõige hullemate sõnadega selle eest, et ta kaasavara pärast kelmi kombel tüdrukust ära pöördunud. Et Marta poleks temaga võib-olla tahtnudki abielu elluda, seda ei tulnud tal pähegi. Järgmisel päeval meenutas ta jälle koosolekule ja püüdis tabada iga väike muutust kõnedes, mida pidasid nii või teisiti tema mehe saatust juhtivad tegelased. Aga mingit uut tundi ei puhunud, iga esineja tagus kindlalt kirstunaela tühjuse rikkuseloostustesse.

Päevast päeva piinles tema kangekaelne ja ahne lumise eest aga puhkas keha, sest ta ei asunud mingisuguse töö kallale. Teel, mida mööda ta seni käinud, oli nad kuristik põiki ees. Enne kõiki teisi mõttekaaslasi talpa ta, et kui talumehed kollektiivi lähevad, siis ei tule teidagi oma tahtmise järgi elada: kas tehakse teinud võrdseks, või käänatakse tõrges kael kahekorra. Aga kuidas talitada, et saaks elada omaette, seda Gnat ei teadnud, ja seepärast pigistas ta üha sagedamini peotähte käte vahel, hoolimata sellest, kas istus sel ajal üksinda või niheles tema põlvedel rahutu Justimko.

Kord õhtul jõudis ta äkki selgusele. Ta ajas vanad

õmmunud peeglikese ees hoolikalt habet, pani uued sõrmed, kohendas püksisääred kasaka moe järgi ja kühkles, võttis kirstust Marta poolt pleegitatud pudeli viina ja külatänavat vältides sammus pöördus kõõgiviljaaedu tädi Darka poole.

Teel muutus ta endas viimaseid kahtlusi ja oli kindel Goritsvitile vihane. Mida paganat too Marta ümber käis? Ja kuidas käis? See, et Marta oli mehel käinud Gnatile muret, aga tema neiu põli ümber. Gnat ei tahagi enam tema tiinukesi — õgigu need need pealegi —, aga naiseau on talle vajalik nagu vesi joomiseks. Ta ei talu seda, kui too kuradi ümber käib kas või hingeski tema üle naerab. Muide, Marta ei ole niisugune, tema au pole keegi ühegi sõnaga võtnud, kuigi naisel on nii raske puhtalt kõigest välja

hüüa, nüüd läheb tal kergemaks,» mõtles Gnat lumest ümbritsetud õuele lähenedes.

Ja ta veidi aega kõheldes värava juures, ohkas ja astus sisse talle poole.

Siin ei oodatud teda. Tädi Darka küttis ahju katuselt ümbritsetud vanade õlevihkudega, Marta töötas kõrgete kappide juures. Kassipojana jooksis põrandal tema ümber kõva hargnev lõngakera. Naised hakkasid keldoma, tares korda looma, Gnat aga seisis naelade vahel juures ja silmitses heakskiitvalt noore kogu ning värsket nägu. Kui ilus ta on! Täiesti lapsel.

Gnat püüdis Gnati pilgu kinni, punastas ja näitas sügavat. Gnati nägu tõmbus aga aina laiemale nae-

luseks ta juba mööda puhast, veega pritsitud keldi ikoonidenurka. Pani lõuendi kirstule, pudeli ümber.

«Nii et sina, Marta, vii juba asi lõpule — õmble Justimko paar särki ja püksid.»

«Kuidas mööduta?» imestas Marta.

«Kas sul mõõtu vaja? Õmble kasvu jaoks, et aga ei ole poleks...»

Õmmeldud pürina krimpsus tädi Darka oli esimese mõttega mõjul näost punetama löönud, teise järel ronis

ta juba ahju peale: ehkki vana, taipas ta, et noor mees polnud mitte niisama muidu külla tulnud, vaid veel viinaga. See mees ei raatsinud ju lihavõttokust jaokski kopikat ohverdada.

Laua ääres ei võtnud jutt kuidagi vedu. Marta ei tahtnud oma klaasi tühjaks juua ning jäi kuidagi nukkra.

«Arvab vist, et ma lihtsalt niisama tema juurde tuln, häbeneb,» mõtles Gnat temast aina suurema lugupidamisega.

Ta lobises igasugust tühja-tähja, siis vaatas Martale silma ja küsis tasa:

«Kas tead, Marta, milleks ma tuln?»

«Tean,» ohkas naine ja tõmbas kulmud kibedalt kortsu, nii et nende kohal lohukesed värisema löid. Gnat imestas.

«Kas tõesti tead?»

«Aiman!» Marta tõmbas käe ära, millest Gnat ei tahtvat kinni haarata, ja ohkas jälle.

«Sa ära arva, et ma kergemeelse mõttega tuln!» ütles Gnat, saades aru, et Marta on temast üle, mitte tema Martast.

«Kui ma seda arvaksin, siis oleksin sulle ammu nõudnud, kuhu puusepp on ukse teinud.»

«Ma teadsin seda, Marta. Ma mõtlesin kaua kõige parema järele,» hakkas ta valjemini rääkima, unustades, et Darka ahju peal lamab. «Mul on ainult niisugust nappust, aga vaja nagu sina...»

Marta ei lasknud teda lõpuni kõnelda. Ta tõusis pilusana, erutatuna, halastamatuna.

«Võta mõistus pähe, Gnat! Mis sa räägid? Kas sa võib? Kadunu hauakünkal pole muld veel kuivanud, sina kõneled aga pulmadest... Mine ära, Gnat!»

«Marta, ma ju armastan sind...»

Ta ütles seda, mida noormehenagi polnud suutnud endast välja pigistada, ütles ja tundis, et äkki ülem punaseks läks.

«Kust see armastus sul siis tekkida võis?» Marta külmpealsed tõmbusid valuliselt krimpsu.

«Ma armastasin sind juba viie aasta eest. Kas oled unustanud?» Gnat sirutus tema poole, tundes, et armastus

tema rohkem kui neiuna. «Kas usud, tookord hakkas mu silmad ja hinge.»

«Näe, mitte midagi ei tule meil välja, ära räägigi oma hingele üks kord truudust murdis, teeb seda ka teist korda.»

«Mõeldis veel midagi ütelda, aga kaval Darka ronis mulle alla. Gnat kargas tarest välja, nagu oleks ta kinnipidamist saanud.»

V

1921. aastal kihutas oblasti täitevkomitee esindaja Podoljet ringi, oblasti täitevkomitee esindajad saani ees. Nagu kull tormasta ärevile aetud sõjaväelane. Tribüünidel ja poodiumidel rääkides rääkis ta oma esinemistest, vehkis kõne kinnituseks rusikaga või sirutas kuulajate poole harevil kämbla. Ta kutsus üles kohesele kollektiivile, ründas klassivaenlast, ähvardas sellega, et kui klassivaenlaste kogunenute protsent on häbistavalt madal, siis ta kitsas ringis aga tegi ta halastamatult kõik mööda maha, tagus rusikaga lauale ja... ruttas kõrgesse saani, et suure hooga järgmise küla kalla alla.

Volugovkas hakkas ta kurjalt Ivan Bondari hurju-

tsustama, ma saan raporti selle kohta, et viljavarumise protsent ajaprosendiliselt täidetud? Või kõlgute ikka klassivaenlaste juures? Toetate klassivaenlast?»

«Ma plaani tõsteti, sellepärast jäimegi toppama,» ütles Ivan Timofijevitš häält.

«Kas sa ütlesid?» Kulnitski kahvatas ootamatult nägu. «Ajad kulakujoru?»

«Ivan Timofijevitš ägestus, tema punetama löönud, ta tekkisid valged laigud. Ta tõmbas põuetaskust oma nimestikud välja ja pani need Kulnitski ette lauale.»

«Kõiguse tänu eest las jookseb mõni teine mööda,» ütles ta ja suundus raske sammul ukse poole. «Ma pole kõik, seltsimees Bondar!» peatas Kulnitski ähvardava häälega.

«Kuidas pole kõik?» Bondar pöördus ümber, pidi väreseva käe taskusse.

«Kui sa neid nimekirju kohe ära ei võta, tuleb meil peale veel parteipilet panna! Meil pole parteis aega hista vaja... Noh, rahune, va tuletukk!» Kulnitski kühjalikud sõõrmed liigatasid, nende all lõi värelema vaenlaste naeratus.

Aktivistid hingasid kergendatult, Ivan Timofijev aga pöördus norguspäi ukse juurest tagasi.

Ta neelas viha alla ja taltsutas ennast, ehkki tal veel ei olnud tiku. Kulnitski laskis pilgu kõigist juuresooviist üle käia ja hakkas ilma kellegi poole pöördumata kõnelema.

«Jutud sellest, et plaan pole reaalne, on vesi kivi vaenlase veskile. Praegu näitab viljavarumise ja kollektiviseerimise kõrge protsent teie teadlikkuse protenti.»

«Me täitsime ja ületasime ju esimese plaani,» kostis Kušnir kurvalt. «Kas o'i siis tarvis lisaplaani esitada? Oh, kui palju sellepärast meie peale needusi sajab! Lumeheled ei usu meid enam. Juba peidab keskmik vilja meie eest maa sisse.»

«Nüüd pole keskmikke, seltsimees Kušnir,» katkestas teda Kulnitski. «Nüüd on ühelt poolt kulakud ja kulakäsilased, teiselt poolt kehvikud! Kollektiviseerimine ja ägeda klassivõitluse perioodil peategi küla niivõrd ära jagama, kolmandat ärge välja mõtelge! Näitke, kes on teie arvates Gnat Fesjuk?»

«Keskmik,» vastas Kušnir.

«Ei, tõeline kulak. Ja teie võtsite temalt ainult viiskümmend puuda.»

«Tal juhtus hiljuti õnnetus — rase naine suri ja lausus keegi komisjonist.»

«Kui kahju!» vangutas Kulnitski irooniliselt pead. «Teil hakkab ehk varsti tsaar Nikolai lastest ka kahju?... Minu käsul määrake Fesjukile veel viiskümmend puuda.»

«Meil pole selleks õigust,» vaidles Bondar.

«Mina annan teile selle õiguse!» naeratas Kulnitski. «Arvestage praegust olukorda. See õigus aitab teid kolme hoosi ajada niinimetatud keskmikke, kes praegu varju punnivad. Noh, aga mis puutub teie Fesjukki, siis te ei saa teda ei kinni ega tagasi võtta. See on õigustatud, ehk pole küll veel majanduslikult tõeliseks kulakiks

muudetud, aga ideoloogiliselt on ta ammugi üle kasvanud. Nüüd, keda võib nimetada tema sugulasteks raha kogumise alal.»

«Teie viimase väite vastu oli raske vaielda, ja Fesjuki kõrvale ilmus püüdlikult ülemuse käega maalitud õigustatud «enda».

«Ma ei taha oma uuest plaanist teada otse koosoleku eel,» ütles tulusasena kohe Kulnitski juurde. Aga see ei tahtnud teda kuulatagi.

«Tule homme vea vili kohale! Plaan on reaalne!»

«Kui sa oia, et plaan on reaalne, aga mis ma siis tein? Tulevan, seltsimees esindaja?» hakkas Gnat kurtuma. Ta ei pannud isegi tähele, kuidas ta talutööd ees küüru tõmbus.

«Kas sa võid liiva, kas või oma hambaid!» sähvas see ja pöördus järsult ära.

«Kas sa viha ajasid Gnati tugeva keha sirgu. Ta ei taha minna Kulnitskile järele, aga kui see ümber vaadatakse, on Gnat, et enam pole mõtet paluda. Ta kiristab hambaid ja väljus hoogsal sammul. Hetkeks tänavale murdus tema silme ees. Aga see oli ainult hetkeks.

«Õnnetus oli maas ühtlane lumekord. Kiht oli alles kolme sõrme, et isegi tähtede vastuhelk sellel ei värelnud. Gnat taga tõusis lumeudu keskelt ähmane kuu, sellest langenud veel ühtki varju. Põrmuke aega võitlesid tal hingest nukk viha ja haledustunne, aga ta surus haledustunde maha ja läks tagasi oma külma tarre, et võidelda viha. Käsikaudu otsis ta tikud, süütas tiku ja istus kaua varjudest ümbritsetuna ning suitustas. Gnat astus millegipärast ülesvõtte juurde, kus ta, kühjalikult mütsil, uljalt seisis pruudiloori kandva naise kõrval. Pruudiloor meenutas talle äkki valge kühjaliku otsa, mis oli paistnud naise peale langenud. Gnat lõi käega ülesvõtte poole, võttis sealt tiku, keeras tule alla ja läks ebatavalisel raskel sammul tarest välja.

«Gnat laskus hoolega kõrvale iga tuttava eest, jõudis kuni nagemata tammikusse ja asetus metsaservale. Seal kohal sahisid saja-aastaste tammede kuivad oksad pehmelt, nagu halvas unenäos, lendasid üle öö-

linnud, tärkas ja vaibus tuuleile, peas aga kummutas valusalt veri.

Suurteel tulid ähmaselt nähtavale hobused. Gnat kuulis rinnus pöörast tagumist, mis summutas jalaga krigina.

Ent selgus, et see oli lihtne regi, millel rahuldasid suitsetasid kaks talumeest. Gnat kadestas neid: tema ei saa iial enam tunda sellist rahu, ta on asunud taevastavate loomade teele. Ja tal hakkas endast hale. Ta kükitas puu alla, hakkas piipu toppima. Äkki kuuliti eemal uhkete rakmete kõlinal. Kiiresti lähenesid hobused saani vedavad hobused.

«Nemad!» Tundnud hobused ja saani ära, raputas Gnat endast viimased armetute kõhkluste riisumist paneb piibu ära ja jookseb maanteele. Hobused hüppavad ehmunult kõrvale, nende peade kohal lehvivat kahe musta rätina lakad.

«Kes seal öösel hulgub?» hüüab kutsar kurjalt ja peatab järsult hobused.

Gnat läheb piki teeäärt hobustest mööda, peatub saani juures, milles ajab end püsti rahutuks muutunud Kulnitski, ja suunab talle püssi.

«Säh sulle!» hüüatab kutsar. Ehmunult laseb ta nahkohjad lahti ja tõmbub pukis kõssi.

«Mine õige sina, sõber, siit minema,» ütleb Gnat talle võõra, käheda häälega.

Vaikselt nagu vari hüppab kutsar lumme ja paneb kummargil mööda suurteed sibama. Kop-kop põntsavad tema saapad noorel lumekoorikul.

«Seltsimees Fesjuk, mis te ometi teete?!» Kulnitski murduvad sõnad tükikesteks.

Vankudes tõuseb ta püsti, luksub, sirutab püssi eest kaitseks aralt käe ette. Nüüd näib Gnat talle viha hiiglasena.

«Noh, kui sa ristiinimene oled, siis palu jumalalt,» ütleb Gnat ikka sellesama võõra häälega. Ta ei tea veel kuidas inimesi tapetakse. Võtab ise mütsi maha, loob uue töö ees risti ette.

Nüüd ei kannata Kulnitski enam välja. Kotina vaputab ta saanist Fesjuki jalge ette, palub armu anda, veel elada lasta.

«Aga kas mind lasti elada?» pahandab Fesjuk. «Ei, mind kui sina ise ajasid mind tapma. Miks ei panna Fesjukile veel sada puuda juurde?»

«Kramovoi, see neetud hing, valetas sinu peale.»

Gnat ei alls taipab Gnat, et teda kiskusid elust

«Vantšukide nähtamatud käed, kiskusid välja sel-

«... et ta nendega ei ühinenud. Ja näe nüüd väri-

«... kes keigar kõnemees, keda ta oli vaimustusega

«... Küll on sellel ilusal poisil aga jänese hing!

«... hingest pole valitsusel palju kasu.

«Ma pole süüdi... Anna andeks... Sul endal on

«... roomab Kulnitski jalasejälgedes ja teeäärel.

«... ei saa sind enam päästa. Tahaksin küll, aga ei

«... Gnat ja tunneb ise, kuidas viha temast lah-

«Muidu ajad sina minu hauda. Tuleb välja nii:

«... on küll suur, aga meil sinuga on tema peal kitsas.»

«... mulle andeks, anna andeks! Kramovoi valetas

«... peale ja mina jäin uskuma. Tühistan kõik, kogu

«... ja keegi ei saa sellest iialgi teada...

«andeks!» Haledana, üleni lumisena tõusis Kul-

«... »

«... ei valeta?» Gnat uurib teda süngelt, kaa-

«... võib teda uskuda.

«... elu nimel!» Kulnitski värises taas, mõis-

«... palumisega on võimalik pääsemist saavutada.

«... molles järele ja noogutas resoluutselt pead.

«... siis kohe külasse ja võta minult viljanorm

«... on püha, ära temaga iial patusta! Aga kui

«... murrad...»

«... edasi tuleb, seda ei tarvitse enam kuulata. Kogu

«... väriseses hüppab Kulnitski saani, pöörab jär-

«... hobused ringi ja tuiskab nagu tuul küla poole.

«... kutsar kaasa!» hüüab Gnat talle järele.

«... oblasti täitevkomitee esindaja vehib ilma ümber

«... tamata piitsaga ja nahutab kõigest jõust hobuseid.

«... mõtles korra talle järele tulistada, aga hoidis

«... tagasi ja läks millegipärast kutsarit otsima.

«... läks Kulnitski ise, ilma käskjalata, Bondari

«... katas ta ja ütles lävelt, et ta kustutaks selle

«... Fesjukile oli juurde lisatud, ning seejärel

«... teed mööda jälle külast välja. Ta jõudis linna

tagasi rahunenuna, mõtles öösel läbielatu üle ja järele ja läks otsekohe miilitsaülema juurde. Hommikul Gnat Fesjuk areteeriti.

VI

Ka Dmitro Goritsvitil oli raske. Tema päevad olid elusid küll inimeste keskel, aga ta hoidus varju, et mitte kokku sattuda nendega, kes ise olid end kollektiivis andnud ja teisi kaasa tõmbasid. Ega ole nali kõik vaba aega kogutud vara ühisesse ettevõttesse anda — nuud edasi saab? Kes tuleb inimeste ja maaga toime, ja keda? Sageli jagelevad perekonnaski lapsed vanemate kauda, kuidas siis tuhanded inimesed omavahel kokku leppa? Pealegi on igaühel oma iseloom ja hingelaad, igaüks on harjunud iseenda, mitte kõikide jaoks koguma ja pesa eest hoolitsema. Näe, Karpets läks kolhoosi hobuse kaasa, aga leid peitis ära. Ja et Kuzma V. lenkost kuigi suurt töömeest pole, seda teatakse loomade ning väljaspool küla. Andis end esimeste hulga, aga nüüd aga kannab igasuguseid uudiseid kulakutaludest. Kuidas sa ta põllule tööle saad, kui ta põgeneb maast nagu kurat viirukisuitsu eest? Aga kas on kerge loomade käest ära anda, kui teised kavalpead on enda oma ammu ära müünud ja astuvad kolhoosi paljaste kottidega.

Inimene mõtles, nii et pea valutab, kuidas tuleb elama hakata, ja iial polnud tema mõtted nii lausa püsinatud, iial meeoleolu nii muutlik olnud — see usaldusest inimeste vastu kuni valusa masenduseks. Dmitro lükkas kolhoosiastumist päevast päeva edasi. Lõpuks vihastas see Ivan Timofijevitši. Kord öhtul ta, piits käes, väimehe juurde ja sõnas kurjalt:

«Kas kaua veel mõtled pilku inimeste eest kottidega pöörata? Mulle öeldakse juba lausa näkku, et muu väimehega kaval kokkumäng: üks astus kolhoosi, teine aga elab tema tiiva all ja nokitseb omaette.»

«Ega lolli keelt saa kinni hoida.»

«Aga millest tarkpea nii kaua mõtleb?»

«Mõtlen ühte: kui palju aastaid läheb vaja, et muu oma saaks ühiseks? Kas palju?»

«Ega pole lugenud,» ühmas Bondar piitsa varna ripu-

«Ega pole lugenud, aga tean, et selleks läheb vaja mõnda aega. Eks ole tõsi?»

«Võib olla, et ongi tõsi, aga see on väga narr tõde,» ütles Bondar veendunult.

«Ega pole narr?»

«Ega pole, et sa oled hakanud mõistu kõnelema,» ütles Bondar mõistukõnede taga aga on üks kuradi mõttepõlemine oodata. Kuid mis siis, kui niiviisi oleksid muutunud need tol ajal, kui revolutsiooni tehti? Seda Bondar ei olnud. Mina olen terve eluaja küll võõrmaailmas, küll oma majapidamises rahmeldanud, küll ka teie Jugiinaga, las siis vähemalt lapsepõlvast hälli juurde, kus magas Andriiko, «hakkama mitte seakarjustena, vaid kooliõpilastena. Mina ei taha sinuga rääkida — sa pole tita» ütles.

«Mõtle kõndis veidi aega mööda taret, astus samuti juurde, vaatas poja punetama löönud näokesse,

«Ega pole, et sa oled hakanud mõistu kõnelema ja Jugiina, kuidas teie arvate?»

«Ega pole katkestas ketramise, pani käed põlvedel kokku ja ütles, ent soravalt — nähtavasti oli ta enam kui mõnda aega üle mõtelnud:

«Ega pole teistest inimestest paremad ega halvemad. Ega pole lähedamad, sinna peame meiegi minema. Ei ole üksinda nagu takjas tee ääres. Aga eks sina oled meile kõigi pea, mõtle järele.» Ja ta hakkas ketrama, aga nüüd ei keerelnud kedervars tema ümber, sest ta jäi ja lõng katkes sagedamini.

«Ega pole avaldus sisse anda,» ütles Jugiina last äiu-

«Ega pole meel läks lahendamaks, teda rõõmustas, et perekonnas pole lõhet nagu paljudes teistes keskkondades.

«Kui alguses ei lähegi asjad kolhoosis päris hästi, siis hakka nad hurjutama,» vilksatas peas ettevaatlikult.

«Ega pole naeris ta enese üle. Pole kerge kõike vana

välja juurida. Palju tõtt oli Svirid Jakovlevitši ja Ženko juttudes.

— "Tervist, tervist!" rõõmustas too ja hoidis
— "Jätku aega kuidagi ebakindlalt enda omas.
— "Meh! Ei näe päevavalgustki... Kuhu sa
— "Kas mitte külanõukogusse?"

hoidlik Oleksandr Petrovitš rääkis, aga samas tundis ta ähmaselt ka oma üleolekut.

«Ja ka varanduse pärast lööd nagu kartma, kui jätad mõtled,» jätkas sel ajal Oleksandr Petrovitš. «Ütle näituseks, et mul on paar hobusetükki, olgugi nad vanad, aga ikkagi liigutavad ennast. Mõnel teisel jalle rohkem elajalooma kui sabata kana sõnnikuhunnaku otsas. Sinulgi on ju paar setukat...»

Need sõnad löiksid hinge. Et sisemist valu summutada, hakkas Dmitro kõnelema rõõmsamalt kui tavaliselt:

«Mis nüüd hobustest, Oleksandr Petrovitš! Hobuse võib jälle muretseda...» Mõtteski vältis ta oma hobustega hüvastijätmist.

«Seda nüüd küll, et võib, aga eks nad ole oma kogu elu muretsenud. Usu või mitte, kümme nahka võin mul seljast, enne kui loomade jaoks raha kokku saan. Käed olid rakke täis — suured teised nagu viiekopplised vaskrahad. Lõikad vahel mõne ära — auk nii nagu et kalla või vett sisse.»

«See on tõsi. Nii kogusin minagi enda omade tead. Ja siis, ütleme, tuleb taud, ja ongi teie hobused la nud... Mis teha?»

«Ära kõnelegi! Siis poe või elusalt hauda. Mul pole enam nii palju eladagi jäänud, kui mitu aastat ma pean hobuse jaoks raha kokku kraapisin.»

«Aga näe kollektiivis saab niisugusest asjast kergemini üle,» sõnas Dmitro ja tema hääl kõlas kuumalt.

«Kergemini, jah! See on õigus!» Pidoprigora mõtles. «Aga siiski on hirm — kuidas ma saan sinust lahkun? Olen harjunud lausa nagu inimesega...»

«Aga mina lahkun enda omadest ilma kahjutanud,» valetas Dmitro ja suutis vaevu ohet tunda hoida.

«Noh, sina oled noorem, sul läheb kõik kergemini. Aga mina ei või kohe mõelda, et keegi teine hakkab minu hobuseid talitama. Kas teine inimene siis neid hoiab? Mina võtan vahel halva ilmaga kuue selja alla laotan hobuse peale. Ta ju elajaloom! Ei ta ütle sulle

et tal valutab. Ainult nutab vahel, ja sedagi ei märka. Teda peab hoidma nagu last...»

«Mida te nüüd ajate ikka üht ja sama joru, Oleksandr Petrovitš: muudkui «elajaloom» ja «elajaloom», nagu te hobuseid mitte oma inimeste, vaid loomade kätte,» katkestas teda Dmitro juba kannatamatult. «Kui teid kuulata, siis oleks kolhoos nagu loodudki, et teie hobuseid hävitada! Meie kõik kõige paremad inimesed hobuste talitajad, me ei hävita teid!»

«Lühikeks ma vist ei hakka,» lõi Oleksandr Petrovitš kõhklema.

«Kõhkel! See töö on just teie jaoks,» veenis teda Dmitro.

«Aga ma peale!» raputas Pidoprigora resoluutselt pead, et ei annaks teda juba selle ameti peale valitud. «Kui kun kohe oma südame ära igasuguste säästudega keerutas sõrmi, «kes oskavad ainult hobuseid talitada, piitsa vihistada ja tüdrukutele silma pilata. Ma hakkan neid lurjuseid ise koerapiitsaga...» Tema näole tekkis kuri ilme.

«Kui te ei taha üht, leidub teine tegevus. Teie ei ole ühegi töö, nii et lust vaadata,» sõnas Dmitro, «ja juba ammu kolhoosnik.»

«Kui siis! Olen ju tööd tehes üles kasvanud,» muud pidoprigora meel kohe rõõmsamaks ja ta vaatas rõõmsalt Dmitrole otsa. «See ei tähenda midagi, kui olen, aga kui oma vanema poja enda ette panen, siis vahib teine aina üle öla tagasi, et kas ma ei tal kanda ei raba. Aga minu poeg on ju kõva tükk. Sellele ei pääse igaks ligigi! Vikat mängib ka nagu viiul.»

«Kui eläinud.»

«Kui muusse! Töökas poiss,» naeratas Pidoprigora rahulolevalt. Kuid samas tõmbus tema nägu angeteks. «Dmitro,» hakkas ta kõhklevalt kõnelda, «mis siis, kui ma palun, et minu hobuseid te ei antaks? Hakkan ise neid talitama ja ise neid tootama. Kas täidetakse minu, vanainimese

teie mitte? Kolhoosi hakkavad juhtima omad inimesed.

mesed, parteilased, niisugused nagu Svirid Jakovitš Mirošnitšenko... Nad teevad nii, nagu partei tahab, et rahval oleks parem.»

Iga sõnaga tõusis Dmitro oma kõhklustest kõrgemale. Ta nägi ennast juba uue pere liikmena.

Väljakul jõudis neile järele lärmikas grupp agitatoreid, keda Podolje rahvas oli ristunud «punaseks kosjasobitajateks».

Goritsvitti silmates hüppas Varivon Otšeret maha ja jooksis sõbra juurde. Varivoni käisel ilus punane side.

«Dmitro, kas sulle võib õnne soovida? Kas sa saad lõpuks kolhoosi? On ammu aeg...»

«Astun, Varivon.»

«Tubli poiss!» Sõbrad surusid tugevasti teineteise kätt. «Hakkame koos töötama. Tõstame sinuga maa paigast! Meid ootab ilmatu suur töö! Ja missugune! Sa vormista asi kiiresti ära ja tule minu brigaadi! Meil on kad «punaseks kosjasobitajaks» — õpetame sind kima, et sa ei istuks nurgas nagu öökull.»

Varivoni ümmargune punane nägu säras jõust ja nautusest. Dmitro tundis isegi kadedust sõbra vastu, kuid hinged kõik oli nii kerge ja selge.

«Mis agiteerija mina nüüd olen!» lõi ta tõrjuvalt käega. «Mina oskan rohkem kuulata. Aga sinust ootatakse nagu räägitakse, kõige riikamadki vanaeided hakkavad lugu pidama?»

«Juhtub igasugust. Mõnikord võetakse vastu poolharkidega, aga saadetakse ära viinatopsiga. Tead, mina armastan rääkida — noh, ja ka naised armastavad rääkida,» ütles Varivon ja tema merevaigukarva nägu pritsis naerusädemeid. «Vahel hakkame juttu ajama ja räägime tervelt pool päeva. Ma õppisin Svirid Jakovitšilt, kuidas käituda, mida jutustada, ja nüüd juba brigaadi. Ja kui mõnda asja ei oska ära seletada, lähen jällegi Svirid Jakovitšile juurde. Tema vaeseke haigeks, kolmandat päeva lamab haiglas. Seltsimees Vorov aga, kahekümne-viie-tuhande-mehe, sõitis küllasse, nüüd pean üksi rabelema... Asu minuga tööle, Dmitro. Juglina hakkab sind veel enam armastama. Minu Vassilinaga oli nii: nagu teada sai, et ta

...järele hullud on, kus nüüd on armukade, ei saanud silmi ära, ja kui vähe midagi, viib jutu armastuse neale»

«...kiitleb!»

«...et kiitlen? Mina olen nüüd meie naistele suure autoriteet.»

«...jahvata, jahvata!»

«...sa kuula või küsi parem ise naiste käest järele»

«...nad kõige enam armastavad. Kõik ütlevad ühel»

«...Varivon Otšeretti. Sa ära arva, et mind ilu pärast»

«...haki. Näe, oli hiljuti säärane lugu. Oblas-

«...kohale keegi Kramovoi-taoline mees ja tea-

«...hmad tuleb viivitamatult ühistada. Noh, tead»

«...mune torm külas tõusis. Naised tahtsid meid,

«...te, peaaegu lõhki tõmmata. Stepan Kušnir pidi»

«...pagema. See agitatsioon oli veeks kulakute»

«...taoliku toetus neile. Mul sai süda täis — kogu»

«...läheb tühja — ja kihutasin rajooni, rajooni»

«...sekretäri juurde seletust pärima. Mind võttis»

«...inimene sekretär seltsimees Markov — tuli teine»

«...kanti —, jutustas mulle pahempoolitseva-

«...laldustest, päris minu töö järele, külas valitsevate»

«...dude järele. Ajasime kaua juttu. See inimene»

«...mulle otsekui tiivad! Tulin lausa joostes õhtul»

«...Seal on parajasti koosolek ja nii tormiline, et»

«...edavad kas või klubihoone lõhki ajada. Aga niipea»

«...naistele partei sõnad edasi andsin, tõstsid nad»

«...päägu kätele. Sestsaadik armastavadki mind:

«...mune tädiga jutud maha räägin, kohe astub kol-

«...Hüvasti! Minu omad on juba kaugele ette sõit-

«...mis nad veel ilma brigadirita valmis tee-

«...Dmitro ja Pidoprigora astusid külanõukogu suitsu-

«...ruumi. See oli inimesi täis. Kramovoi ümber tung-

«...naised ja tema sõimas vastu samuti naiselikult —

«...liunuva häälega.

«...itte nii ei pea naistega rääkima,» mõtles Dmitro

«...eld lumest puhastades. «Kui sa tema peale häält tõs-

«...hakkab ta veel hullemini kisendama.»

«...ta võttis taskust neljaks kokkupandud paberilehe ja

«...tööd juurde.

Aga Kramovoi otsekui valas Dmitrole ämbritäie külma vett kaela:

«Tõid avalduse või? Tahad kolhoosi pugada? Noh, ei vaatame. Võid koju minna. Kui sind vaja läheb, kutsume välja.»

Dmitrol läks silme ees mustaks. Ühe hoobiga oli rõõm ja helge meeleolu otsekui ära pühitud. Olid jäänud ainult närv valu ja vihane nukrus. Ta tabas end Pidoprigora kaastundliku, rahutu ning imestava pilgu. Taarudes väljus ta külanõukogust ja läks aeglaselt otse põllule...

Videvikus aga seadis sammud Otšerettide poole.

«Oo, Dmitro! Niisuguse halva ilmaga?» imestas ja rõõmustas Varivon.

Vassilina nõõpis häbelikult pluusi kinni — ta oli just poega imetanud — ja astus naeratavana, ilusalt aeglaselt külalise juurde. Talvel, kui päevitus noore naise tõmmult näolt kaduma hakkas, sai tema väheke ilu veel märgatavamaks.

«Kus on tõde, Varivon?» Dmitro tõmbas raskelt hingetõmbet ja kerge virvendus käis üle tema kibras lauba.

«Mis on juhtunud, sõber?» Murelikult vaatas peremees tema mustadesse silmadesse, milles nüüd midagi ei peegeldunud.

«Pole midagi, Varivon, istu...»

«On sul raske?» Varivon istus sõbra kõrvale, puudutas tema õlga tema õlga.

«Ei, mul on kerge. Peaks mu vaenlastel nii kerge olema minu verd juua!» Ja Dmitro jutustas seltsimehele, mis külanõukogus oli juhtunud.

«Maksab endise eest kätte. Pika vihaga, kurivaim tähendas Varivon, kui oli asjaloo ära kuulnud. «Noh, sul pole põhjust muretseda. Ei tea, mis suur elu see Kramovoi ka ära ei ole! Ronib ülespoole nagu kott pöösale.»

«Tead, mul tuli niisugune iiveldus peale, nagu oleksin ma kärnkonna alla neelanud. Tema ütleb minule nagu mingisugusele lurjusele: «Tahad kolhoosi pugada? Tuleb välja, et ma olen ühe pulga peal Vartšukiga, Dan koga? Neid ta pealegi veel kaitseb, nimetab kultuurseteks peremeesteks. Aga meie, tähendab, oleme räpa...»

«...? Kus on siis tõde? Ja ta ei ütelnud seda mitte niisama — süda aimab, et mitte nii...»

«Mis ta sulle ikka võib teha? Siputab soola da peale?»

«Varivon eksis — Kramovoi võis siiski üht-teist...»

«...oli külanõukogu ja kolhoosi initsiatiivgrupi kindel mees, kus arutati kulakute eksproprieerimise...» Petro Kramovoi närvitses terve päeva, videviku koosolekut aga kutsus kõrvale Grigori...

«...tunned Dmitro Goritsvitti hästi?» küsis ta sosinaga...

«Tunnen nii, et paremini pole tarvis!» vastas Grigori... süngeks — ärkasid vana viha ning solvumise...

«Tema tuleb ka nimekirja võtta.»

«Goritsvit?» Grigori vaatas Kramovoile imestades... «Ta on ju keskmik!»

«...silme ette kerkisid Dokia, Jugiina, Dmitro, ja...» plüüst vaibus korraga tema viha.

«Mis kuradi keskmik!» krimpsutas Kramovoi nägu. «...kaitse kulakuid ühtigi! Tõelisi vaenlasi te ei...» aga ausaid kultuurseid nõukogude peremehi rün-

«Dmitro ei tõrkunud ju vilja äraandmisel ega...»

«Na mis siis sellest? Paljugi võis ka teisiti olla. Kas...» olid tema juures sulaseks? Kramovoi jäi läbi uduste... Grigorile ainiti otsa vaatama.

«Ei...»

«Kuldas ei?» ägestus Kramovoi. «Kipud kulaku saba...» Aga kui ta peksa sai, kas siis töötasid tema...

«Avitasin veidi majapidamises... Õppisin tislereid...»

«...tööd... Kas ta maksis sulle?»

«...õppisin! Ta andis mulle tööriistu...»

«...räägid, et ei olnud sulaseks! Kui keegi hakkab...» Goritsvitti kaitsma, siis võtad sõna!» andis

Kramovoi juba käsu. «Pole vaja vaenlastega õrnalt ümber käia. Sinul on temast kahju, aga tema peanagu raius su surnuks. Tuleb aeg ja raiubki surnuks! Tema on niisugune... Ainult ilma väikeomaniku õrnatult liikkuseta! Võta julgelt sõna, raba täie hooga, bolševiklikult. Ära ole toss!» Ja pöördus ära.

Nendele lähenes vana mesinik, suure habemega Marko Grigorovitš Sinitsa.

Marko Grigorovitš avas oma avara lumise lambi nahkse kasuka hõlmad ja pani ettevaatlikult maha oma noorima lapse, seitsmeaastase tütre Solomia. Tüdrukuke vaatas julgete silmadega ringi ja astus Ivan Timofijevitš Bondari juurde.

«Milleks sina siia tulid?» torises see naljatoonil laps peale.

«Isa kardab mind üksi metsa jätta. Aga mina ei kard.»

«Aga kui hundid kallale tulevad?»

«Peidan end ahju peale ja tõmban kasuka üle.»

«Aga kui nad ahju peale ronivad?»

«Lasen püssist,» ütles Solomia juba sosinal, et ta ebatõtt ei kuuleks.

Mesinik elas teistest eemal, metsas. Tal oli maja juures köögiviljaaiake ja suur rohtaed, mida igast külalt ümbritses võimas mets. Ja kuigi Sinitsal oli külla üsna pikk tee, käis ta korrapäraselt kõigil koosolekudel ning tõi iga kord kasuka all oma Solomia kaasa. Pärast naise surma ei lahkunud Sinitsa enam tütrest, ükskõik kuhu ta läks. Ja enam kui üks kord oli juhtunud, et kollegi kõne ajal kostis üle terve ruumi lapsehääli:

«Isa, ma tahan magada!»

Ja naerulaine veeres tagumistest pinkidest otse kõne meheni.

«Mis sa nii mõttes oled, Grigori?» küsis mesinik Ševtšiku juurde astudes.

«Ah, niisama,» lõi see tõrjuvalt käega.

«Keegi tungis raskete saabastega su hinge? Näen juba näen... Kas tõi mulle raamatu mesinduse kohta?»

«Unustasin. Homme toon,» vastas Grigori vastu tahtmist ja suundus ukse poole.

Tema viha Goritsviti vastu põlnud aastatega lahtunud

...kui ei tahtnud ta siiski sõna võtta. Ta püüdis endikus selgusele jõuda, ent asjata, ainult pea valutama. Ta närvises ja oli enda peale vihane. Ta tõi tõugati ebaõigele teele, ja kõhkles. Ta ei viha temas võimust ja kuum kättematu pani hinge kinni.

...vaenlasest. Egas midagi, Dmitro võib ju kulakutega kampa lüüa, tal on tühine asi oma teisele pihta pöörutada...»

...kõnits teine mõte protesteerivalt. «Kas oled kulaklikku märganud? Ainult viha ässi-

...lüks õue. Lund pudenes kuumale laubale ja...»

...jäättunud tüved undasid madalalt ja tumedalt, ...keerles ning silmuskles nukralt, nagu silmad ning keerlesid mõtted peas.

...na kaua ringi, tuli ta külanõukogu tugevdatud ruumi tagasi. Tabas endal Kramovoi terava ja tõmbus üleni kõssi. Hinges tekkis nii vastik ...tõusis iiveldus.

...oleku juhatajaks oli Ivan Timofijevitš Bondar — ...põllumajandusliku artelli oletatav esimees —, ...Kramovoi. Kaua ning tuliselt kõneles ta kollektiveerimisest ja kulakute eksproprieerimisest, karmult neid juuri, mis võisid tema joonele kahju olla.

...asena oli nimestikus Larion Denissenko. Mõned ...võtsid sõna. Arvamine oli üksmeelne. ...on selle poolt, et selle kulaku varandus võõran-

...kerkisid käed peade kohale.

...Zajatsuki!» luges Kramovoi nimekirjast. Tema laubal paistsid tursunud sinised veresooned.

...tõusid käed kõrgele.

...Goritsvit!» sähvas Kramovoi kõlatult.

...mavaikus. Siis kuuldus tagumistes pinkides Ivan Timofijevitš vaatas nõutult Kramovoile ...nõu hakkas punetama.

...pingis hüppas püsti Varivon Otšeret ja, vaadates tagapärast selja taha, kahmas mütsi peast.

«Mina pole nõus, tähendab!» teatas ta ja libistas üle presiidiumi liikmete.

Kramovoi kihvatas:

«Pole nõus? Arvad, et see on sul siin Poola seim? Igaüks võis üks šlahtitš hüüda: «Ne pazvaljam!» — ja on nurja ajada. Aga sina pole šlahtitš, ja see koosolek on seim. Siin otsustab rahva tahe. Inimesed teavad, nende vaenlane on. Neid ei saa klaasi viinaga maha minna nagu Goritsvit sind ostab ja müüb.»

«Ma pole libu, et mind osta saab!» kahvatas Varivon. «Kus nimekirjas on Vartšuk, Danko, küsin ma? Ja siin mõttele tulnud keskmikkude varandust võtta?» ägestus ta otse laua juurde astudes.

«Keskmikkude?» vidutas Kramovoi silmi, hakkas seda sõna irooniliselt. «Keskmikud ei palganud sul. Seltsimees Ševtšik, seleta kodanik Otšeretile, kuid Goritsviti teenistuses selga küürutasid!»

Kõik jäid vait, otsisid silmadega Ševtšikut. Kramovoi isegi kummardus looka saali poole. Aga Varivon polnud klubis.

«Ehmatas ära,» krimpsutas Kramovoi pahaselt ja jäi ent samas naeratas ja lisas teeseldult-lõbusa häälega:

«Ma unustasin hoopis, et saatsin seltsimees Ševtšikule tähtsa asja pärast kuhugi... Aga enne seda rääkis mulle ise, et oli Goritsviti juures sulaseks olnud ja andnud tiseritööd ja tasu asemel andnud see talle ühe viletsat peitlit, et: säh sulle see, mis mulle enda kõiha. Talitas nagu tüüpiline ekspluateerija. Nüüd on selge, missugune keskmik ta on? ... Ekspluateerija!» hüüdis ta ja pöördus Otšereti poole. «Teie klassivalvsuse kaotanud, kodanik!» Ja tegi Bondarile ettepaneku: «Pane hääletamisele!»

«Ei pane!» ütles Bondar kindlalt ja raksas ruumi vastu lauda. «Keegi pole minuga nimekirja täiendamise kohta nõu pidanud.»

«Kellele küll mõttesse tuleb kulaku sugulastele pidada?» muigas Kramovoi õelalt. «Et talle enne teatataks, kuidas varandus kõrvale toimetada? Me saime aru, et teil on halvad sugulased.»

«Lubage mulle sõna,» palus Marko Grigorovitš.

«Palun, seltsimees Sinitsa,» tõmbas Kramovoi

«Loodan, et teil kulakute vastu mingisuguseid tundeid pole?»

«Pole pole, seda pole,» nõustus vana mesinik suurt rõõmuga.

«Pantut!» pomises Solomia läbi une.

«Kõik asjad pinevas vaikuses kellegi naer.

«Näe,» hakkas mesinik kõnelema, «et Dmitro

«Kulak, nagu mina olen Türgi sultan! ...»

«Kõik,» ütles ta. Aga Kramovoi katkestas otsekohe

«Kõik te naerate? Oma mahajäämuse üle? Ma

«Kõik te naerate? Oma mahajäämuse üle? Ma

«Kõik te naerate? Oma mahajäämuse üle? Ma

«Kõik te naerate? Oma mahajäämuse üle? Ma

«Kõik te naerate? Oma mahajäämuse üle? Ma

«Kõik te naerate? Oma mahajäämuse üle? Ma

«Kõik te naerate? Oma mahajäämuse üle? Ma

«Kõik te naerate? Oma mahajäämuse üle? Ma

«Kõik te naerate? Oma mahajäämuse üle? Ma

«Kõik te naerate? Oma mahajäämuse üle? Ma

«Kõik te naerate? Oma mahajäämuse üle? Ma

«Kõik te naerate? Oma mahajäämuse üle? Ma

VII

«Kõik te naerate? Oma mahajäämuse üle? Ma

«Kõik te naerate? Oma mahajäämuse üle? Ma

«Kõik te naerate? Oma mahajäämuse üle? Ma

Ja Dmitro mõistis — oli juhtunud midagi hullu. Vaikides kuulas ta sõbra jutu ära, tõmbus näost viirats silmad läksid pärani. Aga juba tema esimesed panid Varivoni imestama:

«Kas jood minuga koos või kardad nüüd?»

«Mis mul karta? Ainult et nüüd ei ole sellele aeg.»

«Pole viga!»

Dmitro võttis kapist viinapudeli.

Kumbki jõi klaasitäie. Teatava kartusega vaatas Dmitro sõbra kahvatut nägu, teadis, et teisel sees kõhkleb ja aitab ühest sõnast, et Goritsvitti rõopast vältida.

«Ega hullu tea, läheb veel Kramovoid vastu. Lööb tolle pungsilma maha ja rikub ka oma elu. Halb veri on tal soontes» mõtles Varivon ja kuulas.

«Mis sa siis mõtled teha, Dmitro?»

«Mis ma mõtlen teha?» kordas Goritsvit otseselt ja ärgates. «Panen kohe hobused ette ja pörutan pealinna.»

«Otse pealinna?»

«Pean ma siis sinu Kramovoi juurest õigust otsima. See on meie vaenlane. Noh, viskame enne teekonda ühe napsi!»

Juba seistes kummutas Dmitro klaasi. See tal hammaste vastu, viinatilku langes särpile — kinnises.

Kui ta hobuseid ette pani, tuli ema õue.

«Kuhu sa sõidad, Dmitro?» küsis ta murelikult, kui et pojaga on midagi halvasti.

«Oma saatust otsima, ema,» muigas Dmitro muhuga ja jutustas hingeldades kõik. «Näe leidus omegi hing, himustab meie töö ning vaevaga kogutud saadust natukest. Safron Vartšukilt ja Dankolt kui kuld ei võta varandust ära, vaid asus minu kallale.»

«Seda ei juhtu ilalgi,» ütles Dokia nii rahulikult poeg isegi imestas. «Tõde on meie poolel. Sinule ei ole meie valitsus ülekohtu. Kramovoi aga... ta on pojake!»

Ta suudles poega laubale ja ohkas.

Dmitro läks tagasi tarre ja astus voodi juurde. Rahulikult naeratades magas Juguina, puudutas laubaga huultega tema laupa, kohendas ohates naise laialivõetud

id siis kummardus madalale hälli kohale ja

«Lukkas värava pärani, kaelustas veel kord oma põse tema vastu.

«Võib kergesse, rautatud jalastega saani leiutada missi ja asus teele.

«Dmitro tuiskas ikka veel. Ja nüüd alles haaras ta minav kurbus, selline valu, et oleks tahtnud alla saani langeda, pea heintesse peita ja nutta.

«Nuttu, haliseda. Näis, et elu on iga silmapilkselt ja saan, mis lendab mööda libedaid jalasid. Lõuna teda mitte tumeda metsamüüri poole.

«Tulma, ja jalased ei krigise mitte külmunud. «Tema tema valutaval kehal. Küüma käega pühkis ta hõlvalt, ohkas ja võttis oma tunded ning mured

«Tema ohjad. Need panid vastu, raputasid teda laudform raputab puud, painutasid maad ligi, täit-
«Tema tinnaga. Aga tollest kriitilisest piirist, mil on

«Tema valjusti nutta, tollest valust, mis hinge otsekui

«Tema annab, oli Dmitro juba üle saamas. «Tema tugevnes, mõistus selgenes. Suur, kisendav

«Tema pani teda oma elule tagasi vaatama, nägema. «Tema enne oli tähele panemata jäänud, seda, mis

«Tema tulu vavesi, pani hindama elu, nagu me nälja-
«Tema tunde mõru musta leiva maiku.

«Tema minevik voolas mööda kitsast jõesängi, ta pol-
«Tema tunde laiale laugmikule välja jõudnud. Ent ta

«Tema elu ja inimesi ja loodust. Kõik hea rõõmustas
«Tema tunde mured kurvastasid, ülekohtu ärritas. Ta pol-

«Tema tunde külm vaatleja, kes ei liiguta sõrmegi, et
«Tema tunde aidata. Kui tema põllule oli ilmunud uus

«Tema tunde, siis oli see aasta pärast ka juba naabritel
«Tema tunde kedagi abistades ei nõudnud ta ilalgi midagi

«Tema tunde Aga kes armastas tööd rohkem kui tema? Vaeva
«Tema tunde viljapea lõhna ja viljatera maiku?... Ei, kui
«Tema tunde oleks talle hinge vaadanud, oleksid nad
«Tema tunde et tema soovis inimestele head.

«Tema tunde on kinnine iseloom, ta pole neid, kes kergesti
«Tema tunde tunde avab, kes inimestele meeldib. Ennast üm-
«Tema tunde On juba hilja... Aga et Kramovoi vaenlane
«Tema tunde ta ei kahelnud

Metsas oli vaikne, ja süda läks pisut kergem. Järele mõeldes jõudis Dmitro otsusele, et tema muud on küll raske, aga mööduv. Ja otsustas, et pole mõeldesialgu hobustega mitmesaja versta taha kihutada. Ta võib rajoonikomitee sekretäri juurde sõita.

«Räägitakse, et on arukas inimene. Vaatame järele mõtles Dmitro. «Võib-olla on temagi samuti paadunud nagu Kramovoi.»

Ta hammustas alumisse huulde ja tundis sellel järelekoorikut.

Üleni lumisena, pakasest tumedaks tõmbununa läks Dmitro rajoonikomiteesse. Ta tundis sisemist kõhela ent ühtlasi soojendas teda lootus.

«Küll on need kroonumajad vastikud, parem on kui neid ei näekski!» ärkas temas talupoja ettevõtlikkus.

«Sekretäril on praegu tegemist. Nõupidamine,» ütles pikk masinakirjutaja püsti tõustes.

«Või nii!» Dmitro peatus ukse juures. «Millal vabaks saab?»

«Ei tea.» Masinakirjutaja silmitses umbusklikult lumist, norutujulist külameest, kes seisis, piits külalispunetavas käes. «Mis asi teil oli? Isiklik? Täna pole isiklikes asjus vastuvõttu.»

«Ma tulin kaugelt.»

«See ei tähenda midagi. Täna vastuvõttu ei ole»

«Noh, kui vastuvõttu pole, siis lähen ilma vastuvõttu sisse.» Dmitro mõõtis pilguga naissekretäri ja sammis ukse poole.

«Ma ei las!» Masinakirjutaja astus talle kabinetis juurde ette.

«Mine õige, kullake, kõrvale, et pattu ei juhtu. Nüüd pole maailmas niisugust jõudu, mis mind tõesti hoiaks,» ja ta vaatas neiule niiviisi otsa, et see kõrvale astus.

Dmitro vajutas järsult ukselingile.

Tubakasuitsuga täidetud kabinetis istus tõesti noor inimene. Laua tagant tõusis rahulikult lüheldane, beid dajuukseline mees. Ta oli ukse taga toimunud jutust mist vist kuulnud, et tema tumerohelistes, muude

...pilguga silmades välgatas mitte pahameel, vaid lõbus

...juurde ei lasta sisse.» Dmitro laskis piitsa lan-
...ja lootus, et kõik need magamatusest ning muredest
...inimesed hakkavad kohe tema peale karjuma.
...võib kokku arvata, kui palju keskmisel rajooni-
...nail rahutuil, kordumatuil aegadel magamata
...kui palju ta jõudu kulutas, tervist kaotas!

...püevast!» Rajoonikomitee sekretär väljus laua
...ja ulatas käe. «Markov. Võtke istet.»

...selt, seltsimees!»

...lahenes kohe. Dmitro surus sekretäri kätt,
...kõrgenduse ning tänuga tema väsinud, ent lõbu-
...ilmadesse ja alles nüüd märkas juuresolijate
...«Viktor» Sniženkot.

...selt, seltsimees.» Jälle osutas Markov vabale too-
...«Kas tulete kaugelt? Kas väljas tormab? Küllap on
...kinni tuisanud?»

...on tuisanud, jah,» vastas Dmitro, kaalutledes
...«Kas sekretäri küsimustes pole mõnd pettust, sest
...hakkab inimene lihtsalt niisama rääkima ilmast,
...tegemist on; Dmitro mõõtis sekretäri oma mõõ-
...tuna

«Juba põrmukese aja pärast veendus ta, et kartu-
...on asjatud. Sõrmedega lauale koputades kuulas
...võlga tähelepanelikult, esitas vahel harva küsi-
...ja kuulas jälle, ning silmitses seejuures tugeva
...talumeest, kes talle kohmakate, raskete, ent
...õnadega avameelselt kõik südame pealt ära rää-

...ante oma põllult häid saake? Kuidas on teie

...vit.»

...vit?» kordas Markov ja jäi mõttesse.

...vit! Selles nimes kõlas midagi tuttavat ja väga-
...kaugelt. Ent mis?... Markov ei suutnud kuidagi
...utuda. Ta süvenes mälestustesse ning samal ajal
...Dmitro takerduvat, oskamatut juttu. Ja Go-
...t iga sõna, samuti nagu iga mälestus, mis Marko-
...mõnus, äratas temas küllastaja vastu aina suure-
...põolehoidu ning usaldust.

«Nii et te saite häid saake, ütlete?» kordas ta ilma et olekski mälestuste hulgast õiget lõnga võt-
tõmmanud, ilma et oleks tolle mehe poega ära tund-
kes tema ja võitlejad sügisesel põllul pääsis, üle viis ja jäädavalt hüvasti jättes lühidalt ütles: «Olen sõdur olnud!»

«Saime, jah. Kõige paremad meie külas. Inimesed kutsuvad mind naljatades agronoomiks. Ma arvan, maad ja heidan vahel pilgu ka raamatusse.»

Dmitro tundis, kuidas tugevneb tema seesmine kontakt selle lüheldase valgeverelise mehega.

«Aga kas võite ehk veel suuremaid saake saada?»

«Miks mitte! Ainult taevasse ei saa tõusta...» Tema toppama. Talle näis jämedusena see, mis ta üteldi talle.

«No vaat, seltsimees Goritsvit, siis hakkategi te hoosipõldudel suuri saake kasvatama,» ütles rajooni komitee sekretär. «Hakkate inimesi õpetama, kooli maad harida. Ja ise hakkate meie agronoomide, professorite juures õppima.»

«Ka professorite juures?» lõi Dmitro kahtlema.

«Ka akadeemikute juures,» naeris Markov. «Igaüks võib ise õppida ja teisi õpetada.»

«Aitäh, et minust hästi mõtlete! Aga mina olen teie halb õpetaja. Ma ei oska inimestega ümber käia ega teised. Ei oska rääkida.»

«Küll õpite, kui tõeline inimene olete, õpite. Te peate maailma avarama pilguga vaatama. Te olete juba kooli hoosnik... Kas jääte kauaks siia? Tunni kahe jooksul võiksin teie külasse sõita.»

«Vaata see oleks hea! Ma ootan!» rõõmustas Dmitro ja hakkas äkki naerma.

VIII

«Ema, teate, missugust und ma nägin!»

Jugiina hüppas naeratades voodist ja kummardus hälli kohale. Valgepäine Andriiko, tema rõõm, lootsid, tillukesed käed rusikasse pigistatud, ja näis, nagu ta magaks ta, vaid mõtleks millegi üle pingsalt ning teadendatult järele. Tagasihoitud ärevusega vaatas Jugiina

ema ja arvvas, et sel hetkel on ta haruldaselt isa sarnane.

Umbes kolme päeva eest kinnitasid kõik sugulased, et ema on taest Dokia nagu, varem aga olid kõik ära hoidnud tema üllatavat sarnasust emaga. Ja ainult ema leidis pojas iga päevaga ikka rohkem isa sarnasusi. Ümmarguses suurelaubalises näos kerkis ema harjumatult kongu ja tumenesid silmaterad, mis olid varem olnud, et valgeid polnud peaaegu nähagi. Unustas ema, seisis ema hälli kohale kummardunult, et poja hingamist ja püüdis ette aimata, kuidas ema näos need jooned, mis esialgu veel ei olnud, tungisid nagu esimene roheline paljalt põllul. Ema pärast aga kujutles Jugiina rõõmsas erutuses, et missugusena, nagu oli Dmitro tol suveööl põllul, ema esmakordselt kohtusid. Aastate eesriiet lahti võttes vaatas too unustamatu öö minevikust esile nagu juhtumist; noor kuu helises kõrguses ja puistas nii heli, et tahtl, et neil ei jätkunud taeval kohtagi ja nad langetasid maale peale, kaugetele teedele ning taliviljarõukudele. Ema piksu aastatekihi kandus Jugiinani isegi pär-
malt tervetegev lõhn.

«Ema, vaadake, kui väga Andriiko praegu isa moodi on!»

«Ema valitses hämarus. Härmatanud akendel värele-
võimade vastuhelgid ja hommikuse tugeva pakase
hõbelilled omandasid õrna kollakasroosa sära.
Ema eemaldus ahju juurest, ja äkki märkas Jugiina
ema pisaraid, niisama helkivaid nagu sädemed
põuhoosidel. Jugiina polnud ämma iialgi veel nutmas
olnud.

«Ema, mis teil on?»

«Ma mõtlen Dokia juurde, haaras oma soojade kätega
karedate, paindumatute sõrmede ümbert kinni.
Õnnetus on meid tabanud, tütreke, suur õnnetus!»

«Aga kus on Dmitro?» küsis Jugiina.

«Ema tõde otsima, otseteed pealinna... kaebust
...» Ja ta jutustas miniale, mis oli juhtunud.

«Ema, siis nii? Ja minule ei lausunud sõnagi...»
Ema mõttesse ning hüüdis äkki: «Ema, mis see
matu inimene meist tahab?» Tema hää värises.

Ta pani ruttu riidesse ja hakkas ka poega riietama.
«Kuhu sa lähed, tütreke?»
Ent Jugiina ei kuulnud enam Dokia sõnu. Ta võis poja sülle ja astus kõhklematult ukse poole.

«Kuhu sa lähed, Jugiina?»
«Kuhu? Rajooni. Rajoonikomiteesse, ema... Millest mulle ei ütelnud, kui Dmitro ära sõitis? Nüüd ei jätta talle enam järele. Jumalaga, ema.»

«Jäta Andriiko siia. Kuhu sa temaga niisuguses pealinnas lähed?»

«Temaga, oma pojaga, lähen kas või maailma lõppu. Jugiina suudles ämma huulte ja jooksis tarest välja.
«Jugiina!»

Aga see ei vaadanud tagasigi.
Uksest pahvas sisse keerlevat külma auru ja vaikusis Dokia keset taret, ümbritsetuna külmast hallidust; see kustutas akendel lõbusad koidulitrid.

«Dmitro läks pealinna, Jugiina rajooni — kuhu sa minna pean minema?...»

Kohe värava taga vajus Jugiina põlvini hange, ta teeni jäid temast maha sügavad jäljed.

Aina lumi ja lumi. Kerge, kohev. See elustas kogu maja, imedes oma sinasse rohelisi ja roosasid valgeid täppe, mis langesid tee ääres kasvavate puude tihedusse.

Dmitro oli siit viimasena läbi sõitnud. Ja Jugiina astus ettevaatlikult jalasejälge-pidi, otsekui kartes, et ei lele haiget teha.

Laps ärkas ja hakkas nutma. Ema rahustas teda sõnaga, küll pisarate, küll õrnusega. Suutiski vaigistada. Pühkis laubalt lumehelveste külma vahu, läks edasi longuspäi, üksildane nagu puu väljal.

Ta nägi ennast juba rajoonikomitees.

«Kui sinna jõuan, jutustan neile kõik ära, nii nagu on. Näitan oma käsi, oma last. Ja kes siis ei usu, et ma olen ausad käed, ausad silmad, kes ei usu, et ma teen poega puhta emapiimaga ja et selles piimas pole midagi võõrast vaeva? Kõik jäävad uskuma, pojake.» Ta kumardus kibeda naeratusega lapse poole. «Meie võime ei tee meile liiga, Andriiko, ei tee liiga meie isale, kes on püsimatult ja töökas nagu kevad ise. Kes kuuled, mu väike, mu rõõm?»

... ja tähelepanelikult neid sõnu; siis hakkas ta kiirelt lugutama, püüdes käsi vabaks saada, naerata ja väike aurupilv tõi ema külmunud laulude meenutusi. Jugiina rahunes äkki, ta nägu selgis, ja ta nägu jäätunud pisar roosatas rätikuotsa küljes.

... amadesse mõtetesse süvenenult astus naine välja. Ta tundis väsimust ja istus tee äärde lumme. Silmade ümbrus magus rammestus mööda keha laiiali, tuli ta magada. Jugiina hüppas kohe üles.
«Lühike puhata!»

... lühike puhata, vaevalt suutes last tuimaks jäänud hoida. Valu pärast olid käed kanged ja kippusid sõrmede alla. Pakane tungis juba liigestesse ja torkis kogu keha poole. Veel versta ära käinud, istus Jugiina lauba all ja hakkas külmast kanget nägu ning sõrmi soojendada.

... ja see ei vaadanud tagasigi. Kõik kostis hobuste puristamist. Jugiina tõusis kiirelt üles. Talle kihutas vastu kerge saan. Kutsar tõusis järsult hobused, saan viitas ja jäi põiki teed.

«Kuhu sa lähed, kullake?» küsis Viktor Sniženko. Jugiina tõusis ja pühkis puhmas kulmudelt kahust härmast.

«Kuhu sa lähed, kullake?» küsis Viktor Sniženko. Jugiina tõusis ja pühkis puhmas kulmudelt kahust härmast.

«Kuhu sa lähed, kullake?» küsis Viktor Sniženko. Jugiina tõusis ja pühkis puhmas kulmudelt kahust härmast.

«Kuhu sa lähed, kullake?» küsis Viktor Sniženko. Jugiina tõusis ja pühkis puhmas kulmudelt kahust härmast.

«Kuhu sa lähed, kullake?» küsis Viktor Sniženko. Jugiina tõusis ja pühkis puhmas kulmudelt kahust härmast.

«Kuhu sa lähed, kullake?» küsis Viktor Sniženko. Jugiina tõusis ja pühkis puhmas kulmudelt kahust härmast.

«Kuule, kas sa tahad lapse ära külmetada või? Kõik ma ei näe siis, kui väsinud sa oled? Ei lase — ja see on lega.»

«Pole niisugust jõudu maailmas, mis mind hoiaks!» ajas Jugiina enese uhkelt sirgu, mõeldes nist ning astus kõhklematult lumme.

«Kas sa pole viimati Goritsviti naine?» küsis Sniženko, kellele meenus Dmitro ütlus.

«Aga kust teie teate?» Jugiina jäi seisma.

«Küllap tean!» naeris Sniženko lõbusalt. «Nägin sõdalast. Vaat mis tähendab armastus!» pöördus ta kutsari poole. «Vaevalt sõitis mees kodunt välja, lüüsi naine kannul.»

«Ja armukade vist teine! Kohe vihastas...»

«Mis Dmitrole öeldi?» Jugiina seisis põlvini hanges.

«Et sa koju tagasi lähesid. Istu saani, muu loole ma enam midagi.»

Jugiina läks alandlikult saani juurde ega pööranud silmi kõrgelaubaliselt teeliselt. See aitas tal istet vaadata tähelepanelikult Andriikole, vidutas silmi.

«Nagu isa suust kukkunud... Sa ära muretse.» pöördus ta naise poole, «sinu kullake jõuab paari teie pärast tagasi. Kõik on hästi! Ainult et aja teda inimesekka, aja kohe malgaga, et ta oma tarenurgas ei hülleks. Tark inimene, aga on ennast oma majapidamisse sulgenud, istub nagu puuris.»

«Küll ta välja tuleb!» vastas Jugiina säravate silmadega. «Te ei tunne teda veel!»

«Tunnen, tunnen, territoriaalväärt kogunemisel õppisin hästi tundma.»

«Ei, vähe teate temast.»

«Ühesõnaga — ühiskäendus. Sellest peab aru saama, tähendas kutsar ja pilgutas härmatisest halli kulmu silma.

Nad sõitsid metsast välja. Lageda peal andis loomade end rohkem tunda. Lumest paksud traadid heitsid kõrbedase tasandiku valgeid sidemeid, telegraafipildid undasid tumedalt ja rahutukstegevalt. Teeristmel hakkas Sniženko hobused peatada, võttis lambanahka kasuka seljast ja ütles:

«Pane pojale ümber.»

«... ja nüüd...»

«Kullistratõtš,» pöördus Sniženko kutsari poole. «Vii ta koju, ja hästi ruttu.»

Kutsar teele ja paljastas pea, et mütsilt lund maha lüüa. Lõul kergitas tema käharate ruugete juuste.

«Kui head inimesed! Ma lähen siit jala koju,» ütles kutsar.

«Egas ma vigane ole, et minu pärast sa ei lähe ja loomi vaevama...» Ta tõusis saanis ja kinnitas käega ohiadest kinni.

«Näe, ja ära räägi midagi,» ütles kutsar. «Meie teame, mis teeb, ja sina temast jagu ei saa. Osa-ajal on püüdnud... Jah, naine, esimees on meil...»

«Mis sa's tahad...» parteilane. Sellest peab...»

Kutsar pilguga saatis Jugiina Sniženko rühikata poole. Ta ise kuuevael kiiresti mööda tuisanud teed...»

«...» Jugiina pöördus ümber ja osutas plitsaga ettepoole:

«...» Nüüd on juba elatanud, aga asus niisugusele...»

«...» kergitas ennast ja hüüatas rõõmsalt:

«...» on ju minu ämm!»

«...» puhvatas laginal naerma.

«...» kus on ikka perekond! Hoiavad üksühest kinni...»

«...» tõusis Dokia kohale.

«...» Jugiina hüppas saanist välja. «Sõidame koju, hästi. Varsti jõuab ka Dmitro tagasi.»

«...» muudles ämma nii, nagu poleks nad mitu aastat...»

«...» ütlesin ju talle, et «meie tõde ei saa maa sisse...»

«...» lausus ta naeratades ja kummardus pojapoja...»

«...» ometi saani, kuradi naised!» hüüdis kutsar.

«...» peab iga silmapilk algama ja hakatakse vaid...»

«...» loomi ühistada või mitte.»

«...» ema.»

«...» tutreke, sõida üksi.»

«Aga kuhu teie siis lähete?»

«Astun haiglasse sisse, külastan Svirid Jakovlevi. Näe, küpsetasin talle pirukaid. Kes teab, kuidas seal toidetakse. Ega kodused pirukad kurja tulla talle ikka küpsetab. Tõsi küll, eks naerab muu hakkab tõrelema, et ma jalavaeva ei põlga. Noh, pole midagi, peaks ainult tema tervis mitte halvaminema.»

«Meie poolt Svirid Jakovlevitšile aupaklik tervet. Ütelge, et aga rutem terveks saaks.»

«Kas teil on sugulane haiglas?» küsis kutsutud tundlikult.

«Sugulane jah,» vastasid naised ühest suust.

«Ka teie tahate Mirošnitšenko juurde minna? Pärast issanda nuhtlus kohe! Teie Mirošnitšenko muudab haigla MTJ-iks ja kihutab kogu meditsiinilise personalit pauguva pakase kätte.» Väike ümmargune naine pööritas teeseldud ahastuses silmi ja lõi käsi kopsakalt.

«Mis MTJ-iks?» kehtitas Dokia nõutult õlgu.

Naissanitari näol vaheldus ahastusilme viimase heasüdamliku naeratusega.

«Mis MTJ-iks? Meie omaks, rajooni omaks, linn omaks, lamab alles haiglas, aga ta määrati MTJ-i juhatajaks. Nüüd on tal juba kolm koitu enne vareseid tulevat vast tungil täis. Ülemarst helistas isegi rajooni juurde teesse, et haige rahule jäetaks. Kas arvate, et ülemarst? Mitte põrmugi! Muudkui tulevad, aina tulevad, asjadega — lihtsalt hulluks võib minna, kuigi muudkui ükskord rahuarmastaja inimene. Mõni pistab kausi mingisuguste tähtsate paberitega nina alla, teab mis kirja, mõni komandeeringu, mõni tšekid, mõni lase aga kõik läbi. Ma hakkasin neid juba sisse laskma, et ülemarst ei naeks, muidu paneb muu kompressi, et aitab. Nüüdsama tuli üks puurajaja palus nii väga, nii väga, et teda haige juurde lasta. Minul on ju süda nagu vahast, muudkui lausa. Näen, jäi teine kuidagi takerduma ja püüab kõigest nagu varblane märkamatuks mööda lipsata. Aga lähemalt — tal saag selja taga, kipub otse selle haige juurde. «Mis arstiteaduslik leiutis see on?» küsis ta

«Tõelise vestibüüli.» Jäi vaeseke seisma. Isegi higinõu, pilgutab süüdlaslikult silmi. «Ei või! Selt-Mirošnitšenko käskis, et tuleksin saaga.» Ja jälle astus sisse minna. Jooksin Svirid Jakovlevitšile ja temal juba sõnadki nii valmis seatud, et ta ütles: «Mariake, kallike, mu rõõmuraad, tule tööriistaga sisse! Me proovime siin uut tarvikut!» — «Aga kui ülemarst mind selle tarvituseviisi haiglast välja ajab?» küsin. «Siis hakkad minu juures tööle. Panen su kõige parema traktori juurde ja naerab. Neid traktoreid pole veel keegi inimesel, aga tema juba annab kõige parema traktori puurajaja sisse, ise aga valutan südant: kui selle tarvituseviisi peale satub, on minu tööalane karjäär läbi! Ta võtab mul pea maha,» ütles ta, «ja läks elava, jutuka Maria-ale palatisse.

«Mariake» lõi naissanitar jälle käsi kokku. «Seltsimees, kes lubas teil haiglarežiimi rikkuda?»

«Tere, linnuke, ära pahanda... Oo, tere päevast,

hullat viili käest laskmata vaatas Svirid Jakovlevitš ta lobusalt, vandesekslase ilmega otsa. Tema kolme silma olid higipiisad, tihedas raseerimata habemepõltsus välgatas halli. Voodi juures seisid elatapuurajaja ja tumedajuukseline noormees. Toolil lepainutatult saag, ühes kohas terasepuruga kaetud Jakovlevitš viilis saehambaid maha. Naist vangutas etteheitvalt pead ja jooksis koridori. «Kus haige!» ütles Dokia voodi juurde astudes. «Jah, aeg aru pähe võtta, ega sa tita ole.»

«Jah, Dokia, me peame ehituse jaoks metsa maha puurajajaid aga on nii vähe, et võib sõrmedel loendada. Eks me siis mõtlesime väikese täienduse teha kolmanda saehamba teeme lühemaks. Paiseid ei ole, aga niisugune saag lõikab kaks korda kiiremini, aga niisugune saag lõikab kaks korda kiiremini, aga niisugune saag lõikab kaks korda kiiremini... Ainult et hambaid tuleb niiviisi viimistleda ta puurajaja poole ja voodist välja kallutada. Jätkas jälle viiliga tööle. «Vaata nii... Saa inimest talle, Dokia. See on noor kunstnik Pavlo

Danilovitš Kremets. Tuli meile loomingulisse loomadeeringusse. Ja see on puuraiuja Demjan Petrovitš. Räägitakse, et ta võib öösel omaenda tares ära magada aga metsas mitte iialgi.»

«Sellepärast, et ma olen metsades sündinud ja olen elanud, uue tare aga lõin alles nüüdsama püsti, anna mulle dasin mööda võõraid nurki.»

Demjan Petrovitš naeratas, ise aga liigutas oma makate armiliste sõrmedega ettevaatlikult viili.

«Oi, ülemarst tuleb!»

Mariake avas ukse, lendas palatisse, vaatas üle kohalviibijatele ehmunud silmadega ja hüppas koridori.

Puuraiuja hammustas huulde ja pistis Svirid Jakovitšile heakskiitva pilgu saatel sae voodi alla. Kõik ja Dokia istusid toolidele.

«Väike segadus. Vanamees on kange iseloomuga ütles Svirid Jakovitš naeratades ja pöördus kunstniku poole: «Noh, mis teil uuemat on, lühike?»

Kremets hakkas toolil nihelema. Tume punane tal meelegahtade poole.

«Kui teie juurde MTJ-i sattusin, hakkasid mulle mõtteid peas keerlema! Mõelda ainult: vangla on traktoriijaam. Teie asetäitja viis mind kambri, kus kunagi oli istunud Karmaljuk. Avab raudukse, taga on vili. Vili seal, kus enne liikus surm! See on tavaline fakt, Svirid Jakovitš, see on, kui sügav ja järele mõelda, meie uue elu olemus. Kas pole te?»

«Just nii see on. Vaat kui uue MTJ-i ehitamine teeme vanglast muuseumi.»

«Õige, Svirid Jakovitš. Aga millal ma teid meiega hakkan?»

«Vaevalt nii pea. Ja mis tahtmine sul on inimeste elu parandada ja ka endale piina valmistada! Tead, mul on sõida Kamenets-Podolskisse, seal on muuseum, kus on Karmaljuki portree, mille maalis Tropinin.»

«Kas arvate, et Tropinin? Spetsialistidel pole nende guseid andmeid.»

«Otsigu paremini, kõik kõneleb selle poolt.»

«Huvitav! Kas olete mingisuguseid materjale kogunud?»

«Tule uurinud, aga ette on sattunud...»

«Et hetkel avanes uks ja ülemarst astus kahe meditsiini osakonda palatisse. Tema selja tagant vaatas ehmunud Mariake, aga veendudes, et kõik on korras, muutus ta lahutamaks ja hakkas askeidama.»

«Kui koosolekud ja koosolekud!» torises arst. «Ma olen juba kolmkümmend viis aastat haiglas, aga ei ole ühtegi patsiente, nagu sel talvel, pole veel näinud!»

«Ajalooline talv, Valerjan Orestovitš,» tähendas Mariake.

«Te arge mind õpetage, tunnen ise poliitilist ajaloolist. Aga kes teeb ajalugu? Inimesed, mis teevad inimesed, mitte haiged. Tuuakse siia haiged, mis haiged, aga need põgenevad kiitlites minema. Mis on ajalugu tegema või... või...»

Valerjan Orestovitš märkas põrandal rauapuru, kummutas ja tema aastate kohta ebatavalise väledusega «voodi alt sae välja.»

«Ivanovna!» käreles ta, nii et palat kajas.

«Te vajus kohe longu ja, punetades nagu roos, avasid silmad maha. Ta teadis väga hästi, et kui ta isanime järgi kutsus, siis pole midagi head.»

«Ivanovna!» Arsti hallid juuksesalgud värisesid, ta teete vähimatki vahet haiglapalati ja puu-... «Te olete kurjategija, parandamatu kurjategija. Ma annan teid kohtu alla! Teie kõik,» lõi ta mehed poole pöördudes ähvardavalt jalaga vastu... «Te olete mul haiglast hobusetalli teinud, lauda olete...»

«Valerjan Orestovitš!» sõnas Mariake läbi pisarate. «Või ei — rääkige, kuulame õige teie teadusargumente!» salvas vanamees.

«Teie teaduslikud nad siis on! Haige palus nii väga, et talle saag toodaks... Tal on seda vaja täiuslikult MTJ-i jaoks. Te ju, töötate laboratooriumis...»

«Kõik juba minu harimisest! Mis te seal veel olete tegemas?» pöördus arst oma rahutu patsiendi poole.

«Tahame metsavarumist kiirendada. Ma palun Maria Ivanovnat mulle abiaks olla. Suure vaevaga ta nii kaugele.»

«Vale! Ei usu, mitte ei usu! Te ütlete talle ainult sõna — ja tema jookseb juba keksides kõike tädik Mariake! Silmapilk korista saag ära!» käskis üllas ja väljus palatist.

Neiu suutis vaevalt naeratust tagasi hoida: arst teada eesnime-pidi, tähendab — kõueilm on moodi.

«Kukavka küla,» jätkas Svirid Jakovlevitš arsti visiiti. «kus Tropinin Morkovi juures elab Golovtšintsõ ja Tšornomlõni läheduses. Seal tehti tol ajal Ustim Karmaljuki. Suurt kunstnikku, kes palju talupoegade portreid maalinud, pidi kuulama sumehe kuju loomulikult huvitama. Kas oled teinud pannud, kui väga Tropinini vana ja noore ukrainlaste portree sarnanevad Karmaljuki portreega mis Tšornomlõni vangivalvurite käest Kamenetsi sattus? Ta peapööre kui näoilme...»

«Svirid Jakovlevitš!» jooksis võidutsev Mariat tisse. «Traktorid sõidavad meie MTJ-i! Terve! Kõige esimese peal on minu vend Mihhailo. Ta on nagu väejuht... Kõik jooksid vaatama. Isegi mina ei kannatanud välja, tõmbas kitlihõlmad üles ja — vale!»

Palatisse tungis traktorite mürin ja haige kolle põskedesse tõusis puna.

IX

Tädi Darkalt sai Marta Goritsvitte tabanud äärmisest teada. Tema nägu tõmbus kohe kollaseks, ta hakkas raskelt hingama ja haaras kätega rinnust kinni.

«Mis on? Mis sul on?» ehmus Darka.

«Ei midagi...»

Marta tahtis kahvatute huultega naeratada, ent ratsus tuli häle, nagu hakkaks ta nutma.

«Oh häda küll! Vaata, mismoodi sa välja nääd veretilkagi pole näos. Nagu surnu. Nähtavasti kure senini tema järele?»

«Küll, tädi Darka!» ütles Marta ohates ja teadlikult.

«Kas niisugusest armastusest on? Ainult piinad end,» vangutas vanaeit pead.

«Ma ei kuulanud enam. Ta oli akna juurde ja mõttesse vajunud, kannatades teise inimese eest rohkem kui enda oma pärast. Silmi valgustas, ta pühkis neid masinliku käeliigutusega. Jooksis punapõseline Niina, villane valge rätik

«Pätsa mul rätik lahti!» ütles ta, punaseid külmi ette sirutades. «Miks sa nutad?»

«Ma vaatas ema ja vaatas ehmunult tädi Darka

«Ta on askeldas keedupottidega ega märganud noore tüdruku.»

«Ta ei teadnud hele, sinendav õhtu ning isegi läbi akna ei näinud lumel ehavalguse roosasid ja vabarnaadid meid helkles. Aknaruutude nurkades kasvasid lilli, naabri aias koputas läbipaistev noor tüdruk kahustele okstele, raputas maha rohekas-vahtu.»

«Silmapilgukski teda näha! Mõne sõnagi lausutas!» ütles Marta.

«Tädi Darkat poleks kodus olnud, oleks ta pisaraid kogunud. Suutmata kauem valu tagasi hoida, ta läks iresti punase poolkasuka selga, heitis suure hõõrutiku õlgadele ja väljus tarest.

«Kõik all kostsid käskjalgade hääled:

«Kolhoosi koosolekule!»

«Jälle koosolek!» hüüdis keegi vastu.

«Muretsege — homme samuti!»

«Ta tuisanud tänavat paistsid selgesti nagu pilved tumedat kogu.»

«Kõik riid hakatakse välja andma? Muidu ei oleksid püksid puruks.»

«Kõik püksid maha, nagu too kulak, kes külaliste tervituseks tuld ei süüdanud!»

«Kõik tulagin veeres üle hangede ja hääbus külmas kellaahelin.»

«Kõik» ütles Marta valu vastu käis elu oma endist

rada, ja Marta läks veel raskemaks. Aeglaselt suut-
ta klubi poole, kus tuled olid juba külalislahkelt
nud. Sealt pöördus maantee poole, püüdes mure
silme eest kõrvale hoida.

Ehmunult võpatles ja krudises lumi jalge all, ta
ääres olevatest kõrgetest sinistest hangedest
õrna, läbipaistvat auru. Kiirest käimisest kipitas
õlgadel.

Ja äkki kostis külanõukogu juurest tuttav hää!
«Dmitro! . . . Või tundus see ainult?»

Marta unustas, et teda võidakse naha, ja sööstis
aegu joostes edasi.

Pimeduses hakkasid ähmaselt paistma hobused
meest. Üks neist läks kiiresti külanõukogu poole
suundus saani juurde. Marta tundis Goritsviti ära
kõnnaku ja silueti järgi.

«Dmitro!» Näerdes ja ohates läks ta mehe poole.

«Marta!» peatus see imestades.

«Oh, Dmitro! Kuidas sul läheb? Kuidas lugu on?»

«Millest sa räägid?»

«Noh, millest siis ikka! Sinu . . . murest.»

«Kõik on hästi, Marta.»

«Ma olen nii õnnelik, Dmitro.» Marta surus oma
jade kätega mehe suurt küma kätt. «Sa ei tea
hea meel mul on! Juba üksnes see, et sa maailmas
on mulle rõõmuks. Kuidas ma täna piinlesin! Olen
rumal, eks?»

«Aitäh, Marta! Kui . . . hea sa oled! Istu peale, minu
kohale.»

«Mis sa räägid, mis sa räägid!» Marta taganes ehmu-
nult ja vaatas alles nüüd ettevaatlikult ringi.

«Kardad?»

«Sa oled veider, Dmitro, hoopis veider! Ma sõiduk
sinuga kas või maailma lõppu ega itsatakski. Ma
ei taha tühje jutte. Ei taha enda pärast ega sinu
pärast. Aga suudad sina's seda mõista? Sa peakid
paeva minu elu elama! . . . Hüvasti!»

Marta vaatas jälle ringi surus ägedalt oma põlve
käte vastu ja eemaldus vaikivasse tänavasse.

Dmitro laskis hobustel sammu sõita ja ise vaatas
kel pilgul kodukülas ringi, vaatas kallist lumega kaet

linn. Nagu taevas tähed särasid, nii ka

«Ah, mu kullakesed!» lausus ta, ja ei tea kas

oma perekonda. Martat või öötaeva ava-
damatud tähed kirka säraga vilkusid.

«Mõtutud oli kõik talle mitu korda kallimaks
saanud. Uus õrna ja tugeva armastuse
tulvas nüüd tema argipäevadele, mis olid täidetud
võrskete muredega. Hingevapustavad tund-
mused, mis aastatega, sedamööda kuidas elu
kaugeneb, meid ikka harvemini ja har-
vemini külastavad, heitsid talle säravat valgust, nagu
kiired heidavad valgust öitsvale aiale.
«Hakkan alles tööle! Enda jaoks, teiste
Dmitro ja tundis oma suurtes kätes ma-
dalt, otsekui suruksid need künnil juba adrakur-

medu tarre. Ahjus põlev tuli pragises talle rõõm-
u ja Andriiko naeris ning sirutas tillukesti käsi-
poole.

«Tuljem, pimeduses tundis Dmitro pisarate soola-
ku naise silmadel.

«Kul on? Sa nutad?»

«On rõõmu pärast, mu armas. Kui sa ära sõitsid,
«mu keegi mulle noaga rindu löönud.» Jugiina
«al tugevasti mehe vastu. «Noh, mis sulle siis
läbi? Kas seda saab üldse ära rääkida . . .» Ja ta
«pärast mehe kaenla alla.

«Hüvasti!» ta niiviisi uinunudki nagu laps.

«Mõtlen täna Martat,» sõnas Dmitro pärast mõtisk-
lustas tanaval kohtumisest, varjates naise ees
«et Marta sõnu selle kohta, et ta sõidaks temaga kas
«maailma lõppu.

«Marta ja jäi sisemise rahutusega ootama, mis
«tuleb.

«Mõtlen juba häälest kõik, mida Jugiina püüab
«varjata. Kas suudab naine mõista, et ainult
«saad teda tema esimese armastusega, kas
««ahh! pahaseks?

««tore naine, Dmitro, väga tore naine,» ütles
««mõttikult. «Miks sa teda meile ei toonud?»

Kartusega vaatas Karpo isale, mõeldes: «Kui nüüd käppade vahele satud, kisub või lõhki.»

«Kust mina tean?» lausus Kramovoi ettevaatlikult mõtles: «Las parem Krupjak kõneleb nendega hoia keelt hammaste taga.»

Ja Krupjak hakkas kõnelema. Aga kuhu tema teatraalne poos, muretu naeratus! Iga muud muutunud kaalukaks, langes raskelt, tabavalt.

«Halastamatu saatust murrab sisse. Nüüd ennast nagu rott jahusse peita, ei jõua ära ootada, kui aeg mööda läheks. Valikut pole — jääb kuul või asumisele saatmine. Tähendab, tuleb kakelda, võidelda, mässu õhutada. Muidu satub suguse vikati alla, mis meid juureni maha niidab kõigi iseseisvuslaste, kõigi ustavate inimeste pooldada, relvi hankida. Te ei kuulnud kartsite...»

«Seni kui sa mässu õhutad, viiakse sind kongo rajooni,» lausus Jakov Danko.

«Kindlasti viiakse. Istuge veel üks päev rahalisege, niisutage oma varandust pisaratega!» Krupjak õelalt ja jätkas: «Kuigi on hiljavõitu siiski katsuma sündmustest ette jõuda. Tuleb komitee sekretär metsas kinni püüda. Ära tappa, peita. Seni kui uued ülemused tulevad ja asjad hakkavad, pöörab Petro kõik jälle meie kasuks.»

«Asjalik jutt!» noogutas Karpo heakskiitvalt ja hakkas kohe varitsusplaani välja mõtlema. Mõne hetkel omandas tema roosa täidlane nägu tabanud nasuse isa näoga.

«Kuidas te arvate?» küsis Krupjak ja puuris teadlikult kõõritavate silmade pilgu järgemööda kõigisse poolelijaisse.

«Nii teemegi. Ükspuha, tulgu siis võit või hävi, ütles Jakov Danko karvaseid käsi rusikasse pihistades ja tema pikad liikuvad kulmud tõmblesid nagu tõrjapöör vurrud, laiade põsenukkide juures aga tulid nihkuma lihasekühmud.

«Ainult niiviisi! Maha lüüa, hävitada kõik, mis ette jääb!» pahvatas Safron ja toetas küüned lauale.

«on hädaohtlik asi, väga hädaohtlik!» vangutas Kramovoi pead. «Kukume sisse ja... Me mängime...»

«...vad?» pöördus Krupjak vaikiva Kramovoi suhtes hiigi pealpool meelekohti tekkiva mõtte, mis kiiludena juustesse löikusid.

«...le kohe, mis öelda. Sina oled neis asjus üle autoriteet, taipad rohkem,» kiitis Kramovoi ausalt mõttest, et mässu organiseerimisest ettevõtte peale jääda.

Kramovoi vastanud, aga välgutask nii pilkavalt ja altni, et Kramovoi mõistis — tema kiitus polnud jani umbusku uinutanud. Ta tõmbas näole maski ja hakkas liialdatud tähelepanelikkusega varitsusplaani, mille Krupjak oli välja

«...ma pean ruttama. Võib kergesti juhtuda, et tuleb kohale, ja siis hakatakse kogu külas

«...ovoi ohkas teeseldult ja jättis kiiresti kõikidega

«...jõudis Krupjak talle järele. Närvitsev Kramovoi tundis endal tema kuuma hingust. Sõna lausutakse mõlemad nagisevale täistuisanud trepile. Jätkuvalt ähvardav sisin, kui Krupjak ütles:

«...agu ei tunne sind ära, Petro. Värised oma naha! Tead, mis ma sulle ütlen: kui hakkad kahekordmatupidamist harrastama, saad minult tina — lei väärata. Ma pole uhke inimene. Sina iga-akaid seda teadma.»

«...kurat! Minu kahekordne raamatupidamine on ettevõtte jaoks nüüd rohkem väärt kui sinu terrorismilised aktid. Küll sa näed, et sinulgi on tee asuda.»

«...seda ütles Kramovoi allasurutud vihaga ja pahasena, rasketest eelaimustest haaratuna

«...dures pragunes jäätunud puutüvi heleda plak- Kramovoi kargas ehmunult kõrvale, vajus vööni. Ta judises — teadis, et Krupjakil on tühi asi selga tulistada. Tõsi küll, praegu polnud see just

tõenäoline. Aga Kramõvoi muutus äkki härdamaks tundis ennast märtrina, inimesena, keda polnud kunagi hinnatud, mõistetud...

XI

Külmas taevas pleegitas nähtamatu päike laul-
tatud lõuendeid. Idas kerkis aeglase't otse me-
kasvas suureks raske tume, sinkjashall, määrdinu-
laste, heledate servadega pilv.

Kavatseti juba hommikul välja sõita, aga 1.10.1940. komitee sekretäri juurde hakkas inimesi voorima. Tõpeti kinni hilise pärastlõunani.

«On aeg teele asuda, Dmitro Timofijevitš,»
Markov, kui ta ühes meestega külanõukogust
treni'e tuli.

«Hilja juba, parem jääge ööseks siia,» rääkis Dmitro.

«Tõsi küll, on rahutu aeg. Metsadesse on hunte
nenud. Ja ka kahejalgsed hunte roidab nüüd
pool,» hakati ümberringi kõnelema.

«Maidanõs tapeti külanõukogu esimees.»

«Pogorelajas aga lõigati kaks kolhoosnikut tükkideks ja loobiti lumele laiali... Kulakud!»

«Ei, pole aega kauemaks jääda. Huvasti, mehed!»

Markov istus saani. Tema kõrvale mahutas end Timofijevitsš.

«Kõike head teile!» kostsid hääled. «Saatke selt, Govorov siia! See on mees! Ühesõnaga öelda — kümme-viie-tuhande-mees!»

«Ta tuleb lähemal päevil,» töötas Markov

Dmitro laskis hobused kohe hoogsalt traavima.

«Missugused ilusad pärnad!» osutas Markov luu-
raskete puude rodudele, mis kaugele silmapiiri poole ul-
tus. «Kas öitsevad hästi?»

«Õitsevad rikkalikult,» vastas Ivan Timofijev.
«Suvel on kogu stepp pärnaõietee lõhna täis.»

«Aga kas mesilasi siia toote?»

«Ei,» vastas Dmitro ja vaatas lugupidamisega teineteisele.

... «meil tegelevad inimesed mesindusega
... peab hakkama mesila peale mõtlema»,
... Markov. «Mesi voolab teil otse käeulatuses...
... enesetunne, Dmitro Timofijevitš?»

«... nagu o'leksin uuesti maailma sündinud.»

Metsa kohal kasvas pilv aina suuremaks
 ja hukkas lumeräitsakaid sadama. Kaugus auras
 muutendas. Metsaserval kobas Dmitro oma püssi
 kätte, pani selle enda kõrvale ja enam ei huiganud
 sõnu peale, vaid ainult ergutas ohjadega, nii et lumi
 ja arjandelt maha pudenes.

«...hakkab tulema, see on hea,» tähendas Omel-
tšupjak rahulolevalt ja müksas õlaga noort Vart-

...vankus korraks, kuid asus siis ise Omeljani
...ksid kolku nagu kuked. Hooga sööstis Karpo
...oma tugeva peenikeseninalise vastase peale,
...längas viimasel silmapilgul kõrvale. Vastuseisu
...lutas Vartšuk tasakaalu, ent juba kukkumas
...endus ussina ja üsna maa ligi haaras kätte
...alt väljalibisenud lühiraudse austria püssi ning
...ne sirgu.

«Sul pãris

... on mul jalgu alt ära lüüa.» kiitles Karpo.
... mändlesin juba kuueteistaastasena täiskasvanud
... tegea. Ja kuidas nad mind ka ei keerutanud,
... looprid üle pea, aga mina püsisin ikka jalul nagu

... astus nende juurde Jakov Danko, kõvade
... labakutega potsutades. Tema suured käh-
... lanpruunid kulmud olid härmatisest sorgus;
... sarnaka näo ümmarguste valgete laikudega
... nagu on külmavõetutel, kui nad sooja ruumi

«Selle tühjagi pole teel näha. On vist mõtet muut-
da sõida täna.»

«Terve rajoon,» kinnitas Krupjak.

Mustade, kohati kerge lumega kaetud punaste taga noores punaka lehestikuga tammemetstas hobune ja lõi pehmelt kabjaga vastu maad. Need hobuste juurde, Vartšok ja Krupjak aga teinud heitsid nad lumme, hakkasid suitsetama. Tõelised maanteed paistsid ähmaselt veel kahe vande kogud. Need olid Prokop Denissenko ja Lefonenko. Esimene lumehelvest viiksatas silme ees, kes kokkukeerdunud tammelehele, mis kummal meenutas lapsepihku.

«Sa meeldid mulle, Karpo,» hakkas Krupjak ütlema. «Tõeline mees. Mees peab olema tugev, ei halastamatu. Keegi ei halasta su peale, ole su peale püha apostel, kui sa ise endale küünarnukkide ja hammastega teed ei murra. Ainult meie peame intelligents jutlustab igasuguseid vooruslikke meelejutte ligimesearmastusest. Aga kus tont see on? On niisugune võrdlemisi huvitav asi valja, kui aatomeid üksteisele lähendada, siis suurel peal mõjuvad külgetõmbejõud; kui vahemaa aga väheneb, hakkab mõjuma eemaletõukejõud. Nii on loomadega: nad on meile armsamad vahemaa tagant, nad vähem segavad. Taimede, loomade ja inimeste vahel aluseks pole mitte armastus, vaid jõud. Võitlus peale tugevaim. Sellepärast tulebki maailmas olla tugevaim — mitte et sind armastataks, vaid et sind ei võetak. Me elame ainult üks kord, elult tuleb võtta. Aga lihtsalt niisama sulle ei anta tuleb endale kanda — ja see on tugevaimate asi. Mina olen tugev, aga annan endast edaspidi veel teada. Meil tuleb teineteist tarvis. Maed ei saa omavahel kokku, need aga küll...»

«Aitäh,» vastas Karpo tagasihoidlikult. Ta tundis Krupjakile isegi üleauruse lobisemishimu.

Sadu tihenes ja nad tõusid püsti, raputasid lund maha.

«Katab meie jäljed kinni. Loodus on meie jälgi röömustas Krupjak.

Tuisk ja tuul laskusid peaaegu üheaegselt nad ja tammelehestiku kuiv kahin paisus ärevaks ja naks.

«On ilm! Ma ei ajaks koeragi niisuguse lumehelvest,» lausus nende juurde astunud Danko. «Kas teie talle tuleb varsti lõpp?»

«Kas talle — põrgus või taevas,» muigas Krupjak. «Kas talle tuleb kätte kõrva juurde ning kuulatas tähelepanemata?»

«Tulevad,» kinnitas Karpo ettepoole nihkudes.

«Kas talle mitte mööda laskma!» ütles Jakov.

«Kas talle liiguv somp pimestas silmi. Isegi kahel pool. Kas talle vavad saja-aastased tammed olid nähtavad. Kas talle maste kontuuridena?»

«Kas talle puude vahel vilksatas?»

«Kas talle vihistas piitsa ja sel hetkel süttis metsas tuleuke, kõlas pauk. Hobused kargasid kõrvale, ent nad ei tahtnud nad õigeaegselt peatada, taandas neid ja tule. Kostis veel üks pauk ja seejärel tulistas Dmitro kaks korda metsa suunas.

«Kas talle Ivan Timofijevitši kätte, ise aga haaras lae kõvasti vastu õlga ja, võtnud kirbule, mis tammikus uuesti sähvatas, tulistas kahe korda.

«Kas talle avast loorist kajast hirmus karjatus ja selles karjatus oli midagi nii tuttavat, et tahtmatult tekkis. «Kas see ometi on?» Kiiresti laadis Dmitro püssi ja tulistas taas pimedusse, milles jälle olid väljast kaks tulukest.

«Kas talle hakkas Ivan Timofijevitš oigama ja viskus tahaga, et oleks käe ümber mässitud ohje lahti. «Kas talle Metsikus kapakus väljasirutuvad hobused ja jaksu tõmmakuga veel kiiremini edasi, jõuetuks. «Kas talle Bondar heideti üles nagu nukk ja kui Dmitro teda toetanud, oleks ta saanist välja paisatud. «Kas talle teil on?» Dmitro haaras äial õlgade ümbert.

«Kas talle Timofijevitš vaatas vaikides väimehele otsa. «Kas talle hakkas tal rinnus pulbitsema, suust pritsis verd, ta tõusis alla ja imbuis kiiresti kuue hõredasse talleootud riidesse. Mõned lumehelbed langesid huul- ja kaotasid otsekohe kuju, sulasid veres.

«Kas talle ja hirmuga laskis Dmitro haavatu saanipõhja. «Kas talle...»

«Kas talle...»

«Kas talle...»

«Kas talle...»

vajuda; ta ei kuulatanud enam ei metsa oigamist ega kaugeid pauke.

Kahvatu ja värisev Bondar avas silmad ja need olid halliks muutunud, olid täis piina. Ta tõusis kõnelda, aga veri hakkas veel tugevamini pulluma ja voolas kobrutava vahuna lumistele õlgedele.

«Dmitro Timofijevitš, pane talle lund huultele!» kiskus rajoonikomitee sekretär ja tõmbas endal pluusi jast.

Masinlikult, ilma mõtlemata täitis Dmitro Markovi käsku. Haavatu suule vajutatud lumi imbus koonnaks verd täis, värvus roosaks.

Selle aja sees käristas rajoonikomitee sekretär tema mestti oma alussärki ribadeks. Siis asus ta ise haavatu abistama.

«Äh, pole sidet!» vangutas ta pead, kui nägi laubast tuvat haava.

«Mis?» Dmitro vaatas Bondari suurt käristatud nägu ja tundis, et tal higi laubale tõuseb.

«Kuul on kopsust läbi tunginud,» ütles Markov. «Selle kuuli eest tasuvad kulakud meile kätte. Juba täna öösel juurime nad külast välja.»

Sel hetkel komistas priipassihobune, vajus maha ja hakkas tõusta püüdes kapjadega pekslenud et sinine lumi tuiskas. Kobamisi leidis Dmitro kopsu haava looma kaelal, rakendas ta kiiresti lahti ja tõstis üksijäänud aisahobusega edasi. Kaugel taga hakkis nukrat, kutsuvat hirnumist, metsasügavusest vastas sellele hundi ulgumine.

«Ah, kahju, et ma hobusele lõppu ei teinud!» kahvatas ta elusalt lõhki,» kahetses Dmitro ja kummus haavatu poole. Oleks tahtnud näoilmele näha, kuidas jääb ellu. Bondar oli Dmitrole nüüd ütlema juba kallimaks, lähedasemaks muutunud kui enne, otsest et hõõrusest pisarad silma tulid.

Ent Ivan Timofijevitši nägu oli kaetud musta varjundiga pihtkuuega. Palja pluusi väel istus Markov mugavalt saanis ja toetas haavatut mõlema käega. Tiibadena lehvisid tema taga katkirebitud särgi klapid.

XII

... ja taganes Karpo Jakovist. Elatanud talu-... hakkas, virildunud suuga nagu oli hirmsasti... tõmbunud ja hakkas kohe verd täis valguma.

... nagu sõelapõhi haavleist läbi lastud, ham-... tatud, nina lõhutud. Näol verd laiali hõõru-... Danko midagi öelda, aga ei suutnud — tina-... ülgavale keelde tunginud

... oleks võinud ju mind niiviisi moonutada!»... Tema hinges liigatas rõõm, ehkki näol... jõuduseilme. «Kuradi Goritsvit! Ei keegi... tema laskis inimese niiviisi auke täis. No... raske käsi!» Tal oli hästi meeles, kuidas... iial märgist mööda ei lasknud.

... tuli higisena, vihasena tagasi. Kui ta Danko... hakkas ta peenike nina värisema ja sil-... veelgi. Tema järel jõudsid kohale ka tei-... tungist osavõtjad.

... lipsas, saatanahing!» lausus Sozonenko ilma... poole pöördumata ja jäi liikumatult seisma ning... kuidas rasked veretilgad Jakovi poolkasu-... ning sinkjashalli tuhmi lumme kukkusid. ... mha shuren, mu jum-mal...» võis moo-... onadest vaevaga aru saada.

... silmad tõmbusid mustaks, meelekohtadel... kiiresti kitsad kulmuotsad.

... sure, Jakov Pilipovitš,» ütles Krupjak, lähe-... pehmel kässisammul. «Ma viin teid niisu-... juurde — mul on tuttavaid —, et kolme... pärast pole haavadest jälgegi. Teile tehakse... operatsioon ja te muutute veel ilusamaks kui... lähme saani juurde. Julgust, ärge araks lööge. võidame võitluse ja austame teid kangelasena.»

... kõne oli niisama pehme kui kõnnakki, aga... kellel oli terav kõrv iga intonatsioonimuutuse... võpatas tahtmatult, kui kuulis rääkija toonis... valskust ja veel enamgi — vastikust, viha-

... tajus peaaegu kehaliselt tunnet, mis Krupjaki

Metsas möllas lumetorm. Jalge all vilistas ja ko-
tuul, puude ladvad kaeblesid tumedalt ning monotooni-
selt, hetkekski lakkamata nagu vaigistamatu. Eemal kaugel kostis võikalt-nukker hundi ulgumist. Kütivaistuga tundis Vartšuk ära üksiku hundi muliku ulgumisviisi.

«Haistis verd,» järeldas ta endamisi ja jälle ka külma värin üle ihu mõtte juures, et Goritsvit võinud ka tema vigaseks lasta nagu Danko.

Haige oigas ja taarus:

«O-oh! Mha shuren!»

«Päris häbi on teid kuulata, Jakov Pilipovitš,» lehelles Krupjak. «Ega te laps ole, et nii kui verd nina kohe nutma. Kinnitan teile tõelise sõbra sõnaga, kõik läheb hästi.»

Danko kattis näo kätega ja hakkas aeglaselt poole minema. Hetkeks jäi Krupjak temast maha, haaras tugevate kätega oma teokaaslastel kaela ümber kinni ning hakkas kiiresti kõnelema:

«Mehed, ta annab meid kõiki välja. Peab jäljed kaotama. Võtan patu enda peale.» Ja tardunult seisma jäänud salgakese poole tagasi vaatamata läks haavatu tule järele.

«Kuis siis nii?» vaatas Prokop Denissenko Vartšuki ära nõutusega otsa.

«Aga mis teha? Egas kõik pea trellide taga kaotada. Tal on ju niigi surm varuks. Äh, ei vedanud!» Karmo käega, kuulatades üha lähenevat hundi ulgumist.

«See... on tõsi...» pigistas Lifer endast vaevata kogeldes välja.

Karmo sööstis hobuste juurde, tõi nad tammikolmele välja ja nägi sel hetkel, kuidas Krupjak haavatu koma, raskjaks muutunud kogu taga pikkamisi kõrgema nagaaniga kõrgemale tõstis ning silmad vidukile tõmbas. Alumine huul oli tal virildunud ja rippus lõdvalt.

Pauk polnud vali, see kõlas ainult nagu piitsalööki. Danko vajus näoli maha. Parema käega haaras ta südamest kinni, vasaku käe sõrmedega aga kraapis hobuse kusest soojenenud kleepuvat lund.

«Sõidame!»

Karmo hüppas saani, tema häälel oli metalne kõla. Ta varin üle keha ja ta mõtles kolmandat

«...minuga nii ei juhtunud! Hommikuks teevad kogu töö, nii et kondikestki järele ei jää.»

Karmo poosel jõudis üleni lumine, väsinud, pettunud tagasi ja läks ilma koju sisse astumata isa

«...kuidas on?» küsis Safron, poja nägu ümmarguste turvate silmadega puurides.

Karmo vastata, aga külmast kanged huuled hakkasid tema, ei kuulanud sõna. Ta pühkis labade huulte, kiskus kulmude küljest jääpurikaid ja virutas käe kapi poole, kus viin seisis.

Karmo jutustas, Safroni kiilukujuline nägu aga läks punaseks ning tõmbus kipra. Silmad klaasistusid ja ta sügavamale vajuvat, suu tõmbles närviliselt. Karmo virutas ta tahapoole ja virutas pojale kondise kumblaga täie hooga vastu nägu. Teine löök tabas

Karmo oli kõrvale karanud ja pigistas punetust rusikasse.

Karmo kakelgel! sähvas ta kõlatult, hoiatavalt. Karmo hing nii turris, et...

Karmo hujuseid ei pea mitte peksma, vaid päris maha. Safron kargas poja juurde. «Kas hakkad veel kumblaga ähvardama? Küll ma sul ähvardan!»

Karmo satub! Või tema satub marru! Kah sõjamees

Tugeva hoobiga lõi Karmo isa rusika kõrvale.

Karmo lanud ise! Viha pärast hakkas ta isa sinapardusi juhtub ju...

Karmo tumata kuradid! Tobud! Äbarikud! kisendas Karmo trampides jalgadega nagu tantsu juures; lilla

Karmo silmade all hüplesid «Ise kaevate endale kumblate ei taibanud siis palki põiki teele panna?»

Karmo kohe selle vastu puruks prahvatanud, oleks Karmo nagu mürkseen. Oleksite pidanud hobused

Karmo kina!... Võta kohe tikud, et majast tuhkagi Karmo jaoks! Las kaltsvatid soojendavad ennast tule

Karmo mitte minu varandusest!»

Karmo ei, mina ei hakka tulesüütajaks. Mul on veel Karmo oma nahka turule viia!»

«Ise panen tule otsa! Põletan kõik maha! Kõik, viin pilpani!»

Safron haaras kummutilt tikud. Toos ragises ta kusest pritsis valgeid pulgakesi.

Juuksed sassis, hirmuäratav, tormas ta särgiväel.

«Vaata kus vana tola!» vandus Karpo valjusti ja jooksis isale järele.

Tuul tõukas teda rindu, paiskas poolkasuka hõlmed lahti. Ja sel ajal hakkas koer haukuma, sööstis värava poole.

«Kes kura seal öösel hulgub?» hüüdis Safron muu vihaselt ja pigistas rusikas tikutoosi.

«Tehke lahti! Kolhoosi valve!» kostis Grigori Safron tšiku külmetunud hääle.

«Mis valve see veel on? Keda te tahate valvata?»

«Sinu vara, et enne hommikut ära ei kaoks. Ja ühtlasi ka sind,» lausus Stepan Kušnir lõbusalt.

«Minu vara?»

Vanamees pörkas tagasi. «Minu vara!» Need sõnad tabasid teda nagu nuialööki, tabasid tugevamini kui teadmised, et tema, Safron, on juba vahi alla võetud.

«Ei mitte enam sinu, vaid meie, kolhoosi vara.»

Safron pillas tikud maha, jooksis majja, tõmbas naalt berdanka, aga lävel püüdis Karpo ta kinni.

«Isa, ära tee rumalusi! On juba hilja!»

«Lase lahti, saatan!» sisistas Safron, pojale peab rõhudes. «Ma neile...»

«Mõttele minu peale, kui sul endast kahju pole.»

Karpo väänas isal käed lahti, tõmbas püssi ära ja lõi selle täie hooga pärapidi vastu läve. Puu raksatas, pörkas raua küljest lahti, ja äkki näis Karpole, et ta kuuleb jälle hundi ulgumist. Ta läks trepile ja sai oma eksitusest aru — vanamees nuttis seal.

«Ära nuta, isa,» astus Karpo hirmu ja haledust tundes tumeda väriseva kogu juurde, kes oli kummuli trepikäsipuu naiale vajunud, võttis isal õlgade ümber kinni, tahtis teda tuppa viia.

Safron kiskus end lahti ja jooksis kähisedes majja. Seal haaras ta pingi alt kirve, aga sellegi tõmbas Karpo tal õigeaegselt käest, pigistades isa randmeid, et need ragisesid.

«Jäta järele! Jäta järele! Selle eest tuleb meil mõlemal lauda... Aga me peame veel elama, oma aega.»

«Kas kuulete?» läks ta taas üle harjunud «teie»

Me peame elama! Kõduneda jõuame veel.»

«Vartšuki nägu värises pingutusest; vaevaga tõusis käsi kinni.»

Alles nüüd peatusid Safroni silmad pojal. See aga ei aidanud:

«Noh, saadavad teid mõneks ajaks välja. Tulete tagasi.»

«Tulete minu juurde tagasi. Hakkame veel paremini elama. Aga kui kirvega virutate, oleme mõlemad hinged...»

«Laske valve sisse, isa. Kannatage.»

«Ma aga jooksen koju.»

«Kas isa õue ja kadus ise lumetuisku.»

«Tõus kisa ja käraga. Et mitte kedagi kohata,»

«Karpo üle tara ja pani joostes kodu poole.»

«Tõnelt pidi ta peaaegu jalust maha jooksuma.»

«Tõnelt sisse mässitud naise.»

«Kas oled või?» hüüdis ta, kui oli oma naise leidnud.

«Oh Karpo, Karpo!» hakkas see hädaldama. «Juba on juba isa järele. Oh häda küll, nüüd saadavad ta...»

«Maale... Hobused ja härjad võetakse ära,»

«Võetakse minema... Kõik kolhoosi. Ja millegi-»

«Tõnelt miilits kohale. Läksid Denissenko poole.»

«Karpo tardus paigale, naine aga hakkas jälle ohkima.»

«Hädalda, selletagi on raske!» katkestas mees.

«Tõnelt. «Kuidas sa nii paisunud oled?» küsis ta,»

«Ja veel korra pilgu uskumatult tüsenenud naisele.»

«Isa juurde tuldi, tõmbasin endale kõik selga,»

«Ma — niikuinii võetakse ära. Ma päris leemen-»

«Karpo noogutas heakskiitvalt.»

«Kõik kedagi pole puudutatud?»

«Sellega! Kõiki puudutati, keda Kramovoi kait-»

«Oh häda, häda!...»

«Et ma õigel ajal omaette hakkasin ja raha»

«Kõik naise peale.»

«Oh ära virise! Ulub nagu surnu juures.»

«Vajus lonti. Otsekui juur võeti alt. Räägitakse, et olevalt peiduurgastest ei tea missugust kraami ja inventari leitud. Isegi traktorite tagavaraosi.»

«Nüüd läheb meil neid tarvis.»

Karpo ei sõandanud kompsu isale üle anda — ka ennast inimestele näidata. Kõvaks tõmbunud pekk on pus raskelt käeotsas, aga Karpo keerles klubi ümber hommikuni, seni kui kulakud valve all linna viidi.

Isa läks esimesena. Näis, et Safron oli öö jooksul vanemaks ja lühemaks jäänud. Karpo tahtis teda juurde joosta, ent valvele pilku heites lõi kõhklema. Segaselt tunglesid mõtted ta raskeks muutunud peale. Et mitte isa pilku kohata, surus ta ennast pöör vastu.

Sel ajal kostis klubist Stepan Kušniri kärsitu hää.

«Kupatage põrand keeva veega üle! Ja pingid samuti. Ja lükake aknad lahti, et kulakuhaisu sisse ei jääks!»

Umbes ühe ööpäeva jooksul kiiluti Safron Vartšuki huutor inimesi, loomi ja igasuguse kraamiga koormatud saane täis. Kehvikute relvastatud valve all sõitis kogu rajoonist väljasaatmisele määratud kulakud kokku. Nelikümmend seitse rikat perekonda tungles oma toitjate ümber või hoidus neist kõrvale, ja viimisel juhul sadas perekonnapeast lahtiütelnud naiste ja laste peale kohutavaid needusi ja sõimu.

Safroni jättis maha ka Gorpina Vartšuk. Külmetanud hommikul astus ta, pisarad silmis, oma endisse toa kambris ja pöördus GPU operatiivgrupi ülema poole.

«Mis te soovite?» Ülem osutas peanoogutusega talle.

«Lahutage mind mehest ära.»

«Safronist?» küsis hallipäine ülem mõtlikult.

«Temast ikka, kellest siis muust?» ohkas Gorpina.

«Ta on minust küllalt pisaraid ja verd välja imenud rusikatega sõtkunud, piitsaga peksnud. Ma ei taha kunagi Siberis veel niiviisi elada.»

«Mees ei armastanud teid?»

«Mida ta peale rikkuse armastas? Näe nüüdki — ta lubasite seaduse järgi kolmkümmend puuda varandust kaasa võtta, tema aga oskas...»

«Aga mulle sellest rääkige,» krimpsutas ülem nagu. «Ta oskas, siis oskas... Kas olete kindlasti otsustanud?»

«Hõugu jumala kohtujärje ees.»

Ülem lehitses nimestikku, tõmbas Gorpina sellest

«Hõugu siis nii, minge...»

«Nüüd, nagu Gorpina oli tulnud, nii ka väljus. Tema, loomade ja igasuguse majakraami keskel leidis oma saani, milles Safron liikumatult istus. Gorpina kardas tema ees.»

«Anna mulle andeks, Safron Andrijevitš. Elasin siin, aga nagu sa tahtsid ja käskisid, aga kauemaks ei pidanud tervist...»

«Sa on kargas püsti, tõstis käe piitsaga, aga ei löönud. Sa oled ainult naisele metsiku pilguga otsa, pöördus ta üles oiates saani, oma viimse, hoolikalt pakitud sõrme. Vaikides pühkis Gorpina silmad käega kui naadus oma mehest, jäi värava juures seisma, aga ta ei tagasi. Tumedana küürutas Safron saanis, piits

XIII

Õhtul, kui lumel õrnalt helesinised, sinkjas- ja roosad ja tumedad värvitoonid helklesid, korst- ja kivid lõbusad suitsuhood aga endasse ehades, saatis Mariika Dokiati teeristmeni. Bon- kollasest kõhnapoolsest näost, milles kiprasid olid mureliselt kokku pigistatud, paistis nüüd, suurenenud teradega väsinud silmad aga sarnaselt oma silmadega, kes on äsja pärast pikka piina kannitanud. Ta nägi enda ees ikka veel mitte vaid haigla valgeid seinu, ebatavaliselt kahvatut tema iseloomulikku naeratust, mis närtsinud hõlmi vaevalt paotas.

«Oh, mul on nii hea meel, nii hea meel, et ma ei oska kohe üteldagi!» kordas Mariika juba ei tea mit- korda, ilma et oleks vaadanud, kas kaaslane kuulabki. «Kas usud, mu kallid: kui kuulsin, et ma on haavata saanud, jäin pimedaks. No nii pimedaks,

et ei suutnud oma tarestki välja tulla. Lähen taanuh
hoian seintest kinni... Mis Dmitro teeb?»

«Viis täna hobused kolhoosi, andis inventari ära.»

«Kuidas neil seal küll asi läheb?» ohkas Mariika.
«Aga kui Grigorit näen, kratsin tal kurjalvaimu
mad peast välja. Küll on ikka inimesel häbemata...
Ise käis veel Juginat kosimas! Ma taipasin kohe, no
marjuka see on. Sa ütle ka pojale, et ta teda õpetal.

«Milleks tüli alustada? Sa parem ära tuleta tal
seda meelde — tead ju ise, missugune iseloom ta
pojal on.»

«Miks ei tea!» Mariika silmad välgatasid, koonu
nina külgedel värisesid kortsuksed. «Tal voolab soom
tes veri, mitte vesi. Mulle meeldivad ägedad rohkem
kui tossikesed.»

«Ära kõnelegi! Iga kord kardan tema pärast.»

«Niisugune on ka minu Ivan,» ütles Bondari
ainult selleks, et veel kord meest mainida. «Näe, h
vasid teda, lasksid vigaseks, pidid peaaegu teise
saatma, aga kas arvad, et tema oma mõttest taga
kolhoosi sinnapaika jätab? Ei tule tal meeldegi!
mus kangekaelne ja äge teine! Peaks aga rutem tervet
saama. Kui haiglast koju toon, hakkan tema eest
hoolitsema, et tuuleõhkugi peale ei puhuks.»

«Aga tema naerab su veel välja,» vidutas Dokia silmi.

«Seda muidugi. On juba kord niisugune!» noor
Bondari eit pead. «Mis sa talle ka ei teeks — olgu hästi,
olgu halvasti —, tema leiab ikka, mille üle naerda. Kõle
norija! Hüvasti, kullake! Ütle Juginale, et h
korra meie poole tuleks, ja mitte üksi, vaid Andri
Aga pangu laps hästi soojalt riidesse. Eks need noor
emad ole ju teada!...»

Dokia laks kodu poole mööda vaikselt, otsekui
matud tänavaid. Aeg-ajalt sõitis hääletult mõni
mööda, kukkus puult kerget lund, krigises tee kelle
saabaste all — ja siis oli jälle niisugune vaikus, et n
nagu kuuleksid, kuidas pilvevari libiseb mööda rõh
kast kuuvalgusest üleujutatud köögiviljaaedu.

Vasakul küürutas tugede najal nagu kerjuseit Gr
gori Ševtšiku tare. Üuest kostis lõhestatavate puuh
gude raginat. Riida juurde, mille kõrval Grigori p
põr-

luku, tuli vanaema Orina. Kulmu kortsutades pöör-
te Dokia mööda hangede vahele tallatud rada värava

«Tere õhtust!»

«Dokia!» hüüdis vanaema Orina rõõmsalt.

«Kõigest käes hoides tardus Grigori halu kohale.

«Miks sa siis ei tereta, noorhärja? Olen sinu silmis
võlaseks jäänud? Või on ehk südametunnistus
...»

«Dokia astus üsna Ševtšiku juurde. See viskas kirve
poordus tulija poole, pühkis laubalt higi, võttis
mõelduses mütsi maha ja pani jälle pähe

«Vaikid? Kas häbened või oled vihane, et tädi
...»

«Anna talle, anna talle!» kostis vanaema Orina. «Meie
...»

«Näe, ise juba isa, aga ikka elad teiste tarkuse
...»

«Eksitas!» Tähendab, sai eksitada. Maksad endise
...»

«Näha, et sul on väiklane, kade hing...»

«Näha, et sul on väiklane, kade hing...»

«Kõike head, Orina!»

«Dokia enda järel väravat sulges, kuulis ta sum-
mutatud hääli:

«...»

«...»

«Tõuse, tõuse, aga vaata, et sa uuesti nina lomm
löö.»

Märtsi lõpus tuli pärast ilusaid, päikesepaistelist
äkki paks lumi maha ja jälle hakkas tarest
liikuma kuuldusi taeva karistusest ja uutest märk
Need kuuldused ja neile eelnenud pahempoolitsev
made ühistamine aitasid Deniss Baraboljal ja Jo
Golovanil kahes piiriäärses külas kiiremini mässu

Endised lootused talurahva äkilisele üldisele mässu
olid hajunud nagu suits ja nüüd tuli vähemalt ülek
väljaastumistega luua välisriikides avalikku arvam
Ukraina viimaste sündmuste ümber. Seepärast ei k
lunud kahe spiooni plaanidesse mitte niipalju looma
tagasivõtmine ja endiste ühiskondlike hoonete põlet
mine kui otse piiril mässu demonstreerimine. See
pidid eriti selleks kokkuaetud vurled kisa ja k
tega Poola piirivalve poole pöörduma: «Poola, p
meid ja meie lapsi! Välismaa! Tule valluta Ukraina!

See mäss ja tõenäoline tulevahetus Nõukogude piir
valvuritega pidid ajama jalule maailma ajakirjanduse
ja saama kaugeleulatuvate sündmuste alguseks.

Ei Barabolja ega Golovan saanud sel ööl silma k
Piiriäärset tsooni ei või siiski võrrelda mõne met
kolkaga. Öues puristasid väikese saani ette rakend
tublid hobused, peksid pehmelt kapjadega kohevat lum

Koidu ajal küla ärkas, kostis uste ning varav
kriuksumist ja naised hakkasid esimestena luha p
ühistallide poole liikuma. Nähti jooksmas sidepidaj
ja varsti ilmusid mehed välja. Üksteist julgust
hakkasid naised käresema ning kiljuma. Ja kui rahv
summ tammi juurde jõudis, oli juba kogu madalik k
täis.

Kolhoosi esimees kargas tarest välja, tahtis inime
peatada, aga õhus hakkas kümnekond malka vätku
ja esimees jooksis ära jõe poole. Tema järel kostis ha
setamist, vilistamist ja rahvahulk tormas tallide juurde.

Kui valvurid nägid, et kogu küla neile läheneb, jook
sid nemadki ehmunult laiali, kuhu keegi sai. Rahv
summ vajus rüsinat lattidega piiratud koplisse ja k
tis kohe loomade juurde. Ning nüüd juhtus see, mida

Barabolja ega Golovan polnud oodanud. Naised hak-
d oma Mankade ja Rjabuhhade juures halisema,
tunde viha kadus ja nad püüdsid ainult ühte —
loomad kiiresti lahti päästa ning koju viia. Naiste järel
hakkasid ka mehed hobuste hulgast endi omi välja
võtta, keegi ei hoolinud enam põrmugi mingisugusest
ohust, rahvahulk veeres laviinina külasse tagasi.
Barabolja ja Golovan tormasid talumeeste juurde, et
peata neid piiri poole suunduma, aga mehed pöör-
dusid ära ja üks tüse talunik ajas isegi kahtlus-
tunde ümber.

«Te öieti olete? Meie tunneme vähemasti loo-
kust hirmu, aga mille pärast teie? Ärge toppige
meid võõrastesse asjadesse! Kui sind ei peksta, siis
jõu jalgu!»

Barabolja tulid künkal piirivalvurite kogud nähtavale.
Nad jooksid nad rahvahulga poole, püssid käes.
Vahel laveerides tormasid Barabolja ja Golo-
van kiiresti kui suutsid oma hobuste juurde. Piiri-
valvurid jooksid rahvahulga ümbert ringi ja söötsid
nende järele.

Barabolja ja Golovan õuest välja sõit-
es olid kaks võitlejat teistest ette jõudnud ja ootasid
juba tänava lõpus. Barabolja vibutas piitsa ja
Golovan panid kohe tuhatnelja ajama. Golovan nägi,
kui üks piirivalvur põlvele laskus ja püssi palge
ga kostis pauk, teine, kolmas. Äkki võpatas Bara-
bolja, lömbas pea õlgade vahele ja pööras hooga teise
vausse. Pardaga lumme lõikudes lendas saan met-
susega edasi, tagapool aga jäi tulevahetus juba
maksi.

Barabolja kuumaks aetud hobused tammikusse jõudsid,
Barabolja nägu krimpsutades piitsa ja ohjad
tõmbavani kätte.

«Kas on?» küsis viimane rahutust tundes.
«Vist pihta.» Ta viskas raske talupojakuue ja
Barabolja seljast ning mõlemad nagid sargil vereplekke.
Barabolja erinevais silmades tekkis valuilme.

«Ah, kui halval ajal sa haavata said! Ja kõik selle
tõttisatsiooni pärast!» krimpsutas Golovan nagu.
Barabolja padas hobused kinni ja kergitas ettevaatlikult

Barabolja särki. Pikliku, mitte kuigi sügava haava olid riiete küljest tumedad kiud tunginud.

«Kuidas on?» tõstis Deniss silmad lootuse ja hirmuga tema poole.

«Tühi asi! Nädala pärast pole jälgegi järel. Peab kuskil peatuma, viina või joodiga puhastama...»

«Ainult mitte praegu,» vastas Barabolja tagasi viidates. «Praegu anna hobustele piitsa!» Ja ägisedes pööras ta saani.

Kõrguses nende kohal paistis metsa vahele puutunud ribake sügavat kevadist taevast ja oli näha, kuidas päikesekiirtest läbilastud pilved mööda ruttasid.

Küladest eemale hoidudes ja jälgi segades võitis Jevsei Golovan terve päeva mööda metsi ringi. Viimast viiküüsi aga, kui äraetud hobustel jälle rohelist vahetu nähtavale tuli, peatas ta nad metsavahimaja juures.

Nad leidsid tares ainult metsavahi naise.

«Kus siis peremees on?» küsis Golovan.

«Sõitis kursustele. Peab ülehommega tagasi tulema. Tema tahaks aina õppida,» naeratas elatanud naine usaldavalt.

«Kas lapsi on?»

«Poeg õpib tehnikumis, tütar juba õpetaja. Olen vanamehega kahekesi jäänud.»

«Aga meil oli hull lugu — bandiidid tungisid kullale. Suure vaevaga pääsesime ära.»

«See on õige, meie metsadesse on jõuk ilmunud.»

«Minu seltsimehele lasti pihta.»

«Jumal hoidku! Mis te räägite!» kahvatas naine ja hakkas hädaldama. «Miks te teda siis tarre ei teinud? Jätsite külma kätte?... Peab ju ikka natuke mõtlema...»

Varsti lebas Barabolja juba puhtas toas, kõrgel patjadega voodis. Metsavahi naine oli tema haava viinaga puhastanud ja sidus seda nüüd ettevaatlikult kinni. Denissi nägu oli selle päeva jooksul kolletanud ja pikaks veninud, silmade erinevus oli märksa vähenenud.

Golovan käis mitu korda metsas, kontrollis teid, ap- kuskil polnud hingegei. Viimaks tuli ta tagasi ja heit- riidest lahti võtmata pikali. Pannud revolvri pea alla

... juba tule kustutada, kui voodist kostis Bara- bolja tõnnu hääli:

«Tõnnu!»

Mehe hingest möttekaaslast, kes oli talle kammit- tades astus Golovan voodi juurde:

«On, Deniss? Kas valutab?»

«Võib-olla. Võib taluda. Ma pean sinuga kõnelema,»

«... ju raske, Deniss.»

«... tähtis. Homme on võib-olla veel raskem.» Pead ja tema silmis tardusid kaks tillukest peegeldust, ent ta kustutas need kohe kipras häälega. «Homme on vahest juba hilja.»

«... ikka, Deniss! Homme hoolitsevad sinu eest kogu linn kloostis...»

«... juba veel, kuidas see öö möödub,» liigutas ta kannatamatult kätt. «Kuula mind, Jevsei, ja muuta meeles. Sina oled esimene, kellele ma oma plaani avaldan. Kõik, mis seni tehtud, on õige. Aga see tee tuli läbi käia, et jõuda... üldis- linn mind enam pole, viid sa liitlasena mu ideed...» Golovan loodan, et me siis mõlemad pääsime aja- ja Barabolja niisutas keelega huuli ja naeratas. «... ei lähe sinna mitte paraadukse, vaid taga- linnu. Niisugune on juba meie elukutse iseära-

Golovan ei teadnud, mis niisugusest jutust arvata. Need nõrgenenud aju hallutsinatsioonid või peitub taga tõesti midagi suurt?

«... kuulan, Deniss.»

Kuulal Maailma avalik arvamus, kõik meie pere- ed murravad praegu kõige enam pead maailma linn kardinaalse küsimuse kallal: kuidas bolševism taluda? Meie sinuga mõistame, kui kasutud on visa- ja raev ja resoluutsus, millega igasugused väike- dused seda ideed käsitlevad. Meie sinuga seisame kõrgemal ning tunneme paremini maad, kus oleme lihtsad ja kus tõenäoliselt suurem. Meie rahvas on õige kannatlik, armastab niivõrd kõike oma, et selle ei tulub kõik. Seda ei tohi tähele panemata jätta. Ka ei saavuta midagi. Meie talumees on niisugune,

et kui tal ainult patune ihu kuidagi kaetud on ja le...
päts sekis, siis sõdib ta kas või viimse hingetõmbega.
Kui teda kollektiviseerimine ei murdnud, siis vaenlaste
kellegi sõjavägi murrab.»

«Noh, see on juba idealiseerimine!» Golovan püh-
tas tumedaid kastanpruune vurruharusid. «Sa unustad
meie talumehe konservatiivsuse.»

«Ei, ma ei unusta seda, sellest ma elangi, aga see
toidust jääb iga päevaga ikka vähemaks, sest on olemas
jõud, mis kogu rahva ühendab, ja seda jõudu kutsu-
takse nõukogude võimuks. Tähendab, tuleb sihtida
selle südamesse. Ja ta tuleb õhku lasta mitte väljast
poolt, vaid seestpoolt. Sellega ma jõuangi oma plaani
juurde. Seda võib nimetada geniaalseks provokatsioo-
niks, mis jätab rahva ilma juhtideta, hävitab kõik bol-
ševismi fanaatikud ja selle toetajad. Aidaku meid
Napoleoni ja Joseph Fouché vaim!»

Golovan aimas juba, mis Barabolja sõnade taga p-
tub, ta võpatas ja vaimustusejudin käis tal üle. Barabolja
aga oli elavnenud ja kõneles juba kogu kogu-
kult ning jõuliselt:

«Minu plaani tuum seisab selles, et lõhestada, puru-
tada bolševismi ühtsus. Praegu nimetavad nad üksteist
seltsimeheks, aga neid tuleb nii üles ässitada, et nad
hakkaksid üksteisele kui vaenlasele vaatama. Teie
agentuurivõrgu pingutuste abil peame koostama suuri
joonelise dokumentide kogu kõigi bolševistliku aju ja
tavaimate rakukeste kohta, alates Keskkomitee sekretä-
riderist ja rahvakomissaridest ning lõpetades lühim-
sate küla aktivistidega. Ja siis langeb peata jäänud ma-
põlvili.»

«Ma nagu ei mõista hästi... Noh koostame dok-
mendid, selgitame välja kõik bolševismi preestrid

«Aga mõne välismaise, kõige tõenäolisem, et Saksa
luure seifides on nad üles märgitud meie... spionaa-
dena. Edasi laseme asjast huvitatud isikutel need dok-
mendid ära varastada või fotografeerida ja siis, lootes
algavad sellel maal pärtliööd. Ja need lõpevad meie
tulekuga.»

«Issand, kui kuradi kole ja kuradi võimas!» puh-
tas Golovan. «Kas sinu arvestus on tõepoolest õige?»

«Õigemata õige!» Barabolja naeratas vaevaltmär-

«Siin on kõik arvesse võetud, eriti Nõukogude
noorus, vilumatus. Ainult kümme aastat
administratsiooni kestust — see on lapseiga,
mille loome tal kaheteralise mõõgaga jalad alt...
Selle plaani peadki sa üle piiri viima, kui mina
vannun. Aga vannu, et sa minu nime ei unusta.»

«Vannun» Golovan tõusis püsti.
«Tule aga magama!»

Golovan läks oma laudkoiku juurde, heitis pikali,
muutnud uinuda ja oli veel kaua ärkvel. Eru-
lapi värises selle koletu plaani raskuse all. Nii-
plaani sõandas välja mõelda ainult vihasse läm-
fanaatiku pea ja see plaan viib teda tõesti taga-
laudu ajalukku, toob niihästi kuulsust kui ka-
Miks ei võinud siis tema, Golovan, midagi taolist
mõelda? Jälle peab ta võõralt laualt langevaid
aukesi korjama.

Lihtlas külmas sinas valendasid veel tähed, kui Golo-
van ja Barabolja metsavahi õuelt välja sõitsid. Hobuste
all kõlises ja ragises noor jääkoorik, sisinal pihus-
id lumehunnikud.

«Noh, mis sa mu plaani kohta ütled?»

«Hirmus jõud!» pöördus Jevsei tema poole. «Miks sa
sa seni varjasid?»

«Ma valmis kaua. Kõigeks on vaja aega.»

Golovanil tekkis ebamugav tunne, jälle välgatas peas
te, mis oli teda kogu öö piinanud. Ta vaatas tagasi
andis hobustele piitsa.

Tunni aja pärast jõudsid nad metsajärve äärde, mille
all oli mitu auku, — nähtavasti oli seal eelmisel päe-
l kulu püütud.

«Tore hommik!» tähendas Barabolja, märtsihommiku
muutlikku mängu vaadeldes.

Golovan pöördus jälle ümber. Deniss ei vaadanud
poole. Siis võttis ta vargsi taskust püstoli ja ilma
mõneta tühjendas kogu pidemetäie oma mõttekaas-
linda. See hakkas korisema. Ehmunult sõostsid
hobused kiiremini minema. Neid tagasi hoides nägi
Golovan, kuidas Barabolja jalg surmaheitluses välja
mootus. Et ennast mitte verega määrada, vedas ta oma

sõbra kättpidi jääaugu juurde. Ta purustas noore jää sinkjashalli kirme ja laskis väikese, eni keha järve. Siis lükkas saapaninaga vette ka lund lel verelaigud laiiali valgusid.

Nii oli Barabolja hirmus plaan teistesse kätte läinud ja hakkas elama.

XIV

Otse enne varajaste viljade külvi ilmus Karp järele noore Vartšuki tarre. Suudles peremeest ja kogu toa külmetunud naeru ning enesekindluse dega.

Karpo võttis külalise varjatud vaenulikkusega aga kui ta tema julgustavaid plaane kuulis, hal rahunema.

«Kevadel, niipea kui natuke soojemaks läheb tead ju, missugused teed meil on —, saadab kapitalistlik ümbrus abi.» Krupjak hakkas naerma, rõhutas sõnu «kapitalistlik ümbrus». «On kindlaid teid. Ainult et me peame tegutsema, mitte istuma, k rüpes, nagu pühakud. Kas kolhoosis on ustavaid meesi?»

«Vähe küll, üsna vähe!»

«Need tuleb nii laiiali paigutada, et nad kogu meid pidamist kontrolliksid. Peab nii-ütelda komandokõne dikud kolhoosis enda alla võtma, teda seestpoolt to tama.»

«Kõrged kohad juba teiste käes.»

«Te töötate halvasti.»

«Aga kas teie abistasite meid? Töötasite meie mingisuguse plaani välja?» kargas Karpo Krupjaki le lale. «Teie töö pole krossigi väärt!» sisistas Karpo relvastasite meid ainult vihaga — seda jätkub te teietagi —, aga kus on tõelised teod? Olete ainult t miste ja tulesüütamistega hakkama saanud, see kõik... Niiviisi mässas minu isagi enne kollektivis rimist. Abi oli sellest nagu surnul kompressidest.»

Krupjak vangutas imestades pead.

«Sa oled ju vahva poiss!» ütles ta, kohe tooni muut

muutuse kaadriga pöörame maa ümber!... Kas tallis meil meie meestest?»

«Ainult ühes.»

«Aga tõstes?... Ei ole? Noh, siis tuleb see, kus oma sa on, ühes hobustega maha põletada. Kui kolhoosid joud ilma jäävad, on lahing pooleldi võidetud. Toome seda kogu Ukrainas,» luiskas ta veenmiseks enda. «Siin teed sina seda. Kas sa ei karda?»

Kui niisuguse asjaga tegeled, eks siis pead valmis ja pead tulle pistma.»

«Nii ei, pead ära kunagi tulle pista. Näe, mina jään ühe vahele, aga ikkagi suutsin välja lipsata.»

Ja et ta mitmendat korda juba hakkas ta oma õnnes- tega hoopema.

Primit õhtusööki heitis Krupjak kõrvalkambrisse, et kütet risti rinnale ja uinus kohe sügavasti. Tema etul suu naeris isegi unes kavalalt ja kangekaelselt, et välksed hambad paljastusid.

Karpo läks õue, tegi ringi ümber tare, vahtis ette- poollikult tänavale.

Õue kohal puruksrebitud pilved jooksid ehmunult ta madalat, raskeks muutunud taevast. Hakkas ta edama. Laisa sahinaga langes see niiskusest pai- et maale, ja näis, et puude taga varjas end keegi eda ning võimas nagu kevad ise. Karpo võpatas, et siiski kangekaelselt edasi liikuma, ja vastas- et kostis pimedus tasase kajaga.

«Kas seal on?»

«Inglina! See olen mina, Varivon... Ärata ruttu üles!»

«Oh, mis siis on?» Ehmunult surus noor naine end ü akent.

«Lall põleb!»

Dmitro tõmbas mütsi pähe ja jooksis, pintsak käes, maval.

Te märtsiöö oli vastumeelselt kergitanud terava- et tulemütsi ja selle viltu lõõnud.

Pimedail tänavail kostis jooksvate inimeste rasket hingat- ja segaseid hääli. Varivon vajus kohe pime- ja Dmitro järgnes tema sammude müra peale.

See, mis nad nägid, ületas halvimadki oletused. Tõusid üles, et tall oli seestpoolt kõvasti suletud, purjusid mehed aga olid vaevaliselt ärgates võtnud — nad ei saanud ise välja tulla ega hobuseid välja lasta. Leekides lõõmavast hoonest kostis klaan ja hobuste hirnumist. Jõuliselt ja metsikult tabasid nad kabusid vastu tugevat seina. Kõvasti pingule tõusnud nahksed päitseohelikud katkesid nagu bannikud.

See tume müra äratas Dmitro rinnas valusa võlvkaja. Vihkavate silmadega vaatas ta inimesi, kes kes rühmana seisisid ja karjusid ning kätega võitlesid aga midagi ette ei võtnud.

«Kas tulite pulmi vaatama? Või kino?» kisendas ta.

Aga seltsimees Nedrjomnõi, Stepan Kušnir, Grigori Ševtšik, Oleksandr Pidoprigora ja veel kaks kolmeid kandsid juba rasket palki esimese ukse juurde.

«Noh, poisid, käed külge!» kamandas Varivon ja haaras kasetüvest kinni.

Mitu kätt haarasid rammi ja pööratasid sellega lauade ukse pihta. Lauad raksatasid nagu murtavad luud, värisesid, raksatasid uuesti. Purustatud uksepool andsid vastu tahtmist järele, vajusid sissepoole, ja paiskus lahti.

«Hüpake kõrvale, seinte äärde!» hüüdis keegi.

Kolm hobust tormasid tallist välja ja kihutasid pead püsti, pimedusse. Nende järel hakkas tule suitsu ja sellest kargasid välja poolpimestatud, unustatud tallimehed.

Varivon viskus esimesena kibedasse, kuuma hoonesse. Tema järel jooksis Dmitro. Suitsus kostis tal võimas müdin. Pimestatud hobune oli inimest haaranud, tormas tema juurde ja jäi korsates seisma. Dmitro püüdis ta ettevaatlikult ohelikkupidi kinni, ja kui hõlmas end tema kohal tagumistele jalgadele püsti ajas, tabas teda ülelinimliku pingutusega, tundes, kuidas õhuke, kuumenenud nahk käte all väriseb. Silmad kinnid ning hingeldades lükkas ta hobust õlaga edasi ja hüppas välja.

Kui imetore on sinu niiske õhk, märtsiöö! Ootades tervis ise voolab rindu, jahutab pead pärast talumüra.

...tõunust... Kui hea sa oled, külm vesi! Veel pole sa nii elustav olnud! ...postis oma pintsaku kiiresti veerenni ja sööstis tugevana uuesti suitsusesse, sädemetepilvi ...pintakavasse talli. ...veel, Dmitro?» Seltsimehe tugev käsi lõi talle

«Tume, Varivon!»

«Tema hää lõi ka ohelikkude kohe katki, enne rahusta teda ...mündu peksab ta pöörane sul kõik luud-kondid

...otsast kostsid otsekui jõe teiselt kaldalt ...pan Kušniri, Ševtšiku, Polikarp Sergijenko hääled. Varivon isegi peatus hetkeks.

«...kas Polikarp tõesti tulle tormas?»

«...välja, et nii on. Ühiselt pole mitte ainult isa ...peksa!» vastas Dmitro.

«...alla rahvas, kus siis minu hobused on?» kostis ...tagant Pidoprigora kurb hää.

«...miska asjata aega! Nüüd on kõik meie omad,» ...Kušnir valjult.

«...müüd küll, et meie omad, aga mis siis, kui var- ...polevad? Need ju ka meie omad.»

«...jooksmine läks ikka raskemaks ja raskemaks.

«...vad õletuustid kukkusid pähe. Sööd nõelasid

«...na põski, suits tungis kurku, ähvardas läm-

«...ja veresooned meelegahtadel olid nii tursunud

«...puhvel, et tundus, nagu peaksid nad iga hetk ...mutusest lõhkema.

«...tundis, kuidas käed puiseks muutuvad, nii

«...suudavad hobuseid kinni hoida, kuidas ja-

«...avad risti käima, kuidas suitsust kibedad sil-

«...kinni paistetavad.

«...vasimus kus kurat! Ta ei lähe ära, enne kui

«...võimast hobust välja toonud, või enne kui

«...või tala pole teda jalust maha löönud, tema

«...taustanud. Et pärast poleks häbi inimestele silma

«...lõhki»

«...miks sõtkus üks hullunud täkk ta siiski enda alla.

«...haaras mõlema käega päitsetest kinni ja jäi

«...õmbunult nende külge rippuma. Veel üks pingu-

tus — ja värske õhk puhatas näkku. Dmitro vahtis tal läks silme ees mustaks. Kõrbenud juuksed ja mustad mud olid mustaks tõmbunud, kõvast ohelikust lihvverisele lihale hõõrutud peopesad kipitasid vastu. Põskedele olid üles ajanud kollased, pooleldi kaetud paistvad villid.

Kellegi käed toetasid teda õrnalt ja asetasid ta naise keile heintele.

«Aitäh, seltsimees Goritsvit!» kuulis ta Nedrjomi häält. «Te tegite rohkem kui teie kohus oli.»

«Teile aitäh,» vastas Dmitro sosinal ja ulatas kätt.

Kogu keha valutas ja kipitas. Ikka veel polnud ta suitsu mitteräga silmi. Aga valu kõrval tärkas teine tunne.

Ilusad olete, märtsiood, ilus on elu, kui teda sellega ausate silmadega vaadata!

Dmitro ei näinud enam midagi. Aga isegi teadmatult kaotades, kuhugi pimedasse kuristikku kukkudes, tundis ta nii suurt rõõmupuhangut kui vahest mitte kunagi oma elus.

XV

Kõik olid juba laiali läinud, nagisedes oli äärmiselt nud vanker, milles Dmitro palavikus vähkres, ja aga, kes täna olid kõige rohkem töötanud, seisid veel suitseva ahervareme juures. Läbielatu olid üksteisele lähendanud ja kõigest — jutust, liigutust, erutusest — oli näha, et nad olid selle õõga kaudu üldise massi hulgast esile kerkinud, nagu jões kivid esile kerkib.

Üksinduses kasvab inimene märkamatuks nagu ja mõnikord kiiva; teiste inimeste hulgas areneb mõistus ja meel kiiresti, iseloom kujuneb tugevaks ja enesekindlaks, millist ilal pole isegi andekatel inimestel, kes elavad laiaast inimvoolust eemal ja seepärast sageli satuvad hingelistesse lahkkelidesse, vahetult laostuvad sisemiselt.

Kuigi värskeil kolhoosnikutel raskelt lasus teadmine, et polnud korda läinud kõiki hobuseid päästa, oli tänane ennastsalgav võitlus tulega igaühe hinge sügavalt jälje jättnud.

Polikarp tegi viimased korraldused ja käputäis hobuseid hakkas aeglaselt vaikselt hallile aoval-
le minema.

«Mina mind täna imestama, Polikarp! Ma ei ar-
vatanud, et sa tulles tormad,» ütles Kušnir.

Polikarp tõi kangelaslikult hobuseid välja,»

Sevtsšik

«Nedrjomo kõhnavõitu nagu lõi särama. Ta tahtis
võtta, aga midagi ei tulnud meelde ja ta lau-
tsus:

«Päästisime ju oma vara.»

«Päästisime kõik oma tallimehed tiheda sõelaga läbi
meie. Keegi neist kaevab meile auku. Selle töö

«Päästisime valitud inimesed,» lausus Nedrjomnõi
lõplikult.

«Võttes tallimeheks peaks määrama Karpetsi.

«Tunneb hobuseid, oskab neid isegi ravida. Ja
ei ole, Polikarp. Kas hakkad?» Kušnir pani käe

«Nedrjomo õlale.

«Hakkad. No küll mina juba hoolega järele vaatan,
et hiljalt talli ei pääse. Mäletan, mõisas olid kõik
hobused kes see piinab öösiti hobuseid, võtab viimse
hobuse välja? Koltšak laskis mind kutsuda. Valas
kõik klaasitäie, andis rubla avanssi,
läksin ööseks talli magama. Öö jõuab
st.»

«Polikarp,» ei kannatanud Grigori välja ja turt-
nuerma, «Vassil Denissovitš Karpets jutustas,
et oleks see temaga juhtunud.»

«Kas? Noh mis siis, temaga juhtus ja minuga
ka. Meid mõlemaid peeti silmas kui paremaid talli-
mehi.»

«Näha kavalavõitu pilk kustus, näost aga õhkus
hõngu, et näis, nagu usuks ta isegi oma välja-
hoidu.»

«Kas nüüd teha? Kas järelejäänud hobustega
«Hakkama?» alustas Kušnir taas mõtlikult. «Nii-
võib külv kuni lõikuseni.»

«Võib olla aitab MTJ traktoritega?»

«Jakovlevitš peab välja aitama.»

«Jakovlevitš aitab, aga see meid ei päästa. Meil on

veel vähe traktoreid, kolhoose aga on rajoonis juba palju.»

«Tuleb lehmad tööle panna. Kas või kergele tööle sõnnikut ja vilja vedama. Hobused aga jäävad mulle kündma,» pani Ševtšik ette.

«Lehmad?» kordas esimees küsivalt. «Polek. Ainult et naised tõstavad niisugust kisa, et jookse majast välja.»

«Mina toon esimesena oma lehma kohale, õpetan isegi ikkes käima. Naistele aga tuleb selgeks teha, et me ei külva, mida me siis sööme? Kas närime mulda või?» Grigori tundis uut jõu juurdevoolu, ta hääles kostis veendumus, et ta viib oma kavatsuse ellu.

«See on hea mõte,» nõustus Kušnir. «Hakka neid välja õpetama, Grigori. Me aitame.»

«Ja hakkangi, ehkki tean, et kulakud tublisti naerda saavad.»

«Hästi naerab see, kes viimasena naerab. Meie viimastena, kulakurnajatel on juba hambad vil nagu surnupealuudel...»

Valgenes. Polikarp Sergijenko pöördus oma kassasse ja udust hämarasse tänavasse. Teeristmel vaadates teda salvava naeruga vastu Mitrofan Sozonenko, kelle Polikarp oli enam kui üks kord pidanud «kuni uudis laenama.

«Räägitakse, sa olevat kangelaseks hakanud, Polikarp? Olevat setukaid tulest välja tassinud? Kas sa ei ehk mõnd tarbeasja ära ei kõrvetanud? Vaata, et me kihutab veel majast välja!»

Argus, mis aastate jooksul oli Polikarpi maa peal painutanud, summutas hetkeks temas juba tekkivat väarikustunde. Aga ainult hetkeks. Järgmisel silmapilgul ajas pahane Sergijenko kõhna selja sirgu ja ütles vas kulakule sõnadega otsekui piitsaga:

«Mis sa hirnud, nii et tänav kajab? Võiksid proovida minna taredesse protsente inimeste silmadest vaadata, kratsima ja ajama klassivaenlase kontrrevolutsioonilise juttu kolhooside kohta — ühisest tekist ja muud küsimust ajama.»

«Mis asja? Oled õgaraks läinud või?» Sozonenko tõstis imestunult ja ehmunud silmad, tedretähnide

tema näol tõmbus tumedaks. «Mis sa rää-

hid, mis sa kuuled!» Polikarp pöördus ära ja hakkas minema poole sammuma.

«Kui kargas naine talle kallale, hakkas läbipõletatud,» ütles ta tehtud kuue pärast riidlema.

«Ole, Oleksandra! Sinu pea seda ei jaga, naine!»

«Polikarp ja võttis tütre süle.

«Lõpetas kuue läbi! Ja ise üleni tahmane nagu tont.

«Ole vähemalt puhtakski peseks. Vaata, sa oled end üleni ära määrinud.»

«Kulakuke hõõrus end veel agaramalt isa musta talle hüüdis emale:

«... Ma olen juba päris must? Mis? Kas passib

«...»

«...»

«...»

«...»

«...»

«...»

«...»

«...»

«...»

«...»

«...»

«...»

«...»

«...»

«...»

«...»

«...»

«...»

«...»

«...»

«...»

«...»

«...»

«...»

«...»

«...»

«...»

«...»

«...»

isegi aru, et oli liiale läinud, ja pööras jutu teisale:

«Nüüd saan mina kolhoosi vanemaks talh... Vassil Karpets aga minu abiks.»

«Vaata, et ümberpöörduvalt välja ei tule.»

«Mis ümberpöörduvalt? Mind tahetakse juba juba valida. Niisuguste asjade eest... tead... Noh, seal on? Jälle lihata leem? Millal sa ometi midagi gemat välja mõtled?»

«Eks siis, kui sa kolhoosi esimeheks saad...»

«Nähtavasti tulebki sinu leemel surra, sest esimeheks saamine nii ruttu lähe.»

Esimestel päevadel ei tunnistanud Grigori et ta harjutab lehma ikkes käima. Tõuseb talu ajal, joob klaasi piima ja ruttab põllule.

«Miks sa nii vara lähed?» küsib naine imestades.

«On tegemist. Tead, missugune korralagedus... hel valitseb: mõni kündja ei hoolitse oma adra... täna künnab ühega, homme teisega. Tarvis invent... valmistada.»

«Aga milleks siis sepad on?»

«Sepad, sepad! Ega kõike või nende kaela ajada... juhatuses tuleks küsimus üles tõsta, et igale loomale saaks hobune ja ader kinnistatud, nii et neid ei vahetataks nagu laadal.»

Aga mõne päeva pärast sai Sofia ikkagi teada, et Grigori hommikuti ruttas. Laupäeval, kui ta oli... ära kütnud, viis ta mehele lõuna põllule. Tead... esimene brigaad töötab Kadibkas, aga selgus, et Grigorit pole.

«Kuhu te mu mehe olete pannud?» küsis Sofia... tades Vlass Svissikult, kes kummargil adra... mus.

«Tema ei künnu meiega.»

Vlass peatas hobused ja hakkas adralehte... puhastama.

«Kuidas ei künnu?» Sofia imestas ja isegi ehmu... pole ehk midagi juhtunud?

«Väga lihtsalt. Mine Medvežjale — ta harjutab lehma ikkes käima.»

... ei küsinud enam midagi ja jooksis Med-

... välkese jõe ääres, mis oli mulluseid kuivanud... risti-rästi täis, juhtis Grigori härjaiket kand... Naist nähes jäi ta hämmeldunult seisma... polnud neid naisi, kes on valmis igal võima-... juhu mehe tuju rikkuma.

... ja arusaaja naeratusena astus ta Grigori... nagu oleks ammu juba kõigest teadnud.

... arvasid, et ma sind üles ei leia? Et ma ei tea, ... teed? Istu, söö. Töö tõttu ei saa aega lõunatki... Küll on mul sinuga häda!»

... oli hea meel, et naine, kes oskas mitte halve-... tatest terava, pilkliku sõnaga salvata, nii õigesti... hindas, pettuse pärast etteheiteid ei tei-

... tead, sa oled täitsa tubli! Mul läks just para-... koht tühjaks!» kiitis ta, kuigi polnud kavatsenudki

... vallsid jõekaldal sobiva koha. Sofia laotas väi-... luse laudlina laiali ja asetas enda mugavalt

... lunadega on raske?»

... ja juurde peab oskama asuda,» hakkas Gri-... jutustama. «Looma peab õpetama heaga, ... saa. Esiteks kutsun teda niiviisi lahkesti... elitan, räägin temaga. Vaatad, juba ta siru-... minu poole, siis hakkab mul käsi ja riideid... Niiviisi olemegi temaga lähemalt tuttavaks... Nagu tütarlapsena pärast suudlust.»

«Küll võrdles!»

... annan talle iket nuusutada. Ja siis: «Kael, kael, ... Tema pistabki kaela ikkesse. Tõsi küll, esi-... vaatub sulle nii üpris nukralt otsa justkui inimene. ... teda, sügäda rinna alt... Ja tead, ma olen ... pannud, et loomad armastavad oma jälgedes... Tõelisel päeval panen nad juba tühja vankri ette. ... nuusutavad maad; neil on hirm, nad astuvad ... kartlikult. Siis viin nad eilse jälje peale. Loom ... oma haisu, muutub rõõmsamaks, läheb julge-... Ja pärast vii juba, kuhu tahad — ei karda enam.»

«Näe, kus nad kudrutavad!» kostis nende kohal
pan Kušniri hääl.

«Tulge meiega lõunat sööma!» kutsus Sofia ja
sis püsti.

«Ei taha. Ja kas siis jätkub? Jätkub?»

«Küllap leidub.»

«Noh, siis tulen teile appi. Muidu ei saa päeva
sul tunnikest aega, et koju sööma joosta... Me
me tahame sind agrotehnilistele kursustele saata
lähed?»

«Hea meelega!» vastas Ševtšik kõhklematult

Sofia nagu muutus tusaseks.

«Kas need kursused kestavad kaua?» küsis ta
kõrvale pöörates.

«Kuus kuud. Õpib õigesti maad harima. See on ta
asi!» sõnas Kušnir õpetlikult, kuna ta hoolega loo-
tarvitas. «Me peame agrotehnilisele liinile asuma»

«See on tõsi,» nõustus Grigori. «Millal siis veel
kui mitte nüüd? Ma lugesin hiljuti Mitsurimist, ja
kange tahtmine tuli maale õigel viisil käed külge ja
teaduslikult tema kallale asuda! Ära krimputa
Sofia, — kui naistele kursused korraldatakse, ei
sindki majast liikvele.»

«Korraldatakse,» kinnitas Kušnir ja tõuse-
«Nüüd tuleb teadus talupoja juurde nagu kevad
nüüd ei lähe nad enam lahku... Kas see pole Gnat
kes seal sammub?» Ja vastust ootamata hakkas
esiteks ühe käega, siis mõlemaga kannatamatult
kima.

Dmitro peatus hetkeks ja suundus aeglaselt

«Noh, kuidas on, kas kulnud kasvavad? Kasvab
Näha on, et varsti oled mustakulmuline! No küll
ehtis su ära! Pole viga, elav ihu paraneb.» Kaastun-
kult pead vangutades silmitses Stepan Dmitro ko-
tada saanud nagu.

«Kasvab kinni,» lausus see lühidalt.

«Dmitro, me mõtlesime sind kursustele saata
sõidad?»

«Vaatame. Mis kursused need on?»

«Arvepidajatele!» vastas Kušnir, tõstes süütu
Goritsvitile, ja pilgutas isä Ševtšikutele silma. «Haki

nt arvelaual klõpsutama nagu rähn kuival puul:
«Krediti, deebet-kreediti, deebet...» Miks sa nii
vabad? Kas deebet ja krediti ei tee sulle head

«Ei, mõni teine nende üle head meelt. Et mina
kontoris arvelaua taga konutama? Komöö-
di»

«Pole ka miski meele järgi. Noh, aga briga-
aduseid?» Kušnir vaatas kõigile kohalolijale

«On niisugused olemas?»

«Ei»

«Ei on meele järgi...»

«Dmitro, kas varajane tatar ja nõgudes löid vahutama
põu imeilusad õied, mis kord uimastavat lõhna,
tõnu mandli hõngu levitasid, kui külasse tuli
Gnat Fesjuk. Tema kinnisel näol polnud näha ei
tõelust ega rõõmu tagasitulekust. Nüüd jõudis
kula põldude juurde, peatus piirivaiakese ko-
dust pilgu üle maa, millele laskus juba sügav
õhk, ja äkki nägi, et tõuviljanurmel pole põllu-
d. Nii kaugele kui silm ulatus, ilutses ümber-
kõrval valguses sinakana paistev mahlakas tõuvili.
Gnat tõusis odravõrse üles — selle kaenlast langes
juurelt aga valgus alla tilgake mahla. Gnat
varre pihkude vahel katki, hingas sisse noore
lõhna ja läks vimma hoidudes edasi.

«Hõdevaheliselt teelt sõitis vanker, kostis imestu-
tust»

«Ei, oled see sina, vennas?»

«Ei» vastas — vankris istus Karpo Vartšuk. Ta säh-
kustele piitsa ja sõitis juurde, nagu rõõmsal

«Ei toesti sina?»

«Ei, valja, et mina.» Gnat kõrvetas Karpot pil-
vumase silmis vilksatas hirmu vari, ja see ei jää-
le jukil märkamata.

«Ei peale, viin kohale,» kutsus Karpo rändurit käe-
du ja vankrisse

«Ei hüppas vankriredelile, vaatas hobuseid.

«Viletsavõitu traavlid on sul.»
 «Egas need minu omad ole! Ühised!»
 «Kuidas ühised?» imestas Gnat.
 «Kas nüüd saab siis oma hobuseid olla? Ka minu nüüd kolhoosiusku läinud.»
 «Sa oled kolhoosnik?» imestas Gnat veel enam.
 «Töötan nende kurjadevaimude heaks,» sisistas Karp ja andis hobustele vihaselt piitsa. Need tõmbasid hakkasid korratult tammuma ja panid siis mõnda tahtenemata rattarööpaid ajama.
 «Mitte nii ei pea juhtima!» Gnat sirutas kaadri poole.
 «Õpeta tarka! Küll ma juhin neil nii, et nende hobused kronudega ei saa ei künda ega külvata!» urises Karp kellelegi rusikat näidates.
 «Milleks sa siis sinna kolhoosi läksid?»
 «Häda ajas.»
 Kutsari kombel raputas Gnat korraks uusi ohje, hobused tundsid vilunud käsi ja hakkasid kiiremini jooksuma. Aga talle näis seda vähe ja ta sahvatas veel kergelt piitsaga.
 «Nõõ, nõõ! Võõrad ju, ega ole omad!»
 Kiiremini kandusid mööda teeäärsed põllud, vana põhjas põrises valjemini ader.
 «Oo, ma näen, sa pole vangiski hobusejuhtimist õppinud!» tähendas Karpo vaimustatult, kui hobused välja sirutasid ja täie hooga kihutama panid.
 Gnat ainult muigas virilalt, tõusis püsti, haaras püüvarre ülemise otsa pihku ja virutas jämedama Karpole kõigest jõust vastu pead, korra ja veel korra. Teine kargas ehmunult ja vihaselt üles, tahtis püüvarrest kinni haarata.
 «Mis sa teed, lurjus?»
 «Pole midagi, vennas!» vastas Gnat ja lõi talle koka kaga rindu.
 Tasakaalu kaotanud Vartšuk lendas vankrist ja prantsatas maha, hakkas oigama.
 Gnat ei vaadanud tagasigi, istus jälle vankris ja sundis ärritatud hobused tasasemale sõidule.
 Kodus leidis ta ainult ema eest — isa ja Justit polnud veel künnilt tagasi tulnud. Kui Olesja po

«Õpetis ta tema juurde, hakkas nutma, surus end tema rinna vastu.»
 «G, mu pojake!»
 «Jätkake, ema!» Esmakordselt nende kuude jooksul tõusis kora krampplikult kokku. «Tulin ju tagasi...»
 «Sa oled tänatud, jumal tänatud, et tagasi tulid! Ma olen sulle koletise juures...»
 «Kui kiiresti juures?» Gnat tõmbas kohe kulmud kokku. «Ja mis ta ütles?»
 «Tema ees pisaraid, tema aga pöördus ära oma lühikestest lühikestest.»
 «Poleks tarvitsenud teha.»
 «Hea öelda «poleks tarvitsenud», Ahvukaadid, et lähed Siberisse... Kes sind siis aitas?»
 «Kõik, mis ennast.»
 «Kui viisi siis, pojake?» Ema pühkis silmi, millele Gnat nende kuude jooksul kortsukesti tekkinud.
 «Nii, kui Kulnitski sõitis minult liigseid puudasid, võtsin, otsisin ma kutsari üles, sain temaga kokku. Näen, inimesel on hea meel, et ma tema perega kohtusin. See Kulnitski polnud talle iialgi hea meel, unud, polnud kordagi selle eest hoolitsenud, et ta elataks süüa anda. Noh, ma palusingi teda vajadusel tunnistajaks olla, et mul polnud padrunit pussis, tahtsin ainult hirmutada. Asi laks kohale. Mu ainuke tunnistaja kutsuti välja ja tema ütles, et mul nagu vaja, et püss mul oli, aga ilma padruni. Nii viisi päästiski mu hinge... Aga kuidas teie teate?»
 «Ega teised, nii meiegi. Isa künnab, külwab, ja muu. Ega tea, mis edasi saab — ja mina askeldan. Ainult nüüd käisin mõni päev kertulit panemas.»
 «Inimesed ei vahi teie peale kõõrdi?»
 «Mitte. Isa sai koosolekul isegi kiita — ületab norme.»
 «Nüüd läheb kõik normi järgi,» lausus Gnat ebamääraselt. «Aga mis minu maaga, sai?» Ja tardus.
 «Võttis kolhoosi alla.»
 «Põllupeenrad künti üles?»
 «Künti üles. Ainult taliviljapõldudel on peenrad veel

«Nii. Kuidas Justimko elab?»

«Ei jää vanaisast sammugi maha. Päevad otsa on maga põllul ja öösel magab tema kaenlas.»

«Kas mind tuletas meelde?»

«Alguses tuletas küll, pojake, ja nuttis. Aga poe jäi vaikseks.»

«Lähen neile vastu.» Ja ohates sammus Gnat vastu poole.

Järgmisel päeval astus ta, kartus hinges, kolhoosi kontoris. Seal küürutas ainult Stepan Kušnir pöördumata palaka kohal, millele oli ohtrasti arvusid külvatud. Kušnir teretas Gnatti, pakkus istet ja küsis, nagu talle leks midagi juhtunud:

«Sa tuled kolhoosiastumiseks sooviavaldust andma?»

«Kas mind võetakse siis vastu?»

«Miks mitte?»

«Ma olen ju ikkagi vangis istunud.»

«Ära osata sellega oma südant. Kui tahad ausalt rääkida — anna avaldus sisse.»

«Kas tõesti võtate vastu?»

«Võtame!»

«Andke mulle siis parem minu maa tagasi.»

«Kas tahad end kogu eluajaks meist eraldada?»

«Isegi ei tea, kui kauaks.»

«Noh, mis siis ikka, tahtmine on taevariik.»

Varsti eraldati Gnatile kui üksiktalunikule kolhoosi maade põhimassist kaugemal, halvema maa kaudu kolm tiinu ja raevukalt hakkas ta seal taas oma järele diisi ehitama. Ja kaua veel häiris ning vihastas teda see, et Justimkot ei tõmmanud ei isa ega tema poja diisi poole.

Möödusid aastad, rasked ning keerulised aastad, mil meie maa ümber mässas kurjus ja viljal oli kulla hind. Möödusid ränkade vigade ja julgete taotluste aastad, mil nad muutsid maailma ning inimesi, aga ei muutunud Gnatti. Endiselt sõi ta enda põllult saadud leiba, Justimko aga kolhoosipõllu oma, endiselt lämmatas Gnati vaen kõige uue vastu, kuna tema ainuke poeg õppis koolis ja põllul armastust inimeste vastu

XVI

Uha neglasemalt liueldes langesid koiduaegses kül-ohus lõbusa sahinaga sinkjashalli lume räitsakad tema tuuleta õõtsus aias kahuste okste raskeks muundunud kate. Koidueelses hämaruses, mil kõigi esemete siluad on nii tajutavalt reljeefsed, näis, et mitte lasku alla, vaid kergetiivuliste lindude parved endavad puude suitsjassinistele haralistele krooni-

Dmitro vajutas kirve mugavamalt vöö vastu, tõttis mõrra selga ja asetas jalad suuskade metall-ahmetesse.

«Tule mind kaasa!» Ruugejuukseline poisike lükkas kinnise lahti, jooksis ilma palitut kinni nõõpi-kohtumesti isa juurde ja tõstis suured mustad sil-kohtumestusrikkalt tema poole.

«Noh, kribu, tarre! Jõel sööb haug su ära. Haarab kinni ja neelabki alla, nii et ainult saapad ja sõrmed jäävad,» manitses Varivon oma risti-aga.

«Neelab ta küll!»

«Andri, mis ma ütlesin!» lausus isa valjult.

«Poleks jäi kohe mossi, tõmbas silmad vidukile ja pigis-kohtumestused kokku.

Varivon vaatas poisi vihast nägu ja pidi laginal oma pahvatama.

«Vaata, vaata — isa mis isa! Isegi sõõrmed värisevad ja sinul,» sosistas ta.

Dmitro kõõritas üle õla poja poole, naeratas ja muu-kohtumestused lahkemaks:

«Küll siis võtan, kui ilmad soojemaks lähevad. Noh, tule tuppä, enne kui pole ära külmanud!»

«Miks ma peaksin külmama?»

Dmitro vaatas isa poole nukrate silmadega, aga meelest ei saanud pöördumata laskis see end pisut ettepoole liikuma ja hakkas laiade sammudega kõrge-kohtumestusedst hant-kohtumestusede rühkima. Kaks selget ühtlast jälge lõikusid kaudu ja koiduvalgus täitis need kohe sinaga.

«Ära läksid!» hüüatas poiss kurvalt.

Kaua jälgis ta kaht väikest musta kogu, mis kord

nõgudesse laskusid, kord jälle küngastele kerkis. Näis, nagu ei liiguks nad mitte Bugi poole, vaid lihtsalt seisis ta samal kohal, kus tema isa tuhande aastal kahekümnendal aastal möödusid viimsed päevad. Tema tõusis punetav turjakas Varivon ja vaatas alla. Kõrvalt vaadates tundus, et ta iga silmapilk kukub, nii kohmakalt, et ta pika mütavardaga, mis suusakeppide vahel oli, kukkumisele. Kui siit alla lendad, on puru alla. Kui siit alla lendad, on puru alla.

«Miks sa paljalt külma käes õiendad? Ma olen emale.»

«Ole õige vait! Kus tark väljas!»

«Aga kui külmetad?»

«Enne surma ei juhtu midagi.»

«Aga kui juhtub?»

«Olga!»

Andri lausus, selle sõna täpselt samasuguse häälega, nagu isa oli äsja tema peale käratanud.

Niipea kui Dmitro suuskadel liikuma hakkas, tundis ta nagu uue jõu juurdevoolu. Ja nüüd sõitis ta vana hooga kõrge Bugi-äärsest järsakust üles.

«Kuhu kurat sa kihutad?» hüüdis Varivon talle tagant. «Kuhu kurat sa kihutad?» hüüdis Varivon talle tagant.

Dmitro ei vaadanud tagasi. Veel üks tõmmet ja ta seisis järsaku serval. Äkiline sein, mis helkis sadade graniidikärgedest, laskus otse tema jalge alla jõe äärde.

Siit oli näha madal Bugi-tagune, mis laius paljudel kilomeetrite ulatuses teisel pool puhast, lumetähte viiru. Taevast selle kohal näis palju kõrgem kui tema poole jäänud künegade kohal.

Nagu linnulennult vaadatuna paistis all selgesti tšanka ristkülik, mida igast küljest piirasid lund kaetud aiad. Küla keskel ulatus üle noore pargi saledate püramiidvõrude mitu kahekordset maja — kolhoosi kontor, kool, haigla, klubi —, ümberringi aga valendavad piki sirgeid tänavaid kolhoosnike uued hooned nagu lülid. Üksteise järel kustuvad heledad tulukesed. Eemalt näis see kõik nii kerge ja viirastuslik, et nanes pigem talvemaastiku kujutusega kui selle maastiku endaga.

«Huvitav! Ülejõe omadel on elekter,» mõtles Dmitro,

olnult üksiku lumehelbe ja nihkus pisut pa-

lennult seisis ta samal kohal, kus tema isa tuhande aastal kahekümnendal aastal möödusid viimsed

päevad. Tema tõusis punetav turjakas Varivon ja vaatas alla. Kõrvalt vaadates tundus, et ta iga silmapilk kukub, nii kohmakalt, et ta pika mütavardaga, mis suusakeppide

vahel oli, kukkumisele. Kui siit alla lendad, on puru alla. Kui siit alla lendad, on puru alla.

«Miks sa paljalt külma käes õiendad? Ma olen emale.» «Ole õige vait! Kus tark väljas!» «Aga kui külmetad?» «Enne surma ei juhtu midagi.» «Aga kui juhtub?» «Olga!» Andri lausus, selle sõna täpselt samasuguse häälega, nagu isa oli äsja tema peale käratanud.

Niipea kui Dmitro suuskadel liikuma hakkas, tundis ta nagu uue jõu juurdevoolu. Ja nüüd sõitis ta vana hooga kõrge Bugi-äärsest järsakust üles.

«Kuhu kurat sa kihutad?» hüüdis Varivon talle tagant. «Kuhu kurat sa kihutad?» hüüdis Varivon talle tagant. Dmitro ei vaadanud tagasi. Veel üks tõmmet ja ta seisis järsaku serval. Äkiline sein, mis helkis sadade graniidikärgedest, laskus otse tema jalge alla jõe äärde.

Siit oli näha madal Bugi-tagune, mis laius paljudel kilomeetrite ulatuses teisel pool puhast, lumetähte viiru. Taevast selle kohal näis palju kõrgem kui tema poole jäänud künegade kohal. Nagu linnulennult vaadatuna paistis all selgesti tšanka ristkülik, mida igast küljest piirasid lund kaetud aiad. Küla keskel ulatus üle noore pargi saledate püramiidvõrude mitu kahekordset maja — kolhoosi kontor, kool, haigla, klubi —, ümberringi aga valendavad piki sirgeid tänavaid kolhoosnike uued hooned nagu lülid. Üksteise järel kustuvad heledad tulukesed. Eemalt näis see kõik nii kerge ja viirastuslik, et nanes pigem talvemaastiku kujutusega kui selle maastiku endaga.

«Huvitav! Ülejõe omadel on elekter,» mõtles Dmitro, olnult üksiku lumehelbe ja nihkus pisut pa-

Kalameestel hakkas palav.

Harjunud liigutusega surus Dmitro mörra ettevaatlikult läbi kitsa jääaugu ja laskis selle mudase ja... Varivon pörutas mütaga ja selle ümber lõi hall... keema ning pulbitsema. Erksalt kuulatas Dmitro... ei vasta mörravars sellele erutava värinaga... pörka ehk väle haug lihtsasse püünisesse.

«Tõmba!» Varivon tardus pingsas ootuses. «Mida sa
sattunud sisse?»

Vaikides tõmbas Dmitro püümise põhjast üles poolkuukujuline suu kerkis jääaugust esile. Lohu vulisesid helesinised helklevad veejoad ja abajad. Lõhes nagu simbel. Mõrras löi midagi sulpsu ja Vana jäädunud ootama, kuni vesi ära voolab, vaid pidi sisse.

«Roosärg, Dmitro, roosärg!» hüüdis ta nüüd võidurõõmuga, nagu poleks mitte kala kinni püütud, vaid õnne.

«Roosärg. Väikesevõitu,» kinnitas Dmitro, pöördudes
käes peopesataoliselt ümmargust kala.

«Tore algus. Pane õige veel! Mina hirmutan k...
mast august.»

Ja Varivon haaras jälle müta.

Seekord sattus mõrda pikk ja libe vingerjas. Vau haaras tal peast kinni, ja ta hakkas kohe peenelt ja haledalt kägisema, väänles kogu oma tumeda keha. Siis raiusid kalamehed jälle jääd; nende näod leidsid vee ja higiga, käed tõmbusid külmast kangeks. kitsi veenõvake annetas neile oma rikkusest ühe kord ühe, kord paar vingerjat.

«Me ei sattunud õigesse kohta. Pole viga, küllap sa satume,» pörutas väsimatu Varivon jälle mütaga. «Nüüd pane nüüd siia, Dmitro, ja mina hirmutan eemalt neid suguse kala üles, et mõrda ära ei mahu. Siin paneme lutsu, neil on just kudemise aeg. Aga sa tõmba püü ühe hooga välja.»

Kuid ka uues kohas ei saanud nad midagi.

«See pole võimalik!» ei andnud Varivon alla. I
ruta õige sina mütaga, Dmitro. Sa oled ju tuliõel, lei
kardavad niisuguseid. Aga minutaolisi lahkeid nad
mastavad. Küll sa näed — kohe tuleb pool mõnda

«Tule, tule välja, kalake, suur ja väikene, suur ja ikka
 mõlemad veel!»

4) ... si lõmbas ta püüinise välja ja lahutas käsi.

1. Tahendab, sa löid valesti. Oota, teeme näe
2. Oota, siis saame kõik kalad endile, nii et ei ma-
3. Oota, aragi, tuleb püksid maha võtta.*

...süsi veel ühe müttamisaugu.

«Ih kuu!e, nüüd ajan terve parve sinu peale!»

... jõudnud veel teist korda mütaga lüüa, kui
... hakkas värisema, nii et värin kogu Dmitro
... edasi kandus. Viimane tõmbas püünise silma-
... välja.

... hüüatas: «Oo!», viskas müta sinnapaika ja
... juurde.

... pulbitses vesi. Suur haug peksis tähnilise
... tugevasti vastu mõrra külgi, et need välja-
... pondusid.

•Woh, mis ma ütlesin?•

...on haaras suurest kalast mõlema käega kinni ja
...elle jää peale.

«Tule välja, kalake, suur ja
veel!» Pista jälle mõrd ruttu vette, Dmitro,
hing käreks! Vaata, osutas
kalda poole, «mis kalamees see seal jär-
vel kõnnib?»

1. «Jeda teab,» vastas Dmitro sinnapoole vaadates.

«...une poissike.»

«...oma pea, et see on sinu kalamees.»

111139

... muu? Kas tema võis jääda kalapüügile tule-

• Kall ma tal tulen!»

... ja Varivon viipas mütaga.

... must kogu hakkas kiiresti lähenema.

«...kas mul polnud õigus?» küsis Varivon naerdes,

Andri kartlikult isa poole piiludes sammu aeglu-
patus halapaju põõsa juures, millel oli ebasobi-
gid puhkenud õrnu hõbejassinakaid urbi nagu
meid

«Noh, tule juba, tule!» Dmitro vidutas silmi, kui poisi üle head meelt.

Andri muutus kohe rõõmsamaks ja pistis kalad poole jooksmas.

«Kas palju püüdsite?»

Poisi mustades säravates silmades paistis uudis, punetav nägu tõmbus erutusest pingule. Riided üleni lumised.

«Mitu korda sa kukkusid, kui järsakust alla tulid?»

«Ainult üks kord. Oo, misuke haug!»

«Võta see õige ja lippa koju. Et selleks ajaks, kui tuleme, kõik valmis oleks.»

«Ma jooksen kiiresti!» Andri haaras mõlema kalaga ümbert kinni.

«Ainult ettevaatlikult!» hoiatas isa. «Keset jõge jää õhuke, võib murduda.»

«Murdub ta küll!...»

«Pagana väle, paharet,» tähendas Varivon head tunda, eemalduvat poissi silmadega jälgides. «Ainult mestepelglik, na sinutaoline. Vaat Olga — see on tubli tüdruk! Ei sel sõnadest puudu tule.»

«On sinusse läinud. Egas muidu alatasa sinu süda istu.»

«Läki kraavi juurde, Dmitro. Sinna võis ei tulla palju kalu kokku ajada...»

Sahinal astusid sõbrad mööda külmunud rohtu ja lase kitsa jääviiru poole, mida siin-seal ääristasid paistev pajuvõsastik. Dmitro tõmbas üles kuiva rohukörre, hammustas selle tugevate hammastega ja märkamata vallutasid teda kauge suve poole unustatud nägemused. Mälestused, mis olid varem südamesse nagu seeme vakku, kerkisid udust meelde sulasid sellesse taas, äratades hinges ähmast rahutust ning kahetsust.

«Janes, janes!» Varivon viskas müta maha ja jooksmas.

Tagumisi jalgu kõrgele üles visates kihutas ta noolena Bugi poole. Nüüd ületas ta jõe ja kadus tolmikaldale. Jänese järel kerkis hundipaju kohale sügav lumetolmu pilveke, pudenes pakasekirja habras laas.

«Ah, kahju, et me püssi kaasa ei võtnud!» kahetses Varivon. «Siin on ilmatu hulk jäneseid.»

«Homme võtame.» Dmitro vaatas lumega kaetud kal-

da mõtles möödunud äikeselisele suvele.

«Homme? Kas mõtled jälle kalale tulla?»

«Jah.»

«Jäneseid lasta?»

«Jah.»

«Kas jalgutada? Põldu vaadata?»

«Jah.»

«Ei ja ei! Mis sa siis mõtled teha?»

«Midaagi ikka mõtlen.»

Dmitro heitis pika pilgu madalikule, tõmbas üles veel ühe hupra kareda rohukörre. Ja jälle haaras teda suvi meenutustega päikesepaistes sinavatest suvevihmadest. Ta hingas sügavamalt — nii tugevasti tundus hingeõhku.

«Ma paneksin su kujuks maantee äärde, Dmitro. See oleks sulle paras töö. Seal ei tarvitseks sul päeva jook-

smist lausuda.»

«Mina määraksin sinu tsirkusesse. Anne läheb kaotama kaotsi.»

«Äh selle eest! Paremat pole sinu käest oodata.»

«Kui lähed sul vist päris hästi?»

«Jah, selle tegevuse töotan maha jätta! Pärast seda, kui olen õnnetu paksukese osa mängisin, ei saa külas enam astuda. Isegi tema nurjatu nimi on mulle meelde jäänud... Mis me siis homme teeme?»

«Mida?»

«Mida?» Ma räägin tõtt.»

«Jah, keegi sinult tõtt kätte!»

«Jah, siis katsu teistelt saada, kui minu oma ei ole.»

«Jah, vastas Dmitro järsult. «Vaata, kui palju siin on jäneseid! Kui kaotsi läheb,» osutas ta käega luhale. «Meil on lugu heinte poolest kehv! Ja veel teist niipalju, et kaotsi, sest noor rohi ei suuda sellest padrikust kasvada, luht jääb paljaks, ja ega teda niitagi. Vanad kõrred võtavad vikati kohe nüriks... Kas meil tänavu lautades loomadele alla pannakse?»

«Jah, selle poolest on olukord halb. Väga vilets ja

sugugi mitte heaperemehelik. Ja kõik sellepärast, et
õlgi on vähe.»

Varivon taipas äkki, kuhupoole seltsimees silmas
lõi särama:

«Aga see on ju tõepoolest vahva, Dmitro! Saab ole
põhku, saab rohkem sõnnikut, ja loomad on hea
mõte, täitsa kolhoosniku kohane. Ainult mõeldakse
mitu korda on vesi üle kallaste tõusnud, luhta ühtinud
ja sellele muda kandnud, ja alles nüüd tulime
peale. Ja ega mitte muidu niisama.»

«Noh, läks loenguks lahti!»

«Kes sind siis veel harib?»

«Nii et miks ma siis alles nüüd sellele mõttele jään
sin?»

«Ahah, kas puudutas või? ... Aga vaat sellepärast
inimesed on hakanud laiemalt mõtlema. Ka sinu mõte
ring on avardunud ... No küll Kušnir rõõmustab! Hakkab
rõõmu pärast kohe keksima. Aga tead,» Varivon
vaatas ringi ja tasandas häält, «tarvis hästi vara mõelda
tulla. Muidu võib kergesti juhtuda, et mõni meist ei
jõuab.»

Dmitro vaatas imestades seltsimehele otsa.

«Noh, kas kisub laia mõtte juurest jälle küsima
poole?»

«Kuhugi ei kisu mind,» tõrjus Varivon karsata
käega. Aga tema silmad olid ahenenud ja neis vilksis
kavaluse aim.

«Milles asi siis seisab? Las niidavad. Tööd jätkub
gile. Mis sa muretsed?»

«Mitte selles pole asi, et jätkub,» hakkas Varivon
järelemõtlikult rääkima. «Siin on tähtis see, et me
tähendab, alustaksime esimestena. Algatus, initsiatiiv
see loeb midagi. Selle eest on suurem au ja rohkem
lugupidamist. Pärast aga niitku, niipalju kui süda keht
sub. Tähendab, meie läheme oma brigaadidega hoonet
esimestena välja. Muidu — tead ju, misuke nobe talu
vas meil on: sa ei jõua veel ringigi vaadata, kui juba
kihutavad sust ette ... Inimesed ei püsi viimasel ajal
enam paigal. Varem oli vahel nii, et ei jõua talu
mõnd tädil jalgupidi ahju pealt alla tirida, aga näe nüüd
kihutab teine kõige paksemä tuisuga küla mööda mine

klubis, sõidab kõiksugu nõupidamistele. Ja
hobustega ära minegi, vaid anna auto ette ja otse
Täendasin kord oma Vassilinale, et ta võiks
rohkem kodus istuda. Kus tema kohe mulle vastu,
«Aga sina, tarkpea, arvad siis, et kevad tuleb mai-
Ta algab detsembris valge lumega. Ise veel bri-
Ja siis läks niisuguseks enesekriitikaks lahti,
«Aga vaatasin, kuidas hiljakesi mütsi kätte sain
«Tõest välja. Saad sa's naisest jagu, iseäranis kui
«Kus on? Liiga palju on neile õigusi antud!»

«Aga kevade kohta ütles ta hästi, et: «Algab det-
«Valge lumega,» naeratas Dmitro. «Ja ma mõt-
«Aga: püüa see lumi põldudel kinni ja ta hakkab
«Aga mesise tatrana õitsema. Tead, kuidas tatar õit-
«Õnnalt, nagu päikese tõus. Üleni otse keeb roosas
«Aga ja mesilased sumisevad ta kohal, nii et lausa
heliseb.»

«Millest sa veel peaksid mõtlema? Sa näed tatrast
Aga vaat rohu suhtes on sinu mõte õigem kui
Ma imestan, et Ševtšik sinust ette ei jõudnud.
«Aga jääb harva midagi kahe silma vahele.» Varivon
vaatas pilkavalt sõbra poole.

Dmitro tegi kohe sünge näo, Varivon aga muutus veel
lahusamaks:

«Aga et tatrapõld lausa heliseb mesilaste suminast,
«Aga kas seda oled kuulnud, mihukest kõla
«Prokop Denissenko naine on kogu külas helistanud?
«Aga on hulluks läinud. Laseb suured terad vilja-
«Aga väljalt välja sorteerida. Just nagu ei saaks peenest
«Aga samasuguseid pliine nagu jämedastki. Tahab
«Aga ülemuse ees kannuseid teenida, sellepärast
«Aga asjata meie tööpäevi. Kah omateada agro-
«Aga ainult portfelli puudub.»

«Küll ma talle, va kulaku-viripillile, näitan portfelli!
«Aga homme viskan brigaadist välja!» vihastas Dmitro
«Aga. «Teenin talle, va laisale lollile, kannuseid!
«Aga nagu tema oma Prokopiga aina möödavad
«Aga pliinide ja kuklitega, oma täitmatu vatsaga. Tööle
«Aga ainult suure sundimisega. Ja kui on tarvis üle-
«Aga kord selga küürutada, siis kohe kisa lahti. Aga
«Aga loogiviljaaiaks haarasid endale nii suure maalah-

maka nagu teise inimese põld. Ja mees trügib me
niisuguse ameti peale, kus oleks kergem kolhoosi
näpata. Küll ma ta veel käsile võtan, toon selle
movoil pailapse tembud lagedale!»

«Asi, millest rääkida!» lõi Varivon käega. «Lase
latras tea mis kokku ja sina juba märatsed! Ta
siamaani oma isa ja äia maast und. Sa näed ju
missugused silmad neil on, nii et vastik vaadata. Alati
kurjus on nendes ja ahnus ning tühjus. Ma lase
kuskilt, et silmad on inimese hinge peegel. Ja
on. Näe, panen siin inimesi tähele — kui kiiresti
muutuvad. Oli, ütleme, lihtne töömees, keda
märganud, aga nüüd on niihästi kõnnakus kui
mades enesekindlust, jõudu, mõtet tunda. Ütle
had, aga inimene on peremeheks saanud. Omandab
rikust, saab ühiskonna liikmeks. Varem painutas
sus teda nagu kõrrekest. Käis teine räbalas justkui
jus. Nüüd aga vaatad: on enese sirgu ajanud, korraldus
riided selga pannud — päris Karmaljuk. On see
mis ma räägin?»

«Täitsa õige. Aga ma ei arvanudki, et sa inimesi
tähele paned.»

«Kahju! Sa pole, tähendab, isegi oma sõpra
tähele pannud.» Varivon ohkas teeseldult ja vanu
pead.

Lühike talvapäev puudutas oma servaga vabarna
nast loojakut. Päike paistis juba läbi härmatisega
jatud aedade; tema kiirte taustal kerkisid puude
nid tasandiku kohal nagu hõbedased vapid.

«Meie töö vapid,» mõtles Dmitro erutatult ja
ülev kujund sööbis kauaks tema mällu.

«Rohu suhtes tuleks Ivtšanka ja Ljubari kolhoosi
kutele teatada: las niidavad samuti aluspõhuks. Või
olla astume nende poole sisse?» pani Varivon Dmitro
ette, kui nad koduteele asusid.

«Võib kah. Aga enne teatame Ivtšanka oma
elavnes Varivon. «Ühtlasi vaatame, mis nad ka
missuguste uuendustega kavatsevad meist ette jõu
Noh, nendele ei jõua küll kuidagi järele. Püüa
had, murra pead kuis tahad, aga vaatad — juba on
ette läinud. Hirmus raske on nendega võistelda, ja

hüda! Parem juba teistega sotsialistliku võistluse le
hõlmida.»

«Mida, et on raske?»

«A veel küsib! Nagu sa ise ei teaks. Rändpunalipu
olen ma juba lootusegi kaotanud. See seisab jää-
võit nende käes, justkui monument kohe.»

«Mida neile kas või sellegi eest, et sundisid meid
mõtuma. Näe, teistes külates on normipäev kerge
mõnustada.»

«Meie rajoon on keskmiste hulgas.»

«Kas küsimus seisab rajoonis? Põllutöös pole õiget
mõtet. Kisa on palju: «Õnnelik elu, õnnelik elu!» osa-
ta Dmitro kedagi vihaselt. «Seda õnnelikku elu aga
teadame ainult mõnes üksikus kolhoosis delegatsioo-
naga. Ometi peab see nagu päike kõigile paistma. Veel
kub suur ülekohus meie põllumehe vastu, aga kui-
seda juurtega välja kiskuda, mitte ei tea. Noh,
ja.»

Ta kummardus ettepoole ja kihutas küla suunas.

Varivon ainult naeratas talle järele.

«Kust ta küll nii palju headust ja nii palju kurjust
võlnud? Mitte ei püsi vaos. Raske element. Sõb-
ta mis niisuguse kurjavaimuga!» kiitis ta ennast ja
naeris enda üle.

Videvikus, kui Varivon oli kiiruga õhtust söönud,
põus ja kähku ja ütles Vassilinale:

«Ma mine üksi Goritsvittide poolt läbi, tulete koos
tundusele, mina jooksen korra oma poiste juurde.
Mida ütles jutt!»

Kiiresti mööda tänavat sammudes silmas ta eespool
heledast sihvakat Leonid Sergijenkot. Leonid oli kol-
manda parim kutsar ja alaline osaline kõigis klubi lavas-
tistes. Brigadir jõudis noormehele järele.

«Mõtsimees Othello, kas ruttate kolmanda kiirusega
Desdemona juurde?»

«Tervist, Varivon Ivanovitš! Nimetaksin teid Bulbaks
või Falstaffiks, aga kardan, et pahandate,» vastas Leo-
nid reipalt ja raputas heledaid kohevaid juuksesalke,
mida juba kattis härmatis.

«Lindlasti pahandan ja sokutan sulle kõige viletsa-

mad hobused... Sinu jaoks on suur ülesanne, pole mees Othello,» alustas Varivon häält tasandades, «sin tänä Bugil, mõtlesin natuke kalu püüda...»

«Kas palju saite?»

«Oma puuda kaks ja vahest veel veidi ülegi,» lüüdas brigadir hullusti, ilma et oleks silmagi pilgutanud Leonid naeris.

«Mis sa hambaid irvid? Ei usu või?»

«Usun küll, ainult kahtlen.»

«See on kasvatuse viga... Nojah, tähendab, mul te mõte pähe aluspõhuks kulu niita, muidu rikub ta meid luha ära. Homme peab meie löögibrigaad korduma luhal nõva ääres olema, nii et keegi, tähendab, meid ette ei jõuaks, et meie oleksime initsiaatorid, sest pean kahetsusega tunnistama — ma juba hoopis natuke mõne ees. See teeb ju pahameelt, kui mõni mees, ütleme näiteks Goritsvit, meie algatuse eest kätte haarab.»

«Seda ei juhtu eluilmaski!» hüüdis Leonid, kelle mad põlema löid. «Ma teen kohe oma poistele nitsumäärü, et hommikul kuhjad kerkivad, üks teisest teist sam. Ei lase me kedagi endast ette jõuda. Aga see on teil tore mõte, Varivon Ivanovitš! Nüüd paneme lüü laulusõnade järgi oma hobustele heinu alla, nii et põlvini ulatub. Ma jooksen!»

«Jookse, Ljonja. Aga teata, tähendab, ainult nendele kelle peale võib täitsa kindel olla. Lobisejatele mitte sõnagi. Ja vaata, et sa oma armastuse taha toppama ei jää.»

«Mis armastuse taha?» tõrjus Leonid kannatamatult. «Pole mul...»

«Võib ju olla, et pole,» ei hakanud brigadir vaidlema. «Ainult et ma nägin jõe äärest tulles Nadiika Kušnõv. Sõitis jaama poolt.»

«Nadiika?!» hüüdis noormees.

«Kes siis muu? On teine nii ilusaks läinud, et ma ei temast või pilt... Miks sa's nii ärevusse sattusid?» Leonid naeratades lisas ta juurde: «Aga kui tahad, käin koos brigaadi läbi.»

«Ah, mis te nüüd, Varivon Ivanovitš, ma lähen... Aga kas te rääkisite tõtt?»

«Kõnnimise kohta?» küsis Varivon, tehes, nagu ei tahaks ta.

«Ah ei! On see tõsi, et Nadia siia sõitis?»

«Tõsi mis tõsi. Küllap ootab juba pikisilmi. Mine, tule.»

«Kõik läbikülmunud lumi hakkas Leonidi saabaste mahaema. «Niisugune olin minagi kunagi,» mõtles

«kuna ta mõnuga rühkat noormees vaatles.

«Kus oli noor, trotslik, lõbus, rõõmustas Varivoni

«et ta nägi selles mitte ainult oma hiljutist noorust,

«et umberringi kerkivat uut, head jõudu.

«Kui minu turjalt kümme aastat maha visata,»

«ta naisele, «siis ei seisaks sinu ees mitte see

«et kes söömata Vartšukkide ja Denissenkode

«katiga vehkis, nii et uimaseks jäi. Sinu ees sei-

«nõuaplane, komandör või näitleja.»

«Tõsi niigi igast näitlejast parem. «Bulbat»¹ ei teadeta vist teatriski nii hästi kui sina oma näitlejan-

«tantsisid,» naeris naine. «Ainult palun sind, ära

««Askelduses» kaasa. Sa teed rahvale liiga. Nii-

«et kahvad oma «brigaadis», selle asemel et öelda

«bulgas», naeravad inimesed nii pööraselt, et ku-

«lvanov pinkidelt maha...»

«Kõik pole seda oma brigadirile pahaks pannud,

«et ma ükski oled niisugune norija... Kus mu sil-

«lma olla, kui ma su naiseks võtsin? Mitte ei saa

«Aga eks ole tõsi, «bulba» tuleb meil toredasti salata?»

«Aga ennast kutsutaksegi juba «bulbaks»...»

«Kui käänaku taga läks pimedamaks; siin langesid

«nad otse tänavale ja kerge tuuleõhk puhus musta-

«hõõtlustest kõrgedes värelevaid sinakaid tulukesi

«nad vibukaarena kerkival sillal, mis teeäart

«et kõrge tammiga, tuli nüüd nähtavale sale

«et kokogu. Kummargil, et mitte kahuste okste

«et kiinni jääda, väljus tütarlaps helisevale tee.

«et tõusis väreldes õhku laul, helde ja südamlük

«Bulba — kartul (ukraina k.). Siin on mõeldud samanime-rahvalantsu.

nagu noorus ise. Näis, et ümberringi hakkasid puma
lumi laulma, täitusid elavate helidega, läbipaistva
lega ja õhtuvärvide iluga.

«Nadia!...» Erutuses jäi Leonid seisma ja
millegipärast mütsi maha. «Nadiika!»

Ja kõike unustades sööstis ta edasi.

Laul ja tütarlaps lähenesid talle, lähenesid ka
red külmakartmatud tähed ja kogu avar sõbralik
ilm, kus kaval kuu lahketes lainetes sulistas, ja
kuldseid piisad laiali pritsisid.

Kui noormees tütarlapse juurde jooksis, ei kün-
ta midagi peale oma südame tuksumise.

«Nadiika!»

«Ljonja!...» Neiu pöördus ehmunult ja room-
ümber, nii et rasked tumedad patsid lehvisid.

Jõulised käed tõstsid ta üles ja viivu pärast teda
noormehe tugeval õlal.

«Oh, Ljonja!» hüüatas Nadiika ja hakkas naerma.

«Mis sul pähe on tulnud, et võõrastele õlgadele
ronid? Kus instituudikombed! Silmapilk tule
urises Leonid range bassihäälega ja õõtsatas ja

«Oi, Ljonja!» Tütarlapse käed haarasid veel tuge-
mini ta kaela ümbert kinni.

Leonid pani oma kandami ettevaatlikult
maha ja naeratas.

«Tere!»

«Tere, mu kallis!»

Nadia mustad ripsmed kerkisid. Tema suured õm-
kud niiske läikega silmad vaatasid noormehele, ja
oskab vaadata üksnes noorus. Põskedel värisesid
sed lohukesed otsekui kahe viljatera jäljed.

«Miks sa siis ei helistanud, kui jaama jõudsid? O-
sin sulle vastu tulnud nagu päikesele.»

«Linnas olid parajasti meie kolhoosnikud.»

«Kahju... Mäletad, kuidas ma möödunud aastal
järele sõitsin?»

«Mäletan, Ljonja. Tookord tõusis hirmus lumetu-
pärisk torm! Päev oli pime nagu öö. Ma ei arvanud
sa päralt jõuad.»

«Mina — ja ei jõua päralt? Ja kui ma veel sinu
tulen?»

«Hoopleja! Sa tõid tookord niisugused vildikud
oma vajusini üle pea nende sisse.»

«Vildikud olid, minu isa omad... Aga mäletad,
kuidas tagasi sõitsime?»

«Kuidas kiiremini kui tuul! Aga mäletad, kuidas
sinu kohal ümber läks?»

«Läks? ... Ei, seda ma justkui ei mäleta.»

«Küll, sa ei taha ainult tunnistada. Ma tun-
nen!»

«Mis tahtmine sul on seda meelde tuletada,
kui olnudki!... Aga tead, Nadiika, ma kohe

tead, et see sina oled. Las ma ometi vaatan
sinu nägu! Oled tudengi leivakotil nagu kõhne-
nud, pikemaks veninud ja veel ilusamaks

...»

«...» tütarlapse ümbert kinni, suudles teda
põskedele, suudles ta lõhnavaid juukseid,

... ja satendasid kahused härmatiselõngad.

«...» ma su järele igatsesin, Ljonja!» lausus Na-
diika ja ta silmad muutusid kurvaks, põskedesse

... puna.

«...» muti, Nadiika. Viimastel päevadel ei leidnud
... rahu. Hakkasin isegi telefonineiusid mee-

... isin neile pähkeld, et nad mitte isale ei tea-
... helistad, vaid südame kommunikatsioonide

... ksid. Sinu isaga läksime jälle riidu. Kardan,
... must väimeest lävelegi ei lase.»

«...» pärast te siis temaga jälle tülitsete?»

«...» tütarlapse pärast. Hirmus kitsiks on su isa läi-
... mine talle peale, et ta saarel elektrijaama ehi-

... tema kartis kulusid, jäi Ivtšanka omadele
... et kull nemad ehitavad, siis saame meiegi voolu.

«...» Ivtšanka omad ehitavad küll, aga väga väikese
... teine. Siis hakkasime sinu isa sarjama. Mina

... teda ägeduses inksaks rüütliks. Ta ei tere-
... enam.»

«...» viga, Ljonja, on mõnda aega vihane ja hakkab
... ehitama. Ma tunnen teda... Aga kuidas sul
... läheb? Õpid hoolitust? Oled laisk? Küll ma su

... volant!»

«...» mul kontroll kaelas!»

«Ma tunnen su iseloomu. Matemaatika oled vist viimaseks jätnud?»

«Ma ei armasta teda,» ohkas Leonid.

«Ilma matemaatikata ei saa sa komandöriks.»

«Ei-noh, ma saan tast ikka kuidagi jagu...» Oh ja märgata, et asi hakkab nihkuma.»

«Seda märkad sa juba väga kaua!»

«Vaata kui sina mulle algebrat õpetaksid, Nadiika ja kujutletava õnne pärast tõmbas ta koguni su kinni.»

«Siis õpiksid selgeks?»

«Ma ei pööraks silmigi ära...»

«Algebralt või õpetajalt?»

«Mitte kummaltki, mitte kummaltki... Oh, Nadiika, ma pean veel oma kommunistlike noorte juurde käima. Ma lippan kiiresti... Pärast lähme sinu juurde. Mäletad, kuidas me mullu käisime? Oli see sugune kuupaisteline öö. Mäletad?»

«Mäletan.»

«Seal müriseb nüüd ööd kui päevad elektrijaamade lase veel magada. Jaama kohal aga põleb punane tuli. Kui seda näed, siis otsekui avaneksid su ees avaruused nii et Kremli tähed paistavad. Tead, nagu Lermontovi «Täht räägib tähega.»»

«Nagu süda südamega. Eks ole?» Nadiika paus Leonidi õlale. «Elektrijaam on abaja juures?»

«Nojah, seal, kus me kunagi paadi all vihmavormide olime. Mäletad?»

«Tagasiteel aga läks paat kiires voolus kummal me kuivatasime ennast kaldal lõkke juures.»

«Ei, seda ma nagu ei mäleta. Seda sa mõtled valp. Ma jooksen siis. Saadan sind teeristmeni. Oota minult seal.»

«Noh, nüüd hakkas kiirustama! Kas niiviisi meenutadki minu järele?» Nadiika teeskles, nagu muutub ta tusaseks, ja eemaldus Leonidist.

«Mul on poiste juurde asja. Homme läheme kogu lühale heina niitma. Meie brigadir tuli sellele mehele... Tore, eluline töö.»

Leonid ei pannud neiu vihast ilmet tähelegi ja ei manee oli juba unustanud, et kavatses vihastada.

«Elul heina niitma?! Ma tulen teiega kaasa! Hakka niitma!»

«Hakka reisiväsimust puhata.»

«Mulle jätan puhata. Mul on häbi oma kommunistlikest noortest maha jääda. Eks vist kõik tulevad...»

«Ma äratan su varavalgel. Nagu vilja kokku...»

«Tõuse ise.»

«Kas kõlbab siis teiselt inimeselt leivakannikat võtta? Ma tahan sinuga koos minna.»

«Tule. Ega sa ole unustanud, missugusele aknale tule?»

«Seda saab siis unustada? Ma ei unusta seda suremist.»

«Mäletad, kuidas isa sulle peale sattus, kui mulle trummeldasid?»

«Mäletan aial?»

«Mäletan aial.»

«Minu justkui ei mäleta.»

«Mäletad pahvatasid valjusti naerma.»

«Kas homme lähme koos? Korda meie vannet.»

«Me ka ei oleks — ikka jääme ühte!» Ja Leonid läks tütarlast järele.

«Võtsid käest kinni ja hakkasid kõlavaid naerud kuulama puistates mööda sätendavat teed jooksmas. Tõsi vastu tuli, läksid nad lahku, pärast aga võtsid käest kinni. Äkki jäi Leonid seisma.»

«Mina, mulle näib, et minu vana tuleb. Tema jah!»

«Ta just niisugusel ajal teele ilmuma! Täielik teadus...»

«Leonja, jookseme tagasi!» Tütarlaps kahvatas.

«Kas võib-olla läheme vastu? Peab ju kord ka vana...»

«Meie armastusest rääkima.»

«Mulle mitte praegu! Mul on häbi. Jookseme...»

«Mina, mina edasi, mina aga teen vahepeal ringi lippan Karpetside juurde sisse.»

«Kui mees kadus nobedasti tarede taha, tütarlaps aga tõheldes edasi, sinna, kus ähmaselt paistis üksik...»

«Kas pikka varju enda ees ajas.»

Varivoni omast ei kohanud kedagi. Väledalt laski puude vahelt alla jõe äärde ja jäi imestades jaal tuma. Teisel pool kerkisid nõva ääres kolm heinakuhja, kaugemal luhal aga mustendas kaks niitjaid.

«Tere hommikust, Dmitro Timofijevitš!» teda Leonid Sergijenko naeratades. «Ka teie niitma? Meie brigadiri poolt päris hästi väljastatud.»

«Tema mõtleb ikka hästi välja,» lausus ebamääraselt.

Ja Leonid ei saanud aru, kas Dmitro hääles pilge või pahameel. «Nähtavasti pole rahul, et teie ette jõuti,» mõtles ta ja hakkas kuiva heina koldet summa.

Kui Kušnir Varivoni tembust teada sai, noomis teda kolhoosi kontoris kaua ja ähvardas kõigest koosolekul jutustada. Brigadir tunnistas oma eksituse puhtsüdamlikult üles. Päev hiljem aga ilmus tal ajalehes sõnum... Varivon Otšereti brigaadi inimestest. Kirjakandja tõi ajalehe otse luhale, kus kolme kolhoosi brigaadid töötasid, ja vaevalt tagasi hoides kõneles päevakangelane imestunult nõrdinult sõbrale:

«Mina küll aru ei saa, kuidas sind pole matitud! Kõik teavad ju, et see sinu mõte oli, aga näo minu kaelal! Mille eest küll niisugune õnnetus au?!»

«Jäta juba, init-si-aa-tor!» venitas Dmitro pead vald.

«Pole midagi teha, vigu juhtub, seltsimees mõt. Lähme õige korraks saarele, seal peaks minu jäneseid olema... Aga kuule, Dmitro, kuidas sul tunne on? Kas väga närrib südant? Mis?»

«Sa võiksid õige natuke aega wait olla, va ha bulba!»

«Säh sulle, esine siis veel pärast seda lavall! Inimesed ei anna rahu. Noh, mina lähen ringiga mbert. Vaata, et sa mööda ei lase.»

Laulu ümisedes läks Varivon suurte, raskete mudega saare poole. Varsti kostis tema bassihääli

muutunud padrikus ja hakkas kajast tugevdatuna ku kohal kõmisema.

Dmitro ei jõudnud veel püssi seljast tõmmata, kui kuulid jänes põõsastest välja kargas ja üle Bugi

laskus. Dmitro tõusis kuminal meelekohtadesse, kõrvade taga pakitsema. Dmitro tulistas ilma sihtimata ja mööda. Siis ta peaaegu kukkus põlvele ja tulistas jälle. Jänes lõi veidra kukerpalli, nii et valge heli valgatas, ja veeres kohmakalt mööda jääd

Dmitro mõõstis tema poole. Ta libastas, ent säilitas kiiresti hakkas veel kiiremini jooksmas. Alles siis, kui jänest pändus, märkas Dmitro eespool mõnd muudatust. Nooljat välku, mis üksteisest ette rutas, jänest löhestasid.

Dmitro rabas teda äkki nagu nuialööki pähe. Jänes peatuda, ent taipas kohe oma viga ja hakkas jälle jooksmas. Sel hetkel libises jää valju müra all. Bugi kõrge kallas hüppas ülespoole ja jänest silmist. Dmitro sukeldus üle pea lainetesse, jänest keeva veena, ja samas tundis ta, kui jänest teda rindu tõukas.

«Kõhha kisub jää alla...»

Jänest pingutusega rebis Dmitro end külmast jäänest üles. Tema pea ja vasak käsi pörkasid jäänest välja vastu. Parema käsi aga libises mööda jäänest krobelist äärt ja ilmus veepinnale. Samal ajal jänest jõust võitles vooluse vastu, mis teda jäänest kiskus, haaras ta kangestuvate sõrmedega jäänest kinni — ettevaatlikult, kergesti, et seda mitte murda — ja tõstis pea veest välja. Ta hingeldas jäänest, puud ja kallas kõikusid, ent laskusid nüüd jäänest tavalistele kohtadele. Sõrmi kriimustades jänest Dmitro välja pääseda, aga õhuke jää murdus jäänest vajus uuesti peaaegu üle pea jõkke. Veepinnale jäänest, haaras ta jälle krobelistest jäänest kinni ja murdus see. Sõrmed kangestusid. Voolus keerutas jäänest muutunud keha, kiskus alla, sügavusse.

«Vastu, sõber! Tõmba ennast kätel üles!» kuulis

Aeglaselt vedas ta veepinnale käed, mis olid pühad nagu keedetud vähid.

Jääl pikali, roomas Varivon tema poole.

Ta nägu oli muldhall, silmad läikisid nirkelt.

«Püüa!» hüüdis ta ja viskas uppujale voodi.

Ent Dmitro käed olid nii kanged, et ei saanud sõrmi painutada. Kaela õieli ajades haaras ta hõõrtega soolakast, üleni higist läbiimbunud nahka vasti kinni, rebis end uskumatu jõupingutusega ja Varivon tõmbas ta välja.

«Dmitro! Sõbrake...»

Otšereti valgeks tõmbunud paksud huuled võis mööda heasüdamlikku inetut nägu voolasid. Kohmakate sõrmedega, millel nahk lõhenenud, ta Dmitrol kuue ja särgi seljast ning püüas kinni, kui sai nõrkenud seltsimehele oma poolkasuka tõmmata.

Viivukese aega oli Dmitro otsekui tardunud voodi vusetu, ent siis tõusis jääl püsti ja jooksis taastatav suuskade juurde. Saabastes lirtsus vastikult voodi.

«Kuhu sa lähed? Pea kinni! Me viime sinu reega...» hüüdis Varivon tema taga ja ruttas jälle talle järele.

«Kuni sa hobuse ette saad...» kähises Dmitro, metunud häälega vastu.

Hüpanud suuskadele, kummardus ta ettepoole, hakkas järsust kaldast jonnakalt üles rühkima. Järel tikkis vesi roosale lumele kaks kummalist joont. Kiri muutus iga sammuga harvemaks. Kuulis Dmitro kõvaks külmunud riiete kobina ja jälste salkudena lauba kohal rippuvate juuste koputust.

«Millal minuga juba niiviisi oli?» Dmitro puris ja punakas õhuke jääkord raksatas hammast. «Olen üleni jäas.»

Ja ümberringi jäätudes, kangena nagu noor pakane, kihutas ta kõigest jõust küla poole, mõtelnud kullendavasse taevasse sinised suitsutorud.

XVII

Uuest pooleldi magades tundis Dmitro, kuidas midagi tema kohale kerkis. Ta avas silmad, aga pigis- paikesekiirte lõbusalt voogava valguse ees talle kinni.

«Oled ju päris tubli! Ainult et nägu on, tähendab, kollaks ja siniseks tõmbunud.» Voodi kohale tõmbunud Varivon nägi laias haiglakitlis välja nagu kell. «Oled kõigi võimalike värvidega ehitud. Ma talle kunstniku palett, kes ätt Sinitsa juurde läheks tuli. Nojah, ega sa pulma lähe. Kuidas enese-»

«...»
«...» viga. Ainult süda valutab vähekeese, seltsimehele.»

«...» sõna meeldib mulle rohkem kui bulba või Falt. Aga sina, tähendab, ära anna südamele voli, hoia tervist. Ja-ah,» Varivon muutus äkki tõsiseks. «...» kopsupõletik pole naljaasi. Egas muidu, et jahimees ja kalamees võib kõigest ilma jääda.

«...» elust ilma jääda... Ah, Dmitro, mihukesi... eile püüdsin! Kujuta ette, olid endale all...» juures nurgakese leidnud. Seal tabasingi...» koju ja ise imestan: hea saak, aga mina...» tunnegi rõõmu. Muidu oli nii, et kui midagi...» piüan, siis lasen kohe kas või tantsu. Nüüd...» lutsu täis, aga head meelt mitte mingisugust. «...» jäin mõtlema: mis küsimärk siin on? Ja sa...» ma puudud.»

«Kas püüdsid palju?»

«Mida kaks,» vastas Varivon ilma järele mõtle-»

«Dmitro hakkas naerma.

«...» usu? Noh, võib olla, et kilo võrra vähem.»
«Aga tõsiselt?»

«Midaosa ikka püüdsin.»

«Mitu naela sinu puudas siis oli?»

«Mitu? Kas sa ei tea, mitu?» Varivon tahtis solvuda.

«...» ümber ja pilgutas silma. «Oli neid mitu oli.

«...» oleks suupisteks jätkunud.»

«...» vaat, see on juba teine jutt!»

«On sul siis kahju, kui inimene natuke juurest läinud? Küll sa oled ihnus, Dmitro, nagu kõige viimane talunik kohe. Küllap sul südagi ihnsuse pärast tab.»

«Oh sind hoopis küll! Sa ütle parem, kuidas lumepeetamisega lugu on? Ainult räägi tõtt!» Ta uurivalt seltsimehele otsa.

«Poisid ütlesid, et viletsavõitu. See töö on meile vale harjumatu.»

«Ma ju teadsin, et sa midagi ära ei tee!» vihastas Dmitro. «Rajoonikomitee sekretär käis minu juures päris järele. Ma ütlesin, et sul töö keeb. Aga sa ütlesid, et lutsud pajas. Lutsud ja viinatops ei andnud midagi. Sekretär on lumepeetamisest huvitatud, ja räägib sellest, tahab, et sinutaolised vedelvorstad saaksid, sinul aga ei jätku lutsude kõrval enam midagi teha jaoks aega.»

«No milleks sa nüüd, tähendab, särised nagu kass?» Varivon tõstis imestades silmad sõbra poole.

«Küll ma tean, milleks! Pärast, kui põud kaevad sinagi hüppama nagu su lutsud pannil, aga on hilja. Näed, kuidas päike juba paistab? Mis on pöldudel tunda? Noh, tõmba hommikul ninasse. Mille järgi lõhnab?»

«Kevade järgi,» nõustus Otšeret.

«Kevade järgi, kevade järgi,» osatas Dmitro. «Võivad hakkavad haugid kudema, ja jälle ei jätku mõnda aega gadiril aega lumepeetamisega tegelda. Ei, võtku haiglat see ja teine. Juba homme lasen ennast kirjutada!»

Ta ajas end kõverdudes ja ägisedes üles ning laskis paljad jalad üle voodiääre alla.

«Sa oled ogaraks läinud, poiss! Ma ajan juba homme kõik meie brigaadid viimse meheni jalule. Kolme päeva jooksul paneme kõigile põldudele lumekogumise haod. Kas kuuled, va siiruvääriline tont? Heida te voodisse, ilus poiss! Üleni roheline teine nagu kass. Kuidas see Jugiina küll sinuga elab, mitte aru ei anna. Kivist puuslikki jookseks su juurest juba teisel päeval minema. Ja mina, lollpea, pidasin poistega veel tegelemas, et sind esimeheks valida.»

«Küll ma sul nõu pean! Siin ei saa brigaditöögagi teha.»

Nii et kolme päevaga teed siis kõik ära,»

«Kas kurat! Hakkas külge nagu pigil!»

«Varivon vihastas äkki. Endamisi oli ta pärast Dmitro, kelle arvamusel, et teine on talle lõpmata palju väärt, ega oodanud niisugust musta tänamatust. «Küll on inimene!» mõlkus tal peas.

«Kas sa hakkama?» küsis Dmitro juba tagasihoid-

likult.

«Kas sa ei taha üks ja seesama joru!»

«Kas sa ei taha üks ja seesama joru?»

«Kas sa ei taha üks ja seesama joru?»

«Kas sa ei taha üks ja seesama joru?»

«Kas sa ei taha üks ja seesama joru?»

«Kas sa ei taha üks ja seesama joru?»

«Kas sa ei taha üks ja seesama joru?»

«Kas sa ei taha üks ja seesama joru?»

«Kas sa ei taha üks ja seesama joru?»

«Kas sa ei taha üks ja seesama joru?»

«Kas sa ei taha üks ja seesama joru?»

«Kas sa ei taha üks ja seesama joru?»

«Kas sa ei taha üks ja seesama joru?»

«Kas sa ei taha üks ja seesama joru?»

«Kas sa ei taha üks ja seesama joru?»

«Kas sa ei taha üks ja seesama joru?»

«Kas sa ei taha üks ja seesama joru?»

«Kas sa ei taha üks ja seesama joru?»

«Kas sa ei taha üks ja seesama joru?»

«Kas sa ei taha üks ja seesama joru?»

«Kas sa ei taha üks ja seesama joru?»

«Kas sa ei taha üks ja seesama joru?»

«Kas sa ei taha üks ja seesama joru?»

«Kas sa ei taha üks ja seesama joru?»

«Kas sa ei taha üks ja seesama joru?»

«Kas sa ei taha üks ja seesama joru?»

«Kas sa ei taha üks ja seesama joru?»

«Kas sa ei taha üks ja seesama joru?»

«Kas sa ei taha üks ja seesama joru?»

«Kas sa ei taha üks ja seesama joru?»

«Kas sa ei taha üks ja seesama joru?»

«Tead, sa vihasta rohkem — võib-olla lasta just külvi-hoogtööks haiglast välja.»

«Kolme päeva pärast olen kodus. Ütle Jurgale, et siia ei sõidaks.»

«Maria Ivanovna räägib, et sul tuleb veel pöörduda siin lamada.»

«Ta võib veel hullematki rääkida — selle eest palka saab.»

«Noh, tee mis tahad, aga mina ütlen talle, et järele valvataks, ja räägin ka, kuidas sa arsti sarjad. Maria Ivanovna on niigi meie küla meenude püsimatuse pärast pahane. Juba Sviridov vitš kiusas teda igasugu katsetega, siis kui ta sanitar oli. Ühe sõnaga, ilma arsti loata ei vii sinu koju.»

«Sina viid.»

«Mitte mingi hinna eest! Ehkki sa õel oled, tahaks ma siiski, et sa veel maa peal elaksid. Nüüd lase aina elu poole!»

Dmitro naeratas — nii ütlevad talumehed, kui pikk talv möödab: «Nüüd läheb kevade!»

«See on õige sõna,» noogutas ta pead.

«Muidugi õige!» Varivon istus mugavamalt toolil ja jätkas: «Vaata kui inimene päevast päeva töötab, ta ei dabi, alatasa oma töös ja tegevuses kinni on, ta ei et kõik läheb lihtsalt, harjunud viisil. Noh, näed, ta sõitleb laiskadega, ise püüab end eesrindlaseks seada, et mitte maha jääda, lipitsed põllu ümber tütarlapse ümber, püüab väikestviisi kalu, heidab väikestviisi nalja ja — peab pattu tunnistama, et ta väikestviisi ka klaasipõhja. Aga kui ümber poode pilgu tagasi heidad, siis näed, et ohoh, mis supe me oleme ära käinud, missugustest mägedest tulnud! Varem oli mul üksainus särk argi- ja pühapäevaks, otse mädanes seljas ära, lagunes lõpuks koost, versta kaugusele viinas higist. Nii oleks elugi Vartšukkide ja Denissenkode juures madal nagu see moonakasärk. Keegi poleks head sõnagi sunnud. Oleks ära kärvanud, oleks öeldud: uus hõbe pange kirstulaudade jaoks raha kokku. Aga nüüd ma peremees, elan inimeste hulgas... Väljas on

aga mina valutän juba südant, aina mõtlen, kuidas nii suure hirsisaagi, et kõik naabrid suud ei suudaks. Isegi unes näen hirssi. Terad on nagu lüü. Niidetud villi lebab põllul, kõik ümberringi vaid ülna «ah» ja «oh». Sina samuti...»

«Nüüd põllul aina umbrohi sigib, küll nad siis «ah» ja «oh» hüüavad! Kuidas siis, lund peetati ju hoo-

«Sina õige vait... Äh, ära rikkus tujul! Ei taha, aga enam rääkidagi.»

«Isegi ohkas pahameele pärast. Silmades kustunud, kõne muutus aeglaseks, loiuks, näis nõrguvat ja ohete.»

«Isegi endale taltsutamatus pärast juba ette-
«Nüüd inimene hakkas elust rääkima, õigesti rääkima, aga ta ei kehtas nii kohmakalt...»

«Kontrolli laboratooriumi juhataja juures...»
«Kusis ta pärast vaikimist.»

«Jooksin kohe pärast agitaatorite nõupidamist. Sinu tatar on kõige kõrgema konditsiooniga. Ta on hea mõte. Ivtšanka kolhoosnikutel läksid seemneid nähes silmad põlema, ja nemad juba ei teadnud, mida mõelda majanduslikult. Kui neile näitasime, et Ma ei hakka sind kiitma, aga niisugust pole kellelgi.»

«Või juba mitte kellelgi!» erutus haige ja puna-
«Kõhnapudena ta kollastele põskedele.»

«Nüüd kuulnud, Dmitro, et Ždanovkas üks kol-
«Danilo Navrotski kasvatas uue rukkisordi? Ta on nii jämedad, et sääraseid pole ma eluilmaski näinud. Kanna neid või sülega, nagu puid. Need pole tavalised, vaid päris kaunid kohe.»

«Tahaks peotäie niisuguseid seemneid!» Dmitro
«Kohe, tal löid silmad särada. «Katsete jaoks.»

«Nüüd» vastas Varivon kindlalt. «Tal on seemet
«Nüüd külvas välja, osa jagas agronoomidele ja
«Nüüd brigadiridele.»

«Võib-olla jäi õige pisut järele?» ei rahunenud

«Nüüd ta viimast sulle ära anna!»

«Ehk müüb näputäiegi, või vahetab minu vastu?»

«Rahast ära tee juttugi, aga vaat tatragu... meelitad ta ära. Ehk küll sedagi vaevalt — ei ta talle vist oma kõige kallimast aardest lahkuda, on mees.»

«Sul juba kõik teada?»

«Ei-noh, mitte veel kõik.»

«Äh, nüüd andsid mulle küll ülesande lahendamiseks, et on õel onu, ütled sa?»

«Täpipealt sinu moodi... Noh, mul on aeg mis sulle kaasa tuua?»

«Põika raamatukogusse sisse, ehk leidub midagi. Otsi Lössenkot! Lössenkot! Võta vaevaks pilku ja jadesse heita — ehk on mõni artikkel? See mees tahab huvitavalt, mõtleb avaralt.»

«Jah, tema pole neid, kes eluaeg mõne kitsa toa res küürutaksid. Ta näeb avarat välja, näeb neid. Mis sulle veel tuua?»

«Küllast too kaera, seda, kus nõmmekaer see on.»

«Kas tahad kaeraputru keeta? See on haigetele hea, lik, kohe hakkad takka üles lööma,» elavnes Varivon. «Või mõtled trioorida?»

«Mõtlen jah.»

«Haiglas?» naeris Otšeret.

«Haiglas.»

Varivon väljus, seisis veidi aega õues ja villistas rõõmlikult. «Kuradi Goritsvit! Ja vägagi võimalik, et sa kätte ja leiab viisi, kuidas vilja nõmmekaerast ja... tada! Küll on häbi, kui haige sust ette jõuab! peaks õige välja mõtlema?»

Ta asetaski enda mugavalt saani istuma ja vaatas hobused kihutasid temaga talveõhtu avaraisse, mis davaisse kaugustesse.

Juba eemalt kostis brigadirile küllast vastu kühk naeru — noorsugu lõbutses laial kuuteest läbilõu liuväljal. Uiskude all sahis ja kriiksus jää, kuhu kaldalt lendasid üksteise järel kelgud alla jõele, kuhu meeletult hundikoer, ja lummatult hõljus läbi talveõhtu punapõskse nooruse kohal. Salgake põlises plehkupannud tütarlapsi jooksis naerdes tema poole.

«Varivon Ivanovitš!» tundis äkki üks neist oma brigadirist.

«Varivon Ivanovitš! Varivon Ivanovitš!» hüüdsid teised.

Varivon vastas ümberringi kaja ja noored tõelammile. Enne kui nad brigadiri kohale jõudsid mõned tüdrukud ühte ritta ja hakkasid hoogsalt «bulbat» tantsima. Nüüd kummardasid nad «kartulit rohides», siis ajasid end uljalt ümber põimuma, neid tihedasse puntrasse kokku. Tohtu suur bulbapuhmas veerles brigadirini, ja siis kohe laiali.

Varivon meelele tulid, et ta nii lopsakas kasvas, ehkki, nagu sellepärast, et tänasel päeval...» Varivon naeris püsti ja võttis hämmeldunud kõnemehe.

«Kärsitu, kes ei saanud naeru pidada, turtsatas, tugev rusikas peatas teda ettevaatlikult.

Varivon laskis pilgu üle kokkukogunenud noorte peadele ja jätkas:

«Teie poolt siiski, kuna... üldse ja eriti... aga teie poolt nagu poleks vigagi. Kuid õieti öelda võiks, et teie lõpetadagi...»

Varivon vastasid naeruga, heledasti kõlasid nende hääled läbisegi.

«Varivon Ivanovitš, kas ülehommene on proov?»

«Muides muidu! Aga selle teeme metsas.»

«On tore!» hüüdis Stepanida Sergijenko ja naeris. «Te oletas brigadiri sõnades uut riugast.

«Muides on metsas!» hakati ümberringi kõnelema.

Varivon tõusis. Laseme niisuguse proovi lahti, et kohe talveõhtu järgi lõhnama: hakkame lumepeetamise teinud nagu vedama.»

Varivon hobusemeestele teatada, Varivon Ivanovitš?»

«Teie, Ljonja, eriti Goritsviti omadele. Tead ju,»

«Brigadir on haige. Aga teil, tütarlapsed, tuleb teie punuda. Ja punuge hästi ilusad nagu kaasavara.»

«Või oskate te ainult tantsida ja uisutada?»

«Oskame veel süüa ka,» vastas üks tüdruk kava-

lalt ja lõi silmad maha. «Oleme oma brigadi lüü-
nud.»

«Oo, siis pole mul meie töö pärast muret!
lennake liuväljale, linnukesed!»

Kui Varivon koju jõudis, otsis ta aidamehe ees
hilja õhtul läksid nad kahekesi viljahoidlasele.

«Mis tuli sul nüüd takus on?» pahandas aidamehe
teel — brigadir polnud lasknud tal õhtustki
süüa.

«Tähtis ülesanne. Estalgu saladus. Aga riikliku
susega asi.»

«Riikliku tähtsusega?» Aidamehe kortsus naha
külma käes oli õhetama hakanud, venis imestuse
pikaks ja muutus kohe lahkemaks.

Kodus puistas Varivon seemned lauale ning
ses kaua kaera ja nõmmekaera teri.

«Ei erine millegi poolest, tähendab, ei kuju
ruse poolest.»

«Mitte millegi poolest,» kinnitas Vassilina laua
hale kummardudes. «Ainult et nõmmekaer on
kaer aga sile-sile.»

«Sile nüüd küll, aga miks triöör vahet ei tehta
vilets masin! Tuleb, tähendab, midagi paremat
mõelda.»

«Varivon Otšereti konstrueeritud aparaat,» ütles
Vassilina.

«Just nimelt. Mida siin võiks leiutada? Istu, ei
mõtlemine järele. Üks pea on hea, kaks aga veel
hullem.»

«Oh sind küll!»

«Kas su mees ei meeldi sulle?»

«Ära loral!»

«Aga sina meeldid mulle ikka veel. Nii kui
mõne teise nooriku peale langeb, ikka tuleb
meelde. Ei tea küll, miks see nii peaks olema? Ma
ju noomi mind iga päev selle eest, et armastan oma
perekonna üldkoosolekul sõna võtta?»

«Räägi aga, räägi — varsti ärataks lapsed üle-
laks!»

«Hirmuta, hirmuta, nagu ma oma võsukesi ei
neks! Nad on mul iga asja peale tublid: kui tootada
siis töötada, õppida — siis õppida, süüa — siis tö-

... siis magada, nii et suurtükkidegagi ei ärata
... liiguvad, tähendab, oma isa järgi... Vassilina,
... midagi, ah? Kui ma laulan, liiguvad mul
... nappi, nagu mööda nägematut kanvaad. Võib-
... me kohe ka välja, kuidas nõmmekaerast
... la.

«... hääl ära, Varivon.»

... tona kõik sassis nagu Türgi medžlises... Noh,
«... teha! Nuputa sina kah! Ma ei anna sulle nii-
... jahu, enne kui meie leiutise idee pole lõplikult
... nollist kuju omandanud, nagu õpetatud mehed
... Ah, kui kahju, et sul hääl kähiseb.
... a enam jões pesu ei loputa, muidu kaotad
... hoopis ära! Mäletad, kuidas me pärast heinategu
... tagasi tulime? Kuidas laskime lahti laulu:
... tuli, talveke...»

... von astus raadio juurde.

... on lapsed siin urgitsenud. Tuleb nähtavasti
... appi võtta.»

... püüis käe laua alla, kus olid kuivad patareid,
... käsikaudu kontakte ja muutus lõbusa-
...

... avoog ujutas kohe kogu suure sooja toa üle
... juba oigega avarustesse, mida täitis õhtu-
... tendava lume ning vetruva sinise tuule süm-
...

... dina astus tasa laua juurde.

... kovski...»

... von istus naise kõrvale. Jäi mõttesse. Sümfoonia
... juha eemale heljunud nagu ilus sügisene päev ja
... dajast kostis tütarlapse laulu, tema aga toe-
... veel kortsutõmmatud laupa käele. Mõtted ri-
... laud ainult servapidi laulu, kerkisid selle kohale,
... kohelised võsud maa kohale.
... anna mulle õige villane tekk,» pöördus Va-
... dki naise poole ja ruttas ise kannatamatult
... juurde.

... teki lauge kallakuga kirstukaanelt põran-
... lauda, puistas villasele riidele kamalutäie teri
... erutusest kahvatuna paigale ning vaatles
... kuidas kaer riiet mööda libiseb. Karvasele

pinnale jäi ainult mõni iva. Varivon kogus need
date sõrmedega kiiresti kokku, tõstis valguse k
hüüdis:

«Vassilina! Mitte ühtki kaeratera ei jäänud n
öörile, ainult nõmmekaer!... Noh, mis sa V
Otšereti konstrueeritud triööri kohta ütled? Kas n
dib?»

«Meeldib,» vastas Vassilina nõmmekaera t
sedes.

«Aga kas leiutaja ise meeldib?» küsis Varivon
ei taipagi veel, mis nüüd tuleb lauale panna? I
ei saa ialgi õiget perenaist, mitte ialgi... Kuid
nüüd oma leiutise peale patendi saaksin?»

Ja tema näol peegeldus nii intensiivne mõtte
vus, et Vassilina laginal naerma pahvatas.

«Naera, naera, aga ehkki leiutis on algeline, tuleb
temast kasu. Küll sa näed, sinu mehest kirjutat
jälle ajalehes ja Dmitro läheb kadedusest lõhki
ma pean oma poiste juurde lippama!» lausus ta m
likult ja hakkas ennast kiiresti minekule seadma
vis öelda, et homme kõik haometsa läheksid.»

Vassilina sai aru, et mees kibeleb kõigile oma va
mõeldisest jutustama, ent ta vaikis: Varivon el
tanud, kui keegi tema mõtteid ette ära arvas.

Kolhoosi kontoris kiitles Varivon kohe Kušnir
oma katsega ja suurema veenvuse jaoks võttis p
kult ühest taskust kamalutäie viljateri, teisest n
nõmmekaera. Kušnir rõõmustas, ent segas asjale
mõlemad viljahunnikukesed ära ja kontrollis ka
oma kuue peal. Kui aga karedale tumedale riidete
ainult nõmmekaera terad, ei võtnud ta endale m
neid maha raputada, vaid jooksis kohe telefoni juur
ja helistas rajooni põllumajandus-osakonda.

«Seda võtet läheb kõigil, kõigil kolhoosidel
Täiustame sinu algatust. Kui meie ei täiusta, sin
seda rahvas. See nõmmekaer on meil alaliseks p
duseks. On mul õigus?»

«Kas te olete siis ial rääkinud midagi, mis n
pole?» liialdas Varivon oma esimehe teeneid ja, ood
tes kõnelust rajooniga, näitas end tagasihoidlik
nagu noor tütarlaps, kes äsja on lülivanemaks saanud.

Putulr heitis Varivonile imestava pilgu ja purskas
naerma, saanud lausuda ainult:

«Varivon teeb päris teatrit!»

«Teatrist te seal räägite?» kostis susinal telefo
ja Varivoni meel läks rõõmsamaks.

XVIII

...lchkas palatis tugevamini kangete kuumutatud
tuuride järgi. Aeg-ajalt paiskus vaikusse mõne
tume oie ja vaibus nagu sügisese laine kauge
lõu.

...polnud und. Ta hingas ahneilt sisse teravat
...kuulatas tugevaid tuuleile, silme ette aga
...tõhrohke kevad.

...seda nagu maa ise: aimas rõõmuga tema ker-
...pikki samme, ning muretses, süngestus teadmisest,
...otse silmapiiril varitsevad suretavad öökülmad
...põuatuuled. Nad ei tunginud mitte ainult
...maadesse, vaid ka tema kehasse. Ja ta ohkas
...kui tumedad nägemused asendusid lin-
...varelevate roheliste põlluavarustega, helesiniste
...vedega, roosade tatrarättidega.

...kõige sagedamini pöördusid ta mõtted ikka ühe
...oma küsimuse juurde tagasi: missuguse rukki
...Navrotski siis on kasvatanud?

...põle terad, vaid päris kaunad,» meenusid talle
...sõnad ja silme ette kerkis põld nagu metsa-
...kõrged kõrred kõigutasid targalt vägevaid vilja-
...lasksid päikesevihma tungida otse juureni.

...mees see Navrotski on? Kas oskab asjale õiget
...anda? Et viimati ei eralda ennast tillukestel
...appidel kogu maailmast nagu mõni laboratoo-
...te juhataja? Ei seda tohi olla! Mitte kuidagi.»

...Dmitro puuris pilgu pimedusse ja püüdis selle mehe
...ette kujutada.

...saatus moodustas juuba nagu osa tema enda
...Rõõmustav oli teada, et kuskil üsna lähedal,
...teede taga, töötab mõttekaaslane oma loova
...oma elava mõttega.

Ja juba uinudes otsustas ta kindlasti, et sõid. h...
rotski juurde.

«Vaatan õige, kuidas ta töötab, palun oma k...
jaoks seemet. Olgu ta või viimane ihnusko, aga ma
ikka annab. Tingimata peab veidi andma!»

See mõte ei lahkunud Dmitrost uneski ja enam
üks kord valgustas leebe naeratus ta higist ni...
nägu.

Hommikul pärast einet astus ta õde-perenaise juurde.
Oel olid heasüdamlikud laisad silmad, nagu ta...
on rahulikel tüsenenud inimestel.

«Paranete, Dmitro Timofijevitš?» küsis õde-perenaine
lahkelt ja kaks kortsu tõmbusid tal huulte juurde
lõua poole.

«Olen päris terve, Hanna Petrovna.»

«See on tore. Meie haiglas arstib Maria Ivanovna
surnugi terveks.»

«Terve inimese aga teeb haigeks,» naljatas Dmitro
kohmakalt.

«No seda ma küll ei oodanud! Teie, Dmitro Timofijevitš,
vitš, pole vist päikesegagi rahul!» Õde-perenaine
võus ja pigistas huuled karmilt kokku.

See lihtne naine rippus kogu hingega haigla k...
Kui kohale toodi raske, valust virildunud suur...
muutus Hanna Petrovna murelik nagu samuti...
haige näo sarnaseks. See-eest aitasid tema hellad, alati
peenetundeliselt valitud sõnad valukortse haige...
siluda ja pehmenada. Tema mees, vaikne arvepidaja
maa tarbijate kooperatiivist, pidi tihti alandlikult...
ööni sinendavas koridoris seisma ja ootama, kui
naine oma tasase laulva häälega mõnd patsienti rahustab.

«Hanja, oled sa valmis?» küsis ta aralt, kui...
väsinud naeratusena palatist väljus.

«Tasa, Volodja!» vastas Hanna Petrovna sosinaga
tõstis sõrme huulte.

Ja ehmunult, ümmarguste silmadega vaatas...
koridoris ringi, mida talvelgi ehtisid õde-perenaine
hoolsate täidlaste käte kasvatatud lilled. «Minu haigla
tajaõde,» nimetas arvepidaja armastavalt oma...
kelle üleolekut ta alati fundis...

«Hanna Petrovna, ma tegin ju nalja.» Dmitrol oli
m... õnnestunud teravmeelsuse pärast juba endalgi

«Tõsijutt, tegin nalja.»

«Kohmakas nali!»

«Olen nõus... Hanna Petrovna, andke mulle mu üli-
... vilja.»

«Mis see siis on, kah nali?» pahandas õde-perenaine
murelikult.

«Ma pean tingimata linna minema. Tunniks ajaks...»

«Teie aru peas, Dmitro Timofijevitš?» Õe silmad
lõid ümmarguseks.

«Nagu ikka oleks.»

«Lange palatisse ja oodake arsti visiiti.»

«Aga kas pärast visiiti annate?»

«Te olete tõepoolest võimatu inimene! Mis teil
... vaja on?» Hanna Petrovna võttis juba korraks
mureliku tooni, ent ei kannatanud välja ja äkki sõnas:
«Teie ise ja täidan teie ülesande.»

«Te seda ei tee.»

«Miks?»

«Aga on niisugune...»

Dmitro Timofijevitš, te varjate midagi. Te ei saa
... nukkunil petta. Ülikonda te ei näe, ütlen teile
... tõsiselt. Meie haiglas täidetakse teenistuskohus-
tust täpselt.»

«Hanna Petrovna!...»

«Lakkate juba pahaseks saama? Häbenege! Roh-
... pole teil mulle midagi öelda?»

Dmitrol range pilgu, pöördus Hanna Pet-
... ja läks tüseda keha vaarudes vastuvõtu-
ruumi.

«Ebateadlikkus, milline ebateadlikkus!» sosistas ta.

«... agusele ei saa millegagi mõju avaldada,» mõtles

... ja saatis valges kitlis laia kogu sünge pilguga.

... tuskohustused... Äh, ebateadlikkus! Mis siis
... ha?»

... lüüdnud, millal range, lüüskede pesakonnana lumi-
... grupp — ringkäigul olev arst ühes saatjatega —

... palatisse kadus, lipsas Dmitro kantseleisse.

... kätega võttis ta telefonitoru ja palus ühen-

... garaaziga. Telefoni juures juhtus olema Oleksi-

jenko, rajoonikomitee sekretäri autojuht, ja Dmitri rõõmustas nagu laps.

«Sergi! Aita hädast välja,» ütles ta tasa tooniga.

«A-a, Dmitro Timofijevitš!» tundis autojuht ta.

«Mis teil seal lahti on? Kas toideti üle või ei sa suitsukraami? Seda asja saab parandada!» kajastab tema seev naer.

«Ei, lugu pole selles. Mul... näpati ülikond ja palitu ära.»

«Näpati ära? No teate, ma tõmban öde-perena naha üle kõrvade! Sõidan temast kõnniteel autoga ü Ma tambin ta peeneks!» Madal bassihääli torus hädas nördimusest.

«Noh, see tuleb kõik hiljem. Aga praegu too mul siia mõni riidehilp. Ka saapad võta ligi.»

«Saapad varastati samuti ära? Noh, siis löikan ise teie peremeeste seljast rihmu!»

«Kas seltsimees Markov on kodus?»

«Sõitis oblastikomiteesse nõupidamisele.»

«Kas sa ei sõidutaks mind ühte külasse?»

«On see kaugel?»

«Kilomeetrit viisteist.»

«Kas tee on hea?»

«Uus maantee. Ždanovkasse.»

«Ždanovkasse? See on teises rajoonis. Ei, täna ma ei saa mitte kuidagi — mul on kohtumine.»

«Jäta see kohtumine kus seda ja teist!»

«Noh, Dmitro Timofijevitš, teilt ma seda küll ei oodanud. Aitäh, näitasite mulle sõbralikku poolehoidu! Aitan õigesse kohta edasi.»

«Sergi,» lausus Dmitro peaaegu oigega, «siin on mõn sugune asi... Seltsimees Markov ise kiidab meid, ka teada saab.»

«Kiidab?»

«Tingimata! Ühel katsetajal kolhoosnikul on suure rukkisort. Terad nagu tammetõrud.»

«Tohoh! Kahekümne minuti pärast olen teie kohal...»

Dmitro väljus kantseleist, hiilis ettevaatlikult passissekäigu juurde ja peitis end tuulekotta. Auto tuntu tamist kuuldes avas ta välisukse Majatrepist sammudes

hõõvakasvuline punetav Oleksijenko. Nägu laial avatud kundi ta kaenla all riidekompsu.

«Kas on öde-perenaine? Kohe teen talle autojuhtimise põhjalused selgeks!» rääkis ta bassihäälega, läbi ukseavast läbi trügides.

«Tõn, pärast, Sergi! Pane kõik siia ja hoia ust avatud, et keegi kurivaim meile peale ei satuks — ma olen nimelt naine.»

«Kas te hakkate siis siin välistrepil ümber riietuma?»

«Kui kubanka nihkus kuklasse.»

«Mille poolest see halb koht on?» Dmitro keksis ühel hetkel, ajades pükse jalga.

Autojuht kõõritas tema poole ja pahvatas äkki

«Jah! Sa müristad nagu kõu... Kogu haigla jookseb koku.»

«Ma tahaksin ainult öde-perenaist näha. Kas tema kes siin nii põhjalikku tööd teeb?»

«Tema jah. See on niisugune naine...» kinnitas Oleksijenko masinlikult, tõmmates saapaid jalga.

«Aga Oleksijenko pahvatas uuesti naerma.»

«No küll tüssasite mind!»

«Mina ma siis ikka tüssasin...» Dmitro ei teadnud, mida vastata.

Mõni minut hiljem olid nad juba linnast väljas. Kõrgepaisteline talvapäev säras kogu oma ilus. Põllud olid kaugusse, sätendasid läbipaistva sinise õhu all kergest jugadest. Näis, et kerge vihma lehvikud olid ilma alla voolamata lumetasandiku kohal, et kevadel elustavate valingutena maa peale paisata. Tööäärsetelt puudelt tilkus kullakassinist vaha; maha langenud lumi lebas nende all kärgedena.

Te pool kerkis nõost nagu millegi põhjast üles küla, mille jõgi kaheks jagas.

Mõninga küsitlemise järel peatas Oleksijenko sõit oma maja ees. Nad olid vaevalt õue sõitnud, kui ta jooksis väledasti alla lühikesekasvuline elatamees, kelle muldhallist, tervava lõuaga näost vaatades kangekaelsed pruunid silmad.

«Tulge kalleid külalisi tarre,» kutsus ta võõrad väest kummardusega sisse.

Danilo Petrovitš Navrotski suur tuba oli raamatukaste, lillepotte ja kausse täis kiilutud. Tõusmetel lised võsud kerkisid õrnalt niiskest mustmullast karva helgiga liivsavimulla kampadest ja tuhkhall saviliivmullast, mis lõhnas metsajuurtest.

«Mu majapidamine ei mahu laboratooriumitama. Pidin oma eide puhaskambrist välja suitsetama,» ütles Navrotski ja pöördus teise tuppa viiva ukse poole hüüdes: «Perenaine! Otsi külalistele midagi lauadeks!»

Istunud laua äärde, vaatas ta kahe kõrge raamatu virna tagant välja nagu lind puurist.

«Suurem raamatukogu kui minul,» mõtles Danilo silmitsedes lugupidamisega massiivseid omatehtud raamatukappe.

Vestlus arenes sundimatult. Väikesekasvuline, kühm Danilo Petrovitš hüppas nagu tiglit ühe kasti juurde teise juurde ja seletas, mis ning kuidas ta on kulvanud missugused katsed on läinud edukalt, milles teda tabanud ebaõnnestumine. Tema jutt, millesse ta ajalt poetas teaduslikke termineid, oli samuti koostanud otsekui lind. Dmitro haaras sellest osavasti vajalikke andmeid ja kaalus mõttes, mida võiks Varivoni kooli Grigori Ševtšikule edasi anda.

Aga niipea kui jutt puudutas rukist, muutus peremees ettevaatlikuks, süngeks, sõnad hakkasid voolama aeglaselt, loiult.

«Kasvatasin paar puhma. Aga peab veel kontrollima, kas ehk ei lahknud. Mu katsed rukkiga on alles embrionaalses seisukorras.»

«Danilo Petrovitš, näidake vahemasti oma tulemuste seemneid.»

«Jah...» jäi Navrotski jutuga toppama ja äkki «Aga» lõbusamaks muutudes: «Külvasin nad sügisel mullasse.»

«Kõik külvasite maha?» küsis Dmitro umbusklikult ja silmitses uurivalt ilme muutust peremehe näol.

«Mõni iva jäi järele,» vastas Navrotski vastu talle, mist ja tema kortsus laubale langes rahulolematu vari. «Hoian neid nagu silmatera.»

«Laske ometi korraks pilk peale heita!» ütles Dmitro elavamalt ja hakkas juba vihastama.

«Nad on kuskil poeg Juri käes, tema aga sõitis just ka kuraustele.»

Ettevaatlik peremees kavaldas, Dmitro aga tundis haiglaste higistamise tagajärjel nõrkevat, kuumelekohtades kohinat ja suutis end vaevalt hoida, et mitte mõnd ägedat ja õelat sõna sõnata.

«Oli jutuajamist Navrotskiga teistsugusena kujutud. Uusi inimesi kohates ootas ta nendelt alati midagi uut, mis tal endal vahel puudus, ja paljud neist tead eluajaks tema sõpradeks, isegi kui ta neid nägi üks kord nägi. Kui seevastu juhtus, et kohtus tema lootusi ei täitnud, näis talle, otsekui oleks ta midagi varastatud, ja ta tundis valusat pettust.»

Danilo Petrovitš, ma näitan teile oma tatart. Ka teie teate, et vii või näitusele.»

«Tart?» muutus Navrotski tähelepanelikuks. «Aga ta on?»

«Kodus. Ma tulin siia haiglast.»

«Kodus...» Nüüd kõõritas peremees juba umbusklikult külastuse poole. «Nii! Aga minu rukis on Juri käes, ta on sellega rohkem tegemist. Ta on brigadir. Ja teie sugune! Käis Moskvast, teisel üleliidulisel kollektiiv- ja tööloostööliste kongressil.» Ja ilmselt soovides et teie teisale pöörata, hakkas poega kiitma.

Dmitro ägestus:

«Brigadir? Ja peidab teie eest viljaseemet? Võib-olla te peitsite inimeste eest ära? Peitsite ära nagu üksik- ja perekondlik?»

«Ah et mina olen üksiktalunik?» Navrotski viskus tagasi, tema mullakarva nägu kattus esiteks punaste rõõmuga, siis hakkas pikkamisi kahvatama.

«Ah, mitte just üksiktalunik, aga mõned halvad talunikud on ikka külge jäänud,» meenusid Dmitrole Viktor Sniženko ammulausunud sõnad.

«Minul... halvad udemed?» Navrotski oli solvanud. Ta lambumas, tema silmad puurisid külalist oherdava pilguga.

«Teie lugu nii poleks, ega te siis ei eralduks inimestest. Teie piiraks ennast oma katselappidega. Tea mis

suur asi see on — kaagutada siin oma kausside juures nagu hauduja kana pesal!»

Dmitro libistas pilgu hooletult üle lilleliste vahtpottide.

«Ah et mina kaagutan kausside juures? ... Sina sina, seltsimees, oled vulgaarne mehhanist!»

Dmitro vaatas imestades vanamehele otsa ja lõi kas äkki naerma. Aga peremehel polnud naerutuju.

«Tema teeb mulle kausside pärast etteheiteid! Minu pidasin eidega päris lahingu maha, enne kui ta ... vara mulle katsete jaoks kasutada andis ... Kõik sinul seisavad kõik kausid ilusti kõögiriulitel ... Mina olen üksiktalunik! Aga kes sina oled? Kas mulle oma tatart näitasid? Tulid vanamehe juurde ... dusi välja uurima? Mõtlesid mind tüssata? Viimast võtta? Oleme niisuguseid kavalpäid näinud! Ei ole esimene! Ei meeldi kausid, siis head teed! Mina järele ei nuta!» Danilo Petrovitš hüples toas ringi tagus vihaselt rusikaid vastamisi. «Eit, jäta talitamine! Külalised ei jää lõunale. Neil on kiire! Oma kausid juurde!»

Sel hetkel paiskus uks lahti ja külma auru plvõdu kannul vajus sisse lõbus, pakasest sinkjaspunane Varivon Otšeret.

«Alandlik tervitus Danilo Petrovitšile!» teretas peremeest aupaklikult. «Rõõmustav teiega tuttav saada! Väga rõõmustav!»

Navrotski pomises midagi arusaamatut ja tõmbas külalise tugevate sõrmede vahelt ära.

«Aga mulle näib, et siin on teaduslik diskussioon alanud?!» hüüdis Varivon.

«Jah, algas küll ... ja lõppes kah,» ütles peremees, kes ikka veel ei suutnud rahuneda.

«Oo, teil on külaliseks tuntud brigadir Goritsviti!» lausus Varivon imestades, otsekui oleks alles praegu Dmitrot märganud. «Tähendab, novaator haistis novatorit. Kas teate, missuguse tatra ta kasvatas? Aga kihutas teie juurde õppima!»

«Kihutas jah ... Aga kes teie olete?»

«Mina olen brigadir Varivon Ivanovitš Otšeret. Ka

... lund peal, spetsialiseerusin sellele alale. Aga minagi ei tule välja — sööme putru.»

«Otšeret? Seesama, kes talvel ädalat niitis?» küsis Navrotski kohe lõbusamaks muutudes.

«Seesama!» noogutas Varivon pead ja kõõritas pilkavalt sõbra poole.

«Kas tulid minu juurde kah seemneid tahtma?» küsis vanamees karmilt.

«Miks te räägite, Danilo Petrovitš!» imestas Varivon. «Mul polnud niisugust mõtetki. Milleks siis inimeste liiga teha? Teil ju esialgu seemneid veel pole ...»

«See on õige jutt. Aga kas teised saavad sellest aru? ... andsid mu kohe üksiktalunikuks. Mina astusin kümme aastat esimesena kolhoosi, hakkasin ... siin agiteerima. Kulakud lasksid mul kõik ... haavlipüssidest puruks. Kord, kui mind kodus ... lakkisid mu naise nugadega ära. Ja mind nime ... üksiktalunikuks! ... Ma olen valmis uue elu ... andame rinnust kiskuma!» Suutmata pahameelest ... saada, tõstis Navrotski järjest enam häält, kasvas ... ilmis aina suuremaks, võitles väljamõeldud vaenlastega aina raevukamalt.

«On veel ebateadlikke elemente,» lausus Varivon häänetundvalt ja suutis ise vaevalt naeru tagasi hoida — ... Navrotski ja Goritsviti näaklemist ukse tagant ... «Et inimest aidata, selle peale ei mõtle keegi, ... rikuvad kategooriliselt ära. Aga mina tõin teile ... useks raamatu, Danilo Petrovitš.»

«Tõlumajanduse alalt? Teadusliku?»

«Teadusliku,» vastas Varivon pärast väikest pausi.

«See on sinust tubli, Varivon Ivanovitš, väga tubli! ... raamat see siis on?»

«Kaughübridisatsiooni alalt.»

«Tõsi?»

Peremees tardus paigale, tema suunurgad hakkasid ... ja kuidagi naiselikult haledasti värisema. Isegi ... hoidis.

«Tõsi!» Otšeret võttis palitu põuetaskust väikese ... kaantega raamatu.

«Varivon Ivanovitš, kullake!» Navrotski muutus

meeleliigutusest paris härdaks. «See pole raamat, on unistus! Ma just kavatsen...»

Ta haaras kingituse mõlema käega ja surus vastu rinda.

Dmitro aga sirutus imestades ettepoole — vanamehe ärevusest värisevate sõrmede vahel tundis ta ära raamatu.

«Aitäh, aitäh!» Kui peremees oli kingituse märkimisväärselt kuhugi pistnud, hakkas ta taas edasi jooksma. «No küll olen seda raamatut otsinud! Tahab juba Kiievisse sõita, raamatukogusse istuda ja kaanet kaaneni maha kirjutada... Tegid mulle tõesti teene. Kuidas ma sulle siis oma tänu avaldan? Varivon Petrovitš,» lausus Navrotski äkki resoluutselt, «annan sulle õige mõne tera oma rukkiseemet!»

«Ah, mis te nüüd, Danilo Petrovitš, pole vaja! Mulle teile liiga teha...»

Dmitro hakkas peaaegu oigama, tõmbus rõhelt ümber nihkus kannatamatult ettepoole, seltsimehele lähemale, ent see heitis talle silmanurgast hoiatava ja ähvardava pilgu.

«Ei, ei, sa ei tee mulle liiga, vaid valmistad rõõmu! Ma tean, missugustesse kätesse mu vili läheb! Naine kätes ta ei voola laiali nagu vesi kamalus!»

«Mis tõsi, see tõsi. Aga...» tembutas Varivon napplikult.

«Võta ilma vastu vaidlemata!»

Kastide ja kausside vahel manööverdades läks vanamees nobedasti kapi juurde, aga siis tuli tal midagi meelde ja ta peatus.

«Aga kuhu see Juri nad peitis?»

Dmitro vajus oma toolil päris kokku.

«Ei, nad peavad kapis olema,» sõnas Danilo Petrovitš kindlalt ja hakkas sahistades ning kolistades nappide süguste pakikeste ja purkide hulgas otsima.

Hetke pärast astus ta, nagu rahunenud ja selgimist Varivoni juurde.

«Võta minu töö ja vaev, brigadir. Toogu ta koju õnne. Annan viimased seemned ära, sest et ta ei sinusse.»

Näputäis suuri, kullakaid, õhkõrnade udemetega k...

...terl langes Otšereti laiale peopesale ja neli pead...
...nurdusid nende kohale, otsekui oleks see kulla-
...iv

...alisesena virgus Danilo Petrovitš. Ta heitis külalis-
...iliskelt särava, unistava pilgu, taganes ettevaat-
...hult, paotas teise tuppa viiva ukse ja hakkas
...tõrelema, ent tasa, et võõraid mitte ära pele-

...nii kaua kohmitsed, vanaeit? Näljutad küla-
...ma Pane kähku lõunasöök lauale! Ja kas sul seal
...ndlatest ploomidest tehtud nalivkat leidub?»

...le leidub. Ainult ära sina enam külaliste juurde
...enne kui ma neid lauda pole kutsunud.»

«Miks nii?»

«Mundu muudad ehk veel kord käsku! Võtad kätte ja
...d jälle: «Külalised ei jää lõunale!»»

...ma küll!» ütles Danilo Petrovitš lepitavalt.
...ei teagi veel, mis inimesed mul külas on. Varivon
...novitš üksi on juba midagi väärt! Tead, mis ta
...tõi?»

«Tean, mingisuguseid seemneid. Jälle lipitsed siin, et
...kaused kausid välja lunida? Meil tuleb varsti keedu-
...tdest sööma hakata,» muigas perenaine pead van-
...lades.

Lõunalaudas ei söönud peremees peaaegu midagi.
...mutas ainult aeg-ajalt kurku klaasi paksu ploomi-
...ivkat, murdis tükikese leiba ja jälle süvenes kingi-
...raamatusse.

«Ei-noh, mõtelge ainult!» ütles ta äkki imestuse ja
...hustusega. «Mitmeaastane nisu. Mitmeaastane, selt-
...hed!»

Nagu inimene,» kinnitas Varivon.

«Noh, see on juba liialdus,» parandas Navrotski ette-
...allikult ja hüüdis jälle: «Missugused avarused meie
...on, süda ja käed tunnevad lihtsalt rõõmu! Mis kõik
...lusega teha saab! Ah, peaks ometi kevade rutem
...ma! Teed midagi head ning mõistlikku, ja tunned
...nii õnnelikuna, nagu oleksid armunud... isegi
...ei pane tähele.»

«Pois ogaraks oled läinud, vanamees!» Naine pigistas
...unud huuled halvaks panevalt kokku.

«Suurest tarkusest. Kah kõnemees väljas! Pidi ju aegu kogu asja ära rikkuma. Mis ma ometi sinuga jandan, va karu? Panen ka ise imeks. Ega sa ei meeldi iseendalegi?»

Ja nad pahvatasid lõbusalt naerma.

Võlja nurus! Kuhu ta ka läheks, iialgi ei tule ilma
 kila tagasi. Ime, et ta täna veel mõnd lindu kaasa
 toonud! On kogu auto ära reostanud, päris häbi
 ühile urises autojuht ja saatis tüsenenud ülemat
 ühile, kuna ta autoga rajooni täitevkomitee garaaži
 le pöördus.

Midagi endale habemesse ümisedes läks Kramovoi aeglaselt mööda rohelist teed majatrepi poole, kiviastmeist üles ja peatus värvitud ukse ees, pani ta külmale, rõskele kivile. Taskutest võttis ta laskis peremees veel kord pilgu üle aia käia ja mulda. Niiskes ja soojas õhtuses õhus tundus noorte lühelõhna, klumpidel kerkisid madala rohu sees lühivõhumõõga paksud rohelised tutid...

«Ega ole midagi öelda, päris kena pesake on siin, mõtles Kramovoi ust avades rahuldusega.

Peremehe imestuseks ei lasknud võti end lukust ringi keerata. Ta tegi veel kord katset ja vajutas vastu ust. Uks avanen poolpimedasse koridori.

«Võib-olla ei pannud ma tähele, kui lukust lahti keerasin?» vilksatas rahustav mõte ja ta astus edasi poole.

Ka selle ukse lukuaugus ei lasknud võti end keerata. Hirmust haaratuna vajutas Kramovoi vastu ukse jäsult alla ja tardus paigale — sinaka suitsu paisistus laua ääres keegi mees.

«Kes on?!» kisendas Kramovoi ja taganes, pöördus tühja taskusse.

«Sa võtad külalisi halvasti vastu, Petro. Võtad sa töesti? Oled muutunud araks nagu üleannetu! Ega sinust asjata räägita... Noh, tere, tere!»

Laua tagant tõusis lüheldane keskealine kitsa näo mees. Tema hallid, pisut kõõritavad silmad heledad teravate nurkadega ninajuuresse, otsekui valmisid seda läbi pistma. Tarkades tähelepanelikes silmades välgatles ebaaus helk.

«Omeljan Krupjak! Sina?» tasandas peremehe häält. «Aga mina arvasin, et sind pole enam enam elavate kirjas.»

«Nüüd mitte Omeljan Krupjak, vaid Panas. Ma näi,» tutvustas ootamatu külaline ennast. «Põlluharidusteaduste kandidaat, heinakasvatuse eriteadlane, peaaasi — teie teadusliku uurimisjaama direktori lahkesti vastu võtta ja sõbralikult suhtuda!»

Külaline ja peremees suudlesid teineteist.

«Nii et sina arvasid siis, et minu luud-kõhul ammu kõdunenud?» jätkas Krupjak-Moto...

...oli rumal, et enneaegu teise ilma kolida, kui pole elada saanudki. Tõsi küll, kollektiviseerimise ajajärgil peaaegu teatavate organite kätte sattuma — maksu õhtusel ajal meelde tuletada! —, aga lipsasin nagu vingerjas võrgust. Ptüi, vastik on sellele eladagi!... Aitäh noorele Vartšukile, et tema juures natuke leidsin. Aga kas vana Safron pole veel asumit tagasi tulnud?»

«Ei veel.»

«Pole viga, varsti on siin.»

«Kust sina tead?»

«Kogemata kuulsin.» Ta silmaterad välgatasid — valgus paiskus üle ninajuure ja ühendas kõõritavad silmad.

«Kas sa siis direktoriks jõudsid saada?»

«Muidoo Rahvakomissariaadis on omad mehed. Aitavad raskest ajast üle. Ühesõnaga, on veel sõpru, mis hetmani kui direktoriumi ajal asju juhtinud. Meie read on tublisti hõrenenud. Küll on meid igaüks kammidega kammitud, igasuguste sõeltega. See-eest on aga need, kes püsima jäid, ka need töömehed. Igaüks on kümnet väärt. Vanad... Kas mäletad meie ministeeriumi?»

«Muidugi mäletan,» pomises Kramovoi rahulolematult. «Noore ea patud»

«Aga nüüd on vanaduse patud? Mulle meeldib roheline endine: laiad püksid, mütsilodid, romantika, preestritütred ja raha, raha! Tookord sai himu pidutseda!... Mida me kõike kokku ei kraapinud! Mina kuulutas universaaliga, et kuld eemaldatakse! Noh, siis hakkasimegi kuldraha kümnekopikavahetu vahetama. Podolies üksinda pumpasime hõglahulga välja! Ja veel Jekaterinoslavi kubermani lausa kullavihma sadas. Jah, meie noorus oli kuldne. Elasin siis täie hooga. Mäletad, missugused hobused ma endale haarasin? Rikkusin nad Vinogradiga ara, kui me punaste eest põgenesime. Kogu vahet vahtu täis, aga ära päästsid mu. Sina olid juba Rovnosse jalga lasknud. Jõuan Rovnosse, aga ober Petro Kramovoi on oma aaretega Kamenets-kuulisse kihutanud. Sa olid ettevaatlik ja ihnus

Oh, kui ihnus! Ikka kogusid mõisa jaoks.» Kõik vaatas lõbusalt ja pilkavalt peremehele otsa. «Võib olla on kogutud kuld sul tänapäevani mõnes varjuskohas varjul — ootab paremaid aegu?»

«Mis sa räägid, mis sa nüüd räägid!» vehkis Krupjak või kätega.

Ta läks üle toa, paotas ukse ja vaatas välja. Hõõtsid peatas pilgu ka kuival õunapuul.

«Imelik asi — niipea kui varanduse õunapuul all matsin, hakkas see kuivama. Kuld pole ju omelt kohalt kadunud. Ja miks Krupjakile see kuld meelde tuli? Võib-olla on ta läbi põlenud ja täitsa ilma rahata? Noh, tead minna pole talle kassaks.»

Iga uue mõttega vihastas ta ikka enam ja veel järjest rohkem, et külaline on suurt karjääri taga, kes des tõepoolest karile jooksnud ning nüüd üsna tähtsusetuks isikuks muutunud.

«Küll sa oled arg!» vangutas Omeljan pead, kui peremees tuppä tagasi tuli. «See on vanaduse tunnus. Aegatega muutuvad inimesed vaiksemaks, või vastupidi — jutukamaks ja ihnsamaks, kartlikumaks. Kui ust luba lahti keerasid, läksid sa päris kahvatuks! Aga ma avasin vana harjumuse tõttu ise sinu ministerruumi.»

«Noh, ka sina oled vanemaks jäänud. Tõrised mees, puuämber hernestega,» mõtles peremees vaenuliku valjusti aga ütles:

«Istu veidike, ma lähen teen süüa.»

«Tee, tee! Tõsi küll, ma õiendasin siin juba ilma sinu tagi. Ehtsa ukrainlasena pistsin kogu hapukoore lüüsi. Ah, küll on Podoljes hea hapukoor! Podolje — see on Ukraina ehe!» Krupjak veiderdas nagu tavaliselt.

«Keda ta nüüd mängib? Keda ta järele aimad püüdis Kramovoi meelde tuletada.

Ta tundis Omeljani juba väga ammu, see oli alati lobsuu olnud, ent Petljura rahandusministeeriumi omandas julge ja osava seikleja kuulsuse. Iseseisvuseliku direktoriumi ministerruumi pugest ta pärast Shtoltsi padski tagasiastumist. Libe, paljulugenud ja küll kulakuvõsu, kes käis ringi Setši laskurite mündide, revolver puusal, võitis kiiresti vara- ja rahaahnete vaimu seiate usalduse. Ta käitus nendega üliviiisakalt.

Ja kuulekas. Seljataga võis ta muide igaüht oma tütartest salvavalt naeruvääristada ning laimata, et ta tema kohale asuda. Juhtkond, kelle iga oli türikeri juhend, vahetus peaaegu üle päeva ja Omeljanil polnud mitutki rolli mängida. Aga ka siis jäljendas ta andekamalt Andrijevskit, ainukest sotsiaalsuhtlusest direktoriumi valitsuses. Krupjakki nimetati «võimeks Andrijevskiks» ja ta oli selle hüüdnimega uhke.

Ent tal lihtsalt setšlased «diktaator» Petruševitšiga. Ta Denikini poole üle läksid, Petljura aga, kes oli olnud ehmunud ülestõusust oma vägedes, Pilsudski poolt põgenes, siis peitis ettevaatlik Kramovoi end Krupjaki astus jõugu hulka. Ent jõugu õnnestunud tal kuigi silmapaistvaks batkoks. Võimuahnet ja kangekaelset Krupjakki, kes ei tahtnud oma keelt taltsutada, vihastas see kõige rohkem.

Arvatud polnud Krupjaki loomust muutnud. Ohtu- ja hirmu kõneles ta pikalt-laialt ja nagu alati õpetajana ja võimuka tooniga:

«Mina pole sinu tööga mitte just väga rahul.» Ta ütles seda «meie't», vihjates, et on jälle tõusuteel. «Mina on peasi — majanduse õonestamine, põllumajanduse desorganiseerimine, kolhooside laostamine, krediteerimine talurahva silmis. Sinu töölaad on liiga leebe. Kolhooside heaolu tõus võib meil saavutada pinna jalge alt viia. Talurahvast peab komandeerimise vastu, nõukogude võimu ürituste vastu võitlema. Talumees jääb talumeheks, käänata teda ei tahad. Kui teda puudus pitsitab, siis hakkab ta otsima, rahulikumat kohta otsima. Marksistid ütlevad, et materiaalne baas on ideoloogia alus. Meie mees tuleb osavalt, taibukalt üles kütta...»

«Tule sa ta küll üles!» osatas Kramovoi teda vihatult. «Tule on hea rääkida — istud seal linnas raamatute ja hoolitsed oma karjääri eest! Seal on kergem elada. Tule, tööta ise külas. Nüüd ei istu sinu ees see tume, sõnakehv onu, kes kopika eest soovib viis sügavat kummardust tegi ja tagurpidi üles avas. Nüüd võib ta sinusuguse tarkpeaga,

kandidaadiga, mõneski asjas vaielda. Võta kas
neetud Goritsvit. Kas mäletad?»

«Keda sa tahtsid kulakuna eksproprieerida?»

«Tema jah,» rõõmustas Kramovoi millegi üle ja
nud prillid eest, pühkis taskurätikuga silmusest
«Mina püüan teda teadusega mõjutada, tuuban
sisse, et tuleb külvata sorditatart, tema aga tae
mulle, et kohalikud liigid annavad selle maa po
mat saaki. Ja tõendaski. Ei, vennas, kui sa nüüd
kaugemale lähed kui vaja, oled kohe kadunud
Kui juba tegutseda, siis ainult seaduslikul alusel
seadustes, määrustes, direktiivides mõni pragu
omamoodi. Nii näiteks, kui mingisugune kor
tuleb, siis silmitsen ja uurin seda küll nii, kuid
igast küljest, et kas saab ehk midagi meie ürituse
välja kavaldada...»

«Noh, niiviisi sa küll palju ära ei tee!»
Krupjak.

«Aga mina ei kavatse oma pead silmusest
Talumehed lämbusid verre, kui meie võim
lendas neil räbalatena püssivarraste alt. Ja
saavutasime? Torm pühkis meid ära, paiskas la
gisse pragudesse. Peidame end nagu tarakanid por
liistude all. Seesama talumehenass aga, keda me
varrastega peksime, peab nüüd sõprust akade
tega, istub valitsuses, on kogu maal kuulus. Ja
see, kes mahajäänud kolhoosides hädapäevi
arvamisel, et tema elab valesti, riik aga on õige. Ü
siin siis loogikat, materiaalselt baasi, ideoloogiat
Mul pole suurt himu pead enneaegu silmusest
Teise ilma sattumise kandidaadiks jõuan veel
saada. Pole suur au. See siin pole ataman P
vabariik.»

«Kes sind siis enneaegu pörgusse tahab saata?»
jak hakkas tõsiselt kõnelema, tema silmad tum
omandasid keskendatud ilme. «Mäletad toredaid,
sõnu: «Uju, sõua, elav hing; vaju põhja, koolnu
võid ujuda — ja eriti nüüd, kui meie kallas
Läänes jälle paistma hakkab. Kas tead, mis p
Saksamaal ja Inglismaal toimub? Kui heita pilk
rahvusvaheliste sündmuste kerale, siis võib ütle

lus on jälle elustunud ja me peame aktiivse
mõtuma.»

Krupjak kõneles kindlalt, täiesti rahuliku ilmega.
«Aga miks sa siis sellesse kolikasse direktoriks puge
li, midagi on juhtunud...» Ja siiski kuulas Kra
ni teda umbusklikult. Viimaks ei kannatanud ta
ja küsis:

«panen imeks, Omeljan: kuidas siis sina niisugu
rikkal momendil heinakasvatuse eriteadla
land? Rahvusvaheline kera veereb meie vä
dina aga...»
Krupjak vaatas peremeest vaevalt varjatud põlgu

«Miks? Sind närivad kahtlused?... Hakkasin heina
tuse eriteadlaseks sellepärast, et ka Podolje kind
tul rajoon on ära heinatanud. Kas sa pole mär
li? Väikese pausi järel jätkas ta juba rahuliku
«Sa teed õigesti, et nagu laevaoherdi seadusi
tul, ainult et su tegevus on liiga väikese ulatu

vaatame, missuguseks sinu oma kujuneb. Nii
omast pisut rohkem avaldad, võid kergesti
juurde sattuda.»

Krupjak lõi jääkarude juurde! Mul on Põllutöö Rahva
audist paber kaasas, et mulle jaama jaoks
laks tuhat hektarit luhahainamaad.»

«Tuhatus?» kordas Kramovoi hämmastudes ja
prillid ette.

«Tuhatus. Ja ole mureta, ma püüan selle maa nii
sada, et see võimalikult paljusid kolhoose puu
mad ilma loomatoiduta jäta. Siin ongi sul löök
alusel. Pärast aga mõtleme jumala abiga
midagi välja. Pea pole ju mitte ainult selleks, et
hiilata,» ta tõmbas sõrmega üle palja pea
meestele need luhad kahasse niita. Ja
on juba kaadri eest hoolitseda — et nad
niita ei oskaks, vaid ka veel midagi muud
lahtadelt langeb aga meilegi mõni kena kross

«hasti välja mõeldud! Heinte pealt võib tublisti
Amult... kas nad siin sinu jaama nurja ei aja?»

«Küll sa oled ettevaatlikuks muutunud, Petri terviseks!» Nad löid klaasid kokku «Sa kardad terviseks!»

«Terviseks... See pole argus, vaid kame... Siin rajoonis on niusugused töömehed koos, kes keda armu ei anna. Küll on mul raske, väga raske... vingerjana sõrmede vahel, pead iga oma sammuga ettevaatlik olema. Vahel esined mõne nende mehe poolekul kõnega — ja imestad ise enda üle: räägid me bolševike agitaator.»

«See on hea. Pahempoolse lausega saab kõige mini igasuguse augu kinni mätsida. Ka mina olen mõnigi kord seda meetodit. Mõjub väga hästi nende hulgas, kes ei armasta ennast teoreetiliselt meelustega just väga vaevata... Nii et talumees pole see, mis ta enne oli, ütled sa?»

«Ei, nüüd on ta hoopis teistsugune,» tuli Kramovi endise teema juurde tagasi. «Millal ta ometi jõuab põhjalikult muutuda? Ma tunnen talurahva peatuurigiat hästi. Ja see kants on nüüd täielikult hõõrunud juti avaldas sinne ajaleht lehekülje Ivtšanki kohta. Võtame ainult intelligentsi, kes on sellest ka tulnud. Et mitte eksida, toon sulle lehenumbri.»

Ta läks teise tuppa ja tuli varsti tagasi kühla kaustaga.

«Üks põhjarajooni sadamaülem,» Kramov tõstis sõrme konksu, «üks. Üks professor, üks diplomaat, kolm teaduste kandidaati, neliteist agronoomi, kümme kümmend kuus komandöri, kuuskümmend kaks koolajat, kaheksakümmend üheksa üliõpilast. Keskkoost kaks kaheksandat, kaks üheksandat ja kaks kümme klassi. Ja missugused majad on nad endale ehitanud! Suvilad, lihtsalt suvilad! Ja rahvas on nii ülemereläinud, et isegi laadale sõidab autodega. Mõni on Solopi Tšereviki järglane sõidutab oma kaunitari autos, ja võib väga hästi olla, et unistab juba autostki...»

«Normipäev — üheksa kilo teravilja,» luges Kramov üle laua.

«Kaheksa, ikka kaheksa grammidega. Siin on toimetus omalt poolt juurde lisanud!» Aga samas toppama, mõistes, et selle parandusega ainult no...

...enda argumentatsiooni «Aga hein, aga lõunad, ... look muu?... Aja siis pärast seda talumehega ... teemadel juttu! Ta võtab sul kraest kinni ja ... üks-kaks-kolm miilitsasse... Tõsi küll, see ... küla, aga teised püüavad sellesama poole.» ... küla ei meeldi mulle. Hea, et selliseid ... siin ei hakka ma jaama jaoks maad eral ... mahajäänud käsile,» otsustas Krupjak, ... ja tegi suu kohale ristimärgi. «Noh, ma pean veel ... tunneks päevaks kuhugi sõitma, siis lähen end ... esitlema. Mis sa arvad, kas ei saa jaama ... võtta lihaülesostja Mirtšuki Bugi kõrgel kal ... majat...»

XX

... püstitajavate pilvede vahelt murdsid läbi hele ... Üle küla lendas kurgede laul ja tegi sü ... dantuks Loojaku ajal tuul vaibus. Teetammi ... lokusid taevasinasse läbipaistvalt kollased, keva ... jad puude kroonid ja punase loojaku vär ... hoovsid nende vahel, muutudes nagu kiire ...

... ühes miniaga tuli avaralt tuulest lõhenenud ... sissetallatud, veel nõtkuvat jalgrada. Ke ... päevitus oli Jugiina näo õhetama pannud. Tedre ... juurel polnud seetõttu peaaegu märgatagi, ... läike läige aga näis tuhm nagu väga väsinud ... Ometi ei tundnud noor naine ei väsimust ega ... rammetust, mis kevadel jalad raskeks ... neid tugevamini vastu maad surub. Ta kõndis ... nagu poleks ei aastad, lapsed ega mured ... ja naeratlevat selget laupa puudutanud.

... mis nüüd oli kaetud sileda ja läikiva sinaka ... hakkasid klõbisema hobusekabjad ning lahe ... üldelaul paiskus üle teetammi, üle laia tänava ja ... mööda laiali, nagu põldudel voolavad laiali ... märtsiaurude lained:

Üksi istun akna juures,
ootan oma meremeest.
Muzalt merelt tema sõidab...

Need olid töölt tulevad kündjad.

«Toredasti laulavad!» Dokia vaatas tagasi ja rangejooneline tüme nägu muutus lahkemaks, meele sude libises pehme vari.

Aeglase liigutusega kohendas naine musta, läbipõimitud juuksesalku ja ainult üks märkamatu nud karvake värises lauba kohal nagu üksik müt kõrs tuule käes.

Tänav aga mürises üha valjemini, nihkus lausa sattus hoogu ja kõrged tarad hakkasid pragisema kitsavõitu sark tugevate noorte õlgade ümber

Tema aga sõidab, ruttab
otse vaikselt Doonau juurde, hei...

... Ja kes võis arvata, et mõne aasta pärast ennast üks nendest kündjatest läheb mööda äikeseradu ja nad tankidel lauludes ülistatud, ent mitte vaik Doonau juurde...

Õhtu rohekassinises säras tulid kolhoosnikad põldudel tagasi. Laul oli vajutanud nende tõmmet nägudele mõtiskluse pitseri. Näis, et inimesed olid tühjast, laiarinnaliste hobustega ühte kasvanud. Itab võlvi all, mille moodustasid maantee kohal punased dad võrad, paistsid ratsanike teravalt joonistatud silmad tohutu suurtena, otsekui pildil.

Laul katkes nukralt ülespaiskuva lõpuhelga ja vaikust — ja hääli, nalju, naeru paiskus vastu kõlas kajana vastu köögiviljaaedade tagant.

«Petro, vaata, vehib!»

«Kes?»

«Kõrb oma kärbitud sabaga.»

«See on sellepärast, et ta su ära tundis. Olen loom, aga temagi teab, kes kõige rohkem külmale lappe jättis. Minu kõrb on nagu kvaliteedimärk, paneb kõik tähele.»

«Kas ka seda tähele paneb, missuguse tütarlapses sa käid?»

«Tere õhtust, Dokia Petrovna, tere õhtust, Dokia Ivanovna! Kas superfosfaat toodi juba kohale?»

«Toodi küll. Autoga käidi Vinnitsas.»

«Tahab, siis suhkrupeeti saab?»

«Järele Rahvas räägib, et «kus on külvatud, seal on saak, aga kus pole külvatud, seal vaevalt tärkab.»

«Näe, kui targaks inimesed on läinud!»

Legapool kuuldus valju kabjaraudade klõbinat. Täies hooletuses hobuse seljas püsti, ratsmed vasaku käe ümber keeratud, kihutas galopis mööda Leonid Sergijenko.

«Joonused kord langesid ja pühkisid kõrget otsa — kuldude kohal, kord lendasid nagu kaks tiiba kohal üles; väikesed teravad silmad särasid lõbust ja meelekaelsusest. Sinine satäänsark oli kellana pu-

«Kõrbi löi käsi kokku.

«Kus röövel! Kukub veel maha, lõhub enese — ja ta jäi seisma ega pööranud silmi pisut ette — kallutatunud noormehe turrast kehast.

«Kõrbi röövel, vaid Vorosilovi ratsanik,» kostis Stepan Kušnir, kes uljast ratsutajat samuti mõnuga vaatas. «Kui ta kuku. Niisugused ei kuku. Kui te oleksite teadnud, mis vigureid ta võistlustel tegi... Tere õhtust!»

«Tere.»

Stepan silmitses kolhoosi esimeest vaenulikult. Viimane oli tema kohale jõudnud ja sammus nüüd aeglaseks kõrval, vaadates kord miniat, kord ämma. «Tundis endal Kušniri uurivat pilku, ent läks edasi pöördumata edasi, pea uhkelt püsti.

«Olete ikka veel minu peale pahane, Dokia Petrovna?»

«Tere.»

«Küll, Stepan.»

«Jah,» venitas esimees nõutult. «Häda on teiega, Stepan, loogile meelega järgi olla. Niisugune on asi.»

«Kas milleks sa pead meelega järgi olema? Sa pole loogiline, vaid peremees, tähendab, pead ka peremeeslikult talitama.»

«Jah, Dokia Petrovna, püüan.»

«Jah, et püüad! Sa peaksid inimesi, eesrindlasi, aga sina kisud neid hõlmapidi tagasi, ei: ärge!»

«Näe, kui sul aias paar noort õunapuud esimest korda hakkavad, kas sa tunned nende üle rõõmu või mitte?»

«Kuidas siis! Ühtelugu imetled neid, näitad neid lastele.»

«No vaat! Aga kuidas sinul välja kukkus? Nii, minu Jugiina ja Sofia Ševtšiku lülid esimesele koolitulist, kohe sokutasid neile kõige halvema mehe, et nad, et me sulle lahkelt naerataksime? Mitte midagi pahandav, et me vähem teenime, vaid see, et meil oleksid nüüd kõik esile tikkuda, parematega samas tasemel istuda, mitte vaeste sugulastena nurgas keda. Aga sina ei mõista inimeste uhkust. Ei, sa oled peremees. Tunned loomade pärast rohkem inimeste pärast. See ongi kõik. Võta heaks, et sa ei pahaks, ma ütlesin seda ka sinu Olgale,» lisas ta ja nagu poleks märganudki, et viimased sõnad olid kohmetusse viisid.

Kui Stepan Kušnir teistkordselt, raskel kolmandal kolmandal aastal kolhoosi esimeheks sai, hakkas ta jandama tohutu energia ja... kitsidusega. Kui kontoris võis teda leida ainult hommikul ja õhtul — päevad läbi oli ta põldudel, metsas, talus, veskil, isegi öösiti käis oma valdustes ringi, kontrollides valvureid, tallimehi, härjakarjuseid. Ja häda lohutada või laisale, kui ta esimehe keelele sattus! Näiliselt tute naljasõnadega noomis Kušnir inimese üldolekul kõigi juuresolijate naeru saatel nii labi, et ta või maa alla.

Ja kõige imelikum oli see, et esimees ise ka kartis ülemuste laimust ja kuulas ülemaid ilma vaidlemata, ehkki ta endamisi nendega alati nõus ei olnud. Ülemust peljates ei sallinud ta sugugi toimetajaid, võttis neid vastu naeratava näo ja vaenulikkusega.

«No vaata,» kaebas ta tavaliselt ajalehemeele, «asjad ju lähevad praegu kenasti, päris kenasti võiks öelda. Aga nende paberimäärijate arvust ennast nii, nagu võetaks sind paise päeva ajal üles. Ihualasti! Poevad su hinge ja leiavad seal narkoosi asju, et sa isegi ennast ära ei tunne. Ja kõike on tarvis ikka ruttu, ruttu, et tunni aja pärast juba hobused oleksid ette pandud.»

Muide polnud isegi korrespondentidele kenasti

hobuseid välja käubeldat: sõiduhobused olid juhtudel millegipärast alati väljas või hai-

hobuse armastus hobuste, hiljem autode vastu oli olnud. Küll sai Polikarp Sergijenko kord tema vattl, kui oli julgenud varsale oma tahtmise järgi minna. Kušnir oli tol ajal oblastikeskuses nõuandjal. Külasse tagasi jõudnud, kargas ta kohe talli alla:

«Küll mõtlesid välja! See nimi passib hobusele veel sea selga. Kas sa mõistad, mis on hobune? See ju jõud, ilu, see on meie leib. Vaata, kuidas nad hoiab! Tead sa, mis seltsimees Vorosilov ja Budjonnoi hobuse kohta kirjutasid?»

«Millegipärast olidki kolhoosi hobustel alati kaunikõlalised nimed. Autod aga läikisid nagu tuli-

litajad, kes oma esimehe nõrkust tundsid, pöördumata kord tema poole palvega, et ta mõne pörsatiks». Aga Kušnir arvas millegipärast, et teda ei, ja sai tõsiselt vihaseks:

«Vaat mis tarkpead välja mõtlesid! Nii et mina pean teile bobštinskitele-dobštinskitele nimesid välja mõtlema? Olete seal oma farmis laisaks läinud... Küll mõtlete pingule tõmban, nii et kõik pilked unustaksid. Nookige oma peigmehi, saatanahinged!»

«Mõtlesidki tühjalt minema, aga kollektiivne nimi «bobštinskid-dobštinskid» jäi välkkiirelt otsustada kulge ja levis kogu külas. Kui keegi halvasti kuulis, isegi brigaadides kuulda: «Äh sa, Bobštinski, küll!» ja seda peeti üheks kõige solvavaks sõimusõnaks.

Kušnir katsetki teha Kušnirilt mõnd ülearust hobust välja pressida.

«Ma pole pank ega panga filiaal,» vastas ta. «Minu on ühiskonna raha, see ei salli individuaalset suhet nagu põld umbrohtu.»

«Aga mil kolhoosi ümber trügis üsna palju kerge töö ja mõnusa elu püüdjaid. Nende kohta kõneleb Kušnir:

«Ma pole aktiiv, vaid kuradi parasiidid, vedelvors-

tid' Ja seni kui nemad siin trügivad ja aita ennast täis õgivad, pole head oodata. Söövad, varastavad, määndavad ära meie töö ja vaevavara. Endale tassivad tsentnerite kaupa, normidest aga nõristavad grammiviisi.»

Ševtšiku abil õiendas ta säärase «aktivistide» resti arved.

Ja siiski tegi Kušnir kolhoosi majapidamise litsedes mõnigi kord vigu. Nii oli ta nüüdki talitlalduse eesrindlaste hästi haritud maad mahaajanda, sest arvas, et eesrindlased seavad ka maa korda. See talitusviis pahandas paremaid talijaid ja Kušniril tuli tublisti vaeva näha, et rahulolu vaigistada.

«Ja mis sina ütled?» pöördus ta Jugiina poole, keda Dokia ebasõbralikud sõnad ära kuulanud.

«Teate isegi, Stepan Mihhailovitš,» erutus Jugiina et ta koguni näost kahvatuks läks ja põskedel hõõgvarisema vaikesed südamekujulised lohud, «et te saagid ei tule kergesti, ehkki nad meile palju teevad. Püüad vaevaga nende poole nagu kallite nappide poole. Raske töö ja higiga, kohe südamega ka neid suhkrupeete. Kogu suve küürutad kõpla koldeid enne paikest põllule. Ja kui sind toetatakse, tatakse, sinu vastu huvi tuntakse, siis tahaks kõike paremini teha. Kui võtan näiteks oma endise majapidamise: eks me töötanud ju kõik suure hooletusega, siiski ei tundnud ma ilalgi seesugust rõõmu. Hakatakse rääkima, su töö teeb inimestele head. Kuigi me pole palju ära teinud, aga meil on jubed tunne südames. Varem oli ainult üks rõõm — et sa sid hea saagi. Aga nüüd lisandus sellele veel üks, kogu rahvas kannab sind otse kätel, armastab, ja sinu nõuannet võetakse kuulda. Peab logard, vana päevavaras olema, et seda mitte mõista!»

«Aitäh, et sa oma esimehele niisuguseid annad,» muigas Kušnir, kes muide väga hästi aru et viimased sõnad tema kohta ei käinud.

«Oh, minge ikka! Kas teie kohta võib siis midagi säärast öelda? Igaüks teab, et te ood kui päevad olete! Aga sellega tegite meile ülekohut, et teie

«Noh, ja pahameel ei lähe ju kohe üle, eriti talitlalduse juures,» lõpetas Jugiina ja naeratas, otse poolele nälja heites.

«Nüüd sõnad viisid esimehe lõbusamasse tuju.»

«Aitäh, ma olen süüdi,» nõustus Kušnir. «Nüüd aitan teil kui vänegi saan. Annan rohkem väetist. Jäägu teil teisel puudu, aga teile annan julgusti üle normi. Kui viiga õige, mis sa inimese rõõmu kohta ütlesid. Kui see on. Kui mulle kolhoosi mahajäämuse pärast ole tungiti, siis tundsin ennast kohe nagu kirves. Tõmbad pea õlgade vahele ja tahaksid muutuda pillukeseks, kas või varblase suurukeseks, et inimeste üldse ei näekski. Nüüd aga, kui me hakkame järjele tõusma, jalgu alla võtma, vaatame meid ilma ja inimesi. Häälgi muutub sul nagu diktoril, kes esimesena päeva alustab. Muidugi kindlamaks. Juba naerad kerge südamega. Lõpuks üle ega karda teda läbi söimata... Mis teil vaja on? Mis on vaja?»

«Kas või ülehommest tuleb kanad mullustele peedikoldele viia.»

«Kas seda soovitas?»

«Kas teie vanema agronoomi juures.»

«Kas teie juures? Hea agronoom. Südamlilik inimene.»

«Kas teie nimene,» noogutas Jugiina. «Aina unistab selles ühes kolhoosis töötada. Saatis teile terviseid, et te põldude libistamisega hilinete.»

«Kas teie istakse igale poole. Küllap on nüüdki silmad mullustest tursunud, punased nagu küülikul. Sel pole kerge leib. Kui palju kulub päevi ainuüksi, et kõik rajooni kolhoosid läbi sõita! Aga tema mehed, kes vankris istudes põldudele vaatavad ja teie telefoneerivad, teateid pärivad. — Miks te ei viia kanad nii vara välja viia?»

«Kas teie, et kanad aitavad kärsaklaste koldeid hävitada, ja peale selle, et kanad poori lehti ei söö, aga mullustest püüavad.»

«Kas teie, Homme saadan meistrid mulluseid kanakuute mullama, ülehommest aga viige linnud põllule. Teie ei kõigis asjus järele nagu hea väimees ämmale.»

«Pole midagi öelda, hea väimees küll!»
Dokia, kes esimehe ihnsust tundis.

«Ärge enam mossitage, aitab juba! Kuulutan rahu välja. Ega mul ole kerge kõige järel... Ja kui siis veel oma inimesed hakkavad narmi handama... Kõike head teile!» jättis esimees hüvasti ja suundus kolhoosi kontori poole.

«Vaata, kas see pole meie Andri, kes seal läbi viljaaedade kihutab?» ütles Dokia ja peatus. «Mida? Dugi. Vaat kus pöörane! Küllap käis jalle... res.»

Mööda looklevat rada, mahanüidetud maisivartel vahel jooksis kiiresti väle poisike. Jugiina ruttu vastu.

«Ema! Isa ei tule nii pea koju. Ta läks ühe Varivoniga Bugile ahinguga kalu püüdma.»

«Küll on rahutud hinged! Ei puhka pärast toodet kala seal nüüd suurveega on?»

«Oo, tänavu püüavad kalamehed palju!»

Poisijõmpsika päevitunud nägu oli keskendatud tades silmades varjas end tagasihoitud rõõm nagu isal ja isalt päritud kongnina voolitud värisesid kergelt.

«Kas sul häbi pole, Andri! Terve päeva jookes dudel ringi.»

Poiss vaikis põrmuke aega. Tema nägu muutus tõsisemaks, silmades kustused heledad täpid.

«Ei, ema, ma läksin alles pärast lõunat.»

«Ja Olga unustasid ära?»

«Ei unustanud. Näe, missuguse vile ma pajukas löikasin,» naeratas Andri ja võttis taskust kahe pajuvile. «Nüüd hakkame muusikat tegema. Kahju, et isa mind kalale kaasa ei võtnud.»

«Kus kalamees väljas! Sa pead veel supikausi püüdma.»

Ema kaelustas poega, see aga tõmbus välim eemale ja ise vaatas ringi, et kas mõni ei juhtu nagu kuidas teda kallistatakse nagu titat.

Seda, et ta pole enam väike laps, vaid endast lugupidav mees, teadsid peale ema kõik hästi koolipoisid kui õpetajad ja kalurid, eriti aga...

...kõhuteadlikult isa matkides kõndis ta külas nii-... ringi, et kõige hullemadki riiukuked ei... temaga tüli norida. Ka isaga kõneles Andri... järelemõttlikul toonil.

...poja suurt huvi autode vastu, astus Dmitro... kooli sisse, küsis õpetajalt, kuidas tema Andri

«Väga hästi, Dmitro Timofijevitš. Suurepärane mälu. ... et ta on oma ea kohta liiga endasse süveriehud.

...ta autode ümber keerleb, pole viga. See on... kasuks. Võib-olla muutub inimeste seltsis

...õpetaja hakkas naerma. «Meil oli kord... misugune juhtum. Ma seletasin tunni ära ja

...Kis on selge, lapsed?» — «On selge,» vastavad... «Aga kes kordab?» Kõik jäid vait. «Kes

...sis tundi?» küsin. «Mina!» tõstab Otšereti... Vaatan, jõmpsika näos on nii palju lapse-

...õnnu, lõbusat kavalust, kelmlikkust — lihtsalt... ei suudaks seda edasi anda. Ja äkki pah-

...õpilane särasilmi: «Aga minu ema küpsetas... murakapirukaid. No küll olid head!» ja istub

...See oli niivõrd ootamatu, et ma pidin lagi-... pahvatama. Klassis aga löid aknaklaasid

...naerust värisema. Näen, ka teie Andriiko tõstab... ülitõsisel häälel: «Otšeret andis ebatäpselt

...Tõusis püsti ja jutustas kogu tunni, ning veel... täiendustega, millest ma polnud sõnagi lau-

...«Kust sa seda kõike tead?» küsin. «Isal on raa-... vastab ta.»

...parast veerandaasta lõppu tõi Andri koju tul-... kotikese kompvekke ja küpsiseid. Jagas kõik

...andis kodustele.

«Missugused hindad sul on, Andri?» tundis Dmitro

«Missugused.»

«Kuidas nii?»

«Nii on «väga head»...»

...kolhoosi kontoris nägi Kušnir äkki oma naist... väljast tulevat. Teeseldes, nagu ei märkakski, ... ta murelikult vastaskülge: praegu polnud tal

vähimatki tahtmist «koduse kontrolli» otsa maha ehk olekski saanud rohelisse, paplitega palistatud tänavasse lipsata, aga sel hetkel tulvas sinna loomade kari; läikivate niiskete silmadega vaatasid nad otsustades üksteise kannul otsekui kullakarvased.

«Ilus noorkari,» mõtles esimees, kes oli taganenud.

«Vaata ja tunne rõõmu, Stepan?»

Sihvakas mustasilmaline Olga Viktorovna astu juurde. Rasked sinkjasmustad patsid kiskumise pead tahapoole ja sellepärast näis ta kõnnak alati kena.

«Tunnen rõõmu... Pane tähele, et aasta kahe voolavad meil piimajõed.»

«Aga missugused need kaldad küll tulevad?» naine nii, et Stepan hakkas kohe farmi ruttama.

«Sa mine koju, Olga. Ma pean siin veel üht kontrollima, tulen varsti.»

«Ehk käime koos ära?»

«Milleks siis koos? Ajame täna kuidagi ilma emandata läbi. Oled ju päeva jooksul küllalt puhkinud. Puhka,» pani ta suuremeelselt ette.

«Aitäh, mehekene! Kui annaksid mulle mõne põlluosa, siis poleks muud puhkust vajagi,» ütles pilkavalt ja vaatas mehele paljutähendavalt otse.

«Millal te mu ometi rahule jätate? Ööd kul põlvad üleni töö sees, magad nagu sõjas... Ja kodu peab ka mingit toetust. No mitte mingisugust!» ütles Stepan. «Las valivad sinu esimeheks. Vaatame sa kas sa töötad, missugust laulu laulad!»

«Mingisugust ikka laulan. Ei kaota vahest hääle pead. Sinu panen siis lülisse ja kõige tihedama otu heinaga maa peale.»

«Palun väga! Kui uued valimised tulevad, võt sinu kandidatuuri üles.»

«Egas midagi, soovitus pole just kõige parim hulgast, aga aitah sellegi eest: oma inimene astub oma inimese eest välja.» Olga naeratas ja surus mehe käe vastu. «Stepan, sa võiksid pisut jalutada toristi, kes töötab otse. Bugi ääres Mees kirvab

puu madalalt, aga oskab oma tööd peremehe silma mõne sügava vaoga varjata.»

«Tein ma kohe!» muutus Kušnir lõbusamaks: polnud oodanud, et range naine ise ebameeldivat muutust vahetab.

«Aga mina astun farmi sisse. Mis sul sinna asja oli?» «Mujal...» jäi esimees toppama.

«Mun aru. Tahtsid minu eest plehku panna?»

«Oli niisugune patune mõte!» nõustus Kušnir tusa- lina mehele aga pahvatas valjusti naerma.

XXI

Dmitro oli õlgadest laiust juurde võtnud ja isegi pikemaks läinud, aga raskemaks polnud muutunud, endise kergusega hüppas ta maha ja pani käe lühikeseks põetud lakale. Täkk heitis peaga, vajutus mokad brigadiri õlale ja jäi liikumatult seisma, talu mehega esijalg pisut kergitatud. Targale sinisele langes kuldse võrguna pikkade ripsmete vari. Ta viidukil, imetles Goritsvit hobust, see aga tonkeda pehmete sametiste mokaadega kergelt õla ja rohelisse lohku.

«Mõnda ta sinuga mängib! Mõnd teist ei lase ligigi,» ütles vurrukas vanemtallimees Vassil Denissovits Karpets juurde astudes.

«Kas sellepärast, et Dmitro Timofijevits loomi ar- taks ja neist lugu peab. Hobused tunnevad ta hääle kalomeetri maa pealt ära. Neil on ju muusikaline meele,» seletas Otšeret, kes talli lävele ilmus.

«Tein, tean!» lõi Vassil Denissovits käega. «Sa ütle midagi uuemat.»

«Uuemat?» lausus Varivon teeseldud solvumisega. «Kas ka uuemat, aga näe, pole aega, me läheme talu.»

«Aha, sa kirjelda vähemalt lühidaltki, mõne sõ- la.» «Võib-olla proovid minu tubakat? See lausa

«Ei.» «Kui meelitades võttis Karpets taskust uue tubakat. Kogu tallimehe nägu valjendas ainult kes-

kendatud tähelepanu, kavalad tulukesed silma kustunud.

Vassil Denissovits polnud just suur kirjatark, luges vaevalt ajalehte —, aga tundis elavat huvi uudiste vastu.

Tema visa praktiline mõistus taipas kiiresti ka leidus kasulikku «ülitargas teaduses mõistuse» vuste kohta», nagu Karpets ise kõneles. Rasketele del, kui vaenlase käsi enam kui pooled kolhoosi hoo test ära mürgitas, võttis Karpets esmakordselt üllat olekul sõna. Kahmanud peast mütsi, mis oli nagu karvane nagu heinakuhi, tammus ta raskesti jalat lale ja ütles:

«Eluaeg pole tarvis olnud inimeste käest koputada, aga nüüd palun ja ei häbene. Ei häbene,» ka ta nagu kellelegi vastu vaieldes. «Visake sina, kui kellelgi võimalik on. Hakkan parisnikuks. Lähen hoo seid ostma.»

Kolhoosnikud vahetasid vaikides pilke. Kellel raba kaasas oli, need viskasid selle siinsamas higi järele sevasse mütsi, enamik aga palus teda tarre saada. Ja järgmisel päeval hakkas tallimees küla käima ning krosse koguma, mis tõelises peremehesid ainult nukraid mõtisklusi äratada. Kulakud meelitsesid siis salvavalt:

«Karpets kogub kaltsvattidelt viimaseid kroonid, kub parajasti piitsa ostmiseks.»

Vassil Denissovits aga hakkas kogutud rahaga dalt laadale käima, kärnaseid ja halvasti toidetud hoo seid poolmuidu kokku ostma. Pärast ujutas need päev kolmes tiigis, pesi roheline seebiga, maan liiniga ja mingisugustest ravimtaimedest salvade varsti põetas hobused terveks. Kolhoos sai hea jõu, Karpets aga pummeldas kogu oma preemia öhtu jooksul tallimeeste ning sõprade seltsis mahapidi peaaegu naise läbi peksma, kui see püüdis manitseda.

«Sa oled rumal eit! No milleks mul raha vaja? Raha võib igaüks teenida. Sa vaata siia — sinu mehe on lehes kirjutatud. Näe, missugune kanglane ta pildil on! Ja võidakse veel Moskva lehtedessegi

minu. Nüüd kirjutatakse minust, nagu varem kirjutati ainult igasugustest tsaaridest ja ministritest. Isegi paremini. Ja sina... Nii kaua oled juba maan elanud ja ikka veel ei saa aru, mis asi see elu on! No kas võib siis niisuguse rõõmu puhul joomata olla? Tead, et põllutöö rahvakomissar ise kavatseb muurde sõita?» kiitles hoogusattunud tallimees. «Ja et ma valetan? Vaata, et me veel vanas eas ei lahku minema...»

«Mune oli tallimees Vassil Denissovits Karpets. «Noh, jutusta siis!»

«Kes minu eest kalale läheb? Tõesti ei saa aru, kui teile nii palju normipäevi kirjutatakse? Ja olekul kiidetakse... Raamatuid te ei loe, uute vastu huvi ei tunne...» Otseret jälgis silman tallimeest — ta teadis, millega võib inimest joshandada.

«Sa ei tunne huvi!» solvus valusalt puudutatud Karpets.

«Aga teie rindel toimub nii mõndagi, vennas! Tead...

«Jah, teadus on suur asi,» nõustus Vassil Denissovits keerutas väarikalt karmi, otsekui vasktraadist punuvurru. «Vaata sinulgi tungib see teaduslik taip välja,» kiits korstnast. Sa oled nupukas mees. Kahju, et tallimehena ei tööta. Usaldaksin isegi aastased varvõõru hoolde. Sina saaksid hakkama,» kiitis Karpets humantlikult Varivoni, et uurida temalt välja uude talletliku vestluse jaoks tallimeestega.

«Varivon võttis niisugust kiitust pilkena.

«Aga sa siis ikkagi uut oled lugenud, Varivon?» ei öelnud tallimees rahule.

«Kellelegi teisele ei lausuks ma, tähendab, mitte sõbrale. Aga teile, olgu pealegi, ütlen... Dmitro, mine too meile meie kaluritarbed.»

«Kui sa siis veel jutustada kui mitte minule!» Karpets võttis tahutud pakul mugavalt istet.

«Tallide poolt lähenes müürina öhtuhämarus, mis oli juba putanud kauge metsa. Öue sõitis valgete kottidega loormatud auto, paisunud pungade lõhnade hulka jahu soe, magusavõitu hõng.

«Ma andsin teile hiljuti lugeda raamatut lo-
kunstliku seemendamise kohta.»

«Seda küll, omajagu huvitav raamat.»

«No vaat, ühes välismaa ajakirjas on selle a-
ja veel huvitavamalt kirjutatud.»

«Välismaa ajakirjas? Kas sa ise lugesid?» kü-
s Karpets jutustaja poole, kelle kalduvusi ta tundis.

«Ei, mulle tõlgiti.»

«Tõlgiti. No-noh!» Vassili Denissovits nihkus
male, nii et tema kaabu äär kattis Varvoni nokka.

«Ma jutustan teile parem homme edasi, muud
pimedaks, enne kui me jõe äärde jõuame.»

«Küllap jõuad õigeaks ajaks... Noh, mis selle
kirjas siis on öeldud?»

«Üks õpetatud mees on otsusele jõudnud, et
tähendab, poegivad liiga harva — tervelt üksikud
tuleb varssa oodata.»

«Mitte vähem. Nii on juba looduse poolt sead-
hobune pole küülik.»

«Ja tema võttis nõuks seda aega kuidagiviisi lüh-
dada.»

«Lühendada?» Karpets heitis umbuskliku pilgu
jutustaja vidukil silmadesse, ent see jõudis kavalad
kesed merevaigukarva silmades õigel ajal rip-
kustutada.

«Lühendada. Mis parata, teadus,» lahutas
käsi.

«Teadus — see on midagi niisugust...» nõustus talli
mees kerge ohkega.

«Eks see õpetlane siis mõtleski välja säärase inkubaatori.»

«Inkubaatori?» muutus Vassil Denissovits tähele-
panelikuks.

«Nojah, mitte just inkubaatori, aga midagi selle-
list. Ehitas sihukese hiiglama riistapuu.» Usutav
suurendamiseks joonistas Varivon kätega õh-
kaare. «Laskis selle hobuste inkubaatori käiku ja
kolme nädalaga hakkasid varsad välja tulema ja
sugust varvi. Tulevad kohe nagu rahad pangast.»

«Kas nad siis koorivad end nagu kanapojad mun-
dest välja või?» päris Karpets visalt.

«Vaat seda ma küll ei tea, ja mida ma ei tea, seda
ma ei räägi. Aga et varssu juba niisugustes inkubaa-
torites välja hautakse, see on kindel.»

Võib ju olla, et on nii,» nõustus tallimees pead van-
itades. «Aga vaat kui mõelda: luiskajatele pole inkuba-
tori ki vaja, siginevad ise.»

Milleks ma peaksin luiskama! Ma ütlesin teile ju
tõde, et sellest kirjutatakse välismaa ajakirjas. Mis tõde
süda ootad! Nad võivad hullemaidki asju kirju-
tada.»

«See on õige... Aga kas sul mõnda meie ajakirja
on?»

«Ma toon teile uue raamatu. Ma pole jõudnud
seda läbi lugeda.»

Võib et sa ei unusta! Muidu ei lase sind tallidele
sõitule kauguselegi, kihutan piitsaga õuelt mi-
nema... Millest seal siis kirjutatakse?»

«Parimate tallimeeste kogemustest.»

«Vaat see sobib mulle!»

«Tule juurde astus Dmitro ahingu, möla ning later-
naga ja Varivon jättis vana tallimehega hüvasti.»

«Ah, kivi kotti... Too kalu kaasa, inkubaatori lei-
vaks.»

«Kõndirid eemaldusid sinendavale väljale. Vassil
Denissovits aga läks talli, mis oli läbi imbunud tuge-
lammooniumi ja hobusehigi lehest. Polikarp Sergi-
jevi viitas laternad, pikas ja laias tallis hakkasid
hobused varjud.»

«Ma lugesin täna üht raamatut.» Karpets peatus Ser-
gijevski juures. «Parimate tallimeeste kogemustest.
Huvitav.»

«Jutusta, Vassil.»

«Ma pole aega jutustada, tarvis koju minna.»

«Hakkas murelikult värava poole astuma, aga õues
kolleegi poolt mahavisatud päitserihma peale.»

«Karpets läks talli tagasi ja kõnelust kuuldes
sõit laval. Polikarp jagas õpetusi nooremale talli-
mehele, kes oli nüüdsama öisesse vahetusse tulnud.»

«Ma pole õige, poiss, et sa kirjandusest ei hooli. Selle
raamatu taga istuda, jooksed muudkui
tõde järel, sosistad neile luuletusi. Näe, meie Vas-

sil Denissovitšiga lugesime täna, kuidas paremad tal-
mehed hobuseid talitavad. Opetlik raamat...»

«Näe, kuidas inimene valetab, ja pole teisel hõlbust
imestas Karpets, unustades, mis ta ise viis minutit
gasi oli Polikarpile öelnud.

«Mina lugesin ju ka selle raamatu täna läbi. Ma
toodi meie raamatukogusse tervelt kolm tükki.»

«Aa! Tubli poiss. Vaat see meeldib mulle. Nagu nad
saab sinust asja!» kiitis Polikarp.

«Seal kirjutatakse ka meie Vassil Denissovitšit.»

«Kas tõesti?!» hüüdsid Sergijenko ja Karpets.
aegu üheaegselt.

Noormees vaatas imestades mõlemale otsa.

«Kuidas te siis niimoodi lugesite?»

«Ma vaatasin ainult mõne lehekülje läbi. Mina
minust siis kirjutatakse?»

«Just esimestel lehekülgedel mainitaksegi teid
talbates, milles asi seisab, naeris noorem tallipois-
justi otse vanameestele näkku.

«Mis seal siis kirjutatakse?» kordas Vassil De-
sovitš kannatamatult.

«Noh sellest, kuidas te poolsurnud hobused te-
ravisite...»

«Teadus ei unusta midagi!» Karpets tõstis sõrme
mõtteliselt sõrme.

XXII

Mööda niisket luhta jõudsid Dmitro ja Varivon po-
unise jõe äärde. Pehmelt paitas laine põõsaste po-
võsusid; laineharjad olid punased, -põhjad aga tu-
sinised ja ainult käreda vooluse kohal helkles veel il-
veel tuhmides värvides. Kaldal oli tunda päeva jõe-
soojenenud liiva peent, magedat lõhna, millesse sega-
nes vetikate mõrkjat hõngu. Üle pea lendasid koo-
vilistamisega noored piilpardid ja kõrkjastikust va-
rágapart kaheda prääksumisega.

Keset jõge lõi kala sulpsu; laienedes levisid nad
kalda poole.

Väikese saare juurest eraldus lamedapõhjaline jõe-
sik. Dmitro tundis ära selles istuva Grigori Ševtšiku

Varivon päästis paadi vana pahkliku kännu küljest
lüliti.

Vee kohal hakkas õõtsuma laternavalgus, mõla lak-
ke heledalt paadipära taga.

Liinid tihenes iga hetkega, rippus ähvardavalt jõe
lõuna ja paat lõhestas juba õhtusi pilvi ning tähti, mõla

õhtu põimuse ning keerles veel kaua punane kedrus.
Liinid paisid vanasse jõesängi ega pääsenud pooleldi
õhtu pajude rabisevast rägastikust kohe välja. Siin
õhtu otse hundipajude kohal müürina tihe okasmets
veel oli kalda ääres must nagu tõrv.

«Dmitro, kas kavatsed tänavu enda jaoks metsas
õhtu teha?»

Varivoni sõnad kõlasid jõest tugevdatuina ootama-
lt valjusti ja kajasid isegi palust vastu; ehakuma ja
õhtu tuluke heitsid tema näole tuhmi valgust.

«Kavatse,» vastas Dmitro pärast vaikimist.

Liinivaatuse mõttes poleks paha lapike külvata,»
õhtu Varivon paljutähendavalt.

Dmitro mõistis vihjet ja heitis sõbrale niisuguse
õhtu et see lepitaval toonil lisas:

«Vab ju juhtuda, et tänavu normipäeva eest vähem
õhtu.»

«Ah, jata põiklemine, ma näen sind läbi... Sa tead
õhtu, et me teenime niihästi leiva kui leivakõrvase, ja
õhtu põhjust metsavahte kummardada ning meelega
õhtu... Sellest on vähe rõõmu: juhtus vahel, et vead
õhtu ja lööd silmad vastutulijate ees maha, otsekui
õhtu varastatud kraam vankril. Kui kolhoos kosus,
õhtu ka meie jalad alla.»

«Õhtu,» nõustus Varivon, «ilma kolhoosita oleksime
õhtu oma elu võõrastel põldudel ja võõra voli all.
õhtu oma naha peal tunda, kui moonakapõlve pi-
õhtu Kuule, räägitakse, sa olevat jälle Kramovoiga
õhtu kokku läinud?»

«Võtaks seda kõvera pilguga kuradit see ja teine!»
õhtu Dmitro südameäiega ja haaras ahingu, ehkki
õhtu kuni oli veel tükk maad.

«Kas tohib ülemust niiviisi sõlmata?» manitses Vari-
õhtu hüljatud rangusega.

«Õhtu hännat alla kõlbab ta ülemuseks! Mina kihu-

taksin säärase kolme kanti kolhoosist välja, et ta ei
mesi asjata segadusse ei viiks. Nii kui ta rääkima
kab, pöörab mul kohe sees pahupidi.»

«Noh, rääkida ta oskab.»

«On, jah, selle oskuse ära õppinud. Ainult et ta
ka ei jahvataks, mina tunnen ühte — ta pole
mees. Lausa ingli kõne, aga vanakurja hing.»

«Noh, nüüd sa küll liialdad! Ta on niihästi sulle
külale tublisti meelepaha teinud, aga kui vaatad
mene nagu püüab, tungib kõigisse pisiasjadesse
igal koosolekul sõna.»

«Ta on kaval! Oskab puru silma ajada. Aga ta
pole tähele pannud, et see kaupmehehing kohtleb
mesi nagu tõeline härra? Kus ikka ülbust! Ta
tänapäevani, et ümberringi on ainult lollpead, armu-
viletsusest rõhutatud talumehed, tema aga on
tähtis isik...»

«See joon on tal küll. Egas midagi, ülemus»

«Mitte see ei pahanda mind kõige enam. Pahandab
see, et temale pole midagi püha,» jätkas Dmitro
kui ta hakkab koosolekul rääkima armastusest
maa vastu, kodumaa vastu, siis on see nii solvav,
lendan kuulina klubist välja. Ta räägib seda nii,
pilkaks kõike, mis meile on kõige kallim. Vormi pool
on kõik õige, sõnad on õigesti seatud, aga kõl-
fraaside taga pole muud kui tühjus. Ainult südame
mõistad, et siin on valskus.»

«Vahest ongi nii,» nõustus Varivon. «Ka mina
enam kui üks kord tundnud, et kõige kallimast
rääkida ei tohi. Kõlab nagu pilge... Mille pärast
sulle siis kallale tuli?»

«Tatra pärast. Talle pistis pähe, et ma peakin
brigaadi seemned teiste sortide vastu ümber vahetama.
Ka siin on tal vormi poolest kõik korras: võitleks
saagi suurendamise eest, sorditatra eest. Tegelikult
on kõik vastupidi. Mina valisin kohalikkudest sortide
seemned teraahaaval välja — need kasvavad meil
mini —, tema aga sunnib mulle teisi peale... Noh,
läkski sekelduseks... Asjata nõustusin ma brigaadi
hakkama. Võtku seda brigadiriametit see ja teine
leiks tarvis ennast ärritada, poleks muresid. Tööd

vahelhaaval, tööpäevad mööduksid rahulikult — ja kõik
olgu korras!»

«Hm... See pole sul kuigi kena jutt,» vangutas
Varivon pead. «Kõige kergem on teiste selja taga konu-
tada. Kõikudest kõrvale hoida. Aga sinul on patt nurka
tulla ja tunded maad nagu oma viit sõrme, kol-
meenikud peavad sinust lugu. Ainult et inimeste hulgas
sõda sa hirmus sõnakehv.»

«Jäta jutlustamine,» katkestas teda Dmitro, «ilma
mutagi on hing ära piinatud. Inimene sirutub rõõmu
nagu idu päikese poole, aga tal puistatakse sil-
ad hõõguvaid süsi täis... Tead, kui ta hakkas mulle
muult lugema, siis suutsin ennast vaevaga tagasi
hoida, et talle mitte kepiga virutada!»

«Nee puudus veel! Sa hoi ennast ikkagi vaos, muidu
sa kergesti juhtuda, et oma rumala iseloomu pärast
loll kurat teab kuhu.»

«Nee Kramovoi heidab mulle teiste juuresolekul ette,
minul polevat agronoomilist haridust, ise aga taipab
sellest teadusest riisima palju kui siga pühapäeva-
l puevast. Oskab ainult ladusasti rääkida, see on kõik.
Sa viib kavalasti kõik seadustega kooskõlla, lämmatab
tõututidega ära. Kui kõrvalt vaatad — arutab nagu
loll.»

«Millega see siis lõppes?»

«Ma kutsun teie laboratooriumitäre juhataja välja,»
 ütles Kramovoi. «Tema tõendab sulle, missuguseid
te peab külvama.» — «Leidsite, keda välja kutsuda!»

«Mina. Ševtšik ihub minu peale ammust ajast
kõik. Te pärige seemnekontrollijaamast järele...»

«Kui Grigori kutsuti välja?» tundis Varivon elavat
«Ta jättis isegi sõudmise järele ja surus mõla
võrvi paadiparda vastu.»

«Kutsuti küll.» Dmitro naeratas äkki. «Ta kuulas
Kramovoi jutu ära, jäi üksisilmi vahtima seina minu
kohal ja hakkas lugema otsekui raamatust: «Meie
kondades on mõningaid kohalikke populatsioone,
annavad märksa suuremaid saake kui tuntud liigid.
Me hakkame kõrgesaagilisi uusi sorte looma.
Nimes Goritsvit on õigel teel...» Ise aga vahib
üle minu pea... Noomis selle lurjuse tublisti

läbi! Ma ei oodanudki Grigorilt niisugust kalda! Tõmba tasemini kalda juurde! Ah, kurat! Sõun! malt!»

Pärast ettevaatamatut mõlalööki lõi haug kõvasti lupsu ja häiritud veepind hakkas laternale levas kollakas valgusekumas virvendama.

Mõlema käega ahinguvart hoides silmitses Dmitro teraselt kaldaäärset veeriba. Nüüd vilksatas haugi juurte vahel must pikergune, ülespoole paksen. Hinge kinni pidades nihkus Dmitro veidi ettepoole, dus hetkeks ja äkki lõi ahingu valkkiirelt vette.

Pa-auh! kostis jõgi ehmunult.

Varivon kivistus paadipäras, surus pihkude poleeritud möla nii, et valus hakkas. Aeglaselt tõus Dmitro pika ahinguarre veest välja. Tume sabu lõi vääneldes vastu vett ja Dmitro viskas ahingu otse selle otsas oleva haugiga paadipõhja.

«Käes!» Varivon haaras haugi ja võttis selle teraskammi teravate piide otsast maha. «Kena ja kas sattus! Süüta, Dmitro, et õnne oleks.»

«Pole vaja,» naeratas see ja pühkis laubalt külma vee pritsmeid ning higipiisku.

Jälle laksatas möla vaevalt kuuldavalt ja paat lõi hääletult nagu vari piki kallast edasi. Laternatule all gad vastuhelgid õõtsusid veepinnal, valgustasid ja ajalt pajuurbi ning rohututte. Möödus hulk aega, kui Dmitro leidis silmadega veel ühe suure kala ja viskas ahingu tugeva löögiga läbi kaldaäärsete poole võrestiku. Aga seekord hakkas haavatud kala sügavalt ses rabelema, viskus kaldast eemale ja kiskus ahing endaga kaasa. Paat õõtsatas ja üle parda paiskus linn.

«Kurat!» Dmitro tõmbas saaki tugevasti enda poole.

«Vaata see on haug!» hüüdis Varivon vaimustades kui mürakas kala hakkas sabaga nagu kopsikuna paadist välja loksutama. «Noh, sõua nüüd sina, Dmitro! Ma katsun ka kalaõnne.»

«Ei kannatanud välja?» naeratas Dmitro ja lihts ettevaatlikult paadi keskk kohta.

Paat hakkas õõtsuma ja kätega äärtest kinni hoides ronis Varivon Dmitro kohale. Viimane tõmbas paadi korda mölaga ja äkki märkas paadi poole ujuvat

pludlauda. Arvates, et see on palk, laskis Varivon ahingu hooletult vette ja äkki vajus paat tugevast tõu-
viltu. Jõgi paugatas tumedalt ja võimsalt ning
suur haug sööstis noolena kiirese voolu

Ah sa tont! No kes oleks võinud arvata!» vandus Varivon. «No küll oli alles haug! Lausa puutomp. Hing hing jäi kinni. Usu siis veel! No kus seda võis! See polnudki nagu kala, tähendab, see oli päris palk!»

Dmitrol oli luhtaläinud saagist kahju, aga ta hakkas rahustama:

Ah, mis sellest siis on! Niisugune pörakas oleks võinud ümber ajada. Vaevalt oleksime suutnud selle välja tõmmata. Jätkub meile seda kraami veel mõnda ajaks.»

Ahinguse peale satud harva. Oh, misuke haug! See haugide haug. Kohe nagu palk!» Varivon ei mõeldud kuidagi rahuneda.

Vausti ütled, et oli tare suurune.»

Mõnda taga sõitis paat mööda üleujutatud luhta ja tühvast laternatulukesest valgustatud kaharad rohutad ning vesirooside ümmargused lehed näisid liikuma ülespoole kerkivat. Siin püüdis Varivon mõne kala ja paar väiksemat haugi.

Paat ja õõsel hakkasid sõbrad kodu poole liikuma. Paadil hõisesid mööda mustendavad kaldad, vesi ohkas ja tumedalt, tahed paiskusid laiali. Kogu see vaikseks ja rikas maailm hällitas mõtlikult Dmitro väsimat keha, rahustas südant, hajutas tüütavad mõtted mõnestumistest. Ka sõnelus Kramovoiga kadus kaua, nagu too mädanenud viltuvajunud postijupp. Ja argipäevased pisiasjad ei ummistanud enam meelt vaid sellele avanes suur kaunis maailm.

Mulle sa mõtled, sõber?»

Kandlas sulle ütelda...» virgus Dmitro. «Mitte millegi ja kõigele. Juhtub vahel niisuguseid silmapilke. Kuid pole märganud?»

Juhtub küll. Kui palju tähti taevas on,» vaatas Varivon ules. «Ja nii vaikne, et külvad või mooniseemet» Vaati hakkab koitma. Ega me enam küllasse la-
Magame keskuses, et homme mitte tööle hilineda.»

«Mina mõtlesin sedasama... Lähed külviga maa-
ette.»

«Pole just palju ette läinud. Kui viimati tõi-
vahele ei jää. Tujukas taim nagu isemeelne tüd-
Arvad teadvat, kuidas temaga ümber käia...»

«Tüdrukuga? Jah, see on terve teadus, iseäranis kui
satub pirtsakas...»

«Ole õige vait, muidu vaata, et tõmban sul kaela-
üle lobiseva suu! Üks asi teeb meeolehärrmi. Ma te-
juba ette, et Kramovoi ei lase mul tatart külvata ühe-
kord ja kohus,» ütles Dmitro ja muutus jälle tihedaks.

«Miks siis nii?»

«Hakkab graafiku täitmist nõudma, peale proovi
et seeme rutem mulda visataks. Aga tatar tuleb, ma
sa ise tead, õigel ajal külvata, muidu ikaldub külv
ja põua tõttu ning kogu su töö on mokas. Siis lah-
jorutamine lahti. Kramovoi hakkab närima sellepärast
et ma pole õigeid sorte külvanud. Ja tuleb välja
mina olen suur süüdlane. Oh, kui see kurjavainu lei-
leja meilt ometi ära viidaks!»

«Sa oled siis, tähendab, juba kõik läbi mõelnud
imestas Varivon. «Oled vist mõndagi raamatut lugu-
nud, kõikide tatrakülvajatega nõu pidanud?»

«Kuidas muidu! Kui külv sinu süü läbi hukka läbi
tüssad riiki ja teed ka endale kahju. Kuidas sa saad
inimestele silma vaadata, kui tead, et ei mõistnud kol-
hoosi vara hoida? Sellepärast peabki mõtlema saad
mitte graafikule. Ma pole ju kolhoosis mitte «võim-
varjus» nagu, ütleme, Vassilenko, see spekulandlik.
Mina pean siin elama. Nii et ka töötada tuleb mu-
ükskõik kuidas, et aga päev öhtule saaks, normaalselt
kirja pandaks. Kuidas sina arvad? Kramovoil on val-
ainult seda, et oleks külvatud plaanis ettenähtud tala-
aegadel, aga mina valutan südant saagi pärast...»

«Võtame kahekesi selle asja oma hoolde. Aga Kramov-
vannub millegipärast Kramovoile alla.»

«Vannub alla, jah. Hea inimene, aga ei taha kol-
suguse ülemaga purelda. Eks sedasi ole rahulikum. Aga
säärane rahu veab viltu... Varajased viljad loodi
külvata enne kõiki teisi brigaade. Aga vaat tatar
on lugu keerulisem.»

«Mitmel tähtajal sa mõtled külvata?»

«Mitmel?» kordas Dmitro küsimust ja kortsutas

laupa

«Mitte kahel ega kolmel.»

«Kui neljal?» imestas Varivon.

«Ühel.»

«Miks sa räägid?» Varivon jättis isegi aerutamise

«Kes seda enne on kuulnud! Niiviisi võib kogu
töö hukka minna.»

«Ah, Varivon! Üks mõte rikub kogu aeg mu rahu.
«Oh niivõrd, et kui magama heidad, ei tule und silma,
lõpu uinudki, siis näed ka unes ikka sedasama. Sa
tõesti kolmel tähtajal! Ma tunnen seda tralli. See on
tolles jutus mustlasest, kellel oli kolm poega, ja
kolm oskasid ilma ette ütelda. Üks nendest arvas
mõnata ära, mis tuleb — kas vihma, lund või ilusat
päeva. Nii on ka tatraga — üks kolmest külvist toob
hea hea saagi. Aga see on ju pime õnn, pime nagu
Niviisi külvast ka minu vanaisa ja vanavanaisa
kummardasid ikoonide ees, et: «Kaitse, issand,
Me kõik mäletame, kuidas vanad inimesed kuu-
tul ool, ise püksata, hirssi külvast, et saak tuleks
ja varblased teri ära ei nokiks...»

«Mäletad, kuidas Karpol, kui ta palja särgi väel seda
tõeliseks harrastas, püksid ära varastati? Pärast ei
ole teised mehele enam rahu...»

«Miks me peaksime siis tatart kolmel tähtajal kül-
viski viskama seemne hilisesse, kivikõvasse maasse,
umbrohud on sealt juba niihästi niiskuse kui väe-
välja imenud? Ma tahan ühel tähtajal külvata
saagi koguda. Selles peab mulle agronoomia
olema, meteoroloogia aga peab ette ütleva, mis-
ilm tuleb. Me oleme ju kolhoosnikud.»

«Selle asja üle tuleb pead murda!» noogutas Varivon.
«Lühalt otse nende jalge alt paiskus üles väike parv
ja tiibadega vaevalt helenevat pimedust lõhesta-
jõel jõel poole. Siis tõusid siksakjoones õhku kaks
tähtajat, ja jälle laotus niiske avaruse kohal tähis-
taeva vaikus.»

«Kas kuuled, kuidas rohi kasvab?» küsis Dmitro ja
pööras Varivoni viliseva oja ääres.

Lillepärjakestena keerles vesi kallaste vahel, rüüti Bugi poole.

Üsna maa ligidale kummardudes nägid sõbrad gemini üle künka mineva kahe tee piirjooni, ukkade, vaikivat tuuleveskit ja möldri tare tumedat siluetti. Päris maa juures muutus taevaskõrgus juba halliks, tuhk ja sädemekestena hõõgusid selles madalad tuled.

Libedas kotis nuuksatas raskelt suur kala, ja tekkis nii tihe vaikus, et löika või noaga. Aga selles vaikus tabas terane kõrv noorte idude liikumist, ja nad kulu laiali lükates mullast välja kerkisid.

Vaikselt, rahulikult ja võimsalt idaneb rohi. Nii kasvab laps esimeste kuude jooksul emaülas.

«Tänavu tuleb luhaniitude peale rohkem rohke panna,» hakkas Varivon kõnelema. «Põllu eest olen juba õppinud hoolitsema, aga heinamaa unustamine. Normipäevade eest sai ainult mõne heinatuustli. Põllu äälist laenama, et lehma ületalve pidada. Aga nüüd on kuidagi piinlik laenata või osta — uhkus ei luba. Me oleme siis kerjused või? Kui, tähendab, mõeldakse jätkus hea viljasaagi saamiseks, siis jätkub ka selleks et heinte eest hoolt kanda.»

«Vaata et viimati peame meie sinuga ka luhad oma hoolde võtma. Vassilenko armastab na rohkem klassi põhja vaadata. Räägitakse, ta olevat mõnegi heinamaa meeleheia eest teistesse küladesse ära sokutanud. Vabata heinakasvataja.»

«Viina eest, tähendab, müüb enese kõigi karvade ära. Väärtusetu inimene! Siia oleks vaja seesugust, kes armastaks heinamaad nagu, ütleme, sina oma talle. Võib-olla Polikarp Sergijenko kõlbaks? Ta kutib lühikesid ja vaatab ka töö järele. Pärast aga luiskab sarb suud-silmad täis!» naeris Varivon.

«Egas midagi, Polikarp näeb vaeva, püüab, on oma mese sarnaseks muutunud, kuigi vahel villast viikad.»

«Mure teeb mustaks, häda halliks. Aga näe, kui see paremuse poole läks, parandas ka Polikarp ennast. Missuguse poja on üles kasvatanud! Leonid mõtleb ta mandõriks hakata. Käib õpetajate juures, õpib...»

«Taibukas poiss, küllap saab jagu... Juba läheb valgemaks.»

«Kas laulame, Dnitro?» Varivon pani jühikese tuulava kile seltsimehe õlale. «Alusta sina.»

«... madalal luhtade kohal, et vaikseks jäänud talumitte üles ehmatada, hõljusid koidule vastu kaks mõelikku häält:

«Oh sa aed, minu aed, aed roheline,
miks õitsed nii vara, juba õisigi puistad maha? ...»

XXIII

Õhtul astusid Grigori Ševtšiku juurde laboratooriumi. Sisse sisse Marta ja rässakas poolküürus ätt Terenti.

«Aluaega oli Terenti kangastelgede taga koogutamine meisterlikult linast riidet, laudlinu ja jämedat kootud kudunud. Vaevanõudev istumistöö oli ta silma rikkunud, selja vimma vajutanud. Nii oligi ta vanas eas saanud valvuriks kolhoosi aias, kus Marta oli peaaegu täielik perenaine.

«... olete reisiks valmis, Marta Safronovna?» küsis ta. «Hommikul sõidame välja.»

«Olen juba kõik valmis seadnud. Peaks ainult varem sõitma. Muidu jääme hiljaks.»

Marta istus laua taha, mis oli täis laotud kaste, kottidatud ruutudes idanes mitmesuguseid kultuure. Tema einu ehtisid kolhoosi saakide parimad näidised — lohnas viljast ja magusast, soojavõitu õietolmust.

«... silmitses naist lahkelt ja uurivalt. Aastad olid Martat vanemaks teinud. Ta oli ikka veel niimane ja ilus, ammune kurbus oli ta näolt kadunud. Tema ebakindluse ilme asendunud rahuliku väärusega. Tema nägu oli nüüd hele ja punapõskne nagu sugispäev. Teda käisid kosimas oma küla mehed, mõned sõitsid kohale isegi rajooni kaugematest küladest, aga tema pühendas kogu oma armastuse oma tütrele ega tahtnud meheleminekust kuulda. «Aitab mulle. Ühte armastasin, enam ei tõmba. Aitab kolleegi poole. Aga niisama, ükskõik kuidas mehele — seda ei luba südametunnistus ega uhkus. Tema aeg on möödas, ära voolanud nagu kevadised voolid...» rääkis ta omavahel tädi Darkale.

«Mis te brigaadis otsustasite?» küsis Grigori.
«Otsustasime osta ainult taliõunte sorte. Ja need kõige paremaid: jonathani, kalvilli, kuldparment, toonovkat, pepingit.»

«Hea õun on kuldparment. Helkleb üleni nagu kuld. Lausus ät Terenti vahele. «Ja ärge ka renetti unustage.»

«Aga kui me neid sorte ei saa?»

«Siis ostame ploome ja niisuguseid õunasorte, millest head veini saab.»

«Otsige viktooriat. Tingimata. See on kõikide parimade ploom.»

Ät köhatas, astus seina juurde ja hakkas ühtlasi katit silmitsema.

Hommikul seadis Grigori end Sofia armukade pilkude all valmis kolhoosi kontoris minekuk. Teda veoauto ootas. Mees tegi, nagu ei märkaks selle meeoleolu, naljatas muretult, naeris, visates katet ühe vanemat tütar Katerinat. Musta patsiga tüdruk kogu vaimustatult. Ta sai ainult harva isaga vallatada. Töö tuli ju koju üksnes sööma ja magama, muidu ei alati kas põllul, kolhoosi kontoris või oma laboratooriumitares.

«Gritsko, kes peale Marta veel sõidab?»

«Mõned ikka veel. Autojuht ja Ivan Timofeevitš. Tõsi küll, tema läheb Vinnitsas maha...» vastas Grigori muretult.

«Marta...» sõnas Sofia ja ohkas.

«Mis sul on?» Grigori silmitses naist niisuguse pilguga, ilmega, nagu poleks ealeski kellessegi armunud olnud.
«Tahad sõida kaasa? Autos ruumi jätkub.»

«Vaata, et kitsaks ei jää, kui mina kaasa sõidan!»

«Tee proovi, eks siis näe.»

«Ah ei, sõida ikka üksi... Ainult ära mulle ülekõrge tee, Grigori.»

Ta astus mehe juurde. Umbusaldus ja pilgud, mis tema naost jäljetult kadunud, see väljendas nüüd muud kui palvet.

«Mine'nd ikka! Kas sa siis ei tea, kellega ma sõidan? Niisugust juttu on piinlik kuulatagi.»

Grigori kallistas naist ja see surus end veel kõvemini tema vastu, uskudes ja ka mitte uskudes. Siis kummitas

mees väikese voodi kohale, kus magas nende noor tütar Ljuba, suudles tema niisket laubakest ja väljendas uuest avarast tarest, mis ikka veel lõhnas mehe mõrkja haava järgi.

Auto möödus lilladest ja rohelistest põldudest. Kõikide mööringi oli näha inimesi, loomi, madalikul müüritud traktorid, ülesküntud põllul kõndisid künnitööd asjalikul ilmel. Liikuma hakanud maailm lendas kuhe lõbusa helesinise tiivana õõtsudes auto järel.

Et silmas Marta Goritsvitti, kes aeglaselt külvi- maad taga sammus. Arvatavasti märkas ka Dmitro, sest ta peatus hetkeks ja, pisut mõelnud, viipas tagasi. Marta punastas nagu tütarlaps, piilus silma- taga kaasasõitjate poole, et kas ehk need ei näe. Ta tõusis rätiku alt väljatulnud juukseid ja tervitas. Ta seisis veel veidi aega ja hakkas siis ruttama. Ta mõeldi musta põldu sinendavasse avarusse liikuma. Ta aga vaatas veel kaua tagasi ja jälgis tema kõrg- loju. Tal olid pisarad silmis...

«Küll ma olen ikka loll! No kas on maailmas veel teist niisugust lolli?» muigas ta nukralt. «Täna- päevani piinlen selle käes nagu plika.»

Marta tuletas kalli näo jooni ükshaaval meelde. Ja et rohkem ta Dmitrole mõtles, seda selgemini kerkis meelde kaugel minevik ja tugeva noormehe kuju, ta meelde silmade uhke ning range läige, ta napp, koh- keldav kõne, tugevad, suured käed. Aga lõpuks varjas süvenenud mehe kuju nooruki tema eest ära, noor- uk hakkas eemalduma nagu too üksildane külva- ja põllul.

«Nii kaob ka elu...»

Mõtteisse süvenenult ta ei märganudki, et otsekui kummitada puudutas Ševtšiku käsi aralt tema kätt. Ohust Marta heledast, rahulikust pilgust jäi Grigori mehele nagu veinist ja jälgis vargsi tema liigutusi. Ta ei juba varemgi tundnud, et Marta juuresolekul valdab tõeliselt raske erutus, ja kuigi ta püüdis ennast valitseda, ei ta siiski iga kohtumist läbi nagu pidupäeva.

Ohust eel jõudsid nad Rahnõ külasse, Grigori tuttava mehe Porfiri Tihhonovitš Lisnjaki juurde. Šev- tšik lootis, et Lisnjak aitab neil hankida parimaid õuna-

sorte Vinnitsa oblasti kuulsas Oslamovo küla üksnes aeda oli kuussada hektarit.

Vana täidlane hõredate hallide juustega mees oli ammu leseks jäänud, võttis külalised lahkesti vastu ja hakkas askeldama — kattis lauda ning tõi oskamatult ahju juures. Marta asus märkamatult appi ja varsti olid kõik köögitoimetused tema üle lüüdnud.

«Kui meil ümberringi õitsema hakkab, siis ei saa arugi, kus taevas, kus aiad: taevas on valge, ja on valge, nagu oleksid pilved küla peale laskunud sinna jäänudki,» kõneles peremees laua taga. «Mis see on, Grigori?»

«Hea vein. Aga missugune — ei tea.»

Ta tühjendas klaasi aromaatses rubiinikarva joogis. «Sa ei arva ilalgi ära. Karusmarjavein! Oma toodas Viisin «Ukrvintresti» — nemad seal ei jõua ära kiita. Aga tootma ei hakka. Nii ma elangi ülemustega, kes tan neid oma saadustega — joovad, kiidavad, ja see on lega asi lõpebki. Õunapuid altan teil hankida. Tutvustan sovhoosi direktoriga. Tema hakkab muidugi kaunistamisest rääkima. Sa ütle siis talle, Grigori, et ole ka kütt. Läheb kohe lahkemaks, hakkab igasuguste lugusid jutustama, tuletab kindlasti meelde, kuidas järgemööda kaks rebast tappis ja lumes rõõmu peotantsis. Noh, ja siis on valmis sulle kõik andma ja terviseks, Marta Safronovna! Te olete südamlikke inimesi. Ma sain seda häälest aru, kui te õunapuid rääkisite. Nii võib rääkida ainult see, kes armastab inimesi ja loodust ja igasugust vilgast tegevust elab inimlikult. Kas ma arvasin õigesti?»

«Õigesti arvasite,» vastas Marta eest Grigori.

«Armastus inimeste vastu on suur asi. Vaatad neid kordi: inimene logeles kogu eluaja, ja keegi ei mõelnud teda hea sõnagagi, sest ta ei elanud mitte elukõhule, vaid oma kõhule, tuhnis oma prahi hulgas nagu haisev kala. Oma lapski ei austa niisugust isa, ei pane tema hääl pärga... Näh nüüd, millest ma rääkima sattusin,» kehtas Profiri Tihhonovitš pead vangutades oma jalgadele. «Hakkan vanaks jääma...»

«Noh, teie, Profiri Tihhonovitš, elate veel mõnda aega.»

«Kauemini!» tähendas Grigori, kes hakkas purju jooma.

«Võib ilus aed üles kasvatada, õpetada noori tema eest hoolitseda — see on väärt asi.»

Marta kuulas hea meelega vana aedniku juttu, mõistis selle inimese sõnades ja mõtetes pole teesklust ega tühjavat õpetlikkust, mis on nii omane vanadele. Järgmisel päeval vaatles Marta vaimustusega tohtu aeda.

Õunad üksikult terve kolmsada sorti! See ei mahtunud Marta kirjutas hoolega märkmikku kõik, mida ta nägi. Aednikud rääkisid, püüdis hardusega iga nende sõna. Ja jälle vaatles ta suurte õnnelike silmadega aia puude riiki, kaaludes, kuidas oleks kõige parem ehitada aeda istutada, kuhu paigutada karusmarjapuid, kuhu tarud.

Õunad muljed, inimesed, ümbrus oli teda kuidagi äratanud Grigorile lähendanud. Ta mõistis nüüd, et tema seda tõmmut saledat meest, kes nii hästi laulab, oskas koosolekutel ladusalt kõnelda ja oskas töötada, istudes päevad ning ööd läbi oma katsete laudadel ja laboratooriumitares. Tõsi küll, see mees on maias naiste hellitustele, aga ka naistele ei saa teda nimetada.

Külalised jätsid Lisnjakiga südamliselt hüvasti ja õunapuid täislaaditud auto asus tagasiteele.

Õunad, rohkete tähtedega õhtul jõudsid nad lagedale. Juttu ajades võttis Grigori aralt kaaslase sõna oma pihku. Marta ei pannud vastu, kuulas teda vaikult, selga kabiiniseina najale toetades. Tema silma ees põimused kummaliselt läbisegi minevik ja tulevik: ta nägi noores aias oma Niinat ja Dmitrot ja tundis rõõmu selle üle, et elab inimeste keskel ümbruses. Olgugi et tema isiklik elu kujunes rõõmsaks, olgu pealegi, et ta nooruses ei saanud õnne. See-eest aga võib ta häbenematult inimestele tema vaadata, ei tarvitse oma südametunnistuse eest midagi pügeda. Marta ei elanud mitte enda jaoks ja sellest teadmisesest ammutas ta oma rahu ning väarikuse. Kõikjal erutatuna, peaaegu tõelise armastuse kummardus Grigori tema poole, tõmbas ta pea

enda ligi ja suudles juukseid. Marta hückas tema rahulikult kõrvale, nihkus eemale ja ütles tasa.

«Aga mina arvasin alati, et sa parem oled.»

«Marta... Marta Safronovna, ma... tunnen vastu...» hakkas Grigori kogeldes rääkima.

Marta kuulas teda kaua, siis ütles järelemõttelult valjult:

«Sa ei unustanud midagi, kui sa kõike seda teadsid. Ainult see ei tulnud sul meelde, et sa kindlasti isa oled. Mul on sinu pärast piinlik, Grigori. Sa ei vasisid ennast ja mind... Sa pole ju enam laps ja ei ole tark inimene, aga hing on sul tühiste asjade kinni.»

Vaikides sõitsid nad külani. Grigoril oli tunne, nagu oleks talle inimeste juuresolekul midagi löödud. Ta valis kaua sõnu vastuse jaoks, aga ei leidnudki sobivaid leida. Marta ise päästis ta kimbust. Hüvasti jättes sõnas ta selge rinnahäälega, ilma üheki magi rahulolematuse või hukkamõistu varjuta, mis poleks midagi juhtunud:

«Tule homme põllule. Plaanitseme, kuhu mis tahes sordid istutada. Head tervist!» Ja esimesena ulatas ta kätt.

Sõnatu tänulikkusega vaatas Grigori talle otse. Marta kuju ei lahkunud ta peast, kuni ta jõudis kuni naine talle ukse avas.

Lapsed magasid juba, Sofia aga ootas ikka Grigorit. Märkamatult heitis ta mehele tähelepanduse ning uuriva pilgu ja rahunes, kui ei leidnud tema silmades neid iseloomulikke sädemeid, mis Grigori alati reetsid, kui tekkis uus armulugu. Piiritult armastava naise armukadedus oli aidanud tal mehe kohta kõige salajasemaidki soppe tundma õppida. Grigori aimas ka ise ähmaselt, et naine tunneb teda paremini kui ta arvas. Tema aga ei mõistnud Sofiat just sellepärast, et ta ei püüdnudki õieti tema sisemaailma pilku läbi näha. Naise armastust ja ustavust pidas ta endastmõistetavaks, tema muresid ning erutust aga kartis ega ta tahtnud nende kohta selgusele jõuda. Kõik selle jaoks Grigori aja hooleks. «Küllap kuidagi rahuneb,» mõtles ta.

XXIV

Dmitro vihkas Karpo Vartšukki seniajani. Ja Karpo oli töös laisk, aga osav mahhinatsioonide peale, keda midagi teenida võis, hoidus Goritsviti eest kõrgelt ning katsus võimalikult vähe brigadiri teravate sõnadega alla sattuda. Kokkupuutumistel ilmutas Karpo otsest aupaklikkust, ent selle taga peitus pilge. Mõlemad mõistsid teineteist hästi, aga inimeste juuresolekul tegevd rahulikult.

Hommikul astus Karpo brigadiri juurde.

«Dmitro Timofijevitš, kas lubad mind huutorisse viiljasiilu külvama?» küsis ta ja lükkas lopsaka tuleva juuksesalgu laubalt tagasi.

«Jah, pealegi. Ainult et õhtuks oleks külv lõpule jõudnud. Egas homme hakka jälle hobuseid sinna kihutama?»

«Olemuse sõna on käsuks,» lausus Karpo aupaklikult tema suunurgad tuksatasid pilkavas muiges.

«Kellega sa sõidad?»

«Ei tea isegi.» Teeseldud ükskõiksusega heitis Vartšuk pilgu külvajatele. «Võib-olla Kuzma Vassilenko?»

«Jah, ohiv kaaslane!» sähvas Goritsvit irooniliselt. «Kui sa tahad.»

«Paras paar,» naljatas Karpo omalt poolt lõbusalt. «Mõlemad mõlemad tumedad vennad, ei kipu kõrgemale, ei mu ega kuulsust taga. Oleks aga raha, kehakatet vahel harva pits viina.»

«Jah, vaeseke, ei saa ühtegi päeva ilma viinapitsita elada.»

«Viinapits pole brigadir, see halastab ikka su peale.» Vartšuk pilgutas Vassilenkole kavalalt silma, haardrakoti ja viis selle kõveratel jalgadel vaarudes otse juurde.

«Jah, Vartšuk ja Vassilenko huutorisse jõudsid, ei jätnud nad vankrit mitte tee äärde, vaid juhtisid selle järve kaldale, mis mustas künnimullas sätendas üheheline vaabatud kauss. Kisades tõusid vee kohal kooned kajakad. Nad hõljusid aeglaselt, teravad lõugad helkisid päikeses puhta hõbedana.»

Sõbrad puistasid terad külvimasinasse, tegid nappi.
«Mulle näib, et me külvame liiga tihedalt,» ütles Vartšuk ääri-veeri. «Mis sina arvad?»

«Ega küll küllale kurja tee,» vastas Vassilenko. «Tema mõtet ei taibanud.»

«Aga mina olen kuulnud, et kui hõredamini külvad, siis võsub taim paremini, saab rohkem niiskust ja valgust, seepärast tuleb pikem kõrs ja jämedam saak. Nii ütleb teadus!»

«See võib ju olla.»

Kuzma hakkas aimama ja jäi küsivalt Vartšuki vaatama: kas temaga saab tõesti asju ajada või deerib ainult niisama pinda? Siis võttis ta vahele nokkmütsi maha ja päikese käes lõi läikima tema kahvatu hiline paljak. See ulatus laubast lagunenud peatus seal haruldaselt tiheda tumeruuge juuksees, milles polnud ainsatki halli karva. Kuzma meenotas koeralikult nukrad pruunid silmad välgatasid kavalalt alahuul kerkis ja kattis hõredate karvatuügastega tund ülemise huule.

Karpo nägi, et teine oli juba tema mõtet tuttav. See vaikne joodikunäss elustus tavaliselt ainult klaasi ees, eriti pummelustel. Oo, pummelustel muutus Kuzma lõbusaks ning teravmeelseks joomakaa ja naljahambaks! See vaikne, pikaldane, vahselt südamlik, kuid tegelikult salalik mehekolask oli hoosile juba tublisti kahju teinud, üsna rohkeid kondlikku vara oli pooleliitriiste eest tema kätte ära voolanud; kostituse eest esines ta isegi kohtu tunnistustega, kusjuures ta kurvalt, vanamehe pead vangutas ja peitis silmi oma küla inimeste kelle peale oli valetanud. Nagu paljudel iseloomumustel, nii puudusid ka temal igasugused moraalpõhimõtted. Elas, nagu juhtus — hommikust õhtuni ühest joomingust teiseni.

«Võib-olla peaksime meiegi hõredamalt külvama.»

«Aga kott tuleb juba enne ära peita!» Kuzma küsimuse kõhe praktilisele pinnale.

«Siiasamasse järve äärde matamegi maha!» Karpo läks koorma juurde, sasis kotist kinni, ägises kotis ja laskis koti ettevaatlikult, osavästi paremalt õult

va vao kõrvale maha. «Tore!» tähendas ta lõokese laulatahes ja higist laupa pühkides.

Karpo pomises midagi vastuseks ja kraapis mulda mustad nobedad käed töötasid nagu mutid. Karpo imestas: kust säärane väledus? Aga kui Karpo püsti tõusis, muutusid tema lugutused jälle äärmiselt jõuetuks.

Karpo eel ilmus põllule Goritsvit. Kaua kõndis ta mõnda nurme ringi, kummardus sageli üsna maa kõrgelt, siis hakkas külvimasina järel sammuma.

«Kas te pole külvimasinat ümber seadnud?» küsis ta. Kuzma tõstis nukrate silmade pilgu brigadirile ja püüas pead.

«Ei, nagu hommikul seadsime, nii lohistamegi kogu päeva,» vastas ta ja asus hoolega külvimasina seemnehoiust puhastama.

Brigadir vaatas umbusklikult Kuzmale otsa ja tõmbas üha kortsu.

«Miks ta siis nüüd tihedamalt külvab kui sealpool teie?»

«Tema pole võimalik!» vastas Karpo ohje käest visates. «Sulle ainult näis, Dmitro Timofijevitš.»

Karpo hakkas jälle keskendatud ilmel mööda sõitma, ja neli silma puurisid teda hirmuga, kui ta kohale juurde jõudis, kuhu kott oli peidetud, ning pöörasid värskelt kaevatud mulda tonksas. Päevatuuli tuli kollakas, vana peki karva kotiriie. Dmitro tõusis metsikult. Ühe tõmbega kiskus ta koti kündest maa peale välja ja lähenes külvajatele otsekui kott pilv.

«Ah niiviisi te külvategi, vaenlasehinged? Niiviisi kotte meie vara? Niiviisi...» kisendas ta vihast häälest ja kõvu sõnaklompe kugistades.

«Mina andeks, Dmitro Timofijevitš! Paha vaim ek-»

Vassilenko viskas millegipärast mütsi maha ja hakkas silmi pilgutama; tema nägu tõmbus krimpsu nagu väinud lapsel, paljas pealagi läks higiseks.

Karpo taipas kohe, et kui ta plehku paneb, annab brigadir ta kohtu alla, sellepärast jäi ta hobuste juurde ja teadis endamisi kogu maailma.

Dmitro tormas piitsaga Karpo kallale. Karpo kõrvale, jooksis paar korda ümber rakendi, aga lõpuks virutas talle üle külvimasina piitsaga mõõn. Nüüd unustas Karpo oma süü ja sähvas viha. Kõrvald korda brigadirile kantsikuga. Hetkeks pimestas ta mõistust, ta unustas ettevaatuse, ja sellest põhjustalt brigadiri võimsad käed haarasid tal keha tugevalt kinni, kergitasid teda ning viskasid prantsatades maad. Karpo kargas üles otsekuu vedrudel ja kukkus jälle näoli maha — brigadiril oli raske rusika. Kõrvald sepahaamer. Mustana, üleni mullasena painduis ta nagu kull põllu kohal looka, kargas kõrvale ja lõi piitsahoope tundmata tee poole nii kiiresti kui ta võtsid.

Raevust kahvatuna astus Dmitro väsinult tagasi masina juurde, vahtis vihaselt Kuzmad ja lausuti hammaste:

«Asu hobuste juurde, vilets vargahing! Ja loo ennast rutemini. Niisugust häbi pidid näha! Mina uputaksin ennast häbi pärast ära, pookan ma. Inimesel pole mingit uhkust. Ptüü! Anna niisugust nurjatutele voli — ühe päevaga varastavad kogu kolhoosi lagedaks... Neetud vaenlased!»

Valmisolevalt kargas Vassilenko hobuste juurde. Kõrvald gadir aga hakkas aeglaselt külvimasina järel sammuma.

«Kahju, et teine ära jooksis. Pagana väle. Noh, viga, küll kohus teda õpetab.» Huulde hammu ta vaatas Dmitro vihaga Kuzma lõdvaks tõmbunud.

«Nüüd tuleb käsitsi nendes vagudes juurde külvata. Need kurjadvaimud külvimasina ümber seadsid.»

Vaikides töötas Dmitro tühjaksjäänud põllul hilise videvikuni. Järvele lendas väike parv noori parte, aga ehmunult söötsid linnud otsekohe. Kajakad olid rahule jäänud. Kaugel küngal pulerosina õitsele tuluke, selle kohal hakkas vilkuma. Alles siis panid mehed hobused ette ja sõitsid teele.

«Dmitro Timofijevitš, anna meile andeks...» palus Vassilenko.

Dmitro vaikis kaua. Aga kui uuesti kostsid palved ja ohked, vastas ta teravalt ning karmilt:

«Kui sa oleksid selle kotitäie minult varastanud, kogu maha tühjaks teinud, mu puupaljaks röövinud, siis oleksin sulle andeks anda. Aga see on ühiskonna vara. Meie ei asju võib ainult kohus otsustada.»

«Anna andeks, Dmitro Timofijevitš! Töotan, et terve aasta ei puuduta enam võõrast kõrrekestki... Noh, kui sa vääratas korra — ära teda siis lõplikult maha lööse tal ennast jälle parandada!»

«Mina sinu asemel ei raiskaks asjata sõnu,» lausub Dmitro süngelt.

«Kas sul siis tõesti pole halastust? Pole südant?» Vassilenko sirutus brigadiri käe poole.

Dmitro nihkus järsult eemale.

«Mis sa mu südame ligi tikud? Kui sulle voli anda, lood sa selle südame nagu tolle koti maa sisse. Lööd ära, jooksid kulakute sabarakkudega maha! Meie töötame parema elu heaks, võtame öödest lisa, aga teie ei maga — aina vaatate, kuidas saaks kolhoosist varastada. Viletsa pooleliittrilise eest teete meid meie lapsi kerjusteks, müüte terve vara spekulantidele maha. Kogu hing on teil spekulantlikku kõntsa otsunud... Kui palju te juba üksi heinasaadusid olete müüinud!»

«Oli niisugune patt,» noogutas Kuzma alandlikult.

«No vaat, jutustategi sellest koosolekul, palute inimestelt andeks.»

«Ma kardan, Dmitro Timofijevitš... Anna andeks!»

«Ära virise — ei sa mu südant härdaks teel!»

«Tee,» ohkas Kuzma. «Vaata sellepärast palungi. Noh, ma seekord andeks, ära räägi inimestele!»

«Vahe sellest, et ütlen — ma kirjutan veel leheski.»

«Mine ikka, Dmitro Timofijevitš! Tee, mis sa iganes tahad, anna kohtusse, ainult ära lehes kirjuta. Siis saab kogu rajoon minu häbist teada! Kogu rajoon! Anna andeks, palun jumala nimel. Jään sulle igavesti tänu-ohk...»

Ja imestusega nägi Dmitro pisaraid Kuzma silmis, mis hirmust pärani olid.

Otse küla juures sattus neile jalgrattal vastu Karpo Vartšuk. Ta ruttas Kramovoi juurde nõu ja kaitset

otsima. Vihavaenuga vaatas ta Dmitro poole ja küüru, surus veel ägedamalt pedaalidele. Raskelt lesid tema peas nukrad mõtted. Ta ei kahelnud Krimmi voi abis, seniks aga polnud tema, Karpo, nii nõiunud kolhoosnikute silma alla minna. Kuidagi veab läbi, kui tema asi pisutki selgeneb.

XXV

Külas ootas Dmitrot ebameeldiv uudis.

Kui ta avarasse vankritöökotta astus, kus igal pool olid hunnikus magusavõitu saepurulõhna levitavad lüürid, rattapöiad, pakud, kodarad, tuli äi talle vastu. Timofijevitš oli viimaste aastate jooksul hallikeks muutunud ja tüsenenud. Ta polnud kauaks esimehe kohale jäänud pärast kulakute tekitatud rasket vigastust oli ta ümber rahulikumale tööle — vankritöökoja juhatajaks, olles jätanud toreda hautamiskasti kolmesaja rattapöia ja valmistas tugevaid vankreid ning britškasid kolhooside ja ümberkaudsetele küladele. Isegi teistest rajoonidest tuldi tema juurde rattaid ostma.

«Miks sa nii vihane oled?» küsis Bondar teretades.

«Ah, niisama.» Dmitro ei tahtnud isegi äärel juhtuda, mis põllul oli juhtunud. «Kas parandasite vankreid ära?»

«Ära parandasin. Tegin niisuguse niinekatte, et kui rakk läigib nagu kärg... Markov saatis sulle terveid.»

«Rajoonikomitee sekretär? Aitäh! Kas ta teeb midagi?»

«Ei, ütles, et läheb ära tööle teise oblastisse. Saltsed gendust. Soovis sulle töös edu.»

«Halb lugu!» libises Dmitro huultelt.

«Mis siis halb on? Läheb oblastikomitee sekretäriks.»

Dmitro ohkas.

«Minu jaoks on halb. Ta oli meile suureks abiks. Tahtmatult ohtes istus Dmitro tahumata kasepalki.»

«Jah, oli arusaaja inimene, oskas töötajaid hirmutada. Näe, isegi minu rattameistreid tundis kõiki nimepidi. Tema pole neid, kes arvude ja paberite taga inimest näe,» tähendas Bondar.

«Kuldas ta meie kolhoosiga jändas, kui me mahajää-
nult hulgas olime! Ei see inimene endale armu andnud. Tema temata poleks ma tänini brigadir olnud,» jätkas Dmitro mõtlikult. «Juhtus, et ajas sõbralikult juttu ja läks tarregi sisse. Aga isegi tõreldes ei alandanud inimest, ei tallanud teda porri, nagu mõned teevad. Läks teise hinge sisse vaadata. Aga see on kõige raskesti, isa.»

Dmitro väljus. Mööda tänavat minnes süvenes ta mõtustesse — kerkisid esile ammumöödunud hetked, kui ta rasked kui rõõmustavad.

«Ei, kuulis ta äkki.»

«Ei, uksest jooksis Olga isale vastu.»

«Ei ole mina!»

Dmitro haaras tüdrukukese kätele, pani õlale istuma ja tundus suurte sammudega, peaaegu joostes kodu poole.

«Miks te nii kauaks põllule jäite? Küll me saame...»

«Lävis oli oder maha külvata.»

«Miks tähed meile järele tulevad?»

«Miks tähed meile järele tulevad?» Dmitro jäi mõtlemata.

«Ei tea.»

«Miks?» küsis Olga umbusklikult. «Nii suur — ja ei tule Noh, miks?»

«Hellepärast, et neil on jalad.»

«Ei ole, ei ole! Petate!» Ja hakkas tal õlal hüplema.

«Ei, ei... Tule kohe maha!»

«Aga nae, ei tule!» Ta haaras veel tugevamini isa pea kinni. «Andri ütleb, et tähed on suuremad kui meie. Ta narrib mind, eks ole? Tähed on ju tillukesed ja moonikompekid.»

«Muidugi narrib. Maailmas pole midagi suuremat ja suuremat kui meie maa.»

«Ma ju ütlesingi Andrile, et ta valetab. Aga tema valetab, karjub, et mina ei saavat millestki aru... Ja te ometi suured alati väikesi petavad?»

«Kas sind siis veel petab?»

«Teie petate ja ema ka. Ema tõi leiba ja ütles, et sai leiba jänese käest. Teie aga ütlete, et tähtedel on jalad. Mõelge veel ka, et nad kingades ringi jooksevad...»

«No küll on sädistaja! Kellelt sa selle loob... ometi pärinud oled?» Dmitro suudles tütar kummardudes tarre.

«Pole ma ühtigi sädistaja!» solvus Olga ja punased huuled mossi. «Pean ma siis samasuguse pojana ringi käima nagu Andri?»

«Kas võib nüüsi venna kohta rääkida?» ütles etteheitvalt, endamisi aga mõtles: «Mis siis, kui Andri tõesti saab samasugune sünge ja sõnakehv inimene oma ise? See on halb. Nüüd kohe tuleb teda hoiatada, et inimesi ei võõrastaks.»

«Küll tuled hilja, mehekenel!» Jugiina ruttas katma.

Teiselt tarepoolet tuli Andri ja astus vaikude juurde.

«Istu siia, poeg, hakkame õhtust sööma.» Dmitro viis ta enda kõrvale.

«Ma sõin juba,» vastas poiss lühidalt.

Isa vaatas tähelepanelikult poega.

«Jah, ei see ülearust sõna lausu,» mõtles ta.

«Dmitro, kas homme tuleb sulle vanker järele?»

«Tuleb küll. Koidu ajal.»

«Ma pean väetise ja puuri kanadega peedima viima.»

«Väetise võtan kaasa, aga kanad viigu mõni teine.»

«Miks?»

«Ma ei taha kanade kapral olla!»

«Sa oled veider, Dmitro! Kõik viivad ju nüüd ka põllule.»

«Aga mina ei hakka nendega jändama! See on naiste töö. Kui vanker siia tuleb, sõida ise oma kanadega, mina lähen jalgsi põllule.»

«Ja viingi ära! Teil tuleb oma koht kanadele loata, seltsimees brigadir.»

«Parem loovutada kui nende kõrval istuda... Hoi, kuidas sinu peetidega lugu on? Kas külvasite neid alla otra?»

«Kohati on, juba tärganud. Paari päeva pärast hakkame muldama.»

«Agronoom...» venitas Dmitro ja tõusis lauluga.

«...sõimab katelt... Sind ennast kutsutakse taga-... agronoomiks.»

«Jah, heitke meie juurde, jutustage muinasjuttu!» hüüas rahutu Olga isa.

Dmitro astus suure voodi juurde, heitis lastega sinna,

Andri ümbert kinni ja see surus end hellalt isa

juurde.

«Jutustage... Ainult midagi väga jubedat, nii et ma saan hirmu pärast silmad kinni pigistama.»

«On päevatööst väsinud, tema aga ei anna rahu,»

Olga vend mõistlikult.

«Olge, pojake, ma tahan pärast tööd puhata. Parem

jutustate, mis teie mulle jutustate.»

«Meie siis oskame? Ei meie mõista klimpi süüa,

ei veel leentki mõistame helpida,» naeris Olga ja

valedad käekesed hakkasid nagu kaks loomakest

hakkama sagima.

«Sina siis veel oskab kui mitte sina, sädistaja?»

«Hoh, jälle «sädistaja»... Meie ei tea midagi uut.»

«Et sina ei taha midagi jutustada? Noh, siis teeb

mulle head meelt. Homsest päevast peale hakkab

õhtu pärast tööd mulle midagi jutustama. Hüva,

pojake?» Dmitro silitas poja pehmeid juukseid.

«Ille küll, kui te nii soovite,» vastas see väikese vii-

litusega. «Aga ma räägin seda, mis mind huvitab.»

«Mina hakkan ka jutustama, mina ka!» segas Olga

isa vahele. «Ma ei taha, et ainult Andri! Ma hakkan

juba täna, kohe praegu peale... Andri, nihuta ennast!»

«Noh, ära karju! On aeg magama minna,» kostis

Olga ja astus voodi juurde.

«Huvitav, mis Andri mulle homme jutustab?» mõtles

Dmitro. «Imelik, et ta kohe nõus oli... Teadmishimuline

... No muidugi — täiesti isasse läinud,» heitis ta enda

pea tagasi. «Varivon püüab mulle järele jõuda. On aeg

viljapoorastele mineraalväetist anda. Peaks Ivtšanka

omade juures ära käima. Nendega pole kerge võis-

telda... Äh, kui saaks kord jälle kalale minna!...»

Ja juba õõtsatas tuba nagu paat; avanesid rohelised

kalad, aerude taga hakkas vulksu läbipaistvalt

hõlme vesi, mis kärestiku kohal heledana voolas, järs-

kudo kallaste ääres aga tumenes...

Teraviljahoidlasse astudes tegi Grigori kange järgi kohe kindlaks, et läbikühveldamata vili on kuum ja kuumaks läinud. Ta pistis käe sügavale salve ja tõmbas otsekohe jälle tagasi — umbus põletas sõrmi.

«Mille eest sa normipäevi saad?» kargas ta Denissenkole kallale, kes hiljuti oli aidameheks pöördunud.

«Selle eest, et ma peenarde juurde vaiasid loomadele üles riputan,» vihjas Prokop õelalt Denissenkole katselappidele.

«Sa jäta oma kulakuloba pärastiseks.»

«Sa ära mind kulakuks sõima, muidu virutan nühvas aidamees vastu ja tema lame ümmargune tõmbus tumedaks.»

«Miks sa vilja läbi ei kühvelda? Tahad, et põleks?»

«Ära kisenda! Pole tal kuradil häda midagi. Selle vili ei põle, selle aga panevad loomad ka nii näha.»

«Tahad loomi kopitanud viljaga mürgitada? Ma näitan! Lendad ühe hoobiga aidast, aga võib-olla kolhoosistki välja...»

«Vaata, et sinutaolised kärmed enne lendamist hakka! Ka minul leidub kaitsja.»

«Küll see vaikseks tehakse!»

Tulivihasena tormas Grigori välja ja suundus kolhoosi kontorisse, kusjuures ta endale habemepomises:

«Valva kui palju tahad, õpeta kui palju tahad, ikka saavad mõne jõledusega hakkama. Eks sa näe, just, puged aidameheks! Kui talle voli anda, määndata mitte ainult vilja, vaid kogu kolhoosi ära... Või pole see venimus,» meenutas ta oma sugulast Uljana Ševtšikut. «Määrati kanalasse, linde talitama. Aga tema on igavene käpard — kardab vette minna kanade ees kühvitikaid koguma. Aga kui ma ähvardasin, et võtan talle maha, siis hakkas sugulust meelde tuletama... On ta suguseid ilgeid inimesi!»

Samal ajal kui Grigori Ševtšik töötas laboratooriumis,

koondas enda ümber kõiki kolhoosi paremaid tüüpe, ei unustanud ta igasse prakku külas pilku heita. Tema teravat silma ja järsku sõna kartsid kõik, kes talle vähimatki süüd tundsid.

«Sa ei tule varsti enam koju magamagi,» hurjutas Sofia.

«Kui see vajalik on — ei tule kah. Kes siis minu eest asju hakkab õiendama?»

«Sina tükid võõrastegi asjade sekka.»

«Aga kas need pole minu omad? Minul on kõigega ja kõigiga asja. Mina pole neid, kes ainult oma prao vahelt välja vaatavad nagu tarakan. Kui kõik nii vaatajad, saaksid vargad ja liigkasuvõtjad kohe vaba voli. On veel küllalt sääraseid, kes hea meelega kogu meie vana laiali tassiksid. Jah, kui tahad teada, isegi rahvusvahelised pesad, isegi need seiklejad, kes igal pool ässitavad, see neetud fašistide sugu, kes välismaal on esile jookkinud, — isegi see puutub minu elusse: ma pean veel paremini meie riigi jaoks töötama. Eks ole tõsi?»

Ja mehe arutlustest kaasakistud Sofia nõustus kohe; pühkiva umbusu asemel tekkis tal huvi mehe poolt öeldud mõtete vastu. Ainult et Grigoril olid need raamatud, karmimad, tema teadvusse kandudes aga muutusid nad naiselikult luuleliseks, löid kirendama hõlme alati omase huumori sädemetest. Ja Sofia hakkas kolhoosnikutele, eriti oma lüli neidudele ja naislastele veenvalt, kujukalt seletada kõige keerulisemaid loomade suhteid suure pingutusega läbiloetud rasketest, tarkadest mõtetest.

Kolhoosi kontoris ei leidnud Grigori kedagi eest. Ta mõtles järele, kuhu oleks parem minna — kas laboratooriumitarre või katselapile —, ja läks põllule.

Lähinest kerkis üles raske, must pilv. Ja niipea kui ta oma suitsja servaga päikest riivas, hakkas vihma sadama, kergelt ja aralt, otsekui vaevalt pillikeeli puududes.

Nagu esimene eetrimürin raadios, nii lõi pragisema huumoriteepind, kohisema värske lehestik puudel; noorte põlvkonna valgendatud tüved hakkasid kõikuma ja tõmbusid pruuniks. Vihm tugevnes, sai hoogu juurde; talvekuu kallas otse, peaaegu püstloodis, siis äkki paindus

laiaks tumehõbedaseks kaareks ja selle kahina me-
diasse — «Kasvame, kasvame!» — tungisid ilmetult
remad kudrutavad helid: «Unda, tamm, —
tamm...»

Grigori ootas pärna all, kuni vihm üle läks. Ta
vood otsekui pesid temalt pahameele maha ja
jana ning lõbusana sammus ta kõige armsama
lapi — rukki katsehektari poole, mille eest lood
Vassilina Otšeret.

Grigori hellitas ammu lootust koguda suurim
saak; teda ei rahuldanud parima üleukrainalised
vutused. Tõsi küll, ta rääkis kõikidele, et tahab
parima saagini rajoonis, naisele tunnistas, et
esikohta oblastis, endamisi aga lootis rohkem
vähendas ulatust ainult selleks, et endale mitte
teha. Ta uuris hoolega kirjandust, pidas korduvalt
agronoomidega, käis seemnekasvatuse eriteadla
res ja hakkas iga päevaga ikka enam uskuma oma
tuse teostatavusse. Aga ei nõupidamistel ega ka
kutel lausunud ta sellest ilal sõnagi. «Kui on
siis ütleme!»

Möödunud aastal pidas ta brigadiridele ja lül-
matele terve kursuse loenguid taliviljade sa-
suurendamise kohta, ise aga võttis katsehektari
šefluse alla. Veebruaris vedasid kolhoosnikud
põllule kakskümmend viis tonni sõnnikut, laoti
laiali, katsid lumega, et lämmastik ei haihtuks, aga
lumi ära sulas, siis viskasid mulda peale. Aprillis
vutas Grigori, et põld künti nagu kesa traktor
mis oli varustatud eelkoorijaga. Pärast äestati
põiki künnivagudele ja suve jooksul lasti kultiva-
tiga kolm korda üle. Kesal polnud ainsatki umbrot
Enne kolmandat kultivaatoriga ülelaskmist külva-
lule mineraalväetised. Pärast äestati kaks korda ja
vati maha valitud Taraštšani rukis. See hakkas
sügisel tihedasti võsuma, paistis teiste talivilja-
hulgas silma. Talvel pühendas lüli tublisti aega lü-
peetamisele, kevadel aga, niipea kui lumi ära läks, ja
mutati tõusmeid hobusesõnnikuga. Täna kavatses
katselapile veel mineraalväetist külvata.

Grigori tundis eemalt Vassilina ära, kes pikkan-

mööda põldu kõndis. Pärast vihma sätendas kogu nurm-
otsekui kalliskividest.

«Aga kus siis abilised on?» küsis Grigori tema juurde
tulles.

«Lõid vihma kartma, jooksid laiali,» vastas Vassilina
tõusmises. «Aga minule ei tee vihm midagi.»

Vassilina tõmmu tedretähniline nägu oli nukker isegi
nna, kui ta naeratas, sest suunurgad kooldusid järsult
allapoole. Ja ainult silmad vaatasid selgelt ning elavalt
mõtlate ripsmete ja kulmude alt, pehmendasid nuk-
kuseid.

Noh, siis aitan mina teil külvata. Kas lubate?»

«Luba.»

«Miks nii?»

«Kardan, et mees näeb — ta on mul armukade.»

Vassilina naeris tasa. Tema naer tuletas millegipoo-
lost Martat meelde ja Grigori ohkas vaevaltmärgata-
valt. Vaat kui saaks niiviisi rukki kohale kummarduda
Marta kõrval, tunda sooja käe puudutust!

«Kahe päeva pärast tuleb põld ära äestada.» Grigori
tõi kükakile ja kummardus lopsaka puhma kohale,
põld sellelt käega sätendavaid piisku maha.

Ta tõusis ta püsti ja läks üle põldude Bugi äärde. Ta
mistas õhtuti mööda vaikseks, jäänud jõe kallast
õndlida, laskuda paadis päriveroolu ja siis visalt kiire-
voolest ning keeristest välja sõuda.

Õhtul tuli mees Vassilinale järele.

«Noh, naine, sa kavatsed nähtavasti põllul ööd olla?»
Tundis ta juba eemalt, kui hobuseid kinni pidas.

«Luba kavatse.»

Vassilina võttis tühjad kotid ja läks põllupeenra
juurde.

«Sa oled ju läbimärg. No kas niiviisi võib?» Häda, et
mul hea mees on, teine peksaks läbi!»

Varivon haaras naise kätele, viis koorma juurde.

«Sa oled hulluks läinud! Inimesed näevad!»

«Las näevad. Kannan enda oma, mitte varastatut.
Kes sind siis veel kallistab kui mitte oma mees? Noh,
muidle, lollike, muidu viskan maha!»

«Lase lahti, lase lahti!» kõneles Vassilina, ennast veel
tugevamini mehe vastu surudes.

Varivon asetask naise hoolikalt vankrisse, kott
märjad õlad oma kalevise kuuega ja laskis tu
isemeelsed hobused traavis minema. Ta armast
õpetada isemeelseid hobuseid, keda isegi tallu
kartsid.

Lääs põles tumedas purpuris, põldude kohal rullus
soe aur. Üle suurtee lendas hääletult tiibu lüpe
öökull, ta silmad välgatasid nagu kaks tulukest.

«Hüü, kurat!» vandus Varivon. «Mis paha vana
siia tõi!»

Vassilina liigutas külmakartlikult õlgu, mees aga
mitses teda mõtlikult ja sõnas tasa:

«Kui sa märg poleks, laseksime laulu laht, mis
põld kajaks. Kata kõri kinni, haäl hakkab kattu

Teeristmel jõudsid nad järele pikale kõhnale
mas mehele, kes ettevaatlikult küla poole rühkas ja
jas rippus tal roheline pungil kott, vöö kuljes kott
metallkruus. Selles mustas kogus oli midagi tulle
Ja jalakäijast juba möödumas olles tundis Varivon
lise ära, või pigem aimas, kes see on.

«Tundsid ara?» küsis ta naiselt.

«Kas tõesti Vartšuk?» vastas see, laupa korterit
ja nihkus mehele lähemale.

«Tema jah... Ei saanud see uss ka kuskil otse

«Varivon, vii kohale!» hüüdis Vartšuk kahetult
astus vankri poole; tema kortsuline nägu tõmb
naerule.

«Viin kohale — teise ilma,» lausus Varivon labi
maste ja ajas hobused traavi.

XXVII

Ilm oli muutlik. Maikuus läks ootamatult külm
ja Dmitro keeldus kategooriliselt tatart külvamast

«Ootan veel mõne päeva, nüüd aga lähen k
kündma,» ütles ta Stepan Kušniri e.

«Ma ei teagi, kuidas siin talitada,» sõnas see kohl
levalt. «Külvi tuleb õigeaegselt lõpule viia. Noh, t
ise, graafik... graafik!»

«Teie hoolitsete ainult graafiku eest nagu mõned
omavolinikud,» ütles Dmitro, vihjates Kramovoile
«Mis sa mind volinikuga nõõgid,» vihastas Kušnir.
«Nii temale kui ka minule pressitakse peale, et külvi
tuleb teha.»

«Ja tehakse õigesti. Ainult et kui me seemne külma
kott sisse viskame, on meie töö asjata raisatud.»

«Sina siis arvad, et ma pole selle üle mõtelnud?
Kõhda seisab selles, et niisuguste mõtete eest võe-
te kolhoosiesimeestel kraest kinni ja viiakse kaebe-
delt pinki. On see meeldiv?»

«Noh, mind te selle pingiga ei hirmuta. Mina ei
hirmu.»

«Kesõnaga, tee kuidas tahad... Mina tean ühte:
kõhavad tatart, ja täna teatan rajooni, et sinu bri-
gadil kulvas üheksa hektarit.»

«Minu poolest kõlistage või oblastisse.»

«Kõhmatuna väljus Dmitro.

«Põtsid, võtke adrad, läki kesa kündma,» ütles ta
oma brigaadile.

«Aga kuidas tatruga jääb?» tundis Karpo Vartšuk
mure.

«Ah sul on tatra järele isu?» torkas Dmitro.

«Mis te vana asja meelde tuletate, seltsimees briga-
di tõmbus Karpo tusaseks, mõistes, et teine vihjas
vargusele. Ta teadis juba, et tema asi oli kohtusse
võetud. Isa poolt teile tervisi.»

«Murekuna istus Dmitro vankrisse ja sõitis põllule.
Õhtu eel kihutas autoga tema brigaadi juurde Petro
Kramovoi. Ärritatuna ja vihasena ta ei astunud, vaid
ohu hüppas kabiinist välja.

«Mis sa siin omavolitsed?» kargas ta kohe brigadiri
kallale. «Ajad külvi-hoogtöö nurja? Tegeled kolhoosi
teostamisega?»

«Mina teen tööd,» vastas Dmitro süngelt ega vaada-
sita voliniku poolegi.

«Mis tööd?» Kramovoi silmad välgatasid kahjurööm-
at. «Musta tööd! Kes käskis sind kesa kallale asuda,
kui viljad on maha külvamata?»

«Mina praegu külvama ei hakka. Las pind soojeneb
viieteistkümne kraadini, siis külvan.»

«Ei hakka? Ajad kogu kolhoosi töö nurja? Tahad oma süü teaduse kaela veeretada? Lähed küllki siga põllule? «Enne nügulapäeva ära tatart külvaks nii või? Ässitad inimesi üles? Annan su juba kohtu alla, kihutan kolhoosist välja, kulakute kätte!» Dmitro kahvatas.

«Mina, mina olen kulakute käsilane?»

«Sina, sina!» suskas Kramovoi teatraalselt, mitte märgates, et matkub Krupjaki žesti. Jälle tema näole kahjurõõmus naeratus.

«Mina olen kulakute käsilane?» kordas Dmitro poole sirutudes. «Käi minema, uss, enne kui ma turia vastu piitsa pole rebestanud ega piitsavart peksnud! Käi minema!»

Ennast mitte enam valitsedes astus ta sammu ettepoole ja piitsa hoidev raske käsi kerkis pea kohale. Vart põimunud piitsapiug varre ümber ja hakkas kinni lahti hargnema.

Goritsvitil oli nähtavasti nii kohutav ilme, et Kramovoi kohe mõistuse pähe võttis. Tema põsed vajusid ripakile, huuled hakkasid tõmblema. Ta tormas otse peakaela autosse ja hüüdis sealt:

«Juba täna, juba täna kihutan su kolhoosist välja! Bandiit!»

Auto hakkas mürisema, sõitis minema ja kadus varsti silmist. Tulivihasena löikas Dmitro piitsaga noore Kramovi rohuvarre maha ja astus kiiresti adra juurde. Ta tõusis adra käepidemeid nii tugevasti, et ühenduspulk murdus.

«Kas tõesti viskab kolhoosist välja? Mis õigus tal on? Mis õigus tal on?»

Dmitro vajus mõtisklusse ega märganud seltsimeest, kes kaasatundvaid pilke, ei ka seda, kuidas Vassilenko ja Vartšuk teineteisele irooniliselt silma pilgutasid.

Videvikus läks Dmitro külasse tagasi. Silla juures tulid talle Prokop Denissenko ja Vassilenko vastu. Aidamehe lame ja täiskuuna ümmargune nägu lausaräas, Kuzma, huuled kõverdusid rahulolevas muhkes.

Dmitro tahtis neist vaikides mööduda, aga Prokop astus talle häbematult teele ette.

«Oled oma aja ära teeninud, seltsimees agronoom? Täna on aeg vanglas täisid sööta, oled juba ülearu saanud, läinud.»

«Kas kaeva teisele auku?» lisas Vassilenko õpetlikult ja vahtis Dmitrot jäiste silmadega.

«Tõnane tühipaljas! Tunneb oma võidust veel mõnuli mõtles Dmitro.

Dmitro mõistis alles nüüd, kuivõrd vale ettekujutus tal vankrost oli olnud. See polnud kaugeltki mitte tema, kahjutu joomar, kellena ta ennast alati näidatas. Praegu seisis brigadiri ees kahjurõõmutsev kulak, kes oli suuteline noaga kallale tormama, kinni rüüsta küüntega kõrist kinni haarama.

Goritsvit ajas enese sirgu, tõstis käe, ja mõlemad karkadid kärmesti eemale.

«Loll! Lollpea!» sõimas Prokop ja tasandas häält. «Tuleme tema juurde heaga, tema aga... Äh, sind mõeldakse!... Dmitro,» ta vaatas ringi, «lepime... Noh, ära marru mine, kuula enne ära. Tead, lendas sisse lendasid. Siin pole vargus, vaid lõhnab jalgade jargi. Poliitika aga pole naljaasi.»

«Midaagi, poliitika...» vangutas Vassilenko pead ja muutus kurvaks nagu alati.

«Mis te minult tahate?» küsis Dmitro; tundes, kuidas ta suu kuivaks tõmbub.

«Na vähe,» hakkas Prokop sosistama ja tema silmad loerlesid rahutult. «Me räägime Kramovoile augu, et ta sind nii väga... ei pinniks. Noh, teevad ühinguotsuse — kurat temaga, ega see su küljest ära võta. Aga sina muuda prokurörile odra kohta tehtud avaldust. Võib ju kenasti ära seletada... Noh, mis mõeld? Hästi välja mõeldud?» Ja ta naeris.

«Olen nii, et sa kohe rabanduse saad!» Dmitro värisest. «Arvasid mu oma kamba hulka?»

«Noh, ära nina nii väga püsti aja! Kas oled meist üegi või?» sisistas Vassilenko eemale põrgates. Tema hakkas viha pärast tõmblema, silmad ahene-
ald.

«Ja sina, näru, pead ennast inimeseks?» kõlas äkki Nikolai Pidoprigora hääl. «Me juurime su homme

nagu maruheina kolhoosist välja! Sinu järel
pöördus ta Denissenko poole, «tunneb esimene
kohtus juba ammu igatsust.»

«Siin üks ähvardas juba, aga nüüd kipub
pingi peale istuma,» heitis Prokop põlgavalt

«Lähme minu poole, Dmitro,» kutsus Pldopn
«Parajasti jõudis poeg Leningradist siia, tegi
meelt. Temaga saab paljustki rääkida. Tead, t
jutustab? Üleliidulises instituudis, kus taimedega
dakse, on ainuüksi nisust kolmkümmend tuhat
kogutud. Kõike muud aga nii palju, et ei jõua
arvatagi. Sinna peaksime me sinuga sügisel
Pean ainult oma eite agiteerima... Sa ära vana
muretsse,» rahustas ta süngelt brigadiri, «koostöö
kaitseme sind. Aga Prokop kukub sisse.»

Dmitrol värisesid silmalaud. Ta jättis hüvnat
läinud mitte koju, vaid põllule.

Õhtusel juhatusel koosolekul esines Kušnir aruand
külvi-hoogtöö käigu kohta ja seejärel tõsteti
Goritsviti küsimus.

«... Huligaan ja ahnitseja, kui mitte salajane
lane,» kõneles Kramovoi. «Mida see tähendab, sel
mehed, kui niisugusel ajal kogu kolhoosi silma
rajooni parteiorganisatsiooni silma all tatrakülvi
ajada? See tähendab anda kõigile eeskujut: teha
tahetakse, mis tahetakse ja millal tahetakse, teha
anarh'at, hävitada põllutööde plaanipärasus. Me
on klassivaenlase varjamatu rünnak. Ma teatan
täna rajooniajalehele ja prokuratuurile. Nüüd vana
takse linnades igal pool vaenlasi. Tuleb läbi
vaadata, miks on see Goritsvit nii pakil anarhism.
kust see tuleb ja mille järgi see lõhnab? Kui me
kuratuuri röntgen tema sisemuse läbi valgustab
ei pääse ta vanglast, arvan ma.»

Juhatuseliikmed vaikisid. Mõeldi mitte
Dmitrole kui linnas toimuvatele areteerimistele

Kramovoi rääkis kaua ja tuliselt. Ähvardustest
kõlavatest fraasidest ärahirmutatud Kušnir ei astu
brigadiri kaitseks välja, ehkki teadis, et Dmitro
võrratu töömees. «Klaarigu pärast ise asi ära. Oh
siis tarvis seda kära tekitada!» mõtles esimees

«Oleks parem vaikinud. Aga ole lahke — tema
vardab piitsaga, säärane riiukukk!»

hulimata järsult astus Kramovoi vastu välja Grigori

«Ma ei tea Goritsviti huligaansusest midagi! Aga et
tekkis niisuguse kulmaga tatart külvamast, seda
teigesti.»

«Mida?» küsis Kramovoi kurikavalalt.

«Jah!» ägestus Grigori. «On juba aeg õige saagi
võidelda. Tatar pole ju kaer...»

«Teie omavolitsejaid, ahnitsejaid?» Kramovoi löi
lauale. «Ma näen, et kogu teie juhatus on
teadumusest nakatatud. Kuluks puhastustööd teha.

«Mida sõbramees Otšeret on juba üksi midagi väärt!
Mida, kirjuta, et Goritsvit kolhoosist välja heidetakse!»
hakkis ta vaikseks jäänud sekretäri.

Hüüameldunult nihutas see paberi enda poole.

Kušnir, kes polnud rahul endaga ega koosoleku tule-
musega, läks hilja koju. Kramovoi aga jäi veel kohale:
lauale koputades andis ta telefoni teel lehe-
meelusse edasi sõnumit Goritsviti pahandava käitu-
se kohta.

Varivon astus pärast koosolekut sõbra juurde sisse
jutustas talle pehmendatud toonides sellest, mis oli
hulunud.

«Nühtavasti tahab ta vägisi, et pean talle lõpliku ja
õpetuse andma,» lausus Dmitro süngelt.

«Mida sa sellega siis tõendad? Sa ei tõenda midagi.
«Miks kuradiks sul, tähendab, seda vaja on? Ära mõt-
temaga oma käsi määrada! Ma tean, üldkoosolek ei
otsust, käed ei tõuse sinu vastu.»

«Kellel? Vartšukil? Vassilenkol?...»

«Jah, need ei tule arvesse. See on pori, mis meie
külge hakanud... Jumala veskid jahvatavad
hästi läbi, Dmitro. Ja kui hästi veel!»

«Sõber, see vanasõna pole minu jaoks. Kramovoi
hub meie uhkust peeneks jahvatada, jalge alla tallata.
«Me tõuseme maast, viletsusest, pimedusest, tema aga
hub meid alandada, tagasi sohu ajada. On see sulle
«Jah?»

«Jumal seda teab, mis inimene ta on...»

«Ta tahab, et ma tema ees kummardaksin, loovutan sin. Aga olgu ta või jumal ise, mina ei kummarda ees, kui tal õigus pole. Mis elu see siis niiviisi töötab kõigest hingest, mingisugune vürle sind kolhoosist välja visata? Ega siis mitte kolhoosist — ta tahab mu elust välja kiskuda. Kuid ilma inimesteta lähen? Ja mis ma ilma inimesteta Ähl...» Ja ta kattis väsinud, tumenenud näo kate

«Õige jutt, tähendab. On ju pahandav, tähendab mingisugune mühakas sulle ausa töö eest näkku. Aga inimesed tunnevad ju sind, ei heida kolhoosist välja... Sa sõida homme rajooni.»

«Homme on pühapäev... Kahju, et seltsimees kovi pole. See oleks kohe taibanud, kumb meid otsib.»

«Kui Markov alles oleks, siis ta poleks sind pööratanud. Valis paraja momendi... Noh, hüvasti homme koos naisega meile külla. Vassilina igatseb taga, on mitu korda käskinud ütelda, et tuleks. Varivon hoidis sõbra kätt kaua pihus. «Noh, pole viga, ega Kramovoi meie saatuse üle ei otse. Halb on ainult see, et sa piitsaga ähvardasid. See kohe nagu tuletikk, plahvatad silmapilk põlema. Vaata vaigid, ja siis äkki...»

«Kui ta poleks autosse hüpanud, oleksin temast kokuse välja peksnud.»

«Kurat teab, mis sa lobised... Ühesõnaga, homme meile. Mõtleme järele, mis teha, viik tähendab, paar pitsi. Ega Kramovoi ole veel see mane instants, küllap leidub väljapääs...»

«See veel puuduks, et kõik voli tema käes oleks hüppa kohe, pea ees, vette... Äh, ma kardan, kummati lehte ei panda!»

Talle meenus, kuidas pisarad Vassilenko ehmuhaledal näol helkisid, ja süda hakkas veel piinavalt valutama. Rahulolematus, nõrdimus, viha — Dmitro võimsas kehas ja, kogunenud üheks kannatuste tombuks, hikusid nii raskelt rinnus, et kangutaks keegi neid solvatud ihust välja.

Ta püüab oma tahtmist läbi viia ja viibki. Aga

ta oma ausa töö eest siis niisugust tänu ootas! Millal nad õpivad saarased juhid nagu Kušnir eesrindlasi mitte ainult sõnades, vaid ka tegudes toetama?

«Kolhoosnikud nimetavad sind ju isaks, aga kas siis mina lapsest lahti ütleb, kui see on eksinud, valesti mõtelnud? Kas oled unustanud, et ma olen kolhoosile head teinud? Ei ma enam nii loll ole: kui kolhoosist tagasi võetakse, hakkab töötama nagu kõik, aga ma ei lähe mitte kullagi eest. Sa ei tsa, seltsimees Markov, mispärast mind välja visati? Jah, jah, ma välja nagu kärnane koer, nagu huligaan, nagu taja... Ah et mina olen õonestaja?! Kui kõik nii eest hoolitseksid, kõnniksime ammu põlvini... Aga ilus on põllul kõndida, kui tatar õitseb! Ma roosas vahus, üleval aga väreleb tema kohal... helistab kellukesi...»

Ja imelik — mida enam Dmitro muretses, seda rohkem mõtles ta oma põldudele. Teadmine, et pärast öhtut on ta juba poolenisti äralõigatud viilukas, ta tagasi ja esikohale kerkisid mõtted põllust, tööst, kõigi oma kavatsuste, tunnete, püüdlustega oli juba jäädavalt seotud inimeste, kolhoosi külge, oli juba varem seotud oma maalapi külge. See mõni aasta tagasi oli olnud kauge, oli nüüd muutunud eluliseks, lähedaseks. Ja ta värises palja mõttega, et tuleb töötada üksikuna, kogu külast la-

«Ei, sa ei saa oma tahtmist, vaenlane! Sina pole otsustaja!»

Ja jälle mõtles ta, ja tundis rahutust, ja jälle süvemas märkamatult oma brigadirimuredesse: nägi ennast ilul, inimeste hulgas, kuulis, kuidas valitud tatra-ühiklaste ridadena sooja sõredasse mulda langeb.

Dmitro ei läinud järgmisel päeval Otšerettide poole. Ta teadis, et sõber katsub teda jälle hea sõnaga lohutada, musti mõtteid viinaklaasi ja laulude abil hajutada. Aga mis kuradi lohutust saab olla, kui su siseel on nii täielikult segi paisatud! Paremini juba olla kuskil metsas või põllul.

Ta viskas kaheraudse õlale ja läks köögiviljaaedu-

pidi metsa poole. Oli tahtmine minna otse Gorod. . .
pimedasse, metsa-kasvanud jäärakusse.

Luhaniitudel põlesid varsapõlve pimestavad . . .
kad kuldrahadena, vägihein kõigutas uhkeid . . .
päid, rohelised oblikad virvendasid. Metsas nilp . . .
paistev rohelusetuli juba saja-aastasi musti tann . . .
Noore rohu hulka oleks nagu keegi kastet prit . . .
õitsetesid valged lilled, tumedate südamekestena . . .
metsküüslauk. Tuul paiskus puude ladvust alla, k . . .
pehmelt maa kohal, keerles õitejärvedes ja kerki . . .
kohisevasse, pooleldi läbipaistvasse lehestikku.

Algul nägi Dmitro seda kõike nagu läbi udu, . . .
hakkas endale märkamata ahnelt vastu võtma . . .
valgust ja hääli, kahinaid ning linnulaulu.

Keskpäevaks jõudis ta mesilasse, teretas Sinitsa . . .

«Kas kostitada sind meega, brigadir? Astu . . .
kutsus mesinik.

«Ma pole enam brigadir, Marko Grigorovitš.»

«Kuidas nii? Ütlesid üles? See pole sinu . . .
heal»

«Mulle õeldi üles.»

Ja Dmitro jutustas Sinitsale kõik ära. Aga see . . .
naeris.

«Sa ütled, et peaaegu peksid ta läbi? Peakski . . .
piitsaga harima. Ta õpetas ka mind: miks te me . . .
tele talveks igasse tarusse kuusteist kilo mett jät . . .
Peaks vähem jätma.»

«Ja mis teie vastasite?»

«Võib ka vähem,» ütlesin. «Kõike võib. Võib . . .
kogu mee välja võtta. Iga peremees teeb omanee . . .
Andke allkiri,» ütlesin, «et võtate kogu vastutu . . .
peale, lööge pitser alla ja jätke minu kätte ho . . .
Kirtsutas teine ainult nina . . . Noh, lähme tarre. Su . . .
juhtu midagi halba, Dmitro, ja ükski tont ei viska . . .
kolhoosist välja.» Ettevaatlikult võttis Sinitsa . . .
tihedast habemest mesilase välja. «Eksisid ära? . . .
lenda, õnn kaasa. Kus ma ennast küll kriimu . . .
jõudsin?» Imestades jäi ta vigast sõrme silm . . .
«Tuleb plaaster peale kleepida.»

Kogu Sinitsa tare oli läbi imibunud mee, vaha, . . .
ja hapendatud õunte lõhnast. Akende vahel seinad . . .

«Lenini portree — kingitus tuntud ukraina kunstni . . .
all, kes möödunud suvel mesiniku juures elas ja maa . . .
meilusaid metsamaastikke, sügavaid kuristikke ning . . .
modištšet.

«Kõige sa pole näinud, missugune pilt minust, vana . . .
mehest, tehti?» Sinitsa võttis kirstust visandi.

Lõunetil säras päike rohust haljendavas ja keeris . . .
õitsetest sinendavas aias. Taru juures seisis naerata . . .
Marko Grigorovitš ja hoidis merevaigukarva raami . . .
kõrval. Halli habemesse oli mesilane kinni jäänud, suure . . .
lõhnalise kaabu kohal aga rippus mitu punapõskset . . .

«Miks te siis seinale ei riputa?»

«Mis sa veel välja ei mõtle! Kas siis selle kõrvale . . .
il?» osutas ta peaga portreele. «Tuttavate ees võib . . .
kiidelda, aga seinale riputada . . .»

Vanamees ei teadnud, et pilt «Kolhoosi mesilas» oli . . .
ilja pandud vabariigi pealinnas, kus ta köitis niihästi . . .
müüjate kui ka laia publiku tähelepanu. Pildist . . .
näidid erksa pilguga maailma vana mesinik ja tema . . .
tar

Mehed jõid kõrgedest keedetud meeveini.

«Aga kus Solomia on?»

«Õpib. Hakkab kooli lõpetama. Tark tüdruk. Õppi . . .
« sest saab aina viisi ja ka mesilas on kõik selge . . .
anta, missuguse raamatukoguga ta mind premeeris . . .
lle tõi ta siis, kui ekskursiooniga Kiievis käis. Hirmus . . .
gi teine! Oskas isegi ühe professori juurde pääseda, . . .
daga temaga mesinduse kohta nõu. Pärast hakkasime . . .
hakkas mesilat parandama, korraldasime oma maja . . .
damise ümber. Ja mis sa arvad? Nagu poleks enam . . .
ed mesilasedki — annavad rohkem mett, ja ka vaha . . .
d rohkem.»

«Tehti?» tundis Dmitro huvi ja unustas hetkeks oma . . .

«Loajutt! Mullu panid kõik imeks, et miks meie aias . . .
d hübriidploomid nii silmapaistvat saaki annavad . . .
d teie isid lausa nagu sinkjashallid pilved. Aga mis me . . .
d me? Nuipea kui noored puud õitsema hakkasid, prit . . .
d me neid suhkrusiirupiga. Muidu mesilased ei lenda . . .
d väga ploomipuu peale, siis aga olid kõik oksad . . .

neid täis... Ühesõnaga, väga hea ploomisank... mesilased kosusid varajastel õitel — meeand oli... kui ühelgi eelmisel aastal... Mesila on kolhoosi... pidamises tähtis asi, aga näe mõni mee... seda. — Tuli kord üks säärane taibutu, varuja... ovoštšist», minu juurde mett otsima. Aidame... senko koperdas ühes temaga kohale, pärast tuli... nir — kartis nähtavasti, et ma sellele varujale... aru palju mett annan. Ja see «Plodoovoštši» me... vas mind nii, et ma tahtsin tema peale juba... pere välja lasta. Istub teine meeanumaga auto... õpetab: «Teie majapidamine on arhailine, vanaluu, viimseid päevi. Saksamaal toodetakse juba kunst... Mina tirisin meenõu autost välja ja vastasin: «Ei... hankigegi endale kunstmett. Võiksin teile... pidada, et vaha läheb isegi lennukite jaoks tar... lel on riiklik tähtsus, seltsimees Hruštšov ise on... huvitatud, — ainult et teil on praegu arhailine... saab enne kaineks.» Ja nii ta sõitiski ära, ilma... midagi varunud. Kušnir pidi ennast lõhki naerma... kus mind suudlema. Esimese hooga lubas isegi preme... rida. Ega ta niikuinii ei premeeri. Aga temale... tasin ma meelega — ta ei armasta kolhoosi... laiutada.»

Trotsliku vanamehe jutt tegi Dmitro meele... samaks. Peremees valas kummalegi veel ühe... kese.

«Sinu terviseks! Sa tööta hoolega, mõtle õnn... muretse vähem. Ei maksa pead norgu lasta. Ja... tingimata parteilise ülemuse juurde. Jutusta kõik... ära, seleta, et saad suure tatrasaagi, ja usu... läheb hästi. Ka mind hullutati mesilaga kaua, et... tud pindala suurendada ega meetaimi külvata. Aga... ma siis ilmaasjata metsas seemneid korjasin?... parteijuhtide juurde. Kuulasid mu jutu ära. Ve... sime kaua, nad pärisid põhjalikult minu töö... järele ja tõid mu sõiduautoga koju, pärast aga... kellele vaia tule saba alla. Mõni meie laiskvor... söimab veel tänini: «Va rahutu vanamees, ei pusi... gal.» Aga kuidas võib elav inimene rahulikult... olla? Ma lugesin, et feised mesinikud saavad lo...

...mett taru pealt, ja kaotasin täiesti rahu. «Kas... pea on siis tõesti rumalam kui teistel, vana... See pole võimalik. Riik seab mind eesrindlaseks... nlib, pean püüdma.» Nii püüa ka sina tatraga... kui kõik niiviisi püüdma hakkavad, siis lähebki... paremaks... Sa tahtsid Gorodištšesse minna?... mine, homme aga sõida rajooni. On ju küll... päev, aga see ei tähenda...»

XXVIII

Oleni tolmune, pingutusest ja vihast punane... Oleksandr Pidoprigora komberdas hirmsasti vandudes... et tänavat edasi. Tantsiskledes ja tõrkudes, silma... luid pöörítades tuli päitserihma-pidi tema järel... kui vasest valatud täkk. Nüüd nätkutas see tagu... alulgu ja ajas end küünlana püsti, nii et kabjarauad... litud jalgade all välkudena sähvatasid. «Kas sa mõtled veel kaua tantsida? Pagana bale... t!» manitses Oleksandr Petrovitš kurjalt hobust; ta... uis vaevalt päitserihma käes hoida. Varivon, kes maja juures seisis, pahvatas valjusti... ma, kuigi ta süda oli väga raske. «Lallett!» ja ta lükkas värava pärani. «Varivon! Võta ta!» hüüdis Oleksandr Petrovitš riie... tolmupühkides. «Määrisin end temaga mustaks... tont tahmaga,» kaebas tallimees. «Vaata, ham... nevil va pöörasel! Pidi mul peaaegu kaela kahe... käänama...»

«Ta on niisugune,» nõustus Varivon ja pani raske... kae hobuse seljale. Ta m köörítas veripunaseid silmi ja pörkas eemale, ka... kaela kenusse, aga vähehaaval rahunes — tun...

«Miks sin ometi sünnib, Varivon?» hakkas Pidopri... rüükima; ta oli täku paugupealt unustanud. «Täna... Goritsvit kolhoosist välja, homme visatakse sind, homme aga kistakse ehk mind halle salkusid pidi... nagu sibul peenrast? Kus see tõde siis on? Kes... jalgadega tallab?»

Sõnad tulid kähinal Oleksandr Petrovitši kurjust, ta ei märganudki, et tema kriimustatud kätel veri ei esile tungisid. Varivon pidas imestuse pärast kinni — ta polnud seda rahulikku ja tasakaalukat meest ilal nii erutatuna näinud.

«Te tahate tõe...»

«Tõde, tõde!» osatas Pidoprigora. «Mis sa julgetegid?» hakkas ta üle kuulama.

«Kaitseisin Goritsvitti,» tõmbus Varivon tusaselt.

«Kaitseid!» osatas Pidoprigora jälle. «Hoidku juuäärast kaitse eest!»

«Mis siis mina võisin teha?»

«Sa võisid kõik teha! Viimseni võidelda! Kaitse oska rääkida või mis?»

«Ma rääkisingi.»

«Rääkisid! Aga mis on protokollis kirjutatud? Kui kannatab kõik välja, tema ei tunne häbi? Ma ei kujutaks sa tahad sõbrale silma vaadata. Mu poeg tuli just Leningradist koju — räägib tõtt: igasuguste kivikildude järgi tunnevad inimesed täpselt, mis maal need kivid on olnud, kui vanad nad on, isegi mis sugune ilmastik nende peale on mõjunud. Aga me siinsamas kõrval elav inimene, on meiega koos ülenäinud, ja meie ei või öelda, et ta õigesti elab ja mõtleb. Kui me hakkame inimesi nii vähe hindama, siis me ei saa nad kanadki meid prahi alla. Näe, Prokop ja Kušnir juba valasid Dmitro poriga üle. Rõõmustasid, hüüasid! Kuule,» katkestas Pidoprigora akki ise oma. «kas sa ei mõtle rajooni sõita? Rajoon purustab meid hoobiga kõik nende plaanid, ei lase inimesi teotada. Või ei teegi see sulle muret? Sa ei mõtle sõita?»

«Mõtlen küll. Ootan Goritsvitti. Leppisime kokku, et ta astub minu poole sisse.»

«Mina sinu asemel ei hakkaks aega viitma,» vastas Pidoprigora rahulolematult oma salkus pead, «et selle saatana selga — ja las käia MTJ-i! Ma jään sinu asemel su sõpra ootama.»

Hämmastuse ja vaimustuse pärast heitis Varivon ainult korrakse peaga. Siis tormas tarre, ütles mõne naisele, hetk hiljem jooksis väravasse ja oli ühe hetke peaga täku seljas. See ajas end tagumistele jalgadele.

Õhust, sirutus noolena välja, kargas siis järsult kõrvale ja pöördus kihutama, nii et põrn undas nagu õõnes puu õhku ilmaga.

Varivon hobuse kaela vastu surudes löhestas Otšeret nuga käreka kevadise tuule jugasid; mööda õrna lohest kihutas kahvatu vari, elav nagu vesi käreka kohal, ja püüdis asjatult ratsanikule järele jõuda. Pidoprigora mälestussamba juures sattus Varivon otse esimehe peale, tahtis järsult pöördevahe teha, aga Kušnir tundis brigadiri ära ja peatati. Varivon sõitis tema juurde ja hüppas alustult hammustades hobuse seljast maha.

«Kas sa kihutad?» hakkas esimees paluvalt rääkima, endal süüdlaslik naeratus näol. «Kuhu?»

«Nüüd... harjutan täkki,» jäi Varivon kogeleva. «Kui kurivaim viskas ennist Oleksandr Petrovitši ära, tappis inimese peaaegu ära. See pole täkk, vaid kurat! Ajan ta valgele vahule, küll siis kurjus lüüa läheb.»

«Muud sa ei mõtle midagi teha?» kõõritas Kušnir hõlpsalt brigadiri poole.

«Ei midagi,» lausus Varivon kõhklematult ja tõstis silmade pilgu esimehele.

«Nüüd...» Kušnir astus brigadiri poole. «Noh, kui nii on, siis anna hobune siia, ma rahustan teda.»

«Vandake, et teidki maha ei viska,» lausus Varivon otse ja tõmbas ratsutit hoidva käe eemale.

«Kui ta pagan just siia pidi sattuma...»

«Võibab mu maha?»

«Mõtlen, et see pole hobune, vaid tuline lohe! Minu juba nii maha prantsatada, et lausa suits lendas. Nüüd huugavad veel praegugi nagu simbel.»

«Mõtlen, et see pole hobune, vaid tuline lohe! Minu juba nii maha prantsatada, et lausa suits lendas. Nüüd huugavad veel praegugi nagu simbel.»

«Mõtlen, et see pole hobune, vaid tuline lohe! Minu juba nii maha prantsatada, et lausa suits lendas. Nüüd huugavad veel praegugi nagu simbel.»

«Mõtlen, et see pole hobune, vaid tuline lohe! Minu juba nii maha prantsatada, et lausa suits lendas. Nüüd huugavad veel praegugi nagu simbel.»

«Mõtlen, et see pole hobune, vaid tuline lohe! Minu juba nii maha prantsatada, et lausa suits lendas. Nüüd huugavad veel praegugi nagu simbel.»

«Svirid Jakovlevitši juurde?»

Kušniri nägu oli juba laia naeru täis, aga Varivon silmitses teda ikka veel pisut pelglikult.

«Svirid Jakovlevitši juurde.»

«Noh, tubli poiss! Ammu oleks pidanud seda teha. Aga tema muudkui teeb sõlmi nagu jännes esinemas. See ajab päris vihale. Sa jutusta seal kõigile talt ära, nii nagu on. See Kramovoi on mul hinge söönud. Aina põriseb nagu parm kõrva ääres, tassib kogu mee mesilast ära. Aga kui teda pläristama hakkab, siis ei kannata isegi plastist välja.»

Varivon heitis esimehele tänuliku pilgu.

«Kõik laon välja! Ja kui vaja, lisan veel juurde! Niisugust varju heitsid Goritsviti peale!»

«Noh, ära sa üleaurust ka lobise. Tunnen ju Kušniri ähvardas sõrmega ja lisan juurde: «Tead, saanud öö otsa silma kinni. Kõik Dmitro pära sin iseenast kõige hullemate sõnadega argumendid. Isegi naisele jutustasin ära.»

«Siis oli, tähendab, kontsert!» pahvatas Varivon naerma.

«Oli küll,» tõmbus esimees tusaseks. «Peaasi, et see sinu Dmitro kaklema kippus? Me muudame otsuse ära, aga Kramovoist peab lahti saama. Head teed!»

«Aitäh!» Varivon surus esimehe kätt ja pani noor tuul mööda teed kihutama.

XXIX

Nõos hakkas auto puhkima. Läbi hõreda rooga madalate lainete rühkis see vaevaliselt maanteele. Dmitro tõstis käe, aga autojuht raputas ainult pooli ja sõitis mööda. Siis lendas kergelt nagu pääsuke uus must «MK»: lakeeritud autokerel nihkusid kiirelt edasi pärnade peegeldused, virvendas tumene taevast.

«Ei võta peale,» mõtles Dmitro, aga «hääletas» legi.

Auto hakkas peenikestel kivikestel nagu mahalangev vihmavood sahistama ja peatus rohetava teeääre juures. Sõitja hüppas välja, õgvendas sirgeid laiu õlgu, autas huviga jalakäijat.

«Novobugovkast?» küsis ta ning raputas käharaid õlgu; kastanpruunid salgud lendasid üles ja langevad laubale.

«Novobugovkast.»

Dmitro omalt poolt silmitses sõitjat tähelepanelikult. Oli keskealine linlane rahuliku pikavõitu näoga, kelle siin-seal viretasid esimesed kortsud. Elavate sookõrtena lõikusid need teravalt kõrgesse laupa, andes näole mõtliku ilme. Võõra sõnad olid lõbusamad kui ta viilimus.

«Mõni teadlane,» mõtles Dmitro ja püüdis tundustada nii silmitseda, et see tema tähelepanelikku ning talle pilku ei märkaks.

«Lahna?» küsis sõitja.

«Rajooni,» vastas Dmitro.

«Kas midagi, istu sisse, viin kohale.»

Tõeline istus autosse, vaatas kella, kortsutas laupa.

«Edasi, täiskäiguga!» käsutas ta juhti, nagu käsutavad aptenid.

Õnnesudes hakkas autole vastu liikuma metsamassiiv, millest siin-seal sihid helesiniste lintidena läbi lõikusid. Puude vahel kerkis hommikupäike nagu laps kiirelt.

«Kelle jaoks see on? Juhi jaoks?» küsis Dmitro häält muundades ja osutas silmadega pudelit.

«Mitte kellegi jaoks. Meie juht ei joo,» naeratas auto juht mees ja vaatas heledate hallsiniste silmadega rooli alla istuvat tõmmut noormeest.

«Ei vangutas ainult kurvalt pead ja ohkas.»

«Ma olen harva näinud autojuhte, kes ei joo,» tähendas Dmitro.

«Kuidas tõuvili haljendab! Lausa igihali!» ütles sõitja. «Kas malleks sa rajooni sõidad? Olete külvi juba lõpetanud?»

«Ei, sellega!»

«Imelik...» vangutas sõitja laivalt pead. «Oled sa oleimehi või?»

«See veel puudus!» Dmitro hakkas oma kohad nihelema. «Mul on niisugune kantselei, et ei jõua dust ehani läbi käia.»

«Brigadir?»

«Brigadir.»

«Just õige aeg jalutuskäikudeks!»

Väike tõmmu autojuht ei kannatanud valda ja ta satas endale pihku

«Vaata, et sa laskastama ei hakka. Seda võib noort tõttu juhtuda,» ütles Dmitro kahvatades.

Autojuht heitis talle imestava pilgu, kihutades ning ta õlad vappusid tagasihoitud naerust. Teelises mitšes uurivalt oma sõidukaaslast ja hakkas lahtil toonil rääkima:

«Kas lähed asja pärast?»

«Viletsad on meie asjad.»

«Viletsad?»

«Viletsad ja kibedad, lausa nagu koirohugi! Olete kunagi söönud?»

«Olen selle peal üles kasvanud. Kuidas sind kutsuda?»

«Dmitro Timofijevitš. Aga teid?»

«Ivan Vassiljevits. Ja kes neid asju siis lahtil laskastama hakkab?»

«Partei.»

«Mis asi sul siis on?»

«Äh, ei taha rääkidagi!»

«On raske? Aga räägi ikkagi. Raamatutes kirjutatakse, et jagatud rõõm on kahekordne rõõm, jagatud mure pool muret.»

«Ei ma seda teiega jagada saa!» vastas Dmitro teelise meeleaga, sest teelise vaenulik toon jutu algul oli vihale ajanud.

«Tõepoolest?»

«Kuidas siis! Teie olete inimene autos, istute sisse ja sõidate. Imetlete veidi aega põlde, viskate mure muse jaoks aruande valmis. Kui on keskmine külv, kirjutate te «hea», hea külv aga upitatakse «väga hea». Meie aga peame tööd tegema...»

«Kas su mõõdupuu pole natuke napp?» Teeline ei vastanud, vaid naeris.

«Oleks hea, kui nii oleks!» lausus Dmitro juba rahumeelselt. Talle meeldis, et polnud kokku sattunud teada inimesega. «Pole arvatavasti neid, kes asjata bentonitit raiskavad.»

«Sul on ikka päris suur mure südame peal?»

Ivan Vassiljevits rääkis rinnahäälega, ta tähelepanetel silmad kord tumenesid, kord helenesid, juuksed kord viinamarjakobarana noolsirgele kulmule.

«Küll!» ohkas Dmitro. «Aeti kolhoosist välja. Ja muud mine inimesi hullutama, nagu oleks neil mõni minuda vähe tööd...»

Dmitro vaatas uurivalt oma teekaaslasest otsa ja teelise kuidas selle silmad tähelepanelikuks muutusid, tumenesid, otsustas endamisi: «Arvab, et ma olen ebakindel element. Kibedal tööajal longin mööda...» Ebameeldiv oletus mõjus Dmitrosse nii valusalt, et muutus korraks vastikuks; oleks tahtnud põgeneda selle targa, läbitungiva pilgu, selle rinnahääle eest mitte näha autojuhi pikaksveninud nägu.

«Mille pärast sind siis?...» Madal hää tungis hinge. «Sa võiksid vist päris hästi töötada.»

«Töötasingi ausalt. Mina ei oska ükskõik kuidas tööd teha. On suur õnn, kui oma töö üle rõõmu tunned, ei oleks teda nagu varastatud asja inimeste silmade ees...» hakkas Dmitro valuga rääkima, aga jäi kohe seisma. — Milleks rääkida? Ta ei usu niikuinii. Arvab, et midagi varjan. Olgu pealegi...

«Võib-olla läksid ülemusega karvupidi kokku? Polnud neile meelega järgi?»

Dmitro silmitses jälle umbusklikult Ivan Vassiljevitsiga, see aga naeratas ja jätkas sõbralikult ning ilma sümpaatse pilketa:

«Inimene autos arvas õigesti?»

«Arvasite õigesti.»

«Kuidas see teil siis tuli? Ma loodan, et polnud isiklikke arved?»

Teekaaslane püüdis ettevaatlikult Dmitro iseloomu tundida. Ta ei pööranud silmi teise tuseselt, vaid näolt, mida päike oli juba kõrvetanud ja kevadised tuuled parkinud.

«Ei olnud isiklikud.»

Ka Dmitro uuris teekaaslast ega mõistnud veel, see sihib. Ent vaen tundmatu vastu oli juba nud.

«Ka mina arvan nii. Jutusta, Dmitro Timofeevitš, et piinast lahti saada.»

Kuidas ta seda ütles! Nagu oleks hinge sisestanud!

Ja valutava südamega hakkas Dmitro jutustama Kramovoist rääkides ei pannud ta liiga paksult vahepeale. Talumehelik ettevaatlikkus hoidis tagasi, et teab, kuidas asi veel kujuneb?»

Ivan Vassiljevitsš kuulas tähelepanelikult, jälle tõesti, püüdis mõistatada, mis peitus poolikult ettevaatlikult katkestatud lausete taga. Napid, võitu sõnad avasid tema ees vähehaaval talumeheliku sisuka elu, milles oli langusi ja tõuse, kaotusi ja võidusid, gute rõõme, ränki ebaõnnestumisi ja uue töö luulet. Kui Dmitro kõige hellemat keelt puudutas — talumehelik kõnelema hakkas —, lõi Ivan Vassiljevitsš lausa Ta kõõritas kella poole ja puudutas autojuhti õla.

«Ära kihuta.»

Ja kuulas edasi.

«Põld on mul puhas ja must nagu hakk.» Omalikkusest soojendatuna kõneles Dmitro juba rahulikult ruttamata. «Kas tuleb kastet või udu — miski ei asjata ära: kõige esimestena külas viisime lumepöörde läbi. Kuidas siis muidu! Ja kui mu tatar tõi siis — ole sa päevatoöst nii väsinud kui tahes — teisiti, pead kaugeltki põllult teda imetlema tulema. Esimesed lehed on tal ju, teate, niisugused ümmargused, lohukestega, nagu väikesed südamed — hõljuvad neid lihtsalt rõõmu... Aga kui valmima hakkab, ujutab kogu põllu punaste voogudega üle, kaunistab tervet steppi. Mis stepist rääkida — ta võib imetleda kogu elu kaunistada, kolhoosi jalule aidata. Mullu kui vasin katseks oma juurviljaaias tatart reavahedeks, Valis'n seemned ükshaaval välja. Kerkisid niisugused varred, võsusid, heljutasid tähkasi — no lihtsalt leiapuu, mitte enam tatar! Ja saaki sai — nagu karto. Iga tera oli suur, läikivate tahkudega otsekui poolkalliskivil...»

Ivan Vassiljevitsšil jäi iga sõna sellest jutust meelde. Et isegi silmad polnud tal enam terasekarva, vaid muutunud helesiniseks.

«Publi! Kas sa agronoom Vorona tööd oled lugenud?»

«Millest seal räägitakse?»

«Ümber sellest, mille üle sinagi mõtled. Ta teaduslikult, et valitud seemet külvates saab hea hektari pealt tavalisele saagile kolm tsentnerit lisa. Jutame näiteks «Ukrainka». Iga saja tera hulgas on kolm ümmend suurt, viiskümmend keskmist ja kaks ümmend viletsat, mis annavad hilised, viletsad tõusud. Kas oled jõuliste tähkade hulgas kuivi näinud? Need on surnud saak väljaarenemata seemnest. Lühidalt, ümmend kilogrammi seemet läheb iga hektari talumaaegu kaotsi.»

«Ma palju miljoneid puudasid tuulde läheb!» Dmitro ütles pead. «Tähendab, mitte asjata ei valinud ma seemeid ükshaaval välja.» Esmakordselt ilmus taluultele naeratus. «Ma unistan sellest, et kasvataks suur tera nagu sarapuu pähkel. Näen teda isegi...»

Ivan Vassiljevitsš kõõritas jälle kellale, kortsutas otsa, siis päästis rihmakese kiiresti lahti ja kell kerkis kergelt kuuetaskusse. Juht peatas auto met-

«Dmitro Timofijevitsš,» ütles Ivan Vassiljevitsš autost väljudes, «müü mulle oma tatraseemet.»

«Kas ikka!» hüüdis Dmitro ehmunult. «Nalja teete!»

«Mul on iga tera arvel. Ma ei müü teda kalliskivide hinnas. Innustuses polnud Dmitro märganudki, et auto

«Noh, siis anna muidu veidikesegi.»

«Muidu ei anna. Ma külvan nad kolhoosi maa-

«Muidu lähevad laiali...»

«Noh, anna mulle!» naeris Ivan Vassiljevitsš. «Noh, lähemalt näitadki?»

«Miks mitte? Aga sügisel, kui saaki saan, annan teile

«Noh, muutus Dmitro heledaks, olles lõplikult otsustanud, et tal on tegemist teadlasega. — Siiski ei anna

«Noh, anna mulle!» naeris Ivan Vassiljevitsš. «Noh, lähemalt näitadki?»

«Miks mitte? Aga sügisel, kui saaki saan, annan teile

«Noh, muutus Dmitro heledaks, olles lõplikult otsustanud, et tal on tegemist teadlasega. — Siiski ei anna

«Noh, anna mulle!» naeris Ivan Vassiljevitsš. «Noh, lähemalt näitadki?»

«Miks mitte? Aga sügisel, kui saaki saan, annan teile

«Noh, muutus Dmitro heledaks, olles lõplikult otsustanud, et tal on tegemist teadlasega. — Siiski ei anna

«Noh, anna mulle!» naeris Ivan Vassiljevitsš. «Noh, lähemalt näitadki?»

«Miks mitte? Aga sügisel, kui saaki saan, annan teile

«Noh, muutus Dmitro heledaks, olles lõplikult otsustanud, et tal on tegemist teadlasega. — Siiski ei anna

«Noh, anna mulle!» naeris Ivan Vassiljevitsš. «Noh, lähemalt näitadki?»

«Miks mitte? Aga sügisel, kui saaki saan, annan teile

«Kuidas siis? Kui tatar õitsema hakkab, vinnu tatarud põllule. See on kindel asi. Mesilaste abiga tades saab kaks korda suurema saagi.»

Nad astusid metsa. Kaskede läbipaistvalt leek valgus kohisedes jäärakutesse, kus hõlguvad sad ojad. All hakkas läikima ümmargune ja kangidena löid kalad selles sulpsu, ja seepärast nes kogu järvepind, mida katsid laienevad hiiglasuure kellamehhanismiga.

«Kas naed, kuidas ojad on järve tekitanud?»

«Näen.»

«Nii on ka sinu tatar üks ojake. Ta toidab tatar o Jakest. Aga kui mesilad suurenevad, hakkavad ka teistsugust saaki andma.»

«Õige,» noogutas Dmitro heakskiitvalt ja jälle: no muidugi agronoom.

«Kuidas sa kavatsed oma põldu külvata? Lase vahedega?» jätkas väsimatu Ivan Vassiljevits ja mist.

«Ainult poollaiadega.»

«Miks?»

«Kolhoosnikud kardavad veel, ei ole niiviisi kunud.»

«Aga kas sina kardad?»

«Ei. Ma kontrollin. Hirmu teeb see, et kui juhtub, siis ajab Kramovoi kogu süü minu kauda. Dmitro tegi taas sünge näo. «Mind kisti nüüdki võiks öelda, juurega välja... Kahju, et ei ole me aparaati, mille abil saaks inimese hinge sisse viia ja ütelda: «Vaata see on täiskaaluline tera, need sugused kõlkad, et loomalegi ei kõlba.»

«Noh, juureni on veel tukk maad. Kui see tõesti on sa jutustasid, siis ei viska sind keegi kolhoosist välja.»

«Sulatösi! Ja kui ma oleksin tõesti kahju tekitanud, kas ma oleksin siis võinud partei poole pöörduda?»

«Õige. Aga tead,» Ivan Vassiljevitsi silmad valgusid lõbusalt, «sa pead koju tagasi minema ja asumaa — sõnavõtuks ette valmistuma. Peab mõtlesõna võtma, et kuulajad kogu hingest tatra vastu hakkaksid huvi tundma.»

«Sõnavõtuks?» Dmitro kehtas hämmeldunult öeldes.

«Mulle on raioonikomitees tatra eesrindlaste nõuandmine. Räägid kolhoosnikutele oma mõtetest...»

«Mina olen, jah, see õige kõnemees! Ma ei saa inimeses kaht sõnagi lausunud.»

«Ei tahaks nagu uskuda,» Ivan Vassiljevitsi silm kerkis aeglasega. «Nii mõtledki terve elu kolhoosis elada?»

«Mulle ei kavatse kõnemeheks õppida.»

«Mulle opetab. Traktor, uus töö õpetas Paša Angelinat võtma niihästi oma brigaadi koosolekul kui kogu kolhoos. Rääkis ta Kremli hästi?»

«Hästi, aga ega igapähe seda annet ole.»

«Tähtliku asja jaoks tuleb ka riiklik sõna. Aga sina ei pea rohkem püsti.»

«Tähtsin seda hea meelega, aga mõni püüab mulle kahekorra käänata.»

«Murravad ise selle kallal kaela.»

«Oleks hea, Ainult et sageli vastutavad need pead, kõige rohkem mõtlevad ja vaeva näevad.»

«Millest sa räägid?» kortsutas Koševoi laupa ja läi õllesse, meenutades anonüümkirju, mis hiljuti ka kolhoosi pähe olid sadanud.

«Ma ei hakka kaugele minema, räägin oma põllukorjajatest. Näe, Kramovoi ähvardab mind prokuratuuri korraga läbi valgustada. Ta valgustas juba niiviisi kolhoosi kauge sugulase Filimon Bezrodnõi, olgugi et ta oli selle juba ammu läbi ja läbi valgustanud.»

«Kas see siis niisugune on?»

«Tadine Ljubori kolhoosi esimees. Temast sai tore mees ja tal oli hea, helde süda. Eks kolhoos hakkas tema all kasvama, lausa nagu veest kerkis üles.»

«Ja inimesed said, ja kuulsus ulatus kaugele. Aga kolhoos leidis ka tema jaoks kuri silmi, valgustas läbi!»

«Ja siis laotigi kolhoosile kaela küll lisaplaanid, et laendavad, küll laenuplaanid. Bezrodnõi lausa peremehest tahtsid ta kerjuseks teha. Palus kolhoosil, et tema peale palastataks. Aga keegi ei tahtnud, naersid veel: «Sina kannatad välja!»

«Kas selgi?» Ja ei märganud, et see selg kolhoosi vimma kisub, inimesed aga nurisevad. Mis Filimon siis välja mõtles? Enne uut löikust —

tookord oli hea viljasaak — riputas kontori...
Rahvakomissaride Nõukogu ja ÜK(b)P Keskkomitee
määruse tuhande üheksasaja kolmekümne kolmandal
aastast, kus lisaplaanid ära keelati. Kirjutas selle
sinakõrguste tähtedega, riputas raami sees üles ja
tas inimestele, et see on seadus. Noh, tema juurest
vili enne kokku kui teistel. Ka viljavarumisplaanid
sid nad esimestena. Filimon pani kõikide fondide
vilja salve, ja siis ühel ööl, kui volinikku juures
nud, jagas kogu ülejäänud vilja inimestele normi-
vade eest ära. Ühe normipäeva peale langes ühe
kilogramm. Kui mõned aktivistid teda hoiatasid,
tas ta ainult: «Aga mina tahan, et ka talumees
sotsialismi näha!»

No küll köeti talle siis saun selle sotsialismi
seks! Vaevalt toibus. Pidi külast lahkuma. Pärast
tati kolhoosile võõras, sõnakuulelik esimees
kõlksutab seniajani keelt ja kuulutab aina omu
elu. Aga kolhoos on nii kaugele jõudnud, et me
aitame tal viljavarumisplaanid täita. Kellel seda
on? Kas riigil, talumehel või sotsialismil? Ja kui
meil siis röntgen kogu meie majapidamise jaoks?

Koševoi tõmbas näo päris pilve, kõhatas ja küsis
veidi aja pärast:

«Kus see Filimon siis nüüd on?»

«Vinnitsas, kuskil transpordivooris nagu mõni
kur, neab saatust: ta igatseb maa järele, tõelise
järele.»

«Noh, ma toon ta maa juurde tagasi,» pomises Koševoi.
«Mis aga vaenlastesse puutub, siis kuidas
öelda... Neid meil on, aga sageli mitte seal, kui
otsitakse... Ei tohi unustada, et maailmas on mõni
Filimone, kelle leivast inimesed elavad, kui ka
kaid. Inimesed ootavad koitu, ka timukad ootavad
Ja neid, inimliha peale aplaid, on rohkem, kui
arvatakse. No näe, nüüd ajasid mu ärevile... Kolhoos
paneme su kindlasti tagasi. Ära muretse.»

«See oleks hea. Aga ükskõik — kuigi kolhoosi
võetakse, brigadiriks ma enam ei lähe.»

«Hakkad desertööriks?» Teekaaslase hääl lõi
helisema. «Niipea kui vähe midagi on — kohe

...se? Mina arvasin, et sa tugevam oled. Tähendab,
kolhoosist väljaheitmise otsust ei tehtud mitte asjata.
...kadesta, kui sul nii arg hing on.»

Mis te mulle hingest ráágite... Teie ei tunne ei
...elu ega hinge.»

Pole juhus olnud tutvuda. Ajalehtedes sinust aga
...ei kirjutata.»

Varsti loete sealt minust,» naljatas Dmitro kibe-
...

Arvan, et loeme. Aga sina mõtle selle üle järele, et
...novaator pole veel teiste selja taha peitu puge-
... Brigadir-novaator — kuula ainult! — see kõlab ju
...nagu muusika! Kuulsust on teil palju...»

Kuulsust palju, aga hullutamist veel rohkem.»
Dmitro kõneles süngelt, ent kuulas tähelepanelikult.

Kuidas? Kuidas? Kuulsust palju, aga hullutamist
...rohkem? See tuleb üles kirjutada. Ma tuletan sulle
...neid sõnu meelde.»

Ivan Vassiljevits naeris, paljastades rea puhtaid,
...hambaid, ja jätkas:

«Ma arvan, et sa arutled niiviisi ägedusehoos, kuni
...pole veel lahtunud. Aga kindlasti ei taha sa oma
...vaevaga loodud brigaadi mõne võõra kätte anda.
...suis annab meeleldi käest põllu, mida ta on kasva-
...nagu last? Ei taha ära anda, süda kisub kohe
...kokku.»

See on tõsi,» nõustus Dmitro.

Imestusega silmitses ta vestluskaaslase suurt naera-
...nägu, mis näis lausuvat: «Varja või ära varja
...aga mina näen sind läbi. Oled tusane? Noh, ole,
...tööd pooleli jäta.»

Kui palju tatart sa mõtled siis hektarilt saada?»

Dmitro kordas küsimust, teeseldes, et ei kuulnud:
Hektarilt?»

Küsimus polnud just meeldiv. Iidsest ajast peale
...looduse tujud talupojale ettevaatlikkust õpetanud
...ei lubanud inimestel saagilootusi väljendada.

Hektarilt, hektarilt...» kordas Ivan Vassiljevits
...kavalusega.

Hakkab tingimata objektiivseid põhjusi otsima,
...made üle kurtma, et aga mitte täpset arvu öelda...»

«Kes seda'nd teab? Kui ei tule öökülmasid.
 «Ja kui päike liiga ei tee...»
 «Näh-näh!» rõõmustas Dmitro, ilma et oleks ta
 tabanud.
 «Noh, aga hea suvega?»
 «Hea suvega on teadagi ka saak suurem.»
 «Kui palju siis?»
 «Kui palju? Kes seda's teab... Mullu oli ta
 keskmine seitse tsentnerit. Aga meie peaksime ühe
 kümne peale pingutama.» Dmitro vähendas oluta-
 vat arvu tublisti.
 «Ja see on eesrindlaste saak? Nende saak, kes
 seemneterad on nagu kalliskivid?»
 «Noh, võib-olla tsentneri võrra rohkem. See
 sellest, missugune suvi tuleb,» püüdis Dmitro jälle
 sekest mängida — ta polnud põrmugi rahul, et juu-
 riisugusele libedale pinnale läinud
 «Aga Maria Opanassenko lüli kohustus kasvata
 kakskümmend tsentnerit.»
 «Opanassenko?»
 «Opanassenko.»
 «Tatart?»
 «Tatart.»
 «Kakskümmend?»
 «Kakskümmend.»
 «Noh, ega minagi vähem kavatsenud,» ütles
 Dmitro.
 Ivan Vassiljevits naeris.
 «Aga mõtlesid rohkem, tähendab?»
 «Aitab sellestki»
 «Aitab?... Kui lugu nii on, siis lepime kokku, kui
 mis on üle kahekümne tsentneri, annad meile
 Nõus?»
 «Ma nagu ei ole niisugustest sotsialistlikkudest lepu-
 gutest kuulnud,» vangutas Dmitro pead ja ise naeris-
 tas, heites kõrvalt pilgu vestluskaaslasele.
 «See näeb juureni ja veel mulla ning... mulla
 segi. Niisugusele võiks mõne seemne anda.»
 Järvearse metsa varius levis õrna pübelehe lõhn.
 Sakilised valged kellukesed raputasid endalt hääletu
 paksu kanget lõhna, ja nagu soe aur valgus see tuul

lul metsalagendikul laiali, rippus väreleval terendusena
 puitkõrvest valgustatud vee kohal.

«Siia ehitame puhkekodu,» ütles Ivan Vassiljevits ja
 ütles. «Kas oled kuulnud, Dmitro Timofijevits, et
 see vesi on tervistav, radioaktiivne?»

«Olen kuulnud.»

«Siia hakkavad põllumajanduse eesrindlased sõitma
 tulema, kogemusi vahetama, raamatuid lugema või
 lihtsalt mõnd head loengut kuulama. Istud näiteks
 autol naisega sõiduautosse ja kihutad siia.»

«Egas iga päev ülemus autoga vastu satu, et järve
 ääres sõidutada.»

«Sõidad enda omaga.»

«Need on kõik unistused, Ivan Vassiljevits.»

«Aga kas sina elad siis ilma nendeta või mis? Inimene
 ilma unistuseeta on nagu ööbik ilma hääleta. Sa unistad
 rekordilisest tatrasaagist?»

«Tatar pole kaugel. Selle unistuse võib silmusesse
 näha nagu linnu.»

«Aga kas sa kõrgemale ei sihigi? Kas millelegi muule
 kui tatrale pole mõtelnud?»

«Kuidas nii! Olen mõtelnud.»

«Millele siis?»

«Ikka sellelesamale — rukkile.»

«Jutusta...»

«See...»

«Ära karda. Sinu saladusi ma välja ei anna, aga
 sina sind võib-olla aidatagi.»

«See on ju küll lihtne asi, Ivan Vassiljevits, aga
 pidamise jaoks, kolhoosi jaoks, tähendab, võiks
 ka oma huvi olla. Kas olete põllul kahe vilja-
 korist näinud? Meil öeldakse: «Niisuguse kõrre
 toob õnne.» Aga miks ei peaks tervel põllul
 kahekordsed viljapead kasvama? Ma arvan,
 et halb, kui meie maa saaks niisuguse saagiga hoo-
 helda!»

«Hea mõte!»

Mullu otsisin ühes lastega põllul kahekordseid päid.
 Tuleme vähekeste. Külvasin nad köögiviljaaeda,
 et kas õnn tuleb, ei tea. Kui saaks teadlastega rää-
 kida...

«Ei, see brigadir võib suuri asju ajada. Mida sa
lurjus ta kolhoosist välja viskab? Vististi ei sobi
iseloomud kokku...» mõtles Ivan Vassiljevits ja
«Seda võib. Teeme.»

Ivan Vassiljevits silmitses brigadiri peaaegu valmis-
tusega. Nad vestlesid veel veidi kolhoosiasjadest, t
püüdmisest, küttimisest, siis aga ütles «teadlane»

«Sul pole mõtet praegu rajoonikomitee seko-
juurde sõita. Me korraldame ise selle asja. Ma te
rajoonikomitees. Sõidan tingimata teie poole, v
missugused kalliskivid sul seal on. Läheme koos ka
Kas võtad mu kaasa?»

«Tulge. Püüame niisuguseid havipõrakaid, et
Kui aga rajoonikomitees kõik hästi läheks...» l
Dmitro.

«Ära muretse.»

Nad läksid teele tagasi, peatasid tamme juures v
sõitva veoauto ja Dmitro ronis sellesse.

«Nägemiseni! Tööta, Dmitro Timofijevits. Ja julge
bolševistlikult!»

«Bolševistlikult, Ivan Vassiljevits!» Dmitro lehvi-
mütsi ja endalegi ootamatult pahvatas: «Tulge
mata. Olgu siis pealegi — ma annan teile sõrmku-
täie tatrased.»

«Kas raha eest või muidu?» Pikk mees naeris, t
aga sasis tema tihedaid juuksesalke.

«Hea sõna eest.»

Dmitro silme ees hakkasid jälle keerlema roheline
põllud, mida siin-seal katkestasid aiad nagu valge-
vad saared.

«Egas midagi, peab paar päeva enne otsuse tegemist
kodunt eemale hoidma. Sõidan õige Maidanõsse, v
kuidas sugulased seal maja peavad.»

Teelahkmel hüppas ta autost ja suundus küllav
teed kaudu Bugi ääres asuva huutori poole.

Põldudel künti, külvati; nõos asuval peedipõllo-
paistsid eredad seelikud — seal töötasid naised.

Ja esmakordselt viimaste aastate jooksul
Dmitro ennast raskelt süüdlasena. Oli kuritegu ni
sel kibedal tööajal mitte töötada. Kas ta oli ko
elu jooksul kunagi kevadel logelnud?

Ta pöördus järsult ümber ja sammus kindlalt
oma küla poole. Ei, tema ei hakka desertööriks...

Agas alandatuna ja teotatuna küllasse tagasi minna
oli ka raske ning valus.

«Mis siis teha? Sõita homme rajoonikomiteesse? Ja
nõupidamisel ära käia. Äh, kui ei tarvitseks
võtta... Ja kui poleks seda kuradi lugu Kramo-
vniku...»

Loojak oli kündnud pilvedesse viltused tuhkhallid
võud; niipea kui need maad puudutasid, hakkasid nad
suhedalt sinama; küntud põldudest kerkiv sinkjas-
tall aur sulas varajase videviku varjudega ühte; musta
valguna sihvas üle põllu murelik kaaren ja äkki põi-
lehmunult kõrvale — traktorilaterna kiir langes
uldse vihma viiruna tema tiibadele. Vähehaaval sütti-
el loojal tulede vihud ja masinate undamine põldu-
el hakkas valjemini kostma.

Tal tuli nähtavale britška. Hämardus. Hobusekap-
te alt lendas kuldseid sädemeid. Tantsiskledes kihu-
el hobused mööda. Kutsari kõrval istus vankris
«kuspai Prokop Denissenko, tagapool militsio-
on.

Dmitro silmitses vagaseks jäänud Prokoppi ja mõis-
ti kõik.

«Varas kiidab õnne, kuni kõis kaelas.»

XXX

«Dmitro! Tulid ometi! Ma tundsin sinu järele juba
suurt igatsust, nagu poleks ei tea kui kaua sind näi-
tud.»

Ka mina igatsesin sind taga,» ütles Dmitro, võttis
... el käest kinni ja läks temaga pikkamisi taresse.

Jugiina aimas naiseliku vaistuga, millal ja kuidas
... el mehega kõnelema. Et ta ei kuulunud nende tuge-
vate, tahtejõuliste naiste hulka, kes võivad järsult
kolleegi meeolelu muuta, alistada endale lähedaste ini-
... el te mõtteid ja tahet, siis ei osanud ta abikaasa hinge
... el vahitseda. Tal oli lüüriline loomus, ta võis võõra
... el pärast rohkem kannatada kui enda oma pärast.

Ta ei suutnud seda muret peletada, hajutada, ees-
leevendas lähedase inimese kannatusi suurt, omi
püüdmatu kaastunde ja hoolitsusega. Igapäev
paistavad niisugused inimesed vähe silma, aga
tagasihoidlik, rahulik sisemine valgus avaldab peeti-
nas alati head mõju.

Jugiina nägi, et mehe nägu oli selginenud, ent ta
väljendanud ei sõna ega pilguga oma uudishimu. Ta
poleks midagi juhtunud, jutustas ta oma igapäev
muredest, lastest, tööst peedipõllul, samal ajal ap-
tis väledasti lauda õhtusöögiks.

«Olga painas täna hommikust saadik vanaema, et
muudkui jutustage ja jutustage mulle muinasjutte
õhtul peab isale jutustama.»

«Aga Andri?»

«Ma ei arvanudki, et Andrist niisugune rõõvel ka-
vab,» rääkis Jugiina ilma lahuseta. «Kinnine ta
Käib ringi nagu poleks tal millegagi tegemist, ta ei
peksis täna Mark Vassilenko läbi.»

«Kas tõesti?» imestas Dmitro. «Too on ju tema
vanem, tugevam.»

«Nojah. Läksid kokku nagu kuked. Andri kakle-
et veri väljas. Too nurjatu oli Katerina Ševčikule la-
lale läinud. Andri asturki sis tudruku kaitseks. Ta
nagu päris noormees juba. Kärkisin temaga — vahe-
ei lausu sõnagi. Keskpäeval aga läks välja teele
ootama. «Ma tulen isaga koos koju,» lausus. «Aga
ärge midagi kaklusest raakige. Ma ütlen, et kukke-
puu otsast maha, kriimustasin ennast.» Parast
Võriron ta põllule kaasa — ta ei teekski muud
käiks päev läbi traktori või külvimasina järel. Nüüd
läksid veidi aja eest Olgaga minu vanemate juurde.
Enma igatseb nii väga lapselaste järele. Viimati juba
ehk veel ööseks enda juurde... Ei, tulevad,» lisas ta
aknast välja vahtides. «Vaata, kui tõsiselt Andri sa-
mub. Täpipealt sina!»

«See-eest keerleb tutar nagu vurr. Nii keerlesid
kunagi tantsus klubi juures...»

Olga jooksis isa juurde.

«Isa! Kas teid võeti juba kolhoosi tagasi?»

«Kuss!» tõmbas Andri teda selja tagant ja lisas:

«Ära sa hakka teda täna muinasjuttudega tüü-
pida.»

Olga oli puudutanud õrna kohta ja Dmitro kortsutas
nina, testis tütre vaikides katele, viskas üles, nii et
aluke varmustuse ja hirmu pärast naerdes isa
tekkudest kinni haaras.

«Vaata kus üleannetu,» ütles Andri, «ei taha muud
kukuda, küll kiigel, küll käte peal.»

«Aga kas sul on kade meel?» Olga näitas vennale

Olga Jugiina end pimeduses mehe vastu surus, ütles

«Sa võiksid need päevad puhata, Dmitro. Oled selle
kõhnega nii kõhnaks jäänud, näost päris must... Kül-
d saad veel töötada. Silmad on väsinud nagu haigel.
Sa oled, et sa pole veel tollest külmetusest täiesti
võõrnenud?»

«Hea küll, hea küll,» nõustus Dmitro ja pani käe
soojadele juustele, ent tema hää väras seejuu-
rele.

Indamisi otsustas ta kindlasti kohe hommikul luhale
muna heinamaid puhastama. Seal ei näe teda keegi,
kui otsus päralt jõuab. Kuidas siis ilma tööta olla?
Ta venib aastapikkuseks ja mõtted piinavad nagu
ed soos.

Lehmigi ei aetud veel välja, kui Dmitro juba kirve
nõuga koogiviljaaedu-pidi Bugi poole sammus.

«Kujashall hommikune udu veeres loiult mööda
põllusid, tihenes luhtade kohal, jõe kohal aga seisis
vaikne seinana. Ainult aerude sulistamise järgi
oli aru saada, et keegi piki kaldaäärt sõudis, aga ei
oli ega aerutajat olnud näha. Siis tõmbus tihe udu-
lõng roosakaks ja hakkas laiali valguma, paljastades
pinna hõbeleva virvenduse, kaldaäärse suitsja paju-
kõrre ja luhtade rohekassinise avaruse. Bug sarnanes
mõrlesuure kalavõrguga ja selle võrgu igas silmas väre-
le hele päikesevalguse täpp.»

«Ka minu pahameel valgub laiali nagu see udu,»
ütles Dmitro kevadehommiku ilu imetledes. «Te'siti
võit ollagi. Mis elama on määratud, see elab. Millel
on aeg õitseda, see puhkeb õitsele.»

Osavalt iuris ta mustunud, kõdunenud kände. Kuslapuupõõsaid maha, silus rehaga noort rohtu, kes kulu välja. Päike paitas teda sooja käega ja hädavajad mõtted rahunesid vähehaaval. Aga teisel päeval ärkasid nad endise jõuga. Ja asi polnud mitte selleks, et tekkinud uus umbusaldusehoog juhusliku tõrjumise vastu või kadunud usk oma seisukoha õigsusse. Siin oli midagi muud. Dmitro ei mõistnud mitte loota, et teda lihtsalt tõmbas brigaadi poole, oma töö jaoks millele oli ohverdatud nii palju hoolt ja jõudu. Ta ei olnud saanud sammuda praegu külvimasina järel, istuda aega põllupeenral ja kuulata sõnatult põlluharjate ruttamatuid jutustusi ning hingata sisse kibedat põllutagust ja kuumenenud maast auruvaid lõhnu, laulmist ise paar-kolm sõna ning astuda siis jälle mõõda elavalt seemendatud vagusid; kuulata lõokeste hõbekõlalist laulu, kes näisid oma järsult painutatud tiibadega üla- ja taevaalaotuse tõmmatud keeli puudutavat.

Seda mõistes imestas ta: varem polnud teda nii tugevasti inimeste poole tõmmanud. «Ega asjata ei ole, gita, et inimene hädas alati toetust otsib,» — nii selgitas ta seda uut tunnet omamoodi. Aga see polnud ta jaoks õige — mitte ainult häda ei sidunud teda nüüd loomade hoosnikutega. Sügavas mõtiskluses sammus ta meenutades kallast. Soised madalikud läikisid nagu vikerkaarvõlvilised naftalaigud. Seisva vee lompide vahel olid karmad maldunud urbsed mättad kareda tarna tuttidest tühjaks. Üsna lähedal hakkas kärisev rukkirääk ja sõrmed nähtavasti soosse — väike tumeroheline oja jooksis lausa rohu.

Jalge all visises ja siutsus tasakesi rohuvaip, sügavalt saapajäljed nõrgusid kohe vett täis.

Dmitro silmitses kaua kehvi madalaid kaldaid. Alati ta nägu selgis.

«Kogu madalikule tuleb tuhka külvata. Siis kasvab heina! Kasvab niisugune rohi, et mähiseb!»

Oli see mõte nüüd raamatutest loetud või agronoomide milt kuuldu, aga äkki kehastus see elavaks ülesandeks. Ta nägi juba, kuidas tema brigaad ja Varivoni mehed luhal tutilist pajuvõsa raiuvad, sellega kuivemad kohad katavad ja jändrikke ümmargusi tüvesid üles tõstavad.

«Tuhaküsimus tuleb viibimata käsile võtta. Talvel ei anna teda naistelt kätte, tormavad nagu kullaotsijad kulla kallale. Ei anna kübetki käest.»

Ja unustanud oma mure, elustus Dmitro jälle ja mõtles juba elavalt seda, mis alles äsja oli talle mõtetes avanenud.

Kändude juurimine on muidugi ka väärt asi, aga see on pigem viljasaak välja tuua...

Ta kiitis ennast hea mõtte eest. Kogu see madalik oma mädavee loikudega ja roheliste, tarnaga kaetud mätastega oli talle juba niisama lähedane kui oma koduse ülesharitud põld.

Dmitro ei läinud lõunat sööma. Ta tegi üsna kalda kõrde lõkke, viskas hõõgivate süte peale mõne suure kütuli ja hakkas kepi otsa pistetud pekitükki küpsetama. Siniseid piiritusena sisisevaid tilku kukkus sütele; tundus praelõhna.

Sel ajal kostis eemalt kaldale kabjaplaginat. Dmitro lõusis püsti. Kõrge hobuse seljas kihutas Varivon tema poole, ise peaaegu rohuni alla päindudes. Mütsi alt väljutunud juuksekaht peksles ruske harjana laubal.

«Küll on tal ikka lahe elu! Küpsetab kartuleid, praeb pekki, naudib loodust... Lihtsalt kuurort!»

Ta pistis lühikesed tugevad sõrmed sõbra väljasirutatud kätte.

See vaatas uurivalt Varivoni otsa, mõistis, et too mitte asjata ei tulnud.

«Juurid kände? Oled nokitsemistöö peale üle läinud?» küsis Varivon ringi vaadates pilkavalt ja kõõritas sõbra poole. «Aga tead, brigadir, sinust on ajalehes jututatud.»

«Juba?» Dmitrol vajusid õlad alla, huuled tõmbusid kohe halliks nagu söed ahjus.

«Juba,» kinnitas Varivon kurvalt ja toetas rusika mureliku žestiga lõua alla. Ja äkki pahvatas naerma.

«Mis sul on?» vaatas Dmitro nõutult seltsimehe otsa.

«Ja sina rõõmustad?»

«Miks ma siis ei peaks rõõmustama, seltsimees brigadir?» Varivon vangutas jälle kurvalt pead ja pahvatas jälle naerma.

Dmitro poördus järsult ära ja hakkas vaikide kallast minema.

«Kes oleks võinud arvata, et Varivon niisuguse hinde lobasuu on! Mis temal hada! Ta on vah üle naerma. Et aga nalja saada, ei heida omale legi armu. Säh sulle siis seltsimees!» mõtles ta hõlpsa sega. Temas otsekui katkes midagi.

«Hei, oota!» hüüdis Varivon talle järele rääkides. «Ära siis kohe keema mine!»

«Hota õige eemale! Ilma sinutagi...»

«Küll on rumal inimene! Ma tõin sulle ju rõõmustav teate. Vaata, mis sinust on kirjutatud!» Varivon ütles talle neljaks kokkupandud ajalehe.

Dmitro haaras selle, laotas lahti, libistas pilgu resti üle esimeste veergude ja kiindus siia sõnad kirjutusse kolmandal leheküljel. Pealkirja «Brigaadimõtted» all kirjutati seal, kui hästi tema brigadil sel kevadel tootanud ja kuidas ta kavatses suurtööd saagi koguda. Mainiti lumepeetamist, valitud seemneid mesilasi. Dmitro imes iga sõna ahnelt endasse ja tohutust rõõmust otsékui purju, muutus lõdvaks.

«Noh, tead, juhtub ikka imesid maailmas...»

Ta laotas imestades käsi, siis kaelustas ägedalt rääkides meest, suudles teda ja hakkas närviliselt naerma.

«Kuidas ma sulle nii armsaks olen saanud? Põlvad leib, tahendab, nagu tütarlast. Ei, vennas, suudlesin teiega sa ennast lahti ei osta, see asi lõhnab preemi järgi.»

«Millega sind siis premeerida?»

«Kõigi sinu raamatutega, mis hirsikohta kaitsevad. Ehmusid, mis?»

«Nad on ju niikuinii talvest saadik sinu käes... Noh maailm paistab kohe hoopis teisest asjusena! Ja kes seda ometi kirjutada? Aitäh, Varivon!»

«Terviseks! Lugesin selle kõik labi ja rõõmustasin, nagu oleks minust endast kirjutatud. Ei, veel enam sinul on nüüd rohkem tähtsust vaja kui minul.»

Sõbrad võtsid tule juures istet ja asusid sõnu koostama vetades kartulite kallale.

«Artikkel artikliks, aga mis minust siis edasi saab? Fortsutas Dmitro äkki laupa.

Kušnir karkis sind kas või maa alt üles otsida. Sõidale alamaid. Tuleb hobune sulle ära anda nagu taht-
le tegelasele ja endal jala vantsida. Ei sobi brigadi-
kollest lehtedes kirjutatakse, hobusesaba taga kõn-
le. Ainult ole ettevaatlik — must on riugastega.
Maha maha viskab, siis kirjutatakse lehtedes juba tei-
le. Brigadiri langemine... Sa rutta tatrakülviga...
Rõõmust käis üks töötaja siin, karkis Kušniri peale.
Kirjutatakse, et Kramovoi ei jää meie küllasse volini-
... — võetakse maha.»

«Tõsi või? Vaat see on rõõmustav teade! No küll sat-
ma oma õnneks ikka toreda inimesega kokku! Kulla-
le mitte inimene!»

Ta hakkas Varivonile Ivan Vassiljevitsšist jutus-
ma.

«See on ju meie rajoonikomitee sekretär Ivan Vas-
iljevitsš Koševoi. Oh, küll sa oled ikka toru, no tähen-
dab päris toru! Ei taibanud, kellega sa sõidad.»

«Kas tõesti?»

«Ma ei arvanud ilial, et sa niisugune toss oled.»

«Oleksin tähtnud naha, kui taiplik sa minu naha sees
oleksid olnud! Hing oli murest kohe haige. Näe, ei tea
oleksid süüd olevat, aga lähed inimeste ette, nagu oleks
sinu habimärk küljes. Ütle mis tahad, aga kui me peame
seda kolhoosist lahti lööma, siis on see misama hea kui
seda. Enne seda õnnetust ma ei tundnudki, kui palju
meid meid kolhoosiga ühendab.»

«See on õige, Dmitro. Nüüd on kõik teisaks saanud.
Vaat kas või seda, missuguseks meie naised on muu-
tunud! Varem oli nii, et kui kokku tulevad, siis pek-
vad üksteise üle keelt, keerutavad aina tühje jutte,
muna parast on valmis üksteisel silmi välja krat-
ma. Kui normipäeva eest grammide viisi tasu sai, siis
olnud ise ega lasknud meid elada, aina närised.
Nüüd aga vaata, et löövad meid veel ülegi. Unistavad
seda aust ja lugupidamisest. Kas nagid, missugust
oleksid minu Vassilina koos Ševtšikuuga kasvatab? Ma
võin, sellest kirjutatakse enam kui ühes ajalehes, isegi
rohkem kui sinust. Fluilmas pole ma niisugust rukist
olenud. Ja nüüd ei pusi see minu eit isegi pühapäeval
minu tares... See on elu!...»

«Elu!» lausus Dmitro mõtlikult ja peaaegu ei teinudki enam seltsimehe juttu.

Oma rõõm vallutas mõtted.

«Leidub ometi niisuguseid inimesi!» mõtles ta tühja tundege rajoonikomitee sekretärile.

Kõrges sinises taevas liikus kari valgeid kaharab pilvi, kalda kohal säras pajude ja mägivastrate kalda lehestik, üle Bugi heidetud päikesetee aga helkle, hõbeda kangidena. Vaikese küla kauged tared olid hanekarjana jõe äärde laskunud ja näis, nagu oleks nad iga silmapilk valmis tiibu lehvitades lendu tõusnud et pimestavasse sinasse kaduda. Kui kauniks oli see ümberringi muutunud! Elu!

«Tead, Varivon,» ütles Dmitro ilma mõtlikku pilgu Bugi-taguselt pööramata, «nüüd kogun ma naaber tatrasaagi, mäherdust sa pole uneski näinud. Andsin ometi parteile sõna.»

Varivon vaatas üksisilmi seltsimehele otsa. Iial varem polnud inimene ette hoobelnud — nähtavasti murdunud tunded läbi.

«Tähendab, viljapeast kamalutäis, vihust külmutat täis?»

Dmitro noogutas. Ta kujutles juba selgesti, kuidas tatar mustade helmestena vakku langeb, kuidas põldu roheliste südamekestega kattub ja õrnpunased õielehed viljalatvu õõtsutavad...

Õhtul läksid Dmitro ja Varivon kolhoosi kontorisse.

«Tervist, tervist, riiukukk! Lugesin, kuidas sind ajalehes ülistati, lugesin juba.»

Kušnir püüdis kohmetusetunnet rõõmsa naeratu eest varjata. Lühikeste laiade sõrmedega surus ta tugevalt Dmitro kätt.

«Kas mitte teie ei esitanud materjali oma brigadi kohta?» torkas Dmitro esimeest.

«Ah, ei maksa sellest rääkida!» Kušniri laiale tallest pargitud näole langes vari. «Sa ei tea, kuidas mul süda valutab. Mul on väga hea meel, et kõik nii lõppes. No nii hea meel!... Egas nüüd muud, kui asu aga külvama. Ilm on ilus.»

«Hakkangi külvama, Stepan Mihhailovitš. Tulin teie juurde superfosfaati saama.»

Kuidas?» tõstis Kušnir ehmunult pilgu. «Milleks te superfosfaati? Egas sa peeti külva?» Kiire kõne mölbinud tema laiakondilise, tugeva koguga.

«Külvan tatart.»

No tead, tatra jaoks meile superfosfaati ei anta. Kas teil on liiga rammus?»

Budjaki jaoks on rammus, tatra jaoks mitte.»

Mid ei ole superfosfaati. Palu või põlvili — ei ole! Maaksin hea meelega, aga ei ole!»

Alati varude eest hoolitseval esimehel muidugi oli väetist, aga ta hoidis iga kilogrammi: «Superfosfaat on nagu suhkur.»

«Millele, ütlete?»

Dmitro nihkus esimehe poole.

«Ole, jah, ei ole, ütlen.»

Kušnir tõmbus eemale, nii et lõi pea vastu kõrget taevalikkorju, ja kortsutas laupa.

«Tähendab, ei ole?»

«Ei ole, tähendab.»

«Aga kui otsida?»

Suhkrupeedi jaoks pisut on. Viimased raasud, ainult luuga kokku pühkida.»

«Tähendab, on?»

«Ei ole, ei ole! Tatra jaoks ei ole.»

«Huva! Siis ma ei hakka külvama.»

«Kuidas ei hakka?» küsis Kušnir jahmudes. «Mis see tähendab? Sattusid ajalehte ja läksid kohe uhkeks? Ma pole sinult veel niisuguseid jõledaid sõnu kuulnud: «Mille hakka!»»

«Mille hakka. Otsige endale teine brigadir.»

Dmitro tõusis püsti.

«Kas sa külvad ilma superfosfaadita? Külvasid sa või?» ägestus Kušnir.

«Muide mees. Kangekaelne nagu härg!»

Kui varem oleksin saanud kolm-neli tsentnerit hektarilt, poleks keegi mulle midagi öelnud — lihtsalt oleksin saanud hästi ja muud midagi. Aga nüüd andsin parteile sõna, sellest peab aru saama.»

«Kas sa külvad siis superfosfaati võtan? Kui mul

Budjak — peene-, kidurateraline tatar.

tiivne töö päästab nad igavesest puudusest. Tõsi, Safronile oleks hoopis enam meeldinud, kui ta hoos oleks maha põlenud, maa sisse vajunud, aga tema jõud ei aidanud siin. Omamoodi mõistis ta ka huvi teaduse vastu: tahavad kergema leiva saada, ega alati pea mulla ja sõnniku sees puhet. Pooleldi mõistetav oli ka välimuse muutus, noorte juures silma paistis: noormehed kandavad ülikondi, kroomnahast saapaid, neiud kingi ja kleite. Tõsi küll, kolhoosnikud suunasid vähe kaubandusvõrku — kaupude olevat vähe —, aga nad hankisid nad kõik vajaliku ja riietusid hästi. Kadunud lõuendid olid täiesti kadunud. Keegi külas ei kutsunud enam, teljed olid põletuspuudeks ära kasutatud. Leedriga värvitud jämeda kodukootud riide olid vanakesed unustanud, nagu poleks kogu külla kummitanud aastat tagasi aina seda kandnud. Safron aga kandnud kogu eluaja jooksul ära pidanud ühtki paari kroomnahast saapaid, polnud ostnud head kalevit; ta oli kogunud, maad juurde ostnud, majapidamist suurendanud; isegi Gorpinale, kui too noorem oli, andis harva ja vastumeelselt kleidi jaoks raha. Karp teine asi: see oskas isa tagant näpata ja endale üht te soetada. Noh, mis siis, nähtavasti valitses nüüd sugune mood, et üksteise ees uute riietega hoolida. Mõelda ainult: need, kes igavesti puudust kannata, kes varem enne uut lõikust külilitutäie jahu maani kummardasid, riietavad oma lapsi nüüd krepdešini, niisugusesse kuradivärki, mida ei ole kaine peaga väljagi öelda...

Ent hoopis arusaamatu oli talle eesrindlaste kasupüüdmatu entusiasm. Nad tundsid suure saaparõõmu mitte niivõrd sellepärast, et neile rohkem langeb, kui sellepärast, et seda loeti saavutuseks, vauks, kangelasteoks. Ja mingisugune Pol karp Safronko lausub uhkelt: «Töötame kodumaa hüvanguks et rutem sotsialismini jõuda!» Kas ta sellest sõltumist midagi taipab või ei, aga nina kasvab üle kogu. Ei, siin on ilmselt mingisugune kavalus, aga Safron polnud oma uuriva pilguga veel välja selgitanud, mis sugune.

Ta tegi katsed sellest rahuliku, mõistliku Oleksandr Pidoprigoraga kõnelda — ja sai kõrvetada.

Kadid kohtusid nad selgel tahtederohkel õhtul kolme ühigi ääres. Said jutule. Ettevaatlikult uuris Varonik endist keskmikku, kes iga soonekesega maa küljes loom oli.

«Vaatan neid meie inimesi — nad on hoopis teistmood kui enne. Rahvas on paremaks läinud. Inimesed on hakanud rikkamalt, jõukamalt elama ja on ise teiseks muutunud. Rikkus on ikka suur asi. On tõsi, mis ma räägin?»

Kuidas sulle ütelda...» Pidoprigora valis aeglaselt. «Mitte rikkuses pole minu arvates tõe.»

Milles siis?»

Vastus imestas ja muutus tähelepanelikuks: vestluse lase hääles polnud kuulda seda argust, mille vastu hõimad talupojamõtted endisel ajal komistasid. Pidoprigora jutt oli nüüdki kohmakas, ent oli muundunud kindlamaks, julgemaks.

«Võta meie endine elu. Oli rikkaid. Noh, et mitte rikkadelt minna näiteid laenama, algame või sinuga. Või pane pahaks. Sa suplesid jõukuses. Ja mis siis oli — muutusid sellest paremaks? Meie küll ei märkud, ja eks kõrvalt ole ju selgemini näha. Mida rohkem sa teenisid, seda suurem lurjus sa teiste vastu olid. Ja mina räägid veel rikkusest.»

«See on mineviku asi, ma lunastasin selle vaeva ja tööga,» lausus Safron süngelt. Ta kahetses juba, et oli talupojamist alustanud. «Kah agitaator väljas!»

«Noh, kas lunastasid või ei, kes seda veel teab! Lihtsalt meie riik halastas sinusuguste peale — võib ju olla, ennast parandate. Selle eest kummarda tema ees sügavalt ja tööta nii, et sa mitte rikkuse eest ei hoolitset, vaid ausale tööle käed külge paneksid. Kui aga tead tait tõtt teada selle kohta, miks inimesed paremaks on muutunud, siis ütlen sulle: meie riik on kasvanud ja ka meid üles kasvatanud, on harimatud puutööd koidikuis kiratsevad talumehed kodanikkudeks teinud. Minu lastest on teadlased saanud — kas oled kuulnud? Varem tähendasid paar kronu minu jaoks suuremat õnne, aga katsugu ma nüüd oma eidele

tamisest hakkab maks valutama. Ma soovin teile teada — ja jälle: «Tõuse lendu, öökull,» laulis ta teise tenorihäälega. «Te ei jõua minuga sammu pidada teine vanus, teised lood... Noh, hakatakse teilt paljudes kuidas te majandusjuhatajaks saite, missugused need minuga olid, ja igasuguseid muid pisiasju, mis versta maa taha laagri järgi lõhnavad. Aga teie olete seal juba olnud...»

«See on õige,» nõustus Vartšuk ohates. «Egas need tuleb väikesel viisil kauplema hakata. Ei taha ma vanas eas oma konte mööda maanteid loksutada.»

«Ma ei soovita. See on ebakindel asi,» sõnas Krupjak tõsiselt. «Igaüks võib norima hakata. Minu nõu on: astuge kolhoosi.»

«Aitäh! See passib mulle nagu kõis kaela.»

Vartšuk kortsutas laupa ja sammus korra sisse selt üle toa. Lillad kotid silmade all võpatasid, ta paistsid läbi sinised soonekesed.

«Elus tuleb paljugi ette, mis meile meeltemööda ei ole, aga peab ära kannatama, kohanema, oma värvi tundma. Teaduslikus keeles nimetatakse seda minustamine kui tahad, et sind ära ei söödaks, maskeeri end ümber taoliseks. No mis teil maksab kolhoosis mingisuguse valvuriks hakata... See on isegi päris kena, kui sa oled öösel ringi, vaatad mõnuga tähti, taod lood lauda...»

Krupjak ei paistnud märkavatki, et vanamehele tume puna näkku tõusnud, et ta huuled värisesid, taad hallisegused vurrud tõmblesid.

«Kuule, kas sa tahad mind pilgata või?» hakkas ta ron kähiseva häälega kõnelema. «Et mina, parim poiss mees külas, hakkaksin nüüd kaltsvattide lõbuks lüüa lauaga ringi käima? Oma südant hauda taguma? Aga seda nad näha ei saa!»

«Inimene räägib asjalikku juttu, isa,» segas Krupjak end vahele. «Ta toetab teid võimalust mööda. Nii et tiinu heinamaad maha, toote endale heinu või muud ära. Töötada aga tuleb kolhoosis — niisugune on ju meie saatuse.»

«Niidate nii palju kui tahate,» muutus Krupjak loll

deks. «Aga saatuse kohta räägid sa rumalusi, Karpo. Muutus muutub varsti.»

«Seda kuulsin teilt juba kolmekümnendal aastal.»

Noor Vartšuk vaatas külalisele pilkavalt ja umbusklikult otsa ning kohendas silmadele langenud tulekarva lollu.

«Kolmekümnendast aastast ei hakka me rääkima, aga praeguse olukorra seletan ma ära. Kuule, tarkpea, missugused reaalsed jõud on Läänes valminud.»

Krupjak hakkas paberilehele üsna osavalt Lääne-Euroopa kaarti joonistama. Karpo kuulas tähelepanekult, aga Krupjakil ei läinud siiski korda tema umbuskliku hajutada.

«Lame-näeme. Esialgu aga oleme nagu vasikad, kes ja aina piilume, kas prokurör ei tule,» lõpetas ta, muutades õnnetut odravargust.

«Sa oled lollipea!» vihastas Krupjak. «Kui nii hakad arutlema, siis aetaksegi sind nagu vasikat tapale. Sa tuleb ette läbi mõelda. Kuula, kuidas sa elama pead, missugust rada peab sinu elu minema...»

«Noh-noh, ennustage!»

Karpo kõõritas umbusklikult, aga kuulas edasi. Karpo kuulas ja märkis endamisi, et Krupjak orientuub uues olukorras tõepoolest üsna hästi, ainult et ta ei ole suuri lobiseja.

Karpo Vartšukil tuli võib-olla esmakordselt elus inimestes sügavalt kummardada, ja enam kui üks kord tundis ta end alandlik, kuid hinges viha, põlgus ning solvatus. Ta mõeldi, käis ta Bondari ja Kušniri, brigadiride ja nende kolhoosnikute juures. Ainult Dmitro juurde ei tahtnud.

«Minu elu on nüüd teise pöörde võtnud,» rääkis Safonov kõikidele. «Häbi ja vastik on minevikule vaadata. Elamisel olles mõtlesin kõige üle järele, hakkasin mõtlast ümber kasvatama. Metsatööl sain lööklaadida. Hea töö eest vabastati ennetähtaegselt ja anti head töökumendid.» Ja ta näitas kõikidele võidunud paberit.

Enam kui ühe päeva käis ta mööda uusi taresid, vaatates imestuse ja vihavaenuga noori aedu, heledaid maju, nende rõõmsaid silmi. Ja vanamehele tundus, nagu pei-

tuks kõiges selles vältimatu ning halastamatu ähvardus.

Moodus tublisti aega, enne kui ta tõrksalt tahtmist kolhoosi võeti. Safron valis endale rahatöö — hakkas kalatiikide valvuriks. Toitis peegelkarpasid ajas neid ühest tiigist teise, puhastas vikatiga tiigivetikatest ja õhtuti näppas väikestviisi kalu nimekoju. Aga ta ei kosunud rahulikust elust ega muretest karpkaladest — meisik kurbus ja vihavaen, mis sid teda isegi unes. Tarvitses Vartšukil ainult endise maa peale vaadata, kunagisel oma põllul viljapead puudutada — ja minevik pani kogu ta kehakihama, torkis seestpoolt siilina. Aga inimeste ees oma muresid varjata. Ja ta varjas, peitis nad kordumise, kord mõistliku jutu taha, mis ei võinud lüüsi äratada. Isegi Denissenko ja Sozonenkoga ta ettevaatlikult, ei avaldanud neile oma mõtteid, kohtumistel rohkem rõhku topkatõstmisele. Ta jättis palju, aga viinauim ei teinud teda lõbusamaks mõjul tusanes nagu veel enam, kattus vanaaegse kortsudega.

«Tead, Dmitro, vana Vartšuk on nüüd hoopis inimene,» tähendas kord Varivon. «Ma rüütemaga...»

«Jäta juba! See pada lehkab eluaeg ühe ja selle keeduse järgi. Naisugused ei muutu. Kui on paras jäh pistab sulle noa kuni käepidemeni rindu ega kinni nägugi.»

«Inimesi kasvatatakse ju ümber.»

«Kasvatatakse küll,» nõustus Dmitro meelsasti. Safron pole seda tõugu. Olen üsna rohkesti lugenud inimesi jalginud, vaist on mulle korduvalt õigesti öelnud, mis kellegagi edasi saab. Ümber kasvatada neid, kelles on ivakagi inimlikkust. Aga Safroni selle maailmaga ainult raha, kukkur. Raha eest on ta varemgi igaühel kõri läbi hammustanud ja teeb ka nüüd.»

«Sa laimad teda kurjuse pärast,» naeris Varivon.

Dmitro vihastas, kahvatas, siis punastas ega lausnud seltsimehele enam sõnagi: too ei mõista niiki.

Aga too oli ammu mõistnud; ta ainult narris sõpra, kaudu saavutanud, mis tahtis, silmitses teda leebelusega:

«Pöörane, no küll on ikka pöörane!»

XXXII

Ivan Vassiljevitsš Koševoi heitis paksud kastanpruulipuksed harjunud liigutusega laubalt kõrvale, andis Krupjakile tagasi ja jäi mõttesse. Tema silmad polnud enam näha helesiniseid valgusepiisku, silmad olid muutunud raskeks, tinaseks nagu sügisene

Krupjak mõistis, millele rajoonikomitee sekretär mõtleb, ja hakkas talle üksikasjaliselt tulevases tööst juhtima, rõhutades selle ulatust ning tähtsust.

«Meie katsejaama ülesandeks,» kõneles ta enesekindlalt, «ei ole mitte ainult Podolje floora ja fauna uurimine, vaid ka kolhooside abistamine heinasaakide suurendamisel. Me kavatsime tööd arendada kõrgel teaduslikul tasemel...»

«Kas teile mitte liiga palju maad ei antud, seltsimees?», küsis, kuidas te arvate?», katkestas teda rajoonikomitee sekretär. «Katsejaama jaoks jätkuks väiksema maa-alast.»

«Ei! See pole kuidagi võimalik. Teadus ei lepi teadega, vaid nõuab laia haaret,» ja Krupjak heitis teatrailselt üles. «Loodan, et meie juurde hakkab tulema inimesi kogu Podoljest, aga võib-olla kogu Venastki.»

«See on hea. Aga kolhoosnikutelt nii palju maad ära võtta...»

«Mis te muretsete? Egas te enda oma...» hakkas Krupjak vastu vaidlema ja katkestas kohe.

Ta tundis peaaegu füüsilise raskusena endal sekretäri valvsat pilku ja mõistis, et too ei andesta talle neid muud ning peab need meeles.

Ta kirus ennast mõttes ettevaatamatuse pärast ja mõnole innustunud ilme.

«Mun aru, saan aru... Muidugi on raske kolhoosni-

kutele liiga teha, aga see on ju teaduse jaoks, need gude teaduse jaoks, mida meie, tagasihoidlikud töötajad, ustavalt teenime! Ja igal halval on ka oma hea külge: see sunnib kolhoosnikuid lugupidamist, timutit külvama.»

«Teil on huvitav teooria,» Koševoi silmitses teda jakki pilkavalt, «ainult et see ei meeldi ei kolhoosnikutele ega minule. Me ei saa katsejaama jaoks maad anda. See tähendaks meie loomapidamist ohtu viia.»

«Kuidas ei saa? See on ju põllutöö rahvakomissari...»

«Hea küll!» krimpsutas sekretär kannatamatult. «Esitage mulle oma majapidamise perspektiivplaan tema agronoomiline põhjendus.»

Ta tõusis püsti, andes mõista, et vestlus on lõppenud.

«Väga hea! Esitan juba täna,» vastas Krupjak. «Märkisin valmisolevalt, endamisi imestades, kuid teie neil rajoonikomitee sekretär oskussõnu.»

Koševoi tuli tahtmine projekteeritava katsejaama territoorium üle vaadata. Juba autos istudes hakkas ta kindlalt otsuseks põllutöö rahvakomissari juhendamisel protestida. «Veel üks niisugune määrus — ja meie rajoon jääb ilma heinamaata... Isegi farmide jaoks ei jätku heinu, kolhoosnikutest rääkimata. Missugused tarkpead selle ometi välja mõtlesid, et heinte külvamine katsete jaoks nii palju maad anda? Millega katsete jaoks selle üles harib?»

Auto sõitis mööda Bugi kallast. Paks roheline rohi vaip kattis teed. Piki rattarööpaide sädelesid oma laste piiskadega vitspad, mida õõtsutasid töökaad naised lased ja kimalased; õhmalill oli ära õitsemas; uhtepunetasid veriheina nupud. Paju otsast lendas alla tuul luitsnökk-part; lumivalged tiivääred löid päikese kuldsest eredalt kiiskama ja kustusid väikesel saarel, mida lüüsnistasid setteliiva kollased paljakud. Lind polnud veel põõsastesse kadunud, kui valkjaspruun jännes, selg kerkis rus. üle saare lippas, nii et üks valge kõrv peoglike välkus. Vee peal mustendas väike kaluripaati, mis kallast sammus kogukaš mees ja näis, nagu lähelt

olles valgeid pilverahne täiskuhjatud taevasse. Kui auto tema kohale jõudis, tundis rajoonikomitee sekretär Goritsviti ära.

«Dmitro Timofijevitš! Mis sa luhal teed?» hõikas sekretär lõbusalt brigadiri ja tuli autost välja.

Ivan Vassiljevits! sõostis Dmitro tema poole. «Suur teie teie!»

Molema käega surus ta tuliselt Koševoi kätt ja jäi silmitses, et on vaja veel ainult üht pingutust. Nad hakkavad voolama kergelt ning sujuvalt, nagu ujumises lähedaste inimestega. Juba mõnd aega mõtles ta, et tal on sõnu tekkinud; ainult et hirm oli, et mõnede inimeste ette välja tulla, nagu kunagi oli hirm, et vee ajal uppujale tütarlapsele Bugi appi hüpata.

«Suur tänu teile, Ivan Vassiljevits!», kordas ta uuesti.

«Pole tänu väärt. Kas tatra külvasid maha?»

«Kulvasin. Praegu aga vaatasime seltsimees Otšerehe heinamaid üle. Tahame need käsile võtta. Meil on heinast puudus.»

«Puudus?» küsis Koševoi ja jäi mõttesse. Aga ei lausunud katsejaamast sõnagi. «Heinamaad on hooletusse jätetud. Põllud hakkavad juba korda saama, aga heinamaad lamavad mahajäetutena nagu vaeslapsed.»

Mina arvan sedasama. Neile tuleb heinaseemet külvata.»

«Oled sellest lugenud?»

«Olen lugenud. Olen agronoomiga nõu pidanud ja ise tulvanud.»

«Aga tead, sinust saaks ju päris hea kolhoosiesimees. Mis on arvad?»

«Minust?» Dmitro vaatas ehmunult rajoonikomitee sekretärile otsa. «Minge ikka! Mis esimees mina olen? Ma ei ajab isegi naerma... Ja teeb hirmu!»

«Teeb hirmu?»

Voi veel! Ma pole kartlike killast, aga sellest teie ei saa. Puudub organiseerimisvõime, oskus inimestega sobida.»

«See on õpitav asi, arened.»

«Ei, ei, Ivan Vassiljevits!»

Tahendab, see pole niivõrd mitteoskamine kui mitte-rahulolu? «Au on palju, aga hullutamist veel rohkesti.»

kem,» tuletas sekretär pilkavalt naeratades
«Lülivanem Opanassenko on juba brigadir, võib
gesti juhtuda, et sügisel valitakse esimeheks. Aga
jääb istuma, kardan. Opanassenko laseb sind
eest tänada.»

«Vili sattus headesse kättesse, mul pole kahju.

«Ta jõuab sinust võistluses ette.»

«Vaevalt küll. Meie säilitasime pinnases
niiskust. Ja mesilased on meil väledamad kui
omad.»

«Ka seda oled tähele pannud?» naeris Koševoi.

«Brigadir! See kõlab nagu muusika,» naerata
Dmitro. «Ehk astute minu poole sisse?»

«Vahest ka. Võib-olla loovutad mulle veel
kübaratäie tatraseemet. See on sinul vist kõige suure
viljamõõt?»

Dmitro naeris. Ta oleks tahtnud Koševoi
head, tähelepanuväärset ütelda, ent sisemisest
tusest, kohmetusest aheldatuna vaikis.

«Aga kui inimene arvab, et ma lipitsusega talle
poen? Küllalt keerleb ülemuste ümber igasugu
ajab omakasu huvides mesimagusat juttu,»
ta.

«Kuidas brigaad töötab?»

«Pole viga. Seni pole keegi meist ette jõudnud.»

«Aga kas sa inimestele ajalehti loed? Raamatuid
loed?»

«Raamatuid?» Dmitro ei tea, kuhu sekretäri
vate silmade eest pugeda. Ei, ta mõtleb rohkem
peale...

«See on väga halb, kui inimene oma põllulappi
kem armastab kui kolhoosnikuid. Brigadir ei pea
ainult põldu harima, ta peab ka inimesi kasvatama.
pole mitte ainult peremees, ta on õpetaja. Sa arvad,
suure saagi jaoks on vaja ainult päikest, niiskust
vähem? Peaasi — on vaja bolševistlikku kirglikkust.
Ja rängalt eksib see, kes brigaadile vaatab kui inimese
rühmale, kes töötavad ainult normipäevade pärast, see
on perekond, üksmeelne, kindla tahtega, loov, töö
ühteliidetud perekond, nagu on ühte liidetud luurajate
rindel. Vähe on sellest, et sa ise õpid — peab ka inimesi

mesi õpetama, istutama neisse armastust raamatu
vastu, kirgliku bolševistliku sõna vastu. Inimesed, kaad-
rid otsustavad kõik. Mäletad neid sõnu?»

«Mäletan,» vastas Dmitro ja hämmastus oma hin-
nusele selle üle, kui palju tähtsaid asju on tal tege-
mata.

Liinav auahne soov Koševoi silmis paremana näida
sõjandus püüdega uute heledate horisontide poole, mis
olid alles vaevu tajutavad, ent tõmbasid juba võimsalt
ligi.

«Saad aru, Dmitro Timofijevitš: brigadir — see on
ju isa ja komandör. Ja tema eelis on selles, et ta ei saa
talendust mitte enne lahingut, vaid õpib inimesi aas-
tallega tundma, kasvatab nad ise üles. Aga kas sa võid
pragu iga brigaadiliikme peale kindel olla nagu ise-
enda peale? Näe, sul on suur sõber Otšeret. Nisugus-
talt sõpradest — õiglastest, tugevatest, uhketest, töö-
lastest, tarkadest — peab koosnema kogu su brigaad,
kogu kolhoos. Saad sa aru, Dmitro Timofijevitš, mil-
lal see meid tugevamaks teeb, kuivõrd kogu meie
rühm sellest paremaks muutub?»

«Sa aru. Aitäh õpetuse eest! Ma ei lase seda tuulde
lennata.» Dmitro ajas enda sirgu ja vaatas otse Ivan
Vassiljevitsi mõtlikesse silmadesse.

Järgmisel päeval tuli Krupjak rajoonikomiteesse ja
tõi perspektiivplaani kaasa. Ivan Vassiljevits luges selle
tähelepanelikult läbi, arvutas kaua midagi paberilehel
ja siis ütles rahuliku häälega, mis ei sallinud vastu-
olemist:

Nüüd anname teile, seltsimees Motornõi, neliküm-
mend seitse hektarit luhahainamaad — täpselt nii palju
kui te suudate üles harida.»

«Nelikümmend seitse?» hüüdis katsejaama direktor
hülmastunult. «On see pilge?»

Ta kargas toolilt püsti.

«Nelikümmend seitse ja mitte vaksa võrragi rohkem.
Meil pole õigust talitada maaga nagu Ohrim oma
kõuega. Kui meie võimalused suurenevad, anname
teile lisa. Sõitke homme ühes maavalitsuse esimehega
oma maatükile ja asuge tööle. Soovin edu.»

«Ma olen sunnitud kirjutama...»
«Kirjutage. See on teie isiklik asi. Paber võtta masinakirjutajalt.»

Sekretäri laup, mida kastanpruunid juuksed poole varjasid, oli kortsu tõmbunud.

XXXIII

Grigori hakkas sageli katsejaamas käima. Alguks peab ta suure usaldusega direktori iga sõna. Kahtluse Krupjak purustas need hõlpsasti, kasutas osavalt taate, võrdlusi, analoogiaid ja fakte suurte teadlaste tegevusest.

«Teadus pole tallatud tee, kus kõik on selge ja kohe jaoks üks retsept. Kuula...» kõneles ta ja uimast vestluskaaslast uute argumentidega.

Aga varsti jahutas ebameeldiv juhtum Grigori. Tekkis isegi kahtlustus — kõige tõenäolisemalt pärast, et asi puutus Ševtšikule väga kallisse töö.

Kui rakis katsepõllul kõrsuma hakkas, lõi laboratooriumitäre juhataja kõhklema: kas maksab lopsakalt taimi veel lämmastikväetise ja kaalisoolaga rannutada? Ta küsis Motornõiilt nõu. See kuulas teda tähepanelikult ja raputas siis pead:

«Ei mingil juhul, ei mingil juhul! Teie rakis lamandub ega tõuse enam. Tuleb põld heinaks niita.»

Grigori kuulas sõna ja külvas põllule ainult superfosfaati.

Mõne päeva pärast, pühapäeval, astus ta uuesti katsejaama sisse. Direktorit polnud kohal.

«Noh, kuidas läheb, seltsimees ülemus?» Talle näis jalgteel lõbusalt vastu flooraspetsialist, pikk tõmm Vassil Romanenko. «Kas me ei mängiks malet?»

«Pole aega,» lausus Grigori kõhklevalt.

«Kardad matti saada?» narris noor agronoom ja naeris. Tema naer oli nakkav.

«Too malenupud välja, seltsimees floora.»

«Vaata see on teine jutt, seltsimees ülemus.»

Nad heitsid jõe ääres rohule, kummardusid heatahtlikult näägeldes lakeeritud malelaua kohale ja süvemas

elid mängu. Võitis Romanenko, kuigi mitte ilma vaevata, ja jälle hakkas sadama naljatlevaid torkeid:

«See pole nii lihtne kui katsepõllu eest hoolitsemine, seltsimees taimede ülemus. Magasid oma lipu maha? Vanta, et sa veel midagi maha ei maga... Noh, kas andsid rukkile lisaväetist?»

«Andsin. Ainult salpeetrit ja kaalit ei külvanud.»

Miks?»

«Et ei lamanduks.»

«Kui ettevaatlikuks sa oled muutunud!» vangutas agronoom imestades pead. «Males on sul rohkem hoogu... Lämmastik oleks saaki just suurendanud.»

Kas tõesti?»

«Ikka päris tõesti! Ma ütlesin ju sulle, et sa peale lipu veel muudki maha magad.»

«Seda soovitas mulle teie direktor.»

«Mina pole direktor,» kihvatas Romanenko, «aga alarast rumalust poleks ma iial soovitanud.»

Tema kelmika pilklikkuse oli otsekui tuul ära puhunud. Nägu oli nüüd keskendunud ja kangekaelne.

Kas seltsimees Motornõi võis tõesti eksida?»

«Eksida?» kordas Romanenko küsimust ja näppis meedega noort rohtu. «Siin võib midagi halvematki ilmsiks tulla kui eksitus...»

Jalgteel tuli Krupjak nähtavale. Ta silmitses vestlejal kahtlustava pilguga. Talle ei meeldinud Ševtšiku «õprus agronoomiga.

«Sel rästapojal hoia aga kogu aeg silma peal. Miski pole talle meeltnööda, kõigega on tal tegemist. Alles tuleb kõrgemast koolist, pole jõudnud veel sulge minna, aga juba ärgitab maailmakuulsaid teaduse korüfeesid ünnata. Va kollanokk lõssenkolane! Ei, ta tuleb kui-tee märkamatuult jaamast minema saata,» mõtles Krupjak.

«Noh, tšempionid, kes kelle võitis? Võib-olla tahab mõni ka minuga jõudu proovida?» pani ta mängijate juurde astudes ette.

«Võib,» vastas Romanenko. «Kummast käest?»

«Paremast... Jälle on mul mustad!»

«Teie mängite alati mustadega,» tähendas Romanenko ja heitis kõrvalt pilgu direktorile.

«Ikka sellepärast, et minu töökaaslased mind lasti tüssavad,» vastas Krupjak naljaga, ent endamisi ära iga intonatsiooni agronoomi jutus.

«Vaevalt küll. Meil on direktor ikka kõige lam... Šahh teie kuningale, põgenegu.»

«Taganen,» vastas Krupjak.

«Pole midagi parata!»

«Äh, tegin vea!»

«See pole enam viga, see on midagi rohkem.»

«Üks ebaõige käik.»

«Minu arvates mitte üks, vaid kõik. Veel kord

«Ma olen kaotamas.» Krupjak hakkas närvisse.

«Mida oligi tarvis tõendada!» naeris noom.

«Ei, lõhkeaine tuleb kaugemale ära peita,» ot Krupjak kindlalt. «See kollanokk pilkaja tuhnib välja.»

Raske südamega läks Grigori kodu poole, ehkki teadnud, keda rohkem uskuda — direktorit või lennenkot. Kuid kahtlused ei andnud rahu, hinge haimus, et Motornõi mitte muidu niisama ei soovitanud salpeetrit külvamata jätta. Hiljem leidis Ševtšik obla raamatukogus vajalikku kirjandust ja vihastas lõpu kult enda üle ning eriti katsejaama direktori üle, oli raamatuis lugenud, et lämmastikväetis olek ainult tugevamaks teinud. Pärast seda piinles ta töö murede käes, ei maganud, hommik aga ehmatas peaaegu surnuks.

Koidu ajal löid läänetaevas kohuma määrdunud-kollased pilved. Helenedes kerkisid nad ikka kõrgemale äkki hakkas rahet rabistama. Külmad sarapuupuhid suurusel raheterad sarnanesid surnud kala silmadega. Maa peale laotus valge liikumatu kate. Grigori meel kiiresti, haaras mütsi ja tormas põllule. Ta peaaegu ei tundnudki seljale langevate raheterade tüütu trummeldamist, kui mööda tühjaksjäänud tänavad edasi jooksis, haaratuna hirmust ja lootusest: nad raheterad muutusid väiksemaks ja et pilve parema poolt oli raju kahanemas.

Teeristmel jõudis Ševtšik järele väikesele na kogule, kel oli suur presendist vihmamantel kuud

viljal selga tõmmatud. Naise kiires kõnnakus ja iseloomulikus peapöördes oli midagi tuttavat.

«Vassilina,» taipas ta ning küsis:

«Kuhu nüüd, perenaine?»

«Põllule.»

Nukralt vaatas Vassilina Ševtšikule oma ilmekate ilmadega otsa. Noore naise nägu oli märg, tihe juuksekahtle kleepus lauba külge.

«Mis meie rukist saab? Nii palju oleme vaeva näinud!»

«Ei tea... Rahe oleks nagu hõredamaks jäänud. Hakab mööda minema!»

Kuni nad põllule jõudsid, selgines taevast, lõi külmalt lumina, ja äkki valgustas päike nurmi vikerkaarevärvilise säruga.

«Maas! Kõik maas!» hüüdis Vassilina valuliselt ja hakkas millegipärast põllult suuri raheterasid teele pühkima.

Külmad marmorjad kuulikesed põletasid ta käsi, nende puudutamisest jäi hing kinni.

Grigori oli keset põldu peatunud ja tundis, kuidas tema keha valu täis valgus. Vili lamas maas, otsekui ta keegi hiiglasuure rulliga sellest üle käinud. Grigori kummardus viljapeade kohale ja sõrmitseis kõrsi. Need olid paindunud, aga mitte murdunud. Kohe lõi tuulesäde hõõguma.

«Meie rukis tõuseb veel üles,» rahustas Ševtšik Vassilinat.

«Tõuseb üles?» Naine vaatas Grigorile nutuste silmadega otsa.

«Tingimata. Kõrred on tugevad, pole murdunud. Ma kontrollime mujal.»

Nad käisid põllul ringi ja silmitsesid peaaegu iga tükist.

Päike aga soojendas järjest tugevamini; tõusis auru, virgus tuul ja kogu põld hakkas liikuma, kerkides valge tulena.

«Vaadake!» hüüdis Vassilina vaimustatult ja jälle hakkasid tal pisarad silma.

«Näen,» vastas Grigori rõõmsalt, kuulatades, kuidas tema vili ümberringi kahiseb. Ja ei kannatanud välja,

pidi hooprema: «Oled sa kunagi niisugust näinud?»

«Ei ole näinud. Mu isa tuli üleile metsast. Vae meie katsepõldu ja vangutas ainult pead. «Olen kaua ilmas elanud,» ütles, «aga niisugust imeasja näinud. See toob teile suurt lugupidamist. Riik annab isegi medalitega autasustada.»

«Noh, sellega läks ta liiale!» vehkis Grigori ehmunud kätega. «Su isa kiitis meid ülearu.»

«Ülearu, jah, kiitis,» oli Vassilina kohe nõus, tema näoilme kõneles midagi hoopis muud, nõiema temale kui Grigorile arusaadavat.

Pärast läbielatud hirmu tundis ta nüüd suurt vaimust, aga ei läinud koju: tahtis oma silmaga näha kuidas viimased rahest muljutud taimed üles kasvavad.

Varsti ilmus põllule Varivon. Juba eemalt hüüdis: «Kudrutate, vaenlasehinged?!» Ja lähemale jõudes pöördus naise poole: «Ma aimasin kohe, et sa kohtumisele jooksid. Vaata, et sa viimati piitsa maitsta saa.»

«Piitsal on kaks otsa,» kostis õnnelik Vassilina lühisalt. «Vaata, mis sugune rukis meil on!»

«Suur asi see rukis... Viljapeast kamalutäis. Aga kas sa varsti õpid valmis kukleid kasvatama? Rukistatakse, et Obodovi kolhoosis kasvavad köögiviljad veerandliitrised viinapudelid, varsti hakatakse ka pohliliitrisi kasvatama!»

«Aitab juba!» naeris Vassilina ja pani märja kaela suule.

«Ei läse isegi lõpuni rääkida... Vaat mis tähendab naiste üheõiguslus!» vangutas Varivon pead. «On a koju minna. Grigori, oled sa niisuguse asja üle juba mõtelnud: kas saaks viljakõrt tugevamaks muuta, et ta oleks nagu pajuviit, — painduks, aga ei murduks?»

«Mõtlen selle üle!» lausus Grigori lühidalt. Ta jättis lainete veeremist põllul, mis oli üle külvatud suurt merevaikkollaste tilkadega nagu marjadega.

Ruttamata sammul ja lähestikku, nii et nad teineteist õlaga puudutasid, läksid Varivon ja Vassilina kuhale.

poole, Ševtšik aga kõndis veel kaua põldudel, hingas värisevate nurmede magusaid lõhnu.

Ohtul läks ta talli, vaatas hobused üle, vestles tallimeestega, siis suundus lehmalauda.

«Grigori, meil on täna rõõmupäev — Printsess tõi lüksikud!» teatas talle keevaline tugevakehaline Kilina Prokoptšuk.

«See on hea. Aga miks te sõnnikut välja ei vea? Kortate siin piima läheduses igasugust mustust ja libseid.»

«Ma olen kaks korda tallimeestele rääkinud, nad ei kuula mind.»

«Aga kas esimehele oled rääkinud? ... Toredad vasikad!» Ta astus tõulehma juurde, kes äsjasündinud kakkudega lakkus.

Inimene puudutas vasikat, ema hakkas haledasti munnuma, pungitas tema poole niiskeid, nukraid silmi.

«Ära nuta, ära nuta!»

Need olid väikesed kastepiisad argipäevade rohelistel lehestikul, ent Grigori ei saanud ilma nendeta läbi, nagu inimene ei saa läbi ilma leiva ja veeta. Pisimais elavamuredes korjatud kogemustest kujunes kaine suhtumine inimestesse ja töösse. Tekkis uusi kavatsusi ja nagu õhtupäike ühendasid need minevikku tulevikuga.

Kastest sinkjashalli oru kohal laskus õhtu üha madalamale, surus kuu otse katuste ligi.

Oja juures jõudis Grigori oma naisele järele. Sofia vaatas teda mõtliku pilguga ja hakkas sõnatult mööda voolu minema, mis alla paindudes uinunud vee laksumisega äratas.

«Mis sa nukrutsed?» Ojast üle jõudnud, pani Grigori Sofiale käe õlgade ümber.

«Mul võeti täna kaks kõige paremat tütarlast ära,» ütles see tasa ja surus end mehe ligi.

«Kuidas võeti ära?» kihvatas Grigori.

«Ära siis karju! Nad pandi peedipõllule lülivane-mulks, öeldi, et mu tüdrukud on suureks kasvanud. Läksid tähtsama töö peale.»

«Või nii! Ja sa kardad, et ei saa nüüd hakkama?»

«Ah ei, küllap töö läheb. Aga mul on hinges niisugune tunne nagu emal, kes tütreid mehele paneb.

Rõõmustan ja muretsen ühekorraga — ära lendasid
tuvikesed... Homme lendavad uued kohale...»

Sofia häälgigi kõlas emalikult, selles oli samasugune
kuulda rõõmu ja kurbust...

XXXIV

Svirid Jakovlevitš ei varjanud oma heameelt, kui
õpilase Leonid Sergijenko täpseid vastuseid kuulis. Ta
aga tundis ise oma jõudu ja rääkis seepärast vabalt ja
julgelt, ilma pidurdamata, otsekui astuks rivis mõne
sammu mööda helisevat maad. Kustki olid tema hääled
ilmunud isegi soliidsete bassinoodide ja ta kasutas neid
eriti siis, kui rääkis trotskistidest, buhhaarinlastest ja
zinovjevlastest.

«Küllalt, Ljonja! Partei ajaloos on sul eksamid
kindlustatud. Tegid vanamehele head meelt,» lausub
Mirošnitšenko lõpuks ja tõusis laua tagant. «Õnn
Saa heaks komandöriks. Vaata, et ükski uus
südame juurde ei pääseks.»

«Püüan, Svirid Jakovlevitš.»

«Tead, kui rahutu maailm praegu on.»

«Tean, Svirid Jakovlevitš.»

Nad vaikisid veidi aega.

«Sa ütled, et matemaatikaga on sul halvasti?»

«Ainult algebraga!» Leonid vaatas aknast välja ja
hüüdis imestunult: «Oi, Svirid Jakovlevitš, te ei saa
enam puhata — läheb juba valgeks!»

«Kas tõesti? Säh sulle! Ei pannud tähelegi, kuidas
möödus... Mille pärast sa Kušniriga jageled?»

«Ta on ihnus rüütel. Te võiksite temaga rääkida
ta ei hoiaks kopikat kokku seal, kus vaja pole. Meie
kommunistlikud noored, tahtsime paremini korraldada
oleksime lootsikud valmistatud ja heina ühekorra
varumispunkti toimetanud. Poleks tarvis olnud
lõikust hobuseid väsitada ega bensiini raisata. Kokk
hoid kokkuhoiuks, aga ka laia haaret on vaja.»

«Õige, kommunistlik noor. Aga pane tähele, ta
anna tüdruku sulle naiseks,» naeris Mirošnitšenko.

«Seda me veel vaatame,» sähvas Leonid ja punastas

«Noh, poiss, mina sõidan traktori jaama, sina aga
tulne koju puhkama.»

«Ei, ma lähen kolhoosi. Täna algab heinavedu.»

«Silmapiilk koju! Kas kuuled?»

«Kuulen!» raporteeris noormees pillikeelena sirgeks
tombudes ja samas küsis: «Te lähete nüüd traktori-
jaama ja heidate ka puhkama?»

«On jah õige aeg magamiseks! Mis sa veel välja ei
mõtlet!»

«Aga mina olen ju teie õpilane! Kuidas mina siis
pohku poen?»

«Ma ei armasta sõnakuulmatuid õpilasi. Kuhu sind
mõeldutada?»

«Põldudele. Talli.»

Rohelist koiduvalgust lõhestades liikus auto kergelt
mööda udust ja kastest niisket teed. Iga silmapilguga
lukes valgemaks, värvid ja varjud vahetasid kohti; siis
uruskasid korraga kiired esile ja silmapiiri kohal hak-
kasid kuldsete nõõride küljes kõikuma pilvparašütid.
Holedaks muutunud põld, millel tihedas viljas kaste-
helmed sätendasid, laulis maale tasa hällilaulu.

Kent maa oli juba ärkamas.

Viljade taga hakkas traktor bassihäälega mürisema
ja lüüratas emavuti. Puudutanud jalgadega sooje täpilis-
tune, laulis ta kellelegi unelaulu ja pööras halli pea-
teele imestades tee poole.

Leonid oli Svirid Jakovlevitšiga hüvasti jätnud ja
koju lipsanud, et teed juua. Aga sel ajal hakkasid kol-
hoosnikud juba põllule liikuma. Leonid haaras
huvaviilu, pistis algebra kaenla alla ja tänavale söös-
ten hüppas esimesse möödasõitvasse vankrisse.

Punane rätik peas, otsekui koit ise, läks põllule
tulivanem, tema järel pudenes tolmusele teele tütar-
lapsed jalgade jälgi nagu lilli. Kaks juba elatanud bri-
ki lähenesid vaieldes ning kätega vehkides rohe-
põlde viljade tulvale ja sukeldusid otsekui jõkke —
«galt lõi vilja kohal nõkkmüts mustendama ja
«olis jälle. Laiadel luhtadel Bugi ääres lõgisesid esi-
dgu otsekui rahulolematult vikatinoad, siis aga hak-
kasid niidumasinad ühtlaselt, rütmiliselt mürisema, nii
et punasesilmaliste tuukerpartide parved kalda juu-

rest eemale põgenesid. Üle luha kihutas auto tühjalt
tega nagu lillepeenar ja lai laul hõljus veel kaugel
lintide kohal.

«Jäin veidi hiljaks,» mõtles Ljonja ringi vaadates
avas raamatu.

Hästitoidetud, siledad hobused jooksid juba
vetruvat luhateed.

«Taandatud ruutvõrrandi lahend võrdub poolteist
sest koefitsiendist, mis on võetud vastastikkord-
pluss...» Seda me teame, kontrollis noormees en-
kusjuures ta ühe silmaga kõrvalt raamatusse
nagu lind. «Taandamata ruutvõrrandi lahend
murruga... murruga...»

Ja matemaatikasse süvenedes ta ei näinudki, kuid
õõtsudes hakkasid vastu tulema esimesed hem-
mad, kuidas noormehed ja neiud üksteisele
silma pilgutasid ning tema üle naersid.

«Hei, akadeemik, kui palju on a pluss b?» hüüas
kahekümneaastane hiiglane Prokoptšuk ja pahv-
bassihäälega naerma.

«A-a, see oled sina, kahekordistatud arv?...»
hobused poevad niisuguse koorma all nahast val-
leidis Leonid paraja vastuse.

«Aga mina olen kuulnud uut valemit,» kostis
vankrist tugev tenor: «Leonid pluss Nadiika
kogu algebrast jagusaamisega.»

«See pole midagi!» ei rahunenud Prokoptšuk. «Ütle
parem: millega võrdub Leonid pluss Nadiika
Kušnir?»

«Armastus miinus pulmad!» kostsid poiste hääled.

«Pulmad miinus Kušnir!» naersid tütarlapsed
dasti.

Nüüd ühines üldise naeruga ka «akadeemik» ise.

«Hei teie, hulkliikmed, kukute koorma otsast
ja lagunete algelementideks!» hüüdis Leonid
voorile.

Heinu pandi peale otse Ivšanka elektriijaama juurde.
Uus hoone kerkis laevana päikesest valgustatud lahe-
sädeleva virvenduse kohal ja juba selle nägemine
tekitas Ljonjas halva tunde Stepan Kušniri vastu.

«Maha magasin, maha magasin!» osatas ta end

enda esimeest. «Aga kui oleks meid noori kuulda võt-
nud, poleks maha maganud. Mis plaani sa nüüd ette
võtad?»

«Onu Ljonja, võtke mind kaasa!» hüüdis Andriiko
Moritsvit kõrge koorma juurde joostes.

«Säh sulle!» venitas Leonid, üllatatud sellest, et
teda esmakordselt onuks nimetati. «Miks sa, üksliige,
alla autode juurest ära jooksid?»

Nad sõitsid juba enne koitu tehasesse. Kas võtate?»

Tõmbame aga koormapuu kinni ja ronime üles.
Välja!»

Elkki poiss Leonidi hääles varjatud pilget märkas,
kui ta täitsa tõsiselt mõlema käega jämedast kõiest
kinni ja tõmbas seda Leonidi liigutuste taktis allapoole.

«Sina oled töömees!» kiitis Leonid. «Hobuste selga!»
Andri ronis nobedasti üles heintele. Nüüd laius tema
nende ees kogu Bugi-tagune.

«Onu Ljonja, te siis ei valmistanudki lootsikuid?»

«Ei valmistanud, pioneerikond,» tusanes see. «Aga
ma kutri saame varsti valmis. Hankisime juba ka väi-
se mootori ja puhastasime ära.»

«Tean, auto pealt. Aga kas mind juhtima õpetate?»
«Kuidas siis!» kostis Leonid niisuguse tooniga, et ei
ole aru, kas ta naljatab või räägib tõsiselt.

«Aitah,» tänas Andri igaks juhuks ja jäi korraks vait,
kui siis teatas kogeldes ning häbelikult: «Nadiikalt tuli
telegramm — ülehommene jõuab päralt. Ivass kiitles
sulle.»

Kõige raskem oli öeldud ja poiss tõusis, ilma et oleks
kommunistlikule noorele vaadanud, täies pikkuses püsti
silmitses helisevaid avarusi enda ümber.

«Andri, kontrolli mind algebras, jälgi neid reegleid
alla,» tõmbas Leonid poisi enda poole.

Nad võtsid kõrvuti vankri esipoolele istet ja nende
silmad omendasid kohe keskendunud ilme.

Stepan Kušnir tuli hilja klubist koju. Ta oli rahul
koosolekuga ja iseendaga.

«Noh, vanaeit, pane lamp põlema, pillasin raha
maha!» ütles ta naerdes naisele. «Aga varsti süütame
elektrivalguse. Kahju, et sa täna koosolekule ei saanud

tulla. Tead, minu plaan võeti ühel häälel vastu. Ljonka Sergijenko rääkis «poolt». Temast võiks mees saada, kui ta alati nii väga oma projektide laiade haaretega ei hüppaks. Noh, ma tõin ka sinu kolhoosile pisut kasu.» Kušniri silmad välgatasid talle likult. «Postid toob meile Kvitšani kolhoos. Nii et metsa hoiame uute ehituste jaoks. Elektrivoolu aga Kvitšani omadele kahju anda. Ka oblastisse ei saa ma ilmaaegu: mul on energeetikutega südamluk loodud. Võtsin värsket mett kaasa, ajasin kultu juttu. Nii kahmasingi seadmed Bagrini omadel otte alt ära.»

«Leidsid, millega hoobelda!» tähendas Olga Viktorovna lahtvalt.

«Tean isegi, tean isegi!» ägestus Kušnir. «Aga kümmeend viis korda seadmete järele sõita, ja nüüd, enne lõikust, see käib mul ka üle jõu. Ja pole süüdi, et bagrinlased niisugused käpardid on.»

«Või juba käpardid!» Olga Viktorovna vaatas usklikult mehele otsa. «Missugune aed neil on! Kümmeend hektarit! Ja tiigid! Ja farmid!»

«See-eest on meil kõige paremad hobused rajooni! Ja vaatame veel, kellel suurem lõikus tuleb. Ei sinu meele järgi oska talitada! Sa pole naine, va revisjonikomisjoni esimees,» torises Kušnir ja veidi pärast ütles: «Ma tahan sinu lülist Ljudmila Tšebrikova ära võtta.»

«Milleks seda veel?» muutus Olga Viktorovna rahutuks.

«Paneme ta linnufarmi,» hämmastas Kušnir naist.

«Linnufarmi me Ljudmilat ei anna. Temast saab eeskujulik peedikasvataja. Aasta pärast on niisugune lülivanem, et püsib alaliselt autahvilil.»

«Sinu jutu järgi on üks ikka teisest parem.»

«Nii see ongi. Kahju ainult, et esimees seda tähele pane.»

«Kuidas siis nii? Küllap minagi üht-teist näen.»

Jutuajamine naisega rikkus veidi Kušniri tuju, kui ta oli teise tuppä puhkama läinud, süvenes ta varsti innukalt uutesse majapidamismõtetesse. Tema unistustel oli nüüd tugev põhi, all: generaator ja seadmed

need polnud enam plaanid, ta oli neid hellalt oma kättega kontrollinud, nad ootasid kaldal oma aega. Nüüd võib unistustele täie voli anda. Tema polnud niisugune poisike nagu Leonid, et tühjal kohal... «Taganes ometi ilna, sai aru, mis majapidamise õige juhtimine tähendab,» mõtles Kušnir rahuldatult. Hingepõhjas tundis esimees, et temagi oli Leonidile mõnes asjas järele andnud.

«Pea, pea! Mis see siis on?»

Aias krabisesid ettevaatlikud sammud, siis peatusid kaks varju õunapuu juures.

«Ljonja, on aeg koju minna.»

«Oota veidi. Las ma vaatan sind veel. Päris imelik — näib, et kogu elu aina vaataksingi sind.»

«Kes oleks võinud mõelda, et see röövel oskab nii õrn olla!»

Kušnir astus akna juurest eemale. Sõnu polnud enam kuulda, aga mõtete rahulik kulg oli häiritud. Kustki kerkisid pilvekesena imestuse, hõrduse, rahutuse tunded ja Stepan Mihhailovitš kaldus majapidamismõtetest kõrvale ning hakkas mõtisklema muu üle: kas tema tütar tõesti juba oma kevadele vastu läheb?...

Mõne aja pärast helises Nadia hää valjemini:

«Mine, Ljonja! Isa ärkab varsti. Ta läheb enne koitu majast välja.»

«Noh, ja mis siis?»

«Kuidas «mis siis?»»

«Jäta juba see isaga hirmutamisel. Me oleme temaga enam kui üks kord tülitsevad ja see on ainult kasuks tulnud. Ta on suurepärase esimees, arukas peremees, ainult laiemat haaret oleks vaja.»

Need sõnad purustasid kohe Kušniri lüürilise meeleolu.

«Vaata mis välja mõtles! Tuleb mind õpetama! Kah peremees!»

«Tänane elektriijaama ehitamise plaan on väga huvitav,» jätkas Ljonja. «Halb on ainult see, et vanamees mingi ei pidanud joont — pressis Kvitšani omadelt rohkometsa välja kui vaja. Kuidagiviisi peab ikka nõõrida saama. Kaval, kaval,» naeris Leonid ega tundnud, et ta matkib Kušniri kõnelemisviisi.

. Ja sel ajal kostsid aknast salvavad sõnad:
 «Leonid Polikarpovitš, Leonid Polikarpovitš! pole aeg puhkama minna? Laiemast haardest juba päevalgi jutustada...»

XXXV

Krupjak tuli linnast süngena tagasi. Rajooni töökomitee presiidium oli tunnistanud tema töö rahuldavaks, ja ranges otsuses oli näha mitte ainult Romanenko seletuste mõju. See oli teadusliku uurimise jaama direktori tegevuse lõpu algus. Asjade sülg pööre ei sobinud tema plaanidega sugugi. Krupjak meenus jälle lõhkeaine ja ta otsustas sellest võimalikult ruttu vabaneda.

«Las Karpo peidab selle kuhugi ära.»

Õhtueelsed varjud langesid juba luhtadele, kui ta mas madalikus Safroni kõrget kogu. Selg vimmas ja sus Vartšuk väledasti heina kokku ja kandis seda audeesse.

«Küll on ikka palju maha niitnud!» Imestusega lõi Krupjak silmad üle loo käia, millele keegi nagu nuga lega oleks hüppavaid ritsikaid külvanud. «Katke te enda ahnusest ära.»

«Kui te säärasest kiirusest viimati haigeks ei jää, ütles Krupjak Safroni teretades.

«Ei jää,» vastas Vartšuk enesekindlalt ja pühkis otsesiselt jämedaid higipiisku. «Ma võiksin veel teist palju maha niita. Kui inimene rahalõhna tunneb, tuleb jõudu nagu iseenesest juurde.»

«Teil on õigus. Te hakkate vanas eas niigi jooksma. Nägin, kuidas te kord kalatiikide juurest jooksite.»

«Tuleb joosta, et niihästi kaladega kui heinatõõl hakkama saada.» Safron tõmbus süngeks.

«Ütelge pojale, et ta minu juurde sisse astuks.»

«Millal?»

«Homme või ülehomme. Ainult õhtul.»

Aga Karpo ei tulnud ei neljapäeval ega reedel.

«Jälle ajab, reo, öösiti mingisugust äri. Mul end tuleb ohtlik koorem säärele vedada.»

Selle mõttega heitis Krupjak ilma riidest lahti võt-mata süngi- ja uinus varsti. Ta magas erksalt — aina tundus, nagu kõnniks keegi akende all.

Ja äkki koputati aknale — otsekui lind oleks nokaga loksunud. Krupjak veeres silmapilkselt voodist põrandale. Must käsi nagu kulli jalg ilmus sinisele ruudule, varjutas kuuvalguse.

«Jooksin laboratooriumi ja — läbi akna Bugi äärde.»

Krupjak oli juba ukse juures, kui kostis hää:

«Tee lahti, Omeljan!» Inimene rääkis nii, nagu oleks tal äkki kurk kuivaks läinud.

«Kramovoi.» Direktor isegi sülitas pahameelest. «Kes kurat teda öösel siia ajas!»

Riividega ragistades avas peremees ukse ja õine küla-line vajus raskelt eeskotta.

«Küll sa oled aga arg, oi kui arg!» naljatas Kramovoi rõõmutult, Krupjaki sõnu korrates. «Ma nägin, kuidas sa nagu kimp voodist maha patsatasid.»

Krupjak muutus kohe süngeks. Talle ei meeldinud, kui tema enesearmastust riivati.

«Kah uljaspea väljas!»

Ajas alahuule põlglikult ette, küsis:

«Aga mis see julge mees öösiti hulgub?»

«Häda sunnib.»

Kramovoi vajus kotina toolile ja kattis näo kätega. Kuukiire puudutust tundes nihkus ta pimedasse nurka.

«Mis on juhtunud?» küsis Krupjak rahutult, ilma et oleks pööranud silmi külalise näolt, mis oli kollas-eks tõmbunud nagu vana pekk.

«Koševoi võttis mind pihtide vahele. Sai paljudele usjadele jälile... Täna heideti parteist välja. Kardan, et tuleb veel halvematki.»

«Seal on see sinu kiidetud ettevaatlikkus! Kas komis-ionsid Goritsvitile?»

«Ilma tematagi leidus komistuskive. Sa ei tunne veel Koševoid!»

«Natuke tunnen.» Krupjak jäi mõttesse. «Nüüd ei ma sa rajooni püsima jääda.»

«Tean. Tulin sinu juurde nõu küsima.»

«Lähed mõneks ajaks metsa, kuni ma midagi paremat välja mõtlen.»

«Kas või pörgupõhja!»
 «Ainult et seal tuleb töötada — kirvega vehkida.»
 «Kirvega?» Kramovoi kortsutas laupa. «Niisugune töö ei sobi minu kehaehitusega — võtab rasva maha. Krupjak naeris.
 «See-eest ajad hunniku raha kokku! Seal on üks mu sugune isevärki artell.»
 «Metskonnas? Škavarlõga juures?»
 «Tema juures jah. Kust sa tead?»
 «Kuulsin ühe kõrvaga.»
 «See on halb.»
 «Ära karda, kuulsin ustavatelt inimestelt. Škavarlõga juurde ma ei lähe.»
 «Noh, siis tuleb leida koht kaubandusvõrgus. See ei ole mitte väga kaugel on üks vaikne nurgake... Ma võin sinu homme korra sinna sõita, aga olen kõik raha ette nägemata kuludeks ära raisanud.»
 «Mul leidub väheke. Aja see asi ainult rutem joonda.»
 Kramovoi viskas lauale mõne roheliseks tõmbunud kuldraha.
 «Need on maa sees olnud. Niiskuse lehk juure. Kas need pole ehk ministeeriumifondidest?» vidus Krupjak silmi.
 Külaline nohises rahulolematult. Ta ei suutnud endale kuidagi andestada, et oli kogu paberraha tema maja ostmiseks ära kulutanud.
 Kõrduajal läks Kramovoi maanteele, et juhustiga autoga uude mugavasse nurgakesse sõita. Kuid teeristmel laskus raske käsi tema õlale.
 «Te lähete vales suunas, härra Kramovoi!»
 Lähenes sõiduauto. Petljura ministeeriumi ametnik potsatas nagu kott istmele. Ta ei tundnud, kui auto sõitma hakkas. Kogu elu, kogu mõtete ja kavatsuste sogane keeris tõmbas teda tagasi, kiskus lootusetult alla mineviku mudasse...

XXXVI

Ivtšanka-poolisel kaldal pures Karpo keti lõiketan gidega katki, tõukas paadi aeru abil kaldast eemale ja see hakkas loksuma paksul tõrvataolisel veel. Vass

ilenko laskis aeru kohmakalt vette, nii et paadikülgi turneda pauguga vastu kajas, ja see heli hõljus veel kaua vee kohal.

«Tasem... va tohmakas!» sisistas Vartšuk, lõhestades aeruga ettevaatlikult poolunist laugmikku. Fespool helkisid hüdroelektrijaama tuled.

Valgustatud viire vältides liikus lootsik üsna kalda allt pidi edasi. Vassilenko oli kõssi tõmbunud ja kuulatas rahutult iga heli.

«Li-li-li, li-lou,» laulis vesi lootsiku all ja valgus misinal mööda kitsast suitsjas-sinkjashalli liivariba laiali.

Vaikseks jäänud kaldal lõhnas tugevasti heinte ja lillede järgi nagu enne vihma. Suuri kuhje ning lõbusaks ringtantsuks reastunud saadusid kerkis pidulikuult esile ja ujus keereldes tahapoole. Luht näis vaikiva kiirevoolulise jõena.

Vaevaga pääsesid sõudjad üle leetseljaku ja randu, ettevaatlikult väikese, rohuga kaetud neeme juures. Otsekui taldrikul seisis sellel heinakuhi. Karpo looksis kohe kuhja juurde ja tõmbas hanguga teravaotsalise kuhjapea maha. Hein hakkas liikuma, nagu oleks ta elus, sellest pahvas inimesele vastu lõhnavat hoojust.

«Missugune hein! Päril teel!»

Karpo heitis hanguga — kuhjapea laotus lootsiku põhja.

Nagu kull viskus Vartšuk ikka jälle hooga kuhja kallale, lõhkus ja rebis seda laiali, ent ei unustanud seejuures siiski teraselt ringi vaadata. Ta ajas enese kuumaks. Pebred kleepusid higise naha külge, heinaemned hammustasid nagu sipelgad, liikusid edasi, looksid vöö alla kokku. Polnud aega ennast puhtaks raputada.

Otse silmapiiri kohal süttis välgukuma; kaugel välk ei murdnud pilvedest läbi, ainult tõstis need pimedusest esile, valgustas nende rebitud ääri. Kõu pomises midagi unisest peast, veeres maa peale ja uinus uuesti. Mingi kannatamatu pilvelapike puistas hooletult alla pilvedaid piisku otsekui kamaluga viljateri; petetud kalad lõhestasid üha sagedamini musta laugmikku.

«Peaks aga mitte vihma tulema!» lausus Karp, murelikult, kui välk harutas pilve lahti nagu tüki lambanaha.

«Ei tule, saame rahulikult ära müüa,» ütles Vassilenko kindlalt. «Viska keskele juurde.»

Ta hakkas tantsiskledes heinu maha tallama.

Mida kõrgemale heinavirn lootsikus kerkis, seda vähem rahunud tundis Vassilenko. Nüüd käsutas ta juba nii, nagu polekski see vargus. Otsekui kõik vaigis, kartis ta kõige rohkem asja alustamist.

Veel üks löök — ja hang torkas pisut haudunud maasse. Karpo tõmbas viimast sületäit tugevasti enda poole, ent see pudenes laiali. Jälle jooksis ere kummut üle sinise taevapalaka ja lõi hangu harudel värelema. Välgu sulametall rebis pimedusest välja kauge metallmassiivi ja voolas siis jõkke. Pimestatud Karpo pooldus kõrvale ja pigistas hirmu pärast silmad kinnuks ning taganes: tema ees seisis raskelt hingates Polikarp ja Sergijenko. Selle nägu värises nõrdimusest ja vihast.

«Polikarp Javdokimovitš, see olete teie? ...» Tema kummardas Karpo sügavalt ja pigistas kõvasti hangu vart käes.

Hirm vajutas küüned tema õlgadesse. Hiline keldri jahenes, ei tundnud enam peprede torkimist.

Pimedusest vaatasid teda uue prokuröri halastamatud silmad.

«Isa mis isa!» sähvas Sergijenko vihaselt. «Tahad ka asumisel tema aset täita? Tema koht pole seal veel jahatud.»

Polikarpi iga sõna langes nagu kivi.

Vassilenko pugus heintesse peitu nagu soorott, Karpo aga astus Polikarpi juurde ja kummardas alandlikult kuivade kõrtega ülepuistatud pea.

«Oled kõik vargaksused läbi teinud?» küsis Polikarp salvavalt.

«Tõsi ta on, Polikarp Javdokimovitš,» ohkas noor Vartšuk. «Isa õpetas mind, võtku teda tont oma tarkusega. Lapsest saadik õpetas varastama. Nüüd ei saa ennast enam teiseks teha. Olen kõike proovinud ...»

«Me aitame sind,» töötas Sergijenko.

«Nüüd on minu elu teie kätes,» pomises Karpo.

Pääsemise otsinguil hakkasid mõtted viruna keerlema, aga keelelt langesid alandlikud, jõuetud sõnad, värelevad ja tahtetud nagu sügisesed lehed.

Karpo lootis nähtavasti tallimehe südant härdaks teha. Sergijenko muutus tähelepanelikuks, kuulas alandlikku, jõuetut juttu algul imestusega, siis katkestas järsult:

«Ära mängi lolli ega tallekest! Sinu kihvadest tuleb rüpehaisu nagu rebase urust.»

«Polikarp Javdokimovitš! Ma teen kõik, mis te tahate, annan kogu oma hinge.»

«Aga on sul üldse hinge? Huvitav oleks teda kaugetki vaadata. Porikämp on sul hinge asemel.»

«On ta misuke on ... Ma maksan ...»

«Kas hästi?»

«Hästi, hästi!» rõõmustas Karpo ja hakkas julgelt rääkima: «Nii palju ei suuda te kolhoosis hulgal ajal teenida.»

«No küll sa oled ikka lurjus!» kainenestas teda tallimees. «Sa tahad siis ka inimese südametunnistust vargarahaga osta? Nagu sa kunagi meid selle raha eest kurnasid?»

«Polikarp Javdokimovitš! ...»

«Ole vait, raisk! Küll sa miilitsas räägid ...»

Mõistnud, et Polikarpi ei saa enda poole võita, viskus Karpo äkki tagasi, mõõtis silmanurgast heidetud pilguga vahemaad Bugini ja tormas hanguga tallimehe kallale. See põikas väledasti kõrvale ja jooksis teise kuhja juurde. Karpo pöördus järsult ümber, et vastata teiselt poolt vastu minna. Ta tahtis tappa ühe hooühega — siis pole veriseid jälgi. Polikarp taipas vist tema kavatsust, sest ta hüüdis midagi ja jooksis kalda poole.

«Seda parem. Jookseb ise jõe poole,» rõõmustas Vartšuk ja sööstis järele.

«Söö, kurivaim, ja söögu sind vähid!» kisendas ta Polikarpile järele joostes.

Sel hetkel lõi keegi talle otsekui nuiaga pähe. Karpo pallas hangu maha ja hakkas luhal keerlema, ent püsis julgadel.

«Dmitro Goritsvit,» läbis teda oletus.

Ent valgusähvatusel seletas ta Polikarpi kõrval toonil poega Leonidi.

«Nüüd on lõpp...»

Vartšukil tõmbus südame alt kulmaks. Ta kummasidus allapoole ja pani katsejaama suunas jooksu.

Heinatüükad torkisid jalgu, pebred tungisid puude dena hīgisesse ihusse. Jõelt kostis inimeste hääli, pool ristusid ähvardavalt välgud.

Ja selles äikeselises maailmas näis Karpole kõik kõik vaenulik.

Noore Vartšuki jäljed kadusid kauaks ajaks kõrvaltele metsateedele ja tihnikutesse. Sünge metsavahi Škavarlõga juures leidis Karpo külalislahke uluala ja tööd. Kui ta esmakordselt nägi metsavahi valvur kõrget kogu ja rõõvellikku näoilmet, mõtles Karpo kahtlusega:

«Hoidku jumal sellega kitsal teel kohtumast... Siin on alles tüüp!»

Hommikul ärkas ta väikeses valgendamata toas, mis oli kuivanud vaigupiisku nagu täis pritsitud. Aknast koputasid aralt tatari vahtra oksad ja raputasid maapinnale ning ruutudele veel läiketut, tuhmi kastet. Laiadel pinkidel olid suured virnad haavalaaste.

«Kui palju neid on!» imestas Vartšuk ja kobas õhu kesi kuivi liistakuid.

Teisel pool seina hüppas keegi paljajalu põrandahagutamas mõnuga ja hüüdis väriseva tenorihäälega:

«Hei! Škavarlõga põhjapära, üles!»

Ka Karpo kargas üles, mõeldes muigega: «Škavarlõga põhjapära! Paremat ei oska välja mõteldagi!» Ja samas omandas ta nagu aupakliku ilme: lävele ihmu peremees ise, mingisugune tahutud pakuke käes. Tema lihavad, voltidest läbi pigatud põsed näisid pärast habemeajamist niisketena. Lõual tuli vana arm selgemini nähtavale.

«Magasid hästi?» ühmas ta ja keeras end kogu kehaga, hundi moodi.

Ta sulges hoolega ukse ja jäi harkisjalu keset tuba seisma, nagu sünge ning keskendunud.

«Nagu omas kodus,» vastas Karpo liialdatud tänu-likkusega.

Peremees krimpsutas põlastavalt nägu.

«Kas lähed täna tööle või, samune, puhkad veel?»

«Samune» oli lausunud toonil, mis eemaldas iga-suguse mõtte puhkusest.

«Võib ka täna.»

«Ahah! Noh, vaata siia ja, samune, pea meeles!» Ta pani tahutud pakukese lauale. «Töö pole raske, ei nõua vilumust: hakkad haavapakukesi tahuma, pikkus kaheksakümmend viis sentimeetrit, laius kümme. Töö jaoks tuleb võtta puid, mille läbimõõt on vähemalt neli-kümmend sentimeetrit. Võta ainult sealt, kus pole oksakesi ega pehkinud südamikke. Siin on sulle näidis. Noh, aga et sa, samune, midagi ära ei rikuks, saadan sinuga alguses Mikola kaasa... Tasu on tüki pealt. Nii et... samune... pinguta ennast. Iseäranis nüüd — Issanda muutmise püha on ukse ees! Selge?»

«On selge,» noogutas Vartšuk, kuigi ei mõistnud, mis puutub siia Issanda muutmise püha.

«Kui sind keegi metsas töö juures näeb, siis ütle, et need lähevad... samune... tünnilaudadeks metskonna jaoks. Kas kuuled? Tünnilaudadeks!» kordas ta rangelt. «Mine, söö poistega — ja marss tööle.»

Pruukost pani Karpo imestama: supitaldrikuis auras liha, roosatasid koorega ülevalatud metsvabarnad, oli tükike värsket võid, keset lauda aga seisis savist piimapoti kõrval viinapudel.

«Niisuguse kosti eest nõõritakse kogu palk ära,» hindas ihnus Vartšuk roogasid umbusklikult. «Tuleb aeg — ti välja uurida, mis ja kuidas. Võib-olla on see ainult peibutis.»

Mikolaga, püstninalise ärpleva mehikesega, kes väriseval tenorihäälel peremehe abilisi nõõkas, hakkas Karpo kiiresti sobima, aga esialgu ei pärinud temalt midagi.

Pärast pruukosti väljusid mõlemad metskonnast.

Väikese järve ääres lagendikul helisesid metsavahi puhtatõuliste lehmade kellad. Suur karvane lambakoer ei lasknud neid ei tihnikusse ega kõrge heinakuhja juurde.

«Elab nagu mõisnik!» mõtles Karpo kadedusega, kui

rõhkides ja kiunudes jooksis üle tee kari pooleldi n...
sistunud sigu.

Mida sügavamale nad metsa jõudsid, seda en...
paistsid silma lohakus ja ebamajanduslikkus. Igal...
vedeles haralisi puulatvu, mustaks tõmbunud k...
puude virnu, haoriitu, haabade südamikke. Parau...
dest kubisevad kooritud ja koorimata tüved mädane...
kõdunesid, nakatasid tervet metsa.

Kirvesilmaga tüvedele koputades valis Mikola me...
haavad välja ja terav saag tungis sisisedes nende el...
vasse ihhu. Nad tükeldasid ja koorisid haavatüved. O...
vasti puud lõhestades näitas Mikola, kuidas tuleb paku...
kesi välja raiuda.

«Mis te nendega teete?»

«Kas sa ei tea? «Samune» ei seletanud sulle?» Mikola...
muigas. «Toodame hõövlilaaste.»

«Milleks?» küsis Karpo, nagu poleks sellest kuul...
nudki.

«Kirikulilledeks,» naeris Mikola jälle. «Naised val...
mistavad nendest pühadeks lilli.»

«Ja teenite ka veidi või?» päris Vartšuk teeseldud...
ükskõiksusega.

«Nüüd lähevad meie asjad hästi. Pigistasime konk...
rentidel hinge kinni, tõstsime kauba hinda. Algusest...
oli raske rabelda, aga Škavarlõgal on ju nappu!»

«See on niisugune mees!» pomises Karpo kiita, et veel...
midagi kuulda saada.

«Hirmus kange ärimees,» elavnes Mikola. «Kraabib...
raha kas või maa alt välja. Kas sa ei näinud, missugu...
seid laaste me teeme? Välismaa pikkhõövlitega ei...
kaugeltki niisuguseid! See viiski meie konkurendid...
põhja. Nende pikkhõövlid võtavad ainult kuue-seitsme...
sentimeetri laiusi linte, meie aga tõmbame kohe kümme...
sentimeetri laiuselt. Küll ma pusisin, enne kui niisugu...
riistapuu välja mõtlesin!»

«Kas tõesti ise mõtlesid välja?» küsis Karpo vaimu...
tatud imestusega; tema toon meelitas jutukat meistri...
kõne'ema.

«Noh, ega ma'nd kõike ise välja mõelnud, aga osk...
sin osavasti ära kasutada.»

«Ja tegite parema kui välismaa oma?»

«Või veel! Ma õppisin seda võõramaa kraami töö juu...
res tundma. Liigub mööda puud kohmakalt nagu tam...
bits; niipea kui pisut soojem on — kisub kaardu, aga...
kui katsud kiiluga laastu paksust reguleerida — hak...
kab vibreerima. Ühesõnaga, vilets värk... Noh, sina...
tahu pakukesi, mina aga lähen hõövliterasid karas...
tama. Ka peenike töö. Karastasin küll autoolis ja õlis...
küll vees ja solaarõlis, kuni lõpuks peatusin viskosii...
nil. Jah, tööta nüüd ausalt, kolme mehe eest, muidu...
viskab «samune» su välja. Kõige kibedam tööaeg on...
käes, varsti ei jõua neid laaste nii palju anda kui tahe...
takse.»

Laulu ümisedes läks Mikola metaskonda, Vartšuk aga...
viskus nagu vaenlane haavatüvede kallale, mis tuge...
vasti värske tiigikala järgi lõhnasid.

Täpselt pool kuud hiljem astus tema kambrisse Ška...
varlõga. Silmi vidutades mõõtis ta karmi pilguga räba...
lais, raseerimata töölist ja vangutas pead:

«Sina, samune, oled meist kõigist vähem metsas ela...
nud, aga käid juba nagu päris metsavaim ringi. Vaata...
et sa mu lehma ära ei hirmuta. Homme sõidate Miko...
laga turule, viite laastud ära. Katsuge suures portsus...
lahti saada nendest, mis hallitama on läinud. Ja ostad...
ka endale üht-teist.»

«Mul pole raha,» lausus Karpo end viletsana näida...
tes, et lõpuks ometi teada saada, kas ta oli üldse midagi...
teeninud: ta tundis ikka rahutust, et peremehe hea kost...
mille juurde alaliselt kuulus ka viin, neelab kogu palga.

«Ei ole?» kortsutas peremees umbusklikult nägu ja...
istus, toetudes lauale, nii et see tema raskete käte all...
kääksatas. Siis hakkas ta aeglaselt kõnelema:

«Sa tead ju ise, et sel kuul rahandusinspektor meilt...
oma noosi võttis. Tubli nõõrija... Sinult arvasin...
«samune... kakssada rubla maha.»

Karpo kummardas isegi pea ette, nagu oleks löögi...
kuklasse saanud.

«Noh, ja kosti eest kakssada rubla,» jätkas Škavar...
lõga rahuliku häälega.

«Nelisada kuus!» — Sellele vereimejale tuleb veel...
juurde maksta! kohkus noor Vartšuk.

«Nelisada. Ja mitte kuu, vaid poole kuu eest.»

Karpo tõmbus roheliseks. Ta mõõtis peremehe nina siivset kogu vihkavate silmadega. No küll sattusin sinu kasse. Siin võetakse viimane nahk seljast.

Škavarlõga naeratas esmakordselt poole kuu jooksa ja viskas ilusa žestiga üksteise järel kaks rahapaki lauale:

«Ja see jäi sulle vaeva eest!»

«Kakssada rubla! Nelisada puhast kuus!»

Vartšuk muutus veel kord näost ja silmitses mõne vahti sügava tänulikkusega.

«Ainult peida oma vara kuhugi kaugemale ümbruskonnast, muidu meie poisid, samune... koorivad su nobedasti paljaks.»

Karpo astus laua juurde ja laskus sellele nagu haua duja kana poegadele — kummaski pakis oli tuhat rubla!

«Peremees, kullake...»

Suutmata oma silmi uskuda, haaras ta Škavarlõga kõva käe ja suudles seda.

Too pahvatas naerma, paljastades pikad tugevad hambad, mis tunglesid suus, nagu püüaksid nad üksteist välja tõugata.

«Kas mõjus? Tean, kellele maksan. Nüüd oleme konkurendid välja tõrjunud, elame nagu vürstid. Ja sa tõotasid ka hoolsasti. Hävitasid terved hunnikud metsal!»

Erutatud Karpo jooksis Mikola juurde.

«Tee veerand liitrit välja,» ütles Mikola talle vastu võtuks, ise juba purjus.

«Teen,» muutus Vartšuk heldeks. «Mul on nüüd raha, nii et oi-oi-oi!... Kas laastud on tõesti nii kõrges hinnas?»

Mikola vaatas ringi ja ütles tasa:

«Hind on paslik. Auta koorem pakukesti toob... kolmkümmend tuhat rubla sinu kätte.»

«Kolmkümmend tuhat!»

Mikola kõõritas Karpo poole:

«Vaata, et sa liiga palju ei lobise... Näe, kus rõõmustab nagu vasikas lõa otsas! Kas raha löi pähe?»

«Lõi jah!» nõustus Karpo rõõmsalt.

XXXVII

Põld oli halliks tõmbunud. Rasked viljapead painduvad alla ja kogu nurm, milles siin-seal helkis mooniõisi, kaldus lõuna poole. Kaugemal, rukkilainete taga, väriseb tiivakesi juure lähedal sinendav kaer, hällis kuldne nisumeri...

Õhus tundus mägimündi ja vilja lõhna. Hirsipöörised kutsusid otsekui tütarlapsekäed kolhoosnikuid enda juurde. Ja kogu põld ohkas nagu õnnest vaikselt jäänud kaunitar.

Viljarikas suvi annab põllumehele alati rahu ja enesekindlust. Niiviisi täidab ta viljapea täiskaalulise teraga. Ent Grigori oli just nüüd rahu ja hingelise tasakaalu kaotanud. Ta oli kõhnunud ja niisuguseks ihnuriks muutunud, et Vassilina silmitses teda imestuse ning pilkega.

Korra tõmbas Vassilina katsepõllult mõned viljapead.

«Igaühes on kuus-seitsekümmend tera. Mõnest viljapeast näpitsesin kamalutäie teri kokku,» teatas ta rõõmuga Ševtšikule.

«Terve kamalutäie?» küsis see ehmunult.

«Nojah,» kordas naine uhkelt — ta polnud teise intonatsiooni tähele pannud. «Lõikus on kohe laulu-sõnade järgi.»

«Kui igaüks kamalutäie teri lüüdis, siis ei jää põllule varsti ühtki viljapead,» hakkas Grigori kurjalt hurjutama. «Siin on iga tähk kaalul. Vaata, et sa enam rukist ei puuduta! Küll ma juba ise kuidagiviisi välja arvestan, kui palju meie põld annab.»

Muide, Grigori vigurdas. Ta oli juba ammu välja arvestanud, et katsepõllu igal ruutmeetril on kuussada viiskümmend kuni kuussada kaheksakümmend viljapead. Rõõmsas ärevuses oli ta kaalutlenud, kui palju hektarilt saab, ent polnud oma avastusest kellelegi rääkinud.

Kui Grigori kord nägi, et loomad olid tee ääres kitsa riba rukist maha tallanud, sai ta maruvihaseks. Esimaskordselt kuulis Vassilina tema suust sõimu ja läks temale. Samal päeval piiras Ševtšik katsepõllu lattedega, kodus aga ütles:

«Lähen ööseks põllule.»

«Milleks?»

«Pead ise taipama.» Ta otsis sobivaid sõnu, kartes, et naine võiks midagi halba mõelda. «Täna on kellegi kuradi elajad poole meie põllust ära hävitanud.»

«Poole põldu!» kohkus Sofia.

«Noh, mitte just poole, pisut vähem,» ruttas Grigori teda rahustama, «aga igatahes tubli tüki põldu on ära sötkunud. Süda valutab praegu veel. Otse enne lõikust võib mõni kulakuvärdjas kogu meie töö... Ma võtan haavlipussi kaasa.»

«Mine,» nõustus naine. «Aga võta kuub selga.»

«Pole vaja. Ööd on nüüd soojad. Peakski põllul ma gamal! Kuidas vutid häälitsevad! Lähme koos, mis?» Ta kaelustas rõõmsalt naist.

«Kui lapsi poleks...» ohkas Sofia.

Mehe lahke sõna rõõmustas teda nii, et ta alistuvalt tema juurde astus nagu laps isa juurde. Grigori suudles teda, kallistas ja väljus kiiresti. Tänavat ahistasid kahelt poolt viljapuud. Kõrvitsa kõva, karvane vars ohroninud tarale, sirutanud end puu peale ja oksal sigi valge vili, sellele aga oli end pesitanud kobar poolvalminud, veel helepunaseid kirsse.

Nüüd uppus kogu küla aedadesse. Eemalt sarnanes ta paksu lehtpuumetsaga. Ja teatava uhkusega mõtles Grigori, et siingi on tema osa — nendes punapõsksetes õuntes, saagika maa poole painduvais viljadega koormatud okstes, mis kolhoositarede akendele koputavad.

«Meie uue klubi ehitus on millegipärast pikale veninud... Jah, peab kontrollima, kuidas Safron seal tiikidel majandab.»

Muretsedes nagu alati «võõraste» asjade pärast, jõudis ta põllule ja kitsast põllupeenart piirav rukis kätti. ta kohe kuldsete lainetega. Unustanud argipäevamured, vaatles Grigori erutusest niiskete silmadega uusi nurmi nagu oma lapsi, puudutas neid, naeratas rõõmsalt, kui ohted torkisid, tööst karedaid peopesi. Oleks tahtnud laulda, ent ta hoidis end tagasi ja hakkas kiiresti oma töötatud katsepõllu poole sammuma...

Sel päeval, kui lõikust alustati, saabus küllasse komis-

ion rajoonist. Alguses koristasid naised kaks kaart üle kogu põllu käsitsi, siis aga sõitis kahe meetri kõrguse kollase müüri juurde viljalõikusmasin. Lõikeaparaat hakkas tärisema, suurepiilised rehad vehkima, heitsid pingutusest paindudes kõrrestikule sületäie vilja ja... üks neist murdus.

«Ei, niisugust rukist ma niitma ei hakka — lõhub kogu masina ära ja mina ei teeni poolt normipäevagi,» ütles Leonid Sergijenko raudsadulast alla hüpates.

«Kas lõikusmasin ei lähe läbi või?» küsis Grigori vaevalt naeratust tagasi hoides.

«Kus ta niisugusest müürist saab läbi tungida! Oigab ja ragiseb. Küll on ikka rukis! Siin ei pääse kombaingi läbi, tuleb poole heedriga lasta.»

«Ei, Ljonja, ka poolega ei lähe,» sõnas Vassil Prokop-tšuk. «Ainult veerandiga võib töötada.»

Ja selgus, et tal oli õigus.

Õhtuks levis erutav uudis kogu külas: katsepõld oli andnud kolmsada kaheksa puuda vilja!

Varivon ja Dmitro kohtusid põllul.

«Kas oled kuulnud?» küsis Varivon.

«Kuulsin,» lausus Dmitro lühidalt ja sammus oma tatra poole.

«Ja mis sa ütled?»

Õtseret silmitses tähelepanelikult seltsimehe nägu, püüdes kindlaks teha, kuidas too sellesse sündmusse suhtub, kas ei kadesta.

«Nüüd tuleb Ševtšiku kogemus brigaadi, suurele põllule üle kanda,» sõnas Dmitro rahulikult ja noppis sinise mägimündiõie. «Grigori on hästi töötanud. Tungis vapralt edasi. Mis sa arvad?»

«Muidugi!»

Varivon imestas: kas Dmitro on tõesti nii rahulik või ainult teeskleb?

«Mis sa vahid mind? Tahad teada, mis mu süda sees tunneb? Tea siis — ta rõõmustab, rõõmustab nii, nagu oleks minu brigaad selle saagi kogunud. Noh, mis sa hirnud? Mulle ei meeldi, kui sinus see vilets talupoeglik umbusaldus ilmsiks tuleb. Ei, sinu hinges pole veel lõik uueks kujunenud.»

«Pada sõimab katelt... Kas ise oled minust palju

ette jõudnud? Kes tükkis Kramovoid piitsaga õpetama? ... Noh, hüva, räägi edasi.»

«Ja räägingi, seltsimees initsiaator. Sa tead, et ma maatööd kõigest hingest armastan, mul on maa jaoks nagu eriline vaist. Eks see vist olegi see, mida kirjanduslikus keeles talendiks nimetatakse. Aga kas arvad, et ma inimesi vähem armastan? Ma ei oska seda ainult näidata, mul on raske inimestele lähedale pääseda. Kui siin on vaja suurt oskust või erilisi omadusi. Sa oled mulle tihti seltsimatuse pärast etteheiteid teinud. Arvad, et seda oli kerge kuulata? Tean isegi, et minu loomuses on midagi niisugust. Aga jutt pole mitte sellest ... Mina sain ka rasketel aegadel suure hädaga ikka kuni uudseleivani läbi. Meil oli väike töökas perekond, oli õpitud amet. Mina teenisin alati nii palju kui elukulus. Aga kui raske oli mul vaadata inimesi, kes leiva tüki eest või, õigemini öelda, kulaku õlikoogi eest oma tervist hävitasid. Vaatad mõnd inimest — on teine nagu kullatükk, ilus, töökas, iga asi edeneb käes, aga viletsus ja puudus kurnavad ta ära, kisuvad õlad küüru — ja inimene on otsas, saab su silma all hukka ... Mõnikord ei läinud mul sellepärast toidupala suust alla. Oleks mul jõudu olnud, oleksin vist päikese maale lähemale tõmmanud, et inimesi soojendada. Aga millega saime mina või sina aidata? Mitte millegagi. Meil polnud jõudu. Aga nüüd on. Nüüd me võime teha kõik, millest paremad inimesed iidsest ajast peale on mõetlenud. Võime võita puuduse ja nälja. Meie sinuga pole lapsed, me teame, kui palju meil on veel mahajäänud kolhoose ja kolhoosnikuid, kui palju on veel niisuguseid, kes rohkem varandust hävitavad, kui nad teenivad! Ja kui palju on tarvis õpetada, et kollektiivne töö saaks nendele niisama lähedaseks asjaks nagu meile sinuga. Ševtšiku kätsepõllu saak — see on ju tõeline agitatsioon kolhoosi heaks! Siia peaks kokku koguma kõik mahajäänud artellide esimehed, kõik, kes teiste sõnade järgi aina kordavad: «Vaata kus ikka enne elu oli ...» ja neile näitama, kuidas tuleb töötada!»

«Niisuguseid töötajaid oleks üsna hea ka sinu tatrapõllule tuua. Näe, kuidas ta ilutseb! Seda ei jõua kohe ära vaadata!»

Varivon kummardus tumenenud kõrre poole.

«Ära ainult üles kisu,» hoiatas Dmitro. «Ma ei või näha, kui taime mõttetult vigastatakse ... Ka minu tatrapõllule võiks muidugi ... See pole ju lihtsalt niisuguse Goritsviti saak. Ilma kolhoosita poleks ma võinud niisugust saaki uneski näha. See on, kui teada tahad, eesrindlaste, nõukogude patriootide avar nurm. Selles tuleb nähtavale elu, rahva võimsus. Nüüd ei ütle meil enam keegi: «Varem oli ...» Aga kui me mahajäänute hulgas olime, kui igaühele päeva eest kriipsuke tabelisse kirjutati, kes siis nii püüdis nagu nüüd? Igal pool on vaja korda ja ausat tööd. Tõeline bolševistlik töö — see on meie elu. Äh, sa ei mõista, mis mu hinges toimub! Ega ma seda esimest päeva endaga kannan, aga näe, ei oska väljendada ... No vaat, jälle sa naerad, pagana Falstaff!»

«Ja näe, mina annan sinu mõtte oma brigaadile edasi. Valin näiteid, teen vajalikud järeldused, ja sina kuulad, suu ammul.» Varivon naeris. «Sa ei oska ju koosolekul paari sõnagi ladusalt lausuda. Äh, kui sul oma tarkuse juures ka veel keeleosavust oleks, noh, kas või pooltki nii palju kui mul ... Aga oma rahva virgutan ma tegutsema ...»

«No ei!» taipas äkki Dmitro. «Kui lugu juba nii on, siis räägi sellest mõlema brigaadi — sinu ja minu oma — koosolekul. On tarvis ainult kõik nii ette valmistada, et meie omad pääseksid esimestele kohtadele kogu oblastis. Mis sa arvad, kas jätkub jõudu?»

«Peab jätkuma. Aga siis lükkame juba koosoleku kuni lõikuspeoni edasi ... Kas sa ülehomme agitaatorite nõupidamisele sõidad?»

«Mõtlen sõita.»

«Aga millal sa ise agitaatoriks hakkad?» Varivon vabises pealekippuvast naerust ja astus sammu tagasi.

Aga Dmitro kortsutas ainult kulme.

«Varivon Ivanovitš! Varivon Ivanovitš!»

Künkalt jooksis nende poole väike kärmas Boriss Zarudnõi. Ruuge, päikesest pleegitatud juuksetutt lehvitas tema tõmmu lauba kohal. Noormehel oli uus ülikond seljas.

Varivon pani laginal naerma. Dmitro vaatas teda küsiva pilguga.

«Kuidas kaubavahetus läks, kas edukalt?» küsis Otšeret naeru pärast peaaegu nuttes.

«Ja kuidas veel!» vastas Boriss trotsliku tenorilaullega ja hakkas samuti naerma.

«Tähendab, kuub anti tagasi?»

«Anti tagasi. Ja õunu anti tee peale. Ja veel missuguseid õunu! Maitske.»

Ja jälle naersid mõlemad laginal.

«Jutusta oma seiklusest, Dmitro Timofijevitš kuulab.»

«Jah...» lõi poiss kõhklema. «Ta räägib veel mõne aja, siis ei saa külas enam liikudagi, naeravad välja. Vaata, et Kušnir ajab veel koosolekul häbipuna palgesse.»

«Dmitro Timofijevitš ei räägi kellelegi. Kas sa ei tunne siis teda?»

«Olete kahekesi millegagi hakkama saanud? Noh, räägi, räägi. Rihm tunneb ammu igatsust sinu selja järele...» muigas Dmitro.

«No muidugi!» ohkas Boriss ja piilus kavalalt Otšereti poole. «Jutusta siis veel! Ei leia mingit toetust. Aga ise k'holes kangesti kogu lugu arukale brigadirile välja laduma. «Noh, teate isegi, et meie brigaad võitles suure hirsisaagi eest. Meil kasvasid niisugused pöörised, et aina vaata — ei mahu peopesasse ära, rohkem viht kui pööris... Ja äkki kuulen, et Bagrinis kasvatab laboratooriumitare juhataja uut hirsisorti. Kihutasti sinna, aga see juhataja — Fjodor Hmara — mõötis silmadega minu viletsapoolset kasvu, küsis, kas ma pole koolipoiss, aga hirsile ei lasknud lähedalegi. Pilkas veel mu uut ülikondagi: «Kas teil kolhoosis on kõik niisugused peigmeespoisid, väikesed ja puhtas riides?» küsis. Säärane õel onu! Noh, eks ma oleksin pidanud seejärel koju tulema ja kõik oma brigadirile ära jutustama. Aga ei, kurat kiusas mind seda hirssi otsima hakkama.»

Ootasin õhtut, kuni Hmara kuhugi ära läks, ja kõõgiviljaaeda. Hiilin läbi aia, vaatan, seal on ühe õunapuu otsas õunad — no otse nagu kokkuostupunkti, mitmesuguse kujuga, mitut värvi ja mitmes suuruses

«Ehee,» mõtlesin, «siin tegelevad inimesed nähtavasti vegetatiivse hübriidisatsiooniga.» Ja ma ei tea isegi, kuidas see tuli — viskasin kuue maha, ja puu otsa. Vaevalt jõudsin üles ronida, kui kuulen sellist kena haälkest: «Kas teil häbi pole, seltsimees? Nii suur, ja ronis neda!» Vaatasin alla, seal seisab neiu ja hoiab käes minu uut kuube, siidvooder väljapoole. Siis lendas mu müts maha ja mina selle järel. Libisesin puu otsast alla, lahtsin õrna vestlust alustada, aga tütarlaps ei usu ühtki minu sõna ja vaatab ilmse kahtlustusega. Huuled teisel mossis. «Miks te häbi koju jätsite, seltsimees?» ütleb. «Kas teile tõesti harilikest õuntest ei jätku, et katsepuu otsa ronisite? Kuue pärast rääkige isaga,» ja lõi ukse plauhi mu nina ees kinni.

Minu meeleolu langes «muutliku» peale. Noh, aga ma ei jäänud siiski norgu, konutan rehe juures, pean kogu neg maja silmas. Veidi aja pärast tuleb mu kaunitar välja, läheb, lüpsik käes, lehma lüpsma, naeratab endamisi millegi üle, ümiseb isegi laulukest. Nähtavasti ei tunne mingit südametunnistuse piina minu kuue pärast. Niipea kui piim lüpsiku põhjas sisisema hakkas, lipsasin majja. Vaatan siia-sinna — kuube pole kuskil. Tõmban nagu varas isegi kummutisahtlid lahti, aga seal on ainult naiste kraam. Äkki kostavad ukse taga sammud. Ma vajusin päris kõssi, kui link lõksatas, — ja vupsti! voodi alla. Laman, pean hinge kinni. Tuli sisse mingisugune noormees, istus pingile, surus näo vastu akent ja hakkas mingit kurba laulu laulma, nii et isegi minu meel nukraks läks. Varsti tuli ka tütarlaps tagasi. Algas õhkamine, suudlemine. Kuulen, poiss kaebab Fjodor Hmara peale. «Tähendab, samasugune lugu,» mõtlen, «nagu meie Leonid Sergijenkol Kušniriga.» Neil oli lahkumineks teaduslikul alal — hübriidisatsiooni küsimuses, ja näe vanamees ei taha oma Mariat Levkole naiseks anda. Tüdruk soovib oodata, kuni isa rahuneb. Kuid vanamees ei anna järele, poiss aga tahab tema kiuste jalamaid abielluda ja teeb isegi mõrsjale etteheiteid, et tollel olevat iganenud vaated isiklikule elule. Ja äkki kostavad trepil jälle sammud.

«Oi,» hüüab Maria, «isa tuleb! Levko! Kuhu ma su panen?» Endal aga hääl väriseb nagu pillikeel. Levko

viskub siia-sinna ja — ka voodi alla, pidi mulle peaa otsa lendama. Fjodor Hmara tuleb sisse ja hüüab juba lävelt: «Maria! Too meie märkmed välja. Siia tuli teaduslik töötaja. Tunneb huvi uute katsete vastu.» «Te kihutage temagi laboratooriumitarest välja...» «Oh ei, see on mitšuurinlane, mitte mõni tühipaljas.» «Ahaa, ta läheb kohe minema,» mõtlen ma ja hakkain kaaluma, kuidas kindlustada endale Levko toetus. Aga aga vahib mind nagu sõnn — küllap vist pidas võitluse jaks. Vanamees võttis paberid, ja mina hingasin juba kergemalt. Aga nae, justkui kurjast — äkki jookseb koer tuppa. Hõõrub end peremehe jala vastu, jääb kumlatama, liigutab karvaseid kõrvu — ja «auh-auh». Ma pole veel eluilmas niisuguseid salakavalaid koeri nä nud. Kargab voodi juurde, haugub, vahib voodi alla. Siis rapsab mul jalast kinni ja paneb lõrisema! «Maria!» karjub Hmara. «Mis seal on?» Vaatas voodi alla ja harras roobi. «Noh, kangelased, tulge välja!»

Ronisime välja, ei raputanud ennast puhtaks. «A-a-a!» hüüab tema. «Peigmeespoisid? Ma panen teid kohe roobiga paari!» ja vehib ahjuroobiga. Aga kui näe sugune mees korra virutab, siis on lõpp! Ma unustasin selles olukorras isegi oma kuue. «Fjodor Petrovitš!» hüüan. «Ma jutustan teile kõik ausalt ära.» — «Noh, üks kuulame siis, kuulame kõnemeest,» ütleb ta, paneb ukse riivi ja jääb ise läve juurde seisma.

Mina jutustan, temal aga lähevad silmad ikka vihasumaks ja vihasumaks, ja kui ma õunapuud mainisin, läks teine päris keema. Aga siis hakkasin kohe hirsist kõnema, jutustasin meie pööristest. Näen, inimene muutub leebeks. «Kas sa ei luiska?» küsib. Vandusin kõikide kultuuride nimel. «Noh,» ütleb, «siis too paar pöörist siia, ja kui nad on lõne väärt, saad kuue kätte.» Ja andiski tagasi... Kutsus teid külla, Varivon Ivanovitš. Hea inimene...»

«Aga kas sa palju juurde luiskasid, Boriss, kui hirsid jutustasid?»

«Nojah, ega päriselt ilma loova fantaasiata läbi ei saanud,» vastas poiss poolhäbelikult. «Kas lähete sin Hmara juurde?»

«Tingimata. Dmitro, kas tuled kaasa?»

«Miks mitte!»

«Aga tead, sa vali mõned paremad tatrapuhmad välja. Egas või tühja käega külla minna.»

«Tatar ju hakkab alles tera looma. Võib-olla oodata, kuni ta valmib?...»

Hilja õhtul sammus Grigori rõõmust, tervitustest ja tänuavaldustest joobnuna Bugi poole. Higi ja viljaohed torkisid magusalt keha, kottide tassimisega ärahõõrdu nud käed kipitasid. Oblastikomitee sekretär oli tervituse saatnud, Koševoi tänas. «Teha kogu küla eesrindlikuks, esimeseks oblastis. Et inimesed tuleksid meie juurde vaatama, kuidas me elame, õpiksid meilt,» mõtles Grigori uhkelt ja nägi juba enda ees uusi maju, nägi igas majas seda, millest oli unistatud juba maa harimisühistu aegadel.

Oh, kuis nurm löi tuules helama, niitjad tulevad terava sirbiga...

Tasa saatis ta laulu heljuma kitsale rajale, mis eraldas jõge päeva jooksul soojenenud nisust.

Varsti süttisid Grigori kohal ja all tema jalge ees suured tähed. Kaldaäärne rohi sosistles uniselt, kuskil järsaku all nuuksatas unes vesi. Grigori heitis selili, pani pea kätele, jäi vaatama puhtasse kõrgesse taevasse. Olles jahtunud, kavatses ta juba suprema minna, kui allpool, katsejaama juures, kostsid kellegi ettevaatlikud sammud. Ta kergitas ennast, vaatas sinnapoole.

Kõrgelt kaldalt laskus ettevaatlikult inimene, mingi lume komps, nähtavasti kott, seljas.

«Motornõi,» mõtles Ševtšik. «Mis ta seal teeb?»

Talle meenus kohe kõik see halb, mis ta katsejaama direktorist teadis: Romanenko põgusad vihjed, peksumasina juures möödaminnes lausunud sõnad, halb nõuanne väetamise suhtes. Ärganud kahtlustused tugevnesid veelgi, kui all hakkas kolisema paadikett.

Varsti läks Krupjak jaama tagasi. Grigori hingas kergendatult: «Inimesel tuli lihtsalt tahtmine paadiga sõita.» Aga hetke pärast ilmus direktori kogu jälle nähtavale, ja jälle kompsuga. Grigori mõtles: «Mida peaks ta ometi niisugusel ajal kandma?»

Seekord askeldas Krupjak kauemini. Kaldal rahu liiv, miski kopsatas vastu paadi põhja. Direktor läis jälle jaama tagasi. Grigori aga sööstis paadi juurde. Kobades tundis ta õhukesest riidest kottide all ära kasti ühesuurst kasti. Lõi kõhklema, siis tõmbas ühe nendest ettevaatlikult välja, puudutas sõrmega kastilaua külge kinnitatud juhtme painutatud otsa, ja äkki talle pas. Ta läks ärevuse pärast isegi higiseks ja hakkas lauda lahti kiskuma. Võttis kastist väikese kangi välja.

«Seda ma arvasin. Tool! Ah sa uss!»

Jälle kostsid kaldal ettevaatlikud sammud. Grigori tõmbas paadiketti järsult enda poole ja lõi aerud vette.

«Kes seal on?» kajatas pimedus ehmunud vastu.

Ševtšik sõudis kõigest jõust teise kalda poole.

Kõlas pauk ja kuul sulpsatas paadinina juures vette.

«Täpselt laseb, lurjus,» mõtles Grigori. «Kui ainult kaldale jõuaks!»

Ja ta rebis metsiku jõuga aerusid, summutades nende laksumisega uue paugu heli.

Jälle vopsus läheduses kuul, siis raksatas kuivalt paadiparras. Grigoril tõusis külm higi otsaette.

Veel üks jõupingutus — ja paat sahistas mööda kaldat tarna, löikus kaldasse.

Grigori hüppas välja ja surus end kergendustundega vastu sooja, piiritult armastatud maad.

XXXVIII

Dmitro oli murest mustaks tõmbunud.

Sadas vihma. Abitult võpatledes kummardusid viljapead otse maani, suurytee kohal paindusid halliks tõmbunud puud, vihases vihus keesis küürukiskuvad ojad. Ainult Dmitro ei tõmbunud küüru.

Tumenenud laotuses paiskusid pilvedest välgud esile nagu suured kalad õhtustest järvedest. Välgusähvatuste kumas sammus Dmitro ühelt põllult teisele. Tema silma all varises terye tema töö kokku, varisesid kõik lootused saagile. Ta teadis: valminud vili ei tõuse enam, see tuleb võimalikult ruttu maha niita; viljapea pole juur — vastu maad surutuna, hakkab ta kohe mädanema.

«Vaevalt suudab kombain lamandunud varsi haarata. Tuleb vikatid võtta.» See mõte piinas Dmitrot järelejätmatult.

Tema kulmud kõverdusid valuliselt. Ta ei tundnud, et temalt aina voolab ja voolab veeniresid. Ta silistas tahulisi viljapäid sõrmedega ja sosistas oskamatult õrnu sõnu nagu kunagi haige poja hälli juures. Siis ajas ta enda järsult sirgu ja sammus küla poole.

Kolhoosi kontoris ei leidnud Dmitro kedagi eest. Tema jalgade juurde tekkis kohe loik ja korraarmastaja valvur silmitses brigadiri rahulolematult.

«Mis sul on, Dmitro Timofijevitš? Oled täna nagu endast ära, ei leia kuskil rahu?»

«Hauas saab rahu,» lausus Dmitro külmalt ja silmitses valvurit vaenulikult: «On põllult eemale jäänud, siis ei mõista enam inimesi. Priisöödik.»

Sõitmisega rikutud, veest üleujutatud tänavaid pidi läks ta oma brigaadi kolhoosnike juurde. Rääkis napi-sõnaliselt, rangelt:

«Hommiuks rehavikatid¹ valmis seada. Tarvis on vili päästa. Naised hakaku sidemeid tegema.»

Ja juba Bondari majale lähenedes kuulis ta läbi vihmamühina, kuidas pinnivasarad vikatite pihta koputasid.

Ivan Timofijevitši polnud kodus. Mariika andis väimehele kuivad riided, siis hakkas ahju juures askeldama.

Vihm mühises lakkamatult. Aknaruudud värisesid, neg-ajalt voolas neisse kooljalikult-sinist sära ja selle valguses oli näha, kuidas taevast kuhjusid rasked pilvede mäed. Virila muigega astus Dmitro raamatukapi juurde. Avas raamatu, mille punasel köitel polnud midagi kirjutatud. Selgus, et see oli äia päevaraamat. Uudishimu sai kõigist kõhklustest võitu.

«Kui siin on midagi isiklikku, siis ma ei hakka lugema,» rahustas Dmitro end.

Juba esimene lehekülg hämmastas teda. Selge käekirja jämedavõitu põim hakkas temaga elaval häälel

¹ Vene keeles рпакк — vikat ühes selle külge kinnitatud pikapiilise rehaga. (Tõlki ja.)

kõnelema. Tuule mühin ja vihma tume pommin vadasid märkamatu tema teadvuses ja loovutasid kõheteistele muljetele.

27. jaanuaril

Koosolek oli äge, trotslik, lõbus. Minule kui parteiliikmele kahekordselt meeldiv: siin on nüüd massiline poliittöö vili — armastus eesrindliku sotsialistliku agrikultuuri vastu ja püüd seda omandada. Juhatusetahvas andis Kušnirile pisut pihta. Ta oli veel eelmisel päeval väga rahul oma plaaniga: sügisel küntud põllud nukkuse säilitamiseks kevadel kolme päevaga üle libistada.

«Kas pole vahva?» kiitles ta minu ja Ševtšiku ees. «Arvestasin kõik ise välja. Istusin öö läbi, pliiats ka nagu ajaraamatukirjutaja Nestor.»

«Aga võib-olla ei võtnud uus Nestor kõike arvesse?» küsisin. «Kontrollime õige veel korra.»

«Pole vaja, pole vaja! Kui ainult koosolekul läbi kukutata... Kus seda enne on nähtud — kolme päeva väga nelisada viiskümmend hektarit üle libistada?..»

Kušniri kartused osutusid õigeks. Tema plaan kukkus siiski läbi. Tõendati, et sügisel küntud põllud võib kahe päevaga üle libistada.

«Kas pole vahva?» küsin temalt pärast koosolekut.

«Vahva! Kuule, kas õige sina mängisid mulle selle vingerpussi, mis?» Ta naerab. «Sain peapesu. Ja põhjusega: ära mõtle kavalusi välja. Läki sauna, Ivan Timofjevõtš.»

«Peapesu jätkama?»

«Ei, vanu kujutlusi maha nühkima. Aur ja vesi aitavad. Mul on pärast sauna pea alati värske nagu õun.»

«Läki. Aga ära siis pahanda: peksan kohe hommikuni sinu enesekindlust lähe vihaga...»

1. veebruaril

Täna jõudis Marta Safronovna aianduse eesrindlaste nõupidamiselt tagasi. Ta oli kogu Kiievi rajooni läbi sõitnud, linnalähedase tsooni parimais kolhoosides käinud.

«Mis te pealinna kohta ütlete?» küsisin. «Kas Kiievi ümbruses on viljakas maa?»

«Ei,» ütles ta ja naeratas. «Vürst Vladimir ei olnud põllumees, asus liivastele aladele. Aga nüüd kasvatab liivgi vilja. Ja teate, mis mind väga erutas: tulisel liival kasvatatakse viinamarju!»

«Noh, kas Bugi-äärne liiv on halvem?»

«Hakkame ka siin viinamarju kasvatama.»

Las kasvatab. Viinamarju ja viinamarjakasvatajaid.

6. veebruaril

Dmitro on tubli poiss. Alles tuli haiglast tagasi, aga juba kõnnib põldudel nagu kurg. Tema massiividel on rohkem lund kui mujal.

«Ta varastab meilt! Pühib kõik maad lausa lumest puhtaks,» kaebab viienda brigaadi brigadir.

«Ei pühi puhtaks, vaid meelitan külla.»

Visa inimene! Kontrollis kogu seemne veel kord läbi ja viis ülimasse külvikonditsiooni. Ja küll ma ta rääkima panen! Las õige jutustab esiteks agroringis, kuidas paremini lund kinni pidada... Ta taipab neid asju. Arvestab isegi tuule suunda talviste lumetuiskude ajal.

Brigaadides ja lülides tuleb tõsiselt kõnelda sellest, et kõiki saagitõstmise võimalusi silmas peetaks. Muidu haarames ühest-kahest lülist kinni, muu aga unustame ära. Sellest siis tulebki, et maa ei ava meile kõiki kullasooni ja -soonekesi.

8. veebruaril

Kuulasime Sviridiga raadiost laulu. Seal on niisugused sõnad:

Kõik, mis ilmas parim,
lõpeb lauluga.

«Hästi öeldud, aga vananenud,» ütles Svirid. «Meil mitte ei lõpe lauluga, vaid algab kõik, mis on parim elus...»

Meenus, kuidas me kodusõjas «Internatsionaaliga» rünnakule läksime.

Erilise erutusega kuulasime seejärel Punast väljakut ja «Internatsionaali»...

Õues hakkasid sammud müdisema. Läbimärg Ivan Timofijevitš astus tuppa ja põrandale tekkis kohe lai kivaid lombikesi. Dmitro pani päevaraamatu vastu tahtmist kõrvale.

«Mariika, on sul vahetuseks kuivi riideid? Olen märg nagu rääbis.»

«Mõni ime märjaks saada! Poole ööni väljas. Mitte ei tule õigel ajal koju! Küllap istusid jälle nõupidamisel?» hakkas Bondari eit harjunud viisil torisema.

«Vankritöökojas.»

«Seniajani töökojas?! Mõtlesite jälle mõne uue riistapuud välja?»

«Tegime rehavikateid. Vihm tõi niitjatele tööd juurde.»

«Sa peaksid mul sirpi teritama, on teine roostest juba täkkeline.»

«Ehk lähed siduma?»

«Mis veel! Kas noored oskavad siis sirbiga ümber käia? Nendel on aina masinad olnud, ei ole ju millegi najal õppidagi saanud. Minule aga on naljaasi suur hulk niisugust talivilja sirbiga maha löigata. Säh, pane telled riided selga.»

Väimeest nähes elavnes Ivan Timofijevitš:

«Ivan Vassiljevits tuletas sind meelde! Noh, tule valguse kätte. Kuulsin, missugune kõla sinu brigaadi kohta käib! Sa teed õigesti, Dmitro.»

«Mis Koševoi ütles?»

Ütles, et me niidaksime lamandunud vilja rehavikatinga, millel on üks raudpii. Neljapiilised ei võta lamandunud kõrsi.»

«Siingi pani tähele!»

«Pani tähele... Tal tuli meelde, kuidas sa talle kord niitmisest jutustasid. Ta loodab, et sinust saab kõige parem niitja.»

«Kolhoosis?»

«Ei.»

«Rajoonis?» imestas Dmitro.

«Oblastis.»

«Ohool!»

«Ehmusid?»

«Ah ei.» Dmitro jäi mõttesse, tundis sooja värinat

üle keha käivat. «Aga siin on, mille üle järele mõtelda.»

«Mõttele, senikaua kui ma riideid vahetan. Või kavatsed sa nii kaua mõtelda, kuni vili koos on?»

«Alati pead sa inimest torkama!» astus Mariika väimehe eest välja.

«Hee! Enam ma ei tee.» Ivan Timofijevitš taganes naljaks, Dmitro aga naeratas.

«Ma pean löömeisterdama, isa,» ütles ta vaikimise järel.

«Säh sulle brigadiri!» imestas äi. «Millega sa siis mõtlesid homme põllule minna? Ülemusekohase tähtsa näoga?»

«Vana rehavikatiga... Ma ei taibanud. Aga nüüd tuleb uue üle järele mõtelda, et oleks mulle jõukohane. Meetrit kolm ja pool pikk. Et tuleks kaar, mis kaar on.»

«Läki töökotta.»

Bondar ja tema järel Dmitro suundusid ukse poole.

«Sa ei vahetanud riideid, vanamees?» kargas Mariika mehe kallale.

«Äh, ära kära! Saan niikuinii uuesti läbimärjaks... Noh, Dmitro, meisterdame sinuga niisuguse rehavikati, et kõik ainult käsi lahutavad.»

«Võiksite vähemalt midagi kuuma rüübata!» hüüdis nõutu Mariika neile järele.

«Pärast, eit, pärast!» kostis Ivan Timofijevitši hääl juba eeskojast. «Vihm on järele jäänud, ka pilvi on vähem. Noh, vaatame, mis sellest asjast tuleb. Teeme löe, et oleks nagu viiul.»

Tähed sirasid juba kastetilkadena, kui Dmitro äiaga töökojast väljus. Nõgudes laulsid ojakesed melodiliselt. Nad uhtusid pimedust laiali ja maa kohale kerkisid tuhkhallid koiduviirud.

Oli päikesepaisteline hommik. Mööda kõrget siniseks pestud taevast ruttasid pilvetutid. Heledail nurmedel vilkusid harvad varjulaigud, hõljusid kaugusse ja sulasid metsasaarekestega ühte.

Noored kombainerid askeldasid masinate juures, seadsid heedrit kõige madalamasse asendisse. Reguleerisid viljaniitjatel segmente, et need hästi sõrmeplaatile liibuksid, teritasid varunuge. Kui nad uue reha-

vikatiga Goritsvitti silmasid, pahvatasid kõik koon, laginal naerma. Sepikojast jooksid sepad välja ja naasid samuti, nii et kõhud kõveras.

«Goritsviti agregaat!»

«Kas on viljaviskajaga niidumasin või tuuleveski mitte ei saa aru!»

«Kui palju sa mõtled niita, Dmitro Timofijevitš?»

«Te ajate endid oma viljaniitjal higiseks, enne kui mulle järele jõuate,» ütles Dmitro möödudes.

«Hakkame võistlemal!»

«Võib.»

«Sa ära vähemasti löega pilve lõhki aja, muidu hakkab jälle vihma sadama.»

Kui Dmitro oli oma brigaadi laiali paigutanud, lähenes ta valmisvaadatud maatükile.

Kuldsetel päikesepaistelisel tasandikel kirendasid juba kolhoosnike kogud, õhku täitis lõbus töömüra. Ümberringi öitsesid naiste ja tütarlaste eredad kleidid. Turtsudes ja pritsides kihutas mööda vihusidemad täislaaditud auto; kuskil kaugel vaheldus peenike vikatilaul lõokese lõõritamisega. Otse silmapiiri kohal laotus valge pilvede leer, nende valgel taustal hõljus mööda kombain.

Eredalt ja mahlakalt sööbisid Dmitro mällu selle suvehommikuse pildi julged värvilaigud.

Mõnutundega tõmbas ta käed taha ja vilinal tungus rehavikat lamandunud viljakörte tihnikusse. Nurmehakas, välgutab unisest peast heledaid kasteripatseid; kaar õõtsatas, langes niitja kõrvale. Taas sähvatas vikat sinise välguna ja kustus viljas. Terve elav vihk varises rehalt põllule.

Hoogsalt, lõbusalt liikus Dmitro edasi. Raueks muutunud pilvede kortsulised varjud jõudsid talle vaevalt järele. Värske tuuleõhk puhus niitja ruugete pleekinud juuste ümber, päike mängis tema tugevaid pingutatud kädel, lihaselised õlad ja kael helkisid pronksina, näo keskendunud ilme aga oli juba naeratusse laiali valgumas.

Vikat välkus ja laulis. Ja brigadiri süda laulis samuti. Kõigest oli näha, et tema töö toob rõõmu ja annab õpetust mõnelegi kolhoosnikule.

Päikesekiirte voogudes langes vili ühtlaste kõrgete kaartena ja nendest kerkis õrna magedavõitu lõhna.

Niitja kohal säras keskpäevane päike...

Videvikus mõõtis arvestaja kõikide juuresolekul Goritsviti poolt niidetud maatükki ja teatas tõsiselt:

«Dmitro Timofijevitši agregaat niitis poolteist hektarit.»

«Hea seegi,» lausus Dmitro niitjate tervitusi vastu võttes.

XXXIX

Rong lähenes kodulinnale ja Leonid ei suutnud pilku ära pöörata aknast, suitsjate, päikesevalguse täppidest ülekülvatud kuuskede sätendusest. Mürisedes eemaldus tahapoole raudsild, sinise taeva taustale joonistusid superfosfaaditehase ranged kontuurid. Rida suitsunud korstnaid toetas pilvi, mis marmorrahnudena rippusid jõe kohal.

«Na-dii-ka, Na-dii-ka, Na-dii-ka,» koputlesid rattad.

Ja Leonidi süda kiskus äkki valusalt kokku. «Aga mis siis, kui ta ära sõitis?» Ja kohe vastas endale: «Ei või olla... Nii kui päralt jõuan, ehmatan teda: «Olen kadunud, kukkusin ikside-igrekitega läbi...» Hetkeks omandas noormehe nägu kurva ilme, ent samas valgustus see õnnelikust naeratuselt. «Kuidas siis nii, Ljonja?» küsib ta ehmunult. «Aga kas mina süüdi olen, et siisugune õpetajanna sattus?» Vaevalt erutust tagasi hoides silmitses ta mõttes armsama kauget kuju. Ja samal ajal paistsid talle kuskil sinise laotuse taga suure pealinna tuled, naeratasid uued noored sõbrad, vaatasid hallipäised teadlased noorust uurivalt ja lootusega. Leonid nägi end kord sõjakooli seinte vahel, kord piiril, kord sünges sõjakumas. Ta muutus nende päevade jooksul isegi ilusamaks. Ja astudes ei tundnud maad enda all.

Vagunist hüppas ta esimesena välja.

Tema ees kerkis tellinguks uus vaksal, mida täitis müra ja tütarlaste laul. Eriti üks hääl erutas Leonidi — nii laulis Nadiika. Temal ei surunud end isegi kõige nukramad laulud haavatud linnuna sügisese kõrrepõllu

vastu. Noorest mõttest uhutuina tardusid need vaid hea keks mõtisklusse; nii jookseb ujuja järsakule, et see järel hoogsamalt viskuda jõkke, õppida tundma jõeava ruste laiust ja sügavust ning ujuda välja päikesepaiste lisele kaldale.

«Ljonja! Ljonja!»

Võimsate õlgadega inimvoolu laiali lükates jookse tema poole naeratav Vassil Prokoptšuk. Nüüd pidi ta ühe kaht kohvrit kandva naise jalust maha jooksmas, haaras selle siis kätele, keeras enda ümber ringi ja pani ettevaatlikult maha.

«Vabandage, naiskodanik...»

Naine pööritas esialgu ainult ehmunult silmi, ent mõistis kohe, milles asi seisab, ja hakkas naerma.

«Aitäh tasuta karusselli eest!»

Murelik Vassil ei pöördunud ümbergi.

«Tervist, Ljonja! Ma teadsin ju, et sa täna tule!» Süda aimas! Eriti selleks pidasin auto kinni. Meil oli konverents. Noh, kuidas tervis on?»

Mitte tervis ei huvitanud Prokoptšukki. Ta tahtis ja ühtlasi kartis küsida, kas seltsimees oli eksamitel läbi saanud. Leonidi näost ei võinud midagi välja lugeda.

«Vassil,» küsis Leonid tasa, «kas Nadiika on kodus?»

«Sõitis ära,» vastas Vassil. «Rong läks kahe tunni eest.»

Leonid tusanes.

«Ei saanud läbi,» otsustas Prokoptšuk.

«Aga kas meie Stepanida on tagasi?»

«On küll. Sai konkursil läbi. Pääseb ülikooli. Vaat missugune õeraasuke sul on...» Ta jäi toppama: teadu sest peab ettevaatlikumalt rääkima, et Leonidi mitte liaks solvata. «Noh, ja meil on ka lõbus. Mis asjad sinu kõik käigus on! G. G. Ševtšik olevat ordeni saamiseks esitatud, räägitakse. Goritsvit teeb tatruga lausimist. Marta Safronovnal aga on aed kohe nagu tähtsimeks. Varsti hakkame esinema uues klubis.»

«Olete tublid!»

«On vist läbi saanud,» mõtles Vassil ja muutus lõbusamaks.

«Küll meil kodus on vist suur rõõm! Isa satub kindlasti ärevusse.» Leonid elavnés, kui ta kujutles, kuidas

vanamees naabreid lõputute jutustustega terroriseerib.

«On läbi saanud, on läbi saanud,» otsustas Vassil lõplikult.

«Ljonja, kas ka sulle võib õnne soovida?»

«Võib.»

«Võib? Miks sa siis vaikid? Piinab hinge seest ära! Ah sind, «akadeemikut», küll!»

Ja ta kaisutas seltsimeest nii tugevasti, et sellel isegi roided ülespoole kerkisid.

«Sa lämmata ju ära!»

«Lämmatangi!... Sa ei võinud siis seltsimehele kohe head meelt teha? Pole siin Stepan Kušniri sind kaman-damas! Ljonja,» küsis ta saladusliku ilmega, «kui palju on a pluss b?»

Mõlemad pahvatasid naerma.

«Kas kirjutasid algebra kelleltki maha?»

«Kujutle, et minult kirjutati maha.»

«Kujutlen. Igaühele kolmest üks, teeb kokku kolm, «rahuldav». Nii või?... Aga mind saadetakse agroomoomiakursustele.»

«Kelle hooleks sa Olga jätad?»

«Olen ise talle šefiks, sõidame koos. Sinul on raskem asi, tuleb ühest pealinnast teise telegramme saata: «Armastan koma suudlen punkt suren SOS...»»

Nad astusid auto juurde.

«Valvell!» komandas Prokoptšuk kõuehäälega. «Seltsimees «akadeemik» tuli võitjana tagasi meie vägede asukohta... Ei mingisuguseid kaotusi peale südamealaste...»

Kommunistlikud noored tormasid Leonidi juurde ja hakkasid teda üksteise võidu kaisutama, nii et ta ei jõudnud tervitustele ja küsimustele vastata.

Talle tehakse ettepanek sõita kabiinis, ent ta on ühe hüppega autokastis.

Noormeeste lõbusad käed põimuvad tugevasti ühte ja laulu hõljutades viib auto noored laia maailma...

Õhtu külvas äsjaküntud põldudele karmalutäisi suuri tähti. Aedades värisesid õrnalt niisked õunad ja tuuleõhu kergest puudutusest langes puudelt kastepiisku.

Hing pilgeni täis lootusi, tegi Leonid külas aeglaselt

hüvastijätku-ringkäiku. Pärast kommunistlikest noortest lahkumist oli ta otsustanud need kohad läbi käia, kus tema töö ja noorea unistused lõikusid kuldsete viljapeadena otse taevasse, vennastusid avarate põldudega, vulisesid viljavoogudena. Tema ees olid uued tunded, uued teed, ja kõrgendikult vaadatuna paistis teistsuguses, selgemas valguses kogu minevik, kõik see, mis hea külvina oli langenud sooja, elavasse mulda.

Orust kostsid muusikana kõrvu hääled:

«Otšeretil on hirsski nagu kõrkjas¹.»

«Nüüd elab maa teiste seaduste — bolševistlike seaduste järgil!»

Kuis oli tee tähtede all heledaks muutunud!

Leonid jõudis Kušniri talu juurde, ronis üle heleda kaseplangu ja peatus õunapuu all, kus ta enam kui üks kord oli oma Nadiikaga kohtunud.

«Kuidas saatus meid ka laiali ei paiskaks, me oleme alati koos,» meenus talle nende töötus.

Kikivarvule tõustes nägi ta laua taga Kušniri. Esimehe lai nägu oli täis kortsuvagusid, käte vahel hoidis ta ettevaatlikult suurt paberilehte. Äkki tärpanud poolehoiduga tundis Leonid selles näos ära, õigemini aimas seal Nadiika kalleid jooni.

«Ta on ju ka minule isa,» sai Leonid esmakordselt uuest tundest teadlikuks. «Kui astuks õige vanamehe poole sisse? Aga kas ta siis taipab? Viskab veel välja. Tuletab kõiki mu sõnu meelde. Äge inimesel!... Aga ta võeti ju täna parteisse vastu! Tal on pidupäev,» meenus Leonidile ja ta sammus kõhklematult tare poole.

Kui üks kriuksatas, ei tõstnud Kušnir peadki, uuris niisama keskendunult oma pabereid edasi.

Kolhoosi esimehe suurel kirjutuslaua seisid kaks kõrget vaasi — üks puraste jorjenite kimbuga, teine... elektripirniga.

«Lubage tähtsa päeva puhul õnnitleda!» kõlas pillikeelena pingul olev nooruslik hääl.

«A-a, see oled sina, Ljonja?» Laiaõlaline Kušnir tõusis laua tagant. Tema kulmud liigatasid imestunult, huuled väratasid. «Aitäh! Soovin ka sulle õnne. Istu,

¹ Otšeret — kõrkjas.

istu, viida natuke aega... Aga Nadiika sõitis ära,» ütles ta käsi lahutades.

«Tean. Ma tulin teie juurde.»

«Kas on autot vaja? Ma tegin juba korralduse, Tunnen sinu uhkust — ise sa paluma ei hakka. Arvad ikka, et esimees on va ihnusko! Aga ega ta enda jaoks püüa. Tänavu sõidad veoautol, aga võib kergesti juhtuda, et tuleval aastal toome sind juba sõiduautoga kohale.»

«Ma ei tulnud auto pärast. Tulin hüvasti jätma.»

«Hüvasti jätma?» imestas ja rõõmustas Kušnir veel enam. «Ütlen eidele kohe, et ta midagi välja mõtleks.»

Ta jooksis teisele tarepoolele, tuli varsti tagasi ja osutas uhkelt käega lauale:

«Näed, missugused talumajade projektid? Hankisin nad Kiievi linnanõukogust, meie oma on hirmus raske liikuma panna. Ma ei saa enam magamagi minna, enne kui pole nendesse pilku heitnud. Vanaeit hakkas juba torisema. Aga üleile tabasin teda sellesama pealt. Nüüd on vait... On keni majakesi, kolme-neljatoalisi. Ainult niisuguseid nüüd hakkamegi ehitama... Homme kindlame juhatuses kategoorilise keelu ilma projektita kas või lautagi ehitada. Küllalt on juba kolhoosiküla autoriteeti õõnestatud! Meil tuleb ta nagu mängukann. Teie, rõõvlite jaoks ehitame staadioni — taguge oma jalgpalli. Ainult tingimusega, et mitte oma väravast palle välja kiskuda... Vaata korraks seda plaani. Ons see tare? See on ju lausa pilt.» Ta eemaldus lauast ja jäi imetlema. «Aga plankusid me ei ehitata, vaid istutame maja ümber sireleid või akaatsiaid. Selle mõtte peale tuli Marta Safronovna.»

«Asjalik ja... luuleline.»

«Nüüd asume alles hoogsalt ehitama! Meil on palju võimalusi. Laseme käiku telliskivitehase. Savi on meil nagu või...» Esimees jäi äkki toppama, sest talle meenus, et telliskivitehase suhtes oli Leonid juba ammu koosolekutel kõnelnud; ta heitis kõrvalt pilgu noormehele, ent nägi ainult pärani avatud silmi.

Mustasilmaline sihvakas Olga Viktorovna tõi õhtusöögi ja veini sisse.

«Sa ehk paneksid plaanid kuhugi kõrvale,» pöördus ta mehe poole. «Nad ei saa silmapilgukski rahu.»

«See on tõsi,» nõustus Kušnir. «Niipea kui minu uksest väljas olen, keerleb naine nende ees justkui peegli ees. Mõtleb aina oma täiendusi välja. Talle ei meeldi selles projektis aknad, olevat liiga väikesed. «Tahan niisuguseid,» ütleb, «et neisse mahuks pool maad ja veel kolmveerand taevastki.» Vähemaga ei lepi kuidagi.»

«Kuula nüüd teda! Räägib veel hullematki kokku,» muigas Olga Viktorovna. «Näe,» osutas ta elektripirnile, «kes teab, millal see elekter veel tuleb, aga temal juba sihuke bukett laual! Räägib, et see elektripirn andvat talle iga päev virgutust.»

Olga Viktorovna istus Leonidi juurde. Tema silmad vaatasid noormeest emaliku hellitusega.

«Noh, meie partei auks!»

Kušnir tõstis klaasi, tühjendas selle ja kargas jälle laua tagant välja. Ta oleks tahtnud paljugi jutustada sellele kangekaelsele noormehele, oma tulevasele väimehele, kes Stepani arvates teda ikka veel ei mõistnud ega hinnanud tema hoolitsust kolhoosi eest. Aga Olga Viktorovna ranged pilgud peatasid teda. Seepärast ei läinud Kušniril isegi hüvastijätku korda endast nii jutustada, nagu oleks tahtnud.

«Nüüd aga joo me siberlaste terviseks, Ljonja! Nad on jõudnud heade saakideni, neid võib kadestada. Hakame nendega võistleva... Äh, sõbrake, küll meil tuleb alles elu! Aga mis sina sellest aru saad, kui oled alles kahekümne-aastane ja elad, võiks öelda, täielikus pansionis... Kuulasin eile astronoomi loengut. Pani teine meid imestama: ütleb, et valgus tuleb tähtelt viiskümmend aastat maani. Ja mis siis? Kellelgi pole sellest kergem. Aga näe Kremlist voolab meile kakskümmend aastat valgust ja kogu meie maa on sellest õitsele lõõnud. Vaat see on astronoomia... Olga, kas sa nõiud ikka veel plaani kohal?»

«Aga tead, Stepan, uute tarede katused tuleb kõik helesiniseks värvida või eterniidiga katta.»

«Milleks seda veel?»

«Et oleks mõhus vaadata. Need mustad katused teevad ainult meeletu nukraks.»

«Kas nägid, kuidas keelepaelad lahti läksid?» pöör-

dus Kušnir Leonidi poole. «Ja mina veel mõtlesin, et milleks ta neid kunstialaseid raamatuid uurima hakkas.»

«Ainult selleks hakkasingi,» andis Olga Viktorovna pilklikult vastuseks. «Ons halb, kui aedades nagu roheliste kallaste vahel katused helesiniste tiigikestena helkima lõövad?»

«Nagu lina õitseks,» haaras praktiline Stepan mõttest kinni. «Jah, Ljonja, sinu ämmast saab asja...» ja Olga Viktorovna karmi pilgu all jäi ta järsku vait.

Leonid tuli hilja koju ja uinus kohe. Ta ei kuulnudki, kuidas ema tema kohale kummardus, kuidas akna taga raskelt maha potsatas valminud õunu, kuidas tütarlapsed laulsid armastusest.

Noor uni laotas silmapiirile tohutu suure linna kontuurid ja Leonid läks uue küla tänavaid mööda pealinna.

Suured aknad, mis haarasid endasse poole maad, helkisid koidukullas, sirged asfaltteed lendasid äsjakündud põldude vahel kaugustesse.

Kogu eilne augustiõhtu möödus uuesti tema eest. Isegi hääled orust kostsid jälle tema kõrvu.

Siis hakkas põldude kohal lumi keerlema ja ümberingi muutus kõik valgeks, sätendavaks, vaikseks.

Nüüd tuli ta oma sõpradega jõe äärde. Kerge lumi lõhnas märtsikuu hommikukülmadest ja märtsipäikesest.

«Poisid, on juba aeg päikest noodaga püüda,» lausus ta üsna silmapiiri äärele lähenedes.

Ja noori hääli kuulnud päike kerkis majesteetlikult helesinise tee kõrge harja kohale ning ujutas kuldse suurveena kõik üle. Lume all hakkasid kohe kudrutama ojakesed, siis löid varajasel rohelusel siniste välkudena värelema vood ja seejärel purskas kõigil teedel, kõigis külades esile lillede tulv.

Tema suur perekond ruttas avaratele põldudele. Viljapuude õitelumi kattis üleni selle teed ja tütarlaste patsides mänglesid õunapuu õielehed. Siis ilmusid nähtavale punapõksed õunad nagu leevikeste parved, ploome sadas sinkjashalli vihmana... Ja ainult tõelist vihma ei tulnud ikka veel. Päike oli kõik pilved ümber

sulatanud, kuumusest lämbudes sirutas viljapea oma sooje lapsekäsi inimeste poole, palus kaitset ja päästmist.

«Pererahvas, pöörake jõgi põldudele!» kostis kuskilt Kušniri võimukas hääl.

All hakkasid mootorid undama ja vesi tõusis mööda soojendatud torusid ülespoole, tulvas nurmedele, hakkas mühisema kõigil põlluavarustel, ei möödunud ühestki kõrrekesest. Õnnelik viljapea kummardas inimese ees igasse külge...

«Tõuse üles, Ljonja! Hakkab koitma...»

SISUKORD

<i>Esimene jagu. Meie maal</i>	<i>7</i>
<i>Tõlkinud ptk. I—XIII V. Paas</i>	
<i>ptk. XIV—LXII R. Paavel</i>	
<i>Teine jagu. Elu pole lapsemäng</i>	<i>351</i>
<i>Tõlkinud J. Kurfeldt</i>	

Михайло Стельмах
БОЛЬШАЯ РОДНЯ

I

На встонском языке
Оформление А. Коэметса
Эстонское Государственное Издательство
Таллин, Пярнуское шоссе, 10

Toimetaja F. Kõlli
Kunstiline toimetaja R. Pangsepp
Tehniline toimetaja A. Tõnisson
Korrektorid A. Kalberg ja H. Kull
Ladumisele antud 8. II 1962. Trükkimisele
antud 22. III 1962. Paber 54×84, 1/16. Trüki-
poognaid 40. Formaadile 60×92 kohaldatud
trükipoognaid 32,3. Arvutuspoognaid 33,7.
Trükiarv 10 000. Tellimise nr. 532. Trükikoda
«Ühiselu», Tallinn, Pikk t. 40/42.

Hind rub. 1.20

7-3